

Naručitelji i umjetnici u Rijeci tijekom 17. i 18. stoljeća

Pintarić, Mario

Doctoral thesis / Disertacija

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:632000>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-23**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZADRU

POSLIJEDIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ
HUMANISTIČKE ZNANOSTI

MARIO PINTARIĆ

**NARUČITELJI I UMJETNICI U RIJECI
TIJEKOM 17. I 18. STOLJEĆA**

Doktorski rad

Zadar, 2022.

SVEUČILIŠTE U ZADRU
POSLIJEDIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ
HUMANISTIČKE ZNANOSTI

Mario Pintarić

**NARUČITELJI I UMJETNICI U RIJECI
TIJEKOM 17. I 18. STOLJEĆA**

Doktorski rad

Mentor

izv. prof. dr. sc. Damir Tulić

Komentorica

izv. prof. dr. sc. Ana Mišković

Zadar, 2022.

SVEUČILIŠTE U ZADRU

TEMELJNA DOKUMENTACIJSKA KARTICA

I. Autor i studij

Ime i prezime: Mario Pintarić

Naziv studijskog programa: Poslijediplomski sveučilišni studij Humanističke znanosti

Mentor: izv. prof. dr. sc. Damir Tulić

Komentorica: izv. prof. dr. sc. Ana Mišković

Datum obrane: 7. listopada 2022.

Znanstveno područje i polje u kojem je postignut doktorat znanosti: Humanističke znanosti /

Povijest umjetnosti

II. Doktorski rad

Naslov: Naručitelji i umjetnici u Rijeci tijekom 17. i 18. stoljeća

UDK oznaka: 7.07(497.561Rijeka)“16/17“

Broj stranica: 660

Broj slika/grafičkih prikaza/tablica: 413/0/1

Broj bilježaka: 1088

Broj korištenih bibliografskih jedinica i izvora: 284

Broj priloga: 79

Jezik rada: hrvatski jezik

III. Stručna povjerenstva

Stručno povjerenstvo za ocjenu doktorskog rada:

1. prof. dr. sc. Nina Kudiš, predsjednica
2. prof. dr. sc. Matej Klemečić, član
3. izv. prof. dr. sc. Laris Borić, član

Stručno povjerenstvo za obranu doktorskog rada:

1. prof. dr. sc. Nina Kudiš, predsjednica
2. prof. dr. sc. Matej Klemečić, član
3. izv. prof. dr. sc. Laris Borić, član

UNIVERSITY OF ZADAR
BASIC DOCUMENTATION CARD

I. Author and study

Name and surname: Mario Pintarić

Name of the study programme: Postgraduate Doctoral Programme / Humanities

Mentor: : Associate Professor Damir Tulić, PhD

Co-mentor: Associate Professor Ana Mišković, PhD

Date of the defence: 7 October 2022

Scientific area and field in which the PhD is obtained: Humanities / Art history

II. Doctoral dissertation

Title: Donors and artists active in Rijeka during the 17th and 18th centuries

UDC mark: 7.07(497.561Rijeka)“16/17“

Number of pages: 660

Number of pictures/graphical representations/tables: 413/0/1

Number of notes: 1088

Number of used bibliographic units and sources: 284

Number of appendices: 79

Language of the doctoral dissertation: Croatian Language

III. Expert committees

Expert committee for the evaluation of the doctoral dissertation:

1. Professor Nina Kudiš, PhD, chair
2. Professor Matej Klemečić, PhD, member
3. Associate Professor Laris Borić, PhD, member

Expert committee for the defence of the doctoral dissertation:

1. Professor Nina Kudiš, PhD, chair
2. Professor Matej Klemečić, PhD, member
3. Associate Professor Laris Borić, PhD, member

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Mario Pintarić**, ovime izjavljujem da je moj **doktorski** rad pod naslovom **Naručitelji i umjetnici u Rijeci tijekom 17. i 18. stoljeća** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 7. listopada 2022.

Zahvale

Ova je disertacija rezultat višegodišnjeg arhivskog istraživanja u Hrvatskoj i inozemstvu, ali i terenskog istraživanja na području Hrvatskog primorja, Slovenije, Austrije te Italije. Istraživački rad ne bi bio potpun bez boravka u jednoj od najistaknutijih specijaliziranih knjižnica za povijest umjetnosti *Fondazione Giorgio Cini* u Veneciji koji je ostvaren potporom nekoliko znanstvenih projekata voditeljice prof. dr. sc. Nine Kudiš i izv. prof. dr. sc. Damira Tulića.

Disertacija je nastala u sklopu projekta „ET TIBI DABO: naručitelji i donatori umjetnina u Istri, Hrvatskom primorju i sjevernoj Dalmaciji od 1300. do 1800. godine“ (voditeljica prof. dr. sc. Nina Kudiš), kojeg je financirala Hrvatska zaklada za znanost. Također, disertacija je bila financirana i kroz program Hrvatske zaklade za znanost „Projekt razvoja karijera mladih istraživača – izobrazba novih doktora znanosti“, kao i kroz projekt „Barokna Rijeka“ (voditeljica prof. dr. sc. Nina Kudiš) u sklopu Sveučilišta u Rijeci. Stoga ovom prilikom zahvaljujem voditeljici projekta prof. dr. sc. Nini Kudiš na nesebičnoj pomoći i savjetima tijekom pisanja doktorske disertacije. Najiskrenije zahvale upućujem svojem dragom mentoru i prijatelju izv. prof. dr. sc. Damiru Tuliću na pomaganju, podršci te potpori u učenju i stjecanju vještina neophodnih za dosadašnji znanstveni rad. Isto tako mu hvala na svim konstruktivnim kritikama, ali i raspravama oko pojedinih atribucija predloženih u disertaciji.

Pri pisanju ovog rada vrlo su dragocjene bile i diskusije s kolegama, članovima Katedre za umjetnost ranog novog vijeka Odsjeka za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta u Rijeci, posebice Marina Bolića i Mateje Jerman, kao i korisni savjeti komentorice izv. prof. dr. sc. Ane Mišković. Također, posebno se zahvaljujem djelatnicima Državnog arhiva u Rijeci, Borisu Zakošek i Mladenu Uremu. Veliko hvala i mons. Sanjinu Francetiću te nekadašnjem rektoru riječke katedrale svetog Vida mons. dr. sc. Matiji Matičiću na susretljivosti prilikom arhivskog istraživanja.

Duboku zahvalnost dugujem mojoj obitelji, roditeljima Borisu i Štefici koji su podupirali moju želju za nastavkom školovanja, a posebno se zahvaljujem Maji Persić na motivaciji i bezuvjetnoj potpori.

Sadržaj

1. UVODNA POGLAVLJA	1
1.1. UVOD.....	1
1.2. CILJ I METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	4
1.3. PREGLED DOSADAŠNJIH ISTRAŽIVANJA	8
1.4. POVIJESNI KONTEKST I CRKVENE PRILIKE.....	15
1.5. PRAKSA NARUČIVANJA UMJETNINA U RIJECI TIJEKOM RANOG NOVOG VIJEKA	30
2. NARUČITELJI I DONATORI UMJETNINA U RIJECI TIJEKOM 17. I 18. STOLJEĆA	34
2.1. POJEDINAČNI DONATORI I NARUČITELJI	34
2.1.1. Obitelj Argento i Lazzarini.....	34
2.1.2. Obitelj Androcha	41
2.1.3. Obitelj Orlando	48
2.1.4. Gaspare Christo	59
2.1.5. Pietro Felice Tremanini	63
2.1.6. Giuseppe Minolli	68
2.1.7. Martino Sumrecker	76
2.1.8. Cristoforo Brancovich	80
2.1.9. Ludovico Henry	84
2.1.10. Antonio Kermes.....	88
2.2. SVEĆENSTVO	91
2.2.1. Girolamo de Stembergar.....	91
2.2.2. Giorgio Francesco Saverio de Marotti	97
2.2.3. Giovanni Buratelli	107
2.2.4. Pietro Francesco Svilocosi de Jurcovich	113

2.3. REDOVNIČKE ZAJEDNICE.....	119
2.3.1. Augustinci.....	119
2.3.2. Kapucini	128
2.3.3. Isusovci.....	138
2.3.4. Benediktinke.....	157
2.4. BRATOVŠTINE	176
2.4.1. Bratovštine Gospe Žalosne ili Bogorodice od Sedam Žalosti.....	176
2.4.2. Bratovština Bezgrešnog Začeca Blažene Djevice Marije.....	183
2.4.3. Bratovština Presvetog Sakramenta	186
2.4.4. Bratovština Gospe Karmelske	190
2.5. GRAD.....	193
2.5.1. Naručiteljska aktivnost riječkih kapetana i gradskog vijeća	193
3. UMJETNICI I MAJSTORI AKTIVNI U RIJECI TIJEKOM 17. I 18. STOLJEĆA	201
3.1. KIPARI I ALTARISTI.....	201
3.1.1. Leonardo Pacassi	201
3.1.2. Pasquale Lazzarini.....	211
3.1.3. Luka Mislej i Jacopo Contieri	222
3.1.4. Paolo Zuliani	231
3.1.5. Antonio Michelazzi i suradnici.....	243
3.1.6. Pietro Fadiga i suradnici	262
3.1.7. Sebastiano Petruzzi.....	276
3.1.8. Saverio Medelin.....	291
3.2. ZLATARI.....	299
3.2.1. Mattio Cortivo	299
3.2.2. Francesco Schenfeld.....	302
3.2.3. Giovanni Battista Fanello	307

3.2.4. Gaspare Anderlich	310
3.3. ARHITEKTI, INŽENJERI I GRADITELJI.....	314
3.3.1. Giacomo Briano i Francesco Olivieri	314
3.3.2. Obitelj Martinuzzi	318
3.3.3. Francesco Saverio de Bonomo	321
3.3.4. Anton Gnamb	324
3.4. SLIKARI	327
3.4.1. Giovanni Francesco Gladich i Giovanni Battista Cosmina.....	327
3.4.2. Cristoforo Tasca	331
3.4.3. Giovanni Battista Fayenz i Giuseppe Paolucci	335
3.4.4. Valentin Metzinger	339
3.4.5. Giuseppe Candido	343
4. UMJETNIČKI PREDMETI U VLASNIŠTVU RIJEČKIH GRAĐANA TIJEKOM 18. STOLJEĆA.....	348
5. ZAKLJUČAK.....	356
6. POPIS LITERATURE.....	365
7. PRILOZI.....	390
7.1. ARHIVSKI PRILOZI.....	390
7.2. KATALOG NARUČITELJA I DONATORA.....	524
7.3. KATALOG DOKUMENTIRANIH UMJETNIKA I MAJSTORA.....	611
8. POPIS ILUSTRACIJA	613
SAŽETAK.....	643
SUMMARY	646
ŽIVOTOPIS.....	649

1. UVODNA POGLAVLJA

1.1. UVOD

Najznačajniju publikaciju o naručiteljima i donatorima tijekom 17. i 18. stoljeća na području Italije napisao je 1963. Francis Haskell u knjizi *Patrons and Painters: A Study in the Relation between Italian Art and Society in the Age of Baroque*. Autor je metodom istraživanja pojedinih slučajeva (case study) na primjerima iz Rima i Venecije objavio niz zaključaka o aktivnostima i funkcijama pojedinih uglednih naručitelja i donatora te o njihovim obiteljskim i poslovnim vezama. Za poznavanje umjetničke produkcije ranog novog vijeka Mletačke Republike od iznimne je važnosti i studija Petera Humfreya *The Altarpiece in Renaissance Venice* tiskana 1993. u kojoj je jedno poglavlje posvećeno naručiteljima u Veneciji tijekom 15. i 16. stoljeća. Tijekom 2000-ih razvijao se sve veći interes za istraživanje pojedinih umjetničkih djela s obzirom na njihove naručitelje i donatore. Tako su se temeljem arhivskih istraživanja u brojnim znanstvenim člancima, tematskim zbornicima, knjigama, ali i monografijama pojedinih umjetnika pokušali što preciznije rekonstruirati životi uglednih pripadnika klera i aristokracijskih obitelji, ali i bogatih trgovaca te bankara. Godine 2002. izdana je knjiga koju su uredile Stefania Mason i Linda Borean *Figure di collezionisti a Venezia tra Cinque e Seicento*, a gdje su objavljeni radovi o bogatstvu privatnih zbirki u vlasništvu plemićkih obitelji i imućnih trgovaca u Veneciji. Veliki broj novih arhivskih dokumenata i spoznaja o venecijanskim naručiteljima iz 17. i 18. stoljeća publiciran je 2007. te 2009. u knjigama *Il collezionismo d'arte a Venezia. Il Seicento* i *Il collezionismo d'arte a Venezia. Il Settecento*. Obje tematske knjige uredili su Stefania Mason, Linda Borean i Michel Hochmann. U metodološkom smislu značajni su i članci France Trasselli *Il cardinale Giocchino Besozzi collezionista di codici, quadri, medaglie e altre antichità* (2009.), Federica Etra i Laure Pagani *The Market for Paintings in Baroque Venice* (2010.) i Gianpaola Angelinija *Due stanze coperte tutte di quadri»: la quadreria di Flaminio Della Torre di Rezzonico e il collezionismo a Como tra Sette e Ottocento* (2011.). Također, potrebno je spomenuti i radove objavljenje u *Le Commissioni ducali nelle collezioni dei Musei Civici Veneziani* (2013.), kao i doktorsku

disertaciju Katre Meke *Beneško baročno slikarstvo na Kranjskem in Štajerskem: Naročniki in zbiralci* (2017.). Naposljetku, 2018. je objavljen katalog izložbe *Venise, les arts et l'Europe au XVIIIe siècle* u kojem se zastupljene i studije o određenim venecijanskim naručiteljima, kolekcionarima i trgovcima umjetninama.

U hrvatskoj povijesti umjetnosti pojedinačne teme naručitelja i donatora tek su manjim dijelom bile u fokusu istraživača sve do 2008. kada su u rujnu održani *XI. dani Cvita Fiskovića* pod nazivom „Umjetnost i naručitelji.“ Do tada su se istraživanja u najvećem broju slučajeva temeljila na pitanjima stila i atribucije, a izostalo je značajniji interes za poznavanje socijalnog, povijesnog i kulturološkog konteksta. Pitanjem naručiteljstva i kolekcionarstva na pojedinim primjerima zasad su se opširnije u svojim doktorskim disertacijama bavili Marina Bregovac Pisk *Obitelj Drašković kao naručitelji i kupci umjetnina (na primjeru dvora Trakošćan)* (2012.), Tanja Trška *Lodovico Beccadelli e le arti visive / Lodovico Beccadelli i likovne umjetnosti* (2014.) i Ivan Ferenčak *Umjetnine iz zbirke Ante Topića Mimare u Strossmayerovoj galeriji* (2021.). Tijekom posljednjih desetak godina u domaćim znanstvenim časopisima objavljeno je nekoliko članaka o naručiteljima. Tako je potrebno spomenuti studije Petra Puhmajera *Palača Patačić u Varaždinu: razvoj, naručitelji, kontekst* (2014.), Milana Pelca *Georgius Subarich sculpsit Viennae – bakrorezac Juraj Šubarić u Beču oko 1650. godine: djela i naručitelji* (2015.), Višnje Bralić *Slike Nicole Grassija i naručitelji u Hrvatskoj* (2016.), Damira Tulića *Cristoforo Tasca i Giovanni Battista Augusti Pitteri: nepoznate slike i njihovi naručitelji na sjevernom Jadranu* (2019.) i Ane Šitine *Bishop Vincenzo Arrigoni (1599-1626) and Some New Insights Concerning the Altarpiece by Filippo Zaniberti (1585-1636) in the Šibenik Cathedral of Saint James* (2021.). Konačno, nove spoznaje o naručiteljima i donatorima na istočnoj obali Jadrana sustavno su objavljivane i u sklopu znanstvenog projekta *ET TIBI DABO: naručitelji i donatori umjetnina u Istri, Hrvatskom primorju i sjevernoj Dalmaciji od 1300. do 1800. godine* (voditeljica prof. dr. sc. Nina Kudiš) financiranog sredstvima Hrvatske zaklade za znanost. Upravo je i doktorska disertacija *Naručitelji i umjetnici u Rijeci tijekom 17. i 18. stoljeća* nastala kao dio spomenutog projekta te u okviru programa Hrvatske zaklade za znanost *Projekt razvoja karijera mladih istraživača – izobrazba novih doktora znanosti*. Također, dio terenskih i arhivskih istraživanja za izradu disertacije financiran je iz projekta *Barokna Rijeka* (uniri-human-18-85 1219) poduprijet od strane Sveučilišta u Rijeci i pod vodstvom prof. dr. sc. Nine Kudiš.

Nakon završetka Uskočkog rata 1618. u Rijeci je bilo prisutno loše političko, gospodarsko i socijalno stanje. Razdoblje oporavka će započeti jačanjem trgovine i brodogradnje koju je potaknuo tadašnji kapetan Stefano della Rovere. Tijekom 1620-ih u grad dolaze isusovci kako bi pokrenuli školstvo, ali i kulturni te vjerski život. Upravo će nova redovnička zajednica inicirati i gradnju crkve svetog Vida te kolegija i seminara. Nekadašnji isusovački kompleks predstavljao je najznačajniju i najraskošniju ranobaroknu narudžbu u 17. stoljeću. Sredinom i u drugoj polovici navedenog stoljeća u Rijeci se javljaju i slikarske ličnosti poput Giovannija Francesca Gladicha (Ivan Franjo Gladič) te Giovannija Battiste Cosmine. Iznimno povoljna ekonomska situacija u gradu kroz 18. stoljeća omogućila je cvjetanje umjetničke produkcije. Tako riječki naručitelji i donatori sakralne interijere opremaju novim mramornim oltarima, liturgijskim predmetima i oltarnim slikama. Sve do 1720-ih bogati trgovci, crkveni redovi, bratovštine i plemićke obitelji većinom su umjetnine nabavljali u centrima poput Venecije, Beča, Augsburga, Ljubljane ili Gorizije. Tada se mramorna oprema naručuje u goričkoj altarističkoj radionici Leonarda Paccasija i Pasqualea Lazzarinija te ljubljanskoj *bottegi* Luke Misleja. Istovremeno pak se za izradu slikarskih djela riječki naručitelji okreću venecijanskom majstoru Cristoforu Tasci. Međutim, u drugoj četvrtini 18. stoljeća u Rijeci počinju djelovati lokalne slikarske radionice te najznačajnija altaristička i kiparska radionica Antonija Michelazzija. Iako se tih godina susrećemo s udomaćenim slikarom Giovannijem Battistom Fayenzom potrebno je spomenuti da su određeni riječki naručitelji stupili u kontakt s renomiranim ljubljanskim slikarom Valentinom Metzingerom. Nakon Michelazzijeve smrti 1771. ubrzo se u Rijeku 1775. doselio kipar, altaristi i arhitekt Sebastiano Petruzzi koji je zajedno s inženjerom Antonom Gnambom sudjelovao u urbanističkim preinakama grada. Naposljetku, krajem 18. i početkom 19. stoljeća se među malobrojnou skulpturom i oltarima tek ističe majstor Saverio Medelin porijeklom iz Rovinja.

1.2. CILJ I METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Naručitelji i umjetnici u Rijeci tijekom 17. i 18. stoljeća do sada su bili tek djelomično istraženi i katalogizirani. U fokusu istraživača bili su altaristi, kipari, arhitekti, graditelji te slikari, a naručitelji i donatori umjetničkih djela ostali su tek rubno područje interesa brojnih povjesničara umjetnosti. Isto tako, uz navedenu je temu izostalo proučavanje arhivske građe u Hrvatskoj, Austriji, Sloveniji i Italiji. Stoga je temeljni cilj ove disertacije bio kroz brojne novopronađene arhivske dokumente izraditi analitičan katalog naručitelja i donatora umjetnina, ali i majstora aktivnih u Rijeci tijekom 17. i 18. stoljeća. Potrebno je spomenuti da su donatori osobe koje daju ili putem oporuke ostavljaju novac za nabavu umjetničkih djela koje zatim naručuju njihove obitelji ili crkveni vjerodostojnici što ih čini naručiteljima. Pronalaskom brojnih novih arhivskih podataka prvi puta su sustavno prikazane aktivnosti i funkcije pojedinih uglednih naručitelja i donatora. Riječ je o bogatim trgovcima i pripadnicima aristokratskih obitelji, svećenstvu, redovničkim zajednicama, bratovštinama i gradskom vijeću. Isto tako nepoznate arhivske vijesti omogućile su precizniju kontekstualizaciju djela određenih umjetnika i majstora. Također, metodom atribucije pojedinim je kiparima i altaristima proširen opus na područje Kvarnera, ali i u Venetu, Furlaniji i Sloveniji. Konačno, tijekom istraživanja je otkriveno nekoliko dosad u potpunosti nepoznatih zlatara i slikara djelatnih u gradu tijekom 18. stoljeća.

Višegodišnje arhivsko istraživanje se najvećim dijelom odvijalo u Državnom arhivu u Rijeci pa su tako konzultirani sljedeći fondovi: Općina Rijeka, Poglavarско namjesništvo, Kraljevski riječki gubernij, Trgovačko-mjenbeno sudište i pomorski konzulat Rijeka, Magistarski sud, Tehnički uredi grada Rijeke, Gradsko poglavarstvo Rijeka, Obitelj dell'Argento, Stembergar i della Rovere, Samostan reda pustinjaka svetog Augustina, Matice rođenih, vjenčanih i umrlih (1600. – 1800.), Javni bilježnici Rijeke i okolice, Trsatska pravda i Zemljišno-knjižni ured Rijeka. Osim toga, pregledan je Nadbiskupijski arhiv u Rijeci, župni arhiv crkve Uznesenja Marijina u Rijeci (Zborna crkva), arhiv Katedrale svetog Vida, arhiv franjevačkog samostana na Trsatu, župni arhiv crkve svete Jelene Križarice u Kastvu te biskupijski i kaptolski arhiv u Senju. Iz Hrvatskog državnog arhiva u Zagrebu korišteni su fondovi Samostan augustinaca u Rijeci, Trgovačka uprava - Spisi za Primorje i Ugarska dvorska komora – Riječki spis te Isusovački samostan u Rijeci. Od inozemnih arhiva konzultirani su

Arhiv Republike Slovenije (Ljubljana), Österreichische Nationalbibliothek (Beč), Österreichisches Staatsarchiv (Beč), Archivio di Stato di Venezia, Archivio storico del Patriarcato di Venezia i Archivio Albani – Provincia di Pesaro e Urbino.

Uz arhivska istraživanja rad se provodio i na terenu u Rijeci i okolici, Senju, Zagrebu, Grazu, Salzburgu, Beču, Klagenfurtu, Veneciji, Padovi i talijanskim pokrajinama Furlniji, Venetu i Markama kako bi se prikupio komparativan fotografski materijal. Rad na terenu uključivao je mjerenje, fotografiranje te prepisivanje natpisa s oltara i kipova, oltarnih pala i liturgijskih predmeta od zlata i srebra. Istovremeno su se odvijala istraživanja u bibliotekama u Hrvatskoj i Veneciji. Za prikupljanje relevantne literature ključan je bio rad u Veneciji i to u Istituto di storia dell' Arte u Fondazione Giorgio Cini, Biblioteca Nazionale Marciana, Fondazione Querini Stampalia i Biblioteca e Archivio Patriarcale. U Hrvatskoj je konzultiran fond Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, Sveučilišnih knjižnica u Rijeci i Zadru te Gradske knjižnice u Rijeci. Također, proučena je fotodokumentacija Ministarstva kulture, Uprave za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorskog odjela u Rijeci. Naposljetku, korištene su i baze fotografija umjetnina poput talijanske *Catalogo generale dei Beni Culturali* i njemačke *Bildindex der Kunst & Architektur*.

U izradi poglavlja „Rasprave“ primijenila se kombinacija suvremenih, međunarodno priznatih metodologija u povijesti umjetnosti. Riječ je o istraživanju, čitanju i interpretaciji arhivskih dokumenata, zatim o stilskoj analizi pojedinih djela uz primjenu atribucionističke metodologije te kontekstualizaciji u skladu s načelima takozvane socijalne povijesti umjetnosti. Pri pisanju disertacije koristila se, uz to, primijenjena metoda „case study“, odnosno analiza pojedinih slučajeva koja se je u suvremenim istraživanjima umjetnosti ranog novog vijeka pokazala izuzetno uspješnom. Takav je pristup potkrijepljen temeljitim poznavanjem starije, ali i sasvim recentne znanstvene literature objavljene u Hrvatskoj i inozemstvu.

Prilog s transkripcijama raznih arhivskih izvora poput dijelova oporuka, ugovora, protokola, inventara i sačuvanih vizitacija pulskih biskupa izrađen je temeljem pronađene arhivske građe u Hrvatskim te inozemnim arhivima. U dokumentima koji su najvećim dijelom pisani talijanskim jezikom često se navode brojna dosad nepoznata osobna imena donatora i naručitelja te njihovih obitelji. Velika većina osobnih imena odstupa od standardnog talijanskog jezika te se u različitim arhivskim spisima ime ili prezime iste osobe javlja u nekoliko varijanti. Stoga se u ovom radu nisu koristila egdotička načela prijevoda u standardna hrvatska imena i

prezimana, nego su ona donijeta sukladno tome kako su izvorno zabilježena u arhivalijama.¹ S druge strane u znanstvenoj i stručnoj literaturi već su prije bili spomenuti određeni umjetnici ili majstori, a koji se obrađuju u doktorskoj disertaciji. U arhivskim spisima iz 17. i 18. stoljeća često se navode i novčane jedinice poput dukata, lira i kranjskih fiorina. One su se u navedenom periodu istovremeno koristile u Rijeci pa je potrebno navesti da je tada jedan dukat imao vrijednost šest lira, a kranjski fiorin četiri i pol lire.² Naposljetku, napravljen je katalog sa svim naručiteljima i donatorima koji se mogu povezati s određenim umjetničkim djelima, kao i tablica s nepoznatim dokumentiranim kiparima, slikarima, arhitektima, zlatarima i kamenoklesarima u Rijeci tijekom 18. stoljeća.

U metodološkom smislu korišteni su radovi sljedećih znanstvenika: Francis Haskell, *Patrons and Painters: A Study in the Relations Between Italian Art and Society in the Age of the Baroque*, Yale Univeristy, 1963., Radmila Matejčić, *Sakralni spomenici barokne dobi u Rijeci*, magistarski rad, Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagreb, 1970., Radmila Matejčić, *Baroku u Istri, Rijeci i Hrvatskom primorju*, doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet u Zagreb, 1976., Radmila Matejčić, *Barok u Istri i Hrvatskom primorju*, u: *Barok u Hrvatskoj*, Zagreb, 1982., Miroslav Vanino, *Kolegij dubrovački, riječki, varaždinski i požeški*, u: *Isusovci i hrvatski narod II*, Zagreb, 1987., Nina Kudiš, *Ars Sacra – Sakralno slikarstvo 16. i 17. stoljeća u Rijeci i regiji*, Rijeka, 1990., Radmila Matejčić, *Crkva svetog Vida*, Rijeka, 1994., Nina Kudiš, Nenad Labus, *Dalle parti arciducali e sotto San Marco. Visite arciducali fatte del anno 1658 et venete 1659 / U kraljevskim strannama i pod Svetim Markom. Vizitacije u pulskoj biskupiji na austrijskom i mletačkom području godine 1658. i 1659.*, Rijeka, 2003., Matej Klemenčić, *Scultura barocca in Istria tra Venezia, Gorizia, Lubiana e Fiume*, u: *Saggi e memorie di storia dell'arte* (30), 2006., Višnja Bralić, Nina Kudiš, *Slikarska baština Istre. Djela štafelajnog slikarstva od 15. do 18. stoljeća na području Porečko pulske biskupije*, Zagreb, 2006., Krasanka Majer i Petar Puhmajer, *Palača šećerane u Rijeci*, Rijeka, 2006., *Il collezionismo d'arte a Venezia: Il Seicento, Venice*, ur. Linda Borean i Stefania Mason, 2007., *Il collezionismo d'arte a Venezia. Il Settecento*, ur. Linda Borean i Stefania Mason, Venezia, 2009., Višnja Bralić, *Barokno slikarstvo u sjevernojadranskoj Hrvatskoj slikari, radionice i utjecaji*, Filozofski fakultet u Zagrebu, 2012., Damir Tulić, *Kamena skulptura i oltari 17. i 18. stoljeća u Porečko pulskoj biskupiji*, doktorska disertacija, Filozofski fakultet u Zagrebu, 2012.,

¹ Stipišić (1985:55)

² Viezolli (1932:92-93)

Danko Šourek, *Mramorna skulptura i altaristika XVII. i XVIII. stoljeća na području Rijeke i Hrvatskog primorja*, doktorski rad, Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagreb, 2012., Matej Klemenčič, *Francesco Robba Beneški kipar in arhitekt v baročni Ljubljani*, Ljubljana, 2013., Višnja Bralić, *Slikar Cristoforo Tasca između središta i periferije*, Radovi Instituta za povijest umjetnosti (38), 2014., Danko Šourek, *Altarističke radionice na granici: barokni mramorni oltari u Rijeci i Hrvatskom primorju*, Zagreb, 2015., Ktra Meke, *Beneško baročno slikarstvo na Kranjskem in Štajerskem: Naročniki in zbiralci*, doktorska disertacija, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Ljubljana, 2017., Damir Tulić, *Od kasne renesanse do klasicizma: skulpture i oltari od kraja 16. do početka 19. stoljeća*, u: Umjetnička baština istarske crkve. Kiparstvo II. od 14. do 18. stoljeća, Pula, 2017., Damir Tulić, Mario Pintarić, *Io Antonio Michelazzi Architetto di professione . Nepoznati majstorovi projekti i nacrti za Krk, Omišalj, Senj, Karlobag i Rijeku*, Ars Adriatica (9), 2019., Damir Tulić, *Cristoforo Tasca i Giovanni Battista Augusti Pitteri: nepoznate slike i njihovi naručitelji na sjevernom Jadranu*, Ars Adriatica (9), 2019., Damir Tulić, Mario Pintarić, *Antonio Michelazzi i Francesco Cabianca: nova djela u Italiji i Hrvatskoj*, Ars Adriatica (10), 2020., Mateja Jerman, *Liturgijski predmeti od plemenitih metala od 1400. do 1800. na području nekadašnje Pulske biskupije*, doktorska disertacija, Sveučilište u Zadru, 2020., Marko Medved, *Filius Conventus Fluminensis. Augustinci Pustinjaci Sv. Jeronima U Rijeci*, Zagreb, 2020., *Četiri stoljeća kapucina u Rijeci i Hrvatskoj (1610. – 2010.)* ur. Marko Medved, Zagreb, 2020., Damir Tulić i Mario Pintarić, *Prilozi za kipara i arhitekta Antonija Michelazzija o 250. obljetnici majstorove smrti*, Radovi Instituta za povijest umjetnosti (45), 2021., Damir Tulić i Mario Pintarić, *Kipar Orazio Bonetti između Furlanije, Kvarnera i Dalmacije*, Ars Adriatica (11), 2021., Nina Kudiš i Antonella Vlaše, *Anton Vlatković (1725.? – Grobnik, 1785.): nepoznati slikar djelatan u Rijeci i Primorju i njegova obitelj*, Ars Adriatica (11), 2021. Također su se koristili i ostali pojedinačno objavljeni znanstveni radovi drugih istraživača u domaćim (*Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, *Ars Adriatica*, *Peristil*, *Fontes: izvori za hrvatsku povijest*) i međunarodnim časopisima i zbornicima specijaliziranim za povijest umjetnosti (*Arte Veneta*, *AFAT: Arte in Friuli Arte in Trieste*, *Archivio Veneto*, *Acta Historiae Artis Slovenica*, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, *Jahrbuch die Kunsthistorischen Museum Wien*).

1.3. PREGLED DOSADAŠNJIH ISTRAŽIVANJA

O riječkim naručiteljima, donatorima, umjetnicima, majstorima i djelima iz 17. i 18. stoljeća prvi su pisali krajem 19. stoljeća lokalni historiografi. Tako je Vincenzo Tomsich 1886. objavio sveobuhvatnu studiju o riječkoj povijesti u svojem djelu *Notizie Storiche sulla Città di Fiume*. Tomsich se prvenstveno fokusirao na istraživanje političkih procesa, ali donosi i kratke podatke o redovničkim zajednicama u gradu. Deset godina kasnije, posthumno je tiskano djelo povjesničara Giovannija Koblera *Memorie per la storia della Liburnica città di Fiume*. Tijekom višegodišnjeg arhivskog istraživanja Kobler je pronašao niz vrlo bitnih arhivskih podataka o povijesti riječkih crkava, augustincima, kapucinima, isusovcima, benediktinkama i bratovštinama. Također, u njegovom djelu se prvi puta donose i brojni podaci o najvažnijim riječkim patricijskim obiteljima i udomaćenim trgovcima. Autor spominje da je obitelj Orlando financirala gradnju novog glavnog oltara u Zornoj crkvi. U prvoj polovici 20. stoljeća pozornost lokalnih istraživača usmjerena je na proučavanje pojedinih redovničkih kompleksa što rezultira prvim obradama povijesnih cjelina. Giuseppe Poglajen u članku *Memorie cronologiche relative alle chiese al capitolo di Fiume* (1930.) piše povijesni pregled riječkih crkava i samostanskih zajednica nadopunjujući dotad poznate podatke novopronađenim arhivskim vrelima te donosi važne informacije o tijeku gradnje novog glavnog oltara u Zornoj crkvi. Već sljedeće godine, Giuseppe Viezzoli objavljuje prvu monografsku studiju o nekadašnjoj isusovačkoj crkvi svetog Vida u Rijeci u članku *La Compagnia di Gesu a Fiume 1627-1773* (1931.). Njegovo istraživanje bilo je temeljeno na velikom broju novih arhivalija o riječkom kompleksu koje su se tada čuvale u Budimpešti. Svećenik Luigi Maria Torcoletti piše 1932. monografiju riječke Zborne crkve pod naslovom *Il Duomo Vecchio di Fiume*. On se dobrim dijelom oslanja na podatke koje su netom prije donijeli Kobler i Poglajen, ali je u njegovom fokusu bio i cjelokupni inventar crkve. Stoga se Torcoletti fragmentarno dotiče i riječkih obitelji, bogatih pojedinaca te bratovština koje su financirale nabavu mramornih oltara, slika i liturgijskih predmeta. Izniman doprinos u poznavanju riječke povijesti 18. stoljeća dao je Giuseppe Viezzoli objavivši dva članka pod nazivom *Contributi alla Storia di Fiume nel Settecento* (1932. i 1936.). Viezzoli je detaljno analizirao zapisnike sjednica gradskog vijeća iz kojih se saznaje kako su pojedini riječki donatori i naručitelji bili involvirani u procese oko razvoja trgovine. Godine 1938. tiskan je grbovnik aristokracijskih riječkih obitelji kojeg je sastavio Riccardo Gigante pod naslovom *Blasonario fiumano*. Svećenik Torcoletti je po uzoru

na raniju studiju o Zornoj crkvi objavio i monografsku obradu nekadašnjeg augustinskog samostana svetog Jeronima *La chiesa e il convento degli Agostiniani di Fiume* (1944.). Isti je autor zaslužan i za prvi cjeloviti pregled svih dotad poznatih podataka o povijesti riječkih bratovština objavljen u člancima *Le confraternite fiumane* (1954.) i *Le confraternite fiumane* (1955.). Vera Horvat Pintarić u svojoj je monografiji o Francescu Robbi 1961. s riječkim kiparom Michelazzijem povezala oltar svetog Franje Ksaverskog u nekadašnjoj isusovačkoj crkvi svetog Egida u Grazu i skulpture s oltara svetog Franje Paulskog u riječkoj Zornoj crkvi.

U drugoj polovici 20. stoljeća ključan znanstveni doprinos u istraživanju barokne umjetnosti u Rijeci dala je Radmila Matejčić. Tako su za istraživanje naručitelja, donatora i majstora, ali i umjetničkih djela od izuzetne važnosti njezine spoznaje objavljene u magistarskoj radnji *Sakralni spomenici barokne dobi u Rijeci* (1970.) i doktorskoj disertaciji *Barok u Istri, Rijeci i Hrvatskom primorju* (1976.). Naposljetku, autorica je sva svoja istraživanja sintetizirala u poglavlju *Barok u Istri i Hrvatskom primorju* u sklopu opsežne monografije *Barok u Hrvatskoj* (1982.). Radmila Matejčić je prva izradila kiparski profil dotad slabo poznatog majstora Antonija Michelazzija s kojim je na temelju arhivskih dokumenata, ali i stilskom analizom povezala znatan broj mramornih oltara i skulptura na području Hrvatskog primorja i Istre. Također, ponovnom analizom sačuvanih ugovora za gradnju oltara u nekadašnjoj isusovačkoj crkvi svetog Vida donosi precizne podatke o goričkim altaristima Leonardu Pacassiju i Pasqualeu Lazzariniju. Osim njih, upozorava na ljubljanskog altarista Luku Misleja koji je zajedno s kiparom Jacopom Contierijem sudjelovao u podizanju novog mramornog oltara u riječkoj Zornoj crkvi. Matejčić objavljuje i važne arhivske podatke o kiparu i arhitektu Sebastijanu Petruzziju. Prilikom arhivskih istraživanja pronalazi projekte za gradnju isusovačke crkve i kolegija koje je izradio redovnik Giacomo Briano iz Modene te informacije o graditelju i kamenoklesaru Francescu Olivieriju. Autorica je gradnju galerija i kupole crkve svetog Vida povezala s majstorom Bernardinom Martinuzzijem i njegovim sinom Giovannijem. Matejčić se u svojim istraživanjima dotakla i slikara Giovannija Francesca Gladicha (Ivan Franjo Gladič), Giovannija Battistee Cosmine (Ivan Krstitelj Cosmina), Cristofora Tasce te Valentina Metzingera. Za poznavanje povijesti riječkog isusovačkog kolegija od posebne je važnosti poglavlje Miroslava Vanina *Kolegij dubrovački, riječki, varaždinski i požeški* objavljeno u sklopu knjige *Isusovci i hrvatski narod II.* (1987). Vanino je istraživao arhivsku građu o riječkim isusovcima u Vatikanskom arhivu gdje je pronašao nove podatke o djelovanju redovničke zajednice tijekom 17. i 18. stoljeća. Nakon Radmile Matejčić, istraživanje slikarskih

djela u riječkim crkvama bilo je u fokusu Nine Kudiš pa su određene nove spoznaje objavljene u *Ars Sacra – Sakralno slikarstvo 16. i 17. stoljeća u Rijeci i regiji* 1990. godine. Doprinosu u poznavanju zlatarskih i slikarskih djela iz nekadašnje isusovačke crkve svetog Vida dali su i Ivo Lentić te Ivy Lentić Kugli poglavljima *Sakralno zlatarstvo hrvatskih isusovaca* i *Sakralno slikarstvo hrvatskih isusovaca* u sklopu knjige *Isusovačka baština u Hrvata* iz 1992. godine. Dvije godine kasnije, Branko Fučić objavljuje monografiju o crkvi svetog Vida pod nazivom *Sveti Vid - katedrala*, a istovremeno je tiskana i knjiga Radmile Matejčić *Crkva svetog Vida*. U oba djela sažeti su svi dotad poznati podaci o povijesti riječkih isusovaca, kao i cjelokupnom inventaru crkve. Iste godine izašao je i članak Nine Kudiš *Projekt Giacoma Briana za isusovačku crkvu sv. Vida u Rijeci* u kojem je analiziran utjecaj traktata Sebastijana Serlija na tlocrtnu dispoziciju riječke crkve. Blaž Resman je u Contierijev riječki opus uvrstio i anđele naatici glavnog oltara Zborne crkve te mu je pripisao dva anđela na zabatu glavnog oltara u Mošćenicama u knjizi *Barok v kamnu. Ljubljansko kamnoseštvo in kiparstvo od Mihaela Kuše do Francesca Robbe* (1995.). Prilikom pisanja o Sebastijanu Petruzziju Doris Baričević u studiji *Oltari Sebastijana Petruzzija u zagrebačkoj katedrali* (1997.) navodi kako je majstor autor kiparske dekoracije oltara svetog Nikole Tolentinskog i nasuprotnog oltara Gospe od Dobrog Savjeta u nekadašnjoj augustinskoj crkvi svetog Jeronima u Rijeci. Talijanski povjesničar umjetnosti Massimo De Grassi se u člancima *La scultura nell'isontino in età barocca* (1999.) i *Episodi di scultura veneta a Trieste e Fiume* (2004.) prvi dotaknuo mogućeg autorstva kipova riječkih zaštitnika na glavnom oltaru nekadašnje isusovačke crkve svetog Vida u Rijeci. Prvotno je smatrao kako je riječ o djelima gradišćanskog kipara Paola Zulianija, da bi ih zatim uvrstio u opus venecijanskog kipara Pietra Baratte. Nina Kudiš Burić i Nenad Labus pak su 2003. objavili knjigu *U kraljevskim stranama i pod svetim Markom. Vizitacije u pulskoj biskupiji na austrijskom i mletačkom području godine 1658. i 1659.* Autori donose sačuvanu vizitaciju generalnog vikara Pulske biskupije Francesca Bartirome iz koje se saznaju iznimno bitne informacije o interijeru riječkih crkava sredinom 17. stoljeća. Ervin Dubrović u poglavlju *Izgradnja rijeke, Adamićevo kazalište i inženjerske ambicije* u sklopu monografije *Adamićevo doba 1780. – 1830.* navodi niz arhivskih vijesti, ali i sačuvanih projekata inženjera Antona Gnamba. Mramornom skulpturom u riječkim crkvama bavio se i slovenski povjesničar umjetnosti Matej Klemenčič u članku *Scultura barocca in Istria tra Venezia, Gorizia, Lubiana e Fiume* (2006.). Autor nije prihvatio atribuciju kipova svetog Vida i Modesta iz crkve svetog Vida Pietru Baratti, nego napominje da postoje određene sličnosti s djelima Paola Zulianija.

Klemenčić istovremeno piše i o Antoniju Michelazziju te prvi pretpostavlja da je svoju naobrazbu mogao započeti u radionici obitelji Zuliani. Također, pronalazi arhivske zapise o nastanku dva oltara u crkvi svetog Vida. Tako je oltar svetog Alojzija Gonzage i Stanislave Kostke podignut 1725., a oltar svetog Franje Ksaverskog 1736. godine. Autor je prvi predložio tezu kako je obitelj Orlando s ljubljanskim altaristom Mislejom mogao povezati rektor ljubljanskog kolegija Riječanin Zaharija Gladič. Krasanka Majer i Petar Puhmajer prvi donose važne informacije o inženjeru Francescu Saveriju de Bonomo u publikaciji *Palača šećerane u Rijeci* (2006.). Iste godine Nina Kudiš ponovno piše o riječkim djelima venecijanskog slikara Cristofora Tasse u prilogu *Celebri Christophori Tasci pictoris Veneti – novi prijedlozi*. Damir Tulić 2008. objavljuje studiju *Prilozi za Jacopa Contierija i Giuseppa Bernardija* o novim djelima padovanskog kipara na istočnoj obali Jadrana te u majstorov opus uvrštava dvije krilate anđeoske glavice koje su postavljene na stipes glavnog oltara u Mošćenicama. Isti autor navodi kako je Contieriju kao predložak za riječki kip svetog Antuna Padovanskog poslužila istoimena skulptura Giovannija Bonazze iz padovanske bazilike svetog Antuna. Godine 2011. Tulić je napisao znanstveno-stručnu publikaciju *Katedrala Svetog Vida* u kojoj se dotaknuo cjelokupnog inventara riječke crkve.

Tijekom 2012. obranjene su tri doktorske disertacije usko povezane s riječkim temama. Tako je Višnja Bralić u svojoj disertaciji *Barokno slikarstvo u sjevernojadransko Hrvatskoj-slikari, radionice i utjecaji* pisala o svim sačuvanim slikarskim djelima u riječkim crkvama, kao i o njihovim autorima Giovanniju Francescu Gladichu (Ivan Franjo Gladič), Giovanniju Battisti Cosminu (Ivan Krstitelj Cosmina), Cristoforu Tasci i Valentinu Metzingeru. Damir Tulić dotaknuo se opusa riječkog kipara Antonija Michelazzija i Sebastiana Petruzzija u disertaciji *Kamena skulptura i oltari 17. i 18. stoljeća u Porečko-pulskoj biskupiji*, a kojeg je proširio novim djelima u Istri i Hrvatskom primorju. Također, autor je utvrdio kako Michelazzijevi oltari ukazuju na majstorovo poznavanje čuvenog traktata *Perspectiva pictorum et architectorum* isusovca Andree Pozza. Istovremeno je Tulić objavio i članak *Skulptura, altaristika i liturgijska srebrnina u pićanskoj katedrali: prilozi za Antonija Michelazzija i Gasparea Albertinija* u kojem je definiran kiparski profil riječkog kipara. Osim Michelazzija, u disertaciji je analiziran riječki opus kipara Sebastijana Petruzzija te je izrađen altaristički profil dotad slabo poznatog majstora Saverija Medelina. Istodobno je objavljena i disertacija Danka Šoureka *Mramorna skulptura i altaristika XVII. i XVIII. stoljeća na području Rijeke i Hrvatskog primorja*, a koja je 2015. tiskana pod naslovom *Altarističke radionice na granici:*

barokni mramorni oltari u Rijeci i Hrvatskom primorju. Šourek donosi transkripcije i prijevode svih sačuvanih ugovora za gradnju oltara i propovjedaonice u nekadašnjoj isusovačkoj crkvi svetog Vida. Također, navodi točan arhivski podatak kako je Antonio Michelazzi umro 18. rujna 1771. u riječkoj Zbornoj crkvi. Isto tako upozorava na moguće Michelazzijeve suradnike pa spominje Giovannija Rigettija, Pietra Baraziolija, Adama Michelazzija i Orazija Bonettija. Autor je pronašao i dokument iz kojeg se saznaje kako je autor oltara Vinka Fererskog u riječkoj Zbornoj crkvi venecijanski altarist Pietro Fadiga. Poput Tulića, Šourek piše o djelima Sebastijana Petruzzija i Saverija Medelina. Višnja Bralić je 2014. proširila opus Cristofora Tasce s nekoliko novih djela na području Kvarnera u članku *Slikar Cristoforo Tasca između središta i periferije*. Katarina Horvat Levaj je u monografiju *Barokna arhitektura u Hrvatskoj* (2015.) uvrstila i crkvu svetog Vida. Autorica pronalazi prvi projekt za gradnju kompleksa koji je potpisao Giacomo Briano te predlaže tezu da se isusovački arhitekt kod projektiranja centrale riječke crkve mogao ugledati na nedovršenu Brunelleschijevu crkvu Santa Maria degli Angeli u Firenci. Tijekom 2016. i 2017. Damir Tulić je ponovno pisao o kiparima Antoniju Michelazziju i Sebastijanu Petruzziju u članku *Prilog poznavanju mramorne altaristike i skulpture 18. stoljeća u trećoredskim crkvama na Krku i Cresu* te poglavlju i kataloškim jedinicama u knjizi *Umjetnička baština istarske crkve. Kiparstvo II. od 14. do 18. stoljeća*. Potrebno je spomenuti kako autor prvi navodi kako je Sebastiano Petruzzi mogao surađivati s kiparom Marcom Chiereghinijem. Damir Tulić vodio je i dva projekta *Godina augustinaca u Rijeci* (2016.) i *Mramor, pigmenti, zlato i svila: luksuzne umjetnine barokne Rijeke* (2017.-2019.) u sklopu kojih su se istraživali inventari svetog Jeronima, svetog Vida i Zborne crkve. Mario Pintarić u članku *Antonio Michelazzi „di professsione, scultore de'Marmi“: novi arhivski prilozi za riječkog kipara* (2018.) objavljuje dokumente kako je Antonio Michelazzi bio šegrt u radionici Paola Zulianija s kojim je oko 1724. došao u Rijeku. Michelazzi se od 1727. odlučio trajno naseliti u gradu gdje 1729. započinje samostalnu karijeru. Početkom 1733. otvara i vlastitu bottegu u koju dovodi kamenoklesare iz Venecije Giuseppea Rigettija i Pietra Baraziolija. Marijan Bradanović, Damir Tulić i Nina Kudiš 2019. su se ponovno dotaknuli inventara nekadašnjeg augustinskog samostana i crkve svetog Jeronima u elaboratu *Sedam stoljeća augustinskog samostana u Rijeci* (2019.). Iste godine je broj 25 časopisa *Fontes: izvori za hrvatsku povijest* bio posvećen arhivskim dokumentima o riječkim isusovcima iz Hrvatskog državnog arhiva i Državnog arhiva u Rijeci. Riječ je o odabranim transkripcijama diploma, ugovora za gradnju crkve i oltara te inventara kolegija, sjemeništa i crkve koje su pripremili

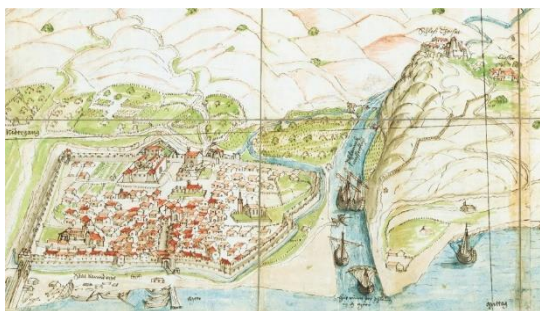
Biserka Budicin, Markus Leideck i Tea Perinčić. Istovremeno je Damir Tulić u članku *Cristoforo Tasca i Giovanni Battista Augusti Pitteri: nepoznate slike i njihovi naručitelji na sjevernom Jadranu* objavio signiranu i datiranu sliku Tasce na glavnom oltaru riječke Zborne crkve, kao i *Navještenje* koje se izvorno nalazilo u nekadašnjem samostanu riječkih benediktinki. Godine 2020. tiskan je zbornik *Četiri stoljeća kapucina u Rijeci i Hrvatskoj (1610. – 2010.)* s nekoliko novih arhivskih podataka o djelovanju redovničke zajednice u Rijeci. Uz to, Marko Medved je objavio opsežnu monografiju *Filius conventus Fluminensis. Augustinci pustinjaci sv. Jeronima u Rijeci* (2020.) o povijesti riječkih augustinaca. Mateja Jerman se u svojoj disertaciji *Liturgijski predmeti od plemenitih metala od 1400. do 1800. godine na području nekadašnje Pulske biskupije* prva dotakla iscrpne analize svih sačuvanih liturgijskih predmeta od srebra i zlata u riječkim crkvama.

Posljednje četiri godine riječka mramorna altaristika i skulptura je u fokusu istraživanja Damira Tulića i Marija Pintarića. Autori su 2019. objavili članak *Io Antonio Michelazzi Architetto di professione. Nepoznati majstorovi projekti i nacrti za Krk, Omišalj, Senj, Karlobag i Rijeku* u kojem temeljem pronađenih nepoznatih arhivskih dokumenata i nacrtu prvi donose podatke o Michelazzijevoj ulozi arhitekta. Također, objavljeni su majstorovi nacrti za Krk, Omišalj, Senj, Karlobag i Rijeku. Nakon toga je objavljen članak *Antonio Michelazzi i Francesco Cabianca: nova djela u Italiji i Hrvatskoj* (2020.). Tom prilikom su autori u majstorov opus uvrstili mramorne kipove svetog Ivana Krstitelja i svetog Marka na glavnom oltaru župne crkve San Biagio u Cinto Caomaggioreu u okolici Portogruara te pronalaskom arhivskog zapisa potvrđuju i Michelazzijevo autorstvo mramornog oltara svetog Križa u riječkoj Zornoj crkvi. Tijekom svojih istraživanja Tulić i Pintarić dotaknuli su se i glavnog oltara riječke Zborne crkve kojeg je financirala obitelj Orlando u radu *The Finest 18th Century Art Commission in Rijeka: the Orlando Family and the Presbytery of the Collegiate Church of St. Mary's Assumption* (2020. u tisku). Tako su novopronađeni arhivski dokumenti omogućili detaljnije biografske podatke o najvažnijim članovima obitelji, ali i preciznije informacije o pregradnji svetišta. U nedavno objavljenom članku *Prilozi za kipara i arhitekta Antonija Michelazzija o 250. obljetnici majstorove smrti* (2021.) autori su prepoznali mladenačka Michelazzijeva djela na oltaru svetog Presvetog Sakramenta u Zornoj crkvi, a majstoru su pripisali i kipove svetog Mihovila, svete Agate i svete Margarete koji su danas razmješteni na širem području Gradskog groblja Kozala, kao i skulpturu svetog Karla Boromejskog i stipes s reljefom Mučeništva svetog Ivana Nepomuka iz nekadašnje kapele svetog Karla Boromejskog

u istoimenom riječkom lazaretu. Michelazzijevoj je ruci pripisan i mramorni kip Gospe Žalosne u župnoj crkvi u mjestu Cavrié nedaleko od Trevisa, a pronađena je i isplata iz 1763. u iznosu od 150 fiorina za kip svetog Martina u riječkoj Zbornoj crkvi. Isto tako na temelju arhivalija je utvrđeno kako je Michelazzi autor barokne obnove riječke augustinske crkve svetog Jeronima te da je bio angažiran na gradnji kapelanijske crkve svetog Filipa Apostola u Mrkoplju. Tulić i Pintarić proširili su i spoznaje o djelovanju Michelazzijeve riječke radionice kojoj je krajem 1750-ih pripadao i kipar Orazio Bonetti, a one su objavljene u članku *Kipar Orazio Bonetti između Furlanije, Kvarnera i Dalmaciji* (2021.). U recentnim istraživanjima Nine Kudiš i Antonelle Vlaše saznaju se biografski podaci o dotad nepoznatom slikaru Giovanniju Battisti Fayenzu objavljeni u sklopu članka *Anton Vlatković (1725.? – Grobnik, 1785.): nepoznati slikar djelatan u Rijeci i Primorju i njegova obitelj* (2021.). Naposljetku, potrebno je spomenuti kako su riječki naručitelji poput obitelji Orlando ili trgovca Giuseppea Minolija bili istraživani i kroz projekte *Et tibi dabo: naručitelji i donatori umjetnina u Istri, Hrvatskom primorju i sjevernoj Dalmaciji od 1300. do 1800. godine* te *Barokna Rijeka* voditeljice prof. dr. sc. Nine Kudiš.

1.4. POVIJESNI KONTEKST I CRKVENE PRILIKE

Povoljan je geografski položaj gradu Rijeci, smještenom duboko u Kvarnerskom zaljevu, namijenio ulogu prirodne poveznice Jadrana i Sredozemlja s kontinentalnim zaleđem. Rijeka, *St. Veyt am Pflaum*, *Flumen sancti Viti* ili *Terraa Fluminis sancti Vitis* se u izvorima srednjeg vijeka spominje u nekoliko inačica njemačkog, latinskog i talijanskog imena. Pretpostavlja se da gradom negdje već od kraja prve polovice 12. stoljeća upravljaju grofovi Devinski kao jedni od najsnažnijih vazala akvilejskog patrijarha na području između Furlanije i Kvarnerskog zaljeva.³ Sredinom 14. stoljeća grad je kratko bio pod upravom Krčkih knezova (Frankopana), ali ubrzo se ponovno našao u sastavu posjeda Devinskih grofova. Nakon smrti maloljetnog Huga IX., imanja Devinskih formalno prelaze u vlasništvo obitelji Walsee.⁴ Naposljetku, Rijeka 1465. dolazi pod izravnu habsburšku upravu, ali to nije spriječilo Mlečane da u drugom desetljeću 16. stoljeća u nekoliko navrata opljačkaju i spale grad. Početkom 17. stoljeća, kao dio Habsburškog posjeda, Rijeka se nalazila u izrazito nepovoljnoj situaciji zbog neprestanih sukoba između Mletačke Republike i Uskoka. Carevi Rudolf II. (1576. -1612.) i Matija I. (1612. – 1619.) pomagali su vojno i novčano uskocima kako bi se spriječila dominacija Venecije u Jadranskom moru. U takvim nemirnim okolnostima Rijeka se prvih desetak godina 17. stoljeća našla u nemogućnosti nesmetanog razvoja trgovine. S obzirom na to, glavna zadaća riječkog kapetana i njegovih pomoćnika bila je sprječavanje ponovnog pustošenja grada od strane Mlečana. Zbog toga su Riječani uvelike pomagali uskoke tako što su im omogućili nesmetanu opskrbu oružjem, hranom i brodovima.

Slika 1. Ivan Klobučarić, *Rijeka 1579*. (preuzeto iz Medved M. (2020c)

³ Bradanović (2017:14)

⁴ Bradanović (2017:15)

U tim nepoželjnim povijesnim trenucima u Rijeku dolazi novi kapetan Stefano barun della Rovere (1608. – 1637.) 1608. godine.⁵ On je odmah započeo obnovu zapuštenog i sukobima opustošenog grada pa su se kroz kratak period obnovile gradske zidine i kaštel. Isto tako, della Rovere je uspio dogovoriti slobodnu trgovinu s uskocima koji su se opskrbljivali žitaricama i vinom u Pazinskoj knežiji odakle su ih izvozili u Lovran, a zatim malim barkama u Rijeku. Saznavši za to, Mlečani su u travnju 1615. napali Rijeku i Lovran.⁶ Ubrzo su uslijedila i pustošenja drugih mjesta u zaleđu Trsta i sjeverne Istre što je bio jedan od glavnih povoda Uskočkom ratu, koji počinje krajem iste godine nakon višegodišnjih stalnih sukoba.⁷ Rat između Austrije i Venecije trajao je dvije godine, a završio je posredovanjem Španjolske i potpisanim mirom u Madridu 1617. godine.⁸ Prema odredbama mira, Habsburgovci su uskoke trebali raseliti i nastaniti na teritorije udaljene od obale, a u Senj rasporediti njemačke vojnike. Sve uskočke lađe trebale su biti spaljene, a za one uskoke koji su nastavili s prepadima bila je predviđena smrtna kazna. Izuzetno bitnu ulogu u pregovorima imao je i riječki kapetan Stefano della Rovere koji je bio jedan od diplomata zaduženih od strane Cara u rješavanju problema oko slobodne plovidbe Kvarnerskim zaljevom. Stoga je u kolovozu 1618. ugostio baruna Carla Harracha, kranjskog namjesnika Hansa Edlinga i venecijanske izaslanike Antonija Priulija te Nicolu Contarinija.⁹ Nakon dvodnevni pregovara u riječkom kaštelu službeno je potpisana odluka kojom je Venecija 8. kolovoza 1618. prekinula blokadu Rijeke i Senja. Time su stvoreni uvjeti za postupni gospodarski oporavak grada u koji uskoro počinju stizati strani trgovci, brodovlasnici i majstori.¹⁰

Slika 2. Joan Blaeu, *Unutrašnja Austrija*, 1657. (preuzeto iz wikimedia commons)

⁵ Klen et al. (1988:118)

⁶ Gruenfelder(1997:66)

⁷ Bertoša (2004:402-404)

⁸ Gruenfelder (2003:243)

⁹ Klen et al. (1988:120)

¹⁰ Matejčić (1982:390)

U vrijeme kapetana Ferdinanda baruna della Rovere (1639. -1672.), car Leopold I. (1658. – 1705.) 6. lipnja 1659. potvrđuje Rijeci novi grb i statut koji je prvi put odobren 1530. godine.¹¹ Svjedočanstvo Francesca Bartirome, generalnog vikara Pulske biskupije, prilikom vizitacije Rijeke 1658. izvrsno nam dočarava stanje u gradu sredinom 17. stoljeća. Prema njegovom zapisu u Rijeci je tada živjelo više od 3000 stanovnika od kojih su mnogi bili visoko obrazovani i umjetnici, a dolazilo je i puno stranaca iz različitih dijelova Europe zbog trgovine.¹² Relativno blagostanje koje opisuje Bartiroma vidljivo je i na bakrorezu kojeg je 1689. publicirao Johann Weichard Valvasor (Kranjska, 1641. – Krško, 1693.) u svojem djelu *Die Ehre des Hertzogthums Crain*. Prikazan je grad opasan čvrstim bedemima i kulama te prepoznatljivim gradskim tornjem, a ispred zidina nalaze se drvene barake za skladištenje robe mnogih brodova koji su se zadržavali u riječkoj luci. Vizuirom grada dominiraju kaštel, isusovački kolegij i seminar, Zborna crkva te augustinski, kapucinski i ženski benediktinski samostan. Valvasor slikovito opisuje kako se u Rijeci lijepo živi jer su hrana i piće dostupni po vrlo jeftinoj cijeni, a skoro sva zarada dolazi od prodaje vina i trgovine ribom. Također, spominje da je grad pogodan za život jer postoji dobra zdravstvena skrb o kojoj brine nekoliko kvalificiranih doktora medicine.¹³ Kontinuirani razvoj riječke luke koji je primijetio Valvasor nastavlja se i koncem 17. stoljeća nakon smrti Petra Zrinskog i postepenim slabljenjem grada Bakra.

Slika 3. Johann Weichard von Valvasor, *Statt S. Veithampflaum vulgo Fiume oder Reka*, 1689.

U prvim desetljećima 18. stoljeća na Rijeku je izravno utjecao rat koji je Habsburška monarhija vodila protiv Osmanskog Carstva od 1716. do 1718. godine. Naime, riječka je luka služila za transport brojnih postrojbi, a 1717. jedna od jedinica unovačenih napuljskih vojnika

¹¹Klen et al. (1988: 121)

¹²Kudiš Burić, i Labus (2003: 48)

¹³ Valvasor (1679: 104)

u grad je donijela neimenovanu epidemiju koja je tijekom tri mjeseca odnijela jednu stotinu stanovništva.¹⁴ U takvom stanju Rijeka je dočekala 2. lipanj 1717. kada car Karlo VI. (1711. – 1740.) koristi slabost Venecije te proglašava slobodnu plovidbu Jadranom.¹⁵ Rat s Osmanlijama okončan je 21. srpnja 1718., a Habsburgovci su nakon sklopljenog mira dobili Banat i Vojvodinu. Ipak, puno važniji bio je ugovor koji je sklopljen 27. srpnja 1718. sa sultanom Ahmedom III. (1703. – 1730.) o slobodnoj plovidbi i trgovini. Nakon završetka rata i stabilizacije sustava, car Karlo VI. je 15. ožujka 1719. objavio *Patent o trgovini i plovidbi za Unutarnju Austriju i morsku obalu*.¹⁶ Time su stvoreni svi uvjeti da se konačno 18. ožujka 1719. luke Rijeka i Trst proglase slobodnima.¹⁷ Svim domaćim i stranim trgovcima omogućen je ulazak u riječku luku i nesmetan utovar ili istovar robe bez obavezne naplate poreza osim 0,5% vrijednosti prodanih dobara. Isto tako, trgovci su svu neprodanu robu mogli ostaviti pola godine u komorskim ili privatnim skladištima bez plaćanja ikakvih carina. Važna je bila i odredba kojom je strancima dopuštena kupnja ili gradnja kuće u gradu uz mogućnost samostalne brige o svojoj imovini ukoliko dođe do rata i to unutar jedne godine.¹⁸ Car Karlo VI. je 1719. potvrdio statut i povlastice grada koje je već ovjerio njegov brat Josip I. (1690. – 1711.) 1706. godine.¹⁹ Prema važećem srednjovjekovnom statutu, gradom je upravljao kapetan kojeg je imenovao zemaljski knez u Grazu. Kapetana je u slučaju spriječenosti mijenjao poglavarski namjesnik ili sudac. O svim najvažnijim poslovima oko grada raspravljalo se na sjednicama Velikog i Malog gradskog vijeća. Važnu funkciju obavljala su dva gradska suca koja su brinula o svim javnim gradnjama i financijama. Prema zakonu jednog suca je postavljao izravno kapetan, a drugog je biralo Veliko vijeće.²⁰

Uz potvrdu statuta i svih povlastica značajnu ulogu u razvitku Rijeke imala je i careva odluka od 27. svibnja 1719. kada je osnovana Orijentalna trgovinska kompanija u Beču s ciljem monopoliziranja otkupa gotovih proizvoda i trgovine s istokom.²¹ Novoosnovano trgovačko društvo je otvorilo svoje podružnice u Trstu, Rijeci i Bakru te im je istovremeno dopuštena gradnja brodova i prekomorska trgovina. Riječku ispostavu Kompanije vodili su trgovci

¹⁴ Leideck (2019:6)

¹⁵ Leideck (2019:8)

¹⁶ Leideck (2019:12)

¹⁷ Klen et al. (1988: 36)

¹⁸ Klen et al. (1988: 33)

¹⁹ Leideck (2019:13)

²⁰ Leideck (2019:16)

²¹ Leideck (2019:13)

Antonio d'Orlando i Francesco Raigersfeld te su upravo oni zaslužni što se 1721. pokrenula manufaktura za preradu voska i proizvodnju svijeća. Ubrzani razvoj trgovine i brodogradnje u kratkom je roku nadmašio kapacitete riječke luke, a najveći problem bio je nedostatak potrebne zdravstvene službe pa je car Karlo VI. odlučio financirati i izgraditi lazaret ispred gradske luke. Pod rukovodstvom Trgovinske komisije za Unutarnju Austriju 1720. počinju prve izmjere područja i plan uređenja luke s lazaretom koje je vodio inženjer Mathias Anton Weiss.²² Nakon svih pregleda odlučeno je kako će se lazaret graditi zapadno od grada, između Mlake i Potoka čime se izbjegao kontakt grada s ljudima i robom koji su prolazili kroz njega. Izgradnja lazareta svetog Karla Boromejskog završila je 1726. kada je svečano otvoren te je počeo funkcionirati kao karantenska stanica za ukupan trgovački promet koji je prolazio kroz luku.²³ Istovremeno sa završetkom lazareta inženjer Weiss započinje na izgradnji ceste *Karoline*, koja je vodila od Bakra i Rijeke preko Bosiljeva do Karlovca. Upravo zbog *Karoline* car Karlo VI. je posjetio Rijeku i Kraljevicu 1728. kako bi se osobno uvjerio u napredak radova.²⁴ Početkom ljeta 1730. Rijeku je posjetio i učeni putopisac Johann Georg Keysler. U svojoj knjizi pod naslovom *Travels through Germany, Bohemia, Hungary, Switzerland, Italy and Lorain*, ovaj član uglednog Royal Society iz Londona, donosi vrlo precizan opis grada. Ističe da Rijeka leži na morskoj obali u dolini koja daje dobro vino, smokve i ostalo voće. Smatra da je grad jako napučen, ali su stanovnici općenito mnogo zdraviji nego puk u Trstu. Ispred zidina ističe gradska vrata iznad kojih su postavljene biste cara Leopolda I. i Karla VI. Spominje netom završeni lijepi i prostrani lazaret smješten na dovoljnoj udaljenosti od grada. Također, navodi kako nova isusovačka crkva još uvijek nije završena, a riječka katedrala (Zborna crkva) je uistinu vrijedna divljenja. Naposljetku, piše da se u gradu nalazi ured Bečke kompanije koja posjeduje nekoliko manufaktura i uvelike trguje s Portugalom.²⁵

Dobro poslovanje Kompanije koje je hvalio Keysler tijekom svojeg putovanja ipak je pokazalo sve svoje slabosti već iduće godine. Naime, 25. travnja 1731. Kompanija je bila pred stečajem, a 1742. dolazi do njezinog potpunog kraha i obustavljanja svih djelatnosti. Takva financijska situacija potaknula je carica Mariju Tereziju (1740. – 1780.) na brojne administrativne i gospodarske reforme. U tu svrhu u Beču se osniva 1746. Trgovački direktorij s primarnim zadatkom brige za cjelokupnu trgovinu u Carstvu. Zbog toga je 1749. bilo stvoreno

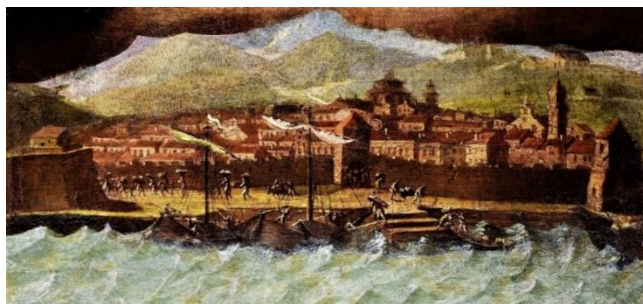
²² Bradanović (2006:248)

²³ Bradanović (2006:257)

²⁴ Klen et al. (1988:139)

²⁵ Keysler (1753:359)

jedinstveno komercijalno-upravno područje pod nazivom Austrijsko primorje (Littorale Austriaco) obuhvativši sve važnije Jadranske luke od Akvileje do Karlobaga, pa tako i Rijeku.²⁶ Taj dio Habsburške monarhije se do početka pedesetih godina nalazio pod nadležnošću Bankovne komisije u Beču, a nakon toga pod Trgovačkim direktorijem. Konačno, 1752. odlučeno je da Tršćanska trgovačka Intendencia vrši direktni nadzor nad Austrijskim primorjem u njegovim najznačajnijim lukama poput Rijeke i Senja. S obzirom na to, u Rijeci 26. siječnja 1753. počinje djelovati Carsko kraljevsko namjesništvo za Rijeku, Trsat i Bakar s direktnim naredbama iz Trsta.²⁷ U trenutcima kada se odvijaju velike upravne promjene unutar same Monarhije, carica Marija Terezija nakon jednogodišnjih pregovora 1. listopada 1750. dodjeljuje privilegij Urbanu Arnoldtu čime odobrava pokretanje trgovačkog društva s monopolom na proizvodnju i prodaju šećera u nasljednim austrijskim zemljama.²⁸ Unatoč pritiscima iz Beča da poslovanje i proizvodnja Kompanije ponajprije budu koncentrirani u Trstu, odlukom nizozemskih dioničara glavna je uloga pripala Rijeci. Stoga Kompanija odmah počinje graditi upravnu palaču, proizvodne pogone i skladišta. Godine 1754. proizvodnja u Rijeci bila je na vrhuncu te je količina rafiniranog šećera bila dovoljna za opskrbu nasljednih austrijskih zemalja. Uz rafineriju šećera sredinom 18. stoljeća u gradu djeluju i druge manje manufakture, radionice i mlinovi čiji su proizvodi namijenjeni lokalnom stanovništvu, ali i izvozu unutar Monarhije. Jasan pokazatelj važnosti riječke luke je i činjenica kako je u nju 1760. uplovilo 1318 brodova iz različitih dijelova Europe. Isto tako, u grad se naselio veliki broj stranih trgovaca, brodograditelja, majstora i umjetnika čime se značajno promijenila i demografska situacija.

Slika 4. Valentin Metzinger, *Bogorodica s Djetetom svetim Filipom Nerijem i svetim Emigdijem*, 1753. (?), Zborna crkva, Rijeka, foto: D. Tulić

²⁶ Buczynski (1991:207)

²⁷ Klen et al. (1988:140)

²⁸ Klen et al. (1988:142)

Unutar gradskih zidina je oko 1750-ih živjelo oko 3600 stanovnika. Zbog toga je već carica Marija Terezija shvatila da granice stare gradske jezgre sputavaju širenje grada prema moru. Stoga 1755. donosi odluku kojom Stari grad treba ostati unutar svojih povijesnih urbanističkih granica, a prostor ispred gradskih zidina potrebno je dodatno nasuti kako bi se mogao podići *Civitas nova*. Također, Marija Terezija osigurala je i dovoljnu svotu novaca kako bi se nadoknadila materijalna šteta od potresa koji su od 1750. do 1754. u više navrata oštetili grad. Prvi regulacijski prijedlog urbanističke modernizacije iz 1756. nije bio uspješan jer je nedostajalo rješenje za jarak (*Fossa*) ispred gradskih bedema.²⁹ U skladu s tim tek je car Josip II. (1780. – 1790.) petnaestak godina kasnije riješio problem zahvaljujući arhitektu i inženjeru Antonu Gnambu koji uspio konsolidirati prostor ispred zidina 1781. te su na njemu postepeno počeli nicali novi stambeni i gospodarski objekti. Još uvijek kao suvladar Marije Terezije, car Josip II. uputio se na veliko putovanje 1775. kada je posjetio Karlobag, Trst i Rijeku. Boravak u spomenutim gradovima potaknuo ga je na ideju o reorganizaciji Austrijskog primorja pa je na njegov savjet carica Marija Terezija 9. kolovoza 1776. Rijeku i okolna područja zajedno s Karlovcem priključila Hrvatskoj u sklopu novoformirane Severinske županije.³⁰ Poput drugih županija i ona je bila pod ingerencijom Hrvatskog kraljevskog vijeća. Na čelo Severinske županije bio je postavljen riječki guverner Jospeh Maylath, koji je istovremeno obavljao funkciju riječkog te bakarskog kapetana.³¹ Županija je bila podijeljena na četiri kotara, a riječki je obuhvaćao Rijeku, Trsat, Kostrenu, Bakar, Bakarac i Kraljevicu. Cilj ove promjene bio je postići što veću slobodu u trgovini i proizvodnji unutar Habsburške monarhije. Već iduće godine povećao se broj brodova u vlasništvu Riječana, a kroz riječku luku prošlo je gotovo 3000 jedrenjaka. Takvo naglo povećanje broja pristiglih brodova posljedica je povezivanja Rijeke s hrvatskim zaleđem i Mađarskom. Desetak godina kasnije, Rijeku je zahvatila još jedno administrativno preuređenje kada je car Josip II. od riječkog, bakarskog i vinodolskog kotara 1787. osnovao Ugarsko primorje pod upravom riječkog guvernera. Prema mišljenju Cara ovo je bio jedini način dodatnog ekonomskog unaprjeđenja Rijeke, Bakra i Vinodola naspram konkurencije Krka, Cresa i Lošinja pod upravom *Serenissime*.³² Naposljetku, kraj 18. stoljeća Rijeka je kao i mnogi europski gradovi, dočekala u strahu nakon što je započela Francuska

²⁹ Klen et al. (1988:149)

³⁰ Klen et al. (1988:149)

³¹ Klen et al. (1988:150)

³² Matejčić (1982:391)

revolucija, a 1792. rat između Francuske i ujedinjenih austrijsko-pruskih snaga će tijekom narednih godina utjecati i na prostor Kvarnera.

Slika 5. Anton Gnamb, *Plan Rijeke nakon zatrpavanja Foše*, 1785. (preuzeto iz Dubrović E. (2005))

Slika 6. *Ugarsko primorje 1787.* (preuzeto iz wikimedia commons)

U srednjem vijeku Rijeka je bila pod vlašću pulskog biskupa. O tome kada je pulski biskup kao podložnik akvilejskog patrijarha počeo vršiti vlast nad gradom još uvijek ne postoji suglasnost u znanstvenim krugovima. Neki povjesničari spominju 1028. ili 1063., a drugi smatraju kako se to dogodilo 1116. godine.³³ Nekadašnja Pulska biskupija obuhvaćala je geografski prostor od južne i istočne Istre te je bila podijeljena na dva dijela. Južni i jugoistočni dio Istre do Plomina bio je pod upravom Venecije, a sjeveroistočni dio uz zapadnu padinu Učke te na morskoj strani od Brseča do Rijeke pripadao je Beču. Takva crkvena i politička razdijeljenost otežavala je rad biskupa u austrijskom dijelu jer su se crkveni poglavari birali iz redova mletačkih plemićkih obitelji. Zbog toga su biskupi tražili suglasnost austrijskih vladara prilikom pastoralnih vizitacija propisanih odrednicama Tridentskog koncila (1545. – 1563.).³⁴ U vrijeme intenzivnih sukoba između Mlečana i Habsburgovaca pulskim biskupima bio je zabranjen dolazak u Rijeku, a posebnim carskim dekretom onemogućena im je jurisdikcija na obalnom području od Brseča do Rijeke te u mjestima na zapadnoj padini Učke.³⁵ U takvim okolnostima na prostoru od Brseča do Rijeke vlast je vršio riječki arhiđakon koji je ujedno bio članom Zbornog kaptola. Za riječku crkvenu povijest služba arhiđakona imala je iznimnu važnost. Arhiđakon je uvijek imao podršku svjetovnog vladara u jačanju vlastite crkvene autonomije naspram pulskog mletačkog biskupa.³⁶ U riječkoj Zbornoj crkvi postojao je višestoljetni kontinuitet djelovanja Zbornog kaptola. Prilikom odabira kanonika Kaptol bi se

³³ Medved (2020a:32)

³⁴ Matijašić (2005:659)

³⁵ Labus (2003:329-330)

³⁶ Medved (2020b:20)

sastajao u sakristiji Zborne crkve i birao kandidata kojeg je trebalo predstaviti biskupu, a gradske vlasti su na temelju patronata iz zbora kanonika birale župnika.³⁷ Ključna uloga Kaptola i župnika bila je briga o pastoralu velike riječke župe.

Slika 7. Pulska biskupija (preuzeto iz Kudiš Burić N. i Labus N. (2003)

Nakon Tridentskog koncila krajem 16. stoljeća započela je katolička obnova. U njoj su važnu ulogu imali brojni crkveni redovi prvenstveno s ciljem jačanja vjerskog te kulturnog života. Od 14. stoljeća u Rijeci su prisutni augustinci, a početkom 17. stoljeća dolaze kapucini.

³⁷ Medved (2020b:21)

Riječke gradske vlasti uputile su 1606. pismo papi Pavlu V. (1605. – 1621.) s molbom da se u gradu osnuje kapucinski samostan. Nakon papinog odobrenja austrijske vlasti otkupile su dio zemljišta u posjedu augustinaca kako bi se na tom mjestu mogao sagraditi samostan i crkva.³⁸ Tijekom ljeta 1609. počela su se skupljati sredstva, a 28. kolovoza 1610. položen je kamen temeljac za novu crkvu. Konačno, novo sagrađeni samostan zajedno s crkvom svetog Augustina posvetio je pulski biskup Cornelije Sozomeno (1605.-1618.) 14. lipnja 1613. godine.³⁹ Desetak godina kasnije, riječki vijećnici su oko 1622. poslali molbu u Rim generalnom poglavaru Družbe Isusove Mutiu Vitelleschiju (1615. – 1645.) s ciljem slanja isusovaca u Rijeku i osnivanjem kolegija. Pregovori su se odužili jer su isusovci tražili polovicu desetine grada Rijeke i riječkog teritorija. Posredstvom kapetana Stefana della Rovere car Ferdinand II. (1618. – 1637.) osigurao je 1625. dio desetina koji su pripadali Kaptolu i augustincima za izgradnju kolegija.⁴⁰ Isusovci dolaze u Rijeku 1627. i smještaju se u kuću koju im je ustupio senjski biskup Ivan Krstitelj Agatić (1617. – 1640.).⁴¹ Njihovim dolaskom odmah je započela nastava, a prvi rektor isusovačkog kolegija bio je Lorenzo Grizogon (1627. – 1633.).⁴² Za potrebe nastave gradske vlasti dale su im Sokol-kulu, a za bogoslužje im je ustupljena malena srednjovjekovna crkva svetog Roka. Predavanja u gimnaziji krenula su 22. studenog 1627., a odmah je bilo upisano više od 100 učenika.⁴³ Riječki isusovački kolegij dobio je poveljom kralja Ferdinanda II. 1633. građanska prava i povlastice koje su imali članovi drugih akademija i sveučilišta poput onih u Grazu ili Beču.⁴⁴ Nakon toga isusovci su odlučili sagraditi novu crkvu i kolegij. Uskoro su krenuli dogovori s gradskim vlastima i kapetanom Stefanom della Rovere o mogućoj lokaciji za gradnju cijelog kompleksa. Odabrano je mjesto uz sjeverna gradska vrata jer je tamo zrak bio čist, a zemljište zdravo i suho.⁴⁵ Kamen temeljac za crkvu položen je na dan Svetog Vida 15. lipnja 1638. godine. Značajnu ulogu u podizanju crkve imala je grofica Ursula Thanhausen koja je isusovcima ustupila cijelu Kastavsku gospoštiju s Kastvom, Mošćenicama i Veprincem te svim pravima oko ubiranja desetina. Uz crkvu i kolegij započeta je gradnja seminara, obnovljena su gradska vrata prema moru i dovršen je drveni most preko *Rečine*. U trenucima realizacije važnih isusovačkih projekata pulski biskup Marino Badoer (1641. – 1648.) odobrio

³⁸ Medved (2020b:24)

³⁹ Medved (2020b:24)

⁴⁰ Matejčić (1994:23)

⁴¹ Medved (2020a: 2)

⁴² Vanino (1987:131-132)

⁴³ Medved (2020a:43)

⁴⁴ Vanino (1987:269)

⁴⁵ Matejčić (1994:25)

je 1645. izgradnju novog samostana u Rijeci, a članovi gradskog vijeća su 1656. odlučili kako će u grad biti pozvane benediktinke iz Trsta te Raba.

Tada su se odvijali i višegodišnji pregovori između pulskog biskupa Alvisea Marcella (1653. – 1661.) i cara Ferdinanda III. (1625. – 1657.) s ciljem omogućavanja vizitiranja riječkog arhidakonata. Molba je odobrena, a biskup Marcello je u svoje ime poslao u Rijeku generalnog vikara Francesca Bartiromu. On je u grad stigao 14. listopada 1658. gdje ga je prvo dočekao kapetan Ferdinand della Rovere zajedno s arhidakonom, kanonicima i riječkom gospodom. Isti dan Bartiroma je objavio proglas kako će vizitacija započeti uz Božju pomoć u srijedu u Zornoj crkvi te je zamolio svećenike i gaštalde bratovština da se pripreme za njezinu provedbu.⁴⁶ Nakon svečanog misnog slavlja 16. listopada Bartiroma je započeo vizitaciju Zborne crkve u popodnevnim satima uz pratnju kanonika i svećenika. Uz to što je pregledao sve crkve i kapele, vizitator napominje da se u gradu nalaze tri redovnička samostana, tj. augustinski, isusovački i kapucinski, a uskoro će biti sagrađen ženski benediktinski samostan. Zadnjeg dana boravka u Rijeci, točnije 29. listopada 1658., Bartiroma je ispunio veliku želju riječkih kanonika i građana. Vidjevši Zbornu crkve plemenite građe u kojoj služi arhidakon, župnik i drugih šest kanonika objavio je izjavu kojom je Zbornu crkvu proglasio Velikom ili Glasovitom (*Collegiata Insigne*) čime se ona razlikovala od svih ostalih crkava u njezinoj okolini.⁴⁷ Samim time potvrdio je Zornoj crkvi sve povlastice i prerogative koje po kanonskom pravu imaju uživati sve *Chiese Collegiate Insigni*.

Nakon generalnog vikara Francesca Bartirome u svibnju 1701. uz odobrenje cara Leopolda I. u vizitaciju dolazi tadašnji pulski biskup Giuseppe Maria Bottari (1695. – 1729.). Točnije, u Rijeku je stigao 25. svibnja 1701. i tom ga je prilikom ugostio barun Michele Androcha u svojoj palači izvan gradskih zidina.⁴⁸ Biskupovu pratnju činili su generalni vikar, kancelar, dva pulska kanonika i nekoliko pomoćnika. Bottariju je, za razliku od njegovih prethodnika, nakon carskog odobrenja omogućeno korištenje baldahina. Tako su četvorica mladih svećenika nosila baldahin ispod kojeg je biskup svečano došao do Zborne crkve 25. svibnja u večernjim satima. Tijekom vizitacije obišao je sve riječke crkve i samostane u kojima je uočio neke propuste te ih zapisao kako bi se promjene mogle provesti preko nuncija u Beču.

⁴⁶ Kudiš-Burić i Labus (2003:14)

⁴⁷ Kudiš-Burić i Labus (2003:48)

⁴⁸ Arhiv katedrale svetog Vida (nadalje ASV), Dijelovi vizitacije pulskog biskupa Giuseppea Marie Bottarija iz 1701., bez numeracije

Za svako je mjesto unutar biskupije Bottari naveo poimence sve crkve, broj župljana, svećenika i bratovština te prihode župa. Iz tih zapisa saznajemo kako je u Rijeci i njezinoj okolini 1701. živjelo oko 7000 stanovnika.⁴⁹ Nepoznati je podatak da je posljednjih dana boravka u gradu biskup Bottari Zbornoj crkvi 11. lipnja 1701. darovao relikviju svetog križa s potvrdom iz Rima o njezinoj autentičnosti.⁵⁰

Iako se tih godina činilo kako su se odnosi između pulskog biskupa i Cara normalizirali, ubrzo se pokazalo da je situacija ostala nepromijenjena. Za ponovni dolazak biskupa u Rijeku bilo je potrebno čekati četrdesetak godina. Na sjednici gradskog vijeća 28. rujna 1725. predloženo je upućivanje molbe pulskom biskupu kako bi se posvetila neotm preuređena Zborna crkva.⁵¹ Međutim, vlast u Beču nije podržala ovaj prijedlog te je dolazak biskupa odgođen za sljedećih petnaestak godina. Konačno, pulski biskup Giovanni Andrea Balbi (1732. – 1771.) dobio je 26. kolovoza 1739. dopuštenje carice Marije Terezije za kanonski pohod austrijskog dijela uz određene uvjete. Biskup se je morao obavezati kako će provesti vizitiranje unutar četiri tjedna, a njegovoj pratnji su trebali biti sudac i riječki arhiđakon. Sudac se morao izjasniti o svakoj biskupovoj aktivnosti, a iz države je bilo zabranjeno iznošenje spisa o vizitaciji. Balbiju je, za razliku od Bottarija, carskim dekretom bilo zabranjeno korištenje baldahina jer je on u Svetom Rimskom Carstvu bio simbol zaštite koju car prima od Boga.⁵² Nakon službenog carskog odobrenja biskup je u ranim jutarnjim satima 16. ožujka 1742. brodom došao u Omišalj iz kojeg je zatim barkom krenuo u Rijeku.⁵³ U gradu su ga dočekali arhiđakon Nicola Tudorovich, kapetan, suci, kanonici i veliki broj stanovnika. Biskup je zatim bio na ručku u kući gospodina Marburga gdje mu je arhiđakon predstavio kanonike i suce. Nakon dvotjednog boravka u gradu 1. travnja 1742. konačno je posvetio preuređenu Glasovitu Zbornu i župnu crkvu Uznesenja Marijina na nebo – pučki *Velu crkvu* i njezin novi glavni oltar. Balbi je crkvu i glavni oltar posvetio na čast Uznesenja Blažene Djevice Marije na nebo. Tom je prilikom u njega prema kanonskim propisima postavio relikvije svetih mučenika.⁵⁴ Također, biskup je potvrdio laičko pravo –*ius patronatus* nad crkvom riječkoj Općini. Ipak, novost je bila beneficija nad novo izgrađenim oltarom i svetištem kojeg je dobila kranjska plemićka

⁴⁹ Grah (1987:59-67)

⁵⁰ ASV, Dijelovi vizitacije pulskog biskupa Giuseppea Marie Bottarija iz 1701., bez numeracije. Danas nije poznato gdje se ova relikvija nalazi.

⁵¹ Državni arhiv u Rijeci (dalje: DAR), Općina Rijeka, knjiga 135, Zapisnik gradskog vijeća 1682.-1755., str. 478.

⁵² ASV, Vizitacija pulskog biskupa Giovanniija Andree Balbija iz 1742., bez numeracije

⁵³ ASV, Vizitacija pulskog biskupa Giovanniija Andree Balbija iz 1742., bez numeracije

⁵⁴ ASV, Vizitacija pulskog biskupa Giovanniija Andree Balbija iz 1742., bez numeracije

obitelj d'Orlando čijom je izdašnom donacijom svetište i preuređeno. Uz Zbornu crkvu posvećena je i isusovačka crkva svetog Vida zajedno sa šest mramornih oltara. Za vrijeme vizitacije Balbi je najviše zamjerki imao na ponašanje riječkog arhiđakona Nicole Tudorovicha koji je samoinicijativno preuzeo mnoge ovlasti bez dopuštenja Svete Stolice. Nakon završetka vizitacije Balbi je bio uvjeren kako više neće imati problema s dolaskom u Rijeku jer se u potpunosti pridržavao svih navedenih uvjeta. Međutim, carica Marija Terezija više mu nije omogućila vizitiranje riječkog arhiđakonata tijekom sljedećih godina. S druge strane, važna činjenica za crkvu u Rijeci bila je odluka carice 1752. kada je nakon smrt riječkog arhiđakona Nicole Tudorovicha biskupu poslala popis mogućih nasljednika. Nakon savjetovanja sa svojim suradnicima Balbi je za novog arhiđakona odabrao kanonika Pietra Francesca Sviolocosija. Tim činom napokon je učinjen minimalan zaokret u odnosima prema mletačkom biskupu i njegovoj kanonskoj jurisdikciji.⁵⁵

Višestoljetni problemi između Beča i mletačkih biskupa su se nastavili i tijekom cijele druge polovice 18. stoljeća. Zbog toga su gradske vlasti poslale u Beč molbu 1777. u kojoj zahtijevaju odvajanje od Pule i stvaranje samostalne Riječke biskupije. Riječani se kontinuirano žalili da biskup nije bio u gradu skoro četrdeset godina i da ljudi umiru bez primljenog sakramenta potvrde.⁵⁶ Krajem 18. stoljeća nije se ostvarila ideja o osnutku samostalne biskupije, ali su crkvu u Rijeci zahvatile značajne promjene. Najteža sudbina je zatekla redovničke zajednice, a sve je započelo dekretom „Dominus ac Redemptor Noster” pape Klementa XIV. (1769. – 1774.) kojim je ukinuta Družba Isusova 1773. godine. Sva pokretna imovina isusovaca u Rijeci je prodana, a dobivena sredstva iskorištena su za financiranje školstva. Zatim je odredbom cara Josipa II. odlučeno kako će Rijeka nakon višestoljetnog života pod pulskim biskupom 1787. postati dijelom Senjsko-modruške biskupije.⁵⁷

⁵⁵ Grah (1988: 83)

⁵⁶ Medved (2020b: 13)

⁵⁷ Medved (2020a: 46)

Slika 8. Rijeka u sastavu Senjsko-modruške biskupije 1787. (preuzeto iz Peloza (1975))

Isto tako, nove jozefinske mjere odrazile su se i na riječke bratovštine. Dekretom cara ukinute su sve osim one Gospe Žalosne, a sva pokretna i nepokretna imovina ukinutih bratovština prodana je te su sredstva ustupljena riječkoj bolnici. Uz isusovce, 26. lipnja 1788. ukinut je i riječki augustinski samostan i time je završila povijest najdugovječnije redovničke zajednice u gradu. Nakon ukinuća augustinskog reda crkvom je upravljao svjetovni svećenik, a sva samostanska imovina i liturgijski predmeti bili su prodani. U tim burnim vremenima nakratko je bio ukinut i riječki Zborni kaptol 1789., ali je on ubrzo obnovljen 1790. te je pastoral vraćen u okvire Zborne crkve. Osvit 19. stoljeća riječka crkva je nakon više od sedamsto godina jurisdikcije pod pulskim biskupima dočekala pod novom upravom senjsko – modruškog biskupa Ivana Krstitelja Ježića (1789. – 1833.) koji je 1796. u Rijeci predvodio svečano slavlje povodom 500. godišnjice spomena Čudotvornog raspela.

Slika 9. Medalja izrađena povodom 500. obljetnice Čudotvornog raspela 1796., avers, PPMHP 103289, Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka

Slika 10. Medalja izrađena povodom 500. obljetnice Čudotvornog raspela 1796., revers, PPMHP 103289, Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka

Povijesne okolnosti i crkvene prilike u Rijeci tijekom ranog novog vijeka isprepletene su odnosima Mlečana i Habsburgovaca. Nakon Uskočkog rata zahvaljujući diplomatskim sposobnostima tadašnjeg kapetana Stefana della Rovere započinje proces gospodarskog oporavka grada. Riječka luka počinje imati sve važniju ulogu na istočnoj obali Jadrana te grad ubrzo postaje maleno kozmopolitsko središte u koje pristižu trgovci, brodovlasnici, majstori i umjetnici iz svih dijelova Europe. Svoj ekonomski vrhunac Rijeka je imala u 18. stoljeću nakon što je odlukom cara Karla VI. proglašena slobodnom lukom. Značajan broj obogaćenih trgovaca i riječkih patricija uskoro počinje donirati velike sume novca kako bi se stari inventari riječkih crkava zamijenili novima. Stoga se naručuju novi raskošni mramorni oltari, oltarne pale te liturgijski predmeti od zlata i srebra. Nadalje, u gradu tijekom 18. stoljeća počinju djelovati radionice lokalnih kipara, altarista, slikara, arhitekata i zlatara. Time se po prvi puta omogućuje riječkoj aristokraciji, svećenstvu i bratovštinama da umjetnine mogu naručiti u vlastitom gradu. Upravo je posveta mnogih novo podignutih mramornih oltara riječkih plemića bio i jedan od razloga zbog kojih je biskup Balbi molio da mu se odobri posjet Rijeci. Završetak barokizacije crkvenih interijera i eksterijera krajem 18. stoljeća Riječani su dočekali u administrativnim i crkvenim reformama Josipa II., u sastavu Ugarskog primorja i Senjsko – modruške biskupije.

1.5. PRAKSA NARUČIVANJA UMJETNINA U RIJECI TIJEKOM RANOG NOVOG VIJEKA

Najranija dokumentirana naručiteljska aktivnost u Rijeci povezana je s pregradnjom Zborne crkve sredinom 15. stoljeća. Tada su gradski vijećnici 1. kolovoza 1442. potpisali ugovor s Jurjem pokojnog Dimitra iz Zadra da će preuzeti radove na crkvi.⁵⁸ On se obavezo povisiti crkvu za 12 stopa i srušiti cijelo tadašnje svetište i na tom mjestu podići novo koje je trebalo biti za polovicu stope dulje od starog. Isti je majstor dobio isplatu 16. prosinca 1445. za podizanje jedne neimenovane kapele u crkvi. Godine 1449. riječki kapetan Jakov Raunacher platio je troškove izrade tabernakula za Zbornu crkvu koji je naručen kod majstora Ivana Belsterfera.⁵⁹ Iduće godine je brat riječkog kapetana, Martin Raunacher naručio gradnju kapele Presvetog Trojstva u nekadašnjem augustinskom samostanu svetog Jeronima ukrašenu raskošnim fresko oslikom i križno-rebrastim svodom s grbovima naručitelja.⁶⁰ U drugoj polovici 15. stoljeća braća Nikola i Gaspar Rauber u augustinskom kompleksu podižu kapelu Majke Milosti (Bezgrešnog Začeca). Prema natpisu na nadgrobnoj ploči koja je izvorno bila smješšana u središtu kapele saznaje se kako je riječki kapetan Gaspar u njoj dao sahraniti svojeg brata Nikolu 1482. godine.⁶¹ Tih godina Barbara Frankopan je franjevačkom samostanu na Trsatu poklonila relikvijar s moćima brojnih svetaca, a riječkoj Zornoj crkvi gotičku pokaznicu. Riječ je o liturgijskom predmetu arhitektonskog tipa s brojnim fjalama i florealnim motivima te vješto izlivenim figurama. Spomenuto zlatarsko djelo može se podjednako povezati s njemačkim i venecijanskim zlatarskim radionicama, a u Rijeci se nalazilo sve do 1941. kada je odneseno u Italiju.⁶² Također, Barbara je riječkoj Kolegijalnoj crkvi darovala i relikvijar u obliku ženskog poprsja za koji se smatra da predstavlja Ursulu ili neku od djevice mučenica koje su pratile sveticu. Poput pokaznice i relikvijar je radi zaštite tijekom Drugog svjetskog rata pohranjen u Italiju u travnju 1941. godine.⁶³ Dosad je bio nepoznati podatak kako se u crkvi nalazilo i srebrni relikvijar svete Klare, a koji se zajedno s onim svete Ursule (?)

⁵⁸ Perčić (1954:112-114)

⁵⁹ Medved (2020:120)

⁶⁰ Bradanović (2017b:119-122), Bistović (2017:20), Medved (2020:117-121)

⁶¹ Bradanović (2017b:121)

⁶² Jerman (2018:235-236)

⁶³ Jerman (2018:241-242)

navodi u prijepisu inventara crkve iz 1509. godine.⁶⁴ Krajem 15. stoljeća nepoznati su naručitelji kod drvorezbara Leonarda Thannera aktivnog u Furlaniji za Zbornu crkvu nabavili kasnogotičku skulpturu Pietà.⁶⁵ U 17. stoljeću tadašnji riječki kapetan Stefano della Rovere naručuje jednu od umjetnički najvrjednijih, ali i povijesno najznačajnijih oltarnih pala na području Kvarnera. Riječ je o slici *sveta Ana Trojna* koja je bila smještena na istovremenom drvenom oltaru obiteljske kapele u franjevačkoj crkvi na Trsatu. Djelo je nabavljeno nakon smrti Stefanove žene Ane 1624. kod osobnog kapetanovog prijatelja i slikara Giovannija Pietra de Pomisa (1569./1570. – 1633.), a prikazuje članove obitelji Della Rovere zajedno s njihovim svecima imenjacima i osobnim zaštitnicima.⁶⁶ Tih godina u grad dolaze isusovci koji će preko veza s tršćanskim kolegijem angažirati redovnika Giacoma Briana (1589. – 1649.) za izradu projekata buduće crkve i kolegija.⁶⁷ Također, pod još uvijek nerazriješenim okolnostima u Rijeku dolazi i graditelj prve faze crkve svetog Vida Francesco Olivieri. U drugoj polovici 17. stoljeća riječki naručitelji slikarska su djela mogli nabavljati u lokalnim radionicama Giovannija Francesca Gladicha (1635. – 1663.) (Ivan Franjo Gladič) i Giovannija Battiste Cosmine.⁶⁸ Riječka isusovačka zajednica preko veza s goričkim kolegijem prva stupa u kontakt s altaristom Leonardom Paccasijem (? – 1697.).⁶⁹ Majstor će za župnu crkvu u Kastvu izraditi glavni oltar (1691.) da bi zatim najvjerojatnije uz posredovanje isusovaca dobio i narudžbe za podizanje glavnog oltara u franjevačkoj crkvi na Trsatu (1692.), ali i novog mramornog oltara kojeg je naručila bratovština Bezgrešnog Začeca (1694.-1697.) za svoju istoimenu kapelu u sklopu nekadašnjeg augustinskog samostana svetog Jeronima u Rijeci.

Veze između isusovaca i Pacassija nastavile su se i oko 1696. kada je gorički altarist za crkvu svetog Vida isklesao mramorni oltar Uznesenja Blažene Djevice Marije dobrim dijelom financiran uz pomoć legata Beatrice Lazzarini. Ikonografski obrazac glavnog oltara na Trsatu na kojem se nalaze mramorni kipovi svetaca ujedno osobnih zaštitnika samih naručitelja i donatora braće Uzolin, kao i postavljanje komemorativnog natpisa u svetištu, slijedit će svi

⁶⁴ U arhivu Zborne crkve nalazi se kratak prijepis izvornog inventara iz 1509. u kojem se spominju oba relikvijara u obliku ženskog poprsja.

⁶⁵ Tulić i Pintarić (2018:61-80)

⁶⁶ Repanić-Braun (2004:65) O riječkom kapetanu Stefanu della Roveru i slikaru Giovanniju Pietru de Pomisu govorila je Nina Kudiš 25. listopada 2018. na prvom međunarodnom znanstvenom skupu „PUBLIC AND PRIVATE COMMISSIONS: Donors and Works of Art in the Northern Adriatic during the Early Modern Period“ održanom u sklopu projekta ET TIBI DABO: Naručitelji i donatori umjetnina u Istri, Hrvatskom primorju i sjevernoj Dalmaciji od 1300. do 1800. godine.

⁶⁷ Matejčić (1994:25)

⁶⁸ Matejčić (1982:525-527)

⁶⁹ Vidjeti poglavlje ovog doktorata 2.3.3. Isusovci.

riječki naručitelji prilikom podizanja budućih oltara.⁷⁰ Osim isusovaca, važnu su ulogu kod naručivanja umjetnina imali i franjevci na Trsatu zajedno s plemićkom obitelji Androcha kada su početkom 18. stoljeća prvi angažirali venecijanskog slikara Cristofora Tascu (1661. – 1735.).⁷¹ Nakon toga će kod majstora određena djela nabaviti i druge aristokracijske obitelji, ali i samostanske zajednice u gradu. Riječki isusovci odredili su daljnji put naručivanja mramorne altaristike i kiparske opreme kada su 1711. ponovno preko veza s goričkim i tršćanskim kolegijem angažirali majstora Pasqualea Lazzarinija (1667. – 1731.) za gradnju novog glavnog oltara u crkvi svetog Vida. Zbog toga će on tijekom sljedećih desetak godina u Rijeci dobiti nove narudžbe za klesanje oltara svetog Petra i Presvetog Sakramenta u Zornoj crkvi, ali i oltara svetog Ignacija Loyolskog i onog svetog Alojzija Gonzage i Stanislava Kostke u isusovačkoj crkvi.⁷² Tih godina majstor jedino nije stupio u kontakt s obitelji Orlando kada su oni odlučili pregraditi svetište Zborne crkve kako bi se u njega smjestio novi trokatni monumentalni glavni oltar. Za razliku od drugih riječkih naručitelja, Orlandovi se preko ljubljanskih obiteljskih veza sa Zaharijom Gladičem, ali i poslovnih s Francescom Raigersfeldom povezuju s tamošnjim altaristom Lukom Mislejem (1670. – 1727.). Ipak, s druge strane su u potpunosti slijedili ikonografski obrazac obitelji Uzolin na Trsatu pa se i na njihovom oltaru isto tako nalaze skulpture svetaca imenjaka zaštitnika najvažnijih pripadnika obitelji.⁷³ Također, i oni poput Androcha oltarnu sliku svetog Franje Ksaverskog i svete Barbare naručuju kod Cristofora Tascu. Kako je Pasquale Lazzarini prvenstveno bio altarist on je kod opremanja glavnog oltara u svetom Vidu, kao i onog Presvetog Sakramenta u Zornoj crkvi surađivao s gradišćanskom kiparskom radionicom Paola Zulianija (1698. – 1769.). Unutar *bottege* obitelji Zuliani je svoju karijeru započeo i mladi Antonio Michelazzi (1707. – 1771.) koji će sa svojim učiteljem Paolom doći u grad oko 1724., a već se 1727. odlučio preseliti u Rijeku kako bi započeo svoju samostalnu karijeru. Nakon toga, pa sve do majstorove smrti 1771. bogati trgovci i aristokratske obitelji po prvi puta će imati priliku naručivati kvalitetne mramorne skulpture i oltare u njegovoj radionici ispred gradskih zidina.

Na dobro poznate primjere obitelji Uzolin i Orlando ugledao se i udomaćeni imućni trgovac Giuseppe Minolli kada je 1744. kod Michelazzija naručio novi monumentalni oltar za svetište augustinske crkve svetog Jeronima. Povoljna ekonomska situacija u Rijeci tijekom

⁷⁰ Tulić (2016:35-38)

⁷¹ Kudiš (2006:335-338), Bralić (2012:159-160)

⁷² Vidjeti poglavlje ovog doktorata 3.1.2. Pasquale Lazzarini.

⁷³ Vidjeti poglavlje ovog doktorata 2.1.3. Obitelj Orlando.

trećeg i četvrtog desetljeća 18. stoljeća u grad je privukla nove umjetnike i majstore. Tako se javljaju slikari Giovanni Battista Fayenz i Giuseppe Paolucci te zlatari Mattio Cortivo i Giovanni Battista Fanello.⁷⁴ Dotad su redovnički redovi, ali i ostali naručitelji liturgijske predmete većinom nabavljali u zlatarskim centrima poput Augsburga, Beča i Venecije. Za riječko zlatarstvo posebno je bio važan dolazak salzburškog majstora Francesca Schenfelda oko 1740. u obližnji Bakar.⁷⁵ Tog udomaćenog majstora će tijekom sljedećih dvadesetak godina uz posredovanje senjskog biskupa, Riječanina Giovannija Antonija Benzonija angažirati riječke redovničke zajednice, bratovštine, privatni naručitelji te Zborni kaptol. Istovremeno je u Rijeci djelovao i zlatar Gaspare Anderlich s čijim se djelima susrećemo u riječkoj Zornoj crkvi.⁷⁶ Nakon Michelazzijeve smrti 18. rujna 1771. činilo se kako će se riječki naručitelji za nabavu oltara i kipova morati ponovno okrenuti furlanskim radionicama. Međutim, već 1775. u grad dolazi kipar, altarist i arhitekt Sebastiano Petruzzi koji nastavlja klesati mramorne oltare i kipove u baraki u blizini Fiumare.⁷⁷ Osim toga, on će kao i Michelazzi od 1775. do 1787. sudjelovati u raznim javnim gradnjama s obzirom na to da je imao i ulogu arhitekta. Tih godina u Rijeci djeluje i slikar Giuseppe Candido kojeg su podjednako angažirali privatni naručitelji i kler.

⁷⁴ Vidjeti poglavlje ovog doktorata 3.4.3. Giovanni Battista Fayenz i Giuseppe Paolucci te 3.2.1. Mattio Cortivo i 3.2.3. Giovanni Battista Fanello.

⁷⁵ Vidjeti poglavlje ovog doktorata 3.2.2. Francesco Schenfeld.

⁷⁶ Vidjeti poglavlje ovog doktorata 3.2.4. Gaspare Anderlich.

⁷⁷ Vidjeti poglavlje ovog doktorata 3.1.7. Sebastiano Petruzzi.

2. NARUČITELJI I DONATORI UMJETNINA U RIJECI TIJEKOM 17. I 18. STOLJEĆA

2.1. POJEDINAČNI DONATORI I NARUČITELJI

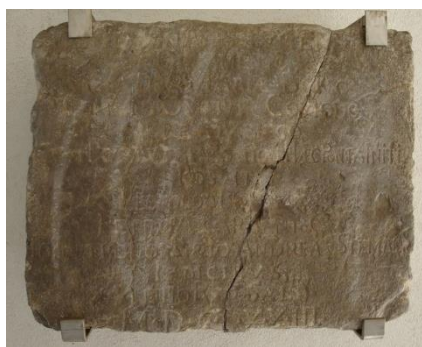
2.1.1. Obitelj Argento i Lazzarini

Pema starijim piscima, obitelj Argento najranije se spominje u Trstu tijekom 13. stoljeća, a oko 1548. postaju dio plemstva Habsburške monarhije i tada počinju koristiti inačicu prezimena dell'Argento.⁷⁸ U Rijeci se prvi javljaju Marco dell'Argento *cancelliere civico* oko 1555. i Vitale dell'Argento *cesareo esattore doganale* 1606. godine. Iz iste obitelji potječe i Giovanni Pietro dell'Argento koji u Rijeku dolazi 1670. jer se već 1671. navodi kao vicekapetan, a tri godine kasnije postaje kapetan Rijeke, Trsata i Bakra. Prilikom njegove inauguracije, 14. siječnja 1673., priređena je velika proslava u gradu. Kapetan je prvo bio u posjeti kod kapucina, a zatim se u pratnji svojih suradnika, sudaca, arhiđakona te velikog broja stanovnika uputio na svečanu misu u Zbornu crkvu. Nakon toga otišao je do isusovačke crkve svetog Vida gdje je pred sucima i narodom prisegnuo kako će časno obavljati svoju funkciju. Proslava je završila odlaskom kapetana u kaštel gdje su mu gradski vijećnici poklonili dva velika i četiri mala srebrna pladnja.

⁷⁸ Kobler (1896c:144)

Slika 11. *Kameni grb obitelji Argento*, PPMHP 104522, Lapidarij Pomorskog i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja Rijeka

Slika 12. *Kamena ploča iz 1683. na kojoj se spominje kapetan Pietro dell'Argento*, PPMHP 104661, Lapidarij Pomorskog i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja Rijeka

Kapetanovo ime zabilježeno je 1676., zajedno s njegovim grbom, u knjizi bratovštine Muke i smrti Isusa Krista iz isusovačke crkve svetog Vida.⁷⁹ Nadalje, Pietro dell'Argento oženio se početkom 1680-ih Susannom della Rovere koja je bila kći njegova prethodnika, kapetana Ferdinanda della Rovere.⁸⁰ U svibnju 1683. kapetan je isusovcima uputio pismo vezano uz patronat nad novom crkvom svetog Vida. Poznati su i podaci kako je Pietro pokrenuo radove na gradnji mosta na Rječini 1683. i da je tijekom njegova mandata izgrađena kula Lešnjak 1688. godine. Smatra se da je umro najvjerojatnije oko 1694. jer tada novi kapetan postaje barun Ottavio de Terzi.⁸¹ Radmila Matejčić je fragmentarno objavila dijelove ugovora s goričkim altaristom Leonardom Pacassijem (? – 1697.) za oltar Uznesenja Blažene Djevice Marije u isusovačkoj crkvi svetog Vida. Prema jednoj od točaka majstor je za oltar trebao isklesati grbove obitelji Argento i Lazzarini. Taj podatak nadovezuje se na Koblera koji spominje da je oltar podigla neimenovana barunica Lazzarini, a 1787. je uz dozvolu baruna Leopolda Lazzarinija na oltar postavljena slika *Gospa Žalosne*. Naposljetku, Danko Šourek je pronašao dio oporuke barunice Lazzarini iz koje se saznaje o njezinom legatu od tisuću fiorina za gradnju mramornog oltara u isusovačkoj crkvi.⁸² Za razliku od obitelji Argento o spomenutoj obitelji Lazzarini nedostaju opsežniji podaci. Tek je zapisano da je u Rijeci 1539. živio Alessio Lazzarini i da je obitelj 1594. postala dio austrijskog plemstva.⁸³

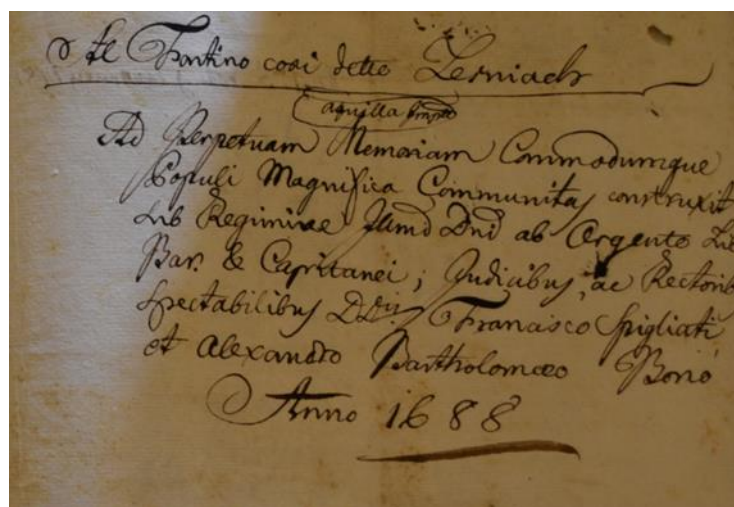
⁷⁹ Kobler (1896a:156)

⁸⁰ Kobler (1896c:145)

⁸¹ Viezzoli (1936:165) Iz jednog nepoznatog dokumenta se saznaje kako je kapetan umro između 15. i 23. listopada 1693.

⁸² Šourek (2015:34)

⁸³ Kobler (1896a:156)

Slika 13. Prijepis natpisa iz 1781. s kamene ploče koja se nalazila na kuli Lešnjač, Državni arhiv u Rijeci, foto: M. Pintarić

Grb obitelji Lazzarini također se nalazi u knjizi Bratovštine Muke i smrti Isusa Krista, a kao članice navode se Elena, Cornelia i Antonia. Također, iz arhivskih dokumenata poznat je podatak o Elisabetti Lazzarini koja je 1729. pristupila ženskom benediktinskom redu u Rijeci, a tom prilikom je njezin otac samostanu osigurao 1100 fiorina.⁸⁴

Slika 14. Grb obitelji Argento, Knjiga bratovštine Muke i smrti Isusa Krista, Arhiv katedrale svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 15. Grb obitelji Lazzarini, Knjiga bratovštine Muke i smrti Isusa Krista, Arhiv katedrale svetog Vida, Rijeka foto: M. Pintarić

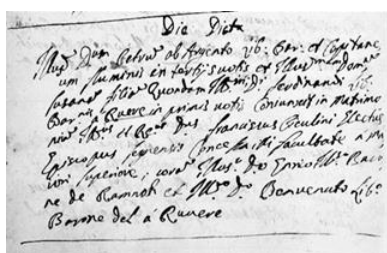
⁸⁴ Kobler (1896a:156)

Iz nepoznate oporuke kapetana Pietra dell'Argenta saznaju se važni podaci pomoću kojih je moguće pobliže rasvijetliti odnose između obitelji Argento i Lazzarini, koje se spominju prilikom podizanja oltara Uznesenja Blažene Djevice Marije u nekadašnjoj isusovačkoj crkvi svetog Vida u Rijeci. Oporuka je sastavljena u Rijeci 10. ožujka 1687. kod notara Giovannia Pietra Corsija u trenutku kada je kapetan imao 65 godina.⁸⁵ Svojim je nasljednicima naredio da ga pokopaju uz ceremoniju u grobnici koja se nalazila u franjevačkoj crkvi na Trsatu te da se za njega i duše u čistilištu treba odslužiti tisuću misa. Nadalje, Pietro spominje kako se nakon smrti njegova oca Giacomina dell'Argenta sva imovina prema 3. odredbi testamenta od 14. prosinca 1669. razdijelila između njega i brata Marca dell'Argenta. Također, otac je naredio da se prilikom ženidbe njihove sestre Laure dell'Argento osiguraju novci za njezin miraz. Očevu volju izvršio je Pietro koji je prilikom vjenčanja Laure s Giacomom Sinijem iz mjesta San Daniele del Friuli osigurao dotu u vrijednosti od 3500 fiorina, jednog vinograda, zlatnog nakita i raskošne odjeće. Pietro se tijekom života tri puta ženio, a prva žena bila mu je Susanna de Bernardinis s kojom je imao kćer Mariju. Nakon smrti Susanne, njegova kćer je pristupila ženskom benediktinskom redu u Trstu i tada mijenja ime u Maria Cristina. Prilikom njezinog ulaska u samostan, Pietro je koludricama darovao 1000 fiorina, a svojim je nasljednicima naredio da nakon njegove smrti trebaju samostanu uplaćivati 120 dukata godišnje. Dvojici maloljetnih sinova njegove prerano preminule sestre Laure ostavlja legat kako bi im se, kada za to dođe vrijeme, omogućilo školovanje u Grazu. Na isti način ostavlja legat za školovanje sinovima brata Marca, a određenu svotu novaca ostavlja i rođaku Mariu dell'Argentu, kao i svojem sinu Carlu. Druga Pietrova žena bila je Constanza Rosalia d'Oberstein, a iz tog braka bila je rođena Beatrice. Ona se 1. ožujka 1679. u Rijeci udala za baruna Vicenza Lazarinija, a otac joj je osigurao dotu od 1000 fiorina koju su osim novca činili i raskošna odjeća te zlatni nakit. Također, njoj i njezinim nasljednicima ostavio je legat od 2000 fiorina s napomenom kako je Beatrice dobila i 1000 fiorina nakon smrti njezine majke Constanze Rosalije. Naposljetku, Pietro spominje i svoju ženu Susannu della Rovere s kojom se oženio u Rijeci 4. ožujka 1680. godine.

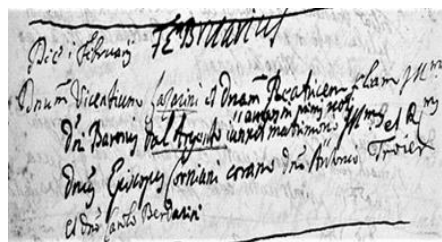
⁸⁵ Archivio di Stato di Trieste (nadalje AST), Carte delle famiglie Dell'Argento, Della Rovere, Rampelli e altre imparentate (104) 5. Testamento del barone Giovanni Pietro dell'Argento, Capitano di Fiume e Tersatto 10.3.1687. (Prilog 1.) U doktoratu će se koristiti izvorne inačice imena i prezimena kako se navode u arhivskim dokumentima.

Prema njegovoj naredbi i želji Susanni je trebala pripasti sva imovina. Po njezinoj smrti univerzalni nasljednik trebao je biti njegov sin iz braka s Constanzom Rosaliom d'Oberstein Ernesto dell'Argento, a zadnja u redu za nasljedstvo bila je kći Beatrice. Svjedoci prilikom oporuke bili su Antonio Rastelli, Giovanni Monaldi, Giovanni Marchiesti, Francesco Spigliati, Giovanni Zanchi, Giovanni Simone Tudorovich i Giovanni Domenico Domici. Posljednji značajniji pripadnik obitelji Argento bio je već spomenuti Pietro sin Ernesto. Preminuo je 1715., a oporuku je sastavio netom prije smrti u svojoj palači u Trstu.⁸⁶ Iz nje saznajemo kako je bio u braku s Margheritom della Rovere koju imenuje svojom legitimnom nasljednicom. Ernesto je naredio da se osigura dovoljna svota novca za miraz u budućnosti prilikom ženidbe njegovih kćeri. Ostavlja i legat od 2000 fiorina bratovštini „Scola de' Nobili" koja je djelovala unutar franjevačkog samostana u Trstu, uz uvjet da se za njega i obitelj služi jedna tiha misa svaku subotu.

Novi arhivski dokumenti otkrivaju da je stanovita barunica Lazzarini koja se spominje kod podizanja oltara u riječkom svetom Vidu, zapravo Beatrice Lazzarini, kćer riječkog kapetana Pietra dell'Argenta. Ona je najvjerojatnije odmah nakon očeve smrti, oko 1694.,

Slika 16. Ženidba Pietra Argenta i Susanne della Rovere, Hrvatski Državni arhiv, Zagreb, mikrofilm

Slika 17. Ženidba Vicenza Lazzarinija i Beatrice Argento, Hrvatski Državni arhiv, Zagreb, mikrofilm

odlučila dio legata koji joj je pripao oporukom namijeniti za gradnju mramornog oltara. Tako je riječkim isusovcima ostavila 1000 fiorina kako bi se u kapeli podignuo mramorni oltar Uznesenja Blažene Djevice Marije ispred njezine grobnice.⁸⁷ Postoji mogućnost da su redovnici ugovorili gradnju oltara i prije legata Beatrice Lazzarini. Iz sačuvanog ugovora između rektora Valentina Amartinija i Leonarda Paccasija potpisanog u Rijeci 2. kolovoza 1696. saznaje se da je oltar tada dovršen i postavljen u crkvu. Međutim, rektor nije bio u potpunosti zadovoljan

⁸⁶ AST, Carte delle famiglie dell'Argento, della Rovere, Rampeli (114), 6. Testamento (Copia) del barone Giovanni Ernesto dell'Argento

⁸⁷ Hrvatski državni arhiv (nadalje HDA), Isusovački samostan Rijeka (HR-HDA-663). kutija 56, fasc. 17, pag. 224-225. (Prilog 2.)

svim isklesanim dijelovima i s majstorom ugovara dodatne preinake. Tako je u kolovozu 1696. odlučeno da je oltar potrebno proširiti s dvije bočne volute kako bi se na njih mogli postaviti upravo mramorni grbovi obitelji Argento i Lazzarini. Tijekom 1780-ih na oltaru su se dogodile određene preinake što je naposljetku dovelo i do promjene njegova titulara. Naime, u studenom 1787. članovi bratovštine Gospe Žalosne raspravljali su o mogućnosti gradnje novog oltara u isusovačkoj crkvi, ali su ubrzo odustali od ideje zbog manjka prostora.⁸⁸ Stoga su uputili molbu barunu Leopoldu Lazzariniju, kao posljednjem nasljedniku obitelji, da bratovština preuzme brigu oko oltara i da se dotadašnja pala s prikazom *Uznesenja Bogorodice* zamijeni slikom ili kipom *Gospe Žalosne*. Barun je u studenom 1787. dopustio prefektu bratovštine Giuseppeu Francescu de Spignaroliju da se na oltar postavi nova slika ili kip, ali uz uvjet da se, kao i u starom legatu dalje bilo potrebno svake nedjelje slaviti misu za obitelj Lazzarini. Tada su najvjerojatnije i oko oltarne niše izvedeni medaljoni s prikazima sedam Marijinih boli i dva putta koji pridržavaju mramornu krunu.⁸⁹ Iz jednog arhivskog zapisa se saznaje kako su bratimi u crkvi imali malenu kapelu s drvenim oltarom na koji je bio postavljen drveni kip Gospe Žalosne pa je velika vjerojatnost da je upravo navedena skulptura 1787. mogla biti premještena na mramorni oltar. Posljednja promjena dogodila se 1881. kada je u oltarnu nišu postavljen kip Gospe Žalosne kojeg je izradio venecijanski kipar Augusto Benvenuti (1839. – 1899.).⁹⁰

⁸⁸ Arhiv Katedrale svetog Vida (nadalje ASV), Knjiga Bratovštine Gospe Žalosne, str. 89.

⁸⁹ Šourek (2012:206); Šourek (2015:307)

⁹⁰ Matejčić (1994:114)

Slika 18. Leonardo Pacassi, *Nekadašnji oltar Uznesenja Blažene Djevice Marije*, Katedrala svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

2.1.2. Obitelj Androcha

Početak 17. stoljeća u Rijeci je zabilježen Lorenzo Androcha iz Raba koji je imao sinove Giovannija i Michelea. Njih dvojica se 1627. spominju kao članovi bratovštine svetog Mihovila.⁹¹ Upravo se Michele 1630-ih oženio Clarom Gladich, a iz tog braka rođeni su Francesco, Camilla, Ottavio i Michele. Njihova kćer Camilla ušla je sredinom 17. stoljeća u benediktinski samostan na Rabu da bi zatim 1663. došla u Rijeku, kada je sagrađen novi ženski benediktinski samostan. Francesco Androcha je bio kanonik i član Zbornog kaptola sve do smrti 1681. godine.⁹² Njegov stariji brat Ottavio je 1655. obnašao funkciju gradskog suca, a umire 1661. godine. Uz njega je istu dužnost 1664. obnašao i Michele čiji je sin bio Giovanni Michele. Za povijest Rijeke u 18. stoljeću važnu je ulogu imao upravo Giovanni Michele, vlasnik posjeda u Bakru, Vinodolu, Ozlju i Kraljevici. On je poput svojeg oca dva puta bio gradski sudac, a 1687. mu je car Leopold I. dodijelio plemićki naslov.⁹³

Slika 19. *Grb Lorenza Androche 1627.*, PPMHP 104657, Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka

Posjedovao je nekoliko baraka u Bakru i Kraljevici te se bavio trgovinom solju, uljem i žitom. Bio je član riječke bratovštine Muke i smrti Isusa Krista koja je djelovala u isusovačkoj crkvi svetog Vida. Giovanni Michele oženio se sa stanovitom Cattarinom, a 12. kolovoza 1676. rodio im se sin Francesco Ignatz Androcha. Obitelj je imala vilu izvan gradskih zidina na predjelu Zagrad u kojoj je Michele 1701. ugostio pulskog biskupa Giuseppea Mariu Bottarija. Androche su 1704. donirali novac za veliko stropno platno *Klanjanje Bezgrešno Začetoj* za ljetni refektorij franjevačkog samostana na Trsatu. Iste godine je Michele kupio i posjed Krupu od grofa

⁹¹ Kobler (1896a:159)

⁹² Kobler (1896a:87)

⁹³ Tulić i Kudiš (2014:86)

Burgstalla. Desetak godina kasnije, 1714., Francesco Ignatz Androcha naručio je sliku *Navještenja s prijenosom Nazaretske kućice na Trsat* za trijumfalni luk trsatske franjevačke crkve.⁹⁴ Tijekom 1716. Giovanni Michele nezakonito je prodao vino franjevcima na Trsatu što je izazvalo velike proteste gradskih vijećnika. Morao je reagirati i kapetan Domenico de Montanari koji je odredio da zbog nezakonite trgovine, Androcha morao platiti određenu globu koja je bila propisana statutom.⁹⁵ Poput svojeg oca, i Francesco je obnašao dužnost gradskog suca te je 1717. vodio projekt obnove ceste između Rijeke i Ljubljane. Naime, carske vlasti u Beču odlučile su popraviti dotrajalu cestu i za taj posao namijenile su 12 000 fiorina. Francesco je iznio članovima gradskog vijeća 13. lipnja 1717. detaljan plan uređenja ceste.⁹⁶ Međutim, vijećnici se nisu složili s prijedlogom jer u tom trenutku nisu imali dovoljno sredstava za plaćanje 50 radnika. Smatrali su kako je važnije novac namijeniti uređenju riječke luke, ali i upozorili kako se puno novca izdvaja za transport vojnika iz Napulja u unutrašnjost Monarhije. Tri mjeseca kasnije, ponovno se raspravljalo o preinakama ceste Rijeka-Ljubljana te su tada gradski suci Tremanini i Diminich predložili smanjenje godišnje plaće vijećnicima čime bi se skupio dovoljan novac za isplatu plaće radnicima. Ideja je prihvaćena u Rijeci i Beču tako da se krajem 1717. krenulo u rekonstrukciju ceste, a sve poslove vodio je Francesco, zajedno sa sucima Barcichem i Zandotanimjem. Giovanni Michele Androcha umire 3. studenog 1728., a sve njegove posjede i poslove nasljeđuje Francesco. Tijekom 1736. u riječkom su ženskom benediktinskom samostanu odnosi između časnih sestara bili narušeni, stoga je kapetan u dogovoru s gradskim vijećnicima pokušao riješiti nepovoljnu situaciju. Francesco Androcha i Giuseppe Cavalieri bili su zaduženi otići na sastanak s opaticom Ludovicom Stadler kako bi uvidjeli zbog čega dolazi do čestih sukoba. Naposljetku je odlučeno kako je potrebno izabrati novu opaticu samostana, a što se dogodilo 1741. kada je odabrana Ludovica Dienesperg.

⁹⁴ Bralić (2012:159-160)

⁹⁵ Viezzoli (1936:77)

⁹⁶ Viezzoli (1936:8-9)

Slika 20. *Grb Giovannija Michelea Androche*, Knjiga bratovštine Muke i smrti Isusa Krista, Arhiv katedrale svetog Vida, foto: M. Pintarić

Slika 21. *Povelja cara Leopolda o dodjeli plemstva riječkom senatoru Ivanu Androchi*, 1687. (preuzeto iz Kudiš N. i Tulić D. (2014))

Giovanni Michele je neposredno prije smrti, 5. rujna 1728., sastavio dosad fragmentarno poznatu oporuku kako između njegovih nasljednika ne bi došlo do problema oko raspodjele imovine.⁹⁷ Njegova je želja bila pokop u obiteljskoj grobnici u riječkoj Zbornoj crkvi uz vrlo skromnu procesiju koju će voditi jedan svećenik ili kanonik.⁹⁸ Sin Francesco Ignatz trebao se pobrinuti da se nakon njegove smrti oglase zvona kod augustinaca, isusovaca i na Zbornoj crkvi u trajanju od pola sata radi pozivanja građana na molitvu za spas njegove duše. Svojim unucima Micheleu i Antoniu Fericoliju ostavio je legat od 500 dukata, a unuci Cattarini Lalich 100 dukata. Svećeniku Zborne crkve trebalo je dati 10 dukata koje je on trebao predati ubožnici za siromašne u gradu. Michele je još za vrijeme svojeg života počeo graditi kapelu s oltarom u Supnizi (Žuknica, Župnica) koja je trebala biti posvećena svetom Mihovilu Arkandelu.⁹⁹

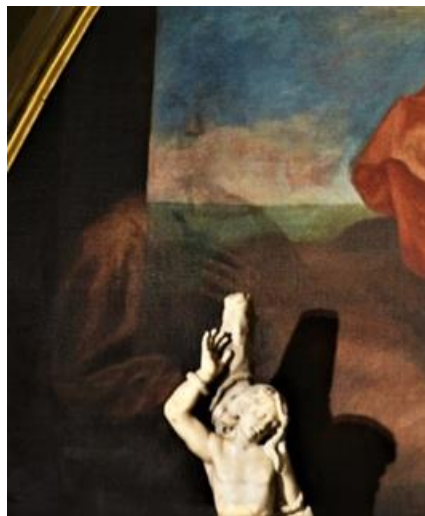
⁹⁷ Tulić (2019: 92)

⁹⁸ Državni arhiv u Rijeci (nadalje DARi), Magistarski sud Rijeka (HR-DARi-120), kutija 360, 67. Oporuka Giovannija Michelea Androche 5.9.1728. (Prilog 3.)

⁹⁹ Kapović, Paškvan, Spicijarić Paškvan (2011:150) Žuknica je jedno od najstarijih naselja općine Kostrene smješteno južno od crkve svete Lucije. S današnjom Žuknicom se geografski podudara zemlja Župnica koja se spominje u jednoj ispravi pisanoj u Bakru 1492. godine. Na zemljovidu riječkog mjernika Stratila iz 1778. spominje se Župnica u nešto izmijenjenoj grafiji Supnicza. Senjsko-modruški biskup Pio Manzador (1763-1774) u fragmentarno sačuvanoj vizitaciji iz 1769. spominje na području Kostrena samo crkvu svete Lucije koja je obnovljena 1768. godine. Franjo Rački na području Žuknice spominje kapelu svetog Mihovila koju je podigao Franjo Ksaver Loy početkom 19. stoljeća. Stoga nije jasno je li kapela obitelji Androcha bila sagrađena ili postoji mogućnost da je Franjo Loy mogao naslijediti stariju kapelu zajedno s posjedom početkom 19. stoljeća.

Slika 22. Cristoforo Tasca, *Grb Francesca Ignatza Androche*, franjevački crkva, Trsat, foto: D. Tulić

Slika 23. Cristoforo Tasca, *Naknadno preslikani portret Francesca Ignatza Androche*, franjevačka crkva, Trsat, foto: D. Tulić

Kako podizanje kapele nije bilo završeno za njegova života, Michele naređuje svojim nasljednicima da odmah započnu dovršetak rečene kapele. U toj kapeli trebalo se služiti osam misa tijekom godine dana. Tri tihe mise trebale su se održati na dan Uznesenja Blažene Djevice Marije, tri na svetkovinu svetom Mihovilu i dvije na dan ukazanja istoimenog sveca. Isto tako, Michele je naredio da se za njegovu dušu treba održati tristo misa, od toga sto kod augustinaca, a ostalih dvjesto u Zornoj crkvi. Svu nepokretnu i pokretnu imovinu ostavlja svojem voljenom sinu Francescu Ignatzu. U svojoj oporuci posebno ističe obiteljski posjed na Zagrađu koji je u vlasništvu obitelji od davnina. Napominje kako će Francesco tamo naslijediti vinograd, vilu, magazine i nekoliko manjih objekata te ga moli da se o njima brine s velikom pažnjom. Isto tako Francesco nasljeđuje posjed Supniza (Žuknica, Župnica) s kućom i vinogradom tada na teritoriju Bakra i jedan vinograd na prostoru Glavanova. Naposljetku, Michele još jednom potvrđuje kao jedinog zakonitog nasljednika svojeg sina Francesca. Svjedoci prilikom oporuke bili su Cristoforo Tasca, Giovanni Godefrido Titmon, Antonio Bontich, Antonio Benzoni, Giovanni Battista Rossi, Giovanni Giuseppe Cavalieri, Giuseppe Minolli i Francesco Sumacampagna.

Slika 24. Nekadašnja vila obitelji Androcha na prostoru Zagrad, PPMHP 103268, Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka

Posljednji istaknuti pripadnik obitelji bio je Francesco Adamo Androcha. On je svoju oporuku sastavio 20. studenog 1762. u vili na predjelu Zagrad.¹⁰⁰ Poput svojih prethodnika, naredio je da ga se pokopa u obiteljskoj grobnici u Zbornoj crkvi te je za njegovu dušu bilo potrebno održati tristo tihih misa. Zbog toga je svećeniku Leopoldu Sambsonu ostavio 500 fiorina. Po 10 fiorina ostavio je svojoj posluzi koju su činili Francesco Dernocisich, Ursula Lachetich, Giuseppe Letina te Tomaso i Maria Bassich. Nadalje, spominje kako je u njegovom vlasništvu posjed Kostel kojeg je njegov otac Francesco kupio 1694. od Francesca Giuseppea Lamberga. Taj posjed i svu ostalu imovinu ostavlja svojem rođaku, Korčulaninu Francescu Spanichu. Tom prilikom poziva se na dokument iz 1694. kada se Franceschina, kćer Giovannija Michelea Androche udala za Jacoba Spanicha iz Korčule. Prilikom sastavljanja oporuke svjedoci su bili Giovanni Battista Marchesi, Giovanni Volpi, Giovanni Battista Pilato, Nicolo de Loveto, Christoforo Brancovich i Francesco Rumaz. Francesco Adamo umro je 23. studenog 1762. godine u Rijeci.

Donatorska i naručiteljska aktivnost obitelji Androcha vezana je uz franjevačku crkvu i samostan na Trsatu. U vrijeme kada je gvardijan bio ugledni teolog Petar Francetić odvija se obnova crkve i njezina inventara te dovršava izgradnja novog samostana s preuređenjem svečane ljetne blagovaonice. U netom dovršenom refektoriju, Androche financiraju veliko

¹⁰⁰ DARI, Magistarski sud Rijeka (HR-DARI-120), kutija 360, 108. Oporuka Francesca Adama Androche 20.11.1762.

stropno platno *Klanjanje Bezgrešno Začetoj*. Ovo djelo naslikao je 1704. mletački slikar porijeklom iz Bergama Cristoforo Tasca (1661. - 1735.), a njegova pojava na Kvarneru zasigurno je povezana s Petrom Francetićem. Naime, gvardijan je bio u izuzetno dobrim odnosima s dvorom Leopolda I. te je 1698. uspio od cara ishoditi potvrdu o povratku imanja Grižane i Kotor (Crikvenica) trsatskom samostanu. Tih godina Tasca je na bečkom dvoru stekao zavidnu reputaciju izrađujući veliki broj portreta za aristokraciju. Stoga je najvjerojatnije baš iz Beča Francetić dobio preporuku da angažira venecijanskog slikara u opremanju velikog ljetnog refektorija.¹⁰¹ Postoji mogućnost da su i Androche bili upoznati s djelatnošću Tasce u Beču jer je Francesco Ignatz Androcha bio u poslovnim vezama s obitelji von Lamberg, a njegova žena Maria Elisabetta bila je iz važne obitelji von Windischgratz. Franjevci i Francesco Androcha ponovno su angažirali Tascu 1714. za izradu reprezentativnog djela *Navještenje s prijenosom Nazaretske kućice na Trsat* na trijumfalnom luku trsatske franjevačke crkve.¹⁰² Tada je slikar na spomenutoj slici izveo i veliki portret baruna Androche, ali ga je najvjerojatnije nakon intervencije gvardijana preslikao. Narudžbe obitelji Androcha potaknule su i ostale važnije pripadnike riječkih aristokratskih obitelji, bogate trgovce i brodovlasnike, bratovštine i redovničke zajednice, da u prvoj četvrtini 18. stoljeća naručuju djela upravo kod Cristofora Tasce. Čini se da je obitelj imala ključnu medijatorsku ulogu između riječkih naručitelja i venecijanskog slikara. Naposljetku, o tome svjedoči i podatak kako je Tasca ostao u dobrim odnosima s Androchama pa je tako zabilježen njegov boravak u Rijeci prilikom sastavljanja oporuke Giovannija Michelea 5. rujna 1728. u njegovoj palači na predjelu Zagrad.¹⁰³

¹⁰¹ Bralić (2014:120)

¹⁰² O aktivnosti Cristofora Tasce vidjeti poglavlje ovog doktorata 3.4.2. Cristoforo Tasca.

¹⁰³ Tulić (2019a:92)

Slika 25. Cristoforo Tasca, *Navještenje s prijenosom Nazaretske kućice na Trsat*, foto: D. Tulić

Slika 26. Cristoforo Tasca, *Klanjanje Bezgrešno Začetoj*, franjevačka crkva na Trsatu, foto: Hrvatski restauratorski zavod (HRZ)

2.1.3. Obitelj Orlando

Otto Titan von Hefner spominje obitelj Orlando 1859. kada piše o kranjskom, koruskom i štajerskom plemstvu. On smatra da je Simone Orlando bio porijeklom iz Firence i napominje kako je odlukom cara Karla VI. postao dijelom kranjskog plemstva 6. veljače 1715. godine.¹⁰⁴ No, najvažnije biografske podatke o članovima obitelji donosi riječki povjesničar Giovanni Kobler.¹⁰⁵ Početkom 17. stoljeća u Rijeci su živjeli Giorgio i Luca Orlando, a oko 1670. spominje se trgovac Simone iz Venecije. Prema Kobleru, Simone je 1677. postao riječkim građaninom, a 1703. plemićem. Postavši punopravnim građaninom Rijeke omogućeno mu je obavljanje funkcije gradskog vijećnika i suca. Ženio se je tri puta te se 1679. spominje Antonia kći Giorgia de Stembergara, 1681. Ana kći Giovannia Benzoniya i 1702. Margherita Tremanini. Iz tih brakova rođeni su Antonio Giacomo, Giovanni Battista, Paola i Francesco Saverio Orlando. Simone Orlando ostao je upamćen po izdašnoj donaciji za pregradnju svetišta i podizanje novog mramornog oltara u riječkoj Zbornoj crkvi. Nažalost, bez pozivanja na određeni arhivski dokument, Kolber spominje da su Orlandovi na novo svetište utrošili svotu od 60 000 dukata. Najviše arhivskih podataka o tijeku radova donosi Giuseppe Viezzoli.¹⁰⁶ Napominje kako je Simone od kanonika Zbornog kaptola tražio povlašteno mjesto ukopa u svetištu ispred oltara, postavljanje komemorativne ploče te odobrenje iz Rima kako bi se oltar i svetište proglasili privilegiranim. Isto tako, Simone je od Grada zahtijevao da se pobrine oko gradnje novih sakristija i kupnje vrta od gospodina Giovannija Battiste Fiorinija. Godine 1718. radovi na svetištu još nisu bili započeli te se Simoneov sin Antonio Orlando žali kako treba najprije izvršiti radove na gradnji sakristija. Tek je iz legata Cattarine Gladich osigurana svota od 3000 dukata uz kamatu od 6% kako bi vijećnici mogli ispoštovati svoj dio ugovora. Radmila Matejčić je prva predložila da je graditelj monumentalnog oltara bio ljubljanski majstor Luka Mislej (1658. – 1727.) koji je na riječkom oltaru surađivao s padovanskim kiparom Jacopom Contierijem (1676. – 1759.).¹⁰⁷ Recentna arhivska istraživanja Damira Tulića i Marija Pintarića iznjedrila su preciznije biografske podatke o najvažnijim članovima obitelji, ali i o pregradnji svetišta.¹⁰⁸ Zasad najraniji dokumentirani spomen Simonea Orlanda u Rijeci datira u 1675. u

¹⁰⁴ Hefner (1858:15)

¹⁰⁵ Kobler (1896c:174)

¹⁰⁶ Viezzoli (1936:121)

¹⁰⁷ Matejčić (1977:108)

¹⁰⁸ Tulić i Pintarić (2022: u postupku objavljivanja)

kojem se on navodi kao kum na krštenju djeteta iz obitelji Ozbich. Simone se 1680. oženio Anom kćerkom Giovannija Benzonija s kojom je imao dva sina. Prvi se rodio Antonio Giacomo 1682., a već sljedeće godine rođen je Giovanni Battista. Neposredno prije 1702. umire Simoneova druga žena Ana te on ubrzo ulazi u treći brak s Margherita Tremanini. U ovom se braku rodilo troje djece: 1703. Paolo Francesco Saverio, 1704. Ana Margherita i 1705. Carol Ignazie. Simone Orlando je 6. ožujka 1703. postao riječki građanin, a 6. veljače 1715. kranjski plemić. Tada obitelj dobiva grb u čijem se središnjem dijagonalnom polju ističe ovalni štit.

Slika 27. *Grb obitelji Orlando iz 19. stoljeća*, Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana

Tijekom života, Orlando je bio član dviju uglednih riječkih bratovština, one Presvetog Sakramenta i one Gospe od Sedam Žalosti u kojoj je 1695. obnašao funkciju zamjenika gaštalda. Nakon njegove smrti 1719., prema fragmentarno poznatoj oporuci odlučuje sve obiteljske poslove povjeriti najstarijem sinu Antoniu Giacomu. To se odnosilo na trgovinu, ali i na gradnju i opremanje obiteljske kapele u Zbornoj crkvi. Antonio Giacomo bio je oženjen Barbarom s kojom 1709. dobiva prvo dijete kćer Anu Cattarinu, a u razdoblju od 1709. do 1723. oni imaju još devetero djece. Njegovo drugo dijete, kćer Mariu, krstio je njegov brat Giovanni Battista koji je 1710. postao kanonik Zborne crkve. Barbara Orlando umire 8. veljače 1725., a dva mjeseca nakon njezine smrti, Antonio se ženi Cattarinom udovicom Bianchi. U vrlo kratkom razdoblju Antonio Giacomo postaje uspješan trgovac. Njegova poduzetnost nije ostala nezamijećena na bečkom dvoru. Car Karlo VI., 18. ožujka 1719., patentom proglašava gradove Trst i Rijeku slobodnim lukama što im omogućuje veliki trgovački i ekonomski napredak, a posebno razvitak brodarstva i prekomorske trgovine. U isto se vrijeme u Beču se osniva Istočna kompanija u svrhu promicanja trgovine s Levantom i Dalekim Istokom. Ovo trgovačko društvo otvara svoje filijale u Trstu i Rijeci preko kojih uspostavlja trgovačke veze sa Sicilijom. Filijala

Istočne kompanije u Rijeci povjerena je upravo Antoniju Giacomu i njegovom suradniku, kranjskom plemiću Francescu Raigersfeldu, te oni ubrzo uspostavljaju monopol nad riječkom trgovinom. O važnosti Antonia Giacoma u Rijeci, ali i u Carstvu govore podatci iz *Il corriere ordinario*. Tako saznajemo kako je prisustvovao važnim dvorskim svečanim manifestacijama te je bio pozvan na dvor prilikom rođendanske proslave Marije Magdalene, sestre cara Karla VI. Poput svojeg oca, Antonio Giacamo je obavljao i dužnost gradskog suca u Rijeci. Uspješno je vodio riječku filijalu Istočne kompanije, a ujedno je završio poslove oko uređenja svetišta Zborne crkve. Umro je 1738. u dobi od 56 godina te je pokopan u svetištu Zborne crkve. Nakon smrti Antonia Giacoma, sve obiteljske poslove preuzeo je treći najstariji Simoneov sin, Paolo Francesco Saverio. On se 1728. ženi Cattarinom Margaheritom iz ugledne riječke plemićke obitelji Gladič. Nastavljajući obiteljsku tradiciju sudjelovao je u gradskim poslovima kao vijećnik i sudac, a zahvaljujući diplomatskim sposobnostima 1740. postaje konzulom u Rijeci te je zadužen za trgovinske odnose s Papinskom državom. Paolo Francesco Saverio je umro 1780. u dobi od 79 godina u vlastitoj kući koja se nalazila u ulici svete Marije te je pokopan u obiteljskoj grobnici u Zbornoj crkvi.

Slika 28. *Grb obitelji Orlando*, Österreichisches Staatsarchiv, Beč

Slika 29. *Oslikana kartuša na glavnom oltaru s grbom Orlandovih*, foto: D. Tulić

Slika 30. *Komemorativna ploča obitelji Orlando u svetištu Zborne crkve*, foto: D. Tulić

Najnovija arhivska istraživanja omogućuju dopunu biografskih podataka najistaknutijih članova obitelji Orlando. Na sjednici gradskog vijeća održanoj 23. siječnja 1692. raspravljalo se o riječkim trgovcima i njihovim poslovima. Tada se spominje Simone Orlando koji je zaobišao propisanu proceduru prilikom izvoza vina iz Rijeke. Naime, nije se obratio nadležnom uredu kada je u Kranjsku poslao 242 bačve ulja i time je izbjegao plaćanje poreza. Zbog toga ga je na sjednici prozvao Antonio Urbani kazavši kako je dužan gradskim vlastima platiti 3872

dukata u što kraćem roku jer je statutom propisano da se na jednu bačva ulja plaća daća od 16 dukata.¹⁰⁹ Također, nepoznati je podatak da je Simone od 1714. do 1716. bio upravitelj stare ubožnice (Pio Ospitale) u gradu koji se brinuo za siromašne, nemoćne i bolesne. On je 1714. kao novoizabrani upravitelj odlučio obnoviti dotrajalu zgradu koja se nalazila u neposrednoj blizini Zborne crkve.¹¹⁰ Isto tako, predlagao je da se u što većoj mjeri izdvaja porez na uvoz vina upravo u korist bolnice. U studenom 1716. detaljno je gradskim vijećnicima predstavio ideju preuređenja svetišta Zborne crkve. Predloženo je da svetište bude produženo za jedan novi luk, odnosno travej koji će biti ukrašen štukaturama i u koji će se postaviti novi mramorni oltar. Nažalost, Simone nije dočekao početak radova jer je umro u veljači 1719., a nekoliko dana prije svoje smrti je sastavio oporuku koja dosad nije bila poznata u cijelosti.¹¹¹ U njoj je svojim nasljednicima naredio da ga pokopaju u svetištu Zborne crkve i ostavio je 5 lira za crkvu kako je to bilo propisano gradskim statutom. Simone je jasno odredio kako su njegovi jedini nasljednici sinovi Antonio Giacomo i Francesco Saverio. Za svojeg mlađeg sina Francesca Saveria osigurao je godišnju svotu od 500 fiorina tijekom trajanja studija, a u slučaju da odustane od daljnjeg obrazovanja Francesco će godišnje dobiti 250 fiorina za što se treba pobrinuti njegov polubrat Antonio. Iz oporuke saznajemo kako je Simone prije svoje smrti ugovorio gradnju oltara i sve ostale potrebne radove oko preuređenja svetište te zadužio Antonia i svoju treću ženu Margheritu za dovršetak poslova.

Slika 31. Rodoslovno stablo obitelji Orlando (izradio: M. Pintarić)

¹⁰⁹ DARI, Općina Rijeka (HR-DARi-32), 135. Knjiga zapisnika sjednica općinskog vijeća 1679. -1771., str. 169

¹¹⁰ DARI, Općina Rijeka (HR-DARi-32), 135. Knjiga zapisnika sjednica općinskog vijeća 1679. -1771, str. 370

¹¹¹ DARI, Magistarski sud Rijeka (HR-DARi-120), kutija 360, 23. Dijelovi oporuke Simonea d' Orlando 10.2.1719. (Prilog 4.)

Također, zamolio je kanonike Zbornog kaptola da se u svojim molitvama sjete njega i svih njegovih prethodnika te nasljednika. Za svoju unuku Franceschinu rođenu Benzoni namijenio je 185 dukata miraza prilikom njezina vjenčanja. Simone je odlučio ravnopravno podijeliti svoju imovinu između sinova Antonia i Francesca Saveria, a dio imovine koji će naslijediti Francesco mogla je koristiti i njegova majka Margherita. Posebno naglašava kako će Francesco Saverio dobiti pravo na mlin koji se nalazi na području Pulac te se nada da će takvu odluku jednoglasno prihvatiti Antonio bez ikakvih svađa. Svjedoci ove oporuke bili su Francesco Sumacampagna, Ottavio Nicolo Bono, Saverio Mauro, Giovanni Battista Bilfan, Francesco de Reigersfeldt, Antonio Gerlici i Domenico Chraglich.

U vrijeme austrijskog-turskog rata između 1716. i 1718. riječka luka služila je kao transportna stanica za vojnike iz Napulja koji su se odande prebacivali u unutrašnjost monarhije. Zbog toga su carske vlasti tražile u Rijeci sposobnu osobu od velikog povjerenja koja će biti zadužena za smještaj brodova iz Sicilije i Napulja. Stoga je 1718. odlučeno kako će to biti Antonio Giacomo d'Orlando.¹¹² On je već tada bio jedan od najznačajnijih trgovaca i brodovlasnika u gradu i posjedovao je veliki broj baraka za skladištenje ulja, voska, žita i vina. Međutim, za iskorak na području Monarhije u kontekstu trgovine potreban mu je bio suradnik koji je mogao uložiti veliki kapital u buduće poslove. Kako u Rijeci nije bilo takve osobe, Antonio se udružio s ljubljanskim plemićem Francescom de Reigersfeldtom. Njih dvojica su 19. studenog 1719. potpisali ugovor o zajedničkoj poslovnoj suradnji u Rijeci.¹¹³ U svoju novu kompaniju uložili su kapital od 40 000 fiorina i potpisali akt o zajedničkom vođenju poslova na pet godina. Antonio je za novoosnovanu kompaniju odmah dao na raspolaganje svoje barake za skladištenje robe te je dogovoreno kako će se za sve pomoćnike godišnje izdvajati plaća od 100 fiorina. Orlando je bio dobro upoznat sa situacijom na bečkom dvoru i njihovim budućim potezima oko jačanja prekomorske trgovine koja nije mogla zaobići tako važnu luku poput Rijeke. Partnerstvo između Orlanda i Reigersfeldta zasigurno je bilo dogovoreno kako bi njih dvojica u budućnosti, kada se za to stvore uvjeti, preuzeli glavnu ulogu u trgovini na Kvarnerskom području. Već sljedeće godine počeli su razgovori između Orlanda i direktora netom osnovane Bečke Istočne privilegirane kompanije Christiana Sciuberta. Tijekom 1720-ih Antonio je u više navrata boravio u Beču zbog mogućeg uključivanja u rad Kompanije te

¹¹² Il corriere ordinario, Vienna, 5. Febrero. 1718. Venerdi, 4. 22 (Prilog 5.)

¹¹³ Arhiv Republike Slovenije (nadalje ARS) Obitelj Raigersfeld (SI-730), fasc 193. Dio ugovora o suradnji Antonio d'Orlando i Francesco de Reigersfeldt 19.11.1719. (Prilog 6.)

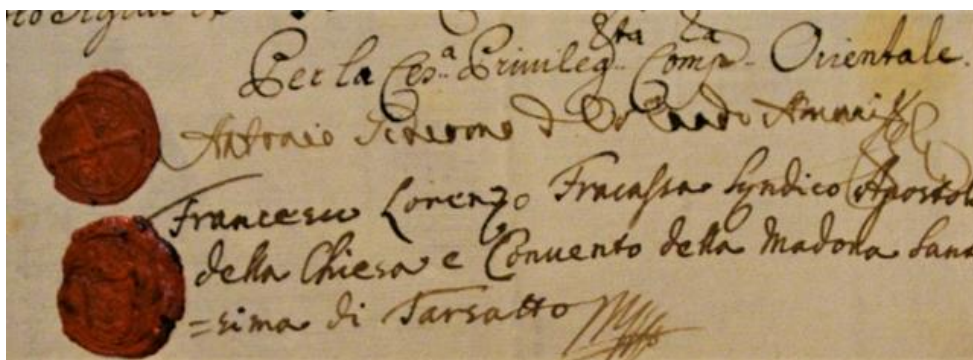
otvaranja njezine podružnice u Rijeci. Nakon jednogodišnjih pregovora konačno je u Beču 8. kolovoza 1721. potpisana pogodba između Bečke Istočne kompanije i Antonia Orlanda.¹¹⁴ Odmah nakon toga su Orlando i Reigersfeldt poništili svoj ugovor o zajedničkoj kompaniji u Rijeci i sav su kapital prebacili u riječku podružnicu Bečke Istočne Kompanije. Osim velike svote novaca to je uključivalo i šest brodova koji se plovili na relaciji Rijeka - Messina. Sljedeće četiri godine Orlando i Reigersfeldt imali su monopol nad trgovinom u Rijeci te su njihovi brodovi prevozili ogromne količine voska, ulja i žita koje su onda iz Rijeke distribuirali u unutrašnje dijelove Habsburške monarhije. Nakon uspješne višegodišnje poslovne suradnje, Francesco de Reigersfeldt odlučio je napustiti Rijeku i Kompaniju te je zatražio razvrgavanje ugovora s Orlandom 1725. godine.¹¹⁵ Tada Reigersfeldt dobiva određeni dio kapitala koji je uložio 1721. te odlazi u Ljubljano. Orlando u tom trenutku nastavlja samostalno voditi posao uz veliku pomoć Ernesta Codellija koji je tada bio na čelu Kompanije u Trstu. Tako je Antonio u svibnju 1727. vodio pregovore s riječkim franjevcima oko posjeda na Brajdi kako bi se na tom mjestu podigle barake za skladištenje voska i smještaj peći.¹¹⁶ Franjevci su tražili da nove barake ni na koji način ne smiju ugrožavati njihove vrtove i vinograde na tom području te su zabranili bilo kakvu sječju stabala. Antonio je pristao na takve uvjete i franjevcima je za posjed isplatio 14 000 fiorina u ime Bečke Istočne Kompanije. Uz poslove s trgovinom, Antonio je bio aktivan član vijeća te je tri puta obnašao funkciju gradskog suca. On je 1735., poput Francesca Ignatza Androche, bio zadužen za rješavanje problema koji su se pojavili u benediktinskom samostanu. Tako su redovnice preko njegovih poznanstava s kranjskim plemićima pokušale obavijestiti o svojem problemu bečki dvor i nuncija u Rimu. Stoga je Antonio Orlando predao njihovo pismo gospodinu de Lirwoltu kada je u zimi 1735. boravio u Ljubljani, a za troškove njegova puta u Beč i Rim benediktinke su namijenile 100 dukata.¹¹⁷

¹¹⁴ ARS, Obitelj Raigersfeld (SI-730), fasc 193. Dio ugovora između Antonija Orlanda s Bečkom Istočnom Kompanijom 8.8.1721. (Prilog 7.)

¹¹⁵ ARS, Obitelj Raigersfeld (SI-730), fasc 193.

¹¹⁶ Arhiv franjevačkog samostana na Trsatu (nadalje AFST), kutija 21, fasc 3.

¹¹⁷ Nadbiskupijski arhiv u Rijeci (nadalje NAR), kutija II., fasc 23.

Slika 32. Potpis Antonia d'Orlanda kao predstavnika Bečke Istočne Kompanije, Arhiv franjevačkog samostana na Trsatu, foto: M. Pintarić

Nakon Antonijeve smrti 1738. sve imovinsko-pravne poslove i obveze koje je trebalo podmiriti rješavao je njegov polubrat Francesco Saverio. Tako je u kolovozu 1738. obavijestio kapetana i gradske vijećnike kako su plaćena sva dugovanja koje je Antonio imao prema Gradu. Antonio je još 31. ožujka 1731. uplatio 3100 fiorina koje je 1724. dala Gradu Catarina Gladich kako bi mogli ispoštovati svoj dio oko preuređenja Zborne crkve. Također, uplaćen je bio i kapital od 3666 fiorina kojeg su vijećnici prikupili od daća za vino i ribu. Time više nije bilo nikakvih dugovanja te se moglo krenuti u razrješavanje nasljedstva pokretne i nepokretne imovine koju je posjedovao Antonio.¹¹⁸ Francesco Saverio je poput oca i brata imao važnu ulogu u vijeću i obnašao je funkciju gradskog suca četiri puta te je bio carski savjetnik zadužen za pitanja trgovine. Njegova žena Cattarina umrla je u ožujku 1779., a oporuku je sastavila 18. kolovoza 1778. godine.¹¹⁹ Trebalo ju je bez velike svečanosti pokopati u svetištu Zborne crkve te za spas njezine duše održati tisuću misa. Određenu svotu novaca ostavila je riječkom hospitalu za siromašne, Zbornoj crkvi, franjevačkoj crkvi na Trsatu i isusovačkoj crkvi svetog Vida. Svojim kćerima Margheriti i Teresi ostavila je kuću na predjelu Cragnez. Antoniji, ženi svojeg sina Alojzia, darovala je 100 fiorina, a nećakinji Antoniji rođenoj Marotti 50 fiorina. Svojoj sluškinji Andrei Cogoi je namijenila 5 fiorina, a njezinoj prethodnici Magdaleni svu svoju staru odjeću. Naposljetku, ostalu imovinu trebao je naslijediti muž Francesco Saverio, a nakon njegove smrti sve je trebalo pripasti njihovim sinovima Luigiu, Saveriu i Simoneu. Ubrzo nakon smrti svoje žene Catarine, Francesco Saverio sastavlja testament u srpnju 1779.

¹¹⁸ NAR, kutija II., fasc 25.

¹¹⁹ DARI, Magistarski sud Rijeka (HR-DARI-120), kutija 360, 177. Dijelovi oporuke Cattarine Margaritte d'Orlando 18.8.1778. (Prilog 8.)

godine.¹²⁰ On je poput ostalih članova obitelji želio da ga se pokopa u obiteljskog grobnici u svetištu Zborne crkve, ali je naredio svojim nasljednicima da se tom prilikom održi skroman sprovod. Nakon njegove smrti trebale su se tri dana služiti mise za spas njegove duše, a nakon toga je naredio da se tijekom sljedećih godina treba održati još 900 misa u Rijeci i to isključivo na glavnom oltaru riječkog Duoma. Zbornoj crkvi ostavlja 225 fiorina za jednu tihiu misu na dan njegova sveca zaštitnika svetog Franje Ksaverskog, tri mise u rujnu i tri mise u prosincu. Istu svotu novaca od 225 fiorina ostavlja i ubožnici uz napomenu da se svake godine treba održati jedna tiha misa na godišnjicu smrti njegove žene Cattarine te još šest misa u ožujku i lipnju. Franjevačkom i kapucinskom samostanu poklonio je po 10 fiorina. Također, poput svoje žene Cattarine ostavlja sluškinji Andrei Cogoi 15 fiorina. Svojem najstarijem unuku Giuseppinu ostavlja srebrni mač. Naposljetku je naredio kako se imovina treba pravilno raspodijeliti između njegovih sinova Luigia, Saveria i Lorenza koji je tada bio u Beču te kanonika Simonea. Napominje kako je Simone već prije naslijedio vinograd, šumu i kuću u Pulcu. Također, svakom od četvorice sinova poklonio je par srebrnih svijećnjaka. Posljednji važan pripadnik obitelji koji umire u Rijeci bio je osnivač nautičke škole u gradu, Francesco Saverio d'Orlando. On je bio sin Antonia Giacomo d'Orlanda te se je nakon studija u Beču vratio u Rijeku 1770-ih godina. Prije smrti u lipnju 1781. sastavio je kratku oporuku s nekoliko kratkih odredbi.¹²¹ Za razliku od ostalih članova obitelji on je odlučio da ga se pokopa u isusovačkoj crkvi svetog Vida. Njegov sprovod trebao je biti skroman, a uz kanonike Zborne crkve trebali su mu prisustvovati i augustinci. Za spas svoje duše ostavio je legat za sto tihih misa.

Preuređenje svetišta Zborne crkve koje je financirala obitelj Orlando zasigurno je jedno od najizdašnijih pokroviteljstva neke plemićke obitelji u 18. stoljeću na istočnoj obali Jadrana. Simone i Antonio Orlando su kao istaknuti gradski službenici i članovi bratovštine Gospe Žalosne sudjelovali u procesiji u isusovačkoj crkvi svetog Vida 1712. godine. Naime, isusovci su 14. rujna, nakon što je podignut središnji dio novog mramornog oltara, u nišu postavili veliko drveno Čudotvorno raspelo. Možda je taj svečani događaj mogao potaknuti Simonea da već iduće godine predloži gradskim vlastima i kanonicima preuređenje svetišta i gradnju novog mramornog oltara u najvažnijoj i najstarijoj riječkoj župnoj crkvi. Odabir Zborne crkve

¹²⁰ DARI, Magistarski sud Rijeka (HR-DARi-120), kutija 360, 178. Dijelovi oporuke Francesca Saveria d'Orlanda 7.7.1779. (Prilog 9.)

¹²¹ DARI, Magistarski sud Rijeka (HR-DARi-120), kutija 360

zasigurno je povezan s činjenicom da je obitelj imala kuću u njezinoj neposrednoj blizini, kao i time da je Simoneov sin Giovanni Battista bio kanonik Zbornog kaptola. Zbog toga je Simone preko njega mogao direktno dogovarati način preuređenja svetišta s kanonicima i arhiđakonom. Za razliku od franjevac i isusovaca koji su svoje nove mramorne oltare naručili kod goričkih altarista, obitelj Orlando se povezala s ljubljanskim majstorom Lukom Mislejem. U tome je najvažniju ulogu mogao imati tadašnji rektor isusovačkog kolegija u Ljubljani Riječanin Zaharija Gladič.¹²² On je bio u dobrim odnosima s ljubljanskim altaristom, a 1722. je na ručku ugostio dvojicu kipara Francesca Robbu (1688. – 1757.) i Jacopa Contierija (1676. – 1759.).¹²³ Oni upravo tih godina surađuju s Mislejom na oltaru Marijina Uznesenja u crkvi svetog Jakova u Ljubljani, a zajednički poslovi između Misleja i Contierija nastavlja se u Rijeci. Obitelji Orlando i Gladich bile su u prisnim odnosima, a o tome govori i podatak kako je još 1682. Susanna Gladich, majka rektora Zaharije, bila kuma na krštenju Antonia d'Orlanda. Uz to, njegova nećakinja Cattarina Gladich, iz čijeg je legata od 3000 dukata Grad dovršio pregradnju sakristija, kasnije se udala za Franscesca Saveria d'Orlanda. Također, određenu ulogu oko angažiranja Misleja mogao je imati i ljubljanski plemić Francesco de Reigersfeldt, dobro znani trgovac u Kranjskoj prijestolnici s obzirom na njegove privatne i poslovne veze u rodnome gradu.

Impresivni graditeljski podvig obitelji Orlando nije se dogodio slučajno, štoviše razvidno je kako su Simone i Antonio Orlando mogli pronaći inspiraciju u franjevačkoj crkvi na Trsatu. Ondje je 1692. zagrebački sudac Ivan Uzolin donirao gradnju glavnog mramornog oltara koji je zamijenio dotadašnji drveni. Naručitelji su odlučili da se s obaju strana čudotvorne slike Gospe Trsatske postave dvije mramorne skulpture svetog Franje i svetog Ivana Evanđelista. U ikonografskom odabiru svetaca kriju se osobni zaštitnici Ivana Uzolina te njegovog brata provincijala i nekadašnjeg trsatskog gvardijana Franje Uzolina.¹²⁴ Obiteljski grb i komemorativni napis koji govori o podizanju mramornog oltara i naručitelju danas se nalazi nad vratima sakristije s desne strane svetišta. Slijedeći njihovu ideju, Orlandovi su također za oltar naručili kipove vlastitih svetaca zaštitnika.¹²⁵ Tako je nad vratima lijevog oltarnog ophoda postavljen kip svetog Šimuna Apostola, zaštitnika donatora Simonea d'Orlanda, a nad desnim vratima svetog Antuna Padovanskog, patrona Antonija d'Orlanda. U lijevom interkolumniju je

¹²² Klemenčič (2006:270)

¹²³ Klemenčič (2006:270)

¹²⁴ Tulić (2017:35)

¹²⁵ Tulić i Pintarić (2022: u postupku objavljivanja)

lik svete Ane, zaštitnice Ane Benzoni, druge Simoneove žene te Antonijeve majke. U desnom interkolumniju je lik svete Margarete, zaštitnice Margherite Tremanini, treće Simoneove supruge i majke Francesca Saveria d'Orlanda. Središnja oltarna pala predstavlja *Uznesenje Marijino*, a naslikao ju je 1850. Giovanni Simonetti. Na oltarnoj slici na prvom katu prikazani su sveti Franjo Ksaverski, osobni zaštitnik Francesca Saveria te sveta Barbara koja pak utjelovljuje ženu Antonia d'Orlanda.

Slika 33. Luka Mislej, Jacopo Coniteri, *Glavni oltar*, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 34. Nepoznati autor, *Bogorodica sa svecima*, galerija Katedrale svetog Vida u Rijeci, foto: D. Tulić

Činjenica da je Antonio Orlando naručio upravo ovu sliku kod Cristofora Tasce govori u prilog pretpostavci da su se Orlandovi vjerojatno bili potaknuti i narudžbama riječke plemićke obitelji Androcha za franjevačku crkvu i samostan na Trsatu, a koje je izveo upravo ovaj venecijanski slikar bergamaškog podrijetla. Giovanni Michele i Francesco Ignatz Androca su kod ove narudžbe mogli imati čak i posredničku ulogu. Njih dvojica su zajedno s Antonijem Orlandom bili članovi gradskog vijeća, a baš je 1719. Francesco Ignatz bio kum prilikom vjenčanja Antonijeve kćeri Ana Marie.

Iako je obitelj Orlando bila prvenstveno posvećena preuređenju svetišta Zborne crkve, oni su se tijekom 18. stoljeća istaknuli kroz još nekoliko manjih donacija i narudžbi. Tako je nedavno prepoznato da se na galeriji nekadašnje isusovačke crkve svetog Vida nalazi oltarna pala *Bogorodica sa svecima* na kojoj se nalazi obiteljski grb Orlandovih.¹²⁶ Međutim, u

¹²⁶ Tulić i Pintarić (2022: u postupku objavljivanja)

potpunosti je nepoznato da je Simone d'Orlando bratovštini Gospe Žalosne poklonio sliku *Svetog Franje Ksaverskog*. Može se pretpostaviti da je riječ o slici koja se i danas nalazi na galeriji katedrale svetog Vida. Slika se može datirati u prvu četvrtinu 18. stoljeća i mogla je biti naručena u nekoj od lokalnih slikarskih radionica. Nepoznati majstor se prilikom izrade poprsja sveca mogao koristiti jednim od mnogobrojnih grafičkih listova koji su tada bili dostupni putem različitih publikacija o životu Franje Ksaverskog. Naposljetku, u zapisima bratovštinske knjige Gospe Žalosne spominje se da joj je istaknuti član Antonio d'Orlando 1728. poklonio dva viseća svijećnjaka.¹²⁷

Slika 35. Nepoznati autor, *sveti Franjo Ksaverski*, 17. stoljeće, privatna zbirka, Putignano, bakropis

Slika 36. Nepoznati autor, *sveti Franjo Ksaverski*, Katedrala svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

¹²⁷ Navedeni svijećnjaci su tijekom 20. stoljeća izgubljeni.

2.1.4. Gaspare Christo

Radmila Matejčić u svojoj magistarskoj radnji prva donosi podatak kako je iz legata Venecijanca Gaspara Christa podignut oltar Presvetog Sakramenta u Zbornoj crkvi.¹²⁸ Ona se oslanja na zapis pulskog biskupa Giovannija Andree Balbija nastao prilikom vizitacije Zborne crkve 10. svibnja 1742. godine.¹²⁹ Biskup tada spominje kako je oltar podignula istoimena bratovština zahvaljujući izdašnoj donaciji koju joj je ostavio Gaspare Christo iz Venecije. Međutim, tek se iz novopronađenih arhivskih dokumenata, ponajprije oporuke samog Christe, mogu razriješiti okolnosti i razlozi njegova legata u Rijeci. Gaspare Christo je sastavio oporuku 17. svibnja 1718. u Veneciji kod notara Giovannia Pietra Rossija.¹³⁰ Naredio je da se odmah nakon njegove smrti odsluži 200 tihih misa, a da se sahrana održati u krugu obitelji i kanonika. Nadalje, naveo je kako je potrebno 300 dukata, koje je on naslijedio nakon smrti svoje žene Pauline Brochine, namijeniti u svrhu služenja 200 misa za njegovu ženu i dodatnih 100 misa za njega. Iz oporuke saznajemo kako je Gaspare Christo rodom iz Vrsara gdje posjeduje jednu stanciju koju je dobio nakon smrti svoje majke Marie Rossi. Također, spominje se kako je otkupio i određeni dio imovine u Vrsaru koje je pripadalo Baldiseri Milleru iz Rijeke, a čije je posjede nakon smrti naslijedio njegov sin Zuane (Giovanni Battista) odrekavši se bilo kakvih potraživanja. Prema naredbi i volji Gasparovoj, sva njegova imovina u rodnom Vrsaru trebala je pripasti njegovim sestrama Anna Mariji i Barbari. Odlučio je i određeni dio novaca ostaviti bratovštini Presvetog Sakramenta koja je djelovala unutar župne crkve u Andermattu na području tadašnje Njemačke. O tom legatu trebali su se brinuti sinovi njegove kćeri Barbare. Kako je Gaspare bio u poslovnim vezama s Baldiserom Millerom određeni dio njegovog kapitala od 15 000 lira pripao je Giovanniju Battisti, a dio novaca Gaspare ostavlja za bratovštinu Presvetog Sakramenta u riječkoj Zbornoj crkvi. Za ravnomjernu raspodjelu nepokretne i pokretne imovine između legitimnih nasljednika zadužio je dvojicu svojih suradnika Francesca Pallazziolija i Carla Martinellija.

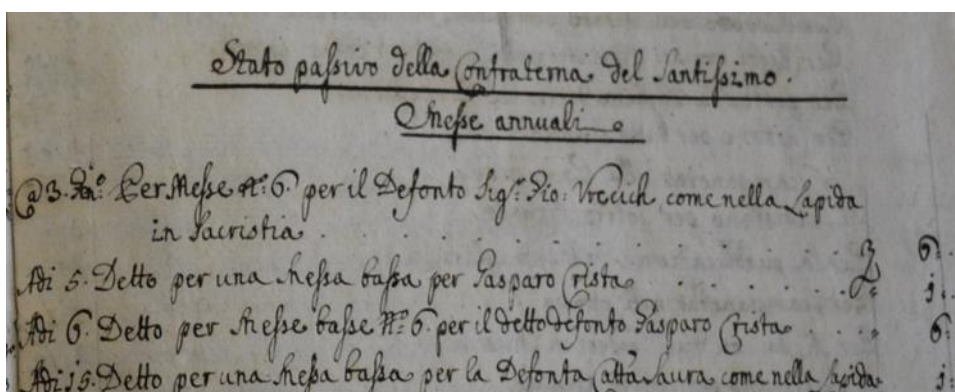
Nakon Gasparove smrti konačno se započelo s rješavanjem legata i kapitala prema njegovim zahtjevima u oporuci. Tako je krajem 1721. Giovanni Battista Miller poslao pismo tadašnjem arhiđakonu Nicoli Barchicu o legatu od 12 000 lira kojeg je riječkoj bratovštini

¹²⁸ Matejčić (1970:50)

¹²⁹ Matejčić (1970:50)

¹³⁰ NAR, kutija bez opisa, fasc. 12. Dijelovi oporuke Gaspara Christa 17. 5. 1718. (Prilog 10.)

namijenio njegov ujak Gaspare Christo.¹³¹ Zbog toga je arhidakon sazvao sastanak 12. travnja 1721. s najistaknutijim bratimima bratovštine Presvetog Sakramenta (Santissimo Sacramento o Corpus Domini) kako bi se raspravilo o načinu raspodjele legata. Na njemu je bio prisutan i aktivan član bratovštine Giovanni Battista Miller koji je pročitao oporuku posebno se osvrnuvši na dio koji se odnosio na Rijeku. Nakon dvogodišnjih pregovora konačno se 4. veljače 1723. odlučilo o načinu izvršenja legata. Dogovoreno je kako se umjesto 6000 lira za služenje tihih misa treba izdvojiti tek 500 lira koje će biti isplaćene po potpisivanju ugovora kod javnog bilježnika Claudia de Marburga. Nadalje je donesena odluka kako će bratovština odmah dobiti 6000 lira, a 3000 lira će Giovanni Battista predati do Uskrsa iste godine. Naposljetku se Miller obavezao isplatiti navedenih 3000 lira tijekom sljedeće tri godine uz godišnju ratu od 1000 lira.

Slika 37. Misni legat Gaspara Christa, Državni arhiv u Rijeci, Rijeka, foto: M. Pintarić

U knjizi bratovštine Presvetog Sakramenta navodi se podatak kako je svake godine bilo potrebno održati jednu tihu misu 5. siječnja i šest tihih misa 6. siječnja za spas duše dobročinitelja Gaspara Christa za što se godišnje izdvajalo šest lira.¹³² Giovanni Battista Miller je tijekom 1721. u nekoliko navrata boravio u Veneciji kako bi se riješilo i pitanje kapitala od 15 747 lira, koji je trebao naslijediti zbog zajedničkih poslova koje su vodili Gaspare i njegov pokojni otac Baldisero. Njih dvojica su trgovali bakrom, medom i voskom, a Christo je u Veneciji posjedovao dvije velike barake za skladištenje robe. Tako je Miller nakon dopuštenja venecijanskih vlasti u prosincu 1721. uz pomoć trgovca i brodovlasnika Michelea Melchiorija dopremio u Rijeku 40 bačvi meda i voska u vrijednosti 6347 lira. Također, istog je mjeseca svojom barkom iz Venecije ispred riječkih gradskih zidina dovezao i 363 kilograma bakra u

¹³¹ NAR, kutija bez opisa, fasc. 18. Oporuka Gaspara Christa 17. 5. 1718

¹³² NAR, kutija bez opisa, fasc. 18. Oporuka Gaspara Christa 17. 5. 1718

vrijednosti 798 lira. Ostatak kapitala od 8602 lira isplaćeno mu je u gotovini i time su riješene sve obaveze prema Milleru nakon smrti Christa.

Kako je već zabilježio pulski biskup Balbi, bratovština je zahvaljujući legatu Gaspara Christa podigla novi raskošni mramorni oltar Presvetog Sakramenta.¹³³ Zasad još uvijek ne postoje arhivski dokumenti o samoj narudžbi pa se na temelju stilske analize povezuje s goričkim altaristom Pasqualeom Lazzarinijem (1667. - 1731.).¹³⁴ Članovi bratovštine, a kojoj je pripadao i Giovanni Battista Miller, najvjerojatnije su se obratili Lazzariniju između 1723. i 1724. godine. Njihov odabir goričkog majstora zasigurno je povezan s činjenicom kako se on u Rijeci proslavio gradnjom glavnog mramornog oltara u nekadašnjoj isusovačkoj crkvi svetog Vida. Prilikom izvedbe oltara Presvetog Sakramenta Lazzariniju je pomagala radionica gradišćanskog kipara Paola Zulianija (1698. – 1769.).¹³⁵

Slika 38. Pasquale Lazzarini, Paolo Zuliani, *Oltar Presvetog Sakramenta*, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

Tih godina se u Zbornoj crkvi završavala pregradnja svetišta te je bilo u tijeku podizanje novog glavnog mramornog oltara, a radilo se i na oltaru svetog Petra. Svi navedeni oltari najvjerojatnije su bili dovršeni krajem 1725. kada su gradski vijećnici tražili dopuštenje iz Beča za dolazak pulskog biskupa kako bi se posvetila nedavno preuređena crkva i nekoliko novih

¹³³ ASV, Vizitacija pulskog biskupa Giovannija Andree Balbija 1742., bez numeracije (Prilog 11.)

¹³⁴ Šourek (2015:140-144)

¹³⁵ Tulić i Pintarić (2021:127-128)

mramornih oltara, a što će se dogoditi tek 1742. godine. Miller je uz bratovštinu Presvetog Sakramenta pripadao i bratovštini Gospe Žalosne u kojoj je 1727. obnašao funkciju upravitelja. Iz sačuvane bratovštinske knjige Gospe Žalosne znamo da je upravo on bio tajnik u trenutku kada je odlučeno da će se nabaviti srebrni kip *Bogorodice od Sedam Žalosti* 1729. godine. Također, on je kao prefekt bratovštine Presvetog Sakramenta 1734. i 1736. sudjelovao u narudžbi šest srebrnih svijećnjaka koji su dijelom možda bili financirani iz legata Gaspara Christa.

2.1.5. Pietro Felice Tremanini

Tijekom prve polovice 18. stoljeća Pietro Felice Tremanini imao je značajnu ulogu u Rijeci i u više je navrata obnašao funkciju gradskog suca.¹³⁶ Tako je zajedno s Giuseppeom Rastellijem, na zahtjev Malog vijeća, trebao u travnju 1714. dogovoriti otkup vrta od Giovannija Battiste Fiorinija kako bi se moglo krenuti u pregradnju gotičkog svetišta Zborne crkve, a koju je odlučio financirati Simone Orlando. Prilikom svečanog dolaska cara Karla VI. u Rijeku 1728., Pietro je već u prosincu 1727. bio zadužen za izradu detaljnog plana oko uređenja gradskih ulica kako bi se caru priredio što raskošniji doček. Njegovo ime je zabilježeno i 1732. kada je uz kapetana, arhiđakona i kanonike sudjelovao u narudžbi novog sarkofaga za smještaj relikvije svetog Marcijana, a koji se sve do 1849. nalazio na glavom oltaru riječke Zborne crkve.¹³⁷ Giuseppe Poglajen prvi spominje da su dva viseća te komplet od šest oltarnih svijećnjaka na glavnom oltaru Zborne crkve nabavljeni iz legata Pietra Tremaninija nakon 1766. godine.¹³⁸ Radmila Matejčić objavila je podatak kako je Tremanini nakon smrti ostavio legat od 1000 fiorina za gradnju oltara svetog Križa u Zornoj crkvi, ali uz napomenu da ukoliko se to ne ostvari treba nabaviti šest srebrnih piramida za glavni oltar.¹³⁹ Naposljetku, donosi informaciju kako je njegov legat bio iskorišten za gradnju oltara svetog Antuna Padovanskog na kojem se nalazi i obiteljski grb.¹⁴⁰ Iz nedavnih istraživanja Damira Tulića i Maria Pintarića saznaje se kako su Tremaninijevi nasljednici, prema njegovoj naredbi, predali 150 fiorina iz legata pokojne Margherite Bono za gradnju oltara svetog Križa, a za koju im je potvrdu o primitku novca 1740. uručio kipar Antonio Michelazzi (1707. – 1771.).¹⁴¹

Dosad vrlo oskudni podatci o Pietru Tremaniniju mogu se nadopuniti informacijama koje se saznaju iz njegove nepoznate oporuke sastavljene 3. ožujka 1738. godine.¹⁴² On se 8. ožujka 1708. oženio s Margaretom de Francesci, a kao svjedoci su bili Simone d'Orlando i Nicolao Celebrini. Iako je imao dvojicu sinova Anibalea i Antonija, Pietro je odlučio za svoje legitimne nasljednike odabrati unuke Pietra i Antonia Rossija. Oni su se nakon njegove smrti

¹³⁶ Kobler (1896b:150)

¹³⁷ Kobler (1896a:132)

¹³⁸ Poglajen (1931:134)

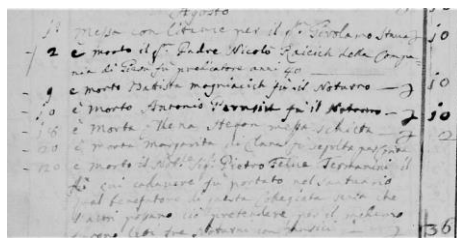
¹³⁹ Matejčić (1970:51-52)

¹⁴⁰ Matejčić (1970:52)

¹⁴¹ Tulić i Pintarić (2020:144)

¹⁴² DARi, Poglavarstvo namjesništvo (HR-DARi-4), busta 12, fascikl 442 M/2, Dijelovi oporuke Pietra Felicea Tremaninija 3.3.1738. (Prilog 12.)

trebali odmah pobrinuti za izradu inventara cjelokupne imovine koju je u tom trenutku posjedovao. Osim velike kuće za stanovanje, koja se nalazila u ulici svete Barbare, Pietro je imao i dvije manje kuće u istoj ulici od kojih je jednu kupio od baruna Michelea Androche, a drugu od bratovštine Gospe Žalosne. Na predjelu Trsata, Kozale, Drenove i Hreljina imao je vinograde, a na Škurinjama se nalazila jedna kuća s velikom okućnicom. Nadalje, Tremanini je svojim nasljednicima naredio da se izdašni legat od 10 000 fiorina treba iskoristiti za održavanje četiri tihe mise na glavnom oltaru Zborne crkve svaku srijedu, četvrtak, petak i subotu. Uz to, na godišnjicu njegove smrti kanonici su trebali slaviti jednu pjevanu misu. Svojoj unuci Margheriti Rossi ostavio je 1000 fiorina uz obavezu da određeni dio novca treba predati ubožnicama u Rijeci i Cresu. Unuci Cattarini d'Orlando ostavlja zlatni prsten i naušnice, a praunuku Aloisiju d'Orlando srebrni mač i dvije puške (*schio*) ukoliko se u budućnosti odluči na vojnu karijeru. Ženi svojeg nasljednika Antonia Rossija odlučio je pokloniti raskošnu bisernu ogrlicu, a unuku Antoniju d'Orlando dva velika srebrna pladnja. Riječkom kapucinskom samostanu namijenio je deset bačvi najboljeg vina iz njegove kuće i 300 fiorina koje je trebalo predati tadašnjem gvardijanu. Međutim, u Tremaninijevoj oporuci posebno se ističu izdašni legati za kupnju liturgijske srebrnine za Zbornu crkvu i gradnju novog mramornog oltara.

Slika 39. Smrt Pietra Felicea Tremaninija 1740., Hrvatski državni arhiv, mikrofilm

Slika 40. Nadgrobna ploča Pietra Felicea Tremaninija, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

Braća Rossi su trebala riječkom arhidakonu predati 1000 fiorina za gradnju oltara svetog Križa, a ukoliko se navedena svota ne utroši u tu svrhu, Pietro je naredio da se podigne mramorni oltar svetog Antuna Padovanskog. Uz to, svoje je nasljednike obavezao da dodatnih 1000 fiorina namijene za kupnju šest srebrnih svijećnjaka i kompleta kanonskih ploča po uzoru na one u kapeli Bezgrešnog Začeca u augustinskoj crkvi svetog Jeronima. Nadalje je bilo potrebno nabaviti i šest velikih piramidalnih relikvijara koji su pak trebali biti poput onih u isusovačkoj crkvi svetog Vida. Budući relikvijari bili su namijenjeni za glavni oltar prilikom najvažnijih blagdana u godini, a posebice na svetkovinu Blažene Djevice Marije i Svetih Apostola. Za

navedene liturgijske predmete bilo je potrebno izraditi i veliki drveni ormar odmah do vrata sakristije. Također, Tremanini naređuje da se navedeni relikvijari smiju koristiti samo na značajne blagdane i to isključivo na glavnom oltaru i da ih se nakon toga treba spremati u ormar čiji je ključ imao nadžupnik. Pietro izričito zabranjuje njihovo korištenje za bilo koji drugi oltar u crkvi ili sakralni prostor u Gradu. Naposljetku, dodatnih 450 fiorina bilo je potrebno utrošiti i na dva viseća svijećnjaka koji su također trebali biti postavljeni za blagdane ispred glavnog oltara i nakon toga pospremljeni u ormar. Tremanini je umro 20. kolovoza 1740., a njegov nasljednik Antonio Rossi isti se dan pobrinuo za oglašavanje zvona na kaštelu i odsluženje tihih misa u Zornoj crkvi te kod augustinaca i franjevaca. Prilikom njegova pogreba uz kanonike je bio prisutan i prior riječke ubožnice te dvanaest članova bratovštine Bezgrešnog Začeca koji su nosili upaljene baklje. Već idućeg dana krenulo se s rješavanjem legata iz oporuke i sastavljanjem inventara Pietrove pokretne i nepokretne imovine. Tom prilikom je gradski notar Benzoni otvorio zapečaćeni testament i pročitao ga u prisutnosti obitelji. U sljedećim mjesecima riječkom je arhiđakonu bilo predano 2000 fiorina za gradnju oltara i kupnju srebrnine, ali mu je ustupljeno i 70 fiorina koje je obitelj Tudorović uz posredovanje Tremaninija namijenila za gradnju budućeg mramornog oltara svetog Franje Paulskog.

Iz oporuke možemo primijetiti kako je Pietro svoje ogromno bogatstvo stekao trgovinom ulja. On je zajedno s poslovnim partnerom Nicolom Speranzijem posjedovao 10 velikih magazina ispred gradskih zidina za skladištenje robe. Iz sačuvane knjige računa saznajemo kako su njih dvojica bili povezani s brojnim trgovcima u Bakru, Ljubljani, Beču, Veneciji, Pragu i Linzu. Stoga su nakon Pietrove smrti njegovi nasljednici, zajedno sa Speranzijem, pokrenuli sudske procese protiv Giovannia Zimmermana i Giovannia Kermija iz Praga kako bi se namirila dugovanja od 789 fiorina. Prilikom sastavljanja inventara Tremaninijeve kuće u ulici svete Barbare navedeni su i umjetnički predmeti koje je posjedovao. Tako se saznaje kako je imao pet velikih slika s povijesnim prikazima, četiri portreta, petnaest slika različite tematike, jednu veliku sliku s prikazom *Bogorodice*, križ od alabastera i drva te veliku srebrnu medalju s likom svete Helene.¹⁴³

Iz djelomično sačuvanih dokumenata sudskih parnica vidljivo je da već 1740. dolazi do velikih svađa između Tremaninijevih nasljednika zbog čega je proces oko razdiobe imovine

¹⁴³ DARi, Poglavarstvo namjesništvo (HR-DARi-4), busta 12, fascikl 442 M/2, Dio popisanog inventara nakon smrti Pietra Felicea Tremaninija (Prilog 13.)

trajao dvadesetak godina. Čini se kako je situacija s riječkim arhiđakonom i kanonicima prošla bez sudskih zapreka jer im je krajem 1740. predano 2000 fiorina. Stoga su oni 1745. naručili komplet kanonskih ploča, a 1749. šest piramidalnih relikvijara za glavni oltar Zborne crkve kod zlatara Francesca Schenfelda u Bakru.¹⁴⁴ Određenu ulogu u narudžbi imao je i senjski biskup, Riječanin Giovanni Antonio de Benzoni (1730. – 1745.) koji je kanonicima predložio upravo bakarskog zlatara. S druge strane legat od 1000 fiorina za gradnju mramornog oltara je aktiviran tek 1761. kada je tadašnji arhiđakon Pietro Svilocosi dogovorio podizanje oltara svetog Antuna Padovanskog u Zbornoj crkvi s venecijanskim altaristom Pietrom Fadigom.¹⁴⁵ Naposljetku, u Beču su 1768. naručena dva viseća te komplet od šest oltarnih svijećnjaka čime su skoro tridesetak godina nakon Pietrove smrti konačno provedene u djelo sve odredbe iz oporuke, a koje su se odnosile na riječki kaptol.

Slika 41. Pietro Fadiga, *Oltar svetog Antuna Padovanskog*, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 42., Francesco Schenfeld, *komplet piramidalnih relikvijara*, Zborna crkva, Rijeka, foto: D. Tulić

Novi dokumenti otkrivaju nam Pietra Tremaninija kao jednog od ključnih riječkih donatora tijekom 18. stoljeća. O njegovoj erudiciji, ali i afinitetu prema umjetnosti govori i podatak kako je posjedovao veliku zbirku knjiga i umjetničkih predmeta. Također, bio je

¹⁴⁴ O dosad nepoznatom zlataru Francescu Schenfeldu i relikvijarima vidjeti poglavlje ovog doktorata 3.2.2. Francesco Schenfeld.

¹⁴⁵ O Pietru Fadigi i njegovoj djelatnosti na Kvarneru vidjeti poglavlje 3.1.6. Pietro Fadiga i suradnici.

aktivan član bratovština Gospe Žalosne, Bezgrešnog Začeca i Presvetog Sakramenta koje su brinule o pojedinim oltarima u riječkim crkvama. Stoga je jako dobro poznao mnogobrojne liturgijske predmete koje su one posjedovale, a koristili su se u svrhu ukrašavanja oltara prilikom određenih svečanosti. Pietro je tijekom 1730-ih u nekoliko mandata obnašao funkciju gradskog upravitelja Zborne crkve te je bio upućen u situaciju oko nedostatka primjerene liturgijske srebrnine koja bi bila dostatna monumentalnom glavnom oltaru. Isto tako, 1735. počeli su pregovori između Beča i tadašnjeg pulskog biskupa Balbija vezani uz dozvolu za kanonsku vizitaciju riječkog arhiđakonata. Kao član gradskog vijeća Tremanini je bio upoznat s namjerom biskupa i možda je ona osnažila ideju da jedan od legata bude namijenjen upravo kupnji liturgijskih predmeta koji bi ukrašavali oltar prilikom njegove buduće svečane posvete.

Slika 43. Pietro Fadiga, *Grb obitelji Tremanini*, oltar svetog Antuna Padovanskog, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

2.1.6. Giuseppe Minolli

Važne biografske podatke o riječkom trgovcu Giuseppeu Minolliju donijeli su tijekom 19. i 20. stoljeća lokalni historiografi. Tako Kobler prvi spominje da je Minolli bio zaslužan za pregradnju svetišta i podizanje novog mramornog oltara u nekadašnjoj augustinskoj crkvi svetog Jeronima.¹⁴⁶ Isti autor navodi da je Giuseppe svoje bogatstvo stekao trgovinom ulja i žita.¹⁴⁷ Prema Kobleru, Minolli je postao riječki građanin 1715., što mu je omogućilo da 1735. i 1737. obnaša funkciju gradskog suca. Također, spomenute su i njegove dvije žene Ursula i Maria Zandonatti, kao i kćer Margherita koja se udala za Nicolu Marottija.¹⁴⁸ Na dotadašnje poznate podatke o Minolliju nadovezuje se Viezzoli koji pronalazi nekoliko novih dokumenata iz kojih saznajemo da je Giuseppe posjedovao tvornicu za proizvodnju sapuna i 10 trabakula.¹⁴⁹ Isto tako, spominje se i ugovor Minollija s riječkim augusticima o zajedničkom iskorištavanju rudnika željeza u Studeni 1751. godine.¹⁵⁰ Kada piše o nekadašnjem augustinskom samostanu, Luigi Maria Torcoletti navodi Minollijev izdašan misni legat i nepoznati podatak kako je prilikom njegove smrti 4. srpnja 1768. došlo do određenih problema između Zbornog kaptola i augustinaca oko služenja misa.¹⁵¹ Na analizu monumentalnog glavnog oltara kojeg je dao sagraditi Minolli, prva se osvrnula Radmila Matejčić. Ona ga je temeljem njegove altarističke strukture i kiparske dekoracije pripisala majstoru Antoniju Michelazziju.¹⁵² O skulpturama i oltaru su pisali Damir Tulić i Danko Šourek u kontekstu rekonstrukcije kiparsko-altarističke radionice riječkog majstora.¹⁵³ Šourek je objavio i transkripciju Minollijevog ugovora s augustincima povodom osnutka misne zaklade od 2000 fiorina 20. rujna 1743. godine.¹⁵⁴ Prema ugovoru, za njega je, ali i za duše u čistilištu svakodnevno trebala biti održana jedna tiha misa u 11 sati. Također, spominje se i postavljanje komemorativne ploče koja će podsjećati na Minollijevu donaciju, kao i odredba da je potrebno služiti jednu svečanu misu na obljetnicu njegove smrti. Međutim, već iduće godine, 11. srpnja 1744. Minolli odlučuje kako je umjesto godišnje pjevane mise potrebno služiti svečanu misu na blagdan svetog Josipa. Prilikom

¹⁴⁶ Kobler (1896b:29)

¹⁴⁷ Kobler (1896b:48)

¹⁴⁸ Kobler (1896c:171)

¹⁴⁹ Viezzoli (1932:69)

¹⁵⁰ Viezzoli (1932:146)

¹⁵¹ Torcoletti (1944:26)

¹⁵² Matejčić (1967:164)

¹⁵³ Tulić (2012a:325), Tulić (2012a:170-171), Šourek (2015:211)

¹⁵⁴ Šourek (2015:212)

vraćanja dotad zaboravljenih isklesanih *Duša u čistilištu* u oltarnu menzu 2016., Damir Tulić se dotaknuo njihovog ikonografskog značaja, ali i Minollijeve uloge u odabiru tada popularnog baroknog motiva.¹⁵⁵ Vijesti o riječkom trgovcu i njegovom legatu objavio je recentno Marko Medved u knjizi o nekadašnjem augustinskom sklopu.¹⁵⁶ On navodi arhivski zapis o dobivenoj povlastici posebnih klupa za donatora i obitelj u kojoj će sjediti i pratiti svetu misu kada na njoj budu nazočni. Isto tako, iz protokola saznajemo kako su gradske vlasti 30. lipnja 1744. posudile od augustinskog samostana iznos od 2000 fiorina iz Minollijeve misne zaklade uz godišnju kamatu od 5%.¹⁵⁷ Napoljetku, spomenuta je i posveta glavnog oltara koju je obavio senjski biskup Giovanni Antonio de Benzoni 24. kolovoza 1744. godine.

Iako su o Giuseppeu Minolliju mnogi pisali dosad je izostao podatak o njegovom podrijetlu.¹⁵⁸ Međutim, prilikom ženidbe s Ursulom Cherne 15. travnja 1711., navodi se kako je Giuseppe u Rijeku došao iz talijanskog grada Chietija.¹⁵⁹ Iz navedenog braka rođeni su tijekom 1712. i 1713. Marco Antonio i Carlo Antonio. U siječnju 1715. Giuseppe je gradskom vijeću uputio zahtjev da mu se odobri status riječkog građana.¹⁶⁰ Nakon što je molba bila pročitana uslijedilo je glasovanje poslije kojeg je Minolli stekao sva prava na riječku zavičajnost. Iste godine u rujnu oženio se s Mariom Elisabettom Zandonati i tom prilikom su kao svjedoci bili prisutni Pietro Felice Tremanini i Antonio Orlando.¹⁶¹ On je u vrlo kratkom roku stekao značajan društveni ugled tako da je 1720. i 1728. obnašao funkciju gaštalda riječke bratovštine Gospe Žalosne.¹⁶² Kada je u travnju 1725. umro njegov nećak Antonio Minolli, također iz Chietija, upravo se Giuseppe pobrinuo za njegov pogreb. Naime, njemu je Zborni kaptol dopustio da se Antonio pokopa u grobnici obitelji njegove žene, rođene Zandonati, koja se nalazila u augustinskoj crkvi svetog Jeronima.¹⁶³ U literaturi je dobro znano kako je Minolli

¹⁵⁵ Braut (2016:76)

¹⁵⁶ Medved (2020c:585-586)

¹⁵⁷ Medved (2020c:586)

¹⁵⁸ O naručiteljskoj i donatorskoj aktivnosti i novim podacima o Giuseppeu Minolliju govorio je Mario Pintarić na drugom međunarodnom znanstvenom skupu „PUBLIC AND PRIVATE COMMISSIONS: Donors and Works of Art in the Northern Adriatic during the Early Modern Period/LE COMMISSIONI PUBBLICHE E PRIVATE: Committenti e opere d'arte nell'Alto Adriatico durante l'età moderna" na Filozofskom fakultetu u Rijeci 26.10. 2018. u sklopu projekta ET TIBI DABO: Naručitelji i donatori umjetnina u Istri, Hrvatskom primorju i sjevernoj Dalmaciji od 1300. do 1800.

¹⁵⁹ HDA, mikrofilm 96, Liber Baptismorum D: a 4 Jannu: 1706 usq. Ad 31 Xbris 1720 Matrimoniorum vero a 7 Jann: 1706 usq. Ad 24. Novem 1720

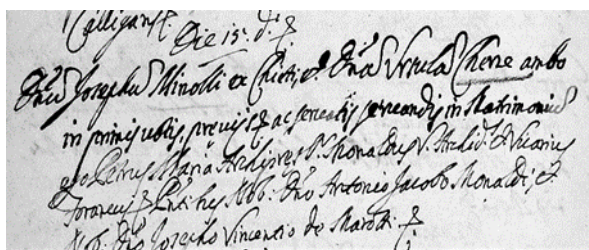
¹⁶⁰ DARi, Općina Rijeka (HR-DARi-32), 135. Knjiga zapisnika gradskog vijeća 18. stoljeća (Prilog 14.)

¹⁶¹ HDA, mikrofilm 96, Liber Baptismorum D: a 4 Jannu: 1706 usq. Ad 31 Xbris 1720 Matrimoniorum vero a 7 Jann: 1706 usq. Ad 24. Novem 1720

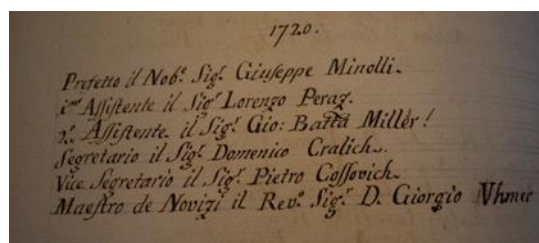
¹⁶² ASV, Knjiga bratovštine Gospe Žalosne

¹⁶³ NAR, Acta capitulare ab anno 1724, Smrt Antonija Minollija 1725. (Prilog 15.)

svoje bogatstvo stekao trgujući uljem i žitom, ali tek nekoliko novih arhivskih dokumenata omogućuje šire poznavanje njegovih poslova. Tako je Giuseppe u travnju 1735. uputio gradskim vlastima molbu za podizanje barake na području Fiumare.¹⁶⁴ On tada spominje kako je iz Apulije često dopremao ogroman teret koji je podrazumijevao veliki broj bačva s uljem, a koje su se iz Rijeke prevozile na područje Njemačke i u određene dijelove Habsburške monarhije. Zbog toga se Minolli žali da prilikom prijevoza robe u Rijeku treba iznajmiti četiri magazina za njezino skladištenje. Isto tako, navodi kako uredno plaća sva davanja i da je svjestan da navedena roba može izazvati požar u Gradu. Stoga je tražio da mu se odobri gradnja jedne barake ispred gradskih zidina kako bi teret mogao primjereno spremi i zaštititi, što mu je i dozvoljeno iste godine.

Slika 44. Ženidba Giuseppea Minollija i Ursule Cherne, Hrvatski državni arhiv, mikrofilm

Slika 45. Giuseppe Minolli prefekt bratovštine Gospe Žalosne 1720., Arhiv Katedrale svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

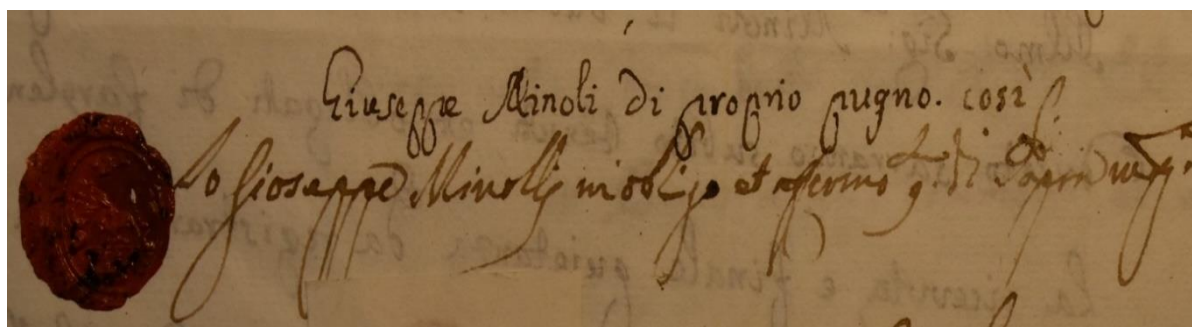
Tijekom 1740-ih i 1750-ih godina Minolli se spominje u nekoliko sudskih procesa koji su isključivo bili vezani za njegovo poslovanje. On je zajedno s braćom Giustini u siječnju 1743. investirao 150 fiorina u prijevoz punog trabakula ječma iz Senja u Ferraru.¹⁶⁵ Iako je jedan kilogram te žitarice vrijedio 6 lira, spretni trgovci su je u Ferrari prodali za čak 70 lira, a u Rijeku su dopremili puni brod pšenice koju su istovarili u barakama na Fiumari i ubrzo prodali po cijeni od 15 lira za kilogram. Nakon toga je Giuseppe Giustini vratio Minolliju uloženi 150 fiorina te mu je istovremeno predao neimenovanu zaradu koja mu je pripala prilikom ovog posla. U svibnju 1761. riječki trgovac i brodovlasnik Giovanni Battista Bilfan podiže tužbu protiv Minollija zbog duga od 500 fiorina.¹⁶⁶ Naime, njegov netom preminuli sin Antonio Bilfan bio je glavni računovođa za sve Minollijeve poslove. Međutim, nikada mu nije bila

¹⁶⁴ DARI, Općina Rijeka (HR-DARi-32), kutija 388/2, Zahtjev Giuseppea Minollija za podizanje barake 2. 4. 1735. (Prilog 16.)

¹⁶⁵ DARI, Trgovačko-mjenbeno sudište i pomorski konzulat Rijeka (HR-DARi-124), kutija 6, fascikl bez numeracije

¹⁶⁶ DARI, Trgovačko-mjenbeno sudište i pomorski konzulat Rijeka (HR-DARi-124), kutija 8, fascikl bez numeracije

isplaćena dogovorena godišnja naknada od 500 fiorina. Prema riječima njegova oca, Antonio je izvrsno poznao talijanski, njemački, narodni (hrvatski), francuski, i latinski jezik, a prije povratku u Rijeku radio je za mnogobrojne trgovce u Grazu i Beču. Bio je izniman poznavatelj svih trgovačkih zakona i procedura, stoga je bio idealna osoba za administrativno vođenje Minollijevo poslovanja nakon smrti stanovitog Millera. Zbog vrlo dobrih kompetencija i preporuka, Minolli mu je obećao godišnju plaću od 500 fiorina s napomenom o neplaćenom dvomjesečnom probnom radu. Na kraju je Antoniju, nakon godinu dana vođenja računskih poslova, bilo isplaćeno tek 120 fiorina što je bilo i razlogom tužbe njegova oca, a nakon koje je Minolli morao obitelji Bilfan isplatiti ostatak od 320 fiorina. Giuseppe Minolli se spominje i kod sklapanja ugovora o mirazu 10. rujna 1763. prilikom ženidbe njegove unuke Teresie de Marotti s Antoniem de Vernedom.¹⁶⁷ Upravo se Giuseppe trebao pobrinuti za Teresinu dotu nakon smrti njezinih roditelja Nicole i Margherite de Marotti, rođene Minolli. Stoga joj je prema odredbi u oporuci njezina oca pripalo 3000 fiorina i raskošan nakit koji joj je predao Giuseppe. Iduće godine Minollija je zadesila osobna tragedija kada mu je 16. siječnja 1764. umro sin Carlo. Iz dosada nepoznatih arhivskih izvora znamo da je Carlo 1733. pohađao isusovački kolegij u Beču.¹⁶⁸ Nakon završenog školovanja postao je kanonik u Novom Mestu i vikar u Znojmu u Češkoj 1743. godine.¹⁶⁹

Slika 46. Pečat i potpis Giuseppea Minollija, Hrvatski državni arhiv, foto: M. Pintarić

Međutim, početkom 1760-ih bio je svećenik nedaleko Beča u malenom gradiću Engelhartstettenu. Prema oporuci koju je sastavio 17. ožujka 1763. naredio je da ga se pokopa u tamošnjoj župnoj crkvi unutar kapele svetog Ivana Nepomuka, a svojem dobrom prijatelju Josephu Kliniju ostavio je vrijedan sat. Tada spominje i svoju prerano preminulu majku Ursulu

¹⁶⁷ DARi, Kraljevski riječki gubernij (HR-DARi-4), busta 202, spis bez numeracije

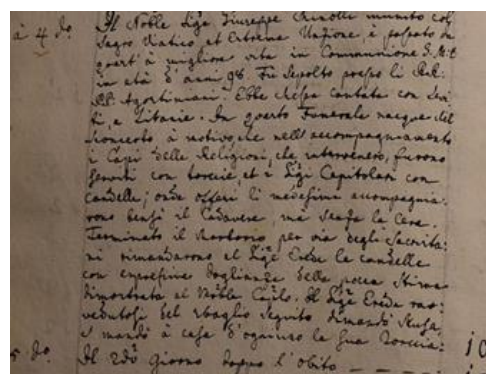
¹⁶⁸ Catalogus Personarum i Officorum Provinciae Austria Societatis Jesu, pro anno MDCC XXXIII, 32.

¹⁶⁹ DARi, Kraljevski riječki gubernij (HR-DARi-4), busta 203, fascikl bez numeracije

i oca Giuseppea, koji mu je prilikom odlaska iz Rijeke na studij u Beč darovao 2000 fiorina. Mjesec dana nakon Carlove smrti sastavljen je popis predmeta koje je posjedovao te se ondje navode odjeća, knjige, nekoliko srebrnih medalja, jedan križ i zlatni prsten. Crkvene vlasti u Beču su iste godine o tome obavijestile i Giuseppea koji je nakon toga uputio molbu o preuzimanju navedenih osobnih predmeta što su pripadali njegovom sinu. Tek je tri godine kasnije, u kolovozu 1767. Minolli dobio obavijest da će mu u Rijeku biti poslane Carlove stvari. Već idući mjesec, tada devedeset sedmogodišnji Giuseppe teško se razbolio i zbog toga je odlučio sastaviti oporuku 27. rujna u prisustvu gradskog notara Giuseppea Tomicicha.¹⁷⁰ Minolli je posjedovao veliku kuću koja se nalazila u neposrednoj blizini isusovačke crkve svetog Vida. Svojim je nasljednicima naredio da ga uz najviše počasti pokopaju u svetištu augustinske crkve svetog Jeronima u grobnici koju je on dao sagraditi, a gdje je već sahranjena njegova druga žena Maria rođena Zandonati. Znatan dio novaca ostavio je riječkim crkvama za služenje tihih misa, a posebno se ističe njegova donacija od 600 dukata bratovštini Presvetog Sakramenta u Zornoj crkvi koje je i sam bio član. Taj je novac trebao biti namijenjen kupnji svijeća bratimima koji će pratiti svećenika prilikom nošenja posljednje pričesti umirućima. Minolli u oporuci još jednom potvrđuje izdan misni legat koji je dogovorio s augustincima 1743. i 1744. godine.

Slika 47. Nadgrobna ploča Giuseppea Minollija u svetištu crkve svetog Jeronima, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 48. Zapis o smrti Giuseppea Minollija 4. srpnja 1768., Arhiv Zborne crkve, Rijeka, foto: M. Pintarić

Nadalje se spominje Minollijev dar od 1000 fiorina prilikom ženidbe njegova unuka Giuseppea de Marottija s Eleonorom de Segalla 1767. godine. Međutim, posebno je istaknuto kako je redovito novčano pomagao ovom unuku tijekom njegova školovanja na „Collegio Teresiano“

¹⁷⁰ DARI, Magistarski sud (HR-DARi-22), kutija 360, Dijelovi oporuke Giuseppea Minollija 27. 9. 1767. (znatan dio oštećen) (Prilog 17.)

u Beču. Naime, carica Marija Terezija je 1746. osnovala akademiju koju su vodili isusovci, a čiji je cilj bio pripremiti bogate plemiće za državnu službu. Iz oporuke saznajemo i kako Minolli još uvijek tuguje za svojim sinom Carlom koji je iznenada umro 1764. godine. Naposljetku, iako je imao sedmero unuka, Minolli je odlučio kako će svu njegovu imovinu i poslove naslijediti Giuseppe de Marotti. Nakon Minollijeve smrti 4. srpnja 1768. ubrzo je napravljena prvotna procjena njegove imovine iz koje saznajemo da je vrijednost njegovih kuća bila 25 970 fiorina, brodova 9 079 fiorina, a magazina 2 900 fiorina. Marotti je oporučno naslijedio i tri velike manufakture za preradu likera, sapuna i kože.

Giuseppe Minolli je dio stečenog bogatstva odlučio namijeniti već spomenutoj pregradnji svetišta augustinske crkve svetog Jeronima i gradnji novog monumentalnog mramornog oltara. U tom trenutku već su bili podignuti novi glavni oltari u isusovačkoj crkvi svetog Vida i Zornoj crkvi tako da je jasan Minollijev odabir da će financirati novu mramornu baroknu opremu najstarije redovničke crkve u Rijeci. Giuseppe je prilikom svoje narudžbe u potpunosti slijedio raniji primjer obitelji Orlando iz 1725. godine. Tako je s augustincima dogovoreno da je potrebno povisiti starije gotičko svetište za smještaj velebnog oltara, a Minolli je od redovnika tražio povlašteno mjesto ukopa u prezbiteriju za sebe i obitelj, kao i postavljanje komemorativne mramorne ploče o ovom dobročinstvu.

Slika 49. Antonio Michelazzi, *Glavni oltar*, crkva svetog Jeronima, Rijeka, foto: D. Tulić

Po Minollijevoj su želji na oltar postavljena i dva velika mramorna kipa Djevice Marije i svetog Josipa, osobnih zaštitnika Giuseppea i njegove žene Marie. S obzirom na Minollijevo poslovanje i česte tužbe jasna je njegova velika pobožnost prema Dušama u čistilištu iskazana ne samo kroz legat za svete mise, već i putem skulpturalne grupe postavljene pod oltarnu menzu. Glavna zamisao ovog djela bila je potaknuti solidarnost živih prema mrtvima na način da čovjek čineći dobra djela, moleći i ponajprije sudjelujući u svetim misama za pokojne, može pomoći mrtvima te ih naposljetku približiti raju.¹⁷¹ Naatici oltara smještena su i dva monumentalna mramorna anđela koji u rukama pridržavaju grb augustinskog reda, što je najvjerojatnije isklesano prema želji augustinaca. Iako dosad nije pronađen ugovor o gradnji oltara njegovu izvedbu je Minolli zasigurno dogovorio s riječkim kiparom Antonijem Michelazzijem. Njih dvojica su se vrlo dobro poznavali jer su pripadali bratovštini Gospe Žalosne u kojoj je tijekom radova na oltaru Michelazzi obnašao funkciju tajnika. Na Minollijevom primjeru jasno je vidljivo na koji su način funkcionirale narudžbe umjetničkih djela u provincijskim sredinama. Mnogi naručitelji i donatori ostali su usko vezani za već postojeće obrasce naručivanja umjetnina često ih djelomično ili u potpunosti kopirajući. Stoga

¹⁷¹ Badurina (1990:213)

su tek inovativnost i talent umjetnika omogućili puno složenija ostvarenja kao što to najbolje pokazuje kiparska oprema Minollijevog oltara s tada jedinstvenim prikazom Duša u čistilištu.

Slika 50. Antonio Michelazzi, *Grb Giuseppea Minollija*, crkva svetog Jeronima, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 51. *Komemorativna ploča Giuseppea Minollija*, crkva svetog Jeronima, Rijeka, foto: M. Pintarić

2.1.7. Martino Sumrecker

Giuseppe Poglajen prvi spominje legat Martina Sumreckera prema kojemu su njegovi nasljednici trebali sagraditi kapelu svetog Martina na Brajdi i to na mjestu zvanom Raspello.¹⁷² Iz nepoznatih razloga odustalo se od podizanja kapele te je naručen mramorni kip svetog Martina koji je, prema Poglajenu, 1755. postavljen na oltar svetog Franje Paulskog u Zornoj crkvi. Kip i donatora spominje i Radmila Matejčić pišući o Michelazzijevu autorstvu oltara.¹⁷³ Autorica tom prigodom navodi da je skulptura nastala nakon smrti riječkog kipara. Kipu se ponovno vratio Damir Tulić te ga uvrstio u opus Antonija Michelazzija temeljem sličnosti sa skulpturama koje je kipar izradio za zagrebačku katedralu.¹⁷⁴ Istovremeno je o mramornom svetom Martinu pisao i Danko Šourek koji smatra kako je kip na oltar bio smješten nakon 1755. godine.¹⁷⁵ Recentna arhivska istraživanja potvrdila su Tulićev atributivni prijedlog temeljem novopronađenog dokumenta iz kojeg saznajemo da je Michelazziju u ožujku 1763. bilo isplaćeno 150 fiorina za mramorni kip sveca upravo iz legata Martina Sumreckera.¹⁷⁶

U dosadašnjim istraživanjima ostali su u potpunosti nepoznati podatci o životu i karijeri Sumreckera.¹⁷⁷ On se prvi put spominje 1726. kao trgovac u popisu obrtnika koji su tada djelovali u Rijeci.¹⁷⁸ Nakon toga se 1733. spominje kao vlasnik nekoliko drvenih baraka ispred gradskih zidina na području Fiumare za koje je plaćao godišnji porez od 48 fiorina.¹⁷⁹ Međutim, tek se iz njegove oporuke sastavljene kod riječkog bilježnika Giovannija Giorgija Lazkovicha 10. studenog 1755. može saznati više o Sumreckerovu životu.¹⁸⁰ Zbog teške bolesti koja ga je prikovala za krevet odlučio je u svoju kuću pozvati spomenutog bilježnika kako bi mu usmeno priopćio svoje posljednje želje. U trenutku sastavljanja testamenta Martino Sumrecker je imao oko 75 godina. Navodi kako je bio trgovac i građanin Rijeke te da je posjedovao obiteljsku kuću u blizini tadašnje gradske vijećnice. Svojim nasljednicima je naredio da ga pokopaju u

¹⁷² Poglajen (1930:136)

¹⁷³ Matejčić (1967:163)

¹⁷⁴ Tulić (2012a:372)

¹⁷⁵ Šourek (2012:183)

¹⁷⁶ Tulić i Pintarić (2021:135)

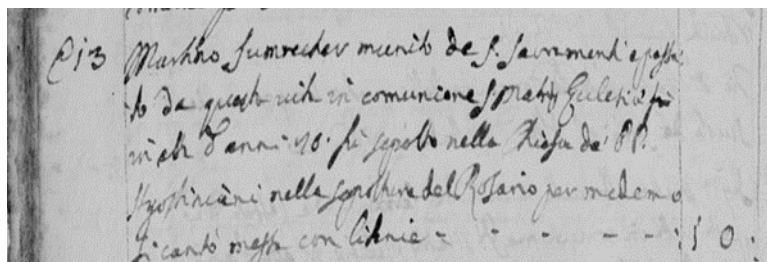
¹⁷⁷ U arhivskim dokumentima donatorovo prezime navodi se kao Sumrecher, Sumrechar i Sumrecker. Ovdje će se koristiti inačica Sumrecker.

¹⁷⁸ DARi, Općina Rijeka (HR-DARi-32), kutija 387, fasc. 18.

¹⁷⁹ DARi, Općina Rijeka (HR-DARi-32), kutija 396

¹⁸⁰ DARi, Općina Rijeka (HR-DARi-32), kutija 415, fascikl bez numeracije, Dijelovi oporuke Martina Sumreckera sastavljena 10.11.1755. (većim dijelom oštećena) (Prilog 18.)

grobnicu kod oltara Gospe od Ružarija u augustinskoj crkvi svetog Jeronima. Također, želio je da se u što kraćem razdoblju održi dvjesto misa za njega i pokojnu mu ženu Mariu. Prema odredbi gradskog statuta, Zbornoj crkvi ostavlja tri male lire, a dodatnih deset dukata trebalo je predati kanoniku Matiji Cacichu za služenje sto misa. Martino Sumrecker spominje kako je zajedno sa svojom ženom Mariom imao kuću u Ljubljani koju je prodao za 1000 fiorina te ih je nakon toga uložio u posao. Njegova obiteljska kuća u gradu imala je dva kata i šest spavaćih soba, kuhinju, podrum i dvorište. Navodi kako je unutar gradskih zidina posjedovao još jednu kuću s dvorištem koju je kupio od obitelji Cosmina 1752. godine. Naposljetku, spominje i treću kuću koju je otkupio od franjevacu iz Senja, kao i vinograd na području Raspella i manje zemljište u Dragi.¹⁸¹ Sumrecker je svojim nasljednicima naredio da je na Brajdi, na već spomenutom Raspellu, potrebno sagraditi kapelu koja će biti posvećena svetom Martinu. Izričito napominje kako mora biti iste dužine i širine poput one svetog Andrije koja se nalazila izvan gradskih zidina. Od riječkog kaptola tražio je služenje jedne pjevane mise svake godine na svečev blagdan. Martino je prema riječkim benediktinkama imao dug od 1500 fiorina, stoga im je ustupio hipoteku na dvije „boteghe“.

Slika 52. Zapis o smrti Martina Sumreckera, Hrvatski državni arhiv, mikrofilm

Jedna je bila iznajmljena gospodinu Domenicu Cortiju koji je za nju godišnje plaćao 100 dukata, a za drugu je Pietro Keffani izdvajao 35 dukata. Nadalje, Sumrecker naređuje da je od baruna Francesca Androche potrebno naplatiti dugovanje od 130 dukata koje je nastalo nakon zajedničkih poslova s njegovim preminulim ocem Micheleom. Isto tako, saznajemo kako je jednom prilikom Mariji Daicher posudio pet srebrnih pribora za jelo, svileni sag i brončani mužar. Kako su navedeni predmeti bili vraćeni, Sumrecker traži da ih se nakon njegove smrti proda za cijenu od 150 fiorina. Od tog novca nasljednici su trebali kupiti kaleže i ostale potrebne liturgijske predmeta za buduću kapelu. Na samom kraju oporuke Martino određuje da će svu njegovu imovinu naslijediti nećakinja Ursula Mayer, ujedno kćer njegova preminulog brata.

¹⁸¹ U izvornom talijanskom dokumentu se spominje toponim Raspello.

Nakon Ursuline smrti sva prava su trebala prijeći na njezine sinove Steffana i Antonija. Martino Sumrecker umro je 13. siječnja 1756. godine te je prema vlastitoj želji bio pokopan kod augustinaca.¹⁸² Zakonita Sumreckerova nasljednica Ursula Mayer već je istog mjeseca zatražila da se sastavi inventar svih kuća koja su bile u vlasništvu njezinog pokojnog strica. Tako je 24. siječnja 1756. bio angažiran i slikar Giovanni Fayenz koji je trebao popisati sva ulja na platnu i slike na papiru (grafike?).¹⁸³ Iz sastavljenog popisa imovine saznajemo da je Sumrecker posjedovao preko tridesetak slika većinom sakralne tematike. Prema Fayenzovoj procjeni najvrijednije su bile slike *Judita odrubljuje glavu Holofernu*, *Navještenje*, *Bogorodica od Sedam Žalosti* te *Izakov blagoslov sina*. Uz njih se spominju portreti cara i carice, malena slika *Gospe Trsatske* na papiru te jedna slika na staklu s prikazom *Bogorodice s Djetetom*. Osim uobičajenih prikaza *svete Katarine*, *Magdalene* ili *Uznesenja Bogorodice*, kod Sumreckera se ipak ističu oni s Juditom i Holofernom te Izakom i Jakovom. Kako je Martino bio član riječke bratovštine Gospe Žalosne jasno je zašto se u njegovoj kući nalazila i slika *Madonna dei Sette Dolori* prema kojoj je očito iskazivao veliku pobožnost.

Slika 53. Antonio Michelazzi, *Sveti Martin*, oltar svetog Franje Paulskog, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

¹⁸² HDA, mikrofilm 69, Liber Mortuorum ab An. 1702 usque ad An: 1765

¹⁸³ DARi, Općina Rijeka (HR-DARi-32), kutija 415, fascikl bez numeracije, Inventar umjetničkih predmeta koje je posjedovao Martino Sumrecker. (Prilog 19.)

Iako danas nije poznata sudbina niti jednog navedenog djela postoji mogućnost da su neka od njih možda bila naručena kod lokalnog majstora Giovannija Fayenza koji je bio zadužen za njihovo evidentiranje.¹⁸⁴ Iz do sada poznatih arhivskih dokumenata nije jasno zašto su Sumreckerovi nasljednici odustali od gradnje kapele. Umjesto toga oni su 1763. predali arhiđakonu Svilocosiju 300 fiorina za oltar svetog Franje Paulskog u Zbornoj crkvi. Od navedenog novca Michelazziju je bilo isplaćeno 150 fiorina za mramorni kip svetog Martina, a neimenovanom zlataru 2,50 fiorina za posrebrivanje i pozlatu svećevog pastoralala.¹⁸⁵ Naposljetku je obitelj Marotti 1770. za spomenuti oltar u Beču naručila drveni pozlačeni ekspozicijski tron.¹⁸⁶ Iz Sumreckerovog primjera vidljivo je kako se su se neki od mramornih oltara, poput svetog Franje Paulskog, podizali kroz nekoliko godina zahvaljujući milostinji raznih pripadnika riječkih obitelji.¹⁸⁷ Zbog toga je često ponestalo novaca za mramornu skulpturu, koja bi se na oltar postavila tek kada su se počeli rješavati određeni legati iz oporuka.¹⁸⁸

¹⁸⁴ U zbirci Pomorskog i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja Rijeka čuvaju se dvije slike Poklonstva kraljeva kakve su mogle biti i u vlasništvu Sumreckera. Međutim, zbog njihove još uvijek nepoznate provenijencije nije ih moguće povezati s riječkim trgovcem. O novim podacima o slikaru Giovanniju Battisti Fayenzu vidjeti Kudiš i Vlaše (2021:281). Također, vidjeti i poglavlje ovog doktorata 3.4.3. Giovanni Battista Fayenz i Giuseppe Paolucci.

¹⁸⁵ Tulić i Pintarić (2021:135)

¹⁸⁶ NAR, Knjiga oltara svetog Franje Paulskog, str 3.

¹⁸⁷ Iz određenih dokumenata se saznaje kako su novac za oltar ostavili Nicolo Tudorovich, Francesco Summacampagna, Giovanni Terzi i Antonio Monaldi.

¹⁸⁸ O tome govori i biskup Balbi u svojoj vizitaciji 1742. Kip svete Katarine na oltaru svetog Franje Paulskog je naručen iz legata Ane Marchisetti.

2.1.8. Cristoforo Brancovich

Luigi Maria Torcoletti prvi je 1932. godine donio podatak da se na srebrnom visećem svijećnjaku u Zbornoj crkvi nalazi natpis *Cristoforo Maria Brancovich*.¹⁸⁹ Prema Viezzoliju navedeni Cristoforo je bio trgovac u čijem se vlasništvu nalazilo 10 jedrenjaka tipa *koga*.¹⁹⁰ Brancovich se spominje i kao *capo della contrada* koji se u riječkoj četvrti svetog Andrije trebao brinuti za poštivanje javnog reda.¹⁹¹ Nadalje se navodi kako je on, zajedno s Andreom Danijem, kao zavjet nakon što je preživio strašnu oluju na moru nedaleko od Ancone (Senigallie), Zbornoj crkvi darovao sliku svetog Vinka Fererskog i tako potaknuo štovanje ovog sveca u Rijeci.¹⁹² Iz nedavno objavljenih arhivskih dokumenata saznajemo da je Cristoforo 1754. bio član bratovštine Gospe Žalosne.¹⁹³ U doktorskoj disertaciji Mateje Jerman navodi se da je srebrni viseći svijećnjak izradila nepoznata venecijanska radionica u prvoj polovici 18. stoljeća, Brancovich ga je najvjerojatnije namijenio oltaru svetog Franje Paulskog u Zbornoj crkvi.¹⁹⁴

Prema novopronađenim arhivskim vrelima moguće je utvrditi da je Cristoforo rođen u svibnju 1703., a roditelji su mu bili Nicola i Ana Brancovich.¹⁹⁵ On se 3. veljače 1726. oženio Mariom Cohar, a iste godine, 16. srpnja, rođen je njihov sin Giacomo.¹⁹⁶ Kada se 1749. Cristoforo zajedno s Andreom Danijem trebao vratiti barkom sa sajma iz Senigallie u Rijeku, u tome ih je nedaleko od Ancone spriječila strašna oluja.¹⁹⁷ Ipak, uspjeli su se spasiti i preživjeti zahvaljujući pomoći nepoznate osobe. Isti *signore* im je tada poklonio sliku svetog Vinka Fererskog za koju su trebali naći prikladno mjesto u nekoj od riječkih crkava, a uz to su spomenutog sveca trebali štovati kao svojeg zaštitnika i zagovornika. Nakon što su se dvojica trgovaca sretno vratili u Rijeku, odlučili su sliku sveca izložiti javnom štovanju u Zbornoj crkvi. Tijekom 1750. desno od trijumfalnog luka podignut je maleni drveni oltar upravo u čast svetog

¹⁸⁹ Torcoletti (1932:17)

¹⁹⁰ Viezzoli (1932:69)

¹⁹¹ Viezzoli (1936:154)

¹⁹² Šourek (2015:233)

¹⁹³ Budicin, Leideck, Perinčić (2019:516)

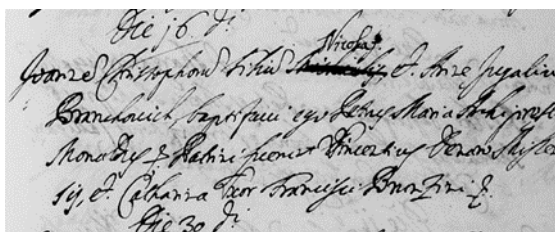
¹⁹⁴ Jerman (2020:90)

¹⁹⁵ HDA, mikrofilm 95, Liber Baptismorum C:a 2 Januarij 1675 usq ad 31 Decemb. 1705 Matrimoniorum vero a 21. Jann. 1675 usque ad 28 Novem 1705

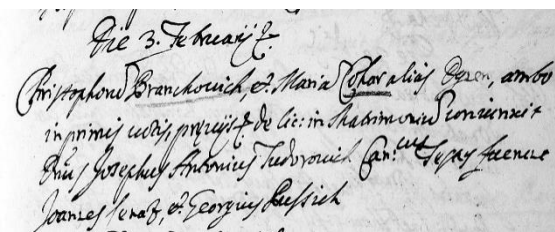
¹⁹⁶ HDA, mikrofilm 96, Liber Baptismorum a 1 Jan: usq ad 23 Xbris 1733 Matrimoniorum ab 15 Jan: 1721 usq ad 21 Xbris 1733

¹⁹⁷ Arhiv Zborne crkve u Rijeci (nadalje AZR), Knjiga oltara Vinka Fereskog, str. 2-3. (Prilog 20.)

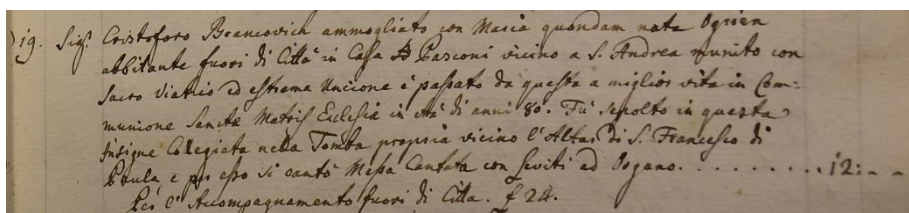
Vinka Fererskog zahvaljujući Nicoli Patuni. Cristoforovo ime zabilježeno je i 1755. prilikom izbora novog gaštalda bratovštine svetog Nikole kojoj su pripadali brojni brodovlasnici i mornari.¹⁹⁸ Prilikom sastavljanja popisa trgovaca u ožujku 1762. saznajemo kako je Brancovichev otac bio ribar, a da se, za razliku od njega, on bavio trgovinom drva i žita te da je uz nekoliko baraka na Fiumari imao i jedan veliki vinograd na predjelu Škurinja.¹⁹⁹ Brancovich je vrlo sažetu oporuku sastavio 14. rujna 1778. u svojoj kući izvan gradskih zidina, u blizini crkve svetog Andrije.²⁰⁰ Od svojih je nasljednika tražio da ga pokopaju uz skroman sprovod u obiteljskoj grobnici koja se nalazila kod oltara svetog Franje Paulskog u Zornoj crkvi. Uz to što je za spas njegove duše trebalo održati tristo tihih misa za koje je namijenio legat od 100 dukata, ostavlja i dvije male lire za *Insigne Collegiata* kako je to bilo propisano riječkim statutom. Također, Cristoforo u oporuci spominje kako na Škurinjama uz veliki vinograd posjeduje i kuću te naređuje da se nakon njegove smrti odmah izradi njezin inventar. Isto tako, bilo je potrebno riješiti dugovanja prema obitelji Arnold u visini od 200 dukata, a bratovštini Presvetog Sakramenta je trebalo predati 215 dukata.

Slika 54. Zapis o krštenju Cristofora Brancovicha, Hrvatski državni arhiv, mikrofilm

Slika 55. Zapis o ženidbi Cristofora Brancovicha i Marie Cohar, Hrvatski državni arhiv, mikrofilm

Slika 56. Zapis o smrti Cristofora Brancovicha 19.10.1778., Arhiv Zborne crkve u Rijeci, Rijeka, foto: M. Pintarić

Prilikom udaje kćeri Elene za stanovitog Duinovica iz Senja, Cristoforo Brancovich osigurao joj je miraz od 53 dukata. Istu svotu novaca je predao i kćeri Mattei, a svoje nasljednike obavezuje da to učine u trenutku udaje njegove najmlađe kćeri Francesce. Svojim

¹⁹⁸ DARI, Općina Rijeka (HR-DARI-32), kutija 397

¹⁹⁹ DARI, Poglavarstvo namjesništvo (HR-DARI-4), busta 2, fasc. 16

²⁰⁰ DARI, Magistarski sud (HR-DARI-120), kutija 360, Dijelovi oporuke Cristofora Brancovicha 14. rujna 1778. (Prilog 21.)

neimenovanim unucima namijenio je 5 dukata. Naposljetku, svu svoju imovinu i poslovanje ostavio je sinu Giuseppeu te kćerima Mattei i Francesci. Cristoforo Brancovich je umro 19. listopada 1778. u dobi od 80 godina te je prema odredbi u testamentu pokopan u blizini oltara svetog Franje Paulskog.²⁰¹

Supružnici Cristoforo i Marija Brancovich najvjerojatnije su tijekom sedmog desetljeća 18. stoljeća naručili srebrni viseći svijećnjak za netom podignuti mramorni oltar svetog Franje Paulskog u Zbornoj crkvi.²⁰² Na jednom od medaljona svijećnjaka nalazi se i prikaz sveca, a iz oporuke, kao i zapisa o Cristoforovoj smrti, saznajemo kako se njegova grobnica nalazila upravo kod navedenog oltara. Brancovich je često boravio u Veneciji zbog posla, stoga je svijećnjak mogao naručiti u nekoj od tamošnjih zlatarskih radionica.²⁰³ Prilikom različitih svečanosti oltar Franje Paulskog ukrašavao je jedan srebrni viseći svijećnjak, šest drvenih posrebrnenih svijećnjaka, četiri svijećnjaka od mjedi i četiri drvene vaze za cvijeće.²⁰⁴ Kako se u inventaru ne spominje niti jedna druga *lampada*, možemo pretpostaviti da je ovdje baš riječ o onoj koju su naručili Brancovichi. Tijekom 1788. zlatar Carlo Stachina je popravio njezin lanac i ukrasne kugle za što mu je bilo plaćeno 2 fiorina.²⁰⁵ Naposljetku, kako niti jedan arhivski zapis ne sadrži izgled i dimenzije slike svetog Vinka Ferrerskog koju je Brancovich donio u Rijeku, može se tek pretpostaviti da je ona kompozicijski mogla biti slična slici Bartolomea Litterinija (1669. – 1748.), koja se danas nalazi u zbirci Zborne crkve.²⁰⁶

²⁰¹ AZR, Knjiga umrlih 1766.-1815., str. 207.

²⁰² Dosad se u literaturi smatralo kako je svijećnjak naručio Cristoforo Maria Brancovich. Međutim, novi arhivski podaci ukazuju kako je Maria, u stvari, bilo ime njegove žene.

²⁰³ Jerman (2020:90) Utvrđeno je da se na svijećnjaku nalazi žig Mletačke republike, točnije žig sazadora Zuannea Premude.

²⁰⁴ NAR, Knjiga oltara Franje Paulskog, str. 1. U knjizi se svijećnjak spominje kao „*lampada del Santo*“.

²⁰⁵ NAR, Knjiga oltara Franje Paulskog, str. 23. U literaturi je nepoznato ime zlatara Carla Stachine koji je aktivan u Rijeci tijekom druge polovice 18. stoljeća.

²⁰⁶ Bralić (2012:119)

Slika 57. Nepoznata zlatarska radionica, *Viseći svijećnjak*, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Jerman

2.1.9. Ludovico Henry

U riječkoj historiografiji Ludovico Henry poznat je kao trgovac i zakupnik kraljevske pošte tijekom šezdesetih godina 18. stoljeća.²⁰⁷ Kobler donosi podatak kako je 1766. kupio prava za obavljanje poštanske djelatnosti za 10 000 fiorina od Michelea Belluzzija.²⁰⁸ Tadašnji je poštanski ured bio smješten izvan gradskih zidina u kući koja je bila u vlasništvu obitelji Berdarini, da bi zatim 1775. Ludovico Henry izgradio vlastiti na mjestu gdje se nekada nalazila kula svetog Jeronima.²⁰⁹ Henry je bio oženjen Margaretom Tomasich, a umro je 1782. godine.²¹⁰ Nakon njegove smrti sva prava na poštansku djelatnost naslijedio je sin Giuseppe koji ih je 1799. prodao Antoniju Daniju. Prema pisanju Giuseppea Viezzolija Henry je u Rijeku došao oko 1754., s područja tadašnje Nizozemske.²¹¹ U početku se bavio trgovinom pa je tako kupio 25 volova kako bi prerađeno slano meso zatim prodao u Marseille i Toulon. Iz dokumenata saznajemo da je zarađeni novac 1766. investirao u poštansku službu između Rijeke i Postojne te je zbog toga 1770. kupio nekoliko konja i kočija.²¹² U njegovom vlasništvu bila je i destilerija u kojoj se od dalmatinskih vina proizvodio brandy, stoga je morao svakih šest mjeseci gradskim vijećnicima predočiti količinu uvezenog vina.²¹³ Nedavna arhivska istraživanja pokazala su kako je krajem šezdesetih godina 18. stoljeća Ludovico odlučio kupiti zemljište za poštanski ured na mjestu srušenog bastiona svetog Jeronima.²¹⁴ Također, na tom su se prostoru nalazili i maleni dućani za prodaju mesa te kuća u kojoj je obitavao topnik – čuvar bastiona. Međutim, ovu su lokaciju željeli i lokalni mesari kako bi se na njoj izgradila nova i modernija klaonica i mesnica. Tom prilikom je Grad tražio da se imenuju dva neovisna procjenitelja koji bi ustanovili vrijednost kuće i dućana za prodaju mesa, koji su se trebali srušiti. Gradski vijećnici angažirali su Antonija Michelazzija, a Henry zidara Bartolomeja Kraševca. Nakon što su kuće srušene 1770. Ludovico je kod inženjera Vicenza Struppia naručio projekt za gradnju kuće na istom mjestu u koju je nakon dovršetka 1775. bio premješten poštanski ured.²¹⁵ Recentna povijesno-umjetnička analiza Mateje Jerman otkriva kako je

²⁰⁷ Kobler (1896b:86)

²⁰⁸ Kobler (1896b:86)

²⁰⁹ Kobler (1896b:87)

²¹⁰ Kobler (1896c:166)

²¹¹ Viezzoli (1932:58)

²¹² Viezzoli (1932:89)

²¹³ Viezzoli (1932:76)

²¹⁴ Tulić i Pintarić (2019:121)

²¹⁵ Tulić i Pintarić (2019:122)

pozlaćena pokaznica koju su Ludovico Henry i njegova žena Margareta naručili 1766. za augustinsku crkvu svetog Jeronima najvjerojatnije bila nabavljena u nekoj od njemačkih zlatarskih radionica.²¹⁶

Nekoliko novopronađenih arhivskih dokumenata tek nadopunjuju dosadašnje poznate podatke o Henryju. On se 25. studenog 1758. oženio Margheritom Tomasich i tada se navodi da je iz Beča.²¹⁷ Kako se u nekim drugim arhivskim zapisima spominje da je iz Bruxellesa, moguće je pretpostaviti kako je rođen na području Flandrije, ali je u Rijeku stigao 1750-ih iz Habsburške prijestolnice. Iz sačuvane i dosada nepoznate isprave saznajemo da mu je carica Marija Terezija dodijelila povlasticu poštanske službe u Rijeci 25. lipnja 1766. godine.²¹⁸

Slika 58. Isprava Marije Terezije o povlastici poštanske službe u Rijeci Ludovicu Henryju, Državni arhiv u Rijeci

Prema dobivenom privilegiju, gradske vlasti su mu trebale osigurati smještaj za poštanski ured, kuću za stanovanje i staje za konje. Također, Henry je bio oslobođen i svih davanja za vojsku. Tako je krajem lipnja 1766. jedino njemu bilo dopušteno sakupljati poštu i pakete te ih prevoziti u Trst i Postojnu tri puta tjedno. Prema caričinoj odredbi sva su službena pisma bila izuzeta od naplate poštarine.²¹⁹ Tijekom šezdesetih godina 18. stoljeća Ludovico Henry je pristupio i bratovštini Gospe Žalosne.²²⁰ *Postmeister* Henry je preminuo 11. rujna 1782. u dobi od 48 godina u vlastitoj kući koja je ujedno bila i poštanski ured te je pokopan u augustinskoj crkvi.²²¹

²¹⁶ Jerman (2020:92)

²¹⁷ HDA, mikrofilm 97, Matična knjiga vjenčanih Zborne crkve 1753-1776

²¹⁸ DARi, Isprave (HR-DARi-273), Povelja Marije Terezija 25.6.1766.

²¹⁹ Herljević (1961:203)

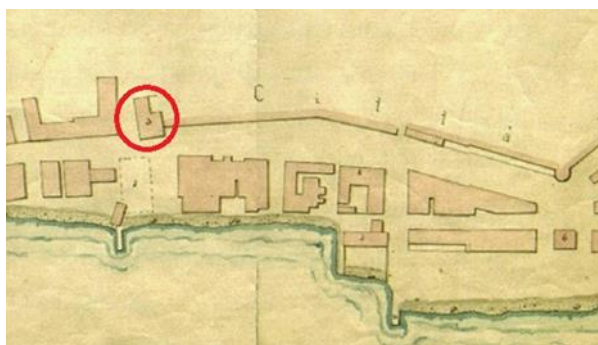
²²⁰ ASV, Knjiga bratovštine Gospe Žalosne, str. 157., Navodi se kao Henry Nob. Sig. Ludovico/: Ces. Reg. Maest. di. Posta.

²²¹ AZR, Knjiga umrlih 1766-1815

Već iduće godine car Josip II. potvrđuje povlasticu poštanske službe kao nasljedno pravo Henryevu sinu Giuseppeu.²²² U njegovu mandatu se nakon zahtjeva riječkih trgovaca 1784. i ulaganja od 2 376 fiorina otvara poštanska linija Rijeka-Trst-Beč.²²³ Istovremeno je bila otvorena i linija Rijeka-Karlovac-Osijek, stoga je Giuseppe ubrzo povećao broj službenika i kočija zbog što efikasnijeg i bržeg transporta robe.

Slika 59. Isprava cara Josipa II. o povlastici poštanske službe u Rijeci Giuseppeu Henryju, Državni arhiv u Rijeci

Slika 60. Poštanski ured na planu Rijeke Antuna Gnamba iz 1785.

Bračni par Henry nastavio je s praksom darivanja liturgijskih predmeta slijedivši tako primjer supružnika Brancovich. Ipak, za razliku od dotadašnjih narudžbi visećih svijećnjaka i relikvijara, oni su za augustinski samostan 1766. za vrijeme priorata Nicole Speranzija, nabavili raskošnu pozlaćenu pokaznicu. Ona pripada tipologiji zrakastih pokaznica, a ističe se figurama anđela, Boga Oca i golubice Duha Svetoga. Ludovico Henry je za njezinu izradu najvjerojatnije angažirao zasad nepoznatu bečku ili njemačku zlatarsku radionicu.

²²² DARi, Isprave (HR-DARi-273), Povelja Josipa II. 22.3.1783.

²²³ Herljević (1961:209)

Slika 61. Nepoznata njemačka ili bečka radionica, Pokaznica, crkva svetog Jeronima, Rijeka, foto: M. Jerman

Slika 62. Nepoznata njemačka ili bečka radionica, Pokaznica, detalj, crkva svetog Jeronima, Rijeka, foto: M. Jerman

2.1.10. Antonio Kermes

Kada piše o riječkim bratovštinama, Luigi Maria Torcoletti navodi podatak da se u nekadašnjoj augustinskoj crkvi svetog Jeronima nalazila grobna ploča Antonija Kermesa.²²⁴ Međutim, tek su arhivska istraživanja Danka Šoureka donijela preciznije podatke o Kermesu.²²⁵ On je bio krojač podrijetlom iz Tirola, a živio je u kući koja se nalazila u blizine Zborne crkve. U njegovoj dosad fragmentarno poznatoj oporuci spominje se kako je odlučio navedenu kuću predati augustincima. Zatim je od njih tražio da je u što kraćem roku prodaju kako bi se novac mogao namijeniti za podizanje novog mramornog oltara svetog Nikole Tolentinskog u njihovoj crkvi. Antonio Kermes je umro 16. veljače 1780., a oltar koji je podignut već iduće godine u literaturi se povezuje s altarističkom radionicom obitelji Capovilla i kiparom Sebastijanom Petruzzijem (? – nakon 1790.).²²⁶

Iz nepoznatog predženidbenog procesa Giusepea Geffrera iz Šleske održanog 19. siječnja 1736. saznajemo nove podatke o Kermesu.²²⁷ Naime, on se tom prilikom javlja kao svjedok zajedno s Andreom Perdlerom. Iz njihovih svjedočenja doznajemo kako su sva trojica došla u Rijeku oko 1732. kako bi nastavili krojačku profesiju u radionici Giorgia Fabianicha. Također, navodi se kako su prije Rijeke zajedno boravili u Beču, Grazu i Ljubljani. Nadalje, Kermes je zabilježen 16. lipnja 1754. prilikom krštenja Marie Petric gdje je zapisan kao krojač, podrijetlom iz tadašnje Njemačke.²²⁸ Iste se godine navodi i kao jedan od novih članova najstarije riječke bratovštine, one Gospe Žalosne.²²⁹ Međutim, najviše informacija o Antoniju Kermesu saznajemo iz oporuke koju je sastavio 15. prosinca 1779. kod bilježnika Nicole Bastanzija.²³⁰ Svojim nasljednicima naložio je da ga pokopaju u obiteljskog grobnici u augustinskoj crkvi svetog Jeronima, a Zornoj je crkvi namijenio dvije male lire. Kao što je već spomenuto, svoju kuću odlučio je ostaviti augustincima koji su je trebali prodati i nakon toga dobiveni novac utrošiti na podizanje mramornog oltara svetog Nikole Tolentinskog. Također, prema njegovoj želji je bilo potrebno održati 400 misa u riječkim crkvama i 300 misa u

²²⁴Torcoletti (1954:155)

²²⁵Šourek (2015:310)

²²⁶Šourek (2015:311), Matejčić (1970:64) Radmila Matejčić je oltar datirala 1778.

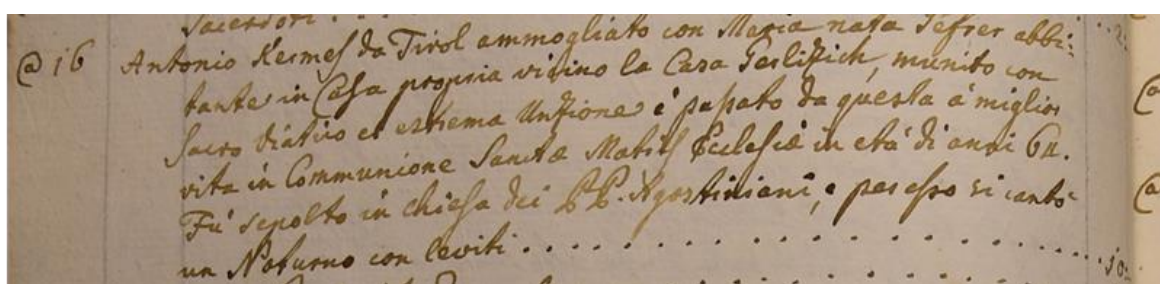
²²⁷NAR, Libertatis concessae 1703 – 1780, spis 106

²²⁸HDA, mikrofilm 88, Knjiga vjenčanih Trsat 1700-1800

²²⁹ASV, Knjiga bratovštine Gospe Žalosne, str. 165.

²³⁰DARI, Magistarski sud Rijeka (HR-DARi-120), kutija 361, Oporuka Antonija Kermesa 15.12.1779. (Prilog 22.)

franjevačkoj crkvi na Trsatu za njega i njegovu preminulu ženu Brigitu. Nakon njezine smrti Kermes se oženio sa stanovitom Elisabettom. Za vrijeme sastavljanja oporuke Antonio je već protiv nje podnio tužbu zbog toga što mu je otuđila 400 fiorina i srebrni nakit koji je pripadao njegovoj pokojnoj ženi. Stoga je obavezao svoje nasljednike na nastavak sudskog procesa kako bi se od Elisabette naplatila počinjena šteta. Njegovom pomoćniku Sebastianu Valetichu trebalo je dati 12 fiorina iz čega možemo pretpostaviti da je Kermes u jednom trenutku otvorio vlastitu krojačku radionicu. Naposljetku, određuje kako će svu pokretnu imovinu i krojačke predmete naslijediti Giuseppe Geffrer. Antonio Kermes je umro 16. veljače 1780. u dobi od 64 godine te je bio pokopan u crkvi svetog Jeronima.

Slika 63. Zapis o smrti Antonija Kermesa, Arhiv Zborne crkve, Rijeka, foto: M. Pintarić

Do danas je ostao nepoznat arhivski podatak da je tadašnji prior augustinskog samostana već u svibnju iste godine obavijestio gradske vijećnike da je kuća Antonija Kermesa prodana za cijenu od 963 fiorina.²³¹ Sredinom prosinca 1780. pak javlja kako će se prema Kermesovoj oporučnoj želji, podići mramorni oltar svetog Nikole Tolentinskog u vrijednosti od 433 fiorina, a za koji je potpisan ugovor sa Sebastianom Petruzzijem.²³² Za razliku od pripadnika aristokratskih obitelji ili bogatih trgovaca, Kermes u trenutku sastavljanja oporuke nije imao novaca za izdašni legat iz kojeg bi se mogla financirati gradnja oltara. Stoga je jedino rješenje bila prodaja vlastite kuće koja je trebala osigurati dovoljno novaca za podizanje novog mramornog oltara kojim bi se zamijenio onaj stariji drveni. Kermesova pobožnost prema navedenom augustinskom svecu zasigurno je temeljena na predaji da se slavljenjem misa u njegovu čast oslobađaju duše u čistilištu. Također, Kermes je vrlo vjerojatno pripadao Bratovštini svetog Nikole Tolentinskog koja je djelovala u augustinskoj crkvi tijekom 18. stoljeća.²³³ Isto tako još se od sredine pedesetih godina 15. stoljeća upravo u augustinskoj crkvi

²³¹ DARi, Općina Rijeka (HR-DARi-32), kutija 6/1, protokol 31.5.1780.

²³² DARi, Općina Rijeka (HR-DARi-32), kutija 6/1, protokol 19.12.1780. O navedenom oltaru te kiparu Sebastianu Petruzziju vidjeti poglavlje ovog doktorata 3.1.7. Sebastiano Petruzzi.

²³³ Medved (2020:368)

10. rujna slavio blagdan svetog Nikole Toletinskog uz veliku procesiju kojoj su prisustvovali mnogobrojni riječki vjernici.²³⁴

Slika 64. Nadgrobna ploča Antonia Kermesa, nekadašnji augustinski samostan svetog Jeronima u Rijeci, foto: M. Pintarić

Slika 65. Sebastiano Petruzzi, Oltar svetog Nikole Tolentinskog, crkva svetog Jeronima, Rijeka, foto: D. Tulić

²³⁴ Medved (2020:380)

2.2. SVEĆENSTVO

2.2.1. Girolamo de Stembergar

Giovanni Kobler spominje da je Girolamo de Stembergar 1656. osnovao u Rijeci zalagaonicu Monte di Pietà, oporučno ostavivši 3000 fiorina bratovštini Bezgrešnog Začeca.²³⁵ Njezina je obaveza bila održavanje mise jednom godišnje na oltaru svetog Petra u Zbornoj crkvi za kojeg je trebala brinuti prilikom održavanja svečanosti. Također, morala je osigurati miraz za djevojke slabijeg imućnog stanja i stipendije za studente te pomoći siromašnim obiteljima. Kobler temeljem natpisa na nadgrobnoj ploči donosi podatak da je oltar svetog Petra još 1601. skupa s obiteljskom grobnicom dao podići župnik Jelšana, Girolamo Stembergar.²³⁶ Drveni oltar je tijekom dvadesetih godina 18. stoljeća bio zamijenjen novim mramornim kojeg je Radmila Matejčić povezala s radionicom altarista Pasqualea Lazzarinija.²³⁷ Tada je na novi oltar postavljena starija pala s prikazom *Krist predaje ključeve svetom Petru* na kojoj je prikazan i donator, župnik Stembergar.²³⁸ Na njoj se nalazi potpis riječkog slikara Giovannija Francesca Gladicha koji ju je naslikao sredinom 1650-ih godina.²³⁹

²³⁵ Kobler (1896c:47)

²³⁶ Kobler (1896c:47)

²³⁷ Matejčić (1970:53) Tezu Radmile Matejčić da je oltar naručen kod goričkog altarista Pasqualea Lazzarinija prihvatio je Šourek (2012:187). O majstoru vidjeti poglavlje ovog doktorata 3.1.2. Pasquale Lazzarini.

²³⁸ Matejčić (1982:525,634)

²³⁹ Bralić (2012:83) Autorica smatra da je Radmila Matejčić pogrešno datirala sliku u 1640. te navodi kako je ona nastala nakon 1655. kada se slikar javlja s prvima samostalnim radovima u Rijeci.

Slika 66. *Rodoslovno stablo obitelji Stembergar*, PPMHP 105355, Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka

Generalni vikar pulske biskupije i izaslanik Alvise Marcella, Francesco Bartiroma je prilikom vizitacije riječkih crkava, na dan 16. listopada 1658. zabilježio da je oltar svetog Petra nekoliko godina ranije obnovio pokojni velečasni Girolamo Stembergar.²⁴⁰ Bartiroma nadalje navodi da je riječka zalagaonica Monte di Pietà započela s djelovanjem 1657. upravo zahvaljujući Stembergarovu legatu.²⁴¹ U to je vrijeme ova zalagaonica bila jedina takva ustanova u austrijskom djelu Pulske biskupije koja je štitila interese siromaha i posuđivala im novac uz nisku kamatu. U njoj su i mnogobrojni bogati plemići i trgovci ostavljali u zalog predmete u zlatu ili srebru.²⁴²

Tijekom ranijih istraživanja ostao je nepoznat testament osnivača zaklade, Girolama de Stembergara. On je oporuku sastavio 31. siječnja 1656. u svojoj kući koja se nalazila u ulici svetih Fabijana i Sebastijana u Rijeci.²⁴³ Svojem nećaku Giovanniju Andrei Stembergaru, prepozitu u Novom Mestu ostavio je 70 dukata kako bi se mogao nastaviti brinuti za neimenovani oltar u crkvi svetog Mihovila u Klani. Napominje da je njegov nećak dužan prilikom sastavljanja svojeg testamenta odrediti budućeg nasljednika iz kuće Stembergar koji će preuzeti brigu o spomenutom oltaru. Girolamo je odlučio ostaviti crkvi svete Marije u Jelšanama 70 dukata, a crkvi svetog Pavla u okolici mjesta Rupe 60 dukata. Svoju nećakinju Dianoru je zadužio da preda maslinovo ulje kupljeno od gospodina Rogiera Sqvarzona kanonicima Zborne crkve u Rijeci. To je ulje bilo namijenjeno dvjema visećim staklenim svjetiljkama smještenima ispred oltara svetog Petra i svete Margarete. Bratovštini Kristove

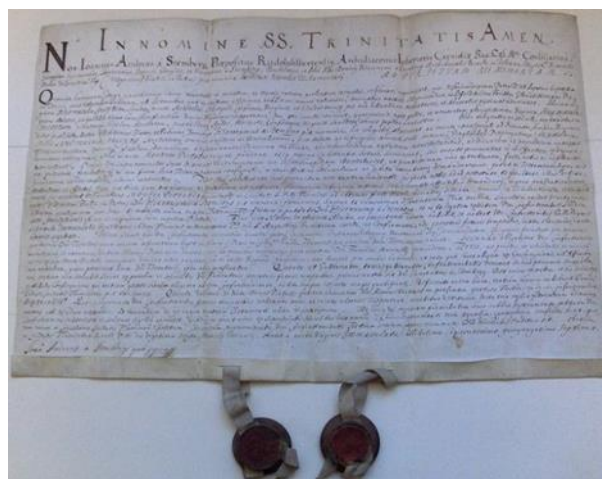
²⁴⁰ Kudiš-Burić i Labus (2003:20)

²⁴¹ Medved (2020:359)

²⁴² Medved (2020:360)

²⁴³ Poglavarско namjesništvo (HR-DARi-4), busta I., Publicum, fach. VI., fasc. 218, Dijelovi oporuke Girolama de Stembergara (kopija) 31.1.1656. (Prilog 23.)

Muke u Kastvu ostavio je 36 dukata uz obavezu služenja godišnje mise na obljetnicu njegove smrti. Legat od 100 fiorina ostavio je franjevačkom samostanu na Trsatu uz napomenu da je na dan njegove smrti potrebno održati jednu pjevanu misu. Svojeg nećaka Giovannija zadužio je da preda 143 dukata riječkoj ubožnici, a uz novac trebalo im je predati i određenu količinu kruha. Uz posredovanje župnika Giovannija Pachilatha iz Veprinca trebalo je dati na korištenje 100 dukata crkvama svetog Mihovila i svetog Sebastijana u Klani. Upravitelji navedenih crkava novac su trebali utrošiti na nove krovne konstrukcije. Za župnu crkvu u Jelšanama, gdje je obavljao svećeničku službu, Stembergar je namijenio 50 dukata kako bi se kupio novi srebrni križ. Nećacima Vicenzu, Giovanniju i Giorgiju je ostavio dvije velike parcele zemljišta koje su se nalazile na području nepoznatog lokaliteta Bajova izričito napomenuvši kako se nada da će međusobna raspodjela biti pravedna i da niti jedan od njih neće biti zakinut. Svojeg voljenog brata Giovannija je zamolio za predaju 50 dukata župniku u Klani kako bi se svake nedjelje održavala misa za njihovog oca koji je bio pokopan u crkvi svetog Mihovila u Klani. Riječkoj bratovštini Bezgrešnog Začeca ostavio je 3000 fiorina kako bi se osnovala zaklada Monte di Pietà. U njezinom pokretanju sudjelovali su i tadašnji riječki kapetan Ferdinando della Rovere s 500 škuda te isusovački kolegij s 1000 fiorina. Rad zaklade trebali su nadgledati jedan pripadnik neke od gradskih redovničkih zajednica, član obitelji Stembergar i jedan član bratovštine. Stembergar je naredio da se Monte di Pietà nastavi brinuti za oltar svetog Petra u Zbornoj crkvi, ali je njezina primarna zadaća ipak bila pomoći siromašnim građanima. Naposljetku, Stembergar svojim nasljednicima imenuje brata Giovannija i nećake Giovannija Andreju, Sigismonda, Lorenza, Vicenza te Giovannija Giorgija Stembergara.

Slika 67. Osnivanje Monte di Pietà 1657., PPMHP 105359, Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka

Župnik Girolamo de Stembergar istaknuo se u prvoj polovici 17. stoljeća podizanjem drvenog oltara svetog Petra u Zbornoj crkvi. Zasad još uvijek nije poznato kada je točno oltar podignut, ali se na natpisu danas izgubljene Girolamove nadgrobnice spominje 1601. godina. Generalni vikar Francesco Bartiroma naveo je 1658. da je oltar nekoliko godina ranije bio nanovo uređen i da još uvijek nije posvećen, ali bez preciznijih informacija o samoj obnovi. Može se tek pretpostaviti da je oltar tada možda nanovo pozlaćen i da je na njega postavljena nova oltarna pala s prikazom *Krist predaje ključeve svetom Petru*. Na njoj se nalazi i portret župnika Stembergara u hijeratskoj perspektivi, smještenog ispod svetaca uz donji rub kadra. Sliku je izveo lokalni slikar Giovanni Francesco Gladich koji je bio sin Katarine rođene Stembergar i donatorov nećak. Kako izostaju arhivski podaci o narudžbi nije poznato je li nastala za života Girolama Stembergara ili ubrzo nakon njegove smrti 1656. godine. Odabir slikara Giovannia Francesca Gladicha zasigurno je povezan s činjenicom da se on sredinom pedesetih godina 18. stoljeća vratio u Rijeku i bio u vrlo bliskim odnosima s naručiteljem – svojim ujakom. Portret Girolama Stembergara je uz onaj obitelji riječkog kapetana Stefana della Rovere na oltaru svete Ane u franjevačkoj crkvi na Trsatu, jedini primjer prikaza naručitelja ili donatora tijekom čitavog 17. i 18. stoljeća u Rijeci.

Slika 68. Giovanni Francesco Gladich, *Portret župnika Girolama de Stembergara*, detalj, oltar svetog Petra, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

Stemberger je znatnu svotu novaca oporučno ostavio brojnim crkvama u riječkoj okolici, ali se posebno ističe njegov izdašan legat od 3000 fiorina za osnivanje Monte di Pietà. Tijekom pedesetih godina 18. stoljeća Rijeka je još uvijek osjećala posljedice Uskočkog rata te je veliki dio njezinog stanovništva bio slabijeg imovinskog stanja. Upravo je takva nepovoljna situacija mogla potaknuti Stembergara na osnivanje Monte di Pietà kako bi se pomoglo siromašnom stanovništvu. Zaklada je osnovana 1657. i bila je pod upravom bratovštine Bezgrešnog Začeca, ali uz stalni nadzor obitelji Stembergar. Tijekom dvadesetih godina 18. stoljeća članovi obitelji Stembergar i Monte di Pietà odlučili su podići novi mramorni oltar svetog Petra. Dosad je bio nepoznat podatak da je Francesco Androcha 4. travnja 1725. zakladi vratio 840 lira koje su bile pohranjene kod njega, a trebalo ih je namijeniti za izgradnju novog oltara.²⁴⁴ Upravo tih godina ga je isklesao altariist Pasquale Lazzarini uz pomoć radionice.²⁴⁵ Tijekom 1725. se ponovno spominje i stariji Stembergarov legat prema kojemu se na oltaru trebala služiti jedna misa svakog petka za spas njegove duše. U vrijeme gradnje oltara predstavnik obitelji Stembergar bio je Francesco Bartolomeo koji je možda zatražio da se na oltar postavi mramorni kip svetog Jeronima sveca zaštitnika Girolama Stembergara te kip svetog Franje, njegova osobna zaštitnika. Prilikom vizitacije Zborne crkve 1742. pulski biskup Giovanni Andrea Balbi spominje da je oltar podigla Monte di Pietà te da je on bio pod

²⁴⁴ DARI, Općina Rijeka (HR-DARi-32), Knjiga Monte di Pietà, str. 624.

²⁴⁵ O oltaru vidjeti poglavlje ovog doktorata 3.1.2. Pasquale Lazzarini.

patronatom obitelji Stembergar još od vremena Girolama. Kako je sredinom 18. stoljeća postupno došlo do smanjivanja kapitala zalagaonice zbog problema s upravljanjem, uz odobrenje Francesca Stembergara, njezino je vođenje bilo povjereno kapetanu i arhiđakonu, da bi zatim 1753. sve poslove vodio Antonio Barchich.²⁴⁶ Tijekom 1762. majstoru Tomasu Priuchu je isplaćeno 39 fiorina za popravak oltara nakon potresa iz 1750., a zlataru Gregoriju Sicherleu 9 fiorina za obnovu visećeg svijećnjaka ispred oltara.²⁴⁷

Slika 69. Pasquale Lazzarini, *Oltar svetog Petra*, Zborna crkva, Rijeka, foto: D.Tulić

Slika 70. *Grb obitelji Stembergar*, Arhiv katedrale svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 71. *Nadgrobna ploča obitelji Stembergar iz 1725.*, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

²⁴⁶ DARI, Poglavrsko namjesništvo (HR-DARi-4); busta 11, fasc. 2

²⁴⁷ DARI, Poglavrsko namjesništvo (HR-DARi-4); busta 11, fasc. 2

2.2.2. Giorgio Francesco Saverio de Marotti

U jednom od prvih akademskih časopisa *Journal des sçavans* koji je počeo izlaziti u Parizu 1665. objavljivali su se svake godine podaci o novim knjigama što su se tiskale diljem Europe. Tako je u tom slavnom časopisu spomenuto kako je 1710. u Rimu tiskano vrlo važno djelo *Dissertatio historica pro Deipara Tersactana* autora riječkog podrijetla, kanonika Giorgia Francesca Saveria de Marottija.²⁴⁸ Gvardijan franjevačkog samostana na Trsatu, Pietro Francetich (Petar Francetić) je 1718. u publikaciji *Tersactum coronata Deipara Virgine sive triumphus gloriosissimus* detaljno opisao krunjenje čudotvorne slike Majke Božje Trsatske 1715. godine.²⁴⁹ Dvije zlatne krune za sliku darovao je Vatikanski kaptol, a svečanu krunidbu predvodio je upravo Marotti. Biskupovo djelo o povijesti Trsata zabilježeno je kao vrlo značajno i 1724. u Londonskom *Memoirs of Lieterature*.²⁵⁰ Pićanski biskup prisustvovao je 1728. svečanom dočeku cara Karla VI. prilikom njegova posjeta Goriziji i Rijeci.²⁵¹ Na Marottija se osvrnuo i Claro Pasconi 1731. pišući o franjevačkom samostan i crkvi na Trsatu.²⁵² Pietro Valerio Martorelli napisao je 1733. knjigu o povijesti Nazaretske kućice u Loretu u kojoj se posebno osvrnuo na važnost Marottijevih podataka u djelu *Dissertatio historica pro Deipara Tersactana*.²⁵³ Kada kardinal Giuseppe Accoramboni piše vijesti o svećenstvu za 1740. donosi informacije kako je Girogio Saverio de Marotti rođen u Rijeci 14. travnja 1683., a za biskupa je zaređen 6. lipnja 1713. godine.²⁵⁴ Tijekom 1784. Antonio Gaudenti je na temelju novih arhivskih dokumenata nadopunio dotad poznate činjenice o svetištu u Loretu i posebno je naglasio važnost biskupa Marottija koji je 1710. pisao o povijesti svetišta na Trsatu, a 1715. je okrunio sliku Majke Božje.²⁵⁵ Giorgio Marotti je 6. lipnja 1717., nakon dobivanja dozvole iz Vatikana, svečano okrunio i sliku Svetogorske Majke Božje koja se nalazila u istoimenom franjevačkom svetištu nedaleko Gorizije.²⁵⁶ Pietro Kandler je objavio podatke da je Marotti bio doktor obaju prava te pripadnik plemićke obitelji najvjerojatnije porijeklom iz Pule.²⁵⁷ Bio je

²⁴⁸ *Journal des sçavans* (1710:349)

²⁴⁹ Francetich (1718:87)

²⁵⁰ Della Roche (1724:179)

²⁵¹ Dall'Agata (1728:73)

²⁵² Pasconi (1731:38)

²⁵³ Martorelli (1733:70)

²⁵⁴ Accoramboni (1740:151)

²⁵⁵ Gaudenti (1784:31)

²⁵⁶ *Notizie* (1838:17-18)

²⁵⁷ Kandler (1847:132)

kanonik Pićna, arhiđakon Donje Kranjske, prepozit Novog Mesta, naslovni biskup Dardanije i od 1713. koadjutor pićanske biskupije. U travnju 1716. postao je biskup, a umro je 20. kolovoza 1740. u Rijeci gdje je bio pokopan u isusovačkoj crkvi svetog Vida, kod oltara svetog Franje Ksaverskog. Giuseppe Politei na temelju zapisa Claudija de Marburga objavljuje detaljan opis dolaska cara Karla VI. 1728. u Rijeku.²⁵⁸ Car je prisustvovao svečanoj misi u crkvi svetog Vida koju je predvodio upravo pićanski biskup Marotti. Prema starijim slovenskim kroničarima s početka 20. stoljeća Giorgio Marotti je kao prepozit Novog Mesta odlučio financirati gradnju nove crkve svetog Franje Ksaverskog na Veseloj Gori.²⁵⁹ Stoga je 1. rujna 1723. položio kamen temeljac, a posvetio ju je nakon završetka radova 4. rujna 1735. godine. Torcoletti navodi kako je Marotti svoje školovanje započeo u riječkom isusovačkom kolegiju, a da je već 1710. postao rektor njemačke crkve Santa Maria dell'Anima u Rimu.²⁶⁰ On je kao carski savjetnik 1712. vodio svečanu komemoraciju povodom smrti cara Josipa I. (1690. – 1711.) u istoj crkvi u Rimu, kojoj su prisustvovali svi kardinali. Nadalje, Torcoletti piše kako je Marotti tijekom života objavio sveukupno četiri djela. Uz već spomenutu povijest trsatskog svetišta, on se navodi kao autor sljedećih publikacija: *Josephus I. Romanorum Imperator oratione publicè celebratus a Georgio Franc. Xav. De Marotti Lyburnus Fluminensi A. A. L. L. e Sac. Theol. Doct. Exc. llmo D. D. March. De. Prie. E. Cesareo, e Cath. Ad S. Sedem Oratori inter aulicos Nobiles ab Epistolis Latinis nec non Imp. Ecclesiae B. M. V. de Anima Nationis Teutonicorum in Urbe Provisore. Ect., Theatrum Danubii exhibens varios prospectus amoenissimos arcum, templorum, coenobiorum, ect. Quae Danubio adjacent ac Augusta iter facientes Viennam oculis usurpantur a C.S. ad vivum delinaetorum., Memorie istoriche dei fatti succeduti nell'anno 1708 e 1709 tra la corte di Roma, Vienna e Barcellona.* Naposljetku, objavljen je i natpis s Marottijeve nadgrobne ploče što se nalazila ispred oltara svetog Franje Ksaverskog u riječkoj isusovačkoj crkvi, a iz kojeg saznajemo da su je postavili njegovi nećaci Nicola i Antonio.²⁶¹ Marotti je imao izuzetno dobre odnose s goričkim isusovcima pa je tako 1716. na blagdan svetog Ignacija služio prvu misu na netom podignutom mramornom oltaru istoimene isusovačke crkve u Goriziji.²⁶² U istom je gradu već sljedeće godine posvetio glavni mramorni

²⁵⁸ Politei (1856:51)

²⁵⁹ Steklasa (1913:189-190)

²⁶⁰ Torcoletti (1923:122-123)

²⁶¹ Torcoletti (1923:123) D. O. M. AD ARAM TUTELARI SUO ERECTAM REQUIESCUNT CINERES G. F. X. DE MAROTTI FLUM. EPISCOPI PETINEN. PRAEPOS NEOSTADIEN. DOCTRINA PIETATE CLARISSIMI OBIIT A. S. MDCCXL AETAT. LXI NICOLAUS ET ANTONIUS PATRUO OPT. GENTIQUE SUAE MOESTI POSUERE.

²⁶² Spessot (1925:117)

oltar crkve svetog Ivana Krstitelja. Slovenski arhivist Mirolasv Premrou objavio je 1930. članak o dokumentima iz Vatikanskog arhiva koji spominju pićanske biskupe.²⁶³ Između ostalog navodi se i pismo kojeg je biskup Pietro Antonio Gaus uputio 20. svibnja 1710. u Rim obavijestivši ih da je teško bolestan i smatra da je potrebno imenovati koadjutora. Zbog toga je na sjednici u Vatikanu održanoj 11. svibnja 1713. za koadjutora postavljen Giorgio Saverio de Marotti. Riječki kroničar Giuseppe Poglajen prvi iznosi podatak kako je biskup Marotti zajedno s bratom Giuseppeom dao podići oltar svetog Franje Ksaverskog 1736. kod riječkih isusovaca u istoimenoj kapeli gdje je želio biti pokopan.²⁶⁴ Radmila Matejčić je oltar svetog Franje Ksaverskog uvrstila u opus riječkog kipara Antonija Michelazzija.²⁶⁵ Međutim, za razliku od Poglajena ona narudžbu oltara smješta u vrijeme biskupove smrti oko 1740. godine. Uz podizanje oltara u Rijeci, Marotti se 1733. istaknuo i narudžbom šest slika za nove oltare franjevačke crkve u Novom Mestu.²⁶⁶ Sergej Vrišer je objavio podatak da je Marotti u lipnju 1729. posvetio i crkvu svetog Roka u mjestu Šmarje pri Jelšah.²⁶⁷ Ponovno pišući o riječkom kiparu Michelazziju, Radmila Matejčić mu pripisuje glavni oltar u nekadašnjoj katedrali u Pićnu, a čiju narudžbu povezuje s biskupom Marottijem.²⁶⁸ Crkveni povjesničar Ivan Grah temljem uvida u arhivske dokumente, iznosi podatak da Marotti nije poslao niti jedan izvještaj Svetoj Stolici o stanju u biskupiji tijekom 24 godine.²⁶⁹ Kao razlog tome navodi se kako je u više navrata bio bolestan pa ga je tako 1730. upala zglobova prikovala za krevet u Rijeci kada je trebao putovati u Pićan. U Rijeci je ostao zbog mogućnosti daljnjeg liječenja jer je u gradu postojao liječnik, za razliku od Pićna gdje nije bilo liječnika niti ljekarne. Iako je imao potrebnu liječničku skrb u jednom pismo se žali kako često osjeća teške bolove te da se ne može kretati bez tuđe pomoći. Uz pićansku biskupiju, bio je prepozit u Novom Mestu gdje je vodio brigu o 20 župa. Također, Grah donosi podatak kako je u Marottijevo ime dvije vizitacije pićanske biskupije obavio senjski biskup, a ostale generalni vikar. Marottijev predstavnik u Rimu bio je opat Francesco Alfanoa kojega je 1738. obavijestio kako će uskoro poslati relacije Vatikanskom kaptolu. Isto tako i njemu se u pismu žali kako mu je narušeno zdravlje te da ga uskoro čeka

²⁶³ Premrou (1930:389)

²⁶⁴ Poglajen (1930:131)

²⁶⁵ Matejčić (1967:163)

²⁶⁶ Jarc (1969:219)

²⁶⁷ Vrišer (1971:24)

²⁶⁸ Matejčić (1978:163)

²⁶⁹ Grah (1980:11)

mučno putovanje do Pićna. Prvo će brodom putovati do Plomina, a dalje će do sjedišta svoje biskupije na nosilima što će mu uzrokovati dodatnih pet sati bolova i nelagode.

Radmila Matejčić pišući o Valentinu Metzingeru (1699. – 1759.) navodi njegovu potpisanu palu *Navještenja* koju je 1738. izradio za glavni oltar pićanske prvostolnice.²⁷⁰ Ona smatra da je posrednik za ovu narudžbu također bio biskup Marotti. Anica Cevc navodi da je biskup oko 1732. naručio kod slikara Metzingera i pale za crkvu svetog Nikole u Novom Mestu.²⁷¹ Marotti je služeci kao prepozit posvetio veliki broj obnovljenih i novosagrađenih crkava pa je tako 20. kolovoza 1721. predvodio i svečanu posvetu malene župne crkve u Ipavci.²⁷² Ideju Radmile Matejčić o Marottijevoj ulozi u narudžbi pićanske slike prihvatila je Višnja ponovno pišući o *Navještenju* iz nekadašnje katedrale.²⁷³ Poglajenovu dataciju oltara svetog Franje Ksaverskog iz riječke crkve svetog Vida u 1736. potvrdio je Matej Klemenčić pronasavši podatak o netom podignutom oltaru koji se spominje u kronici isusovačkog reda u Beču.²⁷⁴ Damir Tulić se također osvrnuo na Marottijevo angažiranje riječkog kipara Antonija Michelazzija prilikom klesanja oltara svetog Franje Ksaverskog u Rijeci i glavnog oltara u Pićnu.²⁷⁵ Kada piše o riječkom oltaru Danko Šourek prihvaća Poglajenovu tezu da su oltar naručila braća Marotti.²⁷⁶ Višnja Bralić pišući o Metzingerovoj oltarnoj pali *svetog Josipa* na istoimenom oltaru u nekadašnjoj isusovačkoj crkvi svetog Vida iznosi tezu kako je vjerojatno veza biskupa Marottija s riječkim isusovcima otvorila put suradnji s ljubljanskim slikarom.²⁷⁷ Temeljem novih arhivskih dokumenata Vanni Feresin donosi nekoliko novih podataka vezanih za Marottijevo krunjenje slike Majke Božje u franjevačkom svetištu u Svetoj Gori.²⁷⁸ Na temelju zapisa koje su donijeli stariji kroničari, Ana Lavrič piše da je biskup 1730. potvrdio osnivanje bratovštine Gospe Žalosne koja je djelovala u župnoj crkvi na Žalosnoj Gori kod Mokronoga.²⁷⁹ Nove biografske podatke o Marottiju objavio je nedavno Danko Šourek.²⁸⁰ Tako se saznaje kako je budući pićanski biskup tijekom boravka u Rimu bio tajnik habsburškog ambasadora u Vatikanu, markiza Ercolea Giuseppea Lodovica di Prieri. Slavnoj *Accademia*

²⁷⁰ Matejčić (1982:531)

²⁷¹ Cevc (2000:330-32)

²⁷² Gradina (2001:35)

²⁷³ Bralić u Bralić i Kudiš-Burić (2006:217-219)

²⁷⁴ Klemenčić (2006:281)

²⁷⁵ Tulić (2011:25), Tulić (2012a:371-373)

²⁷⁶ Šourek (2012:309), Šourek (2015:211-13)

²⁷⁷ Bralić (2012:195)

²⁷⁸ Feresin (2015:76)

²⁷⁹ Lavrič (2016:152)

²⁸⁰ Šourek (2019a:117-118), Šourek (2019b:164-165)

dell'Arcadia koja je bila osnovana 1690. pridružio se 25. studenog 1709. godine. On je 1712. nadzirao i gradnju monumentalnog katafalka u crkvi Santa Maria dell Anima u Rimu prilikom komemorativnih svečanosti za cara Josipa I. Tom prilikom se navodi kako je odabrao najbolje umjetnike za taj projekt i da je sve organizirao na plemeniti i veličanstven način.

Accademia dell'Arcadia bila je vrlo slavna književna akademija osnovana 1690., a ime je dobila prema antičkoj pokrajini Arkadiji, smještenoj u sred grčkog poluotoka Peloponeza, ujedno simbolu pastoralne idile.²⁸¹ Znak Arcadie bila je Panova siringa, a svaki je član morao odabrati neko pastirsko grčko ime. Na sastanku članova akademije početkom 1713. odlučeno je da će se kao najvažniji blagdan slaviti Božić jer su upravo pastiri prvi vidjeli tek rođenog Isusa Krista.²⁸² Glavna ideja Arcadie bila je težnja jednostavnosti u književnosti i ponovno oživljavanje štovanja Petrarce i Dantea. Za ulazak u akademiju trebalo je zadovoljiti tri osnovna uvjeta. Budući je član trebao imati najmanje 24 godine, određeni društveni ugled u Rimu i morao je biti priznati stručnjak u nekom od humanističkih područja. Nakon što je kandidat ispunio sve uvjete o njegovom ulasku u akademiju odlučivalo se tajnim glasovanjem. Kada je pristupnik bio i službeno potvrđen od ostalih članova, tada mu se prema statutu akademije dodijelilo novo ime koje se sastojalo od dva dijela. Prvo ime se uvijek dodjeljivalo nasumičnim ždrijebom, a drugo je birao sam kandidat, ali s jasnim uputama kako treba biti povezano na bilo koji način s povijesnom Arkadijom.²⁸³ Stoga se Marotti u zapisima članove akademije spominje pod pseudonimom Elagio Calcodonteo.²⁸⁴ Predsjednik akademije bio je početkom 18. stoljeća pjesnik i kanonik Giovanni Mario Crescimbeni (1663. – 1728.) koji je i objavio nekoliko knjiga s popisom svih članova Arcadije. Zahvaljujući princu Francescu Mariji Ruspoliju, članovima je bila ustupljena vila na Aventin da bi se mogli sastajati i raspravljati o književnosti. Dosad nije bilo poznato da je Marotti 1710. održao propovijed prilikom blagdana Uzašašća u papinskoj kapeli kojoj je prisustvovao i sam Klement XI. (1700. – 1721.). Ta je propovijed *De Dominica Ascensione oratio Habita in Sacello Pontificio croma sanctissimo domino nostro Clemente X.* bila i tiskana iste godine u Rimu kod tiskara Giovannija Chracasa.²⁸⁵ U već spomenutoj akademiji članovi su bili razni pjesnici, književnici, slikari, kipari, arhitekti, znanstvenici i visoki pripadnici klera. Jedan od njih bio je i kardinal Annibale Albani (1682. – 1751.) koji je

²⁸¹ Baragetti (2009:28)

²⁸² Baragetti (2009:30)

²⁸³ Baragetti (2009:31)

²⁸⁴ Šourek (2019a:117-118)

²⁸⁵ Marotti (1710)

bio nećak pape Klementa XI., a u spisima Arcadije spominje se pod imenom Poliarco Taigetide.²⁸⁶ Iz novopronađene korespondencije saznaje se kako je upravo Marotti s njim bio u vrlo prisnim odnosima. Sačuvana su Marottijeva pisma koja su upućena kardinalu povodom proslave Božića, a što je svakako povezano s njihovim članstvom u akademiji. Tada već u službi pićanskog koadjutora, Marotti je poslao božićnu čestitku kardinalu iz Rijeke 9. prosinca 1713. godine.²⁸⁷ U njoj mu uz najbolje želje povodom nadolazećeg blagdana zahvaljuje i na velikoj pomoći i zaštiti prilikom njegova boravka u Rimu. Marotti je između 1713. i 1716. poslao pismo i papi Klementu XI. u kojem ga moli za novčanu pomoć od 200 rimskih škuda jer je Pićanska biskupija tada bila u vrlo lošem ekonomskom stanju.²⁸⁸ Posljednje sačuvano Marottijevo pismo kardinalu Albaniju je iz prosinca 1721., a u njemu mu uz tradicionalnu božićnu čestitku upućuje još jednom zahvale za sve što je učinio za njega.²⁸⁹ Osim s kardinalom Alabanijem, Marotti je bio i u vrlo prisnim odnosima s princem Eugenom Savojskim (1663. – 1736.) kojemu je u nekoliko navrata pisao tijekom 1720-ih godina.²⁹⁰ Kako je biskup često bio bolestan odlučio je u veljači 1722. sastaviti oporuku prije puta iz Novog Mesta u Pićan.²⁹¹ Iz nje se saznaje da je svu svoju pokretnu i nepokretnu imovinu namijenio legitimnom nasljedniku nećaku, Antoniju Gaetanu de Marottiju koji je bio sin njegova brata Giuseppea. Svojem nasljedniku je potom naložio da svake godine na godišnjicu njegove smrti u riječkim crkvama valja održati sto misa. Biskup je izrazio želju da ga se pokopa u isusovačkoj crkvi svetog Vida, a za što je već bio dobio dozvolu od generale reda u Rimu i provincijala Dinaricha. Nadalje je obavezo svojeg nasljednika da podigne mramorni oltar i grobnicu kod riječkih isusovaca u kapeli svetog Josipa s napomenom kako sve treba urediti na što raskošniji način.

²⁸⁶ Crescimbeni (1730:242)

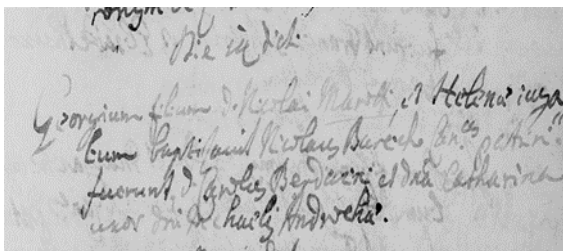
²⁸⁷ Archivio Albani (nadalje AA), Pesaro, Lettere di buone feste, fasc. 2, Pismo Giorgia de Marottija kardinalu Annibaleu Albaniju 9.12.1713. (Prilog 24.)

²⁸⁸ AA, Memoriali, suppliche, e lettere di varie persone sopra diversi affari, e bisogni presentate alla santa memoria di papa Clemente XI., Pismo Giorgia de Marottija papi Klementu XI., između 1713.-1716.(Prilog 25.)

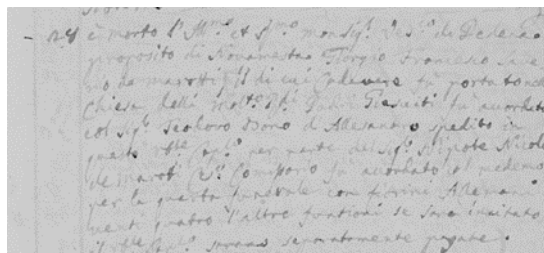
²⁸⁹ AA, Lettere di buone feste, fasc. 2, Pismo Giorgia de Marottija kardinalu Annibaleu Albaniju 10.12.1721. (Prilog 26.)

²⁹⁰ Österreichisches Staatsarchiv (nadalje AT-OeStA), Große Korrespondenz 102a-37 , Bischof Marotti von Pedena an Prinz Eugen

²⁹¹ ARS, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani (SI AS 308), Dijelovi oporuke Giorgia Saverija de Marottija 26.2.1722. (Prilog 27.)

Slika 72. Zapis o krštenju biskupa Giorgia Marottija,
Hrvatski državni arhiv, mikrofilm

Slika 73. Zapis o smrti biskupa Giorgia Marottija,
Hrvatski državni arhiv, mikrofilm

Svojem nećaku kanoniku Giovanniju de Benzoniju namijenio je zlatni križ kojeg je kupio od stanovitog gospodina Siffersteina i svu ljetnu te zimsku odjeću koju je posjedovao. Drugom nećaku Giovanniju Stefanu de Benzoniju bilo je potrebno predati smaragdni prsten. Isto tako je obavezao svojeg nasljednika da je svu njegovu pontifikalnu odjeću, mitru, križeve, prstene i pastoral ustupi na korištenje budućem pićanskom biskupu. Također, svojeg je nasljednika zamolio da posebno brine o knjigama te izrazio iskrenu nadu da se one neće izgubiti, nego da će se u budućnosti za njih izraditi primjerena knjižnica kako bi ih mogli koristiti svi članovi obitelji. Svojim sestrama Ursuli, Antoniji, Margareti i Monici odlučio je svakoj ostaviti po 500 fiorina. Naposljetku, napominje da ukoliko se nešto dogodi Antoniju Gaetanu sva imovina treba pripasti njegovom drugom nećaku, Nicoli Saveriu de Marottiju. Dosad je bio nepoznati i podatak da je kao prepozit Novog Mesta Marotti prisustvovao utemeljenju misne zaklade Marije Ursule Mallitsch u crkvi svetog Erazma u Soteski 1735. godine.²⁹² Ona je navedenoj crkvi odlučila ostaviti 1000 fiorina kako bi se mogle održavati dvije mise u tjednu za njezine pokojne muževe. Marotti je umro 28. kolovoza 1740. i bio je pokopan u isusovačkoj crkvi svetog Vida, a za troškove sprovoda je njegov nećak Nicola de Marotti isusovcima predao 1000 fiorina. Marottijevom su pogrebu prisustvovali isusovci, franjevci, augustinci, zborni kaptol, kapetan, gradski vijećnici i veliki broj riječkih građana. Tom prilikom je u kapeli svetog Franje Ksaverskog bio podignut i katafalk na kojem su se nalazili obiteljski grbovi i veliki broj svijeća.

²⁹² ARS, Listine knezov Auersperg (SI AS 2048), fasc. 22

Slika 74. Antonio Michelazzi, *Grb biskupa Giorgia Marottija*, oltar svetog Franje Ksaverskog, Katedrala svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 75. Antonio Michelazzi, *Grb Nicole Marottija*, oltar svetog Franje Ksaverskog, Katedrala svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 76. *Grb Nicole Marottija*, Österreichisches Staatsarchiv, Beč

Tijekom boravka u Rimu Marotti je stekao značajan ugled i poznanstva u visokim crkvenim krugovima. Važnu ulogu imalo je i njegovo članstvo u Arcadiji gdje je bio pod velikim utjecajem humanističkih ideja. Zasigurno mu je akademija uvelike pomogla i prilikom tiskanja knjiga, među kojima je historiografska studija o trsatskom svetištu ubrzo ostvarila zavidnu reputaciju diljem Europe. Krećući se tada u rimskim elitnim krugovima Marotti je bio jako dobro upoznat i sa suvremenim strujanjima u umjetnosti. Osobne veze su mu vjerojatno omogućile da postane rektor njemačke crkve u Rimu, vikar akvilejskog patrijarha, tajnik carskog poslanika u Vatikanu i, naposljetku, pićanski biskup. Zbog toga je najvjerojatnije u Rimu odlučeno da će upravo on 1715. okruniti sliku Majke Božje Trsatske, a 1717. sliku Svetogorske kraljice u franjevačkom samostanu iznad Gorizije. Može se pretpostaviti da je Marotti zajedno s tadašnjim trsatskim gvardijanom Pietrom Franceticem sudjelovao u pripremi raskošne scenografije. Nakon povratka iz Rima biskup se sljedećih tridesetak godina istaknuo kao važan pokrovitelj umjetnosti. Osim što je potaknuo gradnju i obnovu crkava u Istri i Sloveniji, Marotti je naručio nekoliko oltarnih pala te je sudjelovao u podizanju raskošnog oltara svetog Franje Ksaverskog u riječkoj isusovačkoj crkvi te glavnog oltara u Pićnu. Iako o tome nisu pronađene arhivske vijesti, sve upućuje na to da je biskup Marotti pokrenuo gradnju glavnog oltara katedrale u Pićnu 1735. godine. On je tom prilikom angažirao riječkog kipara i arhitekta Antonija Michelazzija koji je bio u vrlo dobrim odnosima s njegovim nećakom Nicolom Marottijem kojemu je 1733. bio svjedok prilikom jednog kupoprodajnog ugovora.²⁹³

²⁹³ DARi, Općina Rijeka (HR-DARi-32), kutija 394

Ubrzo nakon toga je za isti oltar kod ljubljanskog slikara naručio i sliku *Navještenja* 1738. godine. Čini se da je Marotti tijekom tridesetih godina 18. stoljeća protežirao mlade talentirane umjetnike poput Michelazzija i Metzingera koji su tek počeli stjecati znatniju reputaciju kod lokalnih naručitelja. Najznačajnija Marottijeva narudžba povezana je s monumentalnim mramornim oltarom svetog Franje Ksaverskog u isusovačkoj crkvi svetog Vida kojeg je izveo riječki kipar. Biskup je već u testamentu iz 1722. namijenio novac za grobnicu i gradnju mramornog oltara u kapeli svetog Josipa kod isusovaca. Kako je u navedenoj kapeli oltar bio podignut 1734., Marotti se odlučuje na uređenje susjedne kapele posvećene najvažnijem isusovačkom misionaru. Dosad se u literaturi smatralo kako su oltar 1736. podignuli Giorgio i njegov brat Giuseppe. Međutim, Giuseppe umire 1727., a svojim je nasljednikom imenovao sina Nicolu Saveria koji se istaknuo kao carski povjerenik zadužen za transport vojske. Stoga su na oltar postavljena dva mramorna grba od kojih jedan pripada biskupu Marottiju, a drugi njegovom nećaku Nicoli.

Kao istaknuti erudit i poznavatelj teologije prelat je pomno odabrao ikonografski program prikazan na oltaru. Ispod oltarne menze postavljen kip mrtvog svetog Franje Ksaverskog, a uz vanjske stupove oltara postavljene su skulpture franjevačkih svetaca Franje Borgije i Franje Regisa. Međutim, posebno se ističu alegorijski kipovi teoloških vrlina Vjere i Ljubavi koji su smješteni naatici oltara. Oltarnu palu *Smrt svetog Franje Ksaverskog* izradio je nepoznati majstor kopirajući istoimenu sliku rimskog slikara Carla Maratte (1625. – 1713.) nastalu u razdoblju između 1674. i 1678. u isusovačkoj crkvi Il Gesù.²⁹⁴ Može se pretpostaviti da je biskup odabrao ovu poznatu kompoziciju, a preko svojih brojnih veza mogao je nabaviti i grafički predložak nastao po Marattinoj slici. Još je u svojem testamentu Marotti istaknuo vlastitu zbirku knjiga te je želio da njegovi nasljednici zbog toga u budućnosti formiraju obiteljsku knjižnicu. To je najvjerojatnije bilo učinjeno sredinom 18. stoljeća, ali je u konačnici prelatov pranećak barun Giuseppe Marotti donirao navedenu privatnu zbirku od 1382 sveska gradskom vijeću 1780. godine.²⁹⁵ Veliki broj knjiga iz 15., 16. i 17. stoljeća imao je upravo ex libris biskupa Marottija.²⁹⁶ Od sačuvanih djela koja su nekada bila u njegovom vlasništvu posebno se izdvaja inkunabula tiskana na latinskom jeziku *Libri deflorationum siue*

²⁹⁴ Tulić (2011:27) Tulić (2019b:174-175)

²⁹⁵ Kobler (1896c:213)

²⁹⁶ Sveučilišna knjižnica u Rijeci (nadalje SVKRI), Knjige iz 15., 16. i 17. stoljeća s ex librisom biskupa Marottija (Prilog 28.) Tek će neka buduća istraživanja cjelokupnog fonda nekadašnje zbirke obitelji Marotti omogućiti detaljniji uvid u točan broj knjiga koje su bile dio biskupove ostavštine.

excerptum ex melliflua diuersorum patrum iz 1494. godine. Posjedovao je i knjige iz talijanske i latinske književnosti, spise ondašnjih autora s komentarima na Aristotela i Platona, povijesne studije o antičkom Rimu i različite teološke rasprave. Osim, što je bio značajan mecena umjetnosti Marotti se istaknuo i kao kolekcionar knjiga što je svakako povezano s njegovom erudicijom i humanističkim idejama koje je stekao kroz članstvo u slavnoj rimskoj Arcadiji.

Slika 77. Antonio Michelazzi, *Kapela i oltar svetog Franje Ksaverskog*, Katedrala svetog Vida, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 78. *Ex libris biskupa Giorgia Marottija*, Sveučilišna knjižnica u Rijeci

2.2.3. Giovanni Buratelli

Riječki historiograf Giovanni Kobler donosi podatak da je obitelj Buratelli imala patronat nad kapelom svetog Antuna Opata uz sjevernu stranu zvonika Zborne crkve.²⁹⁷ Zbog toga što je kapela bila u derutnom stanju gradske vlasti su je odlučile srušiti 1720., a Kobler navodi da je tada stari drveni oltar bio premješten u Zbornu crkvu. S druge strane Poglajen objavljuje kako je u kapeli posljednja misa služena 1723. te da je ubrzo nakon toga ona srušena.²⁹⁸ Stoga je obitelj Buratelli sredinom 18. stoljeća podigla novi mramorni oltar u Zbornoj crkvi posvećen istoimenom svecu. Luigi Maria Torcoletti se nadovezuje na dotad poznate podatke o kapeli i oltaru te spominje kako je Giovanni Buratelli 1768. za navedeni oltar nabavio viseći svijećnjak.²⁹⁹ Radmila Matejčić je u svojoj magistarskoj radnji navela kako se na oltaru nalazi pala s prikazom *Antuna Opata* koju je izradio Valentin Metzinger.³⁰⁰ Prilikom vizitacije riječkih crkava i kapela 1658. generalni vikar pulske biskupije Francesco Bartiroma spominje da se kapela svetog Antuna pod patronatskim pravom obitelji Buratelli nalazi pokraj Zborne crkve.³⁰¹ Već spomenuti Giovanni obnašao je 1735. svećeničku službu u Čabru.³⁰² Međutim, Faustino Nazzi je pronašao arhivske dokumente iz kojih se saznaje kako je Buratelli već 1738. bio izabran za svećenika u Donjoj Idriji.³⁰³ Njega je predložio arhiđakon Tolmina Andrea Foramiti, a služba mu je započela nakon što je njegovo imenovanje prvo odobreno u Grazu i ubrzo nakon toga u Beču. Giovanni je tijekom 1750-ih aktivno sudjelovao u projektu kojim su se Gornja i Donja Idrija trebale spojiti u jednu župu. Ipak, ta ideja je naišla na veliko negodovanje arhiđakona u Goriziji koji je smatrao kako bi obje župe i dalje trebale nastaviti djelovati zasebno. Damir Tulić i Danko Šourek smatraju kako je obitelj Buratelli početkom 1750-ih naručila novi mramorni oltar kod Antonija Michelazzija.³⁰⁴ S druge strane bočne

²⁹⁷ Kobler (1896a:147)

²⁹⁸ Poglajen (1930:129)

²⁹⁹ Torcoletti (1932:17)

³⁰⁰ Matejčić (1970:351), Cevc (2000:268-269), Krašovec (2000:203), Bralić (2012:197) Na oltarnoj pali svetog Antuna Opata nalazi se potpis s datacijom ljubljanskog slikara Valentina Metzingera. Radmila Matejčić je donijela podatak kako je slika datirana natpisom u 1752., a s čime se složila i Anica Cevc. Međutim, David Krašovec smatra kako je riječ o 1753. godini. Iako posljednja znamenka nije u potpunosti čitljiva, ipak je vjerojatnije da je riječ o 1752. godini.

³⁰¹ Kudiš-Burić i Labus (2003:23)

³⁰² Burić (2003:208)

³⁰³ Nazzi (2008:393)

³⁰⁴ Tulić (2012a:376), Šourek (2012:187-189), Šourek (2015:224-225)

skulpture svetog Ignacija i Marije Egipatske povezuju s djelatnošću nepoznatog kipara.³⁰⁵ Matej Klemenčić je atiku oltara svetog Antuna Opata pripisao ljubljanskom kiparu Francescu Robbi.³⁰⁶

Prema dosad poznatim arhivskim izvorima najistaknutiji član obitelji Buratelli bio je Giovanni koji je gotovo trideset godina obnašao svećeničku službu u Donjoj Idriji. Tako su nedavno publicirani dijelovi njegove oporuke sastavljene 1767. godine.³⁰⁷ On je za svoje nasljednike imenovao sestru Antoniju Suppe iz Bakra te njezine sinove Pietra i Giuseppea. Giovanni je želio da ga se sahrani u svećeničkoj grobnici koja se nalazila u župnoj crkvi u Donjoj Idriji. Sprovod je trebao voditi svećenik iz Gornje Idrije kojemu su se trebali pridružiti četiri svećenika iz Donje Idrije. Arhiđakon Andrea Foramitti trebao se pobrinuti da se služe mise za spas njegove duše. Buratellijevo tijelo su prilikom pokopa trebali nositi pripadnici bratovštine svetog Spasitelja. Oporučitelj je nadalje naložio, da nakon njegove smrti, novi župnik župne crkve treba naslijediti njegove knjige, slike i namještaj koje su se nalazile u župnom stanu. Jedino je sliku *Gospe od Ružarija* trebalo pokloniti župnoj crkvi svetog Josipa u Vojskom nedaleko Idrije.³⁰⁸ Upravo je zahvaljujući Giovanniju Buratelliju u toj crkvi za kapelana bio postavljen Martin Weinzerl 1739. godine.³⁰⁹ O visećem svijećnjaku s natpisom koji spominje Buratellija pisala je Mateja Jerman otkrivši da je izrađen u nekoj od venecijanskih zlatarskih radionica.³¹⁰

Recentno pronađeni arhivski dokumenti otkrivaju da je Giovanni bio sin gradskog suca Pietra Buratellija i Petronille rođene Bianchi. Kršten je u riječkoj Zbornoj crkvi 7. veljače 1700., a svjedoci ovog čina bili su Nicola Celebrini i Antonia Bianchi. Na sjednici gradskog vijeća održanoj 17. rujna 1717. Pietro Buratelli je pročitao molbu kojom je tražio da se njegovom sinu odobri stipendija kako bi mogao nastaviti studij na isusovačkom kolegiju u Beču.³¹¹ Dosad nije bilo poznato ni pismo koje je Giovanni uputio 17. ožujka 1725. carskim vlastima u Graz zbog

³⁰⁵ Tulić (2012a:530), Šourek (2012:188) Damir Tulić pretpostavlja da navedene skulpture iskazuju sličnost s ranim radovima Sebastiana Petruzzija, a Danko Šourek smatra kako ih je isklesao nepoznati riječki kipar koji je najvjerojatnije djelovao u radionici Antonija Michelazzija. Tulić je prilikom javnog predavanja „Umjetničko blago župne crkve Uznesenja Blažene Djevice Marije u Rijeci“ održanog 16.3.2017. skulpture povezo s kiparom Marcom Chiereginijem. O kipovima, njihovom autoru i dataciji vidjeti poglavlje 3.1.6. Pietro Fadiga.

³⁰⁶ Klemenčić (2013:350-351) Autor navodi mogućnost kako su bočne skulpture mogle biti nadodane na oltar kasnije. S navedenom tezom se složio i Damir Tulić.

³⁰⁷ Žnidaršić-Golec (2019:119-120)

³⁰⁸ Tijekom istraživanja navedena slika nije pronađena.

³⁰⁹ Volčjak (2020:216)

³¹⁰ Jerman (2020:91)

³¹¹ DARI, Općina Rijeka (HR-DARi-32), 135., 383.

problema koji su bili uzrokovani rušenjem kapele svetog Antuna Opata, a koja je bila pod patronatom njegove obitelji od davnina.³¹² Gradske vlasti su početkom 1720-ih odlučile srušiti navedenu kapelu kako bi se moglo proširiti groblje koje se nalazilo tik uz Zbornu crkvu. Zbog toga su gradski suci Pietro Tremanini i Ottavio Bono obavijestili Buratellija da je kapela u vrlo lošem stanju i da joj nedostaje potrebna oprema. Također, suci navode da je ona bila uvijek zatvorena jer se u njoj samo jednom godišnje održavalo misno slavlje. Buratelli se nije složio s takvim tvrdnjama i spominje da je kapela uvijek bila dobro opremljena te je u njoj svećenik mogao slobodno obavljati liturgiju. Isto tako Buratelli upozorava kako arhidakon prema kanonskom pravu nije imao ovlasti donijeti odluku o rušenju bilo koje kapele ili crkve. Naposljetku, suočen s pritiskom gradskih vlasti i kaptola Giovanni je ipak prihvatio rušenje, ali je tražio da mu kaptol u Zornoj crkvi ustupi kapelu i o svojem trošku podigne oltar te nabavi svu potrebnu opremu. Međutim, oni nisu ispunili svoju prvotnu obvezu i zbog toga je Buratelli uputio žalbu u Graz. U njoj je iznova zahtijevao da mu se u Zornoj crkvi preda prva lijeva kapela čiji se vanjski dio zida naslanjao na ženski benediktinski samostan. Tamo je kaptol trebao u roku od tri mjeseca podići oltar s menzom i sagraditi grobnicu za obitelj. Iznad ulaza u kapelu trebalo je postaviti i natpis koji će spominjati patronat Buratellijevih čija je jedina obveza bila održavanje godišnje mise prilikom blagdana svetog Antuna Opata. Kaptol je trebao opskrbiti kapelu svom potrebnom opremom i voditi brigu o njezinom održavanju. O svim navedenim Giovannijem željama bili su ponovno upoznati kaptol i gradske vlasti te se čekala odluka iz Graza. Čini se kako je sve bilo odobreno i ispoštovano jer je prilikom vizitacije Zborne crkve 10. svibnja 1742. biskup Balbi pregledao kapelu i drveni oltar svetog Antuna Opata upravo pod patronatom obitelji Buratelli.³¹³

³¹² DARI, Općina Rijeka (HR-DARi-32), kutija 397, fasc. 67, Očitovanje Giovannija Buratellija oko rušenja kapele svetog Antuna Opata 1725. (Prilog 29.)

³¹³ NAR, Vizitacija pulskog biskupa Giovannija Andree Balbija 1742., bez numeracije

Slika 79. Antonio Michelazzi, *Oltar svetog Antuna Opata s palom Valentina Metzingerera*, Zborna crkva, Rijeka, foto:D. Tulić

Slika 80. Antonio Micehlazzi, *Grb Giovannija Buratellija na oltaru svetog Antuna Opata*, Zborna crkva, Rijeka foto: M. Pintarić

Iz dosad fragmentarno poznate oporuke koju je Giovanni Buratelli sastavio 1. rujna 1767. saznajemo da je upravo zahvaljujući njemu podignut novi mramorni oltar.³¹⁴ Umro je u Donjoj Idriji 1768., a 4. srpnja 1769. na sjednici riječkog gradskog vijeća, pročitan je njegov testament jer je bilo potrebno riješiti određena dugovanja koja je obitelj imala prema Francescu d'Orlandu i Emanueleu de Perettiju. U oporuci je Giovanni od svojih nasljednika tražio da osiguraju novac da bi se na mramornom oltaru svetog Antuna Opata mogle održavati četiri godišnje mise. Svojoj sestri Antoniji Suppe iz Bakra ostavio je srebrni sat, komplet od šest vilica, žlica i noževa, kositreno posuđe i drvenu škrinju s platnom. Veliki vinograd na predjelu Dol namijenio je nećaku Petru Suppi. Naposljetku, nasljednici su trebali prodati određeni dio njegova pokućstva, oruđa i odjeće te novac predati budućem župniku u Idriji za pomoć siromašnima. Giovanni Buratelli slijedio je primjere riječkih obitelji i kada je skupio dovoljnu svotu novaca odlučio je stari drveni oltar zamijeniti novim mramornim. Tako je najvjerojatnije

³¹⁴ DARi, Općina Rijeka (HR-DARi-32), 137. Knjiga zapisnika gradskog vijeća 1765.-1775. Dijelovi oporuke Giovannija Buratellija bili su pročítani na sjednici gradskog vijeća 4. srpnja. 1769. (Prilog 30.). Oporuka je fragmentarno objavljena 2019. Žnidaršić-Golec (2019:119-120), ali bez spomena da je zahvaljujući Giovanniju Buratelliju podignut novi mramorni oltar u Zbornoj crkvi.

početkom pedesetih godina 18. stoljeća za taj posao angažirao uglednog riječkog kipara Antonija Michelazzija. Iako izostaju detaljniji podaci o gradnji oltara može se pretpostaviti da je upravo prema prelatovoj osobnoj želji na atiku oltara postavljen kip svetog Ivana Evanđelista ujedno njegova osobnog zaštitnika. Za razliku od toga na umetnutim raskošnim *rocaille* konzolama nalaze se skulpture svetog Ignacija i Marije Egipatske koje su na oltar vjerojatno smještene naknadno, početkom šezdesetih godina 18. stoljeća te postoji mogućnost da ih nije naručio Buratelli.³¹⁵ Ipak, on je najvjerojatnije preko osobnih poznanstava koje je imao u nedalekoj Ljubljani nabavio oltarnu palu svetog *Antuna Opata* kod tamošnjeg renomiranog slikara Valentina Metzingera. Naposljetku, za obiteljsku kapelu je u nepoznatoj venecijanskoj radionici 1768. nabavio i srebrni viseći svijećnjak.³¹⁶ Treba istaknuti da se zasad uz Giovannija tek može sa sigurnošću vezati opremanje obiteljske kapele u Rijeci. Međutim, ostaje nepoznata njegova naručiteljska i donatorska uloga u Donjoj Idriji gdje je djelovao tridesetak godina. Stoga se samo hipotetski može razmatrati mogućnosti da je upravo on tijekom šezdesetih godina 18. stoljeća kod lokalnog majstora Jožefa Mraka (1709. – 1786.) naručio veliki fresko ciklus s prizorima iz života Bogorodice za svod tamošnje župne crkve.³¹⁷ Iz sačuvane oporuke saznaje se kako je u Buratellijevom vlasništvu bilo nekoliko slika, a od kojih se jedino navodi ona *Gospe od Ružarija* koja je nakon njegove smrti poklonjena župnoj crkvi u Vojskom. Vjerojatno je riječ o skromnijoj zbirci djela koja su ukrašavala prostorije župnog stana, ali ukazuju na Giovannijev afinitet prema naručivanju umjetnina.

³¹⁵ O navedenim skulpturama kao i mogućnosti da su na oltar postavljene naknadno vidjeti poglavlje 3.1.6. Pietro Fadiga i suradnici.

³¹⁶ Na visećem svijećnjaku nalazi se natpis R:^{US} D:/IOANNES/BVRATELLI/P.^{US} I:^{IS} F. F./ANNO / 1768 Kratica P.^{US} I:^{IS} se najvjerojatnije odnosi na njegovu službu „Parochus Idriensis“.

³¹⁷ Sapač (2006:38)

Slika 81. Nepoznata venecijanska radionica, *Srebrni viseći svijećnjak s natpisom Giovannija Buratellija*, 1768., Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Jerman

2.2.4. Pietro Francesco Svilocosi de Jurcovich

Prema Kobleru najraniji spomen obitelj Svilocosi de Jurcovich u Rijeci datirau u sredinu 17. stoljeća. Trgovac Pietro, porijeklom iz Dubrovnika, je 1660. postao riječki građanin, a 1678. mu je car Leopold I. dodijelio plemićku titulu.³¹⁸ On je ubrzo nakon toga, točnije 1690., imenovan carskim poreznikom u Lici i Krbavi. Njegov sin Giuseppe Antonio rođen je 1681. i bio je doktor prava, a 1717. je ušao u gradsko vijeće. On se početkom 1700-ih oženio Mariom Fiorini, a iz tog braka rođeni su Pietro Francesco i Teodoro Giuseppe. Pietro je 1737. potvrđen za kanonika Zborne crkve da bi 1752. preuzeo službu arhiđakona. Kada je umro Nicola Tudorovich, vlasti iz Beča su omogućile biskupu Balbiju da po svojoj želji odabere novog arhiđakona. On se nakon konzultacija sa svojim suradnicima odlučio za Pietra Svilocosija.³¹⁹ Biskup je 10. listopada 1752. uputio pismo riječkom kaptolu u kojem ih je obavijestio o svojoj odluci. Isto tako je poznato da je Pietru njegova sestrična Antonija Monaldi 1756. oporučno ostavila vinograd, kuću i šumu na Drenovi i predala mu patronat nad kapelama Blažene Djevice Marije na Drenovi i svetog Bernardina u Rijeci. Kada je papa Klement XIV. (1769. – 1774.) ukinuo isusovački red 21. srpnja 1773. bulom „Dominus ac Redemptor“, arhiđakon Svilocosi je sudjelovao u provođenju odluke u Rijeci.³²⁰ Tako je zajedno s gradskim sucima i notarom bio prisutan prilikom popisivanja sveukupne pokretne i nepokretne imovine u vlasništvu riječkih isusovaca. Dekretom pulskog biskupa Francesca Polesinija (1772. – 1778.) Pietro je 20. prosinca 1776. imenovan generalnim vikarom austrijskog dijela biskupije.³²¹ Umro je 20. lipnja 1780. u obiteljskoj kući koja se nalazila nasuprot crkve Tri Kralja i bio je pokopan u Zornoj crkvi.³²² Poglajen donosi podatak kako je Svilocosi 1771. za Zbornu crkvu nabavio nove orgulje.³²³

Novopronađeni arhivski dokumenti nam otkrivaju dosad nepoznatu naručiteljsku i donatorsku ulogu arhiđakona Svilocosija. Krajem svibnja 1755. u Rijeci se odvijala burna

³¹⁸ Kobler (1896c:183)

³¹⁹ Kobler (1896c:293), Grah (1988:85)

³²⁰ Kobler (1896a:116), Budicin, Leideck i Perinčić (2019:186)

³²¹ Kobler (1896c:295) Njegovo imenovanje spominje i senjsko-modruški biskup Ivan Krstitelj Ježić u svojoj vizitaciji Rijeke 1789. Biskupijski i kaptolski arhiv u Senju, F VIII br.2 B, Personalna vizitacija Ivana Krstitelja Ježića 1789.

³²² Kobler (1896a:89)

³²³ Poglajen (1930:140)

rasprava uzrokovana gradnjom mramornog oltara svetog Vinka Fererskog u Zornoj crkvi.³²⁴ Naime, arhiđakon je za podizanje navedenog oltara potpisao ugovor 19. svibnja 1755. s venecijanskim altaristom Pietrom Fadigom. Majstor se obavezao izraditi oltar za cijenu od 540 dukata te mu je odmah bilo isplaćeno 200 dukata, a dogovoreno je kako će ostatak novaca dobiti kada kaptol prikupi dovoljno sredstava. Fadiga je prilikom izvedbe oltara trebao slijediti primjer već postojećeg oltara Filipa Nerija na lijevoj strani trijumfalnog luka Zborne crkve. Isti je posao arhiđakon prvotno htio ponuditi riječkom kiparu Michelazziju, ali se s tom idejom nisu složili kanonici i određena neimenovana gospoda zbog toga jer kipar nije ispoštovao ugovor kada je klesao oltar svetog Filipa Nerija. On je obećao kako će navedeni oltar podići za 4 mjeseca, ali je kasnio skoro godinu dana. Također, smatrali su da Michelazzi u tom trenutku ne može preuzeti gradnju oltara jer je radio na obnovi luke i jednom drugom neimenovanom oltaru. Uz to, nije posjedovao dovoljno novaca kako bi mogao nabaviti mramor u Veneciji i osigurati izvršenje posla u zadanom roku. Arhiđakonova odluka razljutila je Michelazzija koji je pravdu odlučio potražiti kod riječkog kapetana Giovannija Felicea Gerlicija. Stoga je kapetan preko svojih savjetnika tražio od Svilocosija da klesanje oltara svetog Vinka Fererskog povjeri domaćem uglednom kiparu, a ne da se novac iznosi iz Monarhije i daje strancu. S arhiđakonovim izborom altarista slagao se i gradski kirurg Nicola Patuna koji je početkom 1750-ih potaknuo štovanje sveca u Rijeci te je bio prisutan u sakristiji prilikom ugovaranja posla s Fadigom. Svilocosi je bio izuzetno revoltiran kapetanovim zahtjevom te ga je preko njegovih poslanika obavijestio kako će on prema vlastitoj želji u Zornoj crkvi za gradnju oltara birati one majstore koje smatra najprikladnijima. Arhiđakon je, k tome, posebno naglasio kako kapetan može donositi odluke samo prilikom uređenja vlastite kuće. Pietru se nije sviđalo što ga kapetan nije došao osobno posjetiti kako bi raspravili o navedenom problemu. Isto tako bio je jako uzrujan zbog lažnih glasina koje su se o njemu širile gradom, a sve kako bi se zadovoljilo Michelazzija koji je 1754. prekršio sve dogovore kod podizanja oltara Filipa Nerija. O cjelokupnom problemu Svilocosi je obavijestio nadležnu tršćansku Intedancu od koje je tražio da upozori kapetana na ponašanje kako bi se svaka njihova buduća međusobna korespondencija odvijala u civiliziranijem tonu. Pietro Svilocosi nije popustio velikim pritiscima kapetana i gradskih vijećnika te je Fadiga dovršio oltar 1757. godine. Već iduće godine, na svečev blagdan, održana je velika procesija koju je predvodio upravo Svilocosi i tada je na oltar postavljena

³²⁴ DARI, Poglavarско namjesništvo (HR-DARI-4), busta 16, svež. 9. Dijelovi dopisa kojeg je arhiđakon Pietro Svilocosi poslao tršćanskoj Intendanci, a odnose se na probleme oko gradnje oltara svetog Vinka Fererskog. (Prilog 31.)

drvena skulptura sveca koju je najvjerojatnije osobno nabavio zahvaljujući legatu njegove rođake Antonije Monaldi rođene Perri.³²⁵ Za ukras oltara prigodom svećanih procesija, Nicola Patuna je kanoniku Orlandu u tu svrhu predao novonabavljene liturgijske predmete.³²⁶

Ubrzo nakon toga arhiđakon, je zajedno sa svećenikom Matiom Kucichem 1762. u Rijeci pokrenuo štovanje svete Margarete Kortonske. Kucich je dobio dopuštenje od Svilocosija kojim mu je odobreno podizanje oltara u kapeli svetog Fabijana i Sebastijana u čast navedene svete.³²⁷ Kako u tom trenutku još nije bilo moguće slaviti trodnevnicu u kapeli, Kucich je molio arhiđakona i kaptol da se to omogući u Zbornoj crkvi. Molitve su trebale započeti 22. veljače i završiti na blagdan svetog Mateja Apostola. Prva dva dana trebale su se služiti tihe mise s izlaganjem Presvetog Sakramenta, pjevanjem litanija i blagoslovom nakon ručka. Treći dan se trebala slaviti pjevana misa za koju je Kucich namijenio 12 fiorina. Zbog toga je već 1763. u Zbornoj crkvi ustanovljena i bratovština Margarete Kortonske čiji su članovi svake sljedeće godine osigurali 50 dukata kako bi se održala pjevana misa na blagdan svete.³²⁸ Kada je 14. svibnja 1775. Rijeku posjetio car Josip II. upravo je arhiđakon predvodio misno slavlje u Zbornoj crkvi. Nakon skoro trideset godina arhiđakonske službe Svilocosi se razbolio početkom 1780. pa je 10. svibnja odlučio sastaviti oporuku.³²⁹ Iz nje se saznaje da je bio doktor teologije, a uz službu arhiđakona i generalnog vikara još je bio i opat u Svetom Jakovu u Opatiji. Odlučio je da ga se pokopa u kaptolskoj grobnici u svetištu Zborne crkve, a svojim je nasljednicima naredio da se za njegovu dušu treba održati 500 tihih misa. Bratovštini svetog Nikole i Tijela Kristova ostavio je 10 dukata, a onoj Gospe Karmelske 5 dukata. Za Čudotvorno raspelo u isusovačkoj crkvi svetog Vida namijenio je 5 dukata. Rođaku Bonifaciju Jurkovicu iz Paga bilo je potrebno predati 50 fiorina, a svećeniku Nicoli Porsichu iz Lovrana 100 fiorina. Svilocosi navodi kako je od svoje rođake Antonije Monaldi rođene Perri dobio patronat nad kapelom svetog Bernardina u gradu i onom Blažene Djevice Marije na Drenovi. Također, ona mu je testamentom iz 1756. ostavila i 1200 fiorina kako bi se mogao nastaviti brinuti za navedene kapele. Stoga je on zakonitoj nasljednici Rosaliji Svilocosi, rođenoj Perri, namijenio kuću, vinograd i šumu na Drenovi te povjerio brigu o kapeli Blažene Djevice. Rosalija se trebala

³²⁵ Tulić i Pintarić (2021:254)

³²⁶ AZR, Knjiga oltara Vinka Fererskog, str. 18, Inventar oltara svetog Vinka Fererskog. (Prilog 32.)

³²⁷ NAR, Zborni kaptol i arhiđakoniat, kutija bez kutija bez numeracije, fasc. 3., Dopuštenje arhiđakona Svilocosija za podizanje oltara svete Margareta Kortonske u kapeli svetog Fabijana i Sebastijana. (Prilog 33.)

³²⁸ AZR, kutija bez numeracije, fasc. 4., Popis svetkovina u Zbornoj crkvi 1631.- 1833.

³²⁹ NAR, Zborni kaptol i arhiđakoniat, kutija bez numeracije, fasc. 35., Oporuka arhiđakona Pietra Francesca Svilocosija de Jurchovicha. (Prilog 34.)

pobrinuti i za sve troškove vezane uz njezino uređenje.³³⁰ Uz to, Pietro je naredio da je u njoj potrebno godišnje održati 30 misa prilikom najvažnijih blagdana. Isto tako je odlučio da će nakon smrti Rosalije svu navedenu imovinu na Drenovi, uključujući i patronat nad kapelom, naslijediti riječki kaptol koji će se morati pridržavati istih uvjeta. Svilocosi je umro 30. lipnja 1780. u dobi od 68 godina u vlastitoj kući koja se nalazila uz riječku crkvu Tri Kralja.³³¹

Slika 82. Pietro Fadiga, *Oltar svetog Vinka Fererskog*, Zborna crkva, Rijeka, foto: D. Tulić

Dosad je u literaturi bila nepoznata Svilocosijeva uloga u podizanju mramornog oltara Vinka Fererskog. Kao što je već rečeno, on je za taj posao odabrao venecijanskog altarista Pietra Fadiga. Međutim, nije poznato tko je venecijanskog majstora mogao preporučiti riječkom arhiđakonu. Tek se može pretpostaviti da je to bio gradski kirurg Nicola Patuna koji je u Veneciji vjerojatno imao određene veze s obzirom da je tamo kratko boravio prije nego je došao u Rijeku 1727. godine.³³² Odrativši posao na vrijeme, poštujući odredbe ugovora, Fadiga je stekao naklonost Svilocosija. Stoga ga je arhiđakon odlučio protežirati u odnosu na domaćeg kipara Michelazzija prilikom nekoliko sljedećih narudžbi. Tako mu je 1761. povjerio gradnju

³³⁰ Kobler (1896a:152) Autor spominje da je navedena kapela u Drenovi srušena 1846., a na njezinom mjestu je sagrađena nova 1863. godine.

³³¹ Dosad se pogrešno navodilo kako je umro 20. lipnja 1780.

³³² Matejčić (1982:39)

mramornog oltara svetog Antuna Padovanskog u Zornoj crkvi. Čini se kako je upravo Svilocosi mogao predložiti Fadigu i franjevcima na Trsatu prilikom podizanja oltara svetog Antuna Padovanskog, kao i senjskim kanonicima za oltare svetog Josipa i Ivana Nepomuka.³³³

Iako Svilocosi nije bio u dobrim odnosima s Michelazzijem ipak mu je 1763. prema želji obitelji Sumrecher isplatio 150 fiorina za kip svetog Martina.³³⁴ Osim što je bio povezan s narudžbama mramornih oltara sada je poznato da je arhiđakon zajedno sa svećenikom Kucichem u Rijeci inicirao početak štovanja svete Margarete Kortonske. Franjevka iz Cortone proglašena je svetom 16. svibnja 1728. u bazilici svetog Petra u Rimu i ubrzo nakon toga je u habsburškim zemljama započelo promicanje pobožnosti prema njoj zahvaljujući liturgijskim slavljinama i propovijedima franjevac.³³⁵ Na prostoru sjevernog Jadrana štovanje svete franjevke trećoretke započelo je u Senju tijekom pedesetih godina 18. stoljeća.

Slika 83. Nepoznati autor, *Oltar svete Margarete Kortonske*, crkva svetog Sebastijana, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 84. Johann Michael Lichtenreiter (?), *Sveta Margareta Kortonska*, crkva svetog Sebastijana, Rijeka, foto: M. Pintarić

Ubrzo nakon toga se proširilo i na ostale gradove, pa je tako Matia Kucich sredinom šezdesetih godina 18. stoljeća podigao drveni oltar posvećen svetici u riječkoj kapeli svetog Fabijana i Sebastijana.³³⁶ Tijekom 19. stoljeća kapela je bila obnovljena pa su od izvornog oltara danas

³³³ Vidjeti poglavlje 3.1.6. Pietro Fadiga i suradnici.

³³⁴ Tulić i Pintarić (2021:135)

³³⁵ Bralić (2018:93)

³³⁶ Iz sačuvanog inventara kapele sastavljenog 1786. saznajemo da je oltar bio načinjen od drva.

ostali sačuvani samo drveni kipovi Petra i Pavla te oltarna pala s prikazom *Margarete Kortonske*. Na njoj se nalazi vrlo oštećeni natpis kojeg se ipak može dijelom rekonstruirati, a spominje upravo Pietra Francesca Svilocosija de Jurchovica.³³⁷ Najvjerojatnije je upravo arhiđakon za netom podignuti oltar naručio sliku koja se povezuje s goričkim slikarom Johannom Michaelom Lichtenreiterom (1705. – 1780.).³³⁸ Na preslikanom natpisu spominje se i arhiđakonova služba generalnog vikara što znači da je slika mogla biti naručena između 1776. i 1780. godine.³³⁹ U sakristiji Zborne crkve nalazi se još jedna Lichtenreiterova oltarna slika *Margarete Kortonske*, a koju je možda naručila novoosnovana bratovština posvećena svetici tijekom treće četvrtine 18. stoljeća.³⁴⁰

³³⁷ Bralić (2018:103-104) Dosad se natpis samo fragmentarno čitao kao „PETRI FRANCISCI SVIT(...) / (...) VICA (...) / CVRAVIT” Riječ je, međutim, o natpisu koji glasi „PETRI FRANCISCI SVILOCOSI DE JURCHOVICH GENERALE VICARIO”

³³⁸ Bralić (2018:104)

³³⁹ „GENERALE VICARIO VESCOVILE” Na preslikanom natpisu spominje se i arhiđakonova služba generalnog vikara.

³⁴⁰ Bralić (2018:97) Autorica spominje samo sliku i autora. Tijekom istraživanja je pronađen arhivski zapis da je u Zbornoj crkvi djelovala bratovština Margarete Kortonske.

2.3. REDOVNIČKE ZAJEDNICE

2.3.1. Augustinci

Sredinom 20. stoljeća riječki je svećenik Luigi Maria Torcoletti objavio najraniju monografsku obradu nekadašnjeg augustinskog samostana i crkve svetog Jeronima.³⁴¹ On se u tom radu često poziva na podatke koje su prije njega donijeli lokalni historiografi Giovanni Kobler, Giuseppe Poglajen i Giuseppe Viezzoli, ali ih proširuje s nekoliko novopronađenih arhivskih vijesti. Radmila Matejčić je prva provela povijesno-umjetničku analizu kompleksa i crkve, kao i njezinog sačuvanog inventara.³⁴² Nakon toga je uslijedilo nekoliko doktorskih disertacija i znanstvenih radova čiji su se autori bavili umjetničkim predmetima iz samostana i crkve. Tako je Višnja Bralić pisala o slikarskim djelima, a Damir Tulić i Danko Šourek istraživali su mramornu skulpturu i altaristiku.³⁴³ U sklopu obilježavanja sedamstote obljetnice osnutka nekadašnjeg augustinskog samostana izrađen je elaborat u kojem su se Nina Kudiš, Damir Tulić i Marijan Bradanović ponovno dotaknuli tema vezanih uz slikarstvo, skulpturu i arhitekturu.³⁴⁴ Nedavno je obranjena doktorska disertacija Mateje Jerman u kojoj su analizirani svi liturgijski predmeti od plemenitih metala, a činili su nekadašnji inventar augustinskog samostana u Rijeci.³⁴⁵ Recentno je crkveni povjesničar Marko Medved izdao i opsežnu historiografsku monografiju o nekadašnjem augustinskom samostanu i crkvi svetog Jeronima.³⁴⁶ Temeljem istraživanja ranije nepoznatih arhivskih vrela, autor donosi veliki broj novih spoznaja o djelovanju redovničke zajednice i njezinom velikom utjecaju na mnogobrojna zbivanja u gradu. Naposljetku, Damir Tulić i Mario Pintarić su pronašli arhivske dokumente koji otkrivaju kako je obnovu crkve krajem šezdesetih godina 18. stoljeća vodio riječki kipar i arhitekt Antonio Michelazzi.³⁴⁷

Prema najnovijim istraživanjima izgradnju samostana i crkve možemo datirati između 1368. i 1409. godine.³⁴⁸ Dosad još uvijek nije pronađena utemeljiteljska listina riječkih

³⁴¹ Torcoletti (1944:8)

³⁴² Matejčić (1970:375-406)

³⁴³ Bralić (2012:235-238), Tulić (2012a:365-391, 517-546), Šourek (2012:403-443), Šourek (2015:181-212)

³⁴⁴ Bradanović, Tulić, Kudiš (2019:7-99)

³⁴⁵ Jerman (2020:82,91-92,194,388)

³⁴⁶ Medved (2020c:22-31) s prethodnom bibliografijom.

³⁴⁷ Tulić i Pintarić (2021:136-138)

³⁴⁸ Medved (2020c:51-54)

augustinaca, ali u povelji iz 1429. Reinprecht Walsee navodi kako je njegov predak Hugon VIII. osnovao, sagradio i opremio samostan. Medved smatra kako još uvijek ostaje otvoreno pitanje podudara li se izgradnja sklopa s dolaskom redovnika ili su se oni u Rijeci nalazili i prije podizanja kompleksa. Poznato je da sredinom 15. stoljeća Martin Raunacher gradi gotičku kapelu Presvetog Trojstva, a braća Nikola i Gaspar Rauber podižu kapelu Majke Milosti (Mater Gratiae).³⁴⁹ Brigu o kapeli obitelji Rauber sredinom 16. stoljeća preuzima bratovština Bezgrešnog Začeca te je ubrzo nakon toga došlo i do promjene njezina titulara. Tijekom 15. i 16. stoljeća utemeljen je veliki broj misnih zaklada zahvaljujući brojnim plemićkim obiteljima. Samostan je u to vrijeme pripadao velikoj Bavarskoj augustinskoj provinciji unutar distrikta za područje Štajerske i Koruške. Već su u tom razdoblju riječki augustinci bili vlasnici brojnih zemljišta u neposrednoj riječkoj okolini. Tako je u njihovom posjedu bila Andrejščica s kapelama svetog Andrije i svetog Augustina, kapela svete Cecilije na prostoru Mlake te kapela svetog Nikole i svetog Martina na granici s Kastavštinom. Prilikom mletačkog zauzimanja Rijeke 1509. stradao je veliki broj profanih i sakralnih građevina. Zbog toga je tadašnji prior augustinaca Ivan Primožić započeo veliku obnovu samostanskog kompleksa. Marko Medved donosi novu tezu, odnosno interpretaciju, da je za vrijeme Primožićeva priorata došlo do rušenja stare crkve svetog Jeronima, ali i gradnje nove čiji je položaj promijenjen u odnosu na prvotnu, sagrađenu u 14. stoljeću.³⁵⁰ Istovremeno je bio napravljen i popis pokretnih dobara samostana 1523. koji ukazuje na to da su određeni predmeti bili otuđeni prilikom mletačke opsade. U inventaru se od predmeta liturgijske namjene spominju tri kaleža s patenama od srebra, jedan parament u ljubičasto-crvenoj boji, šest uporabljivih paramenata raznih boja, četiri jednostavna paramenta s pripadajućim ornamentima, prijenosni tabernakul, tri oltarnika raznih boja, jedan stijeg s križem i tri prijenosna oltara.³⁵¹ Zbog reformacije koja je sredinom 16. stoljeća buktila Europom u riječku zajednicu dolaze augustinci iz Ljubljane te im je zbog toga 1555. ustupljena bivša benediktinska opatija svetog Jakova u današnjoj Opatiji. Značajna promjena događa se oko 1577. kada se uspostavlja Štajersko-koruška augustinska provincija u kojoj je najvažniju ulogu imao riječki samostan.³⁵² U to vrijeme prior je bio Ivan Klobučarić koji je uspio vratiti u riječko vlasništvo određene posjede te je sudjelovao u osnivanju bratovštine Gospe od Ružarija. Štajersko-koruški augustinci ujedinili su se 1653. s Austrijskom provincijom s izuzetkom

³⁴⁹ Medved (2020c:124)

³⁵⁰ Medved (2020c:186)

³⁵¹ Medved (2020c:181)

³⁵² Medved (2020c:351)

generalnih samostana u Ljubljani i Rijeci.³⁵³ Ulasku Riječana protivili su se bečki augustinci jer su bili nezadovoljni njihovim ponašanjem. Ipak, konačan je dogovor o pripojenju postignut 1669., ali riječki samostan nije sačuvao pravo izbora priora i zadržavanja vlastitog novicijata.³⁵⁴ Tih godina dolazi i do velikog proširenja kapele Bezgrešnog Začeca uz klaustar samostana.³⁵⁵ Međutim, najznačajnija obnova dogodit će se tijekom 18. stoljeća. Radovi su započeli 24. svibnja 1726., kada je položen kamen temeljac za pregradnju i proširenje samostanskog kompleksa.³⁵⁶ Zbog toga su gradske vlasti dopustile augustincima da otvore veliki prolaz kroz gradske zidine kako bi se lakše dopremao potreban građevinski materijal. Početkom 1731. redovnici su tražili od Austrijske augustinske provincije novčanu pomoć za nastavak radova na samostanu. Ubrzo nakon toga dolazi i do velikog preuređenja svetišta crkve oko 1743.-1744., a kojeg financira trgovac Giuseppe Minolli. Ponovnu potporu od provincijskog kapitula augustinci su tražili 1746. kada ih se upozorava da trebaju razumno i postepeno trošiti novac, ali isključivo iz vlastitih sredstava. Radovi na samostanu bili su iznenadno prekinuti krajem 1750. kada je Rijeku pogodio snažan potres. Posljednji veliki zahvat koji su redovnici inicirali odnosio se na pregradnju crkve svetog Jeronima, a da bi osigurali dovoljno novaca odlučili su isusovcima prodati opatiju svetog Jakova u Opatiji. Nedavno pronađeni arhivski dokumenti otkrivaju kako je obnovu crkve vodio riječki kipar i arhitekt Antonio Michelazzi.³⁵⁷ Crkva je bila prema njegovom projektu preuređena i produžena za 15 venecijanskih stopa. Naposljetku, odlukom cara Josipa II. augustinski samostan je zatvoren 16. travnja 1788. godine.³⁵⁸ U trenutku raspuštanja samostana u njemu su se nalazili prior Karlo Samsa i devet redovnika. Ukidanjem samostana raspršena je i njegova bogata baština jer je znatan dio predmeta bio prodan početkom 19. stoljeća kako bi se omogućilo održavanje crkve svetog Jeronima.

³⁵³ Medved (2020c:625)

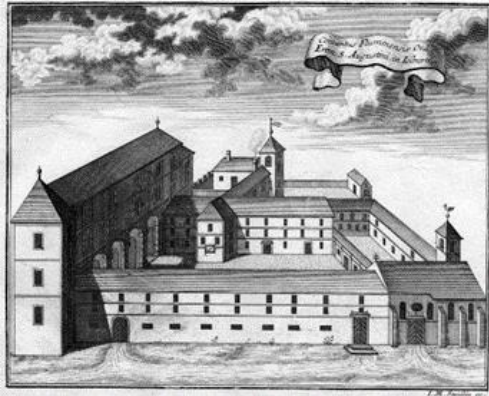
³⁵⁴ Medved (2020c:625)

³⁵⁵ Medved (2020c:127)

³⁵⁶ Medved (2020c:578)

³⁵⁷ Tulić i Pintarić (2021:136-138)

³⁵⁸ Medved (2020c:632)

Slika 85. Johann Matthias Steidlin, *Samostan i crkva svetog Jeronima u prvoj polovici 18. stoljeća* (preuzeto iz Medved M. (2020c))

Slika 86. Antonio Michelazzi, *Crkva svetog Jeronima*, Rijeka, foto: D. Tulić

Tada je i dio nekadašnjeg redovničkog kompleksa preuređen i u njega se smjestila gradska uprava, a crkvom je nastavio upravljati dijecezanski svećenik.³⁵⁹ Historiografska istraživanja nekadašnjeg augustinskog samostana i crkve svetog Jeronima, kao i povijesno-umjetničke analize sačuvanog inventara bile su u fokusu brojnih autora. Međutim, dosad je izostalo proučavanje naručiteljske aktivnosti redovničke zajednice o kojoj se saznaje iz vrlo oskudnih arhivskih vijesti. Nekoliko novopronađenih dokumenata otkriva da je prior Nicola Speranzi 24. lipnja 1766. uputio dopis gradskim vlastima povodom radova koji su započeli na crkvi i samostanu.³⁶⁰ Naime, on obavještava kapetana i vijećnike kako će se zbog produženja crkve morati srušiti stariji južni zid koji je ograđivao kompleks, a prostirao se paralelno s gradskom ulicom. Od gradskih vlasti tražio je novčanu pomoć kako bi se mogao sagraditi novi zid koji će pratiti dispoziciju obnovljenog samostana i pregrađene crkve. Zbog toga je na sljedećoj sjednici 28. lipnja 1766. spomenuto da je gradski mjernik i procjenitelj Andrea Collenz pregledao postojeći ogradni zid i zaključio da će trošak radova iznositi 735 lire. Nadalje, povodom istog problema Speranzi se ponovno obraća gradskim vlastima 13. ožujka 1767. godine.³⁶¹ Tada napominje da je prije godinu dana pisao vijećnicima i sucima da mu odobre novčanu pomoć oko podizanja novog ogradnog zida. Oni su ga ubrzo nakon toga obavijestili da će za navedenu gradnju moći izdvojiti 300 fiorina. Speranzi navodi da će redovnici novom konsolidacijom prostora izgubiti određeni dio zemljišta i mogućnost

³⁵⁹ Nekadašnjim augustinskim samostanom i crkvom svetog Jeronima od 1951. upravlja Hrvatska dominikanska provincija.

³⁶⁰ DARI, Općina Rijeka (HR-DARi-32), 137. Knjiga zapisnika gradskog vijeća 1765.-1775., str. 75. Prior augustinskog samostana traži dopuštenje za rušenje zida. (Prilog 35.)

³⁶¹ DARI, Općina Rijeka (HR-DARi-32), kutija 32, fasc. 18. Pismo priora Nicole Speranzija gradskim vlastima. (Prilog 36.)

korištenja bunara, ali će se zato proširiti i urediti gradska ulica. Naposljetku, prior od vijeća traži izdašnu pomoć od 900 fiorina za spomenute radove, a koja se temeljila na procjeni izrađenoj od strane neimenovanog stručnjaka. Istovremeno je Speranzi kod uglednog domaćeg kipara i arhitekta Michelazzija naručio projekt preuređenja crkve svetog Jeronima.³⁶² Michelazzi je 1755. postao carsko-kraljevski arhitekt te je bio zadužen za sve javne gradnje u Rijeci, Senju i Karlobagu.³⁶³ Za navedene gradove izradio je desetak planova i projekata koji su se prvenstveno odnosili na profane građevine.

Slika 87. Hauptmann von Penko, *Prikaz augustinskog kompleksa* 1766. (preuzeto iz Medved M. (2020c))

Slika 88. *Trg ispred nekadašnjeg augustinskog kompleksa*, 20. stoljeće (preuzeto s interneta; wikimedia.comons)

Prior je najvjerojatnije bio dobro upoznat s njegovom djelatnošću, a posao je odlučio povjeritiiskusnom Michelazziju zbog toga što je izvrsno poznao arhitektonsku strukturu crkve s obzirom na to da je početkom 1743. sudjelovao u pregradnji srednjovjekovnog svetišta čiji su zidovi tada bili povišeni i nanovosvođeni.

U trenutku kada je cijeli augustinski kompleks bio veliko gradilište, prior Speranzi 1767. za samostan nabavlja pozlaćeni kalež u nepoznatoj radionici. Riječ je o djelu vrlo bogate dekorativne kompozicije na kojoj euharistijske simbole u vidu grozdova vinove loze flankiraju vješto izvedeni *rocaille* motivi.³⁶⁴ Budući da je tada sav novac samostana bio usmjeren na troškove obnove samostana i crkve možemo pretpostaviti da je Speranzi nabavio kalež iz

³⁶² Tulić i Pintarić (2021:136-138)

³⁶³ Tulić i Pintarić (2019:112)

³⁶⁴ Jerman (2020:82)

vlastitih sredstava. Početkom 1740-ih, kada je pristupio augustinskom redu, njegov otac mu je predao izdašan legat od 600 fiorina.³⁶⁵ Kako je bila riječ o pozamašnoj svoti novaca postoji mogućnost da je prior određeni dio kasnije namijenio upravo za kupnju spomenutog liturgijskog predmeta. Riječkom augustinskom redu pripadao je i njegov brat Agostino Speranzi koji je 17. ožujka 1748. sastavio oporuku. U njoj je svojim nasljednicima naredio da Nicoli predaju jedan križ od pozlaćenog srebra, srebrni sat, brevijar i redovničku odjeću. Potrebno je ovdje napomenuti da je Nicolin brat Filippo 1751. donirao krunu za Raspelo u isusovačkoj crkvi svetog Vida.³⁶⁶ Riječki su redovnici imali važnu ulogu i u širenju određenih augustinskih pobožnosti tijekom druge polovice 18. stoljeća na Kvarneru. Jedna od njih odnosila se i na zajednicu kulta Majke Dobrog Savjeta iz Genezzana koju je 1753. odobrio papa Benedikt XIV. (1740. – 1758.) obznanivši *breve Iniunctae Nobis*. Zbog toga je riječka zajednica odlučila nabaviti kopiju slike *Gospe od Dobrog Savjeta*, koju je izradio njihov redovnik Facundo Fister 1774. godine.³⁶⁷ On je u samostanu bio prisutan tijekom sedamdesetih i osamdesetih godina 18. stoljeća, a spominje se i 1788. prilikom raspuštanja reda.³⁶⁸ Riječko djelo nastalo je po uzoru na zidnu sliku *Gospe od Dobrog Savjeta* koju su, prema legendi, anđeli 1467. prenijeli iz albanskog Skadra u Italiju te se ona pojavila na zidu nedovršene augustinske crkve u Genazzanu, pokraj Rima.³⁶⁹ Riječki redovnici su aktivno sudjelovali u popularizaciji ovog kulta pa su dali tiskati i grafički list s prikazom čudesne slike. O važnosti ove pobožnosti govori i činjenica kako su augustinci najvjerojatnije početkom osmog desetljeća 18. stoljeća podignuli i novi mramorni oltar Gospe od Dobrog Savjeta na koji je bila postavljena upravo Fisterova slika.

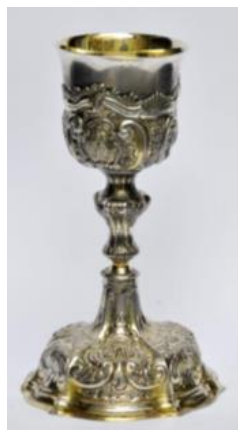
³⁶⁵ DARi, Samostan reda pustinjaka sv. Augustina (HR-DARi-250), fasc 45.

³⁶⁶ Jerman (2020:81)

³⁶⁷ Skedu o navedenoj slici i njezinom autoru je napisala Nina Kudiš za izložbu „Lice Marijino u Rijeci“.

³⁶⁸ Medved (2020c:632)

³⁶⁹ Kudiš (2020:16)

Slika 89. Nepoznata radionica, *Kalež*, 1767., crkva svetog Jeronima, Rijeka, foto: M. Jerman

Slika 90. Nepoznata radionica, *Kalež*, 1767., crkva svetog Jeronima, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 91. Facundo Fister, *Gospa od Dobrog Savjeta*, 1774., crkva svetog Jeronima, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 92. *Grafički list s prikazom Gospe od Dobrog Savjeta*, Nadbiskupijski arhiv u Rijeci (preuzeto iz Medved M. (2020c)

Ubrzo nakon toga, točnije 1785., redovnicu su gradskoj ubožnici Duha Svetoga poklonili sliku *Posljednje večere*. Djelo koje je nastalo krajem 17. stoljeća moglo se izvorno nalaziti u samostanskom refektoriju ili u augustinskoj ubožnici svetog Andrije.³⁷⁰ Posljednja dokumentirana narudžba augustinaca prije ukinuća samostana vezana je uz gradnju mramornog oltara svetog Nikole Tolentinskog. Stari drveni oltar spominje se prvi put 1452. kada je Giovanni Cechovar osnovao misnu zakladu na navedenom oltaru predavši samostanu četiri selišta koja je posjedovao u slovenskim mjestima Knežak i Bač.³⁷¹ Za vječno svjetlo na oltaru riječki kapetan sredinom 16. stoljeća sklapa ugovor o plaćanju iz najma njegove kuće na Dolcu. Kada je 28. studenog 1750. Rijeku pogodio potres upravo su ispred oltara svetog Nikole

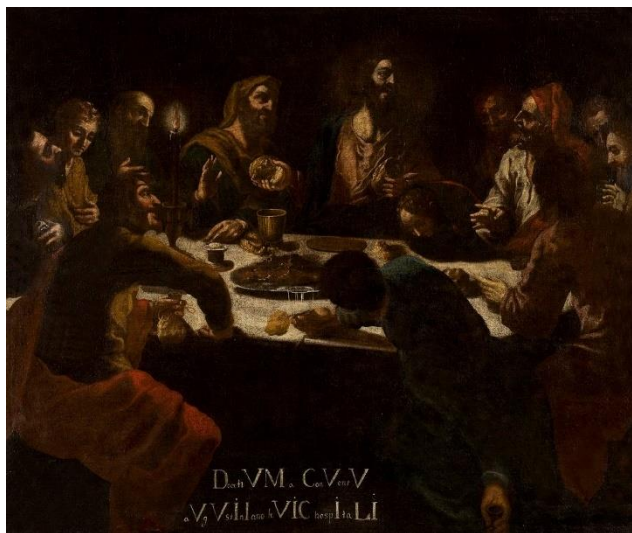
³⁷⁰ O augustinskom hospitalu svetog Andrije vidjeti Medved (2019:199-203)

³⁷¹ Medved (2020c:594)

redovnici pjevali himne i molili zagovor za prestanak podrhtavanja tla. Tridesetak godina kasnije zahvaljujući legatu kojeg je redovnicima testamentom namijenio već ranije spomenuti Antonio Kermes, oni su prema njegovoj želji pokrenuli gradnju mramornog oltara.

Slika 93. Sebastiano Petruzzi, *Oltar svetog Nikole Tolentinskog*, crkva svetog Jeronima, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 94. Nepoznati autor, *Posljednja večera*, kraj 17. stoljeća, PPMHP 119840, Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka

Prior Edvard Keller uspio je prodati nekadašnju Kermesovu kuću za cijenu od 967 fiorina. Ubrzo nakon toga je u prosincu 1780. obavijestio gradsko vijeće da će dio novaca biti utrošeno na novi oltar za koji je potpisan ugovor sa Sebastianom Petruzzijem u vrijednosti od 433 dukata.³⁷² Iako nisu poznate odredbe ugovora razvidan je udio priora u pomno odabranom ikonografskom programu oltara. U središnjem djelu je mramorna pala na kojoj je prikazan jedan od najpoznatijih prizora iz svečeva života. Prema hagiografskim zapisima on se čudesno oporavio zagovorom Bogorodice koja mu je u viđenju poručila neka u Isusovo ime za milostinju zatraži komad kruha, a koji mu je dala pobožna žena iz Tolentina te je ubrzo nakon toga i

³⁷²DARi, Općina Rijeka (HR-DARi-32), Zapisnici gradskog kapetanskog vijeća, busta 6, fasc. 1. Prior augustinskog reda obavještava gradsko vijeće oko ugovaranja gradnje oltara svetog Nikole Tolentinskog sa Sebastianom Petruzzijem. (Prilog 37.)

ozdravio. Isto tako, na oltaru se nalaze i dvije bočne mramorne skulpture koje predstavljaju svetog Vilima iz Toulousea i Vilima iz Malavallea, a povezane su uz stoljetnu augustinsku tradiciju.³⁷³

³⁷³ Medved (2020c:595)

2.3.2. Kapucini

Krajem 19. stoljeća historiograf Giovanni Kobler je objavio temeljne podatke o dolasku kapucina u Rijeku. Gradske vlasti su uputile 1606. molbu papi Pavlu V. (1605. – 1621.) za osnivanje kapucinskog samostana u gradu.³⁷⁴ Zbog toga je nakon odobrenja iz Rima nadvojvoda i budući car Ferdinand II. 1609. otkupio od augustinaca zemljište izvan gradskih zidina, uz već postojeću crkvu svetog Augustina. Istovremeno je gradsko vijeće započelo s prikupljanjem dobrovoljnih priloga građana kako bi se krenulo u izgradnju samostana. Kamen temeljac novog kapucinskog kompleksa postavljen je 28. kolovoza 1610. godine.³⁷⁵ Obnovljenu i proširenu crkvu je 14. lipnja 1613. posvetio pulski biskup Cornelije Sozomen. Isti je biskup 7. srpnja posvetio i bočni oltar svetog Antuna Padovanskog. Dolazak kapucina u Rijeku svakako je povezan s naglim razvojem reda krajem 16. stoljeća i njihovom ulogom u širenju poslijetridentske obnove. Prema Poglajenu, u kapucinskoj crkvi su se od 1630. do 1645. čuvale relikvije svetog Feliksa i Faustina.³⁷⁶ Njih je svečano u isusovačku crkvu svetog Vida 1645. prenio senjski biskup Petar Mariani (1642. – 1665.). Tijekom 17. stoljeća u samostanu su živjela dvadeset i dvojica redovnika, a djelovao je i novicijat s organiziranim studijem filozofije i teologije. Pulski biskupi su u svojim izvještajima Svetoj Stolici često hvalili kapucine kao jedinu samostansku zajednicu izvan Pule koja se uzorito pridržavala redovničkih pravila.³⁷⁷ Za povijest reda bila je važna odluka cara Josipa I. objavljena 24. lipnja 1789. kojom je u Rijeci uspostavljena kapucinska župa. Međutim, ona je bila kratkotrajna i djelovala je do 1. studenog 1807., nakon čega se pastoralna služba vratila župi Uznesenja Marijina.³⁷⁸ Naposljetku, početkom 20. stoljeća kapucini grade novi samostan i velebnu neogotičku crkvu Gospe Lurdske. Nažalost, tada je velikim dijelom rasut inventar nekadašnje crkve i samostana te je ostalo sačuvano tek nekoliko umjetničkih djela. Dosad su se povijesno-umjetničkom analizom riječke kapucinske slikarske baštine 17. i 18. stoljeća bavile Nina Kudiš, Višnja Bralić i Josipa Alviž.³⁷⁹ Novije vijesti o djelovanju redovničke zajednice u 19. i 20. stoljeću objavljene su u zborniku posvećenom višestoljetnoj kapucinskoj prisutnosti u Rijeci.³⁸⁰

³⁷⁴ Kobler (1896a:104-105)

³⁷⁵ Dujmušić (1910:22)

³⁷⁶ Poglajen (1930:120)

³⁷⁷ Grah (1987:38)

³⁷⁸ Vanino (1987:147-149)

³⁷⁹ Kudiš-Burić (1990:110-111), Bralić (2012:166-170, 240-245), Alviž (2015:65-66, 208-211, 235, 278)

³⁸⁰ Medved (2020b:11-31)

Nekoliko novopronađenih arhivskih dokumenata doprinosi boljem poznavanju povijesti redovničke zajednice tijekom 18. i 19. stoljeća. Tako saznajemo da je 17. svibnja 1747. u Rijeci održana velika osmerodnevna procesija u čast kanonizacije kapucinskih svetaca Fidelija iz Sigmaringena i Josipa Leoneškog.³⁸¹ Slavlje je započelo u Zbornoj crkvi u kojoj su tijekom cijelog dana bile izložene skulpture svetaca. Raskošna procesija krenula je u četiri sata popodne kada su se pripadnici ostalih redovničkih redova zajedno s narodom, kanonicima i arhiđakonom uputili prema kapucinskoj crkvi izvan gradskih zidina. Tom prilikom su čitane laude u čast svetaca i pjevane litanije, a blagoslov je predvodio tadašnji riječki arhiđakon Nicola Andrea Tudorovich. Sljedećeg dana Tudorovich je predvodio pjevanu misu i nakon toga su redovnici pozvani na svečani ručak. Posljednjeg dana ponovno je održana procesija u večernjim satima u kojoj su uz Zborni kaptol sudjelovale i bratovštine čiji su članovi nosili kipove navedenih svetaca, a sve je završilo već uobičajenim misnim blagoslovom arhiđakona. Tih godina redovnici su u nekoliko navrata uputili molbe gradskim vlastima kako bi prikupili dovoljno novaca za održavanja samostana. Značajna sredstva za obnovu kompleksa bila su im odobrena 1751. nakon potresa koji je znatno oštetio grad. Međutim, zahtjevi su se nastavili i kroz čitavu drugu polovicu 18. stoljeća. Određenu pomoć gradskog vijeća tražio je i tadašnji neimenovani gvardijan 1786. godine.³⁸² On je u pismo taksativno naveo sve godišnje troškove koje je nužno podmiriti da bi se mogla nastaviti voditi briga o crkvi svetog Augustina. Bilo je potrebno 30 fiorina za nabavu ulja namijenjenu visećim svijećnjacima u crkvi, od kojih je stalno gorio onaj ispred Presvetog Sakramenta. Nadalje, trebalo je kupiti 150 svijeća koje su se koristile prilikom misa i za vrijeme mnogobrojnih važnih blagdana. Sredstva od 45 ili 50 fiorina trebala su biti namijenjena za nabavu i obnovu raznog liturgijskog ruha. Tijekom iste godine veliki je broj klupa u crkvi bio uklonjen zbog lošeg stanja sačuvanosti. Također, iz gvardijanova izvještaja saznajemo da su određena oštećenja bila vidljiva i na krovu crkve. Međutim, tek se iz novopronađenog inventara samostana i crkve saznaje kako je cjelokupni interijer i eksterijer kompleksa izgledao, kao i koje su predmete kapucini posjedovali. Evidentiranje nepokretne i pokretne imovine svih gradskih crkava i samostana inicirao je gradski magistrat 10. listopada 1818. godine.³⁸³ Kapucinska crkva je bila jednobrodna građevina kamenih zidova čiji je krov

³⁸¹ AZR, Kutija bez numeracije, fasc 4., Popis svetkovina u Zbornoj crkvi 1631. – 1833. Procesija povodom kanonizacije kapucinskih svetaca. (Prilog 38.)

³⁸² DARi, Kraljevski riječki gubernij (HR-DARi-5), busta 226, N:1148 Dopis gvardijana kapucinskog samostana u Rijeci upućen gradskim vlastima 1786. (Prilog 39.)

³⁸³ DARi, Kraljevski riječki gubernij (HR-DARi-4), busta 1413. Inventar kapucinskog samostana i crkve 1818. godine. (Prilog 40.)

bio pokriven crijepom. Na vanjskom zidu pročelja bio je nadograđen pravokutni trijem kroz čija se bočna vrata ulazilo u prostor crkve. Interijer se sastojao od glavnog drvenog oltara svetog Trojstva i Augustina, dva drvena bočna oltara posvećena svetom Antunu i Ivanu Nepomuku na trijumfalnom luku, kapele s drvenim oltarom posvećenim Bogorodici i sakristije.³⁸⁴ U crkvi se nalazio i drveni kor te uobičajeni predmeti poput drvene propovjedaonice, kamene krstionice s drvenom kupolom i kamene škropionice za svetu vodu. Od najvrjednijih liturgijskih predmeta koji su činili osnovni inventar navodi se šest srebrnih kaleža, dva srebrna ciborija i tri srebrne vaze. Nadalje se spominje posrebrni viseći svijećnjak, posrebrna kadionica s lađicom, posrebrna i dijelom pozlaćena monstranca, četiri mjedena viseća svijećnjaka, jedna mjedena kadionica s lađicom i jedan mjedeni križ s postoljem. Kapucini su još posjedovali jedno veliko brončano zvono i trinaest malih te tri željezna pekača i rezača za hostije. Postojao je i značajan broj drvenih predmeta poput orgulja na koru, devetnaest klupa, tri klecala, pet ispovjedaonica, dvadeset i četiri velika svijećnjaka i šest malih te baldahin iznad propovjedaonice koji je bio prekriven crvenim baršunom. Znatan dio inventara činili su različito liturgijsko ruho i paramenti od kojih su neki bili u lošem stanju. Unutrašnjost crkve bila je ukrašena i slikarskim djelima pa je tako 1818. zabilježeno devet velikih slika, po dvije slike na koru i u oratoriju, tri slike bez stakla, jedna slika *Bogorodice* u sakristiji i četrnaest postaja križnog puta. Također, u vlasništvu redovnika bila su četiri piramidalna i četiri kvadratna relikvijara te nekoliko misala.

³⁸⁴ Žic (2010:33-37) Bez navođenja literature ili arhivskih izvora spominje kako su novi bočni oltari podignuti 1829., a glavni oltar s velikom slikom svetog Augustina 1830. godine.

Slika 95. Unutrašnjost nekadašnje kapucinske crkve svetog Augustina (preuzeto iz Alviž J. (2015))

Tik uz samu crkvu svetog Augustina nalazio se i samostan s dvorištem. U prizemlju su bili smješteni refektorij, kuhinja, nekoliko ostava i četiri sobe, a prvi kat bio je rezerviran za trideset redovničkih ćelija, malenu kapelu, knjižnicu, oratorij te dvije sobe za pranje odjeće. Unutar malene kapele postojao je drveni oltar na kojem se nalazio neimenovani kip sveca. Od ostalih vrijednih predmeta u samostanu treba izdvojiti dvije velike slike u hodniku na prvom katu i tridesetak slika različitih dimenzija u refektoriju. Gradski činovnik je 1818. predao vlastima, uz priloženi popis imovine, i gvardijanov dopis da će uskoro biti nužna obnova samostanskih prostorija. U veljači 1870. došlo je do razmirica između redovnika i magistrata kada je odlučeno da će se srušiti dio zida samostanskog vrta zbog nove prometne regulacije. To je tadašnjeg gvardijana navelo da počne razmišljati o gradnji novog kompleksa na povoljnijoj lokaciji bliže gradu. Tako su krajem 1873. započeli razgovori s tadašnjim vrlo poduzetnim gradonačelnikom Giovannijem Ciottom. On je kapucinima za gradnju novog samostana i crkve ponudio netom otkupljeno zemljište na prostoru Mlake koje je dotada bilo u vlasništvu obitelji Vranyczany.³⁸⁵

³⁸⁵DARi, Gradsko poglavarstvo Rijeka (HR-DARi-22), kutija 86 (1874.), fasc 3.

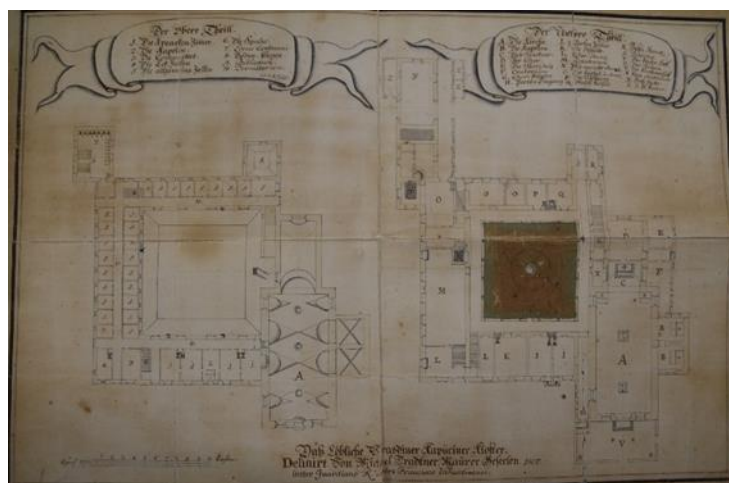
Slika 96. *Nekadašnji kapucinski kompleks* (preuzeto iz Alviž J. (2015))

Slika 97. *Ulaz u nekadašnju kapucinsku crkvu svetog Augustina* (preuzeto iz Medved M. (2020b))

Međutim, gvardijan je već 12. siječnja 1874. obavijestio gradonačelnika da nisu u mogućnosti prihvatiti njegovu ponudu jer smatraju da je lokalitet nedostatne površine i nalazi se na prevelikoj udaljenosti od centra. Tri dana kasnije, Ciotti je bio upućen novi dopis u kojem su navedeni određeni zahtjevi vezani uz kvadraturu buduće lokacije. Tom je prigodom bio priložen tlocrt postojećeg kapucinskog samostana i crkve u Varaždinu kojeg je trebalo u potpunosti slijediti prilikom buduće gradnje u Rijeci. Ipak, višegodišnje željeno preseljenje i gradnja novog zdanja započela je tek početkom 20. stoljeća kada se podiže crkva Gospe Lurdske.³⁸⁶

³⁸⁶ Medved (2020b:29)

Slika 98. Tlocrt kapucinske crkve i samostana u Varaždinu kojeg je trebalo slijediti prilikom gradnje novog kompleksa u Rijeci, Državni arhiv u Rijeci, foto: M. Pintarić

Rušenjem starog kapucinskog kompleksa velikim je dijelom raspršen njegov stariji inventar kojem je mogla pripadati i dosad nepoznata drvena skulptura sveca koja se danas nalazi u malenoj crkvi svete Katarine, na području riječkog naselja Drenova. Kip je smješten na postamentu u desnom kutu crkve i u potpunosti je preslikan te mu je naknadno izrađena nova desna ruka u koju je smještena knjiga. Međutim, najvjerojatnije je riječ o skulpturi kapucinskog sveca koja se može datirati u drugu četvrtinu 18. stoljeća i prikazuje svetog Fidelija iz Sigmaringena. Upravo iz arhivskih dokumenata saznajemo da je kip sveca postojao 1747. kada je u gradu održana velika svečanost u trajanju od osam dana s procesijama u čast njegove kanonizacije. Redovnici su za tu priliku djelo mogli naručiti u nekoj od lokalnih drvorezbarskih radionica, ali ne treba isključiti ni mogućnost da je autor netko od članova samostanske zajednice.

Slika 99. Giacomo Colombo, *Sveti Fidelije iz Sigmaringena*, oko 1690., sveti Petar Apostol, Eboli, (preuzeto: Catalogo generali dei Beni Culturali)

Slika 100. Pietro Magatti, Giacomo Bianchi, *Sveti Fidelije iz Sigmaringena*, Firenca, privatna zbirka (preuzeto: Catalogo generali dei Beni Culturali)

Slika 101. Nepoznati autor, *Sveti Fidelije iz Sigmaringena*, prva polovica 18. stoljeće, privatna zbirka (preuzeto: Catalogo generali dei Beni Culturali)

Slika 102. Nepoznati autor, *Sveti Fidelije iz Sigmaringena*, sredina 18. stoljeća, crkva svete Katarine, Drenova (Rijeka), foto: M. Pintarić

Papa Benedikt XIV. Fidelija je proglasio svetim 29. lipnja 1746. i nakon toga se počinju širiti grafički listovi s različitim scenama iz svečeva života, a od kojih je svakako najcitiraniji onaj koji je prema crtežu slikara Pietra Magattija (1691. – 1767.) izradio Gaetano Bianchi(? - 1752.?).³⁸⁷ Najpoznatiju drvenu skulpturu sveca izveo je kipar Giacomo Colombo (1663. –

³⁸⁷Coppa i Bernardini (2001:72)

1731) oko 1690. za kapucinski samostan svetog Petra Apostola iz južnotalijanskog grada Eboli.³⁸⁸ Riječki kip skromne kvalitete nastao je zasigurno prema grafičkom predlošku, a od kojih mu je najsličniji onaj s prikazom sveca u redovničkom habitu s križem i palminom granom u desnoj ruci nastao u prvoj polovici 18. stoljeća.³⁸⁹ Iz nekadašnjeg starog samostana zasigurno potječe slika *Večera Svete Obitelji* koja je danas smještena na istočnom zidu blagovaonice kapucinskog samostana u Rijeci. Djelo je najvjerojatnije vjerna i vrlo kvalitetna kopija istoimene slike koju je za blagovaonicu franjevačkog samostana na Trsatu 1640. naslikao franjevački redovnik Serafin Schön (? – 1642.).³⁹⁰ Uz nju, među najstarijim i najvrjednijim slikama u današnjem samostanu je i *Bogorodica s usnulim Djetetom Isusom na križu* koja je datirana u 1667. godinu.³⁹¹ Može se tek iznijeti pretpostavka kako je riječ o djelu koje se u inventaru iz 1818. spominje u sakristiji stare crkve svetog Augustina. Međutim, slika *Navještenja* nastala prema istoimenom djelu francuskog dvorskog rokoko slikara François Lemoynea (1688. – 1737.) zasigurno se nalazila u nekadašnjoj kapucinskoj crkvi.³⁹² O tome svjedoči prijepis povlastica pape Pija IX. (1846. -1878.) iz 1877. vezan upravo za oltar Presvetog Navještenja u bočnoj kapeli.³⁹³ Navedenu sliku spominje i Ricardo Gigante kada 1925. popisuje određene umjetnine koje su bile u riječkim crkvama.³⁹⁴ Tada se oltarna pala nalazila u spremištu samostana, a Gigante navodi kako je riječ o slici iz srušene kapucinske crkve koja je, prema njegovom mišljenju, bila djelo nepoznatog venecijanskog slikara iz 18. stoljeća. Također, spominje da se u crkvi nalazi i starija slika s prikazom svetog Augustina naslikana u maniri venecijanskog slikara Gregorija Lazzarinija (1657. – 1730.).

³⁸⁸Gaeta (2007:199-201)

³⁸⁹ Najvjerojatnije je i riječki kip prije prepravaka u ruci imao križ. U crkvi svete Katarine se još nalazi i drveni kip svetog Augustina koji je također mogao biti dijelom nekadašnjeg kapucinskog inventara.

³⁹⁰Kudiš-Burić (1990:110-111), Bralić (2012:166-1709, Alviž (2015:254-261)

³⁹¹Alviž (2015:208) U samostanu se još nalaze sljedeće slike iz 18. stoljeća: Portret kardinala Anselma Marzata, Portret kardinala Antonija Baberinija, Portret Bonaventure Barberinija, Raspeće. Portreti kardinala mogli su se nekada nalaziti u refektoriju starog samostana.

³⁹²Alviž (2015:245)

³⁹³Alviž (2015:245)

³⁹⁴AZR, Spomenica Zborne crkve, str. 223. Popis određenih umjetničkih predmeta u riječkim crkvama kojeg je sastavio Riccardo Gigante 1925. godine. (Prilog 41.)

Slika 103. Nepoznati autor prema Serafinu Schönu, *Večera svete obitelji*, 1650., kapucinski samostan, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 104. Nepoznati autor, *Bogorodica s usnulim Djetetom Isusom na križu*, 1667., kapucinski samostan, Rijeka (preuzeto iz Alviž J. (2015))

Slika 105. Nepoznati autor, *Navještenje*, sredina 18. stoljeća, kapucinska crkva Gospe Lurdske, Rijeka (preuzeto iz Alviž J. (2015))

Prema njegovim bilješkama u refektoriju su se tada nalazile i slike s prikazom *Večere u Emausu* i *Krista Otkupitelja*. Posebno se isticala netom otkrivena *Večera u Emausu* iznimnih dimenzija (4,20 × 1,60), a za koju je Gigante smatrao da je nastala u radionici Jacopa Tintoretta (1518. – 1594). Slika koja je u stručnoj literaturi ostala potpuno nepoznata jedino je zabilježena u novinskom članku koji je tih godina bio objavljen u neimenovanom riječkom listu.³⁹⁵ Ipak, iz sačuvane novinske reprodukcije možemo zaključiti da je riječ o djelu nastalom u 18. stoljeću čiji bi određeni elementi poput fizionomija lica apostola možda mogli upućivati na autorstvo Valentina Metzingera.³⁹⁶ Ukoliko je uistinu riječ o djelu ljubljanskog slikara, onda postoji velika mogućnost da su riječke kapucine s majstorom povezali franjevci na Trsatu, koji su

³⁹⁵ Prilikom terenskog istraživanja kapucinske crkve i samostana nije pronađena navedena slika.

³⁹⁶ Zahvaljujem prof. dr. sc. Nini Kudiš i izv. prof. dr. sc. Damir Tuliću na sugestijama oko mogućeg autorstva djela.

netom prije kod ljubljanskog slikara naručili veliki broj djela za ukrašavanje samostanskih prostorija.

Slika 106. Nepoznati autor (Valentin Metzinger ?), *Večera u Emausu*, novinska reprodukcija iz 1920-ih, Spomenica Zborne crkve, Arhiv Zborne crkve u Rijeci, foto: M. Pintarić

2.3.3. Isusovci

Bogata i slojevita povijest riječkih isusovaca počela je zaokupljati pažnju lokalnih historiografa već u 19. stoljeću. Tako je nakon višegodišnjih arhivskih istraživanja prve podatke o dolasku isusovaca u Rijeku i njihovom djelovanju objavio Giovanni Kobler 1896. godine.³⁹⁷ Tridesetak godina kasnije, Giuseppe Viezzoli je napisao opsežan članak o isusovačkom kolegiju citirajući veliki broj dotad nepoznatih arhivskih vrela.³⁹⁸ Određeni dio novopronađenih dokumenata odnosio se na gradnju crkve, kao i podizanje mramornih oltara. Radmila Matejčić se u svojoj magistarskoj i doktorskoj radnji dotakla povijesno-umjetničke analize sačuvanog inventara isusovačke crkve svetog Vida.³⁹⁹ Hrvatski crkveni povjesničar Miroslav Vanino je proučavajući nepoznate dokumente u Beču i Rimu pronašao iznimno značajne informacije o funkcioniranju kolegija i seminara tijekom 17. i 18. stoljeća.⁴⁰⁰ O određenim djelima riječke isusovačke slikarske baštine pisala je Nina Kudiš 1990. godine.⁴⁰¹ Istovremeno su najznačajnija slikarska i zlatarska djela iz Rijeke bila zastupljena u katalogu izložbe „Isusovačka baština u Hrvata“ o kojima su pisali Ivy Lentić-Kugli i Ivo Lentić.⁴⁰² Ubrzo nakon toga, točnije 1992., u riječkom je Pomorskom i povijesnom muzeju otvorena izložba „Sjaj isusovačke baštine u Rijeci“.⁴⁰³ Monografska obrada nekadašnje crkve, kolegija i seminara u kojoj su sažeti u tom trenutku svi poznati podatci, objavljena je 1994. godine.⁴⁰⁴ Tada je izašao i članak Nine Kudiš koja se dotakla projekta Giacoma Briana za isusovačku crkvu u kojem se raspravlja o utjecaja Serlioova traktata na gradnju riječkog zdanja.⁴⁰⁵ Massimo De Grassi i Matej Klemenčić su se u svojim člancima dotaknuli gradnje glavnog oltara i problematike autorstva kipova svetog Vida i Modesta.⁴⁰⁶ Damir Tulić je napisao stručnu publikaciju u kojoj su, uz povijesni pregled, ponovno analizirane umjetnine iz svetog Vida.⁴⁰⁷ Isti autor se u doktorskoj disertaciji bavio mramornom opremom crkve s naglaskom na kiparska djela Antonija Michelazzija i Sebastiana

³⁹⁷ Kobler (1896a:137-139)

³⁹⁸ Viezzoli (1931:192-230)

³⁹⁹ Matejčić (1970:194-244), Matejčić (1976:122-133, 156-159, 162-165, 196-227)

⁴⁰⁰ Vanino (1987:131-321)

⁴⁰¹ Kudiš (1990:62-63, 121-123,)

⁴⁰² Lentić (1992:114-131), Lentić Kugli (1992:61-76)

⁴⁰³ Balabanić Fačini (1993:7-51)

⁴⁰⁴ Matejčić (1994:-138)

⁴⁰⁵ Kudiš (1994:269-282)

⁴⁰⁶ De Grassi (1999:312), De Grassi (2004:27-28), Klemenčić (2006:257-263)

⁴⁰⁷ Tulić (2011:22-34)

Petruzzija.⁴⁰⁸ Raskošna mramorna skulptura i altaristika isusovačke crkve bila je i u fokusu Danka Šoureka koji je objavio transkripciju sačuvanih ugovora za podizanje oltara.⁴⁰⁹ S druge strane, Višnja Bralić se u disertaciji dotakla cjelokupnog slikarskog inventara nekadašnjeg riječkog kompleksa.⁴¹⁰ Katarina Horvat-Levaj pak se posebno osvrnula na arhitekturu crkve i projekte Giacoma Briana, kao i na gradnju kupole koju je izvela gradišćanska obitelj Martinuzzi.⁴¹¹ Umjetnički najvrjedniji predmeti nekadašnje isusovačke crkve bili su prezentirani i na izložbi „Blago Katedrale svetog Vida (uz 50. obljetnicu uspostave Riječke metropolije)” 2019. godine.⁴¹² Recentno su Biserka Budicin, Markus Leideck i Tea Perinčić publicirali znatan dio arhivskih dokumenata koji se odnose na različite diplome, ugovore i inventare sastavljene prilikom ukidanja kolegija i sjemeništa u Rijeci.⁴¹³ Napoljetku, Mateja Jerman je u doktorskoj disertaciji analizirala liturgijske predmete od plemenitih metala nastale u razdoblju od 1400. do 1800., a koji se danas nalaze u crkvi svetog Vida.⁴¹⁴

Povijest riječkih isusovaca započinje početkom 17. stoljeća kada su kapetan Stefano della Rovere i gradsko vijeće u nekoliko navrata raspravljali o potrebi dolaska ovih redovnika u Rijeku prvenstveno kako bi se organiziralo i pokrenulo školstvo, ali i kulturni život grada. Tako je već 5. ožujka 1623. upućena molba generalu reda Mutiu Vitelleschiju da odobri dolazak isusovaca na Kvarner.⁴¹⁵ On je ubrzo obavijestio kapetana da se slaže s idejom, ali je napomenuo da će to biti moguće tek kada se osigura dovoljno sredstava za osnivanje kolegija. Kapetan je zahvaljujući privatnim vezama o svemu razgovarao s Ferdinandom II., koji se u korist budućeg kolegija odrekao polovice riječke desetine 1625. godine. To je omogućilo da već 1627. u Rijeku dođu dva isusovca kako bi se dovršili pregovori s gradskim vlastima. Tada je redovnicima predana jedna stara školska zgrada, 200 fiorina za uzdržavanje nastavnika i crkva svetog Roka. Odluka o ustupanju spomenute crkve izglasana je na sastanku vijeća 16. kolovoza 1627. u prisutnosti tršćanskog rektora Jacopa Rampellija i budućeg riječkog rektora Lorenza Grisogne.⁴¹⁶ Isusovci su se trebali obavezati da neće doći do promjene titulara crkve i

⁴⁰⁸ Tulić (2012a:365-392, 517-548)

⁴⁰⁹ Šourek (2012:33-101, 160-174, 205-213), Šourek (2015:26-67, 199-216, 306-320)

⁴¹⁰ Bralić (2012:184-234)

⁴¹¹ Horvat Levaj (2015:89-100)

⁴¹² Blago Katedrale svetog Vida (https://baroknarijeka.uniri.hr/?page_id=1101, pristupljeno 11.10.2021.)

⁴¹³ Budicin, Leideck i Perinčić (2019:23-534)

⁴¹⁴ Jerman (2020:81, 278-307,414)

⁴¹⁵ Vanino (1987:134)

⁴¹⁶ DARI, Općina Rijeka (HR-DARi-32), I-123 Knjiga raznih spisa i ugovora isusovačkog kolegija, str. 1 Odluka kojom se isusovcima ustupila crkva svetog Roka (Prilog 42.)

da će se dalje održavati uobičajene procesije i pobožnosti. U studenom iste godine u grad je došao profesor Francesco Basello, svečano je otvorena gimnazija te su započela prva predavanja.⁴¹⁷ Rektor je tijekom sljedećih godina, zahvaljujući skromnim legatima, postupno otkupljivao posjede u gradu kako bi se uskoro moglo početi razmišljati o lokaciji buduće zgrade kolegija. Cjelokupni proces je iznenada ubrzala odluka grofice Ursule Thonahusen koja je riječkom kolegiju 29. rujna 1630. poklonila gospoštiju Kastav s Mošćenicama i Veprincem.⁴¹⁸ Uz to, darovala je redovnicima 10 000 fiorina za gradnju nove crkve i kolegija. Obitelj Thonhausen imala je izuzetno prisne odnose s isusovcima u Beču i Grazu, a Ursulini sinovi bili su vrlo cijenjeni pripadnici Družbe Isusove. Car Ferdinand II. je 31. srpnja 1633. poveljom potvrdio sva prava riječkom kolegiju, a ona su se prvenstveno odnosila na polovicu riječke desetine. Nedugo zatim, točnije 1633., je novi rektor Leonardo Bagno od isusovca Giacoma Briana zatražio izradu nacrtu buduće crkve i kolegija koji su bili poslani u Rim na odobrenju generalu Vitelleschiju.⁴¹⁹ On je tada upozorio rektora da je projekt potrebno prilagoditi postojećem zemljištu koje je zakonski bilo u vlasništvu isusovaca. Nakon preinaka nacrtu i konačnog dopuštenja generala, odlučeno je da će se kompleks graditi pokraj crkve sveta Tri Kralja i uz istočne gradske zidine. Međutim, prilikom pregleda navedenog terena ustanovilo se kako je to područje močvarno i neprikladno za gradnju monumentalnog zdanja.⁴²⁰ Tada se ponovno sastalo gradsko vijeće s isusovačkim predstavnicima kako bi se pokušao riješiti novonastali problem. Stoga je 27. travnja 1634. dogovoreno da će se isusovcima predati stara srednjovjekovna crkva svetog Vida u blizini kaštela i sjevernih gradskih vrata.⁴²¹ Redovnicima je bilo dopušteno srušiti staru crkvu i na tom prostoru sagraditi novu uz koju će podići i zgradu kolegija. Gradske vlasti tražile su da buduća crkva i dalje bude posvećena svetom Vidu i otvorena narodu za čašćenje srednjovjekovnog Čudotvornog raspela. Isto tako, gradu je trebala ponovo biti predana briga o crkvi svetog Roka i Sokol kuli. Također, isusovci su bili dužni dopustiti korištenje njihovih zvona tijekom dana i noći u slučaju požara i približavanja neprijatelja. Istovremeno je Briano izradio nove nacрте koje je 1637. odobrio general reda Vitelleschi uz sitne korekcije, a ponajprije su se odnosili na povišenje kupole.⁴²² U srpnju 1637.

⁴¹⁷ Vanino (1987:136)

⁴¹⁸ Vanino (1987:137)

⁴¹⁹ Viezzoli (1931:189) Vidjeti poglavlje ovog doktorata 3.3.1. Giacomo Briano i Francesco Olivieri.

⁴²⁰ Matejčić (1994:25)

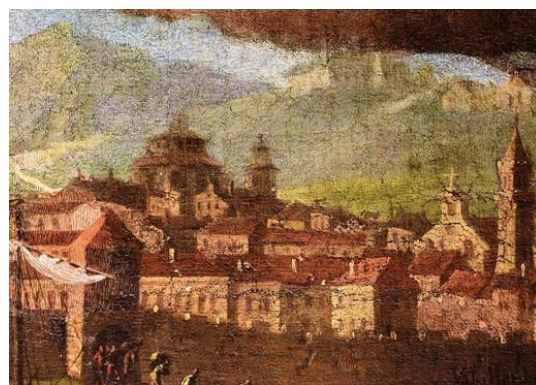
⁴²¹ DARi, Općina Rijeka (HR-DARi-32), I-123 Knjiga raznih spisa i ugovora isusovačkog kolegija, str. 26-27 Odluka o dodjeljivanju stare crkve svetog Vida (Prilog 43.)

⁴²² Vanino (1987:248)

odlučeno je da će se nakon rušenja starog svetog Vida, Raspelo izložiti u crkvi svetog Roka koju će na brigu i služenje preuzeti isusovci sve do završetka radova na novom kompleksu.⁴²³ Svečana procesija prijenosa Raspela u crkvu svetog Roka održala se krajem travnja 1638. godine.⁴²⁴ Kamen temeljac za novu crkvu konačno je položen 15. lipnja 1638. zajedno s medaljom koju je darovao Ferdinand III.⁴²⁵ Posvetu i misno slavlje vodio je pulski biskup Giulio Saraceno (1627. – 1640.), a popodne je, uz sudjelovanje arhiđakona, bila pjevana večernja molitva. Isusovci su ugovor za gradnju crkve sklopili s kamenoklesarom Francescom Olivijerijem koji se morao strogo pridržavati Brianova nacrtu.⁴²⁶ U kontekstu gradnje potrebno je spomenuti isusovca Bartolomea Winterleitera čija je zadaća bila nadgledati radove i voditi brigu o nabavi kamena i ostalog materijala. Tijekom 1640-ih general reda je u više navrata pisao u Rijeku jer nije bio zadovoljan kako radovi napreduju i činilo mu se kako će biti utrošeno puno više sredstava nego li je bilo predviđeno. Najvažnija pokroviteljica riječkih isusovaca, Ursula Thonahusen, je 4. travnja 1646. omogućila izdašnom donacijom od 30 000 fiorina osnivanje i uzdržavanje seminara te je za dovršetak crkve donirala dodatnih 1000 fiorina.⁴²⁷

Slika 107. Johann Weichard von Valvasor, *Statt S. Veith am pflaun vulgo Fiume oder Reka*, 1689., Die Ehre dess Hertzog thums Crain, detalj, brojem 2 je označeni isusovački kolegij

Slika 108. Valetin Metzinger, *Bogorodica sa svetim Emigdijem i Filipom Nerijem*, oko 1753., detalj, Zborna crkva, Rijeka, foto: M.Pintarić

Radovi su privedeni kraju 1657. kada je crkva dobila privremeni drveni krov, a u kapele su postavljeni drveni oltari svetog Ignacija i svetog Franje Ksaverskog. Crkvu i oltare posvetio je 1659. tadašnji senjski biskup Ivan Smoljanović (1655. – 1678.).⁴²⁸ Gradnja kolegija bila je

⁴²³ DARI, Općina Rijeka (HR-DARi-32), I-123 Knjiga raznih spisa i ugovora isusovačkog kolegija, str. 103 Odluka o prijenosu Čudotvornog raspela i rušenje stare crkve svetog Vida (Prilog 44.)

⁴²⁴ Vanino (1987:248)

⁴²⁵ Matejčić (1994:25)

⁴²⁶ Vidjeti poglavlje ovog doktorata 3.3.1. Giacomo Briano i Francesco Olivieri.

⁴²⁷ Viezzoli (1931:202)

⁴²⁸ Matejčić (1994:112)

završena tijekom četrdesetih godina 17. stoljeća, a podizanje seminara krenulo je sedamdesetih godina 17. stoljeća te su radovi bili izvedeni u nekoliko faza. Posljednji se troškovi vezani uz ovaj graditeljski pothvat spominju 1710. godine.⁴²⁹ Isusovci su 11. travnja 1708. počeli pregovarati s nekoliko majstora o gradnji novog glavnog mramornog oltara za smještaj Raspela. Ugovor su potpisali s majstorom Pasqualeom Lazzarinijem 1711., a oltar je u potpunosti dovršen 1717. godine.⁴³⁰ Skupivši dovoljno novaca redovnici su 1724. odlučili konačno dovršiti crkvu podizanjem oratorija i kupole. Taj je posao bio prvotno povjeren Pietru Carloneu, ali zbog nesuglasica s isusovcima oko dogradnje galerija ugovor je bio poništen. Zbog toga je gradnju preuzeo Carlo Martinuzzi koji je kupolu dovršio krajem 1725. godine.⁴³¹ Istovremeno su se sljedećih godina podizali i novi mramorni oltari svetog Ignacija, svetog Alojzija Gonzage i Stanislava Kostke te onaj svetog Josipa.⁴³² Na poziv tadašnjeg rektora Francesca Saverija Petrisa pulski biskup Balbi je u nedjelju 6. svibnja 1742. posvetio dovršenu crkvu i glavni oltar.⁴³³ Nakon svečanog obreda uslijedio je ručak u kolegiju na kojem su bili prisutni najvažniji predstavnici kaptola i grada. Biskup je ponovo pohodio crkvu svetog Vida 17. svibnja kako bi posvetio mramorne oltare Uznesenja Bogorodice, svetog Ignacija, svetog Alojzija i Stanislava te svetog Josipa. Dosad je bilo nepoznato da je tih godina u gradu boravio isusovac i nekadašnji arhiđakon Lentinije na Siciliji Alessandro d'Allessandris. Teško bolestan i već u poodmakloj dobi došao je u Rijeku iz Beča kako bi ga liječio njegov prijatelj Francesco Sumacampagna.⁴³⁴ Alessandro je umro 13. rujna 1742., a svoju je imovinu oporučno ostavio riječkom kolegiju. Istog su dana popisani svi predmeti koji su bili u njegovu vlasništvu, a osim velikog broja knjiga posjedovao je slike svetog Antuna Padovanskog i Bogorodice te malenu srebrnu monstrancu. Nakon što je potres 17. prosinca 1750. ošteti isusovački kompleks na njegovu obnovu je tijekom sljedeće dvije godine utrošeno 3000 fiorina.⁴³⁵ Dvadesetak godina kasnije, isusovačku je zajednicu zadesila tragična sudbina u trenutku kada je pape Klementa XIV. ukinuo red 21. srpnja 1773. godine. Zbog toga je kraljevski komesar Francesco Saverio Kanigsbruun 23. rujna u prisutnosti arhiđakona i nekoliko kanonika pročitao riječkim isusovcima navedenu papinu

⁴²⁹ Vanino (1987:270)

⁴³⁰ Šourek (2012:250-253)

⁴³¹ Matejčić (1994:20) Prijedlog o tome da je Carlo Martinuzzi dovršio gradnju crkve svetog Vida vidjeti u poglavlju ovog doktorata 3.3.2. Obitelj Martinuzzi.

⁴³² Šourek (2012:263-269)

⁴³³ ASV, Vizitacija pulskog biskupa Giovannija Andree Balbija 1742., bez numeracije, Posveta crkve svetog Vida i mramornih oltara (Prilog 45.)

⁴³⁴ HDA, Isusovački samostan u Rijeci (HR-HDA-663), kutija 58, fasc. 22

⁴³⁵ Vanino (1987:271)

odluku.⁴³⁶ Istovremeno se krenulo u zahtjevan proces popisivanja cjelokupne pokretne i nepokretne imovine crkve, kolegija i seminara. Arhiđakon Svilocosi je iste godine uputio molbu u Beč u kojoj traži da se bivši isusovački internat pretvori u seminar za klerike, ali je ubrzo dobio negativan odgovor. Naposljetku, riječki isusovci nažalost nisu dočekali veliku procesiju u ožujku 1796. povodom 500. obljetnice Čudotvornog raspela, a upravo je zahvaljujući njima bio podignut mramorni oltar kako bi se u nišu smjestila gradska svetinja kojoj su građani stoljećima iskazivali veliku pobožnost.

Naručiteljska aktivnost riječkih isusovaca započela je gradnjom nove crkve svetog Vida. Oni su najvjerojatnije preko veza koje su imali s tršćanskim rektorom Jacopom Rampellijem stupili u kontakt s isusovačkim arhitektom Giacomom Brianom (1589. – 1649) iz Modene. On je prvi put boravio u Trstu od 1627. do 1630. zbog gradnje isusovačkog kolegija i crkve Santa Maria Maggiore.⁴³⁷ Možda je u tom razdoblju mogao i osobno posjetio Rijeku kako bi pregledao prvotnu lokaciju na kojoj se trebala graditi crkva skuopa s kolegijem. Međutim, Brianovi prvi nacrti poslani su u Rim tek početkom 1633., a 11. lipnja je general Vitelleschi priopćio riječkom rektoru nekoliko primjedbi koje su se odnosile na dimenzije planirane crkve i dostupnost zemljišta. Dosad nije bio poznat podatak da je rektor Leonardo Bagno 11. srpnja 1632. isplatio Brianu 700 dukata.⁴³⁸ Iako se u arhivskom zapisu ne navodi razlog tako izdašne, naknade možemo pretpostaviti da je bilo riječ o podmirenju troškova za izradu nacrtu.⁴³⁹ Međutim, već je 1634. zbog promjene lokacije gradnje riječkog kompleksa trebalo u potpunosti izmijeniti čitavi projekt. Čini se da su riječki redovnici opet iskoristili boravak Briana u Trstu između 1636. i 1638. da bi ga ponovno angažirali za projektiranje crkve i kolegija.⁴⁴⁰ Novi nacrti su poslani u Rim 1636., a general reda ih je konačno odobrio 26. prosinca 1637. godine.⁴⁴¹ S druge strane, ostaju nepoznati razlozi koji su doveli do sklapanja ugovora s kamenoklesarom Francescom Olivierijem koji je možda, prije dolaska u Rijeku, bio aktivan u Trstu tijekom tridesetih godina 17. stoljeća.

⁴³⁶ Matejčić (1994:114)

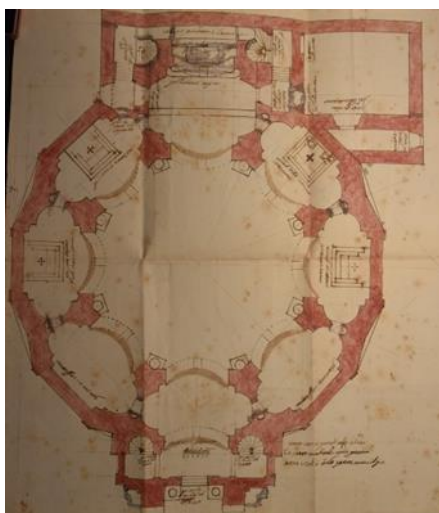
⁴³⁷ Cunja Rossi (2005:98-100)

⁴³⁸ HDA, Isusovački samostan u Rijeci (HR-HDA-663), kutija 58, fasc 22.

⁴³⁹ Cunja Rossi (2005:103) Giacomo Briano je za nacрте tršćanskog kompleksa 1637. dobio isplatu od 600 dukata. Horvat Levaj (2015:88-89). je objavila Brianov nacrt iz 1633. godine.

⁴⁴⁰ Cunja Rossi (2005:102-104)

⁴⁴¹ Vanino (1987:248)

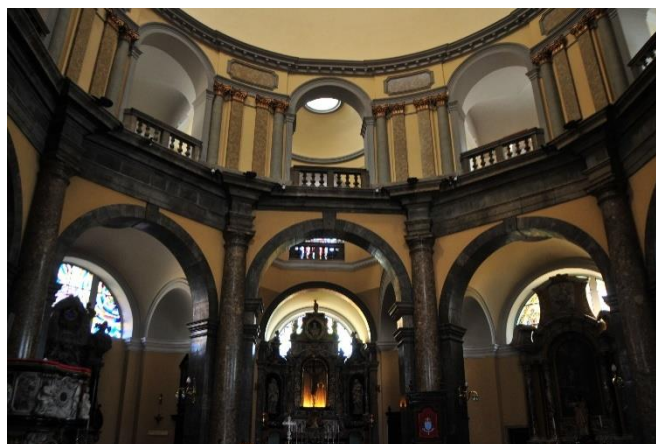
Slika 109. *Tlocrt crkve svetog Vida*, Hrvatski državni arhiv, Zagreb, foto: M. Pintarić

Slika 110. *Tlocrt zgrade kolegija*, Hrvatski državni arhiv, Zagreb, foto: M. Pintarić

Slika 111. *Crkva svetog Vida*, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 112. *Crkva svetog Vida*, unutrašnjost, Rijeka, foto: M. Pintarić

Krajem 17. stoljeća isusovački su redovnici prvi u Rijeci započeli postupno zamjenjivati drvene oltare i kipove. Tako je gorički altarist Leonardo Pacassi oko 1696. podigao najraniji mramorni oltar Uznesenja Blažene Djevice Marije, koji je bio financiran i uz pomoć legata barunice Lazzarini. Čini se da su upravo isusovci imali ključnu ulogu u dolasku obitelji Pacassi na područje Kvarnera. Najvjerojatnije su preko veza s goričkim kolegijem stupili u kontakt s Leonardom koji će 1691. u župnoj crkvi svete Jelene Križarice, na njihovom posjedu u Kastvu, izraditi mramorni oltar. Stoga su oni već sljedeće godine mogli franjevcima na Trsatu predložiti Pacassija za podizanje glavnog oltara. Međutim, najraskošnija i najvažnija narudžba isusovaca bila je gradnja monumentalnog glavnog oltara za smještaj Čudotvornog raspela. Za taj posao angažirali su Pasqualea Lazzarinija koji je bio rodbinski povezan s radionicom Pacassi, u kojoj

je započeo svoju karijeru. Lazzarini je 2. siječnja 1711. sklopio ugovor za oltar s rektorom kolegija Antoniom Sorbom.⁴⁴² Središnji dio oltara i bočni ophodi bili su postavljeni u srpnju 1712. kada je Lazzarini potvrdio primitak 950 dukata za ugovorene poslove.⁴⁴³ Tijekom boravka u gradu, Lazzarini je s prokuratorom kolegija Agostinom Pattotom, 18. srpnja, potpisao ugovor o izvedbi mramornog popločenja pred oltarom.⁴⁴⁴ On je obećao da će dio posla dovršiti do početka rujna jer se tada spremala velika procesija postavljena Raspela na netom dovršeni oltar. Redovnici su, skupa s gradskim vlastima i kaptolom dogovorili da će se procesija održati 14. rujna na svetkovinu Uzvišenja svetog Križa.⁴⁴⁵ Tom svečanom događaju prisustvovala su sve riječke redovničke zajednice, kaptol, bratovštine, kapetan, gradski vijećnici i veliki broj riječkih građana koji su nosili svijeće. Raspelo je bilo položeno na raskošnu zlatnu tkaninu, a nosili su ga svećenici odjeveni u misno ruho. Njih su s baldahinom pratila četvorica istaknutih gradskih vijećnika i nadžupnik Monaldi s četiri pomoćnika, a od kojih je jedan u ostakljenoj pokaznici nosio kamen koji je bio bačen na Raspelo. Kada je procesija stigla do gradskih vrata uslijedio je blagoslov, a Raspelo je najprije bilo okrenuto prema gradu, zatim prema moru, pa prema istoku i konačno prema zapadu. Nakon toga su se svi uputili u crkvu svetog Vida gdje je Raspelo postavljeno na veličanstveno prijestolje. Tada je započelo misno slavlje i blagoslov kojeg je predvodio župnik Zborne crkve Monaldi, a vrlo nadahnutu propovijed održao je isusovac Nicola Raichich. Sljedećih pet godina redovnici su postupno prikupljali novac da bi zatim 6. siječnja 1717. s Lazzarinijem dogovorili podizanje mramorne ograde ispred oltara, popločenje cijelog svetišta i izradu nekoliko mramornih kipova, a među kojima su se isticali oni svetog Vida i Modesta.⁴⁴⁶ Iste godine, isusovci su podigli i kameni kip svetog Ivana Nepomuka pored mosta na Rječini, koji je vodio prema susjednom Trsatu.⁴⁴⁷ Tijekom 1720-ih u crkvi se podižu novi mramorni oltari - svetog Ignacija 1725. te svetog Alojzija Gonzage i Stanislava Kostke 1728. godine.⁴⁴⁸

⁴⁴² Šourek (2012:244)

⁴⁴³ Šourek (2012:250)

⁴⁴⁴ Šourek (2012:250)

⁴⁴⁵ AZR, Kutija bez numeracije, fasc 4., Popis svetkovina u Zbornoj crkvi 1631. – 1833. Procesija povodom premještanja Čudotvornog raspela na novi mramorni oltar (Prilog 46.)

⁴⁴⁶ Šourek (2012:256-257)

⁴⁴⁷ Österreichische Nationalbibliothek u Beču (nadalje ONB), Handschriften, Autographen und Nachlass Sammlung, cod. 12. 111. Litterae annuae provinciae Austriae Societatis Iesu a. 1717., fol 59, str. 94. Često se u literaturi pogrešno navodi kako je 1717. bila podignuta kapela. U godišnjem izvještaju austrijske isusovačke provincije piše kako je bilo riječ o „statua lapidea“.

⁴⁴⁸ Klemenčić (2006:262)

Slika 113. Pasquale Lazzarini, *Glavni oltar*, 1711.-1717., Katedrala svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

Isusovci su se prilikom gradnje oba oltara ponovno obratili Lazzariniju koji je do tada stekao određeni ugled kod naručitelja u Rijeci, Goriziji i Trstu. Ugovor za klesanje oltara svetog Alojzija Gonzage i Stanislava Koste potpisan je u Rijeci 19. studenog 1727. godine.⁴⁴⁹ Veliku ulogu u pokretanju pobožnosti prema dvojici svetaca kanoniziranih u prosincu 1726. imali su Habsburgovci.⁴⁵⁰ Zbog toga su izdašnim legatima pomagali Austrijskoj isusovačkoj provinciji kako bi se u što kraćem roku proširilo štovanje navedenih svetaca.⁴⁵¹ Najvjerojatnije je upravo uz novčanu pomoć iz Beča oltar dovršen 1728. kada je Lazzariniju isplaćeno 900 fiorina.⁴⁵² Tri godine kasnije isusovci su odlučili sagraditi propovjedaonicu i taj posao su povjerali tada mladom kiparu Michelazziju, koji se 1727. doselio u Rijeku. S obzirom na to da je sve odradio prema dogovoru, redovnici su s njim 19. svibnja 1733. godine potpisali i ugovor za oltar svetog Josipa.⁴⁵³ Prilikom svih navedenih narudžbi jasno je da su kipari i altaristi pomno slijedili

⁴⁴⁹ Šourek (2012:275)

⁴⁵⁰ Pfeiffer (2005:208)

⁴⁵¹ Ducreux (2022:68-71)

⁴⁵² Šourek (2012:275)

⁴⁵³ Šourek (2012:296)

ikonografski program predložen od strane obrazovanih redovnika. Potrebno je spomenuti da je u zgradi seminara postojala kapela u kojoj se nalazio drveni oslikani oltar. Također, uz stubište kojim se pristupalo prvom katu seminara bio je smješten kip Bezgrešno Začete te postoji mogućnost da je zapravo riječ o skulpturi koja se danas nalazi na galeriji crkve.⁴⁵⁴

Slika 114. Pasquale Lazzarini, *Oltar svetog Ignacija Loyolskog*, 1725., Katedrala svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 115. Pasquale Lazzarini, *Oltar svetog Alojzija Gonzage i Stanislava Kostke*, 1728., Katedrala svetog Vida, Rijeka (preuzeto iz Matejčić R. (1994).)

Slika 116. Antonio Michelazzi, *Propovjedaonica*, 1731., Katedrala svetog Vida, Rijeka (preuzeto iz Matejčić R. (1994))

⁴⁵⁴Budicin, Leideck, Perinčić (2019f:239)

Slika 117. Antonio Michelazzi, *Oltar svetog Josipa*, 1734., Katedrala svetog Vida, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 118. Nepoznati autor, *Bezgrešno Začeta*, druga polovica 17. stoljeća, izvorno u nekadašnjoj zgradi seminara, galerija Katedrale svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

Tijekom 17. i 18. stoljeća u crkvi, kolegiju i seminaru nalazilo se preko osamdeset slika različitih dimenzija i vrijednosti. Nažalost, do danas je ostalo sačuvano tek nekoliko djela, a njihov se izvorni smještaj može utvrditi pomoću inventara iz 1773. godine.⁴⁵⁵ Isusovci su mogli sudjelovati u narudžbi slika s prikazom Bogorodice sa svetim Alojzijem Gonzagom i Stanislavom Kostkom, svetog Ignacija Loyolskog i svetog Josipa za novopodignute mramorne oltare. Međutim, jedino je poznato da je oltarnu palu *svetog Josipa* naslikao Valentin Metzinger oko 1734. godine. Ostale dvije pale djela su nepoznatih slikara aktivnih u drugoj četvrtini 18. stoljeća. Možda se je nepoznati majstor prilikom izvedbe slike *Bogorodice sa svetim Alojzijem Gonzagom i Stanislavom Kostkom* mogao u određenim kompozicijskim rješenjima ugledati na poznatu palu Antonija Balestre (1666. – 1740.) s prikazom isusovačkih svetaca, koju je veronski slikar izveo 1704. za redovničku crkvu u Veneciji.⁴⁵⁶ S druge strane, slika osnivača Družbe Isusove nastala je prema jednom od brojnih grafičkih listova koji su derivirani iz slavne Rubensove (1577. – 1640.) slike svetog Ignacija nastale u trenutku kanonizacije sveca, 1622. godine.⁴⁵⁷ Prema popisu predmeta u vlasništvu kolegija iz 1773. saznajemo kako je refektorij

⁴⁵⁵ Budicin, Leideck i Perinčić (2019f:208-294), Lavrič (1997:77-96) Istovremeno je 1773. sastavljen i popis slika ljubljanskog isusovačkog kolegija čija je vrijednost bila procijenjena na 210 fiorina. Popis knjiga isusovačkog kolegija sastavljen je 1777. godine. Lukežić (1995:169-178)

⁴⁵⁶ Tomezzoli (2016:89)

⁴⁵⁷ Bailey (2005:168-170)

ukrašavalo osam slika raznih dimenzija. Od navedenih djela danas je sačuvana slika *Posljednje večere*, već poznata u literaturi, i maleni *grb obitelji Thonhausen* koji je bio smješten iznad ulaznih vrata blagovaonice.⁴⁵⁸

Slika 119. Nepoznati autor, *Grb obitelji Thonhausen*, 17. stoljeće, izvorno u refektoriju nekadašnjeg kolegija, galerija Katedrale svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 120. Nepoznati autor, *Ursula Thonhausen*, sredina 17. stoljeća, izvorno u refektoriju nekadašnjeg seminara, galerija Katedrale svetog Vida, Rijeka (preuzeto Matejčić R. (1994))

Drugi kat kolegija bio je rezerviran za redovničke ćelije, a u jednoj od njih nalazila se i slika *svetog Vida*. S druge strane, u refektoriju seminara nalazio se veliki portret najvažnije pokroviteljice riječkih isusvaca *Ursule Thonhausen*. Potrebno je spomenuti da je na prvom katu postojala i kapela u kojoj je bila smještena slika *Andela čuvara*. Naposljetku, u kolegiju i seminaru postojalo je pet slika velikih dimenzija s prikazom svetog Ignacija pa je gotovo sigurno da je sačuvano djelo s galerije nekada bilo dio isusovačkog inventara.

Riječki redovnici su određene legatne iskoristili i za nabavu brojnih liturgijskih predmeta. O njihovoj brojnosti svjedoči i popis pokretne te nepokretne imovine iz 1773., ali i nepoznati inventar iz 1816. u kojem su navedeni svi predmeti od srebra i zlata koji su se tada nalazili u crkvi svetog Vida.⁴⁵⁹ Uzrok vrlo malom broju sačuvanih zlatarskih djela izrađenih prije 18. stoljeća valja tražiti u konfiskacijama imovine koje su se provodile u Carstvu. Tako je u ime cara organizirana i zapljena 1704. kada je na području Štajerske oduzeto 4 330 marki srebra, a

⁴⁵⁸ Kudiš (1990:62) Donosi podatak da se slika *Posljednje večere* nalazila u refektoriju kolegija. Bralić (2014:126) djelo povezuje sa slikarom Cristoforom Tascom i objavljuje arhivski zapis o njegovom izvornom smještaju.

⁴⁵⁹ DARI, Kraljevski riječki gubernij (HR-DARi-5), busta 822, fasc. 14 Popis liturgijskih predmeta od zlata i srebra u crkvi svetog Vida (Prilog 47.)

najveći je dio bio iz značajnih crkvenih svetišta poput samostana svetog Lambrechta i Marijanskog svetišta Mariazell.⁴⁶⁰ Slabo je poznatu da su carske vlasti tada zaplijenile i veliki dio predmeta iz riječkih crkava i samostana. Na taj nesretan događaj pozvao se i rektor Francesco Saverio Petris 1726. kada je pisao vlastima u Graz.⁴⁶¹ On je tražio da se riječkom kolegiju konačno u cijelosti isplati novčana odšteta od 354 fiorina kolika je, u stvari, bila vrijednost oduzetih predmeta 1704. godine. Naime, kolegiju je 1710., 1722., 1723. i 1724. postupno bilo isplaćeno 258 fiorina tako da je 1726. još postojao dug od 96 fiorina.

Slika 121. Nepoznati autor, *Sveti Vid*, 18. stoljeće, izvorna na drugom katu nekadašnjeg kolegija u jednoj od ćelija, galerija Katedrale svetog Vida, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 122. Nepoznati autor, *Sveti Ignacije Loyolski*, 18. stoljeće, izvorno u nekadašnjem kolegiju ili seminaru, galerija Katedrale svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

Petris navodi kako se od dotad dobivenog novca, ali i uz pomoć raznih milostinja, nabavilo četiri srebrna svijećnjaka i jedan srebrni viseći svijećnjak. Međutim, zasad jedina arhivski potvrđena narudžba riječkih isusovaca odnosi se na nabavu kaleža 1717. godine. U dosad nepoznatom dokumentu spominje se da su tada, za netom dovršeni mramorni oltar, nabavljene nove kanonske ploče te kaleži u Beču i Rimu.⁴⁶² Stoga je zasigurno riječ o sačuvanom kaležu kojeg je izradio bečki zlatar Johann Gerog Wolffinger (dokumentiran 1716. – 1728.).⁴⁶³ Na šesterolisnom podnožju kaleža su dva oslikana medaljona s prikazima dvije najznačajnije riječke pobožnosti, one prema Čudotvornom raspelu i Gospi Trsatskoj. U trećem je pak medaljonu izveden Kristov monogram s natpisom „COLEGIVM FLVMINENSE

⁴⁶⁰ Jerman (2020:282)

⁴⁶¹HDA, Isusovački samostan u Rijeci (HR-HDA-663), kutija 58, fasc 22

⁴⁶²HDA, Isusovački samostan u Rijeci (HR-HDA-663), kutija 58, fasc 24

⁴⁶³ Jerman (2020:414-415)

SOCIETATIS IESV 1717". Ukrasna košarica čaše ima tri reljefno izvedena medaljona na kojima su scene iz Kristovog pasionskog ciklusa.

Slika 123. Johann Gerog Wolffinger, *Kalež*, 1717., Katedrala svetog Vida, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 124. Johann Gerog Wolffinger, *Kalež*, 1717., Katedrala svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

U 19. stoljeću je cjelokupni nekadašnji isusovački kompleks odlukom magistrata 28. lipnja 1826. pripao riječkoj općini.⁴⁶⁴ Tada se u prostore bivšeg kolegija i seminara smjestila gradska gimnazija. Kako su obje zgrade bile u lošem stanju gradske vlasti su ih odlučile obnoviti sredinom 19. stoljeća. Stoga je inženjer Antonio Deseppi u tu svrhu izradio nekoliko nepoznatih presjeka i planova navedenih objekata.⁴⁶⁵ Eksterijer starog kolegija bio je lišen bilo kakvog arhitektonskog ukrasa i bilo je riječ o jednostavnom pročelju s prozorskim otvorima u istoj razini, a čiji su katovi bili odijeljeni uskim vijencem. Na ulazu u kolegij postojao je jednostavan portal s razlomljenim zabatom unutar kojega je bila postavljena pravokutna kamena ploča s insignijama reda. S presjeka iz 1858. vidljivo je kako se na kolegiju nalazio još jedan bočni ulaz s portalom i zabatom. U prizemlju je bilo nekoliko spremišta za hranu, kantina i nekoliko ostava. Na prvom katu nalazilo se preko desetak soba, knjižnica, refektorij i malena kapela. Prostor drugog kata bio je rezerviran za veliki skriptorij i jedanaest soba od kojih je jedna bila namijenjena za rektora. Na kolegij se odmah nastavljala i zgrada seminara s velikim unutrašnjim dvorištem koje je s triju strana bilo zatvoreno arkadama hodnika. Njezin vanjski

⁴⁶⁴ DARI, Zbirka isprava (HR-DARi-273), fasc.1-28

⁴⁶⁵ DARI, Tehnički uredi grada Rijeke (HR-DARi-57), kutija 93, fasc. 5

plašt bio je vrlo jednostavan i bez ikakve dekoracije. Unutrašnja dispozicija prostora bila je podijeljena na prizemlje i dva kata. Prizemlje se sastojalo od dvije drvarnice, nekoliko ostava, pet skladišta, refektorija i kuhinje. Prvi kat imao je desetak soba za učenike, veliki hodnik, jednu sobu za zamjenika upravitelja, muzej i kapelu, a drugi kat šest soba od kojih je jedna bila rezervirana za upravitelja. Velika većina navedenih prostorija nekadašnjeg kolegija i seminara bila je u drugoj polovici 19. stoljeća pregrađena za potrebe održavanja gimnazijske nastave.

Slika 125. Antonio Deseppi, *Nekadašnja zgrada isusovačkog kolegija*, 1858., Državni arhiv u Rijeci, foto: M. Pintarić

Slika 126. Antonio Deseppi, *Nekadašnja zgrada isusovačkog seminara*, 1866., Državni arhiv u Rijeci, foto: M. Pintarić

S druge strane, o crkvi se svetog Vida nastavio brinuti gradski magistrat koji je svake godine imenovao njezina upravitelja iz redova gradskog vijeća. Na sjednici održanoj početkom 1881. odlučilo se da je potrebno eksterijer nekadašnje isusovačke crkve obnoviti i uljepšati. U tu svrhu bio je angažiran venecijanski arhitekt i profesor Ludovico Cadorin (1824. – 1892.) da bi dao stručno mišljenje o projektima, koje je zaprimio riječki tehnički ured.⁴⁶⁶ Arhitekt je tada bio vrlo poznat po uspješnoj obnovi unutrašnje dekoracije kavane Florian na Trgu svetog Marka u Veneciji.⁴⁶⁷ Cadorin je u srpnju 1881. poslao pismo gradskim vlastima u kojem im je obrazložio kako su neke od pristiglih ideja vrlo loše, stoga im je sugerirao da trebaju biti vrlo oprezni prilikom pregradnje kako se ne bi previše interveniralo u izvorni izgled pročelja. On im je predložilo minimalne dekorativne promjene na atici iznad edikule s napomenom kako bi se budući kipovi svetog Vida i Modesta trebali postaviti u vanjske bočne niše. Čini se kako je magistrat tada odustao od značajnije pregradnje, a u prilog tome svjedoči još jedan neizvedeni nacrt obnove pročelja kojeg je 1901. izradio arhitekt Carlo Pergoli.⁴⁶⁸ Posljednje značajnije

⁴⁶⁶DARi, Gradsko poglavarstvo Rijeke (HR-DARi-22), kutija 8

⁴⁶⁷Romanelli (1997:843-847)

⁴⁶⁸DARi, Tehnički uredi grada Rijeke (HR-DARi-57), kutija 85

pregradnje odvijale su se nakon što je crkva svetog Vida uzdignuta na čast katedrale prilikom uspostave riječke biskupije, 25. travnja 1925. godine.⁴⁶⁹ Dosad je u literaturi izostao podatak da je već sljedeće godine zamijenjena Lazzarinijeva mramorna balustrada ispred glavnog oltara novom kovanom željeznom ogradom. Nju je izradio cijenjeni majstor Alberto Calligaris iz Udina prema vlastitom crtežu koji je odobrio prvi riječki biskup Isidoro Sain (1925. – 1932.).⁴⁷⁰

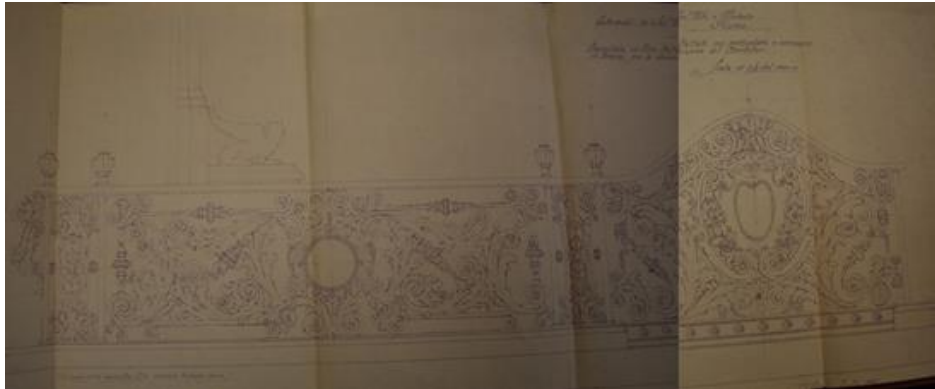
Slika 127. Svetište Katedrale svetog Vida, prije 1925., Arhiv Zborne crkve u Rijeci, Spomenica Zborne crkve, foto: M. Pintarić

Slika 128. Svetište Katedrale svetog Vida s novom ogradom, 1949., Konzervatorski odjel u Rijeci

⁴⁶⁹ Medved (2009:143-144)

⁴⁷⁰ O Calligarisu više vidjeti Someda de Marco (1970:236-243)

Slika 129. Alberto Calligaris, *Crtež željezne kovane ograde*, 1926., Državni arhiv u Rijeci, foto: M. Pintarić

Slika 130. Alberto Calligaris, *Željezna kovana ograda*, 1926., galerija crkve svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

Potrebno je napomenuti kako se početkom tridesetih godina 20. stoljeća javila i ideja za oslikavanjem kupole u koju je svrhu bilo izrađeno nekoliko nerealiziranih projekata. Naposljetku, tih godina je tehnički ured donio i konačnu odluku o rušenju nekadašnjih zgrada seminara i kolegija. O tome detaljnije saznajemo iz tadašnjih novina *La Vedetta d'Italia*, odnosno u literaturi zanemarenog članka koji je objavljen 27. travnja 1933. godine.⁴⁷¹ Radovi oko rušenja seminara započeli su u veljači pod vodstvom inženjera Giovannija Rubinija kako bi se na istoj lokaciji mogla sagraditi nova osnovna škola „Daniele Manin“. Krajem travnja još uvijek nije bilo srušeno zapadno krilo koje se prostiralo prema bivšem benediktinskom samostanu. Autor novinskog teksta je bio vrlo nezadovoljan što će u starom dvorištu biti uništeno osam velikih stabala kestena. Na samom kraju donosi se i zanimljivost kako su neki građani obilazili gradilište u nadi da će prilikom raznih iskopavanja doći do ponekog senzacionalnog otkrića. U novosagrađeno krilo škole i njegovu dvorišnu fasadu uklopljeni su arkadni otvori sa starog seminara.⁴⁷² Dvije godine kasnije srušena je i derutna zgrada

⁴⁷¹ SVKRI, *La Vedetta d'Italia*, 27 Aprile 1933, Anno XI, str. 2 Rušenje nekadašnje zgrade isusovačkog seminara (Prilog 48.)

⁴⁷² Lozzi Barković (2015:308)

nekadašnjeg kolegija čime je zauvijek izgubljen važan dio riječke povijesti, a o čemu su u nekoliko navrata izvještavale novine tijekom veljače 1935. godine.⁴⁷³

Slika 131. *Zgrada nekadašnjeg kolegija*, oko 1930. (preuzeto iz Vanino M. (1987.)

Slika 132. *Zgrada nekadašnjeg seminara*, oko 1930. (preuzeto iz Matejčić R. (1994.)

⁴⁷³SVKRi, La Vedetta d'Italia, 6 Febbraio 1935, Anno XIII, str. 2

Slika 133. *Derutna zgrada nekadašnjeg kolegija*, oko 1933. (preuzeto s interneta: wikimediacommons)

Slika 134. *Rušenja nekadašnje zgrade seminara i kolegija*, 1933. (preuzeto s interneta: wikimediacommons)

Slika 135. *Nekadašnji portal na zgradi kolegija*, sredina 17. stoljeća, rektorov stan, Rijeka, foto: M. Pintarić

2.3.4. Benediktinke

Krajem 19. stoljeća Vincenzo Tomsich je objavio publikaciju o povijesti Rijeke u kojoj se ukratko dotaknuo važnosti benediktinki za riječko školstvo te je donio prijepis natpisa uklesanog na kamenoj ploči postavljenoj iznad ulaza u samostan.⁴⁷⁴ Nekoliko godina kasnije tiskano je djelo cijenjenog hrvatskog povjesničara Ivana Kukuljevića Sakcinskog o brojnim epigrafskim spomenicima koji su se nalazili na području tadašnje Hrvatske i Slavonije. Prilikom istraživanja Sakcinski je boravio i u Rijeci gdje je dokumentirao dva natpisa koji su bili smješteni na ženskom benediktinskom samostanu. Oba su spominjala donatora Francesca Chnesicha koji je namijenio izdašan legat za gradnju kompleksa 1640. godine.⁴⁷⁵ Dosad najobuhvatniju studiju o riječkim koludricama napisao je Giovanni Kobler 1896. godine.⁴⁷⁶ U njoj se donosi niz historiografskih podataka o utemeljenju samostana i njegovom najvažnijem donatoru Chnesichu, dolasku prvih redovnica u Rijeku, djelovanju reda tijekom 18. i 19. stoljeća te rušenju kompleksa 1914. godine. Benedicta Cristofoli se u svojem radu o benediktinkama bavila njihovim značajem u razvoju riječkog školstva.⁴⁷⁷ Veliku ulogu u pokretanju javne škole za odgoj i obrazovanje ženske djece 1777. imala je carica Marija Terezija koja je u nekoliko navrata financijski pomagala riječkom samostanu.⁴⁷⁸ U svojim se istraživanjima Radmila Matejčić poziva na podatak koji je objavio Giovanni Kobler, a prema kojemu je 1668. grad predao redovnicama crkvi svetog Roka. Ona temeljem neimenovanog arhivskog izvora tvrdi da su crkva i samostan stradali prilikom potresa 1750. pa je njihovu obnovu vodio vojni inženjer Antonio de Verneda.⁴⁷⁹ Također, potrebno je napomenuti kako već Matejčić spominje nacrt samostana i crkve iz Državnog arhiva u Rijeci te da su se redovnice 1914. premjestile u novi sklop svetog Josipa na Podmurvicama. Crkveni povjesničar Ivan Grah istraživao je izvještaje pulskih biskupa Svetoj Stolici pa je tako pronašao vrlo važne informacije o funkcioniranju benediktinske zajednice sredinom 18. stoljeća.⁴⁸⁰ Nina Kudiš i Nenad Labus skrenuli su pažnju na podatak da je prilikom vizitacije 1658. generalni vikar pulske biskupije

⁴⁷⁴ Tomsich (1886:243)

⁴⁷⁵ Kukuljević Sakcinski (1891:210-211)

⁴⁷⁶ Kobler (1896a:122-127)

⁴⁷⁷ Cristofoli (1931:14)

⁴⁷⁸ Cristofoli (1931:23)

⁴⁷⁹ Matejčić (1970:101-102)

⁴⁸⁰ Grah (1988:72-73, 95-97)

Francesco Bartiroma napomenuo kako se gradnja samostana privodi kraju.⁴⁸¹ U monografiji o liturgijskom ruhu iz zbirke tekstila Muzeja za umjetnost i obrt Jelena Ivoš u katalog uvrštava nekoliko predmeta koji su nekada pripadali benediktinskom samostanu u Rijeci.⁴⁸² Teme riječkih redovnica se dotaknuo i Marko Medved koji je pisao o političkim razlozima koji su doveli do toga da benediktinke napuste Rijeku oko 1948. i presele se u samostan San Daniele u Abano Terme pored Padove.⁴⁸³ Isti je autor objavio i nekoliko novih arhivskih podataka o tome kako su tijekom 18. stoljeća augustinci bili ispovjednici benediktinki samostana svetog Roka.⁴⁸⁴ Mario Pintarić prvi se u svojem istraživanju bavio rekonstrukcijom inventara nekadašnjeg samostanskog kompleksa i crkve.⁴⁸⁵ Dosad je tek Damir Tulić objavio sliku *Navještenja* iz samostana San Daniele u Abano Terme koja je zasigurno bila dio zbirke riječkog samostana.⁴⁸⁶ Konačno, recentno su Kristijan Kuhar i Marko Medved pisali o novootkrivenom glagoljskom fragmentu iz nekadašnjeg riječkog samostana.⁴⁸⁷

Tijekom 1630-ih u Rijeci su bile prisutne tri redovničke zajednica. Međutim, Riječanin Francesco Chnesich je u svojem testamentu iz 1640. odlučio gradskim vlastima predati posjed u Munama kako bi se njegovom prodajom omogućila gradnja novog samostana u gradu.⁴⁸⁸ Kapetan i vijećnici preuzeli su upravu nad vlastelinstvom te se na sastancima počelo raspravljati o mogućem dolasku novog crkvenog reda. Tako je ubrzo o svemu bio obavješten i pulski biskup Marino Badoer. On je podržao ideju gradskih zastupnika i službenim dopisom je odobrio gradnju samostana u blizini isusovačkog kolegija 6. lipnja 1645. godine.⁴⁸⁹ O gradnji samostana se po prvi puta saznaje iz nepoznatih arhivskih dokumenata koji su vezani za razne isplate iz legata dobročinitelja Chnesicha.⁴⁹⁰ Sve je započelo 3. rujna 1648. kada su za 100 fiorina kupljena dva velika vrta od obitelji Fiorini i Tranquillo koji su se nalazili tik uz Zbornu crkvu. Na netom kupljenom zemljištu radovi započinju početkom 1649., a vodio ih je zidar Luca

⁴⁸¹ Kudiš-Burić i Labus (2003:48)

⁴⁸² Ivoš (2010:7,97-102)

⁴⁸³ Medved (2015:412-414, 535-537)

⁴⁸⁴ Medved (2020c:609-612)

⁴⁸⁵ Mario Pintarić je govorio o ovoj temi prvi put 7. lipnja 2018. na znanstvenom skupu „Umjetnička baština ranog novog vijeka u Rijeci, Hrvatskom primorju i Istri: nova istraživanja i spoznaje" te imao javno predavanje 6. lipnja 2019. u župnoj crkvi Uznesenja Blažene Djevice Marije u Rijeci. (<https://baroknarijeka.uniri.hr/?p=1076>, pristupljeno 9.10.2021.) O razvoju ženskih benediktinskih samostana u Hrvatskoj vidjeti Galović i Trogrlić (2018:421-442), Kovačić (2019:45-51)

⁴⁸⁶ Tulić (2019a:93-94)

⁴⁸⁷ Kuhar i Medved (2021:461-480)

⁴⁸⁸ Kobler (1896a:122)

⁴⁸⁹ DARI, Općina Rijeka (HR-DARi-32), kutija 398, fasc. 13

⁴⁹⁰ DARI, Općina Rijeka (HR-DARi-32); 1-125. Fondazioni Chnesich 1648 -1661

Dorich. Njemu je 18. svibnja bilo isplaćeno 82 fiorina za podizanje jednog samostanskog zida. Istog je dana Michaelu Catuziju predano 142 fiorina za izradu 18 kamenih prozorskih okvira. Majstoru Alessandru Calucciju dano je 300 fiorina 17. listopada 1650. za nabavu 300 drvenih greda. Radovi koje je vodio zidar Dorich svakodnevno su napredovali pa se tako saznaje da je u kolovozu 1653. dovršen prostor refektorija. Zbog toga je kod kamenoklesara Andree de Rossija naručeno 12 kamenih prozorskih okvira za cijenu od 118 fiorina. Kada su se radovi privodili kraju, gradsko vijeće je 17. lipnja 1656. konačno odlučilo kako žele da u Rijeku dođu benediktinke.⁴⁹¹ Tijekom svibnja 1658. vijećnici spominju da je voditelju radova Dorichu dotad isplaćeno oko 1000 fiorina, a sveukupni troškovi gradnje su iznosili preko 4000 fiorina. Posljednja isplata od 600 fiorina u rujnu 1658. odnosila se na kupnju prozorskih stakala u Veneciji namijenjenih za crkvu svetog Roka i netom podignuti samostan. Papa Aleksandar VII. (1655. – 1667.) je odobrio dolazak koludrica bulom poslanom u Rijeku 5. ožujka 1660., a carska dozvola iz Beča je stigla 5. svibnja 1663.⁴⁹² Stoga su već 18. lipnja u svečanoj procesiji u grad pristigle prve redovnice. Giustina Baiarda, Eugenia Thersainera i Eleonora della Torre došle su iz tršćanskog samostana svetog Ciprijana, a iz svetog Andrije na Rabu stigla je Camilla Androcha.⁴⁹³ Ubrzo je u samostan ušlo nekoliko pripadnica bogatih riječkih aristokratskih obitelji pa je nakon njihovih zavjeta zajednica brojala 12 redovnica. Gradske su vlasti 18. travnja 1668. redovnicama predale crkvu svetog Roka.⁴⁹⁴

⁴⁹¹ Kobler (1896a:122)

⁴⁹² Kobler (1896a:122)

⁴⁹³ Kobler (1896a:122)

⁴⁹⁴ DARi, Općina Rijeka, (HR-DARi-32) 1-134 Zapisnici sjednica općinskog vijeća 1655-1682, str. 109. Zavjetna crkva svetog Roka sagrađena je početkom 17. stoljeća. Odluka o gradnji potvrđena je 11. srpnja 1599. na sjednici vijeća. Nepoznat je podatak da je Teodoro Fiorini u ožujku 1661. platio veliku oltarnu palu neimenovane ikonografije za glavni oltar u crkvi.

Slika 136. Nepoznati autor, *Eleonora della Torre*, početak 18. stoljeća, samostan svetog Ciprijana, Trst (preuzeto iz Ruaro-Loseri L. (1978))

Neobjavljeni arhivski dokument otkriva da su vijećnici tada postavili u malenu nišu iznad ulaza u crkvu drvenu skulpturu istoimenog sveca.⁴⁹⁵ Potrebno je napomenuti da je samostan od samih početaka bio pod nadležnošću pulskih biskupa koji su osobno rješavali probleme vezane za polaganje redovničkih zavjeta ili imenovanje ispovjednika.⁴⁹⁶ To je često dovodilo do sukoba s riječkim arhiđakonima koji su samovoljno donosili brojne odluke.

⁴⁹⁵ DARi, Općina Rijeka, (HR-DARi-32) 1-134 Zapisnici sjednica općinskog vijeća 1655-1682, str. 229.

⁴⁹⁶ Grah (1988:82)

Slika 137. Matthias Weiss, *Pogled na Rijeku i samostanski kompleks benediktinki*, oko 1726. (preuzeto s interneta: wikimedia commons)

Kroz 17. i 18. stoljeće na redovnički život odlučile su se mnoge pripadnice riječkih patricijskih obitelji koje su tom prilikom samostanu osigurale izdašne legate. Kao važan zaštitnik riječkih koludrica u brojnim svađama s arhiđakonom Tudorovichem istaknuo se biskup Balbi. On je tijekom vizitacije Rijeke 1742. u više navrata posjetio samostan, a 24. travnja mu je opatica Ludovica Dienersperg poklonila mitru izrađenu zlatovezom.⁴⁹⁷ Posebno se tijekom njegova boravka u gradu ističe i svečani događaj koji se odvio 15. svibnja. Naime, tada je slavljena svečana misa u crkvi svetog Roka tijekom koje je u novicijat uvedena Cattarina Raicich uzevši redovničko ime Adelma Aloisia.⁴⁹⁸ Nju je zatim arhiđakon odveo do klaustura samostana gdje su je dočekale časne sestre pjevajući Zaharijinu himnu „Benedictus Dominus Deus Israel”. Balbi je privrženost redovnicima pokazao i nakon potresa 1750. godine. Tada su stradali crkva i samostan pa su benediktinke bile prisiljene napustiti klauzuru. Zbog toga je biskup u nekoliko navrata dolazio u Rijeku kako bi im osigurao prikladnu kuću u blizini kapucinskog samostana.⁴⁹⁹ Sljedećih godina im je i novčano pomagao u obnovi cjelokupnog kompleksa koju je vodio inženjer Antonio de Verneda.⁵⁰⁰ Također, Balbi je 15. travnja 1754. u crkvi svetog Roka posvetio novi kameni oltar svetog Josipa.⁵⁰¹ Velika pokroviteljica riječkog samostana bila je i carica Marija Terezija. Ona je 1777. donirala svotu od 4000 fiorina da bi se

⁴⁹⁷ ASV, Vizitacija pulskog biskupa Giovannija Andree Balbija 1742., bez numeracije

⁴⁹⁸ ASV, Vizitacija pulskog biskupa Giovannija Andree Balbija 1742., bez numeracije (Prilog 49.)

⁴⁹⁹ Grah (1988:98)

⁵⁰⁰ Kobler (1896a:141), Matejčić (1970:101)

⁵⁰¹ Kobler (1896a:141)

unutar samostanskih prostorija pokrenula javna škola za odgoj i obrazovanje djevojaka.⁵⁰² Carica je istu svotu novaca namijenila i za obnovu samostana te popravak crkvenog krova.⁵⁰³ Cjelokupni proces isplate sredstava vodio je tadašnji riječki guverner Giuseppe Majlath. U kolovozu 1783. je tadašnja opatica zatražila procjenu stručnjaka o mogućnosti gradnje grobnice u svetištu crkve, ispred glavnog oltara.⁵⁰⁴ Početkom 19. stoljeća sastavljen je inventar opreme crkve i samostana svetog Roka iz kojeg se saznaje što su sve redovnice posjedovale, ali je pomoću njega moguće i pobliže rekonstruirati izgled interijera i eksterijera cjelokupnog kompleksa.⁵⁰⁵ Tako je utvrđeno da je crkva bila jednobrodna te je imala drveni strop, a završavala je kvadratnim svetištem. Na samom ulazu nalazio se križno svođeni kor izdignut na 12 kamenih toskanskih stupova. Može se pretpostaviti da je on bio nalik onome u franjevačkoj crkvi na Trsatu ili u benediktinskoj crkvi svetog Ciprijana u Trstu.⁵⁰⁶

Slika 138. Kor franjevačke crkve na Trsatu, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 139. Kor nekadašnje benediktinske crkve svetog Ciprijana u Trstu (preuzeto iz Ruaro-Loseri L. (1978))

U svetištu je bio smješten drveni oltar posvećen svetima Benediktu i Roku, a na bočnim stranama trijumfalnog luka nalazili su se drveni oltari Blažene Djevice Marije i svetog Antuna Padovanskog. Kameni oltar svetog Josipa bio je postavljen na istočnom zidu crkve. Pročelje svetog Roka bilo je ukrašeno trima prozorskim otvorima, velikom rozetom i malenom nišom iznad ulaznog portala. Prilikom popisa predmeta u crkvi najprije su navedene izrazito vrijedne stvari. Njih su činile srebrna pokaznica, sedam srebrnih kaleža, jedan srebrni križ, jedna srebrna

⁵⁰² Cristofoli (1930:23), O reformi školstva i „Ratio educationis“ vidjeti Modrić-Bilvajš (2007:212-2013)

⁵⁰³ DARI, Općina Rijeka (HR-DARi-32), busta 201, fasc. 33 Isplata riječkim benediktinkama 4000 fiorina (Prilog 50.)

⁵⁰⁴ DARI, Općina Rijeka (HR-DARi-32), kutija 9/2, fasc. 15. Procjena oko moguće gradnje grobnice u svetištu crkve svetog Roka (Prilog 51.)

⁵⁰⁵ DARI, Kraljevski riječki gubernij (HR-DARi-4), busta 1413. Inventar crkve i samostana svetog Roka 1818. godine (Prilog 51.)

⁵⁰⁶ Ruaro-Loseri (1978:8-9)

kadionica s lađicom, par bisernih naušnica, jedna srebrna kruna sa zrakama i dvanaest zvijezda, tri viseća svijećnjaka i srebrna kruna s pet zvijezda. Nakon toga su spomenuti predmeti od drva među kojima su se isticala oslikane ploče za Božji grob i kipovi svetog Ivana Nepomuka, Marije Magdalene, Uskrslog Krista, Bogorodice i šest anđela. Crkveni inventar se sastojao i od uobičajenih predmeta od bronce poput svijećnjaka, škropila i zvona. Posebno se u popisu brojnošću izdvajala zbirka liturgijskog ruha koja se sastojala od šest pluvijala, osamnaest dalmatika, devetnaest antependija, dvanaest svećanih haljina za kipove, trideset četiri purifikatorija i pedeset dva kompleta liturgijske odjeće. U crkvenom interijeru se sveukupno nalazilo i dvadeset osam različitih slika s drvenim okvirima. Potrebno je spomenuti da je prostor kora bio rezerviran za redovnice u kojem se nalazio jedan maleni drveni oltar. Također, tamo su bile smještene orgulje, stolice, klupe, simulakrum Bogorodice, dvije slike *Bogorodice s Djetetom* i još deset drugih neimenovanih prikaza.⁵⁰⁷ Tik do crkve svetog Roka bio je samostanski kompleks koji se sastojao od dvije povezane zgrade čiji je tlocrt tvorio oblik slova L. Zapadno krilo naslanjalo se na istočni zid svetog Roka, a južno se pružalo uz sjeverni zid Zborne crkve. Unutar konventa se nalazilo i veliko dvorište koje je sa sjeverne strane bilo zatvoreno samostanskim zidinama. Obje zgrade sastojale su se od tri etaže koje su činili prizemlje i dva kata. U prizemlju je bio smješten parlatorij uz koji su se nalazile i tri prostorije rezervirane za održavanje školske nastave. Na prvom katu su veliki dio prostora zauzimala redovničke ćelije, refektorij, kuhinja i različita spremišta, a sa drugog kata su redovnice ulazile na kor. Inventar samostana se velikim dijelom sastojao od uobičajenih predmeta za svakodnevnu upotrebu, ali je potrebno napomenuti kako se navodi i zbirka od čak sto četrdeset slika različitih dimenzija. Uz crkvu i samostan se nalazio i visoki zvonik sagrađen 1743. s lukovičastom kupolom prekrivenom olovom. Upravo su sredinom 19. stoljeća benediktinke od magistrata tražile novčana sredstva za njegovu obnovu. O samostanu su gradski zastupnici raspravljali i 1908. kada je zgrada bila u jako lošem stanju. Tada se odlučilo da je potrebno srušiti cjelokupni kompleks zajedno s crkvom svetog Roka. Zbog toga je redovnicima trebalo podići novi samostan na Podmurvicama prema projektu arhitekta Theodora Traxlera.⁵⁰⁸ Kako

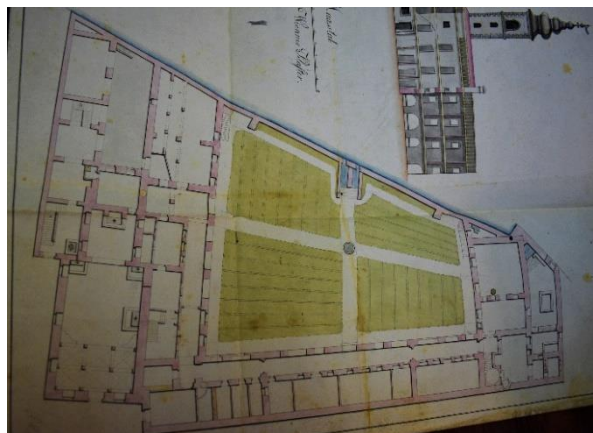
⁵⁰⁷ Moravček (2010:57) Bez navođenja literature ili arhivskih izvora navodi da je kanonik Mate Balas 1903. orgulje iz crkve svetog Roka preselio u crkvu Majke Božje Snježne u Belgradu. Tijekom arhivskih istraživanja ovaj podatak nije potvrđen. Međutim, potrebno je spomenuti da je utvrđeno da je 1818. tadašnje orgulje za cijenu od 60 fiorina obnovio Giuseppe Barraga.

⁵⁰⁸ Matejčić (2007:398)

bi i same osigurale određena sredstva za gradnju novog zdanja benediktinke su 1911. prodale dio predmeta tadašnjem Gradskom muzeju.⁵⁰⁹

Slika 140. Nepoznati autor, *Crkva i samostan svetog Roka*, prva polovica 19. stoljeća, Državni arhiv u Rijeci, foto: M. Pintarić

Slika 141. Nepoznati autor, *Tlocrt crkve i samostana svetog Roka*, prva polovica 19. stoljeća, Državni arhiv u Rijeci, foto: M. Pintarić

Iz sačuvanog popisa kojeg je sastavio Giorgio Catti saznaje se da su prodani prikazi *svetog Antuna Padovanskog, svete Tereze, svete Magdalene, Kristove propovijedi u hramu i Bogorodice*. Također, muzej je otkupio dva klecala, nekoliko stolica, kaminski sat, svijećnjake, engleski set za kavu i staklene čaše izrađene na Muranu.⁵¹⁰ Redovnice su muzeju iz crkve i samostana poklonile željeznu rešetku parlatorija, brave, kvake i devet prozorskih stakla ispunjenih olovom. U svibnju 1914. tadašnji ravnatelj zagrebačkog Muzeja za umjetnost i obrt Levin Horvat je od benediktinki kupio nekoliko kompleta liturgijskog ruha.⁵¹¹ Početkom lipnja iste godine redovnice su se preselile u novi sklop na Podmurvicama, a istovremeno je započelo rušenje nekadašnjeg zdanja. Na tom prostoru je trebala biti sagrađena nova školska zgrada za koju je tehnički ured izradio troškovnik predviđenih radova. Prema izračunu neimenovanog inženjera za rušenje samostana i crkve trebalo je izdvojiti 8000 kruna.⁵¹² Dosad nepoznati podaci objavljeni 18. i 19. srpnja 1914. u novinama *Il Popolo* slikovito opisuje početak radova.⁵¹³ Iako je pristup gradilištu bio zabranjen građani su često dolazili provjeravati jesu li se prilikom iskapanja pronašle kakve zanimljivosti. Autor novinskog članka piše da je jedna

⁵⁰⁹ Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka (nadalje PPMHP), Zbirka arhivskih dokumenata, Predmeti iz crkve i samostana svetog Roka nabavljeni za Gradski muzej (Prilog 53.) Zahvaljujem se kustosicama Tamari Matiji i Margiti Cvijetinović na susretljivosti prilikom istraživanja.

⁵¹⁰ Kaminski sat je izradio pariški urar Henry Robert djelatnik sredinom 19. stoljeća.

⁵¹¹ Ivoš (2010:7)

⁵¹² DARI, Tehnički ured grada Rijeke (HR-DARi-57), kutija 56

⁵¹³ SVKRI, Starije riječke novine, *Il Popolo* (Prilog 54.)

osoba unatoč zabrani ušla u nekadašnje prostorije samostana i crkve te je vidjela da je kod oltara svete Elizabete pronađen velik zlatni križ i nekoliko novčića.⁵¹⁴ Idućeg dana opet se okupilo mnoštvo jer se pročulo da su otkrivene grobnice časnih sestara i značajnih donatora samostana. Tada se saznaje da je jedna kriptička bila obnovljena 1799. za vrijeme opatice Giovanne Nepomuceno, a članak spominje da je posljednji ukop redovnica bio 1854. godine. Nadalje se navodi da je bila otvorena mramorna ploča grobnice kod oltara svete Klementine u kojoj su pronađena 34 kostura. U jednoj drugoj kriptički su bila zatečena 2 kostura, a na grobnici je bio natpis koji je spominjao supružnike Zanmarchi. Treba napomenuti da je dosad izostao i podatak da je tih godina samostan posjetio Riccardo Gigante koji je tom prilikom izradio dva crteža. Jedan je prikazivao samostansku prostoriju u kojoj je bila smještena peć, a drugi malenu lođu nad voltom unutar dvorišta.⁵¹⁵

Slika 142. Riccardo Gigante, *Krušna peć u samostanu benediktinki*, 1914., PPMHP 123063, Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka

Slika 143. Riccardo Gigante, *Lođa u samostanu benediktinki*, 1914., PPMHP 123076, Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka

Naposljetku, potrebno se osvrnuti i na nepoznate arhivske vijesti koje nam otkrivaju kako su poslovi oko rušenja kompleksa završili 30. listopada 1915. godine.⁵¹⁶ Na sastanku gradskog vijeća održanog 6. prosinca iste godine raspravljalo se o visini sveukupnih troškova tijekom radova. Tako se saznaje da je prodan određeni dio građevinskog materijala poput starih

⁵¹⁴ U inventaru iz 1818. se ne spominje oltar svete Elizabete.

⁵¹⁵ Postoji mogućnost da je bilo izrađeno još nekoliko crteža samostana i crkve, ali oni nažalost nisu pronađeni tijekom istraživanja.

⁵¹⁶ DARi, Gradsko poglavarstvo Rijeke 1873.-1945. (HR-DARi-22), knjiga 439. Processi Verbali della Rappresentanza anno 1915, str. 164-165. Obavijest o završetku radova na rušenje nekadašnjeg benediktinskog kompleksa (Prilog 55.)

greda i olova s kupole zvonika, a da je sačuvan sav kamen za izgradnju nove školske zgrade.⁵¹⁷ Novac dobiven od prodaje materijala iznosio je 2271,30 kruna i bio je namijenjen podmiranju dugova. Konačno, Benediktinke su nastavile djelovanje u samostanu svetog Josipa na Podmurvicama sve do 1948. kada zauvijek napuštaju Rijeku i odlaze u Abano Terme.

Slika 144. *Crkva svetog Roka*, oko 1910., Arhiv Zborne crkve, Spomenica Zborne crkve, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 145. *Pogled na samostanski kompleks*, kraj 19. stoljeća, (preuzeto s interneta: wikimedia commons)

Slika 146. *Ostaci ruševina crkve svetog Roka*, Arhiv Zborne crkve, Spomenica Zborne crkve, Rijeka, foto: M. Pintarić

⁵¹⁷ Iz nepoznatih razloga odustalo se od gradnje školske zgrade 1915. godine.

Tijekom 20. stoljeća zauvijek je izgubljen izvorni inventar nekadašnjeg samostana i crkve svetog Roka. Međutim, pronalaskom popisa nepokretne i pokretne imovine sastavljenog 1818. i ponekih drugih arhivskih dokumenata po prvi puta se određeni predmeti mogu identificirati i povezati s riječkim benediktinkama. Tako se na tavanu Zborne crkve nalazi šest drvenih anđela nastalih sredinom 18. stoljeća. Oni su najvjerojatnije bili nabavljeni za Božji grob u crkvi svetog Roka. U istu svrhu su se nastavili koristiti i nakon što su dospjeli u Zbornu crkvu, a što potvrđuje i jedna nepoznata fotografija iz 1936. koja se čuva u riječkoj Zbornoj crkvi. Benediktinke su najvjerojatnije oko 1914. kanonicima predale i drveni kip Uskrslog Krista. Iako je skulptura grubo preslikana, modelacija tijela i rezbarenje draperije upućuju da je djelo nastalo u 18. stoljeću. U zbirci se čuva i antependij u čijem se središnjem dijelu nalaze vezeni prikazi svetog Dominika i Katarine u klečećem stavu kako adoriraju okrunjeni monogram Blažene Djevice Marije. On je izrađen tijekom 19. stoljeća u vezilačkoj radionici riječkog samostana.⁵¹⁸

⁵¹⁸ O funkcioniranju benediktinskih vezilačkih radionica vidjeti Modesti (2015:53-71) Potrebno je spomenuti kako su riječke koludrice tijekom prve polovice 19. stoljeća u nekoliko navrata popravljale misnice i dalmatike koje su bile u Zbornoj crkvi. Isto tako one su 1849. izradile novu svečanu odjeću za relikviju svetog Marcijana prilikom preseljenja nove drvene škrinje na oltar svetog Antuna Padovanskog. AZR, kutija bez numeracije, fasc. 22

Slika 147. Nepoznati autor, *Drveni kipovi anđela*, sredina 18. stoljeća, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 148. *Božji grob*, 1936., Arhiv Zborne crkve, Spomenica Zborne crkve, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 149. Nepoznati autor, *Uskrsti Krist*, 18. stoljeće, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 150. Benediktinska vezilačka radionica, *Antependij*, 19. stoljeće, Zborna crkva, Rijeka, foto: D. Tulić

U Pomorskom i povijesnom muzeju Hrvatskog primorja Rijeke (nekada Gradski muzej/ Museo Civico) pohranjena je nekolicina predmeta koji se uz pomoću već spomenutog dokumenta iz 1911. sada mogu sagledati u kontekstu nekadašnje benediktinske zbirke. Tako se u depou muzeja nalazi slika *svetog Antuna Padovanskog s Djetetom* koja je mogla ukrašavati prostor refektorija. Djelo nepoznatog autora nastalo je prema grafičkom listu što ga je urezao

Giovanni Antonio Faldoni (1690. – 1770.) prema crtežu Giambattiste Piazzete (1682. – 1754.) i datira se u posljednju četvrtinu 18. stoljeća.⁵¹⁹

Slika 151. Nepoznati autor, *Sveti Antun Padovanski*, 18. stoljeće, Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka, foto: D. Tulić

Iz nekadašnjeg parlatorija ostala je sačuvana željezna kovana rešetka nastala u drugoj polovici 17. stoljeća. U sredini pregrade kvadratnog oblika nalazi se natpis IHS unutar kruga ukrašenog cvjetnim ornamentom. Čitava površina izvedena je volutno savijenim šipkama između koji se nalaze četverolisti s ugraviranim cvijetom. Njezina unutarnja strana obložena je limom na kojem su smještene malena dvokrilna vrata. Nadalje je potrebno spomenuti škropionicu u čijem se središnjem dijelu nalazi medaljon s prikazom Kristova krštenja. Uz nju, sačuvana je i posuda za blagoslovljenu vodu s prikazom Bogorodice s Djetetom i dva anđela. Dio muzejske Zbirke umjetničkog obrta je i nekadašnji sakristijski umivaonik iz crkve svetog Roka. Na željeznom stalku nalaze se dvije posude od bakrenog lima različita oblika i veličine koje su pri vrhu ukrašene malenim ovulima. U vlasništvu redovnica bio je i kalup za pečenje hostija iz 1750. čije su dvije okrugle ploče s unutrašnje strane ukrašene stiliziranom vazom i cvijećem te habsburškim grbom. Isto tako iz njihovog samostana potječe barokna brava pravokutnog oblika čija je prednja strana ukrašena stiliziranim lišćem i viticama. Nedavno je na dražbi aukcijske kuće Dorotheum prodan sličan predmet koji je izrađen oko 1770-ih.⁵²⁰

⁵¹⁹ Bolić (2018:40-41)

⁵²⁰ Riječ je o aukciji Möbel und Antiquitäten održanoj 2. lipnja 2021. u Beču. Navedeni predmet je prodan pod brojem 827. <https://www.dorotheum.com/de/a/77758/> (pristupljeno 10.8.2021)

Postoji mogućnost da je riječka brava nabavljena oko 1778. kada se odvijala obnova samostana. Od sačuvanih predmeta od drva izdvaja se prijenosna rezbarena škrinja i klecalo koji su nastali krajem 17. stoljeća. Za razliku od riječkog muzeja u kojem su pohranjeni tek dva veluma iz 19. stoljeća u Muzeju za umjetnost i obrt čuvaju se izuzetno vrijedni primjeri dalmatike i misnice koje su izradile riječke koludrice.

Slika 152. Kovana željezna rešetka parlatorija, druga polovica 17. stoljeća, PPMHP 108423, Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka

Slika 153. Škropionica, 19. stoljeće, PPMHP 101574, Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka

Slika 154. Kalup za hostije, 1750., PPMHP 101573, Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka

Slika 155. Brava, oko 1770., PPMHP 101263, Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka

Slika 156. Radionica iz Austrije, Brava, 1770., privatna zbirka, Austrija

Slika 157. Klecalo, PPMHP 104362, Pomorski i povijesni muzej hrvatskog Primorja Rijeka

Osim u Rijeci i Zagrebu dio nekadašnjeg inventara nalazi se i u muzeju samostana San Daniele u Abano Terme kamo su redovnice otišle 1948. godine. Tako se dosad nepoznata slika *Posljednje večere* možda izvorno nalazila u refektoriju riječkih benediktinki. U njezinom

desnom kutu smješten je prelatski grb u čijem se središnjem polju nalaze dva lava koji drže koplje. Na štitu kacige sa zlatnom krunom prikazan je lav koji u desnoj šapi drži tri strjelice, a u lijevoj luk. Navedeni simboli upućuju na to da je riječ o grbu bakarske obitelji Mažić kojoj je plemstvo i grb 1678. dodijelio car Leopold I.⁵²¹ Kako je crni šešir u crkvenoj heraldici bio rezerviran za običan kler moguće je pretpostaviti kako je ovo djelo samostanu poklonio kanonik Giorgio koji je umro u Rijeci 10. listopada 1728. godine.⁵²²

Slika 158. Nepoznati autor, *Posljednja večera*, kraj 17. ili početak 18. stoljeća, izvorno u riječkom benediktinskom samostanu, samostan San Daniele, Abano Terme, foto: M. Pintarić

Slika 159. Nepoznati autor, *Posljednja večera*, kraj 17. ili početak 18. stoljeća, detalj grba obitelji Mažić izvorno u riječkom benediktinskom samostanu, samostan San Daniele, Abano Terme, foto: M. Pintarić

Slika 160. *Grb obitelji Mažić*, kraj 19. stoljeća, PPMHP 100976, Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka

Na slici nepoznatog autora s prikazom *pape Grgura Velikog* u lijevom donjem kutu naslikan je štit grba postavljen pred dvoglavim orlom i podijeljen na gornje polje s prikazom crnog psa te

⁵²¹ Celić (2012:203)

⁵²² HDA, mikrofilm 69, Liber Mortuorum ab An. 1702 usque ad An: 1765

donje s motivom hermelina.⁵²³ Temeljem navedenih obilježja grb se može povezati s riječkom plemićkom obitelji Benzoni. Sliku je benediktinkama mogao darovati senjski biskup Giovanni Antonio Benzoni, ali i njegov rođak Domenico koji je početkom 18. stoljeća bio svećenik u crkvi svetog Roka i jedan od ispovjednika redovnica.⁵²⁴ Također, potrebno je navesti kako je obitelj u spomenutoj crkvi imala grobnicu u koju je 1726. bio pokopan Vincenzo Benzoni.⁵²⁵

Slika 161. Nepoznati autor, *Papa Gregor Veliki*, 18. stoljeće, izvorno u riječkom benediktinskom samostanu, samostan San Daniele, Abano Terme, foto: M. Pintarić

Slika 162. Nepoznati autor, *Papa Gregor Veliki*, 18. stoljeće, detalj grba obitelji Benzoni, izvorno u riječkom benediktinskom samostanu, samostan San Daniele, Abano Terme, foto: M. Pintarić

Slika 163. Sebastiano Petruzzi, *Grb obitelji Benzoni*, oltar svetog Ivana Nepomuka, Katedrala svetog Vida, Rijeka, foto: D. Tulić

Prikaz benediktinke *svete Gertrude* koja je tijekom 13. stoljeća djelovala u samostanu u Helfti pak sadrži grb u čijem je središnjem polju kula na kojoj je orao. Navedeni heraldički znak koristila je obitelj della Torre tijekom 16. i 17. stoljeća u nekoliko različitih varijanti.⁵²⁶ Može se pretpostaviti kako je sliku njemačke redovnice mogla nabaviti Eleonora della Torre koja je

⁵²³ Istovjetan opis grba obitelji Benzoni donosi i Gigante (1938:111)

⁵²⁴ Kobler (1896a:123) Biskup Benzoni je u testamentu 25. rujna 1745. odredio kako nakon njegove smrti Zbornoj crkvi treba predati određene predmete. Bilo je riječ o raskošnom pluvijalu kojeg je dobio na poklon prilikom prisustvovanja krunidbi Marije Terezija 25. lipnja 1741. u katedrali svetog Martina u Bratislavi. Također, kanonicima je ostavio i dva kompleta liturgijskog ruha, kao i misal sa srebrnim okovima za korice. NAR, kutija bez numeracije, n.14. Quietanza Benzoni

⁵²⁵ Kobler (1896a:141)

⁵²⁶ Colleoni (2006:622-623)

1663. došla u riječki samostan. Anonimnom autoru je prilikom izvedbe ovog djela kao predložak mogao poslužiti grafički list s prikazom svete tiskan 1662. u Salzburgu.⁵²⁷

Slika 164. Nepoznati autor, *Sveta Gertruda*, 1662., Salzburg, (preuzeto s interneta: wikimedia commons)

Slika 165. Nepoznati autor, *Sveta Gertruda*, kraj 17. stoljeće, izvorno u riječkom benediktinskom samostanu, samostan San Daniele, Abano Terme, foto: M. Pintarić

Nepoznati *portret Marije Terezije* isto se nekada zasigurno nalazio u vlasništvu riječkih koludrica. Carica je prikazana kako sjedi ispred stola na kojem se nalaze kraljevske insignije i papir s natpisom.⁵²⁸ Na njemu je zapisano da je 1777. zahvaljujući njoj obnovljen samostan i utemeljena škola. Stoga je sada jasno kako je slika naručena zbog već prije spomenute dokumentirane pomoći od 4000 fiorina. Riječki portret odudara od uobičajenih prikaza koji su predstavljali moćnu vladaricu do 1760-ih godina. Naime, nakon iznenadne smrti njezinog supruga Franje I. Lotarinškog 1765. ona je odlučila da će na svim budućim portretima biti prikazana poput tugujuće udovice odjevene u crnu haljinu s velom na glavi.⁵²⁹ Tako je Jakob Matthias Schmutzer (1733. – 1811.) prema caričinoj želji u tu svrhu izradio 1770. grafički list koji će se ubrzo proširiti diljem Europe. Prema njemu je sljedećih godina izrađen veliki broj prikaza Marije Terezije od kojih je onaj povezan s radionicom slikara Josepha Ducreuxa (1735. – 1802.) blizak riječkoj kompoziciji. Velika je vjerojatnost kako su benediktinke mogle naručiti

⁵²⁷ Ringler (2006:357)

⁵²⁸ Prijepis natpisa: MARIA THERESIA Aug. Rom. Imperatrix Vidua Hungariae & Bohemiae Regina. Munifica Monasterij Restauratrix ac Scholarum Extern.. Fundatrix 1777

⁵²⁹ Bregovac-Pisk (2018:316-318)

sliku u nekoj od lokalnih radionica ili čak u Beču, ali isto tako postoji mogućnost da je portret mogao biti poslan u Rijeku iz centra Monarhije.

Slika 166., Jakob Matthias Schmutzer, *Carica Marija Terezija*, 1770., Royal Collection Trust, London

Slika 167. Radionica Josepha Ducreuxa, *Carica Marija Terezija*, oko 1775., Nagel Auktionen, Stuttgart

Slika 168. Nepoznati autor, *Carica Marija Terezija*, 1778., izvorno u riječkom benediktinskom samostanu, samostan San Daniele, Abano Terme, foto: M. Pintarić

Istovremeno je u samostan uz caričin portret bio postavljen i onaj s prikazom prvog riječkog guvernera *Giuseppea Majlatha*. On je odjeven u službenu odoru i lijevom rukom pridržava natpis iznad kojeg se nazire veduta Rijeke.⁵³⁰ Upravo je Majlath 1777. bio zadužen da se redovnicama ustupe sredstva koja im je namijenila carica. Nepoznati autor se prilikom izvedbe portreta guvernera zasigurno poslužio grafičkim predloškom Johanna Ernsta Mansfelda (1739. – 1796.) nastalim u Beču oko 1776. godine. Ovom prilikom potrebno je spomenuti i nepoznati portret *bosansko-đakovačkog i srijemskog biskupa Matije II. Franje Krtice*. Riječ je o djelu koje je najvjerojatnije kopija istovjetne slike koja se izvorno nalazila u sakristiji Zborne crkve.⁵³¹ Iz jednog novootkrivenog dokumenta saznaje se da je upravo biskup Krtica početkom 1780. časnim sestrama donirao 6000 fiorina.⁵³² Od ostalih riječkih sačuvanih predmeta izloženih u muzeju treba navesti i dva piramidalna relikvijara koja su izrađene sredinom 18. stoljeća u lokalnoj zlatarskoj radionici.⁵³³ Konačno, u svetištu crkve San Daniele smještena je

⁵³⁰ Natpis je djelomično sačuvan:JOSEPH MAIJLATH.....Guver.....Scholarum.....ac Patronus Pro dentisimus 1777.

⁵³¹ Torcoletti(1932:16), Bralić (2012:806) Slika se danas nalazi u svečanoj dvorani Nadbiskupije.

⁵³² DARI, Općina Rijeka (HR-DARi-32), kutija 446 (Protocolo Consiglio comunale 1852), N:783

⁵³³ Vidjeti poglavlje ovog doktorata 3.2.2. Francesco Schenfeld U muzeju samostana San Daniele postoji još nekolicina slika poput svetog Roka, svete Aje, svete Valburge i svetog Benedikta koje su mogle biti u vlasništvu riječkih benediktinki, ali tijekom istraživanja nisu pronađeni podaci koji bi na to direktno upućivali. Također,

oltarna pala s prikazom *sveti Roko zagovara okužene*, a koju je 1878. naslikao Josef Plank (1815. – 1901.).⁵³⁴

Slika 169. Johann Ernst Mansfeld, *Giuseppe Majlath*, oko 1776., PPMHP 123648, Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka

Slika 170. Nepoznati autor, *Giuseppe Majlath*, 1778., izvorno u riječkom benediktinskom samostanu, samostan San Daniele, Abano Terme, foto: M. Pintarić

Slika 171. Nepoznati autor, *Bosansko-đakovački i srijemski biskup Matija II. Franjo Krtica*, 1778., zgrada Nadbiskupije, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 172. Nepoznati autor, *Bosansko-đakovački i srijemski biskup Matija II. Franjo Krtica*, oko 1780., izvorno u riječkom benediktinskom samostanu, samostan San Daniele, Abano Terme, foto: M. Pintarić

Slika 173. Josef Plank, *Sveti Roko dijeli pomast*, 1878., izvorno u riječkom benediktinskom samostanu, samostan San Daniele, Abano Terme, foto: M. Pintarić

sačuvan je i sjedeći simulakrum Bogorodice s Djetetom koji bi isto tako mogao potjecati iz Rijeke, ali u inventaru iz 1818. se donosi premalo podataka kako bi se ova pretpostavka mogla sa sigurnošću potvrditi.

⁵³⁴ Prilikom terenskog istraživanja u Abano Terme opatica samostana je napomenula kako se u njihovoj kronici navodi podatak kako su sliku donijele 1948. riječke koludrice. U desnom kutu slike nalazi se potpis Plank 1878. Najvjerojatnije je riječ o bečkom slikaru Josefu Planku koji djeluje tijekom druge polovice 19. stoljeća u Beču.

2.4. BRATOVŠTINE

2.4.1. Bratovštine Gospe Žalosne ili Bogorodice od Sedam Žalosti

Riječki historiograf Viezzoli prvi se u svojim istraživanjima dotaknuo bratovštine Gospe Žalosne.⁵³⁵ On spominje da je njezino osnivanje potaknuo vizitator austrijske provincije Florencij Montmorency kada je u listopadu 1630. boravio u Rijeci. Zahvaljujući Leonardu Bagnu već su sljedeće godine nabavljena pravila istoimene građanske kongregacije iz Leuvena. Zbog toga je u crkvi svetog Roka 11. svibnja održan sastanak na kojem su prisustvovali brojni pripadnici riječke aristokracije kako bi se raspravilo o osnivanju bratovštine. Tada je pročitana i bula pape Grgura XIII. (1572. – 1585.) kojom je Družbi Isusovoj dopušteno da u svojim kolegijima osniva Marijine kongregacije. Istovremeno je dogovoreno da će se bratimi sastajati svake nedjelje, a da će se za članove primati plemići, intelektualci i obrtnici. Prilikom ulasku u bratovštinu budući članovi trebali su predati deset dukata. Također, bilo je propisano da će godišnja članarina biti jedna „libra di cera” odnosno oko 350 grama voska. Na sljedećem sastanku 25. svibnja već je izabran i prvi prefekt doktor Antonio Petrarolo te je određeno da će ulogu asistenata obavljati Giovanni Andrea Troilo i Frolio Vivianni.⁵³⁶ U kolovozu je kongregaciji stigla diploma iz Rima kojom je službeno bila pripojena rimskoj matici. Miroslav Vanino navodi da je nakon toga na blagdan Prikazanja Marijina 21. studenog 1631. održana svečana misa i posveta članova Gospi Žalosnoj.⁵³⁷ Za vrijeme pričesti svaki je član na glas pročitao posvetu i predao ju upravitelju te je nakon toga primio svetu pričest. Toj raskošnoj svečanosti prisustvovao je senjski biskup Ivan Krstitelj Agatić (1630. – 1640.) koji je tom prilikom ujedno i postao član bratovštine. Bratimi su svoje sastanke prvotno održavali u crkvi sveta Tri kralja, zatim u svetom Roku, a od 1683. u kapeli Gospe Žalosne u isusovačkoj crkvi svetog Vida. Isto tako se navodi kako su članovi 1703. odlučili obnoviti svoj oratorij pa je za tu priliku bio naručen drveni pozlaćeni oltar te su nabavljene nove klupe.⁵³⁸ Tijekom 1740-ih

⁵³⁵ Osnovne podatke donosi i Giovanni Kobler (Kobler:1896a:156), Viezzoli (1931:224-226). Pojam bratovština označava udruhu laika na društvenoj i vjerskoj osnovi. Njihovo djelovanje se posebice očituje pri liturgijskim svečanostima, hodočašćima i procesijama. Bratovštine su često branile prava svojih članova u slučaju bolesti na način da su brinuli o obitelji pokojnog člana. Šanjek (1996:259)

⁵³⁶ Torcoletti (1955:76-78)

⁵³⁷ Vanino (1987:239-241)

⁵³⁸ Viezzoli (1931:225), Torcoletti (1955:77), Vanino (1987:240-241) Navedeni autori spominju da je bratovština tik uz crkvu svetog Vida imala kapelu koja je bila dovršena 1728. Čini se ispravna tvrdnja Vanina kako pitanje

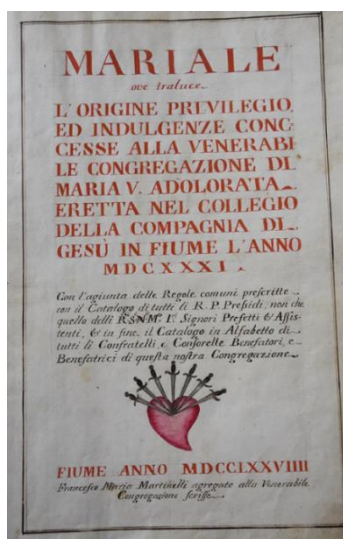
bratovštini je pripadao veliki broj najistaknutijih riječkih plemića, trgovaca, zlatara, kipara, slikara, drvorezbara i kamenoklesara što je posebno ljutilo arhiđakona Tudorovića. Naime, udruge kojima je upravljao kaptol brojile su znatno manje članova i raspolagale su relativno skromnim sredstvima pa je arhiđakon u više navrata upozoravao isusovce te bratime na rastrošnost. Nakon ukinuća isusovačkog reda krajem 18. stoljeća bratovština je od cara Josipa II. dobila dopuštenje da može nastaviti djelovati u crkvi svetog Vida. Tom prilikom joj je barun Lazzarini predao već spomenuti oltar Uznesenja Blažene Djevice Marije.

Slika 174. Potvrda i statut Gospe Žalosne dodijeljen Matiji Superini iz Rijeke 16. veljače 1759., PPMHP 103104, Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka

Slika 175. Nepoznati autor, Prva stranica knjige Bratovštine Gospe Žalosne, 1778., Arhiv Katedrale svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 176. Druga stranica knjige Bratovštine Gospe Žalosne, 1778., Arhiv Katedrale svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

Tijekom dosadašnjih istraživanja s narudžbom bratovštine prvenstveno se povezivao srebrni kip Bogorodice od Sedam Žalosti nabavljen 1731. godine.⁵³⁹ Prema utisnutim žigovima saznaje se da ga je izradio zlatar Johann David Saler (? prije 1665. – 1724.), a riječ je o jedinom skulpturalnom djelu od srebra na području nekadašnje Pulske biskupije.⁵⁴⁰ O samim naručiteljima saznaje se s natpisa kartuše koja je pričvršćena na površinu pozlaćenih zraka. Na njemu se spominje prefekt Francesco Summacampagna i njegovi pomoćnici Sebastiano Pochoren, Matthia Cortivo, Giovanni Battista Miller i Marzio Miller. Međutim, precizniji

lokacije i postajanje kapele nije jasno i da će tek neki novi arhivski izvori moći razriješiti ovaj problem. Međutim, najvjerojatnije je riječ o malenoj kapeli u koju se ulazi s desne strane kod nekadašnjeg oltara Uznesenja Marijina, a danas je ta kapela posvećena Presvetom Sakramentu. Prostor kapele je naznačen i na tlocrtu crkve svetog Vida iz 18. stoljeća.

⁵³⁹ Viezzoli (1931:225), Lenić (1992:222,327), Tulić (2011:66-67), Jerman (2020:411-413)

⁵⁴⁰ Jerman (2020:411)

podaci otkrivaju se tek iz dosad nepoznate bratovštinske knjige računa.⁵⁴¹ Krajem 1729. i tijekom 1730. bratimi su zahvaljujući donacijama mnogih članova prikupili 2470 fiorina da bi se nabavio novi srebrni kip Gospe Žalosne u Augsburgu. U tu svrhu je 1730. neimenovanom zlataru isplaćen predujam od 529 fiorina. Već iduće godina je zabilježeno da je nakon dovršetka skulpture majstoru predano 1058 fiorina. Stoga, nove arhivske vijesti ukazuju na to da je djelo naručeno pet godina nakon smrti Johanna Davida Salera što bi značilo da su kip izradili njegovi sinovi Joseph Ignaz (dokumentiran kao majstor 1727. – 1764.) i David Theodor (oko 1706. – 1763.) nastavljajući koristiti očev žig.⁵⁴² Tek se može pretpostaviti da je istaknuti član kongregacije zlatar Mattio Cortivo mogao posredovati u odabiru cijenjene augsburške radionice.

Slika 177. Radionica augsburškog zlatara Johanna Davida Salera, *Kip Bogorodice od Sedam Žalosti*, 1731., galerija Katedrale svetog Vida, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 178. Radionica augsburškog zlatara Johanna Davida Salera, *Kip Bogorodice od Sedam Žalosti*, detalj s natpisom na kartuši, 1731., galerija Katedrale svetog Vida, Rijeka, foto: M. Jerman

Isto tako u računima je zabilježeno da je 1733. stanovitom zlataru Giovanniju ustupljeno 587 fiorina za izradu dva piramidalna relikvijara. Istom majstoru je Mattio Cortivo 1734. predao 77

⁵⁴¹ HDA, Isusovački samostan Rijeka (HR-HDA-663), kutija 58, spis B-432, Liber Acceptorum et Expositorum Congregationi B.V.DOLOROSA, str. 149-152.

⁵⁴² Na dvije srebrne skulpture u riznicama njemačkih crkava nastale oko 1730. i 1737. utisnut je žig Johanna Davida Salera koji se očito nastavio koristiti nakon njegova smrti unutar radionice. Lentić (1992:337)

fiorina nakon dovršetka radova na drugom relikvijaru.⁵⁴³ Bratimi su 1736. naručili u Veneciji viseći svijećnjak za cijenu od 451 fiorina, a iduće godine je nepoznatom zlataru plaćeno 3 fiorina za popravak krune i jednog mača na srebrnom kipu Gospe Žalosne. Tijekom 1738. zabilježena je nabava slike *svetog Ivana Nepomuka*, kao i nova dva piramidalna relikvijara u Veneciji za 538 fiorina. Spomenuta četiri relikvijara, kao i prikaz *Ivana Nepomuka* mogu se povezati sa sačuvanim djelima u crkvi svetog Vida. Nadalje, poznato je da su članovi 1746. raspravljalo o nabavci novog drvenog procesijskog kipa Žalosne Marije. Zbog toga su angažirali bratima kipara Antonija Michelazzija za izradu nekoliko skica budućeg kipa.⁵⁴⁴ Iduće godine članovi su prihvatili Michelazzijev *disegno* te mu je predana svota od 35 fiorina kako bi mogao otići u Ljubljani i naručiti skulpturu.

Slika 179. Nepoznati autor, *Piramidalni relikvijar*, 1730-ih, Katedrala svetog Vida, Rijeka, foto: M. Jerman

Slika 180. Nepoznati autor, *Dijelovi piramidalnih relikvijara*, 1730-ih, Katedrala svetog Vida, Rijeka, foto: D. Tulić

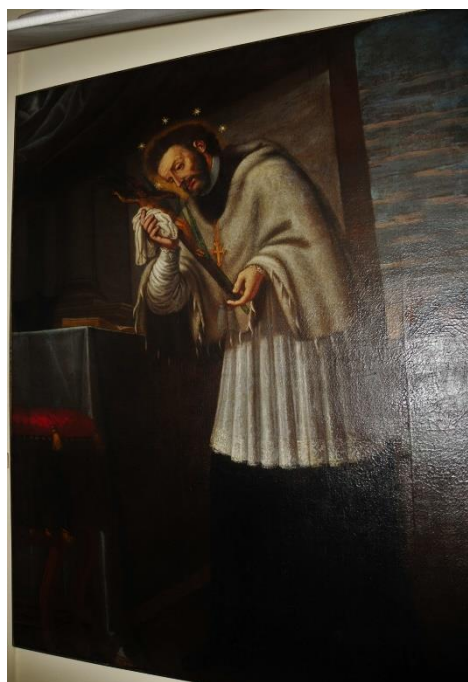
Međutim, kada je drveni kip stigao u Rijeku pripadnici bratovštine bili su nezadovoljni izgledom Gospe Žalosne pa su od kipara tražili pojašnjenje. Tada im je Michelazzi objasnio da je sve odradio prema dogovoru te da njegove riječi može potvrditi i kipar Francesco Robba koji je s njim bio prisutan prilikom ugovaranja posla. Zasad se tek s oprezom može spomenuti kako

⁵⁴³ HDA, Isusovački samostan Rijeka (HR-HDA-663), kutija 58, spis B-432, Liber Acceptorum et Expositorum Congregationi B.V.DOLOROSA, str. 151.

⁵⁴⁴ Matejčić (1967:161-162)

Slika 181. Nepoznati autor, *Žalosna Marija*, oko 1747., galerija Katedrale svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 182. Nepoznati autor, *Sveti Ivan Nepomuk*, 1738., galerija Katedrale svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

je možda riječ o sačuvanom kipu na galeriji crkve svetog Vida. Nakon što je Josip II. počeo ukidati mnoge bratovštine gradske vlasti su dobile zadatak da izrade inventar bratovštine Gospe Žalosne. U tome su 20. rujna 1786. sudjelovali Giuseppe Troyer, Giovanni Battista Giercich i zlatar Simone Craiz.⁵⁴⁵ Popis spominje drveni ekspozicijski tron za koji se ne navode isplate u knjizi računa pa je velika vjerojatnost da ga je bratovština preuzela nakon ukidanja isusovačkog reda 1773. godine. Od ostalih predmeta potrebno je izdvojiti već spomenuti srebrni kip Gospe Žalosne, srebrni viseći svijećnjak, drveni pozlaćeni oltar, drvenu skulpturu Žalosne Marije i trinaest različitih slika.

Inventar bratovštine se tijekom 17. i 18. stoljeća sastojao i od umjetničkih predmeta koje su osobno poklonili neki od njezinih članova. Tako je Joseph Zamaia 1705. naručio sliku *Raspeća sa svetom Magdalenom i vedutom Beča* koju je namijenio upravo kongregaciji. Dosad nije bilo poznato da je u arhivskim spisima zabilježena njegova profesija zlatara. Važan član gradskog vijeća i carski činovnik Giuseppe de Marotti pak je darovao veliku sliku *Gospe Žalosne*.⁵⁴⁶ Najvjerojatnije je riječ o slici koja se danas nalazi na galeriji crkve svetog Vida.

⁵⁴⁵ DARI, Općina Rijeka (HR-DARi-32), kutija 15, fasc. 2, Inventar bratovštine Gospe Žalosne sastavljen 20. rujna 1786. (Prilog 56.)

⁵⁴⁶ HDA, Isusovački samostan Rijeka (HR-HDA-663), B-438, Libro di Consulte e memorie Istoriche dell'anno 1744., str. 23-24.

Bogorodica je prikazana odjevena u crvenu haljinu i ogrnuta tamnim plaštem koji joj prekriva glavu, a njezino srce probada mač. Nepoznati autor mogao se poslužiti sličnim grafičkim listom poput onog Johanna Michaela Kauperza koji je nastao prema vrlo štovanoj slici *Gospa Žalosne* iz ljubljanske crkve svetog Florijana koju je 1639. naslikao Tomaž Kundišek.⁵⁴⁷ Djelo je moglo biti naručeno u prvoj polovici 18. stoljeća u lokalnoj radionici, ali ne treba isključiti mogućnost njezine izrade u Ljubljani s obzirom na to da je Giuseppeov brat bio pićanski biskup i prepozit Novog Mjesta Giorgio Francesco Saverio Marotti koji je u nekoliko navrata u kranjskoj prijestolnici naručio slike kod Valentna Metzingera. Format slike, kao i njezine dimenzije upućuju na to da je mogla biti naručena za bratovštinsku kapelu u crkvi svetog Vida. Naposljetku, potrebno je spomenuti kako su bratovštini slike poklonili i Silverio Zandonati (*sveti Fakundo*), Andrea Corsi (*sveti Ignacije Loyola*) te Wilibaldo Vitnich (*sveti Filippo Benizi i sveti Antun Padovanski*).⁵⁴⁸

Slika 183. Nepoznati autor, *Raspeće sa svetom Marijom Magdalenom*, 1705., galerija Katedrale svetog Vida, Rijeka (preuzeto iz Matejčić R. (1994))

Slika 184. Johann Michael Kauperz, *Gropa Žalosna*, grafički list prema slici Tomaža Kundišta u crkvi svetog Florijana u Ljubljani (preuzeto iz Lavrič A. (2016))

Slika 185. Nepoznati autor, *Gropa Žalosna*, 18. stoljeće, galerija Katedrale svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

⁵⁴⁷ Lavrič (2016:149)

⁵⁴⁸ HDA, Isusovački samostan Rijeka (HR-HDA-663), B-438, Libro di Consulte e memorie Istoriche dell'anno 1744., str. 23-24. Tijekom istraživanja nisu pronađena navedena djela.

Slika 186. *Nekadašnja kapela bratovštine Gospe Žalosne, Katedrala svetog Vida, Rijeka, Konzervatorski odjel u Rijeci*

2.4.2. Bratovština Bezgrešnog Začeca Blažene Djevice Marije

Riječki historiograf Kobler spominje da je bratovština Bezgrešnog Začeca osnovana 1573. da bi ubrzo zatim njezini članovi 1578. odlučili da će im sjedište biti u nekadašnjoj kapeli Majke Milosti u sklopu augustinskog samostana.⁵⁴⁹ Tom je prilikom 7. travnja 1578. godine potpisan ugovor s nizom odredbi između bratima i augustinaca. Bratovština se obavezala da će grobna ploča riječkog kapetana Nikole Raubera kao utemeljitelja kapele ostati netaknuta, a prioru samostana bilo je dopušteno prisustvovati sastancima bratovštine i predan mu je jedan ključ kapele. Članovi udruge bili su većinom bogati riječki plemići pa je tako za prvog upravitelja izabran Carlo Spogliati porijeklom iz Firence.⁵⁵⁰ Oni su od 1657. vodili i zalagaonicu Monte di Pietà koja je utemeljena zahvaljujući legatu Girolama Stembergara. Temeljem arhivskih izvora Radmila Matejčić je upozorila na podatak da je bratovština u kapeli podigla novi mramorni oltar neposredno prije 1717. godine.⁵⁵¹ Ona spominje dokument datiran 13. travnja 1717. u kojem se navodi kako se sredstvima gradske karitativne organizacije pomaže siromašnima i grade oltari od kojih se posebno ističe onaj Bezgrešnog Začeca. Autorica je stilskom analizom oltar i kiparsku dekoraciju uvrstila u opus Pasqualea Lazzarinija. Mramorne kipove svetog Josipa i svete Ane koje je naručila bratovština Matej Klemečić je pripisao venecijanskom kiparu Paolu Callalu (1655. – 1725.).⁵⁵² Navedeni prijedlog su prihvatili Damir Tulić i Danko Šourek kada su pisali o venecijanskom majstoru i goričkom altaristu.⁵⁵³ Šourek donosi podatak kako je bratovština 9. rujna 1676. odlučila proširiti kapelu u klaustu augustinskog samostana. Prior Hijacint Berdarini je dopustio podizanje sakristije i korištenje okolnog prostora, ali uz uvjet da se ne postavi prolaz kroz koji bi se bez dozvole priora moglo izlaziti izvan samostana. Isto tako se navodi da se u postojećoj kapeli ne smiju podizati oltari, a u novosagrađenom dijelu će to jedino biti dopušteno uz dozvolu redovnika. Nove informacije o djelovanju bratovštine recentno je objavio Marko Medved.⁵⁵⁴ Arhivskim istraživanjem je otkriveno da je bratovština zapravo osnovana 1577. za vrijeme priora Ivana Klobučarića. Također, saznaje se da su njezini pripadnici tijekom bogoslužja nosili sivu tuniku boje pepela s

⁵⁴⁹ Kobler (1896a:158)

⁵⁵⁰ Kobler (1896a:158) Iste podatke donose Poglajen, Viezzoli i Torcoletti. Poglajen (1930:109-110), Viezzoli (1933:114), Torcoletti (1944:47-48), Torcoletti (1954:155-157)

⁵⁵¹ Matejčić (1970:57-58) O oltaru vidjeti poglavlje ovog doktorata 3.1.1. Leonardo Pacassi.

⁵⁵² Klemenčić (2013:27-28) Autor je atribuciju kipova Paolu Callalu predstavio na znanstvenom skupu 2008.

⁵⁵³ Tulić (2012: 240-241), Šourek (2012:97-101)

⁵⁵⁴ Medved (2020c:356-359), Medved (2020d:3-6)

kapuljačom. Bratimi su vodili brigu o pobožnosti Četrdesetosatnog klanja za vrijeme Uskrsa, a tijekom Velikog petka hodočastili su na riječku Kalvariju pjevajući psalam *Miserrere* i moleći kronicu.

Slika 187. Kameni ulomak s natpisom koji se mogao nalaziti u kapeli, PPMHP 111299, Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka

Novopronađene arhivske vijesti konačno otkrivaju preciznije podatke oko narudžbe mramornog oltara. Naime, 17. rujna 1693. na sjednici gradskog vijeća pročitana je molba upravitelja bratovštine Bezgrešnog Začeca u kojoj se tražila novčana pomoć da bi se prikupilo dovoljno sredstava za novi oltar.⁵⁵⁵ Znatian broj vijećnika je ujedno i pripadao spomenutoj bratovštini tako da je zahtjev odobren istog dana. Nakon toga je na sastanku održanom 4. svibnja 1694. službeno određeno da će se za mramorni oltar i uređenje kapele izdvojiti 100 dukata.⁵⁵⁶ U travnju 1699. došlo je do sudskog spora zbog određenih prijašnjih dugovanja koja su se odnosila na bratovštinu i zalagaonicu. Iz sredstava Monte di Pietà je tijekom 1690-ih prefektu bilo predano 1334 fiorina pa je zbog toga istu svotu novaca bilo potrebno vratiti u što kraćem roku. Kako bi riješili novonastalu situaciju bratimi su odlučili prodati nekoliko vinograda koji su bili u njihovom posjedu. Tada se saznaje kako su već ranije ustupili vinograd Pascoli za 1000 fiorina koje su zatim utrošili na podizanje mramornog oltara u kapeli Bezgrešnog Začeca.⁵⁵⁷ Iz novih arhivskih dokumenata sada se može zaključiti da je oltar nastao u posljednjem desetljeću 17. stoljeća i najvjerojatnije je naručen u radionici Leonarda

⁵⁵⁵ DARI, Općina Rijeka (HR-DARI-32), 135. Knjiga zapisnika gradskog vijeća 18. stoljeća, str. 149

⁵⁵⁶ DARI, Općina Rijeka (HR-DARI-32), 135. Knjiga zapisnika gradskog vijeća 18. stoljeća, str. 152

⁵⁵⁷ DARI, Trsatska pravda (HR-DARI-123), kutija 7, fasc. 2

Pacassija.⁵⁵⁸ Tijekom 18. stoljeća bratovština je zahvaljujući sposobnim upraviteljima i bogatim legatima stekla značajan broj nekretnina u gradu. Isto tako određeni dio novaca bio je utrošen i na brojne umjetničke predmete. O njima se saznaje iz dosad nepubliciranog inventara koji je sastavljen 14. svibnja 1764. godine.⁵⁵⁹ Tako se od značajnih djela koja su bila u vlasništvu bratima navode srebrni kip Bogorodice, osam srebrnih svijećnjaka, jedan srebrni viseći svijećnjak, kanonske ploče i pozlaćeni ekspozicijski tron.⁵⁶⁰

Slika 188. Leonardo Pacassi, *Oltar Bezgrešnog Začeca*, nekadašnji augustinski samostan svetog Jeronima, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 189. Leonardo Pacassi, *Oltar Bezgrešnog Začeca*, detalj stipesa, nekadašnji augustinski samostan svetog Jeronima, Rijeka, foto: D. Tulić

⁵⁵⁸ Vidjeti poglavlje ovog doktorata 3.1.1. Leonardo Pacassi.

⁵⁵⁹ DARi, Poglavarstvo namjesništvo (HR-DARi-4), busta 10, fasc. 3., Stato Attivo e Passivo de'Luochi Pij esistenti in Fiume formato nell'anno 1764, str. 21-23., Inventar bratovštine Bezgrešnog Začeca (Prilog 57.)

⁵⁶⁰ Tijekom istraživanja nisu pronađeni navedeni predmeti.

2.4.3. Bratovština Presvetog Sakramenta

Tijekom 17. i 18. stoljeća jedna od najvažnijih i najcjenjenijih bratovština u Rijeci bila je ona Presvetog Sakramenta (Tijela Kristova) koja je djelovala u Zornoj crkvi. Giovanni Kobler spominje da nije poznato kada je točno osnovana, ali se prvi put spominje 1546. prilikom kupnje kuće u ulici svete Marije.⁵⁶¹ Tek se 1636. u dokumentima navode njezini pripadnici Giovanni Roscovich, Pietro Buratelli, Giovanni Piergiovanni, Giovanni Vito Zanchi, Martino Diminich i Giovanni Kuntalich. Također, bratimi su nabavljali svijeće za svečanost Četrdesetosatnog klanjanja koja se održavala u vrijeme Božića. Uz to, oni su pratili Presveti Sakrament koji bi se nosio bolesnima i umirućima. Luigi Maria Torcoletti je naveo kako se bratovština u Veloj crkvi brinula i za oltar svetog Ivana Krstitelja.⁵⁶² Njezin istaknuti član Giuseppe Minolli je dao 680 fiorina da bi se 1740. nabavile lanterne koje su pripadnici nosili kod praćenja Sakramenta. Isti autor je objavio podatak da se u Zornoj crkvi nalazila bratovštinska knjiga sastavljena 1739. godine. U njoj je bio spomenut tadašnji prefekt Giovanni Battista Pigatti i njegov zamjenik Giorgio Cigani. Radmila Matejčić je uz bratovštinu vezala narudžbu novog mramornog oltara uz pomoć legata Gaspara Christe.⁵⁶³ Naposljetku, Danko Šourek je oltar Presvetog Sakramenta povezo s radionicom Pasqualea Lazzarinija te je upozorio kako postoji velika vjerojatnost da su bratimi mogli naručiti i novi mramorni oltar svetog Ivana Krstitelja.⁵⁶⁴

Kapital bratovština znatnim se dijelom sastojao od sredstava koje bi članovi ustupili putem upisnina ili godišnjih članarina. Postepeno skupljajući novac bratimi bi zatim počeli kupovati kuće, livade i vinograde koje bi potom iznajmljivali. Međutim, najčešći način kojim je udruga stjecala pokretnu i nepokretnu imovinu odnosio se na oporučno darivanje mnogih članova, ali i pripadnika njihovih obitelji. Tako je već spomenuto da je Gaspare Christo testamentom namijenio legat riječkoj bratovštini koji je bio iskorišten za podizanje novog mramornog oltara oko 1725. godine. Bratimi su zasigurno odlučili da će se na oltaru nalaziti veliki mramorni paviljon za izlaganje monstrance kojeg će adorirati dva velika mramorna anđela. U tom trenutku bratovština je za tako zahtjevan posao odlučila angažirati altarista

⁵⁶¹ Kobler (1896a:155) Isti podatke objavljuje i Viezolli (1933:135).

⁵⁶² Torcoletti (1955:74-76)

⁵⁶³ Matejčić (1970:58)

⁵⁶⁴ Šourek (2012:112-113, 345, 360)

Lazzarinija koji je dotad postigao zavidnu reputaciju klešuci monumentalne oltare za isusovce u Rijeci, Trstu i Goriziji. Poznato je kako su bratimi brinuli i o mramornom oltaru svetog Ivana Krstitelja kojeg su najvjerojatnije naručili početkom 1730-ih kod riječkog kipara Antonija Michelazzija.⁵⁶⁵ Prema njihovoj želji na bočne strane oltare postavljeni su mramorni kipovi svetog Andrije i Ivana Evanđelista čiji se prikazi javljaju i na prvoj stranici bratovštinske knjige. Dosad nije bilo znano da je upravo bratovština uz određenu novčanu pomoć riječkih ribara sudjelovala u nabavci kompleta oltarnih svijećnjaka. Šest srebrnih svijećnjaka kupljeno je tijekom 1734. i 1736. u nepoznatoj venecijanskoj zlatarskoj radionici.⁵⁶⁶

Slika 190. Nepoznati autor, *Prva stranica knjige bratovštine Presvetog Sakramenta*, 1739., Arhiv Zborne crkve u Rijeci, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 191. Pasquale Lazzarini, Paolo Zuliani, *Oltar Presvetog Sakramenta*, oko 1725., Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 192. Antonio Michelazzi, *Oltar svetog Ivana Krstitelja*, 1730-te, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

Natpisi sa svijećnjaka otkrivaju kako su u tome sudjelovali Saverio de Marburg, Giovanni Battista Miller i Matteo Susanich u vrijeme arhidakona Nicole Tudorovicha. Njihove funkcije navedene su u bratovštinskoj knjizi sastavljenoj 1739. godine.⁵⁶⁷ Tako je zapisano da je Saverio de Marburg bio glavni *canceliere*, Miller prijašnji upravitelj, a Susanich bivši prokurator i zamjenik prefekta.⁵⁶⁸ Velika je vjerojatnost kako je ključnu ulogu u narudžbi mogao imati

⁵⁶⁵ Biskup Balbi 1742. spominje kako je mramorni oltar podignula bratovština Presvetog Sakramenta.

⁵⁶⁶ Jerman (2020:69)

⁵⁶⁷ AZR, Arhiv Zborne crkve u Rijeci, Knjiga bratovštine Presvetog Sakramenta 1739.

⁵⁶⁸ Natpis na svijećnjaku iz 1734: M.D.X.DE. MA/RBURG. CANO/ D.I.B. MILLER/G.V.B.^{VE} MATTEO/SUSANICH/PROCV./A.1734 S.V.B./R.^{MO} D.^{NO} NICOLAO TVDOROVICH/ ARCHIDIA.^O E. XELL^A: PISCATORVM

Miller koji je preko trgovačkih poslova bio povezan s Venecijom. Isto tako potrebno je spomenuti kako su bratimili nastavili tradiciju naručivanja umjetničkih predmeta u centru *Serenissime* jer je poznato da su početkom 18. stoljeća nabavili četiri viseća svijećnjaka u zlatarskoj radionici „Il Trionfo”.⁵⁶⁹ Bratovština Presvetog Sakramenta je kroz 18. stoljeće stekla znatan broj vinograda i nekretnina koji su evidentirani prilikom sastavljanja dosad neobjavljenog inventara 28. travnja 1764. godine.⁵⁷⁰ U njezinom vlasništvu bilo je deset kuća u stalnom najmu od kojih su bratimi godišnje uprihodili 406 fiorina.⁵⁷¹ Također, posjedovali su jedan veliki vinograd „Zagorgie” koji su obrađivali za vlastite potrebe, a tereni u Pulcu, Škurinjama i Brajdi bili su dani u zakup. Godišnji misni legati koje je trebalo ispoštovati odnosili su se na razne dobročinitelje iz obitelji Vrecich, Gaus i Beletti. Isto tako svake godine je prilikom postavljanja i demontiranja Božjeg groba nepoznatom drvorezbaru bilo plaćeno 4 fiorina. Određena sredstava bila su utrošena na procesiju i ukrašavanje oltara prilikom blagdana Tijela Kristova. Od predmeta koji su se nekada koristili na oltarima Presvetog Sakramenta i svetog Ivana Krstitelja isticali su se monstranca, dva ciborija, šest srebrnih svijećnjaka, jedna srebrna kadionica s lađicom i šest malenih relikvijara.⁵⁷²

Natpis na svijećnjaku iz 1736: M.D.X.DE. MA/RBURG. CANO/ D.I.B. MILLER/G.V.B.VE MATTEO/SUSANICH/PROCV./A.1736 S.V.B./R.MO D.NO NICOLAO TVDOROVICH/ ARCHIDIA.O E. XELLA: PISCATORVM

⁵⁶⁹ Jerman (2020:361)

⁵⁷⁰ DARI, Poglavarско namjesništvo (HR-DARi-4), busta 10, fasc. 3., Stato Attivo e Passivo de'Luochi Pij esistenti in Fiume formato nell'anno 1764, str. 33-36. Inventar Bratovštine Presvetog Sakramenta (Prilog 58.)

⁵⁷¹ Za usporedbu vidjeti prihode nekih drugih bratovština na istočnoj obrani Jadrana poput onih u Trogiru ili Hvaru. Benyovsky (2007:25-60), Novak (2011:377-433)

⁵⁷² Postoji mogućnost kako je bratovštini mogla pripadati jedna od dvije sačuvane monstrance u Zbornoj crkvi. Za usporedbu inventara vidjeti popis predmeta bratovštine Presvetog Sakramenta u Rovinju. Cetina i Teklić (2012:1-24)

Slika 193. Nepoznata venecijanska radionica, *Komplet oltarnih svijećnjaka*, 1734., Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Jerman

Slika 194. Nepoznata venecijanska radionica, *Komplet oltarnih svijećnjaka*, 1734., detalj, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Jerman

2.4.4. Bratovština Gospe Karmelske

Prvi spomen bratovštine Gospe Karmelske (bratovština Bijelih) zabilježen je 1614. kada je u jednom sudskom procesu zapisan njezin upravitelj Giuseppe Kraljich.⁵⁷³ Prema Giovanniju Kobleru članovi su se sastajali u Zornoj crkvi kod oltara Majke Božje Karmelske, a njihove grobnice bile su smještene ispred oltara svetog Petra. Tijekom 1641. prodali su gospodinu Pietru Pillepichu vrt Hlibaz, a 1694. sudjelovali su u obnovi Zborne crkve financirajući obnovu dva bočna luka. Arhiđakon Nicola Barcich donio je odluku kojom su bratovštini bile 1701. ustupljene dvije klupe za praćenje misnih slavlja u neposrednoj blizini oltara svetog Petra i Antuna Padovanskog. Torcoletti navodi kako su pripadnici bratovštine vodili uobičajenu brigu o bolesnicima i prihvatu siromaha u hospicij.⁵⁷⁴ Također, on smatra da je upravo bratovština bila zaslužna za podizanje mramornog oltara Gospe Karmelske zbog natpisa koji spominje arhiđakona Nicolu Tudorovicha i bratime Pietra Tudorovicha, Saverija de Marburga i Giovannija Pillepicha.⁵⁷⁵ Isto tako autor napominje da je prvi riječki biskup Isidoro Sain darovao sliku Gospe Karmelske župi svetog Nikole zbog toga jer su u Zornoj crkvi bile četiri istoimene pale i jedan kip. Radmila Matejčić je navedeni oltar isklesan 1729. uvrstila u mladenački opus riječkog kipara Antonija Michelazzija.⁵⁷⁶ S druge strane, stari pozlaćeni drveni oltar Gospe Karmelske plemenite izrade navodi se u vizitaciji Francesca Bartirome 16. listopada 1658. godine.⁵⁷⁷

Krajem 1720-ih članovi bratovštine na čelu s upraviteljem Giovannijem Pillepichem odlučili su naručiti novi mramorni oltar i tako ujedno slijediti primjer bratovštine Presvetog Sakramenta. Tada se u Rijeku već doselio mladi kipar Antonio Michelazzi kojemu su bratimi povjerali klesanje zahtjevne altarističke i kiparske opreme. Tom narudžbom dolazi do prekida s dotadašnjom uobičajenom riječkom praksom angažiranja gradišćanskih ili goričkih altarističkih radionica. Najvjerojatnije je prema želji najuglednijih bratima na stipesu izrađen reljef s dva klečeća anđela koji adoriraju pozlaćeni disk s Marijinim monogramom, a naatici je u središnje polje valovitog okulusa postavljena reljefna grupa Presvetog Trojstva.⁵⁷⁸ Naručitelji su željeli

⁵⁷³ Kobler (1896a:157-158)

⁵⁷⁴ Torcoletti (1932:11-12), Torcoletti (1954:86-87)

⁵⁷⁵ Torcoletti donosi pogrešan podatak kako je oltar podignut 1709. godine.

⁵⁷⁶ Matejčić (1967:156, 163-164) Autorica ispravlja Torcolettijev podatak o gradnji oltara. Šourek (2012:346-353)

⁵⁷⁷ Kudiš-Burić i Labus (2003:20)

⁵⁷⁸ Na oltaru su i dva mramorna kipa koja su se dosad u literaturi navodila kao nepoznati apostoli. Može se pretpostaviti da bi lijevi kip mogao predstavljati svetog Šimuna Apostola koji se mogao oslanjati na pilu svoj

da njihov pothvat ostane zabilježen pa se tako na predeli u obliku stiliziranog reljefnog sarkofaga nalazi natpis s njihovim imenima.⁵⁷⁹ U lučnoj niši se nekada nalazio i stariji drveni kip Gospe Karmelske prema kojemu su građani iskazivali veliku pobožnost. Tako je Margareta Mauro 1741. skulpturi namijenila zlatnu ogrlicu, a Francisca Rogovich dvije zlatne naušnice 1763. godine.⁵⁸⁰ O bogatom inventaru bratovštine saznaje se tek iz dosad neobjavljenog popisa nepokretne i pokretne imovine sastavljenog 3. travnja 1764. godine.⁵⁸¹ U njihovom vlasništvu bilo je dvanaest kuća na širem riječkom području koje su bile u stalnom najmu. Također, iznajmljivali su i po dva vinograda na Kozali i Podbregu za koje im je godišnje bilo uplaćivano 72 fiorina.

Slika 195. Antonio Michelazzi, *Oltar Gospe Karmelske*, detalj, 1729., Zborna crkva u Rijeci, Rijeka, foto: M. Pintarić

Svota od 408 fiorina bila je svake godine rezervirana za svijeće, ulje i vosak. Prilikom procesije za blagdan Gospe Karmelske 16. srpnja bratimi su osigurali 45 fiorina za ukrašavanje oltara. U njihovom inventaru posebno se isticao srebrni kip Bogorodice za koji su bili namijenjeni i raskošni predmeti poput nakita te kruna od jantara i srebra. Isto tako bratimi su nabavili i

tradicionalan atribut mučeništva. U narudžbi oltara je sudjelovao Pietro Tudorovich čiji je brat bio arhidakon Nicola Tudorovich. Postoji mogućnost kako su njih dvojica mogli ustupiti novac za kip svetog Šimuna ujedno imenjaka i sveca zaštitnik njihova oca Simonea koji je preminuo 1709. godine. S druge strane desni bi kip mogao prikazivati svetog Judu Tadeja.

⁵⁷⁹ VB R[EVERENDISSI]MO D. NICOL[A]O AND[RE]A TVDOROVICH CAES[ARE]O ARCHID[IACON]O ET VIC[ARI]O FORANEO SENIORIBVS/ N. D. D. PET[R]O TVDOROVICH ET XAV[ERI]O DE MARBURG GV[BERNATOR]E IO[ANN]E PILLEPICH/ CONGREGATIO ALBORVM POSVIT 1729.

⁵⁸⁰ DARI, Magistarski sud (HR-DARi-120), kutija 361

⁵⁸¹ DARI, Poglavarsko namjesništvo (HR-DARi-4), busta 10, fasc. 3., Stato Attivo e Passivo de'Luochi Pij esistenti in Fiume formato nell'anno 1764, str. 10-15. Inventar Bratovštine Gospe Karmelske (Prilog 59.)

različite predmete za već spomenutu drvenu skulpturu Gospe Karmelske na oltaru. Uz srebrnu krunu treba izdvojiti ukrasne ogrlice i nekoliko kompleta odjeće za Bogorodicu i malenog Krista. Znatan dio bratovštinskog inventara bio je pohranjen u sakristiji Zborne crkve. Tamo su se nalazili srebrni ophodni križ, škapular izvezen od srebra i zlata u čijem se središnjem dijelu nalazio prikaz Bogorodice, šest mjedenih svijećnjaka, jedna mjedena lampada, jedan srebrni viseći svijećnjak i skupocjene tkanine od damasta. Nažalost, nakon reformi Josipa II. bratovština je ukinuta pa je tako kroz 19. i 20. stoljeće zauvijek izgubljen njezin inventar. Naposljetku, potrebno je spomenuti kako je svećenik Luigi Torcoletti 15. prosinca 1942. u radionici Insam&Prinoth za oltarnu nišu naručio sadašnji drveni kip Srca Isusova zbog čega dolazi i do promjene titulara oltara.⁵⁸²

Slika 196. Antonio Michelazzi, *Oltar Gospe Karmelske*, 1729., Zborna crkva u Rijeci, Rijeka, foto: D. Tulić

⁵⁸² AZR, kutija bez numeracije, fasc. 22 Tom prilikom je zamijenjen stariji drveni kip Gospe Karmelske koji nije pronađen prilikom istraživanja. Radionica Insam&Prinoth osnovana je 1820. u St. Ulrichu. Obje obitelji dolaze iz doline Grodena, a 1902. i 1912. objavili su veliki oglas u Katoličkom listu nudeći brojne drvene kipove. Maruševski (1996:153-155)

2.5. GRAD

2.5.1. Naručiteljska aktivnost riječkih kapetana i gradskog vijeća

Tijekom 17. stoljeća naručiteljske aktivnosti kapetana i gradskog vijeća prvenstveno su se odnosile na obnovu gradskih zidina, kula i kaštela. Tako je odmah po dolasku u Rijeku novi kapetan Stefano della Rovere (? – 1638.) 1609. angažirao brojne lokalne zidare kako bi se učvrstile trošne zidine.⁵⁸³ Ubrzo je 1628. njegovom zaslugom nanovo pregrađena i ukrašena kapela svetog Stjepana koja se nalazila u kaštelu tik do velike sale.⁵⁸⁴ Sljedećih godina kapetani Ferdinand della Rovere, Pietro dell'Argento i Ottavio de Terzi određena su komunalna sredstva utrošili na obnovu gradskih kula. U tome se posebno istaknuo dell'Argento koji je krajem 17. stoljeća dao popraviti bastion svetog Jeronima i kulu Lešnjak.⁵⁸⁵ Međutim, najvažnije gradske narudžbe odvijat će se kroz 18. stoljeće zahvaljujući povoljnoj ekonomskoj situaciji. Kada je car Karlo VI. 18. ožujka 1719. patentom izdanim u Beču proglasio Rijeku i Trst slobodnim lukama, Rijeka je postala važno odredište mnogih trgovaca i brodova iz različitih dijelova Europe. Zbog toga je dolazilo do učestalih pojava raznih bolesti jer u prenapučenoj luci nije bilo primjerene zdravstvene ustanove i skrbi. Gradski kapetan je u takvoj nepovoljnoj situaciji ubrzo reagirao i uz pomoć cara te pod rukovodstvom Trgovinske komisije za Unutarnju Austriju pokrenuo pripreme oko izgradnje lazareta. U Rijeku je 1720. godine došao inženjer Mathias Anton Weiss kako bi pregledao teren i predložio plan uređenja luke s lazaretom.⁵⁸⁶ Ubrzo je odlučeno da će se lazaret graditi zapadno od grada, između Mlake i Potoka čime se izbjegao kontakt Riječana s ljudima i robom koji su prolazili kroz luku. Gradnja lazareta svetog Karla Boromejskog završena je 1726. godine kada počinje funkcionirati kao karantenska stanica za ukupan trgovački promet u Rijeci. Kompleks lazareta činili su zgrada Priorata, lazaretska skladišta, štale i velike četverokrilna zgrada s dvorištem *Casa della Contumacia*. Prostor zgrade kontumaca bio je potpuno odvojen zidom od ostatka lazareta jer je bio predviđen za karantenu putnika i robe. Unutar njegova pravokutnog dvorišta nasuprot glavnog ulaza

⁵⁸³ Gigante (1923:18-19)

⁵⁸⁴ Viezzoli (1936:130-131)

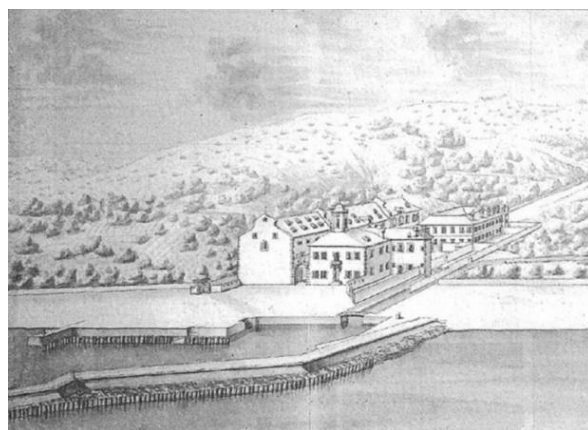
⁵⁸⁵ Ekl (1958:390-391)

⁵⁸⁶ Bradanović (2006:248)

nalazila se polukružna kapela nalik paviljonu u kojoj je prva misa slavljena 11. kolovoza 1726. godine.⁵⁸⁷ Tih godina je bila dovršeno i preuređenje svetišta Zborne crkve, a u čemu su sudjelovale i gradske vlasti. Iako je Simone Orlando vodio obnovu prezbiterija još je 1715. bilo dogovoreno kako će se grad pobrinuti za dogradnju sakristija i otkup vrta od Giovannija Battiste Fiorinija. Istovremeno je na sjednici gradskog vijeća održanoj 26. travnja 1726. odlučeno je kako će se pokrenuti i uređenje gradske luke.⁵⁸⁸ U tu svrhu angažirani su kamenoklesari Zuanne Nicolich i Giuseppe Fisinger te zidar Zuanne Gobbi. Oni su trebali detaljno pregledati stanje luke i predložiti njezinu moguću obnovu. Njima se pridružio i zidar Giovanni Chertiza procijenivši kako je vrijednost tadašnjeg drvenog mosta na Fiumari 5706 fiorina. Kapetan Domenico Montanari i gradski vijećnici su u ožujku 1728. započeli s minucioznim pripremanjima za svečani dolazak cara Karla VI.⁵⁸⁹ Tom prilikom su sve najvažnije ulice bile obnovljene, a neimenovani arhitekt vodio je pregradnju i ukrašavanje južnih gradskih vrata.⁵⁹⁰ Ipak, tek će nakon razornog potresa koji je krajem 1750. pogodio Rijeku vlasti pokrenuti značajniju obnovu mnogih gradskih objekata.

Slika 197. Riccardo Gigante, *Nekadašnji riječki kaštel*, 1904., PPMHP 121313

Slika 198. Nepoznati autor, *Lazaret*, 18, stoljeće (preuzeto iz Bradanović M. (2006)

Prva podrhtavanja tla započela su 28. studenog u jutarnjim satima, a najjači udar tog dana osjetio se navečer. Prema riječima riječkog isusovca Mainardija tada se prije samog potresa čuo zvuk kojeg je on usporedio s prolaskom natovarenih kola preko drvenog mosta.⁵⁹¹

⁵⁸⁷ Tulić i Pintarić (2021:131-133)

⁵⁸⁸ DARi, Općina Rijeka (HR-DARi-32), 135. Knjiga zapisnika gradskog vijeća 1679.-1771., str. 180-181.

⁵⁸⁹ DARi, Općina Rijeka (HR-DARi-32), 135. Knjiga zapisnika gradskog vijeća 1679.-1771., str. 499-501.

⁵⁹⁰ Postoji mogućnost da je poslove vodila obitelj Martinuzzi.

⁵⁹¹ Gigante (1912:106-107)

Tijekom večeri osjetilo se još nekoliko manjih udara sve do ponoći, ali važno je napomenuti kako tada nije bilo većih oštećenja u gradu. Međutim, to je sve bio uvod u razoran potres koji se dogodio 17. prosinca 1750. oko 5 sati popodne. Tog dana znatan dio Riječana prisustvovao je Božićnoj devetnici u nekadašnjoj isusovačkoj crkvi svetog Vida. Prilikom izlaska iz crkve dogodio se strašan udar, a gradom su tada zavladao veliki metež, buka i vrištanje. Tada su bile oštećene brojne kuće, crkve, zvonici, samostani, palače i zidine. Od iznimno snažnog podrhtavanja otvorio se veliki broj pukotina u zemlji što je dodatno proširilo paniku i strah među ljudima. Kako je potres nanio znatnu štetu svim riječkim crkvama vjernici su ostali bez sigurnog prostora za održavanje misnih slavlja. Zbog toga se u vrlo kratkom roku izgradila jednostavna drvena crkva s oltarom ispred zidina u blizini kule Sokol.⁵⁹² Isusovac Mainardi se u svojem pismu posebno osvrnuo na mramorni oltar svetog Franje Ksaverskog kojeg je dao podići pićanski biskup Marotti i kip Ljubavi koji je bio postavljen na atici.⁵⁹³ Prema njegovom zapisu skulptura se tijekom potresa odvojila od željezne šipke kojom je bila pričvršćena na oltar i postojala je velika mogućnost da će pasti. Međutim, brzom intervencijom neimenovanih zidara ona je ubrzo ponovno fiksirana na zadovoljstvo svih redovnika. Kako Rijeku ne bi ponovno pogodio takav strašan događaj građani su uz suglasnost gradskih vijećnika 26. svibnja 1751. donijeli odluku o pobožnosti prema svetom Filipu Neriju. Tada je usuglašeno kako će se svake godine na svečev spomendan, ali i na godišnjicu potresa 17. prosinca u gradu održati velika svečana procesija.⁵⁹⁴ Osim toga, na gradskoj sjednici održanoj u prosincu 1751. određeno je kako će se uz svetog Filipa Nerija velika pobožnost iskazati i prema svetom Emigdiju. Stoga je Grad odlučio sa 100 dukata pomoći u gradnji zavjetnog mramornog oltara posvećenog svecima zaštitnicima od potresa.⁵⁹⁵ Kipar, altarist i arhitekt Michelazzi je 1753. ugovorio gradnju oltara za 540 dukata te se obavezao kako će sve biti gotovo za 4 mjeseca. Međutim, radovi su kasnili više od godinu dana, a nedostajalo je i 100 dukata kako bi se sve privelo kraju. Iz sačuvanog arhivskog dokumenta saznajemo kako je 24. svibnja 1754. gradsko vijeće uputilo dopis Vrhovnoj trgovačkoj upravi u Trstu s molbom da se odobri dodatna svota od 100 dukata potrebnih za dovršetak radova.⁵⁹⁶ Na oltar je krajem iste godine postavljena i signirana pala

⁵⁹² Vera, e distinta relazione (1751:4)

⁵⁹³ Gigante (1912:111)

⁵⁹⁴ AZR, Kutija bez numeracije, fasc 4., Popis svetkovina u Zbornoj crkvi 1631. – 1833.

⁵⁹⁵ DARi, Općina Rijeka (HR-DARi-32), 135. Knjiga zapisnika sjednica općinskog vijeća 1679.-1771., str. 614. Pomoć grada za gradnju oltara svetog Emigdija i Filipa Nerija u Zbornoj crkvi (Prilog 59.)

⁵⁹⁶ DARi, Poglavarstvo namjesništvo (HR-DARi-4), busta 17, fasc. 27, Pomoć grada za dovršetak gradnje oltara svetog Filipa Nerija 1754. (Prilog 60.)

ljubljskog slikara Valentina Metzingera. Njezin ikonografski sadržaj prenosi jasnu poruku o ispunjenju zavjeta riječkih građana. Svetom Filipu Neriju pridružen je sveti Emigdije te obojica svetaca kleče na oblacima pred Bogorodicom s Djetetom zagovarajući zaštitu grada. Ispod njih se proteže veduta obnovljenog grada s prepoznatljivim gradskim vratima, crkvom svetog Vida i Zbornom crkvom Uznesenja Marijina sa zvonikom.

Slika 199. Antonio Michelazzi i radionica, *Oltar svetog Filipa Nerija*, 1754., Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 200. Valentin Metzinger, *Bogorodica s Djetetom svetim Filipom Nerijem i svetim Emigdijem*, 1753. (?), Zborna crkva, Rijeka, foto: D. Tulić

Gradske vlasti angažirale su Antonija Michelazzija tijekom pedesetih godina 18. stoljeća i na nekoliko javnih poslova. Tako je na sastanku vijeća 20. studenog 1753. spomenuto kako je upravo on vodio obnovu gradskog tornja da bi zatim 22. kolovoza 1755. bilo navedeno da mu je za radove sveukupno bilo isplaćeno 80 dukata.⁵⁹⁷ Michelazzi je isklesao novu atiku iznad portala u koju je smjestio starije kamene biste cara Leopolda i Karla VI. Nepoznati je podatak kako su vijećnici tih godina od majstora tražili da izradi i troškovnik za gradnju nove vojarne ispred gradskih zidina.⁵⁹⁸ Naime, vlasti u Beču su za taj posao namijenile 4000 fiorina, ali se na sastanku vijeća krajem 1753. odlučilo kako je navedeni novac bolje utrošiti na obnovu

⁵⁹⁷ DARi, Općina Rijeka (HR-DARi-32), 135. Knjiga zapisnika sjednica općinskog vijeća 1679.-1771., str. 623, 649.

⁵⁹⁸ DARi, Poglavarstvo namjesništvo (HR-DARi-4), busta 19, fasc. 6, Troškovnik gradnje nove zgrade vojarne ispred gradskih zidina 1753. (Prilog 61.)

kuća.⁵⁹⁹ Zbog toga je predloženo da se za smještaj vojske preuredi kaštel, ali se nakon dugotrajne rasprave ubrzo odustalo od te ideje. Istovremeno je Michelazzi zajedno s inženjerom Francescom Saveriom Bonomom vodio i obnovu gradske luke te kraljevske ceste Karoline.⁶⁰⁰ Prilikom radova na luci stradalo je nekoliko njegovih radnika koje je liječio gradski kirurg Patuna. Kako mu Michelazzi nije platio troškove njihova liječenja dolazi do sukoba te ga je Patuna odlučio prijaviti vlastima u Trstu.⁶⁰¹ Osim Michelazzija, vijećnici su za brojne javne gradnje angažirali i druge majstore. S obzirom na to u travnju 1757. Francesco Saverio Bonomo izrađuje nepoznati projekt novog kamenog mosta na Fiumari.⁶⁰² Ubrzo nakon toga je u veljači 1759. s Andreom Colenzom ugovoren popravak zvonika Zborne crkve kojeg su osim grada financirale i bratovština Presvetog Sakramenta te Gospe Karmelske.⁶⁰³ Colenz se obavezao kako će za 165 dukata popraviti stube, svodove i drvene potporne grede na kojima su bila smještena zvona. S istim je majstorom u lipnju 1762. dogovoreno rušenje utvrde (bastiona) svetog Jeronima i sanacija obližnjeg kanala. Po dovršetku posla Colenzu je bilo 29. lipnja iz gradske blagajne isplaćeno 143 fiorina.

Slika 201. Antonio Michelazzi, *Gradski toranj*, 1753.-1755., Rijeka, foto: M. Pintarić

⁵⁹⁹ Viezzoli (1936:184-185)

⁶⁰⁰ DARI, Poglavarско namjesništvo (HR-DARi-4), busta 6, fasc. 4

⁶⁰¹ DARI, Poglavarско namjesništvo (HR-DARi-4), busta 6, fasc. 4

⁶⁰² Vidjeti poglavlje ovog doktorata 3.3.3. Francesco Saverio de Bonomo.

⁶⁰³ DARI, Poglavarско namjesništvo (HR-DARi-4), busta 6, fasc. 4

Godine 1767. riječki su se mesari obratili gradskoj kraljevskoj kancelariji te su tražili da se sagradi nova i modernija klaonica bliže gradu. U tu svrhu vijećnici su ponovno angažirali Michelazzija za izradu njezina projekta. Arhitekt je 10. siječnja 1770. napravio troškovnik i nacrt budućeg novog objekta koji zbog određenih pravnih zapreka nije bio izveden.⁶⁰⁴ Iste godine u svibnju majstor je radio i procjenu popravka krova riječke Zborne crkve gdje je predložio da se obnova izvrši ravnim crijepom uz predviđeni trošak od 2066,10 lira.⁶⁰⁵ U prosincu 1778. na poziv gradskih sudaca u Rijeci je boravio cijenjeni profesor i graditelj orgulja Gaetano Callido.⁶⁰⁶ On je došao kako bi pregledao orgulje u riječkoj Zbornoj crkvi koje je 1772. izradio Francesco Dazzi.⁶⁰⁷ Naime, kanonici nisu bili zadovoljni njihovom izvedbom pa je Callido nakon detaljne analize predložio određene preinake. Međutim, istovremeno im je ponudio izradu novih za cijenu od 600 dukata. To je na sjednici gradskog vijeća odbijeno zbog previsoke cijene te je odlučeno kako će se popraviti one postojeće.

Posljednja dva desetljeća 18. stoljeća mnogobrojne je javne radove i poslove vodio inženjer Anton Gnamb. Tako je 1780. potpisao ugovor s arhitektom i kiparom Sebastianom Petruzzijem za gradnju nove stražarnice ispred gradskih zidina.⁶⁰⁸ Iduće godine je s Petruzzijem dogovoreno i zatrpavanje opkopnog jarka Foše (Fossa) čime je konačno mogla započeti konsolidacija morske obale na kojoj su ubrzo bogati riječki građani počeli podizati brojne stambene objekte.⁶⁰⁹ Isto tako potrebno je spomenuti kako su gradske vlasti naručile i rušenje određenih sakralnih građevina. U lipnju 1787. odlučeno je da će se srušiti stara i derutna crkva svete Barbare.⁶¹⁰ Tom prilikom je u crkvu svetog Sebastijana i Fabijana bio premješten oltar, a stara brončana zvona prodana su u Kraljevicu. Ostatak crkvenog inventara svete Barbare kojeg su činili liturgijski predmeti i nekoliko slika kupio je trgovac Andrea Sporer. Nekoliko godina kasnije ista je sudbina zadesila i crkvu svetog Bernardina kada je riječki trgovac Paulo Scarpa 1801. uputio zahtjev vijeću u kojem je tražio da mu se zbog proširenje kuće dopusti rušenje malene crkve.⁶¹¹ Gradske vlasti su odobrile njegov zahtjev u rujnu iste godine, ali s napomenom kako će on podmiriti sve troškove. Također, odlučeno je da će se oltar premjestiti u kapelu

⁶⁰⁴ Tulić i Pintarić (2019:123)

⁶⁰⁵ Tulić i Pintarić (2021:138)

⁶⁰⁶ DARi, Općina Rijeka (HR-DARi-32), 138. Knjiga zapisnika sjednica općinskog vijeća 1777.-1779., str. 256-258.

⁶⁰⁷ Viezzoli (1936:123-124)

⁶⁰⁸ Vidjeti poglavlje ovog doktorata 3.1.7. Sebastiano Petruzzi.

⁶⁰⁹ Vidjeti poglavlje ovog doktorata 3.1.7. Sebastiano Petruzzi.

⁶¹⁰ DARi, Općina Rijeka (HR-DARi-32), kutija 17/2, Premještaj oltara iz crkve svete Barbare 1787. (Prilog 62.)

⁶¹¹ DARi, Općina Rijeka (HR-DARi-32), kutija 99

Svetog Duha unutar istoimene gradske ubožnice koja se nalazila u neposrednoj blizini Zborne crkve. Oltar se sve do sredine 1930-ih nalazio u sklopu gradske bolnice kada je najvjerojatnije bio prenijet u novosagrađenu kapelu biskupijskog sjemeništa u Rijeci.⁶¹² O tome svjedoči i nepoznata fotografija unutrašnjosti kapele iz 1943. godine. Nažalost, oltar je tijekom druge polovice 20. stoljeća bio demontiran, ali su ostali sačuvani određeni dijelovi poput stipesa, stupova, razlomljenog zabata i kerubina.

Slika 202. *Sjemenišna kapela 1943.*, Arhiv Zborne crkve, Spomenica Zborne crkve, Rijeka, foto: M. Pintarić

⁶¹² Medved (2010:277) Između dva rata gradska bolnica Svetog Duha se preselila u prostore bivše Vojno-pomorske akademije. Zbog toga je najvjerojatnije oltar premješten u sjemeništu kapelu. Medved spominje kako su se radovi na kapeli Kraljice Apostola odvijali od 1936. do 1939. godine. Potrebno je napomenuti kako se ne navodi da je oltar potjecao iz stare bolničke kapele, ali na fotografiji koja se čuva u Dominikanskom samostanu u Rijeci vidljivo je kako se u oltarnoj niši nalazila starija slika s prikazom *Silaska Duha Svetoga* koja je još uvijek u sjemenišnoj kapeli.

Slika 203. Nepoznati venecijanski altaris, *Razlomljeni zabat*, kraj 17. stoljeća, župna crkva Gospe Karmelske, Drenova, foto: M. Pintarić

Slika 204. Nepoznati venecijanski altaris, *Stipes oltara*, kraj 17. stoljeća, župna crkva Gospe Karmelske, Drenova, foto: M. Pintarić

Slika 205. Nepoznata venecijanska radionica, *Kerubin*, franjevački samostan na Trsatu, foto: M. Pintarić

3. UMJETNICI I MAJSTORI AKTIVNI U RIJECI TIJEKOM 17. I 18. STOLJEĆA

3.1. KIPARI I ALTARISTI

3.1.1. Leonardo Pacassi

Altaristička obitelj Pacassi grčkog je podrijetla te je najvjerojatnije preko Venecije došla u Goriziju krajem 16. stoljeća. Pod vodstvom Giovannija starijeg (? – oko 1690.) sredinom 17. stoljeća Pacassijevi su postali najvažnija *bottega* za gradnju mramornih oltara na području Goričko-gradišćanske grofovije. U njoj su altaristička djela naručivali brojni plemići, klerici i bratovštine s područja Veneta, Furlanije i Kvarnera. Tako je Radmila Matejčić u opus obitelji Pacassi uvrstila glavni oltar u crkvi svete Jelene Križarice u Kastvu (1691.), glavni oltar u franjevačkoj crkvi na Trsatu (1692.) i dokumentirani oltar Uznesenja Blažene Djevice Marije u nekadašnjoj isusovačkoj crkvi svetog Vida (1696.).⁶¹³ Također, autorica smatra da je ista radionica isklesala dva manja oltara na trijumfalnom luku trsatskog svetišta posvećena svetoj Katarini Aleksandrijskoj (1694.) i Mihaelu Arkandělu (1704.) koji su podignuti sredstvima Ane Petreković i senjskog biskupa Benedikta Bedekovića.⁶¹⁴ Ključan doprinos u istraživanju mramornih oltara nastalih u *bottegi* Pacassijevih dao je Massimo De Grassi. On je Giovanniju pripisao glavni oltar u crkvi svete Margarete u Santa Margherita del Gruagno (oko 1660-ih).⁶¹⁵ S istim majstorom povezo je i oltare svetog Josipa (1685.) i Franje Ksaverskog (1686.) u nekadašnjoj isusovačkoj crkvi u Goriziji.⁶¹⁶ De Grassi pretpostavlja da je Giovanniju u klesanje navedenih oltara pomagao njegov sin Leonardo. On će nakon očeve smrti naslijediti radionicu 1690. u trenutku kada je dovršio glavni oltar u župnoj crkvi svetog Petra i Pavla u Gradisci d'Isonzo. Nakon toga nastaju i glavni oltari za župnu crkvu u Capriva del Friuli (1691.) i Mariano del Friuli (oko 1692.).⁶¹⁷ U njegova posljednja djela ubraja se datirani glavni oltar

⁶¹³ Matejčić (1978:157-160)

⁶¹⁴ Matejčić (1978:160)

⁶¹⁵ De Grassi (1999:294)

⁶¹⁶ De Grassi (1992:8), De Grassi (1999:294)

⁶¹⁷ De Grassi (1998:85-123)

crkve svetog Mihaela Arkandela u Chioprisu nastao 1695. godine.⁶¹⁸ Danko Šourek je objavio iscrpnu analizu Leonardovih riječkih oltara, a njegovu mnogobrojnu kiparsku opremu povezo je s venecijanskom radionicom Paola Callala (1655. -1725.).⁶¹⁹ Naposljetku, Damir Tulić je skulpture na glavnom oltaru franjevačke crkve na Trsatu prepoznao kao djela Giovannija Comina (oko 1647. – 1695.).⁶²⁰

Iako su ranija istraživanja točno utvrdila Leonarda Pacassija kao autora glavnog oltara župne crkve u Kastvu, do sada nije pobliže analiziran kontekst ove narudžbe, kao ni izbor majstora koji se po prvi puta javlja na kvarnerskom području. Već je u poglavlju o riječkim isusovcima navedeno da su ključnu ulogu u tome mogli imati riječki isusovci koji su od 1630. bili vlasnici Kastavske gospostije. Upravo su oni preko veza s goričkim kolegijem za koji je Leonardo zajedno s ocem isklesao dva oltara mogli stupiti u kontakt s altaristom. Još je pulski biskup Balbi prilikom vizitacije Kastva 1742. zapisao da je novi mramorni oltar bio podignut 1691. godine.⁶²¹ Potrebno je navesti i nepoznati podatak da je 3. srpnja 1692. upravitelj kastavske bratovštine Tijela Kristova Mattia Serdaz kastavskom kapetanu Claudiu Marburgu priopćio da su bratimi sudjelovali u podizanju oltara za koji je iz njihove blagajne bilo ustupljeno 120 fiorina.⁶²²

Glavni oltar u crkvi svete Jelene Križarice uzdignut je na tri stube, a pravokutni je stipes ukrašen geometrijskim kompozicijama. Nad kvadratnim postamentima izdižu se tri para korintskih stupova koji flankiraju središnju nišu za lučno zaključenu oltarnu palu. Na menzi, između stupova nalazi se i tabernakul s plitkom kupolom. Stupovi nose prekinuto gređe iznad kojeg je atičko polje s reljefnim likom Boga Oca zaključeno raskinutim zabatom. U literaturi je već poznato od ranije da se Kastavski slavolučni oltar nadovezuje na venecijansku altarističku tradiciju i utjecaje Baldassarea Longhena (1598. -1682.) i Alessandra Tremignona (1635. – 1711.), a njegovi određeni arhitektonski elementi tek su naoko bliski Longheninom oltaru za kapelu Morosini u crkvi San Pietro di Castello.⁶²³ Pacassi u Kastvu unutar kvadratnog svetišta postavlja monumentalni oltar na kojem po prvi puta u svojem opusu uvodi treći par stupova. Potrebno je napomenuti da središnji dio oltara s prekinutim gređem ponavlja i na istovremenom

⁶¹⁸ De Grassi (1992:10)

⁶¹⁹ Šourek (2012:35-48, 64-101), Šourek (2015:87-101)

⁶²⁰ Tulić (2016:38)

⁶²¹ Matejčić (1982:597)

⁶²² Župni arhiv crkve svete Jelene Križarice u Kastvu, Knjiga zapisnika kapetanskog vijeća 1601. – 1745., str.80

⁶²³ Šourek (2015:36)

oltaru u Capriva del Friuli. Prepoznatljivi element radionice Leonarda Pacassija je način izvedbe stipesa oltara umetanjem različitih geometrijskih kompozicija unutar kojih su u mramornoj inkrustaciji izvedeni likovi svetaca.⁶²⁴ Na oltaru u Kastvu središnja je osmerokutna zvijezda ispunjena prikazom svete Jelene Križarice. Takav način ukrašavanja stipesa popularizirala je obitelj Corbarelli tijekom 17. stoljeća zahvaljujući Pietru i njegovim sinovima Antoniju, Benedettu i Pietru.⁶²⁵ Tako je Benedetto 1656. korištenjem mramorne inkrustacije izradio raskošan stipes glavnog oltara venecijanske crkve Santo Stefano.⁶²⁶ U njegovoj radionici je zasigurno nastao i *paliotto* oltara iz kapele obitelji Sagredo u San Francesco della Vigna u Veneciji. S istom *bottegom* se povezuju i ukrasi na postamentima oltara Gospe Loretske iz župne crkve u San Vito al Tagliamento.⁶²⁷ Navedeni specifičan način izrade stipesa proširit će se krajem 17. stoljeća na područje Furlanije i Kvarnera upravo zahvaljujući Leonardovim djelima. On je najvjerojatnije posredovanjem riječkih isusovaca već 1692. dobio narudžbu za gradnju novog monumentalnog glavnog oltara u franjevačkoj crkvi na Trsatu. Oltar je podignut zahvaljujući izdašnoj donaciji zagrebačkog suca Ivana Uzolina čiji je brat Franjo tada bio gvardijan samostana.⁶²⁸ Cjelokupna gradnja je pokrenuta kako bi se u središnju lučnu nišu postavila štovana ikona Gospe Trsatske.

⁶²⁴ Perusini i Spadea (1998:133-139)

⁶²⁵ Perusini i Spadea (1998:133)

⁶²⁶ Perusini i Spadea (1998:134)

⁶²⁷ Perusini i Spadea (1998:134)

⁶²⁸ Cvekan (1985:128-130)

Slika 206. Leonardo Pacassi, *Glavni oltar*, crkva svete Jelene Križarice, Kastav, foto: M. Pintarić

Slika 207. Leonardo Pacassi, *Glavni oltar*, franjevačka crkva na Trsatu, Trsat, foto: D. Tulić

Oltar na Trsatu je uzdignut na dvije stube, a njegov pravokutni stipes ukrašen je prepoznatljivim geometrijskim likovima s inkrustacijama. Iznad visokih postamenata smještana su četiri korintska stupa između kojih je kvadratni tabernakul. Oni flankiraju središnju lučnu nišu u kojoj se nalazi pravokutni okvir za srednjovjekovnu ikonu. Stupovi nose prekinuto gređe, a iznad njega se izdiže pravokutno polje s reljefnim likom Boga Oca. Integralni dio oltara su i bočni ophodi nad čijim vanjskim stupovima počiva gređe, a u interkolumniju su smještene dvije niše za kipove. Prilikom izvedbe središnjeg dijela retabla Pacassi se oslanja na rješenja s ranijih oltara svetog Josipa i Franje Ksaverskog u isusovačkoj crkvi u Goriziji. Također, na Trsatu ponavlja i skoro istovjetne okvire vrata bočnih ophoda poput onih na glavnom oltaru župne crkve u Gradisci d'Isonzo. Kao mogući uzor za trsatski oltar te njegovu specifičnu atiku smatra se glavni oltar u Marijinu svetištu u Castelmonteu pokraj Cividalea, a koji je 1684. izvela radionica obitelji Tremignon.⁶²⁹

U svjetlu novih istraživanja potrebno se ponovno osvrnuti na monumentalni mramorni oltar u kapeli Bezgrešne u sklopu nekadašnjeg augustinskog samostana u Rijeci, a koji se do sada povezivao s Pasqualeom Lazzarinijem te bio datiran u drugo desetljeće 18. stoljeća. Pronalaskom arhivskih dokumenta navedeni oltar se sada treba pobliže datirati u kraj 17.

⁶²⁹ Šourek (2015:41)

stoljeća, a kao njegova autora može se predložiti Leonarda Pacassija. Oltar je smješten u starijoj kasnogotičkoj poligonalnoj apsidi u kojoj je oblikovano maleno svetište uzdignuto za tri mramorne stube od ostalog djela kapele. Pravokutni stipes ukrašen je ovalima u kojima se nalaze reljefni klečeći putti i u mramornoj inkrustaciji izveden lik Bezgrešne. Bočno od stipesa postavljene su pravokutne konzole koje prerastaju u neobične voluminozne volute ukrašene girlandama. One nose dva korintska stupa sa rotiranim bazama koji pak pridržavaju prekinuto gređe i vijenac koji se nastavlja nad središnjim oltarnim prostorom. Unutar njega su smještena dva jonska stupa nad kojima se rastvara zavjesa od crvenog mramora definirajući tako luk oltarne niše. Iznad gređa u osi stupova izdižu se dvije volute s anđeoskim parom flankirajući tako središnje polje s likom Boga Oca. S lijeve i desne strane oltara nalaze se ophodi nad kojima su smještene dvije lučne niše za kipove svetog Josipa i svete Ane. Riječki motiv mramorne draperije koju pridržavaju kerubini i anđeli vrlo je blizak onome koji je Leonardo 1690. izveo na glavnom oltaru u crkvi svetog Petra i Pavla u Gradisci d'Isonzo. Pacassi na oltaru Bezgrešnog Začeca kleše ophode kao i na djelima za Trsat, Gradiscu d'Isonozo i Chiopris, ali sada nad skošene prolaze postavlja dvije lučne niše flankirane korintskim stupovima. Isto tako potrebno je spomenuti da se na oba središnja impozantna stupa od ljubičastog afričkog mramora nalaze iznimno vješto klesani korintski kapiteli koji se kvalitetom mogu usporediti s onima na Trsatu i u Capriva del Friuli.

Slika 208. Leonardo Pacassi, *Oltar Bezgrešnog Začeca*, nekadašnji augustinski samostan svetog Jeronima, Rijeka, foto: D. Tulić

Posljednje dokumentirano djelo goričkog majstora je oltar Uznesenja Blažene Djevice Marije u nekadašnjoj isusovačkoj crkvi svetog Vida iz 1696. godine. Smješten je u istoimenoj kapeli i podignut je na dvije stube. Njegov pravokutni stipes čine geometrijske kompozicije četverolista, a nad njime se nalaze postamenti na koji su postavljena četiri stupa s kompozitnim kapitelima. Oni flankiraju oltarnu nišu s kipom Gospe Žalosne, a na krajevima retabla ističu se bočne volute. Stupovi nose prekinuto gređe iznad kojeg se izdiže atika u čiju je sredinu postavljen okulus s golubicom Duha Svetoga flankiran volutama. Prilikom klesanja oltara za riječke isusovce Pacassi dobrim dijelom ponavlja glavni oltar u Chioprisu iz 1695. godine. Na oba djela prisutno je nekoliko bliskih elemenata poput korištenja bočnih voluta retabla, kompozitnih kapitela i načina izvedbe atike na kojoj se javlja ovalna mramorna glorijska. Također, na riječkom oltaru Pacassi ponovno koristi mramorne inkrustacije na postamentima unutrašnjeg para stupova gdje su prikazani sveti Ignacije Loyola i Franjo Ksaverski. Naposljetku, u riječki opus radionice Leonarda Pacassija potrebno je uvrstiti i nadgrobni spomenik naslovnog skopljanskog biskupa Franje Čikulina koji je umro u Rijeci 1695. godine. Riječ je o manjem ovalnom komemorativnom djelu koje se nalazi u franjevačkoj crkvi na

Trsatu. Unutar crne mramorne ploče koju ukrašavaju volute ispisan je posvetni natpis. Na spomeniku je isklesana biskupska mitra i malena anđeoska glavica pod prelatskim šeširom. Upravo je način izvedbe anđela s pomalo bucmastim obrazima, blagim osmijehom i kovrčavom kosom vrlo sličan nizu istovjetnih radova nastalih za riječke oltare unutar Pacassijeve radionice.

Slika 209. Leonardo Pacassi, *Nekadašnji oltar Uznesenja Blažene Djevice Marije*, Katedrala svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 210. Radionica Leonarda ili Giovannija Pacassija, *Nadgrobnii epitafor Franje Čikulina*, oko 1695., franjevački samostan na Trsatu, foto: M. Pintarić

Gorička altaristička *bottega* pod Leonardovim vodstvom prvenstveno je klesala oltare i manje zahtjevnu kiparsku opremu, a mramorne je kipove naručivala kod uglednih venecijanskih majstora. Tako je Leonardo 1690. za glavni oltar katedrale u Gradisci d'Isonzo naručio dva monumentalna mramorna kipa svetih Petra i Pavla kod Paola Callala.⁶³⁰ Dvije godine kasnije, Pacassi je ponovno boravio u Veneciji da bi angažirao Giovannija Comina za izradu skulptura namijenjenih glavnom oltaru na Trsatu.⁶³¹ Ubrzo nakon toga kod Callala je nabavio i mramorne skulpture svetog Josipa te svete Ane koje su po dovršetku oltara Bezgrešnog Začeca bile postavljene u bočne niše. Kipove je u opus venecijanskog kipara uvrstio Matej Klemenčić s napomenom da nije posve jasna njihova datacija.⁶³² Callalo je svoje školovanje započeo 1670. u venecijanskog drvorezbarskoj radionici Giovannija Marije Gasparinija, ali je zbog nepoznatog razloga napustio svojeg učitelja 1672. godine.⁶³³ Prva

⁶³⁰ Guerriero (1997:79), De Grassi (1999:298)

⁶³¹ Tulić (2016:38)

⁶³² Klemečić (2013:27-28)

⁶³³ Guerriero (1997:35-36)

njegova dokumentirana djela vezana su za oltar svete Tereze u venecijanskoj crkvi I Scalzi gdje je arhivski potvrđeno kako je primio isplatu od 20 dukata 1684. godine.⁶³⁴ U njegova rana djela uvršten je i komemorativni spomenik ninskom biskupu Francescu Grassiju (1667. – 1677.) podignut na lijevom zidu prezbitarija katedrale Santa Maria Assunta u Chioggi.⁶³⁵ Tijekom 1680-ih je isklesao i kip svetog Mihovila Arkandela (1686.) za glavni oltar crkve San Michele in Isola u Veneciji.⁶³⁶ Pretpostavlja se kako je Callalo zajedno s kiparom Giovannijem Caratijem (oko 1652. – 1695.) od 1689. vodio radionicu kod crkve La Carità.⁶³⁷ Često putujući u Veneciji upravo je Leonardo stekao važna poznanstva pa je 1693. bio kum prilikom krštenja Caratijeve kćeri.⁶³⁸ Tako se venecijanskim kiparima upravo tih godina preko veza s Leonardom otvorila mogućnost novih narudžbi na području Furlanije, Kranjske i Kvarnera. Pacassijeva suradnja s Callalom počela je na glavnom oltaru u crkvi svetog Petra i Pavla Gradisci d'Isonzo te se nastavila i na riječkom oltaru Bezgrešnog Začeca. Riječki kipovi svetog Josipa i Ane stilski se uklapaju u Callalova djela izrađena 1690-ih, a posebice su bliska skulpturama koje je izradio za oltar svetog Križa (1694. – 1699.) u franjevačkoj crkvi u Ljubljani.⁶³⁹ Baš je Leonardo mogao povezati Callala sa svojim šogorom ljubljanskim altaristom Mihaelom Cussom (1657. – 1699.) prilikom opremanja oltara kojeg je naručio bogati bankar Jacob Schell von Schellenburg.⁶⁴⁰ Potrebno je upozoriti na sličnost ljubljanskog krupnog lica svetog Jakova s onim riječkim svetog Josipa. S druge strane skulptura svete Ane impostacijom tijela, kao i načinom definiranja draperije podsjeća na kip svete Katarine. Na oltaru Bezgrešne u Rijeci javljaju se i kipovi kralja Davida i proroka Izaija, dva anđela te Bog Oca koji su se povezivali s Paolom Callalom.⁶⁴¹ Ipak, riječ je o djelima slabije kvalitete s brojnim nesigurnostima prilikom klesanja, kao i pomalo shematiziranim licima koja su nastala unutar Pacassijeve radionice. Krajem 17. ili početkom 18. stoljeća neposredno nakon radova za Rijeku mogla je nastati i dosad neprepoznata Callalova kiparska oprema oltara Presvetog Sakramenta u crkvi svetog Leonarda u malenom mjestu Villadose u okolici Roviga. Zahvaljujući donacijama stanovnika gradnja crkve započela je 1790., a posvećena je 1815. godine. Iz arhivskih dokumenata je poznato da su za netom

⁶³⁴ Guerriero (1997:35)

⁶³⁵ Tulić (2012:234)

⁶³⁶ Tulić (2012:227)

⁶³⁷ Guerriero (1997:42-45)

⁶³⁸ Guerriero (1997:79)

⁶³⁹ Klemenčič (2000:200)

⁶⁴⁰ Klemenčič (2000:200) Nakon zatvaranja crkve oltar je kupljen 1787. za župnu crkvu u Hrenovicama kod Postojne.

⁶⁴¹ Šourek (2015:112)

sagrađenu crkvu u rujnu 1817. dopremljeni oltari Gospe od Ružarija i Presvetog Sakramenta.⁶⁴² Oni su tada bili kupljeni u Veneciji nakon desakralizacije crkve Santa Margherita. U siječnju 1818. je dogovoreno s majstorom Continom sklapanje i postavljanje oltara u crkvu koji se tom prilikom obavezao učvrstiti dva anđela na atiku oltara Presvetog Sakramenta. Njihova lica s kovrčavim uvojcima kose te duboko klesanim gornjim kopcima očiju podsjećaju na par anđela s nekadašnjeg oltara ljubljanske franjevačke crkve, kao i na anđele s glavnog oltara crkve Madonna della Salute u Este.⁶⁴³ Na stipesu je smještena i kartuša unutar koje se nalazi najvjerojatnije malena skulptura svetog Liberala. Prilikom njegove izvedbe Callao je u manjem formatu ponovio istoimeni kip koji je isklesao za župnu crkvu u Sacile.⁶⁴⁴

Slika 211. Giovanni Comin, *Sveti Ivan Evanđelist*, franjevački samostan na Trsatu, Trsat, foto: D. Tulić

Slika 212. Paolo Callalo, *Sveti Josip*, nekadašnji augustinski samostan svetog Jeronima, Rijeka, foto: D. Tulić

⁶⁴² Mariani (2009:189)

⁶⁴³ Guerriero (1997:48,53,56-57)

⁶⁴⁴ Goi (2003:135) Paolo Callalo je autor i malenog putta na atici oltara.

Slika 213. Paolo Callalo, *Anđeo*, San Leonardo, Villadose, nekada u venecijanskoj crkvi Santa Margherita (preuzeto iz Catalogo generale dei Beni Culturali)

Slika 214. Paolo Callalo, *Anđeo*, San Leonardo, Villadose, nekada u venecijanskoj crkvi Santa Margherita (preuzeto iz Catalogo generale dei Beni Culturali)

3.1.2. Pasquale Lazzarini

Goričkog altarista Pasqualea Lazzarinija prvi spominje Augusto Miceu kada piše o povijesti župne crkve u Villa Vicentini. Pronalaskom arhivskih dokumenata utvrđeno je da su oltari svetog Roka i Antuna Padovanskog nastali u njegovoj radionici između 1704. i 1705. godine.⁶⁴⁵ Ranieri Mario Cossar objavljuje da je Lazzarini svoje djelovanje započeo kod obitelji Pacassi, a 1698. je oženio Leonardovu sestru Annamariu.⁶⁴⁶ Cossar je temeljem arhivske bilješke goričkog isusovačkog kolegija u kojoj se spominje *Pasculin piccapietra* altaristu pripisao glavni oltar (1716.) u goričkoj isusovačkoj crkvi svetog Ignacija.⁶⁴⁷ Za daljnje istraživanje Lazzarinijevog opusa pokazat će se ključnim članak Radmile Matejčić. Ona je temeljem sačuvanih ugovora objavila da je Pasquale za riječku isusovačku crkvu svetog Vida izradio raskošan glavni oltar (1712. – 1717.) te oltar svetog Alojzija Gonzage i Stanislava Kostke (1728.).⁶⁴⁸ Stilskom analizom mu je pripisala i oltar svetog Ignacija Loyolskog (1725.) u svetom Vidu te oltar svetog Petra u Zornoj crkvi (oko 1725.).⁶⁴⁹ Slovenski povjesničar umjetnosti Sergej Vrišer s Lazzarinijem povezuje dokumentirani glavni oltar (1716.) u crkvi Uznesenja Blažene Djevice Marije u Kobaridu.⁶⁵⁰ Nadalje, Maddalena Malni Pascoletti navodi da je gorički majstor podigao glavni oltar župne crkve u Medei (1717.), glavni oltar župne crkve u Romans d'Isonzo (1719.) i glavni oltar župne crkve u Coroni kojeg dovršava oko 1731 godine.⁶⁵¹ Lazzarini je bio u fokusu istraživanja i Massima De Grassija koji je u autorov opus uvrstio niz djela na području Furlanije.⁶⁵² Od mnogobrojnih radova izdvaja se dokumentirani glavni oltar u kapelici svetog Križa u Cormonsu nastao 1705. godine. Isti je autor predložio da je Lazzarini mogao izraditi glavni oltar (započet 1714.) u tršćanskoj isusovačkoj crkvi Santa Maria Maggiore. De Grassi navodi da je Pasquale prvenstveno bio altarist pa je tako kiparsku

⁶⁴⁵ Miceu (1937:15)

⁶⁴⁶ Cossar (1945:167)

⁶⁴⁷ Cossar (1948:196) Sa stražnje strane tabernakula na pločici od crnog mramora uklesano je ime majstora koje je ujedno i kronogram: **ARTIFICE D: PASQVALINO/ LAZARINI POSITVM**

⁶⁴⁸ Matejčić (1978:157-165) Istom majstoru je pripisan i glavni oltar crkve svetog Nikole u Pazinu. Atiku oltara i kasniji tabernakul izradio je, najvjerojatnije Antonio Michelazzi. Tulić (2012:378-379)

⁶⁴⁹ Matejčić (1978:157)

⁶⁵⁰ Vrišer (1983:58,60-62)

⁶⁵¹ Malni Pascoletti (1986:272,289-290,303-305)

⁶⁵² De Grassi (1994:21-37) De Grassi(2006:305-312) Pasqualeu Lazzariniju se tako pripisuje glavni oltar u crkvi svetog Stjepana u Vermiglianu, oltari Srca Isusova i Bezgrešnog Začeca u župnoj crkvi u Mossa, oltar Srca Isusova u župnoj crkvi mjesta Sant'Andrea, oltari svetog Bellina i svetog Franje Ksaverskog u crkvi svetog Mihalea Arkandela u Chioprisu, oltar svetog Sebastijana u župnoj crkvi u San Canzian d'Isonzo te oltari svetog Ignacija Loyolskog, Anđela Čuvara, Raspeća i Marije od Zdravlja u tršćanskoj isusovačkoj crkvi.

opremu često naručivao kod Paola Zulianija. Stoga je spomenuti autor riječke kipove svetog Vida i Modesta s glavnog oltara isusovačke crkve prvotno uvrstio u opus Zulianija, da bi ih zatim pripisao venecijanskom kiparu Pietru Baratti.⁶⁵³ Važan doprinos istraživanju Lazzarinijevih riječkih oltara dao je i Matej Klemenčič. Kada je gorički altarist u siječnju 1711. s isusovcima potpisao ugovor za gradnju glavnog oltara kao svjedok javlja se padovanski kipar Angelo De Putti (oko 1681. – 1731.).⁶⁵⁴ Tako se temeljem stilske analize njemu pripisuju dva putta sa stipesa oltara.⁶⁵⁵ Klemenčič smatra kako u opremanju oltara nije sudjelovao Baratta te da bi se autora kipova riječkih zaštitnika trebalo tražiti u gradišćanskoj radionici Paola Zulianija.⁶⁵⁶ Isti autor na oltaru Anđela Čuvara u Duomu u Goriziji, kao i na riječkim oltarima svetog Ignacija i svetog Petra uočava niz slično klesanih putta pa tako predlaže da je s Lazzarinijem surađivao kipar poznat kao „maestro dei putti paffutti“, odnosno „majstor bucmastih putta“.⁶⁵⁷ Klemenčič je razriješio i pitanje datacije oltara svetog Ignacije pronasavši podatak da je podignut 1725. godine.⁶⁵⁸ U monografiji o nekadašnjoj isusovačkoj crkvi svetog Vida, Damir Tulić piše da se ruka Paola Callala ne može prepoznati niti u jednom dijelu kiparske dekoracije glavnog oltara. Također, Tulić navodi da ostaje i nepoznato ime kipara koji je izveo najmonumentalnije skulpture, odnosno one svetog Vida i Modesta.⁶⁵⁹ Lazzarinijev riječki opus proširio je Danko Šourek pripisavši mu oltar Presvetog Sakramenta u Zbornoj crkvi, a monumentalne skulpture svetog Petra i Pavla uz tabernakul dovodi u vezu s Pietrom Barattom, a dva anđela uz njih povezuje sa Zulianijem.⁶⁶⁰ Isti autor smatra kako je Pasquale kod izvedbe glavnog oltara za riječke isusovce kipove svetog Vida, Modesta, kao i dva anđela s instrumentima Kristove muke nabavio kod Paola Callala. Važno je napomenuti da je Šourek prvi primijetio da se Lazzarini prilikom klesanja svojih oltara služi grafičkim predlošcima iz knjige slavnog isusovca Andree Pozza (1642. – 1709.) *Perspectiva pictorum et architectorum*.⁶⁶¹ Naposljetku, u recentno obavljenom članku Damira Tulića i Marija Pintarića upozorava se na poslovne i prijateljske veze Lazzarinija i Zulianija te se ranije spomenute četiri

⁶⁵³ De Grassi (1994: 27-28), De Grassi (1999:312), De Grassi (2004:27-28)

⁶⁵⁴ Resman (1995:78) Blaž Resman je ponovnim čitanjem ugovora ispravno utvrdio da se kao svjedok javlja Angelo De Putti. Klemenčič (2006:261) O kiparskom profilu De Puttiju vidjeti Pintarić (2021:93-104)

⁶⁵⁵ Klemenčič (2006:274)

⁶⁵⁶ Matej Klemenčič napominje da je Paolo Zuliani mogao izvesti kipove na glavnom oltaru nekadašnje isusovačke crkve u Goriziji.

⁶⁵⁷ Klemenčič (2006:262)

⁶⁵⁸ Klemenčič (2006:285)

⁶⁵⁹ Tulić (2011:37)

⁶⁶⁰ Šourek (2015:119-120, 158-162)

⁶⁶¹ Šourek (2015:70)

skulpture s glavnog oltara isusovačke crkve u Rijeci te one na oltaru Presvetog Sakramenta pripisuje Paolu Zulianiju.⁶⁶²

Tijekom 1708. riječki isusovci su započeli pregovore s Giovannijem Pacassijem mlađim (? – nakon 1716.) oko podizanja novog glavnog oltara za smještaj srednjovjekovne relikvije Čudotvornog raspela.⁶⁶³ Međutim, nije jasno zbog čega su naposljetku posao odlučili povjeriti Pasqualeu Lazzariniju. On je 2. siječnja 1711. potpisao ugovor za podizanje monumentalnog mramornog oltara s rektorom kolegija Antonijem Sorbom.⁶⁶⁴ Pasquale je oltar podigao prema vlastoručnom *disegnu* pridržavajući se vrlo detaljnih naputaka oko korištenja vrsta mramora za pojedine dijelove oltara. Za cijeli posao goričkom altaristu trebalo je biti isplaćeno 750 dukata. Iz nepoznatih razloga rektor je prilikom ugovaranja posla odustao od kipova svetog Vida i Franje Ksaverskog koju su trebali biti smješteni iznad menze. Lazzarini je već u srpnju 1712. završio središnji dio oltara uz koji su se nalazili bočni ophodi. Tada mu je isplaćeno 950 dukata te je istovremeno novi rektor Agostino Pattoto s njim dogovorio novi posao koji se odnosio na mramorno popločenje oko oltara. Iz arhivskih dokumenta je poznato kako su se radovi nastavili tek početkom 1717. godine. Tom prilikom je 6. siječnja u Goriziji sklopljen ugovor za podizanje mramorne ograde ispred oltara, popločenje cjelokupnog svetišta te izradu novi mramornih kipova među kojima su se posebno isticali oni riječkih zaštitnika.⁶⁶⁵ Također, dokumentirano je i podizanje niša iznad bočnih ophoda, kao i isplata za neizvedene kipove svete Marije i svetog Ivana te četiri anđela.⁶⁶⁶ Lazzarini je konačno dovršio sve preinake na oltaru 24. srpnja 1717. kada je u Rijeci primio posljednju isplatu za izvedene radove. Glavni oltar u nekadašnjoj isusovačkoj crkvi svetog Vida jedan je od monumentalnijih primjera barokne mramorne altaristike na području Hrvatske. Riječ je o oltaru koji je izdignut na dvije stube, a njegov pravokutni stipes se sastoji od geometrijskih kružnih i četverokutnih kompozicija te dva malena putta. Nad menzom je postavljen dvokatni tabernakul u čijem je donjem dijelu smješteno svetohranište, a gornji služi za izlaganje Presvetog Sakramenta. Tabernakul flankiraju dva anđela koji u rukama pridržavaju simbole Kristove muke. U središnjoj lučnoj niši retabla smješteno je drveno Raspelo oko kojeg se isprepliće mramorni lisnati okvir nadvišen trapezoidnom atikom s poprsjem Boga Oca. Sastavni dio oltara su i dva skošena ophoda iznad

⁶⁶² Tulić i Pintarić (2021:127-128)

⁶⁶³ Matejčić (1978:165)

⁶⁶⁴ Šourek (2015:50)

⁶⁶⁵ Šourek (2015:54)

⁶⁶⁶ Šourek (2015:57) Iako je zabilježena isplata nije poznata sudbina kipova svete Marije i svetog Ivana.

kojih se nalaze niše za smještaj kipova svetog Vida i Modesta. Lazzarini se prilikom klesanja svojih ranih oltara ugleda na kompozicijska rješenja prisutna u djelima Leonarda Pacassija. Stilski je riječkom oltaru prethodio glavni oltar u kapelici svetog Križa u Cormonsu kojeg je Pasquale izradio 1705. u potpunosti se oslanjajući na Pacassijev oltar u Chioprisu. Međutim, oltar za isusovce odudara od dotadašnjih Lazzarinijevih djela zbog načina izvedbe središnjeg dijela retabla. Karakterističan par stupova središnje edikule koji nose gređe Pasquale sada zamjenjuje dvjema uspravljenim volutama uz čije su gornje dijelove ovješene girlande. Također, za razliku od skromnih ophoda u Cormonsu, Lazzarini kod isusovaca kleše vješto skošene prolaze iznad kojih postavlja niše slijedeći tako Leonardov riječki oltar u kapeli Bezgrešne.

Slika 215. Pasquale Lazzarini, *Glavni oltar*, 1711.-1717., Katedrala svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

Nakon što se riječkim naručiteljima predstavio gradnjom monumentalnog glavnog oltara kod isusovaca, Lazzarini je ubrzo nakon toga tijekom 1720-ih dobio nekoliko novih narudžbi. Tako je riječka zalagaonica Monte di Pietà majstora angažirala za podizanje novog mramornog oltara svetog Petra oko 1725. u Zbornoj crkvi. Oltar je postavljen u četvrtoj kapeli lijevog broda i uzdignut je na dvije stube. U središtu njegova trapezoidnog stipesa nalazi se

reljefna kartuša s malenom figurom svetog Petra u molitvi. Središnji retabl se sastoji od lučne niše koju flankiraju dva kompozitna i dva tordirana stupa. Oni nose grede nad kojima su segmenti razlomljenog zabata. Iznad središnjeg dijela se izdiže atika na koju je postavljen ženski lik koji najvjerojatnije prikazuje Bogorodicu. Ispred predele se nalazi i maleni depozit za relikvije, a na postamentima uz stupove smješteni su kipovi svetog Jeronima Pokajnika i Franje Asiškog. Već je u literaturi spomenuto da se na oltaru javlja novina u vidu tordiranog stupa obavijenog lisnatim vijencem.⁶⁶⁷ Navedeni element ukazuje na to kako je Lazzarini dobro poznao opsežnu drugu knjigu isusovačkog arhitekta Andree Pozza *Perspectiva pictorum et architectorum* prvi put tiskanoj u Rimu 1700. godine.⁶⁶⁸ Također, Pasquale je često boravio u Veneciji zbog kupnje mramora pa je zasigurno bio upoznat i s oltarima Giuseppea Pozza (1645. – 1721.) koji je element tordiranog stupa implementirao u svoja djela za karmelićansku crkvu I Scalzi. Potrebno je spomenuti kako Pasquale tordirane stupove prvi puta uvodi kod oltara Gospe od Zdravlja i Raspeća u nekadašnjoj isusovačkoj crkvi u Trstu. S druge strane atika oltara svetog Petra ukazuje na bliskost s njegovim oltarom svetog Ignacija u tršćanskoj crkvi.

Istovremeno je goričkog altarista angažirala i riječka bratovština Presvetog Sakramenta prilikom podizanja istoimenog oltara također u Zornoj crkvi. Oltar je uzdignut na tri stube, a na njegovom trapezoidnom stipesu javlja se reljef s prikazom anđela koji u rukama drže klasje, vinovu lozu, križ i kalež s hostijom. Iznad menze je smješten maleni tabernakul kojeg flankiraju dva putta. Nad središnjim postamentom izdiže se veliki mramorni paviljon sa šest kompozitnih stupova koji služi za izlaganje monstrance. S desne i lijeve strane tabernakula nalaze se dva velika anđela, a do njih stoje monumentalni kipovi svetog Petra i Pavla. Cjelokupnu kompoziciju oltara natkriljuje velika zavjesa od žutog mramora koju razgrću putti i kerubini. Kako je Lazzarini svoju karijeru započeo u radionici obitelji Pacassi element mramorne draperije nastavlja se na dobro znana Leonardova rješenja s glavnog oltara u Gradisci d'Isonzo ili riječkog oltara Bezgrešnog Začeca. Iz iste radionice Lazzarini preuzima i obrazac za izvedbu riječkog tabernakulskog oltara koji se nadovezuje na raniji Giovannijev glavni oltar goričke crkve svetih Hilarija i Tacijana (1705. – 1707.). Njega je Pasquale prvi put uspješno primijenio 1716. na glavnom oltaru isusovačke crkve u Goriziji. Prilikom izvedbe svetohraništa Lazzarini se koristi i predlošcima objavljenima u prvoj knjizi Andree Pozza koja je tiskana u Rimu 1693.

⁶⁶⁷ Šourek (2015:68)

⁶⁶⁸ Šourek (2015:68)

godine.⁶⁶⁹ Uz to, na oltaru se javljaju i dva velika valjkasta postamenta ukrašena lisnatim i cvjetnim motivima koje je gorički altarist u potpunosti preuzeo iz Pozzovog tiskanog djela.⁶⁷⁰

Slika 216. Pasquale Lazzarini, *Oltar svetog Petra*, 1725.-1727., Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 217. Pasquale Lazzarini, *Oltar Presvetog Sakramenta*, 1725.-1727., Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

Lazzarini i njegova radionica sredinom 1720-ih istovremeno su radili na nekoliko oltara za riječke naručitelje. Tako su goričkog altarista ponovno angažirali isusovci prilikom podizanja oltara svetog Ignacije Loyolskog kojeg je majstor dovršio 1725. godine.⁶⁷¹ Oltar je smješten u središnjoj kapeli na zapadnoj strani crkve svetog Vida. Podignut je na dvije stube, a u njegovom pravokutnom stipesu nalazi se kartuša ukrašena volutama i girlandama. Iznad njega se nalazi oltarni retabl na čijim su visokim postamentima smještene po dva para stupova s kompozitnim kapitelima koji flankiraju oltarnu nišu. Oni nose prekinuto gređe, a nad unutrašnjim stupovima postavljene su segmenti razlomljenog zabata. Iznad središnjeg dijela oltara izdiže se atika na kojoj se nalazi ovalna kartuša. Uz vanjske stupove na bočnim postamentima smješteni su kipovi anđela, a ispred predele se nalazi maleni depozit za relikvije. Oltar slijedi već uobičajenu Lazzarinijevu altarističku kompoziciju poput one oltara svetog

⁶⁶⁹ Šourek (2015:70)

⁶⁷⁰ Šourek (2015:73) U Pozzovoj knjigi postament se navodi pod nazivom „Stylobates ibidem exornatus; Piedestallo con ornamento”.

⁶⁷¹ Klemenčić (2006:262,285)

Petra u Zbornoj crkvi, a koju će s određenim preinakama majstor ponoviti i na svojem posljednjem riječkom djelu. Riječ je o dokumentiranom oltaru svetog Alojzija Gonzage i Stanislava Kostke za kojeg je altarist potpisao ugovor s rektorom kolegija Lukom Zlatoperom 19. studenog 1727. godine.⁶⁷² On se obavezo da će za cijenu od 900 fiorina izraditi i dopremiti oltar sa svojim suradnikom u Rijeku do kraja kolovoza sljedeće godine. Također, napomenuto je ako će Pasquale izvršiti posao unutar zadanog roka da će mu biti predano dodatnih 120 fiorina. Čini se da je nešto raniji oltar svetog Petra iz Vele crkve privukao posebnu pažnju kod naručitelja jer su redovnici od majstora kod ugovaranja radova izričito tražili da i ovom prilikom iskleše dva tordirana stupa. Oltar je izdignut na dvije stube s već uobičajenim pravokutnim stipesom koji je ukrašen kartušom. Središnji dio oltara zauzima velika oltarna pala koju flankiraju dva tordirana i dva kompozitna stupa. U plitkim nišama u interkolumniju postavljeni su kipovi svete Katarine Aleksandrijske i svete Barbare, a ispod njih su reljefi s prizorima iz života svetog Alojzija i Stanislava Kostke. Stupovi nose prekinuto gređe na čijim su odsječcima zabata postavljena dva anđela, a atiku čini polje s perforiranim okulusom. Oltar je nastao na zalasku Lazzarinijeve karijere kada se on ponovno uvelike oslanja na svoja ranija ostvarenja. Tako je središnji dio riječkog oltarnog retabla vrlo blizak Pasqualeovom oltaru u Kobaridu gdje je razlika jedino primjetna u korištenju tordiranih stupova.

⁶⁷² Šourek (2015:62)

Slika 218. Pasquale Lazzarini, *Oltar svetog Ignacija Loyole*, 1725., Katedrala svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 219. Pasquale Lazzarini, *Oltar svetog Alojzija Gonzage i Stanislava Kostke*, Katedrala svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

Lazzarini je poput članova obitelji Pacassi prvenstveno bio altarist te je kiparsku opremu za svoje riječke oltare naručivao u radionicama u Goriziji i Gradisci d'Isonzo. Tako je za izvedbu monumentalnih kipova na glavnom oltaru u svetom Vidu, kao i oltaru Presvetog Sakramenta u Zornoj crkvi angažirao Paola Zulianija.⁶⁷³ Međutim, na oltaru svetog Petra iz riječke Zborne crkve te onome svetog Ignacija Loyolskog kod isusovaca surađuje s majstorom poznatim kao „maestro di putti paffuti”.⁶⁷⁴ Zasad nije utvrđeno kiparovo ime te se sa sigurnošću ne zna je li on bio član Lazzarinijeve radionice ili je vodio vlastitu bottegu na području Furlanije. Isto tako ovaj nepoznati skulptor je mogao biti povezan i s gradišćanskim kiparom Zulianijem. S neimenovanim majstorom dosad su bila povezivana manje zahtjevna kiparska djela poput anđeoskih glavica, putta i anđela na antičkim zonama prije spomenutih oltara.⁶⁷⁵ Međutim, dosad nije istaknuto da se anonimni kipar prilikom klesanja kipova anđela smještenih na segmentima razlomljenog zabata oltara svetog Petra najvjerojatnije ugledao na skulpture Giuseppea (1675. – 1735.) i Paola (1677. – 1751.) Gropellija za katedralu u Udinama.⁶⁷⁶

⁶⁷³ O Zulianijevim skulpturama na riječkim oltarima vidjeti poglavlje 3.1.4. Paolo Zuliani.

⁶⁷⁴ Klemenčić (2006:262)

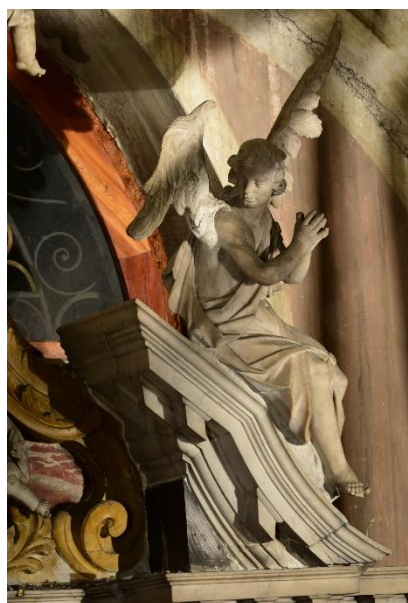
⁶⁷⁵ Klemenčić (2006:262), Šourek (2015:146)

⁶⁷⁶ Za biografije kipara vidjeti Klemenčić (2000a:739-741), Klemenčić (2000b:110-124), De Grassi (2012:1-14), Tulić (2016:155-173)

Naime, braća su za oltar Gospe od Božanske Providnosti početkom dvadesetih godina 18. stoljeća izradila dva impozantna anđela postavljena na odsječke zabata.⁶⁷⁷

Slika 220. Paolo i Giuseppe Gropelli, *Anđeo*, oltar Gospe od Božanske Providnosti, katedrala Udine, foto: D. Tulić

Slika 221. Majstor bucmastih putta, *Anđeo*, oltar svetog Petra, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

Nepoznati majstor od navedenih kipova preuzima položaj tijela i pokušava kopirati njihova meka i zaobljena lica, kao i vješto izrađenu valovitu kosu te monumentalna krila. Ipak, da je riječ o kiparu skromnijih izražajnih mogućnosti lica riječkih anđela nisu ni izbliza prožeta uobičajenom ljupkošću koja je prisutna u djelima Gropellijevih. Na istom oltaru nalaze se i skulpture svetog Jeronima i Franje Asiškog, a zasad se tek s velikim oprezom kao njihova mogućeg autora može spomenuti „majstora bucmastih putta“. Na to upućuje fizionomija Jeronimovog lica koja ima određene sličnosti s puttima smještenima na atici oltara. Čini se da je neznani autor bio dobro upoznat s djelima braće Gropelli u Furlaniji pa je tako prilikom izvedbe svetog Franje Asiškog najvjerojatnije mogao preuzeti određena rješenja upravo s istoimenog kipa kojeg su oni izradili za glavni oltar župne crkve u Torviscosi.⁶⁷⁸

⁶⁷⁷ Someda (1970:166-169), Klemenčić (2013:31-35,103)

⁶⁷⁸ Klemenčić (2000b:109) Kip je postavljen na oltaru između 1725. i 1728. godine.

Slika 222. Paolo i Giuseppe Gropelli, *Sveti Franjo Asiški*, župna crkva, Torviscosa (preuzeto iz De Grassi M. (2012))

Slika 223. Majstor bucmastih putta (?), *Sveti Franjo Asiški*, oltar svetog Petra, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

Lazzariniju u opremanju bočnih oltara za riječke isusovce uz „majstora bucmastih putta" pomaže i drugi nepoznati kipar. On je za oltar svetog Ignacija isklesao dva monumentalna anđela, a za onaj svetog Alojzija i Stanislava Kostke mramorne kipove svete Katarine Aleksandrijske i svete Barbare. Njegov kiparski rukopis se razlikuje od onog koji je prisutan kod „maestro di putti paffuti" u načinu tretiranja plošne draperije klesane žustrim vertikalnim potezima dljeteta, kao i definiranju jednostavnih i bezizražajnih lica. Taj zasad još uvijek intrigantan majstor se prilikom izvedbe riječkih kipova mogao inspirirati djelima Paola Callala, primjerice kipovima na nekadašnjem oltaru svetog Križa u franjevačkoj crkvi u Ljubljani. Tako u potpunosti preuzima impostaciju njegovih anđela adoranata u laganom kontrapostu, ali za razliku od vješto nabrane Callalove draperije, kleše puno jednostavniju tkaninu s dugačkim dijagonalnim plohama. S druge strane kip Katarine Aleksandrijske slijedi formu istoimene Callalove skulpture na kojoj anonimni majstor pokušava slijediti i specifičan završetak draperije čiji se pregibi radikalno šire oko stopala svete. Kod izrade kipa svete Barbare majstor se velikim dijelom ugleda na model Callalovog svetog Ivana kojeg je venecijanski kipar isklesao 1699. godine.

Slika 224. Nepoznati kipar, *Sveta Katarina Aleksandrijska*, oltar svetog Alojzija Gonzage i Stanislava Kostke, Katedrala svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 225. Nepoznati kipar, *Anđeo*, oltar svetog Alojzija Gonzage i Stanislava Kostke, Katedrala svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

3.1.3. Luka Mislej i Jacopo Contieri

Radovi altarista Luke Misleja i kipara Jacopa Contierija u Rijeci poznati su zahvaljujući istraživanjima Radmile Matejčić.⁶⁷⁹ Ona s ljubljanskim klesarom Mislejom povezuje gradnju monumentalnog glavnog oltara (1720. – 1725.) u riječkoj Zbornoj crkvi kojeg je financirala obitelj Orlando. Kiparsku opremu Mislejevog oltara izveo je padovanski skulptor Contieri, a Matejčić objavljuje njegove potpisane mramorne kipove svetog Šimuna, svete Margarete i Ane te svetog Antuna Padovanskog. Autorica pretpostavlja kako su riječki isusovci iskoristili Contierijevu prisutnost u Rijeci te su kod njega naručili skulpture svetog Ignacija i Franje Ksaverskog za glavni oltar župne crkve svetog Andrije u Mošćenicama.⁶⁸⁰ Blaž Resman je u Contierijev riječki opus uvrstio i anđele naatici glavnog oltara Zborne crkve te mu je pripisao dva anđela na zabatu glavnog oltara u Mošćenicama.⁶⁸¹ O detaljnim okolnostima nastanka riječkog oltara u Zbornoj crkvi pisao je Matej Klemenčić.⁶⁸² On je predložio ideju da je obitelj Orlando s ljubljanskim altaristom Mislejom mogao povezati rektor ljubljanskog kolegija Riječanin Zaharija Gladič. Naime, Jacopo Contieri je zajedno s mladim kiparom Francescom Robbom 19. lipnja 1720. prisustvovao ručku kod rektora u Ljubljani. Sjedeće godine obojica kipara surađuje upravo s Mislejom prilikom podizanja oltara Uznesenja Marijina u ljubljanskoj isusovačkoj crkvi svetog Jakova. Klemenčić navodi mogućnost da je Contieri riječke kipove mogao izraditi i nakon odlaska u Veneciju 1722. godine. Kada piše o novim Contierijevom djelima na istočnoj jadranskoj obali, Damir Tulić navodi da je majstor autor i dvije krilate anđeoske glavice koje su postavljene na stipes glavnog oltara u Mošćenicama.⁶⁸³ Također, Tulić spominje da je Contieriju kao predložak za kip svetog Antuna Padovanskog na Mislejevom oltaru u Zbornoj crkvi poslužila istoimena skulptura Giovannija Bonazze (1654. – 1736.) iz padovanske bazilike svetog Antuna.⁶⁸⁴ Mislejevog riječkog oltara dotaknuo se i Danko Šourek ne ulazeći u njegovo podrobniju analizu. Međutim, autor Contierijev kiparski rukopis prepoznaje i na skulpturama svetog Dominika i svete Doroteje na današnjem oltaru svetog

⁶⁷⁹ Matejčić (1970:118-121)

⁶⁸⁰ Matejčić (1970:119), Matejčić (1977:102-107), Matejčić (1979:5-23) Potrebno je spomenuti kako je na signirane Contierijeve kipove u Mošćenicama još upozorila Melita Stele. Stele (1957:45-46)

⁶⁸¹ Resman (1995:64)

⁶⁸² Klemenčić (2006:269-272)

⁶⁸³ Tulić (2008:85-86)

⁶⁸⁴ Tulić (2008:83-84)

Nikole u crkvi svetog Andrije u Bakru.⁶⁸⁵ Napoljetku, monumentalan oltar iz riječke Zborne crkve bio je u fokusu istraživanja Damira Tulića i Marija Pintarića.⁶⁸⁶ Oni su istaknuli kako je riječkom oltaru najsličniji onaj Mislejev za kapelu svetog Antuna Padovanskog u župnoj crkvi u Vranskom podignut između 1721. i 1723. godine. Također, predložili su Luku Misleja kao autora vješto klesanog trijumfalnog luka u Zbornoj crkvi izvedenog od crnog mramora.

Ljubljanski altarisit Luka Mislej se u svojim djelima nastavlja na altarisitičku tradiciju svojeg prethodnika Mihaela Cusse. Za istraživanje Mislejevog opusa pokazao se važnim pronalazak arhivskih dokumenata za gradnju oltara svetog Bernarda između 1709. i 1710. u samostanskoj crkvi u Vetrinju nedaleko Klagenfurta.⁶⁸⁷ Majstor je ugovor potpisao 27. svibnja 1709. s tadašnjim opatom cistercijske opatije Johannom Moserom. Kako je Mislej prvenstveno bio klesar, kiparsku opremu za spomenuti oltar naručio je u radionici venecijanskog kipara Alvisea Tagliapietra (1670. – 1747.).⁶⁸⁸ Nadalje se navodi da je altarisit 1713. potvrdio primitak od 110 fiorina za postavljanje u niše četiri monumentalne skulpture svetih biskupa u ljubljanskoj katedrali.⁶⁸⁹ Kipove je izradio njegov tadašnji suradniku De Putti s kojim radi i na glavnom portalu isusovačkog sjemeništa.⁶⁹⁰ Arhivski je potvrđeno da je Luka za ljubljansku stolnicu 1717. izradio oltar svete Barbare.⁶⁹¹ S druge strane u literaturi se Misleju tradicionalno pripisuje sedam oltara iz isusovačke crkve u Ljubljani.⁶⁹² Tako se s njim povezuje i oltar Uznesenja Marijina koji je dovršen 15. rujna 1721. godine.⁶⁹³ Majstor tom prilikom surađuje s Jacopom Contierijem i Francescom Robbom. Padovanski kipar je isklesao kipove svete Ane i svetog Joakima, a Robba je izradio mramornu grupu Krunjenja Bogorodice.⁶⁹⁴ Mislej nastavlja zajedničke poslove s Robbom u isusovačkoj crkvi i tijekom dvadesetih godina 18. stoljeća prilikom podizanja oltara Anđela čuvara te svete Ane. Iz sačuvanih arhivalija je poznato da je Mislej 1721. ugovorio gradnju kužnog pilona ispred samostana bosonogih augustinaca u Ajdovščini za koji je Robba izradio mramornu kompoziciju Marijinog krunjenja.⁶⁹⁵ Isti majstori

⁶⁸⁵ Šourek (2012:107-108), Šourek (2015:133-135) Kipovi su temeljem stilske analize uvršteni u opus Antonija Michelazzija. Vidjeti poglavlje 3.1.5. Antonio Michelazzi.

⁶⁸⁶ Tulić i Pintarić (2022: u postupku objavljivanja)

⁶⁸⁷ Resman (1995:37)

⁶⁸⁸ Klemenčič (2006:266)

⁶⁸⁹ Cevc (1973:260)

⁶⁹⁰ Polajnar Frelih (2001a:29-31), Polajnar Frelih (2006b:281-282)

⁶⁹¹ Polajnar Frelih (2006b:282)

⁶⁹² Resman (1995:43) Tu je ideju prvi iznio Viktor Steska 1925. godine. Steska (1925:1-24,81-98)

⁶⁹³ Klemenčič (2013c:265)

⁶⁹⁴ Klemenčič (2013c:45-48)

⁶⁹⁵ Klemenčič (2013c:265)

javlja se i prilikom izvedbe oltara svetog Antuna Padovanskog u župnoj crkvi svetog Mihovila u Vranskom (1721. – 1726.) kojeg naručuje bračni par Waltreich-Ehrenporten.⁶⁹⁶ Kao i u slučaju istovremenog riječkog oltara u Zbornoj crkvi, čini se da je ključnu ulogu u odabiru altarista imao ponovno Zaharija Gladič koji je bio u bliskim obiteljskim vezama s mecenom Antonom Zaharijom Waltreich-Ehrenportenom.⁶⁹⁷

Početak 1720-ih Mislej najvjerojatnije počinje raditi i na raskošnom mramornom oltaru u Rijeci. Monumentalni oltar podignut je na tri kata te njegov integralni dio čine vrata oltarnih ophoda nad kojima su kipovi svetog Šimuna Apostola i svetog Antuna Padovanskog. Na pravokutnoj je menzi reljef Duša u čistilištu, a u interkolumniju su smješteni kipovi svete Ane i svete Margarete između kojih se nalazi slika Uznesenja Marijinog. Na prvom katu je pala s prikazom svetog Franje Ksaverskog i svete Barbare, a flankiraju je dva anđela na bočnim volutama. Na drugom katu je veliki reljef s prikazom simbola Boga Oca okruženog pozlaćenim zrakama. Konačno, u završnom lučno zaključenom polju je kartuša s oslikanim grbom obitelji Orlando te dva manja klečeća anđela i središnji sjedeći putto na vrhu. Mislej kod riječkog oltara ponajviše slijedi oltarnu kompoziciju prisutnu na oltaru u Vranskom gdje na istovjetan način u interkolumnij postavlja kipove svetaca.⁶⁹⁸ Također majstor na oba oltara koristi vrlo sličan dekorativan motiv školjke, kao i oblik voluta na kojima sjede anđeli naatici.

⁶⁹⁶ Klemenčič (2013c:60)

⁶⁹⁷ Klemenčič (2013c:60)

⁶⁹⁸ Tulić i Pintarić (2022: u postupku objavljivanja)

Slika 226. Luka Mislej, Jacopo Contieri, *Glavni oltar*, Zborna crkva, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 227. Luka Mislej, Francesco Robba, *Oltar svetog Antuna Padovanskog*, župna crkva Vransko (preuzeto iz Klemenčić M. (2013c))

Gotovo svu kiparsku opremu glavnog oltara u Zbornoj crkvi isklesao je tadašnji Mislejov suradnik Jacopo Contieri.⁶⁹⁹ Njegov spomen je prvi put zabilježen 1698. kada u Padovi pristupa Bratovštini kamenoklesara u kojoj će 1709. obnašati funkciju prefekta.⁷⁰⁰ Na Contierijevu umjetničku formaciju ključan su utjecaj imala djela Giovannija Bonazze, ujedno najznačajnijeg kipara djelatnog u Padovi početkom 18. stoljeća.⁷⁰¹ Prema zapisu iz bratovštinske knjige kamenoklesara saznaje se kako Contieri 1716. više nije u gradu i tada se najvjerojatnije preselio u Veneciju da bi zatim oko 1720. otišao u Ljubljanu.⁷⁰² Tijekom dvogodišnje prisutnosti u kranjskoj prijestolnici za isusovačku crkvu svetog Jakova je izradio kipove Europe i Afrike na oltaru svetog Franje Ksaverskog, kao i svetog Joakima i Anu na oltaru Uznesenja Marijina.⁷⁰³ Isto tako on je autor kipova svetog Josipa i svetog Ignacija na oltaru Gospe Karmelske u župnoj crkvi u Moravči.⁷⁰⁴ Krajem 1722. ponovno se vraća u Veneciju kada potpisuje i ugovor za oltar svetog Križa u San Michele in Isola.⁷⁰⁵ U glavnom

⁶⁹⁹ Na stipesu se nalazi reljef Duša u čistilištu koji je nastao unutar Mislejove radionice.

⁷⁰⁰ Semenzato (1966:126), Klemenčić (2000c:725-726)

⁷⁰¹ Semenzato (1966:56)

⁷⁰² Klemenčić (2013b:41)

⁷⁰³ Klemenčić (2013b:41) Potrebno je spomenuti da se Contieri prilikom klesanja kipova Europe i Afrike mogao ugledati na Bonazzine kamene skulpture Indiosa koje su nastale oko 1715. za park Villa Breda u Ponte di Brenta. Za navedena Bonazzina djela vidjeti Semenzato (1959:295-298)

⁷⁰⁴ Klemenčić (2013b:41)

⁷⁰⁵ Meneghin (1962:347)

gradu Mletačke Republike spominje se 1724. i 1728. kao član novoosnovanog *Collegio degli Scultori*.⁷⁰⁶ Tijekom 1720. i 1725. nastaje Contierijeva kiparska oprema za riječki oltar obitelji Orlando u Zbornoj crkvi. Monumentalne skulpture svetog Šimuna, svete Margarete i Ane te svetog Antuna Padovanskog mogu se uvrstiti među kiparova najkvalitetnija ostvarenja unutar cjelokupnog opusa. Contieri kod klesanja riječkog kipa svete Ane ponavlja istoimeni kip kojeg je 1721. izradio za oltar Marijinog Uznesenja u nekadašnjoj ljubljanskoj isusovačkoj crkvi. S druge strane impostacija skulpture svetog Šimuna i način tretiranja draperije vrlo je blisko ljubljanskom kipu svetog Joakima. Po vrsnoći klesanja ističe se elongirani lik Margarete sjetnog lica te poluzatvorenih očiju koji ukazuje na to kako se Jacopo možda mogao ugledati na kameni kip Flore koji je Bonazzina radionica izradila za vilu Pisani u Stra (1715. – 1720.).⁷⁰⁷ U literaturi je već spomenuto kako je Contieri riječki model svetice s određenim sitnim preinakama transformirao u kip Bezgrešno Začete za glavni oltar kapele u Kodeljevu na području Ljubljane.⁷⁰⁸ Druga Contierijeva riječka narudžba odnosila se na opremanje novog glavnog oltara župne crkve svetog Andrije u Mošćenicama koje su mogli naručiti riječki isusovci.⁷⁰⁹ Njima je u angažiranju padovanskog kipara zasigurno mogao pomoći poduzetni rektor ljubljanskog kolegija Zaharija Gladič, ujedno i nekadašnji član riječke redovničke zajednice. Majstor je izradio cjelokupnu kiparsku opremu oltara, a kvalitetom se posebice ističu potpisani kipovi svetog Ignacija Loyolskog i Franje Ksaverskog. Contieri je često u svojem opusu koristio istovjetne modele pa tako sveti Ignacije nalikuje na istoimeni kip sveca u župnoj crkvi u Moravči. Naposljetku, kipar je posljednjih tridesetak godina svojeg djelovanja proveo često boraveći između Venecije, Veneta, Furlanije i Kranjske klešući mnogobrojna djela zajedno sa svojim sinom Giacomom (? – 1787.).⁷¹⁰

⁷⁰⁶ Cogo (1996:64-66)

⁷⁰⁷ Semenzato (1959:288-289)

⁷⁰⁸ Resman (1995:71-73) Potrebno je upozoriti kako se na oltaru nalaze i četiri kipa sveca koje je izradio zasad nepoznati kipar koji se javlja na Lazzarinijevim riječkim oltarima svetog Ignacija te Alojzija Gonzage i Stanislava Kostke za koje je isklesao dva anđela i skulpture svete Barbare te Katarine Aleksandrijske.

⁷⁰⁹ Matejčić (1977:104)

⁷¹⁰ Goi (2010:301-322)

Slika 228. Jacopo Contieri, *Sveti Šimun*, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 229. Jacopo Contieri, *Sveta Ana*, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 230. Jacopo Contieri, *Sveta Margareta*, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 231. Jacopo Contieri, *Sveti Antuna Padovanski*, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 232. Jacopo Contieri, *Sveti Ignacije Loyola*, župna crkva, Mošćenice, foto: M. Klemenčić

Slika 233. Jacopo Contieri, *Sveti Franjo Ksaverski*, župna crkva, Mošćenice, foto: M. Klemenčić

Prilikom istraživanja Contierijevog opusa pokazala su se iznimno bitna upravo riječka djela koja se mogu i поблиže datirati između 1720. i 1725. godine. Tako bi u svjetlu novih atributivnih prijedloga trebalo upozoriti na nekoliko nepoznatih skulptura padovanskog kipara koje se mogu usporediti s riječkim kipovima. U prosincu 2019. francuska aukcijska kuća *Eric Lainet Antiquaire* ponudila je na prodaju dva neimenovana mramorna kipa datirana u 17. stoljeće. Međutim, riječ je o skulpturama svetog Josipa i svete Ane koje se mogu pripisati upravo Contieriju.⁷¹¹ Tako kip svete Ane, iako puno manjih dimenzija, ima jasne poveznice s

⁷¹¹ Kipovi su visoki 50 centimetara. Mogli su potjecati s nekog od mnogobrojnih rastavljenih oltara na području Venecije, Veneta i Furlanije. Kipovi su mogli biti smješteni na oltarnu menzu ili u niše oltara. Međutim, ne smije se isključiti i mogućnost da ih je kipar izradio za privatnog naručitelja.

istoimenim riječkim kipom iz Zborne crkve ili pak onim na oltaru Uznesenja Marijina u nekadašnjoj isusovačkoj crkvi u Ljubljani. Na sve tri skulpture prisutna je sličnost prilikom klesanja naboranog staračkog lica svetice. S druge strane fizionomija svetog Josipa podsjeća na onu Franje Ksaverskog iz Mošćenica. Isto tako Contieri kod klesanja svetog Josipa ponavlja uobičajenu impostaciju lika, kao i način formiranje draperije kakva je prisutna i na istoimenoj skulpturi u Moravci.

Slika 234. Jacopo Contieri, *Sveti Josip*, Eric Lainet Antiquaire, Luneville

Slika 235. Jacopo Contieri, *Sveta Ana*, Eric Lainet Antiquaire, Luneville

Slika 236. Jacopo Contieri, *Sveta Ana*, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

Specifičnu Contierijevu tipologija lica te način obrade mramora posjeduje i malena skulptura anđela koju je 2020. prodavala rimska aukcijska kuća *Navona Antiquariato* kao djelo nepoznatog rimskog kipara iz 18. stoljeća.⁷¹² Njegovo lice izvedeno je na identičan način kao većina kiparevih anđeoskih fizionomija poput onih na stipesu mošćeničkog oltara ili na anđelima postavljenima pod menzu oltaru svetog Križa u venecijanskoj crkvi San Michele in Isola.⁷¹³ Na rimskom kipu ponovno se uočava veliki utjecaj Giovannija Bonazze koji je vidljiv

⁷¹² Visina kipa je 31 centimetar te su vidljiva određena oštećenja poput slomljenih krila.

⁷¹³ Ovom prilikom u Contierijev opus je potrebno uvrstiti tri anđela s atike i anđeosku glavicu na lučnoj oltarnoj niši koji se nalaze na bočnom oltaru Bezgrešno Začete u crkvi San Bartolomeo Apostolo u malenom mjestu Enemonzo nedaleko Udina.

ako se Contierijev anđeo uspoređi s Bonazzinom istoimenom skulpturom u kapeli svetog Lovre u crkvi Uznesenja Marijina u Montagnani nedaleko Padove.⁷¹⁴

Slika 237. Jacopo Contieri, *Anđeo*, Navona Antiquariato, Rim

Slika 238. Jacopo Contieri, *Anđeoska glavica sa stipesa glavnog oltara*, župna crkva, Mošćenice, Rijeka, foto: M. Klemenčić

Naposljetku, Contierijev kiparski rukopis može se primijetiti i na anđeoskom paru sa zabata oltara Srca Isusova u župnoj crkvi Tutti i Santi u mjestu Roncade na području Trevisa.⁷¹⁵ Lice lijevog anđela s poluzatvorenim očima i naglašenim kopcima te vješto klesanom kovrčavom kosom iznimno je blisko lijevom anđelu s mošćeničkog oltara te onome na bočnoj voluti glavnog oltara u riječkoj Zbornoj crkvi. Također, oba djela iz Roncade se ustvari nadovezuju na nekoliko istovjetnih Contierijevih anđeoskih parova koje je isklesao za katedralu svete Tekle u Este, crkvu svetog Antuna Opata u Rovigu i venecijansku crkvu San Francesco di Paola.⁷¹⁶

⁷¹⁴ Semenzato (1959:287-290)

⁷¹⁵ O povijesti crkve vidjeti Sartor (2012:1-18)

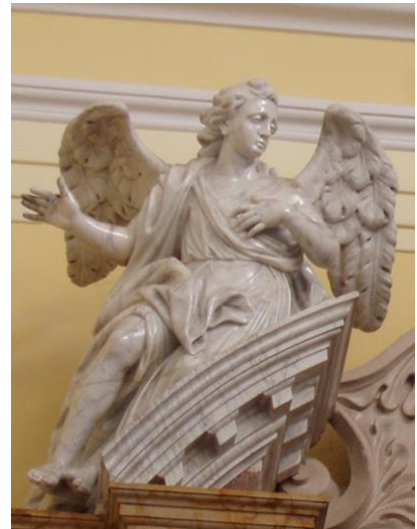
⁷¹⁶ Cogo (1998:17), Mariani (2007:209-211), Tulić (2008:87-88)

Slika 239. *Oltar Srca Isusova*, župna crkva Tutti i Santi, Roncade (preuzeto iz Catalogo dei Beni culturali)

Slika 240. Jacopo Contieri, *Anđeo*, oltar Srca Isusova, crkva Tutti i Santi, Roncade (preuzeto iz Catalogo dei Beni culturali)

Slika 241. Jacopo Contieri, *Anđeo*, glavni oltar, župna crkva, Mošćenice, foto: M. Klemenčič

3.1.4. Paolo Zuliani

Kiparski profil gradišćanskog majstora Paola Zulianija prvi je u svojim istraživanjima pokušao rasvijetliti Massimo De Grassi.⁷¹⁷ Kipar je školovanje započeo kod oca Leonarda (oko 1660. – 1721.) koji se prvi put javlja u Gradisci d'Isonzo oko 1685. kada sudjeluje u izvedbi pročelja župne crkve u Villa Vicentina.⁷¹⁸ Nakon toga, obitelj će se ponovno spominjati tek 1716. godine. De Grassi smatra kako je Paolo zajedno s ocem sudjelovao u opremanju glavnog oltara župne crkve u Tapoglianu (1716.) za koji su izradili dvije skulpture i tabernakul.⁷¹⁹ Isto tako autor spominje da su otac i sin surađivali i kod podizanja oltara svete Marije Magdalene i Gospe od Dobrog Savjeta koji su bili smješteni uz trijumfalni luk svetišta crkve svetog Hilarija i Tacijana u Goriziji.⁷²⁰ Prvo samostalno Paolovo djelo je dokumentirani glavni oltar župne crkve u Medeji (1717.) za koji kleše kipove svetog Urbana pape i svetog Barnabe te dva anđela adoranta. De Grassi je prvotno bio predložio da je Zuliani istovremeno mogao isklesati i kipove riječkih zaštitnika za glavni oltar nekadašnje isusovačke crkve svetog Vida. Također, sa Zulianijem su povezane i skulpture na glavnom oltaru župne crkve u Kobaridu (1716.). Početkom 1720-ih majstor se uključio i u opremanje crkve svetog Petra i Pavla u rodnome gradu. Tako se s njim dovode u vezu oltari Majke Božje od Krunice i Raspeća. Ranijem razdoblju majstorove djelatnosti pripada i glavni oltar župne crkve u mjestu Visco (1720-ih), kao i glavni oltar župne crkve u Coroni (1731.). Početkom 1750. počeo je raditi na glavnom oltaru župne crkve u mjestu San Canzian d'Isonzo koji će 1767. dovršiti Carlo Picco.⁷²¹ Između 1750. i 1759. Zuliani dovršava i uređenje pročelja crkve svetog Petra i Pavla u Gradisci d'Isonzo. U članku De Grassi navodi da je Paolo potkraj karijere 1761. izradio skulpture za glavni oltar župne crkve u Moraru (1761.). Doprinos u istraživanju gradišćanskog kipara dao je i Stefano Aloisi pronasavši dokumente koji upućuju da je Paolo između 1724. i 1727. radio glavni oltar crkve svete Barbare u Palmanovi.⁷²² Također, arhivski je potvrđeno da je za

⁷¹⁷ De Grassi (1995:69-81)

⁷¹⁸ De Grassi (1995:70-71)

⁷¹⁹ De Grassi (1995:71) Autor je kipove svetog Petra i Florijana prvotno pripisao Leonardu Zulianiju, a zatim ih je povezao s Pietrom Barattom i Francescom Robbom. De Grassi (1999:308). Ovu atribuciju je argumentirano otklonio Klemenčić (2006:258-261).

⁷²⁰ De Grassi (1995:74) Nakon Prvog svjetskog rata oltari su demontirani i premješteni u crkvu svetog Vida i Modesta u Goriziji. Od kiparske opreme nekadašnjih oltara kao Zulianijeva djela prepoznate su dvije skulpture mučenica i jedan anđeo. Navedeni kipovi smješteni su na balustradi svetišta i u nišu zapadnog zida crkve.

⁷²¹ De Grassi (1995:81) je u Zulianijev opus uvrštava i propovjedaonicu crkve svetog Ignacija u Goriziji.

⁷²² Aloisi (1998:141-142) Crkva je srušena, a oltar je demontiran i premješten u Duomo u Palmanovi. Najvjerojatnije je riječ o današnjem oltaru Uznesenja Marijina.

nepoznate naručitelje u istom gradu učinio *modello* za skulpturu Gospe Karmelske koju je potom izradio zlatar Giovanni Montoc. Matej Klemenčič je kipove s glavnog oltara nekadašnje isusovačke crkve svetog Ignacija u Goriziji i one na glavnom oltaru nekoć isusovačke crkve Santa Maria Maggiore u Trstu povezo sa Zulianijem i njegovom radionicom.⁷²³ Isti autor navodi da su riječki kipovi svetog Vida i Modesta bliski Paolovim djelima te prvi spominje da je kipar Antonio Michelazzi mogao započeti svoju karijeru u radionici obitelji Zuliani. Gradišćanskog majstora dotaknuo se i Danko Šourek koji u njegov opus uvrstio dva anđela adoranta s oltara Presvetog Sakramenta u Zornoj crkvi.⁷²⁴ Također, Šourek upozorava na opremu oltara svete Marije i Srca Isusova u župnoj crkvi u Vipavi na području Slovenije koju s oprezom pripisuje Paolu.⁷²⁵ Šourek je s majstorom povezo i kip svete Agate koji se danas nalazi na gradskom groblju na Kozali.⁷²⁶ Temeljem novopronađenih dokumenata Mario Pintarić je potvrdio Klemenčičevu tezu da je Antonio Michelazzi bio šegrt u rodnome gradu unutar bottege obitelji Zuliani.⁷²⁷ Isti autor piše da je Zuliani oko 1724. došao u Rijeku zajedno sa svojim pomoćnicima zbog izrade kiparske opreme oltara Presvetog Sakramenta u Zornoj crkvi. Tako je tih godina Zulianijeva radionica djelovala između Gradisce d'Isonzo i Rijeke. Naposljetku, Damir Tulić i Mario Pintarić kipove svetog Vida i Modesta, kao i dva mramorna anđela s instrumentima Kristove muke ponovno uvrštavaju u opus gradišćanskog kipara.⁷²⁸ S istim majstorom povezuju i dva monumentalna kipa svetog Petra i Pavla s oltara Presvetog Sakramenta u Zornoj crkvi. Također, autori su na spomenutom oltaru prepoznali i udio mladog Michelazzija koji je isklesao lijevog putta koji razgrće veliku zavjesu od žutog mramora, kao i dva kerubina smještena na njoj.

Za pojavu kipara Paola Zulianija u Rijeci čini se da je bio presudan početak njegove suradnje s altaristom Pasqualeom Lazzarinijem na glavnom oltaru župne crkve u Medeji 1717. godine. Istovremeno su majstori zajedno radili i na opremanju glavnog oltara nekadašnje riječke isusovačke crkve svetog Vida. Zuliani je za oltar isklesao kipove riječkih zaštitnika i dva anđela s trnovom krunom i Veronikinim rupcem koji flankiraju Čudotvorno raspelo.⁷²⁹ Lice svetog

⁷²³ Klemenčič (2006:259)

⁷²⁴ Šourek (2015:140-141)

⁷²⁵ Šourek (2015:142)

⁷²⁶ Šourek (2015:145) Navedenu skulpturu su Tulić i Pintarić (2021:127-128) argumentirano uvrstili u mladenački opus Antonija Michelazzija.

⁷²⁷ Pintarić (2018:105)

⁷²⁸ Tulić i Pintarić (2021:127-128)

⁷²⁹ Tulić i Pintarić (2021:128)

Modesta s plitko klesanim uvojcima kose i brade pokazuje isti klesarski senzibilitet koji se primjećuje i na Uskrsnom Kristu na oltaru Presvetog Sakramenta u Zbornoj crkvi. Također, impostacija tijela riječkog zaštitnika bliska je onoj svetog Osvalda s glavnog oltara nekadašnje isusovačke crkve u Trstu. Međutim, kod izvedbe draperije svetog Modesta primjetna je veća mekoća prilikom klesanja. S druge strane mladenačka fizionomija svetog Vida ukazuje na sličnost sa Zulianijevim svetim Ivanom Evanđelistom iz župne crkve u Coroni. Isto tako lice anđela s Veronikinim rupcem ima jasne poveznice s anđelom adorantom danas smještenim na oltaru Raspeća u katedrali u Gradisci d'Isonzo ili anđelima na riječkom oltaru Presvetog Sakramenta.

Slika 242. Paolo Zuliani, *Sveti Vid*, Katedrala svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 243. Paolo Zuliani, *Sveti Modest*, Katedrala svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 244. Paolo Zuliani, *Anđeo*, Katedrala svetog Vida, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 245. Paolo Zuliani, *Anđeo*, Katedrala svetog Vida, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 246. Paolo Zuliani, *Andeo*, Katedrala svetog Petra i Pavla, Gradisca d'Isonzo (preuzeto iz Catalogo generale dei Beni Culturali)

Slika 247. Paolo Zuliani, *Andeo*, Katedrala svetog Vida, Rijeka, foto: D. Tulić

Dosad u literaturi nisu bile poznate dvije malene mramorne biste Krista i Bogorodice koje se nalaze na lavabou u sakristiji crkve svetog Vida, a mogu se povezati s djelovanjem Paola Zulianija.⁷³⁰ One predstavljaju raritet unutar cjelokupne riječke mramorne skulpture tijekom 17. i 18. stoljeća jer je riječ o jedinim sačuvanim djelima manjeg formata koje su većinom naručivali bogati pojedinci za svoje privatne zbirke ili kapele. Često su imućni naručitelji od kipara tražili da za njihovu zbirku ponovno isklešu određenu vlastitu skulpturu koja je u tom trenutku stekla veliku popularnost. Tako je primjerice u drugoj polovici 17. stoljeća Giusto Le Court (1627. – 1679.) napravio veliki broj reduciranih mramornih bista Bogorodice prema svojoj slavnoj monumentalnoj skulpturi Bogorodice s Djetetom smještenoj na glavnom oltaru venecijanske crkve Santa Maria della Salute.⁷³¹ Ipak, isusovci nisu slijedili spomenuti kolekcionarski obrazac, ali su biste najvjerojatnije nabavili da bi ukrašavale njihovu privatnu kapele u kolegiju ili seminaru.⁷³² Zuliani prilikom klesanja biste Krista dobrim dijelom ponavlja fizionomije svetog Modesta, ali sada Kristovo lice postaje izduženije za razliku od krupnog i oblog lica riječkog zaštitnika. Bogorodičino je pak melankolično lice poluzatvorenih očiju moguće usporediti sa Zulianijevim lijevim anđelom na glavnom oltaru u Medeji i njegovim istoimenim djelima na riječkom oltaru Presvetog Sakramenta.

⁷³⁰ Lavabo je najvjerojatnije nastao između 1711. i 1717. u radionici Pasqualea Lazzarinija.

⁷³¹ Simone (2015:7-26)

⁷³² Primjerice tako su malene biste sveto Josipa i Bogorodice ukrašavale kapelu u nekadašnjoj ladanjsko vili obitelji De Franceschi u Segetu u Istri. Tulić (2017:343-344)

Slika 248. Paolo Zuliani, *Krist*, Katedrala svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 249. Paolo Zuliani, *Bogorodica*, Katedrala svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 250. Paolo Zuliani, *Anđeo*, oltar Presvetog Sakramenta, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

Upravo će na spomenutom oltaru u Zornoj crkvi u Rijeci Zuliani oko 1725. isklesati i mramorne kipove svetog Petra i Pavla, kao i spomenuta dva anđela adoranta. Snažno staračko lice svetog Petra uvelike podsjeća na fizionomiju svetog Urbana pape iz Medeje. Na oba kipa javlja se i blisko klesana draperija s izraženim vertikalnim naborima. Zuliani će riječki model svetog Petra dobrim dijelom iskoristiti i na istoimenom kipu kojeg je izradio za glavni oltar župne crkve u Viscu nedaleko Udina. S druge strane Zuliani kod klesanja lica svetog Pavla preuzima rješenja sa skulpture svetog Barnabe iz Medeje. Već je u literaturi istaknuto da je veliki utjecaj na Zulianijeva riječka djela imao kipar Pietro Baratta te posebice njegove skulpture za glavni oltar stolne crkve svetog Hilarija i Tacijana u Goriziji.⁷³³ Međutim, postoji mogućnost da se Paolo kod izrade svetog Petra mogao ugledati na Barattin istoimeni kip (1723.-1726.) s pročelja nekadašnje isusovačke crkve Santa Maria Assunta u Veneciji.⁷³⁴

⁷³³ Šourek (2015:163)

⁷³⁴ O navedenom kipu Baratte vidjeti Klemenčić (2000:692)

Slika 251. Pietro Baratta, *Sveti Petar*, Santa Maria Assunta, Venecija, foto: D. Tulić

Slika 252. Paolo Zuliani, *Sveti Petar*, oltar Presvetog Sakramenta, Zborna crkva, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 253. Paolo Zuliani, *Sveti Pavao*, oltar Presvetog Sakramenta, Zborna crkva, Rijeka, foto: D. Tulić

Na Zulianijev kiparski rukopis upućuju i određena djela na propovjedaonici u riječkoj Zbornoj crkvi koja se dosad u potpunosti povezivala s Antonijem Michelazzijem te se smatralo da je nastala oko 1740. godine.⁷³⁵ Ipak, čini se da bi njezinu izradu trebalo smjestiti između 1725. i 1728. godine. Velika je vjerojatnost da je ona mogla biti naručena nakon što su gradske vlasti odlučile 28. rujna 1725. uputiti dopis u Beč u kojem su tražile da se dopusti pulskom biskupu posveta netom preuređenog riječkog Duoma, ali i nekolicine novih mramornih oltara. Prilikom klesanje mramorne opreme propovjedaonice Zulianiju je zasigurno pomagao i njegov učenik Michelazzi. Tako bi kipove evanđelista svetog Ivana i Marka koji su već uvršteni u Michelazzijev opus sada trebalo sagledati u kontekstu njegove mladenačke djelatnosti.⁷³⁶ Gradišćanski majstor Zuliani je na propovjedaonici isklesao središnji reljefni prikaz Propovijedi na gori na kojem se posebno ističe lik Krista. Njegovo suzdržano lice dobro se uklapa s fizionomijama Uskrslog Krista s oltara Presvetog Sakramenta, kao i onima na kipu svetog Modesta iz crkve svetog Vida. S druge strane prikaz nepoznatog apostola u lijevom kutu

⁷³⁵ Šourek (2012:153-154)

⁷³⁶ O navedenim kipovima vidjeti poglavlje 3.1.5. Antonio Michelazzi.

reljefa koji se oslanja na štap, iako slabije kvalitete, podsjeća na Zulianijevog riječkog svetog Pavla. Kipovi svetog Mateja i Luke koji su već bili pripisani Michelazziju čine se ipak bliži Zulianijevom dljetu. Na obje skulpture primjećuje se drugačija obrada mramora prilikom klesanja lica posebice kod gornjeg očnog kapka koja odudara od Michelazzijevih likova svetog Ivana i Marka, ali i ostalih njegovih zasad poznatih mladenačkih djela nastalih između 1725. i 1733. godine.

Slika 254. Paolo Zuliani, *Propovijed na gori*, propovjedaonica, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 255. Paolo Zuliani, *Krist*, detalj, propovjedaonica, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 256. Paolo Zuliani, *Krist*, detalj, oltar Presvetog Sakramenta, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

Dosad nije bilo prepoznato da se posljednja riječka suradnja Zulianija i Michelazzija javlja i na oltaru svetog Ivana Krstitelja u Zbornoj crkvi kojeg su početkom 1730.-ih naručili pripadnici bratovštine Gospe Karmelske ili bratovštine Bijelih. Arhitektura oltara, kao i velika većina kiparske opreme upućuje na mladenačku ruku Antonija Michelazzija.⁷³⁷ Ipak, mramorni reljef Kristova Krštenja na stipesu oltara podsjeća na određena rješenja prisutna u djelima Paola Zulianija. U središtu kompozicije na mramornom zastoru smješten je Krist prikazan u poluprofilu čije lice ukazuje na slične odlike koje su prisutne i na licu svetog Modesta iz crkve svetog Vida. Kristova muskulatura tijela, kao i oko struka obavijena gusto nabrana perizoma ima isti klesarski senzibilitet kao i Uskrsli Krist na oltaru Presvetog Sakramenta. Isto tako valja primijetiti i način klesanja lica dva anđela čije se fizionomije mogu usporediti s anđelima na glavnom oltaru u Medeji ili onima na današnjem oltaru Raspeća iz katedrale u Gradisci

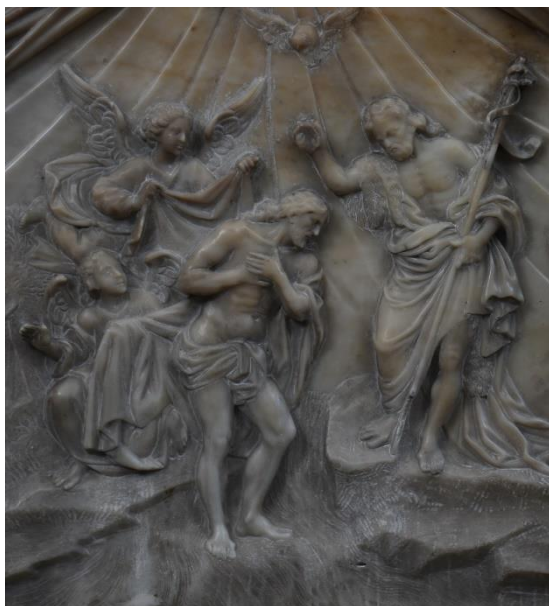
⁷³⁷ O dataciji oltara i kipova vidjeti poglavlje 3.1.5. Antonio Michelazzi.

d'Isonzo. Dosad nije bilo poznato da je smjelo zamišljena kompozicija reljefa ustvari nastala po uzoru na grafički predložak izrađen prema slici *Krštenja Krista* koju je naslikao Pierre Mignard (1612. – 1695.) 1667. za glavni oltar crkve Saint-Jean-au Marche u Troyesu.⁷³⁸ Ubrzo nakon toga slika je stekla veliku popularnost te je prema njoj nastao veliki broj grafičkih listova na području Francuske, Engleske i Italije, a sasvim je sigurno da ga je posjedovao i Zuliani. On u potpunosti s Mignardove slike preuzima prikaz za središnji dio riječkog reljefa, a kojeg zbog širine stipesa nadopunjuje postavljanjem dva para lebdećih anđela koji promatraju prizor krštenja.

Slika 257. Paolo Zuliani, *Krštenje Krista*, oltar svetog Ivana Krstitelja, Zborna crkva, Rijeka, foto: D. Tulić

⁷³⁸ Claude Boyer (2008:55)

Slika 258. Paolo Zuliani, *Krštenja Krista*, detalj, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 259. Nicola Bazin prema Pierru Mignardu, 1700. – 1710., The British Museum (7081.171.)

Paolo Zuliani je tijekom svoje višegodišnje karijere osim u Rijeci bio aktivan i na širem području Furlanije na kojem se s njim već povezana nekolicina oltara i kiparske opreme. Stoga bi ovom prilikom trebalo upozoriti na nekoliko novih kipova čije stilske odlike upućuju na njegovo autorstvo. U malenom mjestu Sevegliano nalazi se župna crkva svetog Križa u čijem je svetištu smješten tabernakulski mramorni oltar s kipovima svetog Andrije Apostola i Mihovila Arkandela.⁷³⁹ Iz arhivskih dokumenta je poznato da se oltar sve do početka 19. stoljeća izvorno nalazio u župnoj crkvi u Palmadi nedaleko Udina.⁷⁴⁰ Već je u literaturi navedeno da je taj oltar izradio Pasquale Lazzarini kojem je 2. siječnja predano 60 lira za sitne poslove.⁷⁴¹ Oltar je iste godine u ožujku dopremljen i postavljen u crkvu kada je stanoviti kamenoklesar Francesco primio isplatu od 28 lira.⁷⁴² Dosad nije bilo prepoznato da je i u opremanju ovog oltara Lazzariniju pomagao njegov suradnik Paolo Zuliani. Kip svetog Andrije ima jasne poveznice s nešto kasnijim svetim Pavlom iz Rijeke, a to se posebice može primijetiti u skoro pa istovjetnima licima svetaca. Isto tako pomalo „ljutito“ lice svetog Mihovila s plitko klesanim uvojcima kose, kao i naborima draperije blisko je desnom anđelu s glavnog oltara u Medeji.

⁷³⁹ Ovom prilikom zahvaljujem na pomoći monsinjoru dr.sc. Sandru Piussiju voditelju Ufficio Diocesano per Beni Culturali Ecclesiastici u Udinama.

⁷⁴⁰ Aloisi (1998:139-140)

⁷⁴¹ Aloisi (1998:143)

⁷⁴² Aloisi (1998:143)

Slika 260. Paolo Zuliani, *Sveti Andrija*, župna crkva, Sevegliano (preuzeto iz Catalogo Generale dei Beni Culturali)

Slika 261. Paolo Zuliani, *Sveti Mihovil*, župna crkva, Sevegliano (preuzeto iz Catalogo Generale dei Beni Culturali)

Čini se da je tijekom 1720-ih Zuliani angažiran i prilikom opremanja crkve svetog Gotharda u malenom mjestu Sigilietto koje je smješteno na sjeveru Furlanije. Župna crkva bila je podignuta 1718., ali je u potpunosti pregrađena 1888. godine.⁷⁴³ U svetištu njezina restauriranog i pregrađenog interijera nalazi se monumentalan mramorni oltar. Na njemu su postavljeni kipovi svetog Petra i Pavla koji flankiraju tabernakul. Riječ je u skulpturama koje su skoro pa identično izvedene poput istoimenih svetaca na riječkom oltaru u Zbornoj crkvi. To se primjećuje u fizionomijskim podudarnostima, impostaciji svetačkih likova i načinu izrade draperije gdje je ona s riječkih kipova ipak prožeta većom mekoćom prilikom izrade vertikalnih nabora. Da je Zuliani često ponavljao iste modele iz svoje radionice pokazuju i kamene skulpture svetog Petra i Pavla iz crkve San Pietro ai Volti u Cividaleu. Crkva je izvorno krajem 16. stoljeća bila posvećena Uskrsnom Kristu te Svetom Roku i Sebastijanu, a do promjene titulara dolazi 1762. kada se ruši srednjovjekovna crkva svetog Petra. U njezinom svetištu nalazi se renesansi drveni oltar na kojem je potpisana i datirana oltarna pala Jacopa Palme Mlađeg (1544. – 1628.) s prikazom Uskrslog Krista te svetog Roka i Sebastijana (1607.). Ispred starijeg drvenog oltara danas je smješten jednostavni mramorni oltar sa stipesom i menzom na koji su postavljeni kipovi svetog Petra i Pavla, a oni najvjerojatnije izvorno potječu iz nekadašnje srušene crkve

⁷⁴³ Constantini (1998:196)

svetog Petra. Obje skulpture moguće je usporediti s istovjetnim Paolovim djelima za Rijeku, Visco, Coronu i Sigilietto.

Slika 262. Paolo Zuliani, *Sveti Petar*, župna crkva, Sigilietto (preuzeto iz Catalogo Generale dei Beni Culturali)

Slika 263. Paolo Zuliani, *Sveti Petar*, San Pietro, Cividale (preuzeto iz Catalogo Generale dei Beni Culturali)

Slika 264. Paolo Zuliani, *Sveti Pavao*, San Pietro, Cividale (preuzeto iz Catalogo Generale dei Beni Culturali)

Slika 265. Paolo Zuliani, *Sveti Pavao*, župna crkva, Sigilietto (preuzeto iz Catalogo Generale dei Beni Culturali)

Naposljetku, sa Zulianijevim dosad neprepoznatim djelima susrećemo se i u župnoj crkvi Santa Maria del Rosario u Flambruzzu nedaleko Udina.⁷⁴⁴ O crkvi zasad izostaju opsežniji podaci pa je tako jedino poznato kako je izgrađena u 17. stoljeću te da je tijekom 18. stoljeća opremljena mramornim oltarima i slikama koje je najvjerojatnije financirao grof Codroipa Girolamo Montegnacco.⁷⁴⁵ U drugoj lijevoj bočnoj kapeli jednobrodne crkve nalazi se mramorni oltar danas posvećen Bogorodici na kojem su smješteni kipovi svetog Pelegrina Laziosija i Katarine Aleksandrijske.⁷⁴⁶ Lice servitskog sveca s mekano povijenim pramenovima brade ponovno se može usporediti sa riječkim svetim Pavlom ili svetim Barnabom iz Medeje. S druge strane

⁷⁴⁴ Na glavnom oltaru se nalaze kipovi svetog Filipa Benizija i Julijane Falconieri čije stilske odlike upućuju na autorstvo Pietra Baratte i njegove radionice. Također, i dva malena anđela kod druge lijeve i desne bočne kapele upućuju na istog majstora.

⁷⁴⁵ Zoratti (1967:340-342)

⁷⁴⁶ Isto tako s Paolom Zulianijem se mogu povezati dva anđela i putto koji se nalaze naatici oltara. Ovim prilikom bi u Zulianijev katalog trebalo uvrstiti i dva anđela s glavnog oltara župne crkve San Giacomo u Clauzettu nedaleko Pordenonea.

fizionomija svete Katarine uvelike podsjeća na riječkog desnog anđela adoranta iz Zborne crkve, ali i na kip svetog Ivana Evanđelista iz Corone.

Slika 266. Paolo Zuliani, *Sveta Katarina Aleksandrijska*, župna crkva, Flambruzzo (preuzeto iz Catalogo Generale dei Beni Culturali)

Slika 267. Paolo Zuliani, *Sveti Pelegrino Laziosi*, župna crkva, Flambruzzo (preuzeto iz Catalogo Generale dei Beni Culturali)

Slika 268. Paolo Zuliani, *Sveti Pavao*, oltar Presvetog Sakramenta, Zborna crkva, Rijeka, foto: D. Tulić

3.1.5. Antonio Michelazzi i suradnici

Kipar, altarist i arhitekt Antonio Michelazzi predstavlja jedinstvenu umjetničku ličnost 18. stoljeća na istočnoj obali Jadrana. Više od stoljeća njegovo je ime poznato u hrvatskoj literaturi, a život i rad djelomično su mu rekonstruirani kroz brojne objavljene znanstvene studije. Antonija Michelazzija u hrvatsku povijest umjetnosti prvi uvodi zagrebački povjesničar Ivan Krstitelj Tkalčić 1885. u monografiji o zagrebačkoj katedrali. Temeljem sačuvanog ugovora između Antonija Michelazzija i zagrebačkih kanonika, Tkalčić majstoru pripisuje oltar svetog Jurja u zagrebačkoj katedrali, a koji je nakon neogotičke stilske obnove prenesen u župnu crkvu u Lupoglavu.⁷⁴⁷ Prilikom istraživanja arhivskog gradiva riječkog isusovačkog kolegija u Budimpešti, Giuseppe Viezzoli 1931. pronalazi ugovore o gradnji propovjedaonice i oltara svetog Josipa koje je podigao Michelazzi u nekadašnjoj isusovačkoj crkvi svetog Vida u Rijeci.⁷⁴⁸ Vera Horvat Pintarić, u svojoj monografiji o Francescu Robbi iz 1961., Michelazziju pripisuje oltar svetog Franje Ksaverskog (1737.) u nekadašnjoj isusovačkoj crkvi svetog Egida u Grazu i skulpture s oltara svetog Franje Paulskog u Zbornoj crkvi u Rijeci.⁷⁴⁹ Za najznačajniju monografsku obradu opusa Antonija Michelazzija zaslužna je Radmila Matejčić.⁷⁵⁰ Ona je u svojim radovima, na temelju arhivskih zapisa i stilske analize, napravila presjek majstorove aktivnosti i izradila katalog njegovih djela.⁷⁵¹ Radmila Matejčić iznosi pretpostavku o djelovanju Michelazzijeve radionice u Rijeci od 1733. godine.⁷⁵² Temeljem pronađenih zapisa u maticama vjenčanih i rođenih donosi podatke o kiparovom rođenju 1707. u Gradisci d' Isonzo i njegovim roditeljima Valentinu i Catharini te njegovim trima ženidbama u Rijeci.⁷⁵³ Autorica prva donosi arhivske vijesti o poznanstvu i suradnji Francesca Robbe i Antonija

⁷⁴⁷ Krstitelj Tkalčić (1885:89)

⁷⁴⁸ Viezzoli (1931:200)

⁷⁴⁹ Horvat Pintarić (1961:44)

⁷⁵⁰ Matejčić (1967:155-168), Matejčić (1970:109-132), Matejčić (1978:153-174), Matejčić (1982:599-603), Matejčić (1983:327-358), Matejčić (1994:45-97)

⁷⁵¹ Prema Radmili Matejčić dokumentirana Michelazzijeva djela su: propovjedaonica (1731.) i oltar svetog Josipa (1733.) u nekadašnjoj isusovačkoj crkvi svetog Vida u Rijeci, oltar svetog Franje Ksaverskog (1737.) iz nekadašnje isusovačke crkve u Grazu, oltar svetog Jurja (1741.-1746.) iz zagrebačke katedrale, danas u župnoj crkvi u Lupoglavu, glavni oltar u župnoj crkvi u Bribiru (1747.), restauracija Gradskog tornja u Rijeci (1753.). Autorica je majstoru atribuirala i oltar svetog Franje Ksaverskog u nekadašnjoj isusovačkoj crkvi svetog Vida u Rijeci, oltar Gospe Karmelske, sada Srca Isusova i oltar svetog Ivana Krstitelja u riječkoj Zbornoj crkvi, glavni oltar u nekadašnjoj augustinskoj crkvi svetog Jeronima u Rijeci, glavni oltar u nekadašnjoj katedrali u Pićnu, oltar Gospe od Ružarija u župnoj crkvi u Pazinu i glavni oltar u krčkoj katedrali.

⁷⁵² Matejčić (1967:156)

⁷⁵³ Matejčić (1982:502)

Michelazzija.⁷⁵⁴ Na spomenutom Michelazzijevom oltaru svetog Franje Ksaverskog u Grazu Monica De Vincenti je pripisala skulpture svetaca Franje de Borgija i Franje Regisa mladenačkoj djelatnosti venecijanskog kipara Giovannija Marije Morlaitera (1699. – 1781.).⁷⁵⁵ Doprinos opusu Antonija Michelazzija dala je Nina Kudiš pripisavši majstoru mramorne skulpture svetog Joakima i svete Ane postavljene uz oltar Gospe od Ružarija u župnoj crkvi svetog Andrije u Bakru.⁷⁵⁶ Kiparovim opusom bavio se i Matej Klemenčič koji je utvrdio kako Michelazzi, u liku Vjere na oltaru svetog Franje Ksaverskog (1736.) u nekadašnjoj isusovačkoj crkvi svetog Vida u Rijeci, oponaša *Donnu velatu* venecijanskog kipara Antonija Corradinija (1688. – 1752.). Oltar je dao podići pićanski biskup i riječki patricij Giorgio Francesco Saverio Marotti. Klemenčič smatra da je mladi Antonio Michelazzi mogao biti šegrtom u radionici obitelji Zuliani u Gradisci d'Isonzo.⁷⁵⁷ Juraj Lokmer je Michelazziju pripisao oltar svetog Franje Ksaverskog kojeg je 1738. podigla plemićka obitelj Vudragović u nekadašnjoj katedralnoj crkvi u Senju.⁷⁵⁸ Danko Šourek ustanovljuje kako je prilikom Michelazzijeve izvedbe oltara svetog Jurja za zagrebačku katedralu došlo do promjene naručitelja, što je rezultiralo izmjenom atike i postavljanjem kipa blaženog Augustina Kažotića na vrh oltara 1749. godine.⁷⁵⁹ Blaž Resman je prepoznao suradnju između Michelazzija i Francesca Robbe te je kipove svetog Šimuna Stocka i svete Tereze Avilske s Michelazzijevog bočnog oltara Gospe Karmelske iz župne crkve svetog Nikole u Pazinu pripisao Robbi.⁷⁶⁰ Damir Tulić zaključuje kako Michelazzijevi oltari ukazuju na majstorovo poznavanje čuvenog traktata *Perspectiva pictorum et architectorum* isusovca Andree Pozza.⁷⁶¹ Isti autor kiparu i njegovoj radionici pripisuje skulpture i kiparsku dekoraciju u nekoliko crkava na području Rijeke i Istre.⁷⁶² Tulić prihvaća Klemenčičevu tezu da je Michelazzi mogao biti šegrtom u lokalnoj radionici obitelji Zuliani.

⁷⁵⁴ Matejčić (1967:161) Godine 1747. Antonio Michelazzi obavještava bratime o pregovorima s neimenovanim kiparom oko narudžbe drvene procesijske skulpture Gospe Žalosne u Ljubljani. Prilikom ugovaranja posla bio je prisutan i kipar Francesco Robba.

⁷⁵⁵ De Vincenti (2000:197-207), De Vincenti (2011:19,74) Za ove su kipove sačuvani terakotni modeli u fondu Morlaiterove radionice, danas pohranjeni u Ca Rezzonico u Veneciji.

⁷⁵⁶ Kudiš Burić (2004:39-42)

⁷⁵⁷ Klemenčič (2006:280-281)

⁷⁵⁸ Lokmer (2006:141-146)

⁷⁵⁹ Šourek (2007:153-166)

⁷⁶⁰ Resman (2007:159-165) Recentno su Tulić i Pintarić (2021b:252-253) kipove uvrstili u opus Orazija Bonettija.

⁷⁶¹ Tulić (2011:25)

⁷⁶² Tulić (2012:365-391) je je u Michelazzijev opus uvrstio: skulpture svetog Marka i svetog Franje Asiškog na bočnom oltaru župne crkve svetog Marka Evanđelista u Veprincu, skulpture Bogorodice s djetetom, svete Katarine Sijenske i svetog Dominika na oltaru Majke Božje od Krunice u župnoj crkvi svetog Andrije Apostola u Mošćenicama, oltar svetog Nikole u franjevačkoj crkvi u Portu na otoku Krku, glavni oltar u kapeli svetog Roka u Pićnu, atiku glavnog oltara župne crkve svetog Nikole u Pazinu. Tulić (2016b:129-130), Tulić (2017:331-335)

Temeljem komparativne analize Tulić iznosi mišljenje da Michelazzijevi kipovi nastali tijekom 1730-ih i 1740-ih jasno ukazuju na kiparovo dobro poznavanje istovremenih skulptorskih strujanja u Veneciji. Isti autor je rekonstruirao i tijek narudžbe glavnog oltara nekadašnje katedrale u Pićnu koji je 1735. kod Michelazzija naručio pićanski biskup Marotti.⁷⁶³ Na oltaru svetog Antuna Opata u riječkoj Zbornoj crkvi Matej Klemenčić prepoznaje novu suradnju Michelazzija i Robbe. Tom je prilikom cijela kiparska dekoracija atike s istaknutom skulpturom svetog Ivana Evanđelista pripisana Francescu Robbi.⁷⁶⁴ Rekapitulaciju dosad poznatih podataka, ali i znatan broj novih spoznaja o Antoniju Michelazziju donosi Danko Šourek.⁷⁶⁵ On donosi arhivski podatak koji precizira majstorovu smrt koja je nastupila 18. rujna 1771. u Rijeci te donosi podatak kako je Michelazzi pokopan u grobnici obitelji Summacampagna u Zbornoj crkvi. Poput Klemenčića i Tulića, smatra da je majstor mogao biti šegrtom u radionici obitelji Zuliani. Na temelju pronađenih podataka u knjizi riječke bratovštine Majke Božje Žalosne i matičnim knjigama prvi iznosi mišljenje o mogućim Michelazzijevim suradnicima u Rijeci. S obzirom na to kao moguće pomoćnike navodi Venecijance Giovannija Rigettija i Pietra Baraziollija te Adama Michelazzija iz Gradisce d' Isonzo. Osim njih u moguće pomoćnike uključuje i kipara Orazia Bonettija čije se ime javlja u knjizi bratovštine Majke Božje Žalosne, ali s napomenom da se od 1763. više ne nalazi u Rijeci. Ponovni doprinos riječkom majstoru dao je Matej Klemenčić donoseći nove podatke koji govore u prilog suradnji ljubljanskog i riječkog kipara.⁷⁶⁶ Mario Pintarić pronalaskom arhivskih dokumenata razrješava pitanje Michelazzijeve naobrazbe u rodnome gradu.⁷⁶⁷ On je oko 1720-ih ušao u radionicu obitelji Zuliani da bi zatim 1724. zajedno sa svojim učiteljem Paolo Zulianijem došao u Rijeku. Kipar se od 1727. odlučio trajno naseliti u gradu gdje 1729. započinje samostalnu karijeru. Početkom 1733. otvara i vlastitu *bottegu* u koju dovodi kamenoklesare iz Venecije Giuseppea Rigettija i Pietra Baraziolija. Posljednjih godina djelatnost riječkog majstora je u fokusu istraživanja Damira Tulića i Marija Pintarića.⁷⁶⁸ Autori temeljem pronađenih nepoznatih arhivskih dokumenata i nacrtu prvi donose podatke o njegovoj ulozi arhitekta. Majstorova najranija dva

⁷⁶³ Tulić (2012b:241-249), Tulić (2019b:169-175)

⁷⁶⁴ Klemenčić (2012:349-354)

⁷⁶⁵ Šourek (2012:126-194), Šourek (2015:169-232)

⁷⁶⁶ Klemenčić (2013:175) Osim u Rijeci i Pazinu dvojica majstora surađuju u Ljubljani. Michelazzi je za glavni oltar nekadašnje augustinske crkve Marijina Navještenja u Ljubljani, najvjerojatnije izradio kip svetog Tome Vilanovskog, a koji je na oltar bio postavljen nakon Robbine smrti. Ovaj je kip Michelazziju pripisao Damir Tulić. O Michelazzijevom oltaru u Grazu vidjeti Klemenčić (2021:136-138)

⁷⁶⁷ Pintarić (2018:99-117)

⁷⁶⁸ Tulić i Pintarić (2019:107-132)

nacrta su iz 1750. i vezani su uz otok Krk i Omišalj. U gradu Krku je Michelazzi radio procjenu jedne javne ruševine, a iste godine je izradio i panoramski prikaz zaljeva u Omišlju. Carskom odlukom carice Marije Terezije 1755. imenovan je carsko-kraljevskim arhitektom te je od strane Tršćanske uprave bio zadužen za javne gradnje u Rijeci, Senju i Karlobagu. U tu svrhu je 1757. i 1758. izradio desetak planova i projekata za obnovu Senja i Karlobaga. Pred kraj karijere 1770. izrađuje i projekt za novu klaonicu s mesnicama u Rijeci. Tulić i Pintarić u majstorov opus uvrštavaju mramorne kipove svetog Ivana Krstitelja i svetog Marka na glavnom oltaru župne crkve San Biagio u Cinto Caomaggioreu u okolici Portogruara.⁷⁶⁹ Pronalaskom arhivskog dokumenta potvrđuju i Michelazzijevo autorstvo mramornog oltara svetog Križa u riječkoj Zornoj crkvi. Nadalje, Tulić i Pintarić su prepoznali mladenačka Michelazzijeva djela na oltaru svetog Presvetog Sakramenta u Zornoj crkvi, a majstoru su pripisali i kipove svetog Mihovila, svete Agate i svete Margarete koji su danas razmješteni na širem području Gradskog groblja Kozala.⁷⁷⁰ Isto tako s Michelazzijem je povezana skulptura svetog Karla Boromejskog i stipes s reljefom Mučeništva svetog Ivana Nepomuka. Autori su u svojim istraživanjima utvrdili kako su navedena djela pripadala kapeli svetog Karla Boromejskog u sklopu nekadašnjeg istoimenog lazareta u Rijeci. Michelazzijevoj je ruci pripisan i mramorni kip Gospe Žalosne u župnoj crkvi u mjestu Cavrié nedaleko od Trevisa, a pronađena je i isplata iz 1763. u iznosu od 150 fiorina za kip svetog Martina u riječkoj Zornoj crkvi. Novo pronađeni arhivski podatci pokazali su kako je Michelazzi od 1733. posjedovao baraku pred južnim gradskim vratima za koju je plaćao najam u iznosu od dva zlatnika godišnje. Isto tako na temelju arhivalija je utvrđeno kako je Michelazzi autor barokne obnove riječke augustinske crkve svetog Jeronima te da je bio angažiran na gradnji kapelanijske crkve svetog Filipa Apostola u Mrkoplju. Naposljetku, Tulić i Pintarić proširuju spoznaje o djelovanju Michelazzijeve riječke radionice kojoj je krajem 1750-ih pripadao i kipar Orazio Bonetti.⁷⁷¹

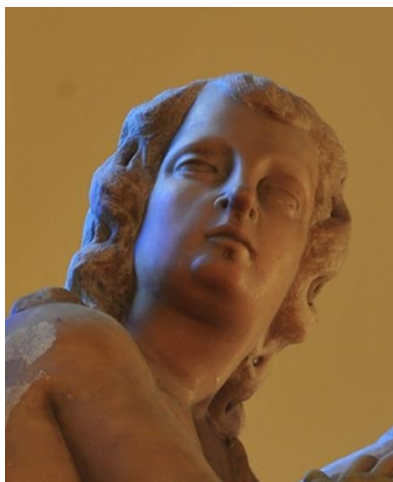
Tijekom posljednjih pedesetak godina djelatnost Antonija Michelazzija bila je u fokusu hrvatskih i slovenskih povjesničara umjetnosti. Tako su pronađeni mnogi arhivski dokumenti, ali i nova djela pomoću kojih je moguće pobliže rasvijetliti Michelazzijev kiparski i altaristički opus. Međutim, potrebno je revidirati neke dosadašnje spoznaje o majstorovoj najranijoj aktivnosti po dolasku u Rijeku 1727. godine. Upravo tada je altaris Pasquale Lazzarini 19.

⁷⁶⁹ Tulić i Pintarić (2020:141-164)

⁷⁷⁰ Tulić i Pintarić (2021a:127-144)

⁷⁷¹ Tulić i Pintarić (2021b:247-264)

studenog 1727. s riječkim isusovcima potpisao ugovor za gradnju oltara svetog Alojzija Gonzage i Stanislava Kostke. Majstor se obavezao da će oltar biti dopremljen i postavljen u crkvu do kolovoza iduće godine. Već je ranije spomenuto da je kod opremanja oltara majstor surađivao s nepoznatim kiparom koji je izradio skulpture svete Katarine Aleksandrijske i svete Barbare.⁷⁷² Ipak, desni anđeo postavljen na segment razlomljenog zabata ukazuje na autorstvo Michelazzija. Njegove fizionomije i intenzivno korištenja rašpe prilikom izrade kose moguće je usporediti s Michelazzijevim svetim Ivan Evanđelistom na propovjednici u svetom Vidu, anđelima na oltaru Gospe Karmelske i Ivana Krstitelja, a još mu je bliže lice desnog anđela s glavnog oltara u Pićnju. Isto tako primjetni su teški i voluminozni nabori draperije ispod kojih se pomalo gubi struktura tijela anđela, a kakvi se nalaze i na evanđelistima već spomenute propovjedaonice.

Slika 269. Antonio Michelazzi, *Anđeo*, oltar svetog Alojzija i Stanislava Kostke, Katedrala svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 270. Antonio Michelazzi, *Anđeo*, župna crkva, Pićan, foto: D. Tulić

Istovremeno je Michelazzi isklesao svetog Ivana Evanđelista i svetog Marka za novu propovjedaonicu u riječkoj Zbornoj crkvi na kojoj surađuje sa svojim učiteljem Zulianijem. Da je riječ o mladenačkim majstorovim djelima pokazuju još uvijek prisutna nesigurnost prilikom klesanja draperije i izrade jednostavnih lica. Tako sveti Ivan ima jasne poveznice s istoimenim kipom u svetom Vidu, ali i svetim Mihovilom na Kozali. Isti način izvedbe draperije i fizionomija svetog Marka mladi će kipar ponoviti i 1731. na istoimenom kipu za isusovačku propovjedaonicu. Najvjerojatnije početkom 1730-ih Michelazzi dobiva narudžbu za izradu

⁷⁷² Vidjeti poglavlje u doktoratu 3.1.2. Pasquale Lazzarini.

monumentalnog oltara svetog Ivana Krstitelja u Zbornoj crkvi, a koji se do sada smatrao djelom nastalim neposredno prije 1742. kada ga spominje Balbijeve vizitacija. Michelazzijev oltar svetog Ivana Krstitelja nastavlja se na njegov raniji oltar Gospe Karmelske kojeg je izradio 1729. godine. Međutim, kod oltara Ivana Krstitelja majstor se već polako počinje udaljavati od usitnjenog i rasutog ukrasa koji se javlja kod goričkih i gradišćanskih altara. Za razliku od navedenog, Michelazzijev je oltar sada prožet uravnoteženim dekorativnim elementima te djeluje monumentalno. Na kipovima svetog Andrije Apostola i Ivana Evanđelista prisutan je veliki utjecaj Michelazzijevog učitelja Zulianija.⁷⁷³ Kod njihove izvedbe mladi kipar se u potpunosti ugleda na Paolove skulpture svetog Petra i Pavla na oltaru Presvetog Sakramenta. Stoga se upravo na svetom Andriji Apostolu i Ivanu Evanđelistu vidi znatna promjena u načinu definiranja draperije koja sada postaje složenija i prožeta plitko klesanim vertikalnim naborima. S druge strane fizionomije svetaca, kao i anđela adorata ostaju identične onima na svim njegovim ranijim djelima. Na oltaru se svojom monumentalnošću ističu dva anđela s vješto klesanim krilima. Čini se kako se i Michelazzi kod njihove izvedbe mogao ugledati na kipove anđela Giuseppea i Paola Gropellija u katedrali u Udinama.

Slika 271. Antonio Michelazzi, *Sveti Ivan Evanđelist*, propovjedaonica, Zborna crkva, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 272. Antonio Michelazzi, *Sveti Marko*, propovjedaonica, Zborna crkva, Rijeka, foto: D. Tulić

⁷⁷³ O Zulianiju kao autoru reljefa Krštenja Kristova vidjeti poglavlje u doktoratu 3.1.4. Paolo Zuliani.

Slika 273. Antonio Michelazzi, *Sveti Ivan Evanđelist*, propovjedaonica, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 274. Antonio Michelazzi, *Sveti Ivan Evanđelist*, propovjedaonica, Katedrala svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 275. Antonio Michelazzi, *Sveti Ivan Evanđelist*, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 276. Paolo Zuliani, *Sveti Pavao*, Zborna crkva, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 277. Paolo Zuliani, *Sveti Petar*, Zborna crkva, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 278. Antonio Michelazzi, *Sveti Andrija*, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

Već je u literaturi spomenuto kako je mladi kipar izradio skulpture svetog Joakima i svete Ane za nekadašnji oltar svetog Josipa u župnoj crkvi svetog Andrije u Bakru.⁷⁷⁴ Ipak, dosad nije bilo prepoznato da je Michelazzi i autor kipova svetog Dominika, svete Doroteje i svetog Mihovila danas postavljenih na oltar svetog Nikole.⁷⁷⁵ Navedene skulpture najvjerojatnije su nastale između 1733. i 1736. u trenutku kada se Michelazzi sve više udaljava od kiparskog rukopisa svojeg učitelja te počinje tražiti uzore i rješenja u djelima ljubljanskog kipara Francesca Robbe. Kod svetog Dominika se primjećuje istovjetan način definiranja draperije te impostacije tijela koja je vrlo slična istoimenom kipu u Mošćenicima ili svetom Franji Borgiji u crkvi svetog Vida. Isto tako Michelazzi oko 1733. počinje klesati pužolike uvojke kose s prisutnim tragovima svrdla poput onih na pastiru s reljefa Poklonstva pastira na oltaru svetog Josipa u svetom Vidu, a kakve susrećemo i kod svetog Dominika. Oblo lice svete Doroteje poluzatvorenih očiju i malih ustiju Michelazzi će ponoviti nekoliko godina kasnije na vještije izvedenom ljupkom licu Ljubavi na oltaru svetog Franje Ksaverskog u crkvi svetog Vida. S druge strane fizionomije svetog Mihovila mogu se usporediti s onima Bogorodice na reljefu Zaruka u svetom Vidu. Pomalo karikaturalno isklesan prikaz vraga pandan ima u istoimenom liku na skulpturu svetog Mihovila u Mošćenicama. Kod izvedbe anđeoskog vojskovođe Michelazzi se najvjerojatnije mogao inspirirati Robbinim kipom arkandela Rafaela iz nekadašnje isusovačke crkve svetog Jakova u Ljubljani.

⁷⁷⁴ Kudiš Burić (40-41)

⁷⁷⁵ Kudiš Burić (42-43) Autorica je kipove pripisala Leonardu Paccasiju te navodi kako su se izvorno nalazili na oltaru Gospe od Ružarija. Šourek (2015:133) Autor je kipove uvrstio u opus Jacopa Contierija.

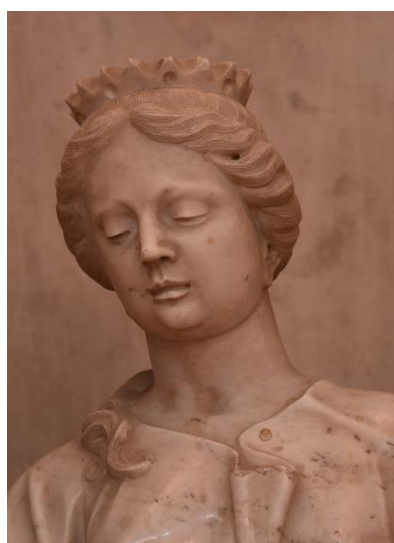
Slika 279. Antonio Michelazzi, *Sveti Dominik*, župna crkva, Bakar, foto: D. Tulić

Slika 280. Antonio Michelazzi, *Sveta Doroteja*, župna crkva, Bakar, foto: D. Tulić

Slika 281. Antonio Michelazzi, *Sveti Mihovil*, župna crkva, Bakar, foto: D. Tulić

Slika 282. Antonio Michelazzi, *Sveta Doroteja*, župna crkva, Bakar, foto: D. Tulić

Slika 283. Antonio Michelazzi, *Ljubav*, Katedrala svetog Vida, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 284. Antonio Michelazzi, *Sveti Mihovil*, župna crkva, Bakar, foto: D. Tulić

Slika 285. Francesco Robba, *Arkandeo Rafael*, župna crkva svetog Jakova, Ljubljana (preuzeto iz Klemenčič M. (2013))

U Michelazzijeva djela nastala tijekom 1730-ih potrebno je uvrstiti i propovjedaonicu iz župne crkve u Kastvu. Ona počiva na dvije konzole valovita ruba, a parapet je sastavljen od konkavno-konveksnih ploha mramora te se na središnjoj ploči nalazi reljef s prikazom Trojstva kojeg flankiraju dvije anđeoske glavice. One su izrađene identično poput onih na oltaru svetog Franje Ksaverskog iz svetog Vida. Također, s Michelazzijem je potrebno povezati i dva nepoznata mramorna anđela najvjerojatnije izvorno smještena na njegovom kastavskom oltaru svetog Ivana Nepomuka, a danas pohranjena u župnom uredu. Osim u Kastvu, s Michelazzijevim radovima susrećemo se i u župnoj crkvi u Veprincu za koju je izradio kipove svetog Marka i svetog Franje Asiškog.⁷⁷⁶ Međutim, majstorov kiparski rukopis može se prepoznati i na skulpturama svete Katarine Aleksandrijske i svete Barbare koje su se u literaturi navodile kao djela Francesca Robbe.⁷⁷⁷ One se mogu povezati s majstorovim kipovima iz 1740-ih, ali je razvidna sličnost lica svete Barbare s fizionomijama nešto kasnije svete Katarine Aleksandrijske (1750-ih) s oltara svetog Franje Paulskog u riječkoj Zbornoj crkvi. S druge strane na svetoj Katarini se javlja isti klesarski senzibilitet kakav je prisutan i na svetom Karlu Boromejskom iz nekadašnje kapele riječkog lazareta. Štoviše, čini se da je Michelazzi kod oba

⁷⁷⁶ Tulić (2012b:249-251), Šourek (2015:271)

⁷⁷⁷ Šourek (2015:205)

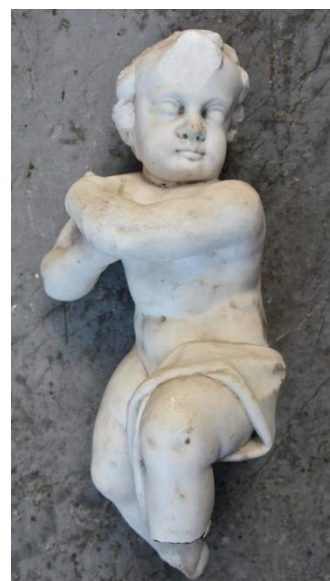
kipa ustvari ponovio isti radionički model pa je razlika jedino primjetna u nešto oblijem ženskom licu svete Katarine te njezinom tanjem i izduženijem nosu.

Slika 286. Antonio Michelazzi, *Propovjedaonica*, župna crkva, Kastav, foto: D. Tulić

Slika 287. Antonio Michelazzi, *Anđeo*, župni stan, Kastav, foto: M. Pintarić

Slika 288. Antonio Michelazzi, *Anđeo*, župni stan, Kastav, foto: M. Pintarić

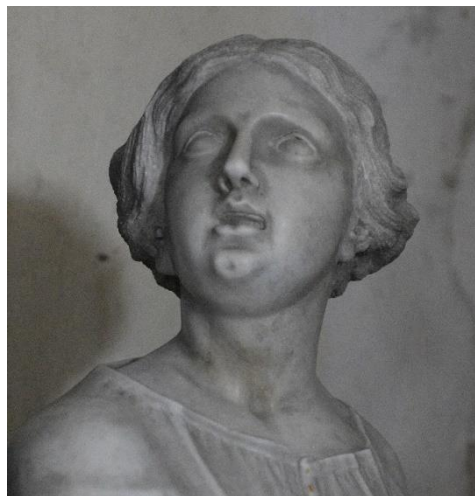
Slika 289. Antonio Michelazzi, *Sveta Katarina Aleksandrijska*, župna crkva, Veprinac, foto: M. Pintarić

Slika 290. Antonio Michelazzi, *Sveta Barbara*, župna crkva, Veprinac, foto: M. Pintarić

Slika 291. Antonio Michelazzi, *Sveta Katarina Aleksandrijska*, Zborna crkva, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 292. Antonio Michelazzi, *Sveta Barbara*, župna crkva, Veprinac, foto: M. Pintarić

Antonio Michealazzi je zajedno s radionicom isklesao, koliko je za sada poznato, dvadesetak mramornih oltara od kojih neki ukazuju na majstorovo izvrsno razumijevanje suvremenih venecijanskih altarističkih rješenja, kao i poznavanje popularnog traktata isusovca Andree Pozza *Perspectiva pictorum et architectorum*. Stoga se ovom prilikom potrebno ponovno osvrnuti na tri najvažnija Michelazzijeva oltara u njegovom opusu. Kod oltara Gospe Karmelske te Ivana Krstitelja u riječkoj Zornoj crkvi još uvijek su prisutni elementi goričke i gradišćanske altarističke tradicije. Međutim, tipologiju oltara kakva je bila karakteristična za Lazzarinija ili njegova učitelja Zulianija majstor će u potpunosti napustiti kod podizanja oltara svetog Josipa u nekadašnjoj isusovačkoj crkvi svetog Vida. Oltarna arhitektura riješena je na jednostavan način korištenjem dva para stupova koji nose gređe, a tek vijenac kontinuirava i nastavlja se nad okvirom oltarne pale. Dosad u literaturi nije bilo spomenuto kako se već na ovom djelu Michelazzi mogao poslužiti prvim sveskom Pozzovog traktata. Kod izvedbe središnjeg dijela oltarnog retabla majstor dobrim dijelom ponavlja figuru 79 iz koje je u potpunosti preuzeo ideju kontinuiranog vijenca i segmenata nad oltarnom palom. Uz to, riječki oltar pokazuje i određena istovjetna rješenja s kojima se susrećemo na bočnim oltarima svetog Lovre i Anđela Čuvara u nekadašnjoj venecijanskoj isusovačkoj crkvi Santa Maria Assunta.⁷⁷⁸

⁷⁷⁸ Šourek (2015:217) Oltar Anđela Čuvara dala je podići Schola dei testori de pani Seda. O tome vidjeti Tulić (2020:170:174).

Najsloženija oltarna arhitektura u cjelokupnom majstorovom opusu zasigurno se javlja na njegovom oltaru svetog Franje Ksaverskog u svetom Vidu. Na oltaru se posebno ističu visoko skošeni segmenti razlomljenog zabata, kao i višestruko prekinuto gređe. Navedeni elementi pokazuju kako je Michelazzi mogao iskoristiti i određena rješenja prisutna na oltarima Giuseppea Pozza (1645. – 1721.).⁷⁷⁹ Vješto je zamišljena i atika s perforiranim ovalnim okulom kroz koji prolazi snop svjetla iz prozora na začelnom zidu kapele. Također, od uobičajenih pravokutnih ili trapezoidnih stipesa sada se nad supedanejom izdiže menza postavljena na dva postamenta, a ispod nje je smješten mramorni kip svetog Franje Ksaverskog položen na prostirku od žutog mramora. Naposljetku, potrebno je spomenuti i monumentalni glavni oltar u crkvi svetog Jeronima. U osnovi se oltar nadovezuje na Longheninu interpretaciju Palladijeva motiva umetanjem trećeg para stupova. Najznačajniji primjer takvog oltarnog rješenja je Longhenin glavni oltar venecijanske crkve Santi Giovanni e Paolo.⁷⁸⁰ Kako je Michelazzi često putovao u Veneciju zasigurno je dobro poznao navedeni oltar, a kojeg je s minimalnim promjenama iskoristio i Pozzo za svoju figuru 64.

Slika 293. Antonio Michelazzi, *Oltar svetog Josipa*, Katedrala svetog Vida, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 294. Andrea Pozzo, *Perspectiva pictorum et architectorum*, Rim, 1693., figura 79

⁷⁷⁹ Tulić (2012a:371)

⁷⁸⁰ Tulić (2012a:370-371), Šourek (2015:218)

Slika 295. Antonio Michelazzi, *Oltar svetog Franje Ksaverskog*, Katedrala svetog Vida, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 296. Andrea Pozza, *Perspectiva pictorum et architectorum*, Rim, 1693., figura 64

Slika 297. Antonio Michelazzi, *Glavni oltar*, crkva svetog Jeronima, Rijeka, foto: D. Tulić

Antonio Michelazzi je prvenstveno bio kipar i altarist, ali se tijekom 1750-ih i 1760-ih javlja i u ulozi arhitekta. Međutim, iz nepoznatih arhivskih izvora saznaje se da je najvjerojatnije bio posredno uključen i u trgovinu vinom. Naime, u jednom dopisu sastavljenom 19. listopada 1753. spominje se da Michelazzi na prostoru Fiumare ispred gradskih zidina posjeduje baraku od 40 klaftera. Nepoznati službenik navodi da ju je Michelazzi tih godina koristio u druge svrhe i zbog toga su mu vlasti odlučile povisiti porez. Najvjerojatnije zahvaljujući ugledu kojeg je imao u gradu neimenovani vijećnici uspjeli su dogovoriti da se odustane od novog nameta, ali se Michelazzi morao obavezati da će baraku koristiti isključivo za obavljanje svoje kiparske profesije.⁷⁸¹ Da je Michelazzi uistinu dopremao vino u grad potvrđuje i nepoznati popis uvezenih dobara u Rijeku sastavljen 1763., a na kojem se uz mnogobrojne trgovce i brodovlasnike javlja i njegovo ime.⁷⁸² On je te godine za vlastite potrebe priskrbio 140 litara vina, ali je zabilježena i druga nabava od 297 litara najvjerojatnije namijenjena za prodaju. Ne treba isključiti mogućnost da je možda dio vina osigurao prilikom ugovaranja gradnje oltara kao što je to učinio 1733. kod podizanja oltara svetog Josipa. Tada

⁷⁸¹ DARI, DARI, Poglavarstvo namjesništvo (HR-DARI-4), busta 6, fasc. 5 Rasprava o novom porezu za Michelazzijevu baraku na Fiumari 19.10.1753. (Prilog 63.)

⁷⁸² DARI, Općina Rijeka (HR-DARI-32), kutija 394/1, fasc. 6

su mu isusovci trebali predati dvadeset i pet spudova vina od riječke desetine. Čini se kako je Michelazzi morao tražiti nove izvore prihoda s obzirom na to da je imao nekoliko pomoćnika i čak trinaestero djece. Kako je 1760-ih najvjerojatnije imao sve manji broj narudžbi za klesanje oltara i kipova Michelazzi je iskoristio svoju titulu carsko kraljevskog arhitekta te je osigurao dodatnu zaradu kroz razne javne gradnje i privatne procjene. Tako ga je 13. listopada 1762. angažirala obitelj Bilfan da bi utvrdio vrijednost kuće nakon smrti Giovannija Battiste.⁷⁸³ Kamena dvokatnica je bila smještena uz antički luk (rimski luk ili ulazni portal nekadašnjeg principija), a na njezinom prvom katu nalazile su se četiri sobe i jedna kuhinja. Prema Michelazzijevom izvještaju kuća je imala i malenu terasu na četiri stupa pokrivenu masivnim drvenim krovom. Majstor je napomenuo da je građevina u izvrsnom stanju i po njegovom mišljenju vrijedila je 9500 fiorina. Gradske vlasti često su kontaktirale Michelazzija za različite poslova pa je tako 28. rujna 1767. trebao pregledati nekoliko kuća u lošem stanju.⁷⁸⁴ On je tada obišao kuće u vlasništvu stanovite udovice Kerne, Francesca Crucianija i svećenika Superine. Sva tri objekta bila su oštećena još od potresa 1750. pa je Michelazzi predložio hitan nastavak njihove obnove. Naposljetku, vijećnici su od majstora 29. svibnja 1770. zatražili i ekspertizu stanja krova riječke Zborne crkve te prijedlog mogućeg popravka. On im je savjetovao da se obnova treba izvršiti ravnim crijepom uz predviđeni trošak od 2066:10 lira.⁷⁸⁵

Majstor je 1733. podigao baraku ispred gradskih zidina kako bi mogao obavljati svoju profesiju. Postoji velika mogućnost da je od 1727. do 1733. za klesanje oltara i kipova koristio jednu od baraka na Fiumari koje su bile u vlasništvu Venecijanca Michelea Melchiorija, ujedno oca njegove prve žene Lucije. Trgovac i brodovlasnik Melchiori mu je zasigurno mogao pomoći i kod dopreme mramora iz Venecije te mu osigurati određena poznanstva i veze. Upravo su iz glavnog grada Mletačke Republike oko 1733. u majstorovu riječku radionicu došli kamenoklesari Giovanni Rigetti i Pietro Barazioli. Dio bottege bio je i kiparov rođak Adam Michelazzi iz Gradisce d'Isonzo. Zbog velikog broja narudžbi tijekom 1730-ih i 1740-ih s majstorom su mogli biti povezani i drugi brojni kamenoklesari prisutni tih godina u gradu. Tako je potrebno spomenuti Domenica Tossa iz Trevisa, Andreu Botaglija iz Milana, Giuseppea Fisingera iz Radovljica, Pietra Burignana, Michele Salizara i Giorgia Sasoquicha.⁷⁸⁶ Ipak,

⁷⁸³ DARI, Općina Rijeka (HR-DARi-32), 414/1, fasc. 11

⁷⁸⁴ DARI, DARI, Poglavarstvo namjesništvo (HR-DARi-4), busta 13, fasc. 8 Procjena Antonija Michelazzija o stanju nekoliko kuća u gradu 28.9.1767. (Prilog 64.)

⁷⁸⁵ Tulić i Pintarić (2021:138)

⁷⁸⁶ U arhivskim izvorima se još javljaju Giovanni Beschern, Mattia Fisinger, Gregorio Giassopich, Giuseppe Glassich, Giuseppe Hlapce, Giorgio Iessich, Mattia Presseren, Giovanni Presseren, Biagio Prescheren.

Michelazzijev najvažniji suradnik sredinom 1750-ih i početkom 1760-ih bit će kipar Orazio Bonetti. Riječkog kipara s Bonettijem je zasigurno povezao Francesco Robba s obzirom na to da je Orazio oko 1730-ih i ponovno 1750-ih boravio u Robbinovoj radionici u Ljubljani.⁷⁸⁷ Furlanski kipar je već u drugoj polovici četrdesetih godina 18. stoljeća pomogao Michelazziju kod izvedbe oltara Gospe Karmelske u župnoj crkvi u Pazinu. On je tada isklesao kipove svetog Šimuna Stocka, svete Tereze i stipes s adorirajućim puttima koji pridržavaju sunce s Marijinim imenom.⁷⁸⁸ Nakon toga Bonetti se u Rijeci javlja 1758. kada mu je 7. travnja isplaćeno 4 fiorina za neimenovane radove na netom podignutom mramornom oltaru Vinka Fererskog u riječkoj Zbornoj crkvi. Tijekom boravka u gradu majstor je izradio i dosad nepoznate kamene kipove svetog Stjepana, svetog Mihovila i svetog Martina Biskupa za župnu crkvu svetog Mihovila u Donjem Jelenju.⁷⁸⁹ Oni su postavljeni na oltar posvećen Majci Božjoj i svetom Martinu u južnoj lađi crkve.⁷⁹⁰ Prema natpisu s desne bočne strane stipesa oltar je bio posvećen 5. svibnja 1756., a podignut je zahvaljujući donacijama grobničkih kanonika Mavrovića i Martina Antonova. Isto tako saznaje se kako su ga izradili lokalni majstori Grgur Sudan i stanoviti Maršanić. Kamenoklesari su se najvjerojatnije obratili Michelazziju za izvedbu kiparske opreme, ali kako je on tada bio angažiran na uređenju luke i obnovi ceste Karoline posao je prepustio svojem suradniku Oraziju. Majstor kod klesanja kipa svetog Martina Biskupa velikim dijelom ponavlja svoj raniji kip svetog Nikole iz župne crkve u Adegliaccu.

⁷⁸⁷ O kiparskom profilu Orazija Bonettija vidjeti Tulić i Pintarić (2021b:247-264)

⁷⁸⁸ Tulić i Pintarić (2021:138)

⁷⁸⁹ Atribuciju navedenih kipova Oraziju Bonettiju prvi je predložio Damir Tulić.

⁷⁹⁰ Tulić i Ciković (2013:99)

Slika 298. Orazio Bonetti, *Sveti Martin Biskup*, župna crkva, Donje Jelenje, foto: D. Tulić

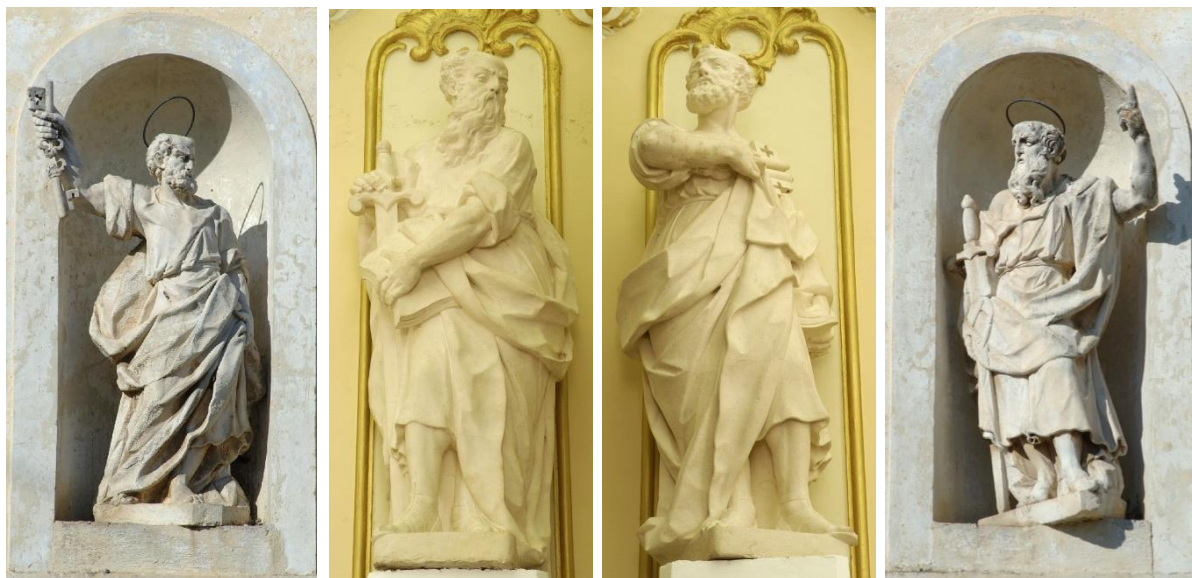
Slika 299. Orazio Bonetti, *Sveti Stjepan*, župna crkva, Donje Jelenje, foto: D. Tulić

Tako je razvidna sličnost definiranja širokih ploha draperije s oštro rezanim rubovima ispod koje se krije robusno tijelo. Fizionomije svetog Stjepana s prepoznatljivim duboko klesanim gornjim očnim kopcima mogu se usporediti s Bonettijevim anđelima iz župne crkve u Talmassonsu. Orazzijev kiparski rukopis prepoznaje se i na kipu svetog Mihovila koji se izvorno nalazio u niši edikule, a na zabat je podignut kada je ispred niše postavljena slika Bogorodice s Djetetom.

Iste stilske odlike susrećemo i na nekoliko nepoznatih skulptura na području Furlanije gdje je majstor boravio tijekom 1730-ih i 1740-ih godina. Tako se s Bonettijem može povezati kip svetog Sebastijana s pročelja župne crkve u Adegliaccu. Kruta impostacija kršćanskog mučenika i patetičan izraz lica ima jasne poveznice s majstorovim kipom anđela u samostanskoj crkvi svetog Mihovila u Zadru. Vrlo slične stilske odlike imaju i kameni kipovi svetog Petra i Pavla s pročelja istoimene župne crkve u Alniccu nedaleko Udina. Iako je crkva starijeg postanka njezino proširenje i obnova odvijala se 1725. zbog čega ju je nanovo 1767. posvetio nadbiskup Udina Giovanni Girolamo Gradenigo (1766. – 1786.).⁷⁹¹ Skulptura svetog Petra identično je izrađena poput istoimenog majstorovog kipa s glavnog oltara župne crkve u Nogredo di Prato. Pomalo shematizirano i bezizražajno lice svetog Pavla majstor će kasnije

⁷⁹¹ Galvani (1959:22,53-54)

tijekom boravka u Zadru ponoviti s određenim sitnim promjenama na licu svetog Silvestra s nekadašnjeg glavnog oltara crkve svetog Silvestra u Zadru. Isti model kipova iz Alnicca majstor će iskoristiti i za naručitelje u župnoj crkvi malenog mjesta Illegio nedaleko Tolmezza. Tako se na kipovima svetog Petra i Pavla može primijetiti majstorov prepoznatljiv način izrade draperije plošnih nabora poput onih na Bogorodici s Djetetom postavljene na pilon ulazne ograde ispred crkve San Giuseppe u sklopu samostana salezijanki.⁷⁹²

Slika 300. Orazio Bonetti, *Sveti Petar*, župna crkva, Alnicco (preuzeto iz Catalogo Generale dei Beni Culturali)

Slika 301. Orazio Bonetti, *Sveti Petar*, župna crkva, Illegio (preuzeto iz Catalogo Generale dei Beni Culturali)

Slika 302. Orazio Bonetti, *Sveti Pavao*, župna crkva, Illegio (preuzeto iz Catalogo Generale dei Beni Culturali)

Slika 303. Orazio Bonetti, *Sveti Pavao*, župna crkva, Alnicco (preuzeto iz Catalogo Generale dei Beni Culturali)

⁷⁹² Ovom prilikom u kiparov opus je potrebno uvrstiti i lijevog anđela s glavnog oltara župne crkve u Gaglianu nedaleko Cividalea.

Slika 304. Orazio Bonetti, *Sveti Sebastijan*,
župna crkva, Adegliacco (preuzeto iz
Catalogo Generale dei Beni Culturali)

3.1.6. Pietro Fadiga i suradnici

O djelovanju venecijanskog altara Pietra Fadige na Kvarneru pisao je Danko Šourek koji je pronašao arhivske spise kako je majstor u svibnju 1755. potpisao ugovor s riječkim arhiđakonom Pietrom Svilocosijem za podizanje oltara svetog Vinka Fererskog u Zornoj crkvi.⁷⁹³ Temeljem njegova altarističkog leksika s majstorom povezuje i oltar svetog Antuna Padovanskog (1761.) u franjevačkoj crkvi na Trsatu te oltare svetog Josipa (1758.), svetog Ivana Nepomuka (1752. – 1764.) i Gospe Žalosne (1754.) u senjskoj katedrali. Također, autor smatra kako su u radionici venecijanskog altara mogli nastati i oltari Gospe od Ružarije te svete Ane iz nekadašnje augustinske crkvi u Rijeci.

Tijekom 18. stoljeća na području Mletačke Republike djelovali su Giuseppe, Domenico, Pietro i Vincenzo Fadiga, ali zbog nedostatka arhivskih dokumenata još uvijek ostaje puno nepoznanica oko ove altarističke obitelji. U arhivalijama se prvi spominje Francesco, sin Pietra Fadige koji je 1657. započeo školovanje u venecijanskoj radionici Andree Cominellija, a njoj će se 1671. priključiti i njegov brat Giovanni Battista.⁷⁹⁴ Krajem 17. stoljeća navodi se Agostino Fadiga koji se 1697. i 1698. javlja kao suvlasnik obrta za nabavu kamena iz Rovinja. trgovine.⁷⁹⁵ On je između 1710. i 1718. u svoju radionicu primio petoricu šegrta.⁷⁹⁶ Godine 1713. Giuseppe Fadiga sudjelovao je u klesarskim i zidarskim poslovima na popravku palače Zorzija Foscarija u mjesto Zelarino nedaleko Venecije za što mu je 10. travnja 1713. bilo isplaćeno 1860 lira.⁷⁹⁷ Već je iduće godine Giuseppeov sin Pietro u očevo ime za nastavak radova na palači primio 620 lira. Giuseppe se spominje i 1739. kada je bio kum na krštenju djeteta kipara Francesca Groppellija.⁷⁹⁸ Isti je majstor 1749. u Šibeniku potpisao ugovor za gradnju mramornog oltara u crkvi svetog Franje.⁷⁹⁹ On se spominje i tijekom 1750-ih kao autor mramornog oltara u crkvi Santa Giustina u Rovigu.⁸⁰⁰ U istom gradu je radio i u crkvi San Francesco u kojoj je isklesao oltar Svih Svetih i Josipa Kopertinskog.⁸⁰¹ S druge strane Pietro

⁷⁹³ Šourek (2015:233-256)

⁷⁹⁴ Nepi Scire (1994:133-134)

⁷⁹⁵ Rossi (1992:294)

⁷⁹⁶ Seražin i Klemenčić (2002:173,174,176)

⁷⁹⁷ Bulgarelli (2010:198-200)

⁷⁹⁸ Vio (1983:224)

⁷⁹⁹ Tomić (1995:150)

⁸⁰⁰ Bartoli (1793:83)

⁸⁰¹ Bartoli (1793:68)

Fadiga je 1775. sudjelovao u obnovi popločenja Trga svetog Marka u Veneciji.⁸⁰² Također, i on se javlja u Šibeniku gdje je 1783. izradio glavni oltar „Varoške“ (Gospa vanka grada) crkve.⁸⁰³ Na području Dalmacije spominje se i Domenico Fadiga koji je bio jedan od projektanata glavnog oltara splitske crkve Gospe od Pojišana (1790.).⁸⁰⁴ Majstor je nekoliko godina ranije podigao glavni oltar u venecijanskoj crkvi San Giovanni Nuovo (1787. – 1788.). Istoj obitelji je pripadao i Vincenzo koji je bio vlasnik radionice u Veneciji, a 1780. je sudjelovao u podizanju glavnog oltara crkve San Bartolomeo na Rialtu.⁸⁰⁵ Krajem 18. stoljeća ponovno se javlja Pietro Fadiga koji je sudjelovao na radovima za palaču obitelji Manin u Trevisu.⁸⁰⁶ Naposljetku, istoimeni majstor je početkom 1800-ih izradio mramorni oltar za Bratovštinu Gospe od Ružarija u venecijanskoj crkvi Santi Giovanni e Paolo.⁸⁰⁷

Zbog još uvijek velikih lakuna u poznavanju obiteljskih odnosa unutar radionice teško je sa sigurnošću utvrditi odnosi li se koji od prije spomenutih podataka u literaturi na Pietra Fadigu koji se tijekom 1750-ih i 1760-ih javlja u Rijeci. Ipak, postoji mogućnost da je riječ o Pietru koji se navodi 1714. što bi značilo da je po dolasku u Rijeku već imao preko pedesetak godina. Kako su se unutar obitelji često ponavljala imena ne treba isključiti mogućnost da se radi o drugom istoimenom majstoru s čijom se dokumentiranom djelatnošću prvenstveno susrećemo između 1775. i 1800. godine. Ovom prilikom je potrebno spomenuti nepoznatu informaciju da se isti majstor javlja i 20. travnja 1755. na popisu aktivnih članova venecijanske bratovštine kamenoklesara.⁸⁰⁸ U svakom slučaju početkom svibnja 1755. Pietro Fadiga je boravio u Rijeci da bi potpisao ugovor za gradnju oltara svetog Vinka Fererskog s riječkim arhidakonom Pietrom Svilocosijem.⁸⁰⁹ Tada mu je isplaćeno 100 fiorina za kupnju mramora u Veneciji. Iste je godine isklesao mramornu menzu i ostale dijelove oltara koji su bili dopremljeni u Rijeku i privremeno prenijeti u srednjovjekovnu crkvu svetog Bernardina. Oltar je tamo bio pohranjen dvije godine, da bi zatim 11. ožujka 1757. bio postavljen u Zbornu crkvu. Glavninu poslova oko sklapanja oltara obavio je neimenovani suradnik Pietra Fadige kojem je istog dana predano 15 lira. S druge strane venecijanskom majstoru je prilikom dolaska u Rijeku

⁸⁰² Urban (2007:195)

⁸⁰³ Stošić (1932:19)

⁸⁰⁴ Tomić (1995:150)

⁸⁰⁵ Vio (1989:165)

⁸⁰⁶ Frank (1996:238,246)

⁸⁰⁷ Soravia (1822:100-101)

⁸⁰⁸ Archivio di Stato di Venezia, Giustizia Vecchia, B. 214, F. 270

⁸⁰⁹ Šourek (2015:234) O peripetijama oko podizanja oltar vidjeti poglavlje 2.2.4. Pietro Francesco Svilocosi.

1757. bilo isplaćeno 140 fiorina za neimenovane dodatne radove. Oltar svetog Vinka Fererskog postavljen je s desne strane trijumfalnog luka riječke Zborne crkve. Uzdignut je na dvije stube, a na trapezoidnom stipesu nalazi se reljefna kartuša od lisnatih vitica. Retabl tvore dva kompozitna stupa koji flankiraju središnju nišu. Oni nose prekinuto gređe na kojemu se u osi stupova postavljene stilizirane volute s dva malena putta. Oltar je zaključen mramornim umetcima u obliku ovala i četverolista ukrašenih cvijećem i girlandama koje na vrhu kruni reljefna školjka. Izvorno se u oltarnoj niši nalazio drveni kip svetog Vinka Fererskog koji je tijekom druge polovice 20. stoljeća zamijenjen skulpturom svetog Josipa.⁸¹⁰

Slika 305. Pietro Fadiga, *Oltar svetog Vinka Fererskog*, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 306. *Izvorni izgled oltara svetog Vinka Fererskog*, fototeka Konzervatorskog odjela u Rijeci

Dosad u literaturi nije bilo poznato da je riječki arhitektoničar Pietro Svilocosi angažirao Fadigu i prilikom gradnje oltara svetog Antuna Padovanskog u Zornoj crkvi iz legata obitelji Tremanini.⁸¹¹ Venecijanski altarist je u sakristiji Vele crkve s kanonicima potpisao ugovor 28. ožujka 1761. prema kojemu mu je nakon dovršetka svih poslova trebalo biti isplaćeno sveukupno 1386 fiorina.⁸¹² Prvotno mu je bilo predano 613 fiorina, da bi nakon postavljanja oltara u kapelu svetog Antuna Padovanskog 6. svibnja 1764. primio ostatak od 693 fiorina.

⁸¹⁰ Tulić i Pintarić (2021:263)

⁸¹¹ O Pietru Feliceu Tremaniniju vidjeti poglavlje 2.1.5.

⁸¹² DARI, Poglavarstvo namjesništvo (HR-DARi-4), busta 12, fascikl 442 M/2

Novo pronađeni dokumenti iz matičnih knjiga otkrivaju da je Fadiga u Rijeci intenzivno boravio od ožujka 1761. pa sve do lipnja 1763. godine.⁸¹³ Upravo se u siječnju 1763. protiv njega vodio i dosad nepoznati sudski proces u Rijeci.⁸¹⁴ Tužbu je podigao trgovac i brodovlasnik Valentino De Franceschi zbog duga od 47 fiorina. Naime, Pietro je unajmio De Franceschija da bi mu svojim brodovima u Rijeku dopremio mramor iz Trsta. Fadiga je u kolovozu 1762. kod stanovitih Beluscija i Rosettija iz Trsta naručio nabavku mramora iz Livorna. Iz arhivskih spisa se saznaje da je bilo riječ o 18 mramornih blokova za koje je Fadiga sveukupno platio 2041 fiorina. Zbog toga je prilikom tužbe De Franceschi riječkom sudu dostavo i potvrdu Beluscija i Rosettija da je preuzeo mramor u Trstu 8. siječnja 1763. godine. S obzirom na to čini se da je Fadiga u razdoblju podizanja oltara svetog Antuna Padovanskog mogao u gradu voditi privremenu radionicu koja je djelovala na relaciji Rijeka-Venecija.

Slika 307. Pietro Fadiga, *Oltar svetog Antuna Padovanskog*, Zborna crkva, Rijeka, foto: D. Tulić

Navedeni oltar je postavljen u trećoj kapeli lijevog broda. Uzdignut je na dvije stube, a supedanej je ukrašen geometrijskom mrežom trokuta i rombova od raznobojnih mramornih pločica. Pravokutni je stipes na rubovima zaključen konzolama. U sredini je isklesana velika

⁸¹³ HDA, Liber Baptismorum 1749 – 1769 (275 (K4) 422), mikrofilm 97

⁸¹⁴ DARi, Trgovačko mjenbeno sudište i Pomorski konzulat Rijeka (HR-DARi-124), kutija 8, fasc.3

rocaille kartuša s malenom figurom svetog Antuna Padovanskog. Bočno su postamenti koji se valovito lome te čine osnovu raskošnog retabla. On se sastoji od lučne niše flankirane s dva para kompozitnih stupova. Oni nose raskinuto gređe te segmente valovitog zabata s dva klečeca anđela adoranta na vrhu. Među zabatom je središnje polje s okulusom u kojem je golubica Duha Svetoga. Uz stupove na postamentu s lijeva je kip svetog Ivana Nepomuka, a s desna svete Notburge. Od 1849. na menzu oltara je postavljen stakleni kovčeg s relikvijama svetog Marcijana. Monumentalan oltar svetog Antuna Padovanskog zasad je najraskošnije i najsmjelije djelo u Fadiginom opusu. Njegovi riječki oltari ističu se svojim oblikovnim osobitostima ponajprije korištenjem raznolikog ornamentalnog leksika, a kakav nije prisutan na Michelazzijevim altarističkim djelima. Stoga je već ranije upozoreno da bi autor mramornog oltara svetog Antuna Padovanskog u istoimenoj kapeli u franjevačkoj crkvi na Trsatu mogao biti upravo Fadiga.⁸¹⁵ U literaturi se oko gradnje oltara javljaju dvije oprečne datacije pa se tako spominju 1761. i 1771. godina.⁸¹⁶ Međutim, precizniji i dosad nepoznati podatak saznaje se iz bilješke senjskog biskupa Pia de Manzadora prilikom posvete navedenog mramornog oltara 29. studenog 1770. godine.⁸¹⁷ On tada zapisuje da je prije 11 godina, dakle oko 1759., stari drveni oltar u kapeli zamijenjen novim mramornim.

⁸¹⁵ Šourek (2015:239)

⁸¹⁶ Cvekan (1985:141), Cvekanov podatak se temelji na izvještaju samostanske kronike. Matejčić (1991:7) Autorica bez citiranja arhivskog dokumenta spominje 1771. godinu.

⁸¹⁷ AST, Miscelanea VII, 1-7, 168

Slika 308. Pietro Fadiga, *Oltar svetog Antuna Padovanskog*, franjevačka crkva na Trsatu, foto: M. Pintarić

Slika 309. *Izvorni izgled oltara svetog Antuna Padovanskog*, PPMHP 152396, Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka

Oltar svetog Antuna Padovanskog izdignut je na dvije stube, a njegov pravokutni stipes je ukrašen mramornom kartušom u kojoj se nalazi reljefni prikaz svetog Antuna Padovanskog. Središnji retabl se sastoji od dva kompozitna stupa i dva pilastra koji flankiraju oltarnu palu. Oni nose kontinuirano gređe na koje su postavljene dvije volute sa sjedećim anđelima. Atika je zaključena valovitim vijencem na čijem se središtu javlja stilizirana školjka. Kao i na istoimenom oltaru u riječkoj Zornoj crkvi, Fadiga ponovno koristi prepoznatljive *rocaille* kartuše te po uzoru na oltar svetog Vinka Fererskog kleše dvije anđeoske glavice iz čijih usta izlaze girlande. Iz dosad nepoznate fotografije saznaje se izgled oltara oko 1900-ih kada se na njemu nalazio danas izgubljeni kip svetog Antuna Padovanskog te izvorni tabernakul.

Osim u Rijeci i na Trsatu, Fadigina aktivnost je već prepoznata i u nekadašnjoj senjskoj katedrali gdje se s njim povezuju oltari svetog Josipa, svetog Ivana Nepomuka i Gospe Žalosne.⁸¹⁸ Ovom prilikom potrebno se osvrnuti na oltar svetog Josipa kojeg je dao podići senjski kanonik Anton Vahtar. Detaljniji podaci oko podizanja oltara saznaju se iz nepoznate

⁸¹⁸ Šourek (2015:239,245)

oporuke koju je Vahtar sastavio 9. svibnja 1758. godine.⁸¹⁹ On je tom prilikom svojim nasljednicima ostavio legat da bi se dovršila pregradnje kapele za smještaj novog mramornog oltara. Nakon kanonikove smrti sve poslove oko uređenja kapele preuzima njegov nećak Nikola Celovich. On je 12. rujna 1761. sastavio dokument sa svim do tada izvršenim isplatama pa se tako saznaje kako je mramorni oltar bio dopremljen u senjsku luku iz Venecije. Nakon toga su ga neimenovani radnici prenijeli do stolnice za što im je bilo isplaćeno 10 fiorina. U sljedećih 19 dana na sastavljanu oltara radila su trojica zidara sa svojim pomoćnima kojima je nakon dovršetka posla bilo predano 36 fiorina. Novosagrađeni oltar posvetio je 14. studenog 1760. senjski biskup Juraj Čolić de Lowensperg. Oltar je smješten u prvoj kapeli lijevo te je uzdignut na dvije stube. Njegov pravokutni stipes ukrašen je prepoznatljivom kartušom u koju je smješten sveti Antun Padovanski. Središnji dio retable čine dva para kompozitnih stupova koji flankiraju oltarnu palu. Oni nose gređe s atikom flankiranom volutama sa sjedećim anđelima. Na bočnim postamentima oltara postavljeni su mramorni kipovi Alojzija Gonzage i Vinka Fererskog.⁸²⁰ Fadiga je često na svojim oltarima koristio raznovrstan dekorativan jezik prilikom izvedbe kartuša. Međutim, na senjskom oltaru po prvi puta u svoj leksik uvodi volute s elementom školjke. Prema tome čini se da je venecijanski majstor vrlo dobro poznao tiskane priručnike za slikare, kipare i zlatare u kojima su se nalazili crteži i grafički listovi s mnogobrojnim dekorativnim primjerima za izvedbu kartuša, stupova, atika, voluta ili cijelih oltara. Tako bi trebalo spomenuti poznato djelo Gaetana Brunettija (? – 1758.) *Sixty Different Sorts or Ornaments* koje je tiskano u Londonu 1736. godine. Na dva primjera u knjizi javljaju se slični elementi na volutama kakve je isklesao Fadiga za senjski oltar. Sve upućuje na to da je Fadiga izradio i raskošne *rocaille* konzole na oltaru Antuna Opata u Zbornoj crkvi na koje su postavljeni kipovi svetog Ignacija Lojolskog i svete Marije Egipatske. Tom prilikom se altarist ponovno mogao poslužiti određenim grafičkim predloškom poput onog kojeg je prema invencijama Alexisa Peyrotta (1699. – 1769.) objavio Gabriel Huquier u knjizi *Premiere Partie Divers Ornaments* 1745. godine. U Fadiginom opusu posebno se izdvajaju raskošno klesane

⁸¹⁹ O donatoru Antonu Vahtaru govorio je Mario Pintarić 16.11.2019. na trećem znanstvenom skupu „Umjetnine, naručitelji i donatori II“ projekta ET TIBI DABO: naručitelji i donatori umjetnina u Istri, Hrvatskom primorju i sjevernoj Dalmaciji od 1300. do 1800. godine. U pripremi je zbornik radova sa navedenog skupa. HDA, Trgovačka uprava. Spisi za primorje (HR-HDA-941), kutija 3, fasc. 17

⁸²⁰ Prilikom izlaganja 16.11.2019. na trećem znanstvenom skupu „Umjetnine, naručitelji i donatori II“ projekta ET TIBI DABO: naručitelji i donatori umjetnina u Istri, Hrvatskom primorju i sjevernoj Dalmaciji od 1300. do 1800. godine Mario Pintarić je predložio da bi navedene kipove trebalo uvrstiti u opus venecijanskog kipara Gaetana Susalija (1724. – 1779.). Također, dva anđela na volutama i anđeoske glavice s tjemena oltarne niše tada je pripisao Carlu Tagliapietri (1703. - ?). Prvi je atribuciju navedenih kipova Susaliju predložio izv. prof. dr. sc. Damir Tulić prilikom javnog predavanja 16.3.2017. održanog u Zbornoj crkvi u Rijeci.

kartuše koje su isto tako nastale prema grafičkim predlošcima. Upravo zbog prepoznatljivih kartuša, ali i načina klesanja kapitela, s Fadiginom radionicom već su se ispravno povezali oltari Gospe od Ružarije te svete Ane iz nekadašnje augustinske crkvi u Rijeci.⁸²¹ On se kod njihove izvedbe ugledao na altaristička rješenja Giorgia Massarija (1687. – 1766.) pa su navedeni oltari bliski onome svetog Spiridona iz venecijanske crkve La Pietà.⁸²²

Slika 310. Pietro Fadiga, *Oltar svetog Josipa*, nekadašnja senjska katedrala, Senj, foto: M. Pintarić

⁸²¹ Šourek (2015:303)

⁸²² Šourek (2015:303)

Slika 311. Pietro Fadiga, *Oltar svetog Josipa*, detalj, nekadašnja senjska katedrala, Senj, foto: M. Pintarić

Slika 312. Gaetano Brunetti, *Sixty Different Sorts of Ornaments*, 1736., London, Royal Academy of Arts, London

Slika 313. Gaetano Brunetti, *Sixty Different Sorts of Ornaments*, 1736., London, Royal Academy of Arts, London

Slika 314. Pietro Fadiga, *Konzola*, oltar svetog Antuna Opata, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 315. Alexis Peyrotte, *Premiere Partie Divers Ornaments*, 1745., Cooper Hewitt, New York

Pietro Fadiga je prilikom opremanja riječkih oltara surađivao s kiparom koji se dosad u literaturi spominje kao „neznani riječki kipar“ te su se s njim povezivala djela u Zbornoj

crkvi.⁸²³ Riječ je o kipovima svetog Ivana Nepomuka i svete Notburge na oltaru Antuna Padovanskog, svetog Ignacija Loyolskog i svete Marije Egipatske na oltaru Antuna Opata te svetom Kuzmi na oltaru svetog Križa. Međutim, Damir Tulić je prvi upozorio da navedena djela ukazuju na moguće autorstvo Marca Chiereghinija (dokumentiran 1756. – 1782.).⁸²⁴ Njegova pretpostavka je indirektno potvrđena pronalaskom nepoznatog podatka da je kipar bio kum u riječkoj Zornoj crkvi prilikom krštenja Francisce Meildi 25. rujna 1760. godine.⁸²⁵ Međutim, puno je važniji podatak da se Marco Chiereghini iz „Plovanije Padovanske“ oženio s Lucijom Simezom u trsatskoj crkvi svetog Jurja 13. lipnja 1762. godine.⁸²⁶ Ubrzo nakon toga, 17. listopada 1763. na Trsatu je kršten i njihov sin Simone, a kao kum je bio prisutan upravo venecijanski altarist Pietro Fadiga.

O majstoru Chiereghiniju se zasad zna relativno malo. Tek je poznato da je on autor Neptunove fontane (1756.) i nadgrobnog spomenika Giovannija Battiste Coroninija u Goriziji (1774.).⁸²⁷ Kipar je ugovor za klesanje skulpture kondotijera Coroninija potpisao 2. svibnja 1774. godine. Tada se obavezao kako će prilikom izvedbe kipa u potpunosti slijediti svoj terakotni model kojeg su odobrili naručitelji. Po dovršetku spomenika trebalo mu je biti predano 280 dukata. De Grassi je majstoru temeljem stilske analize pripisao nekoliko skulptura mitološkog junaka Herakla u Goriziji. Tako je s Chiereghinom povezo kip Herakla s fontane smještene na trgu u predjelu grada znanog kao Corno, kao i Herakla s nemejskim lavom koji se nalazi unutar neimenovane vile. Isti autor u kiparov opus uvrštava još jednu kamenu skulpturu Herakla koja je dio Palazzo Attems-Santa Croce. Naposljetku, Damir Tulić je predložio da bi Chiereghin mogao biti autor kipova svetog Petra i Pavla iz istoimene župne crkve u Kostanjici na području Istre.⁸²⁸

Za rasvjetljavanje kiparova riječkog opusa iznimno je bitna njegova dokumentirana skulptura Coroninija s kojom se prvenstveno mogu povezati djela na oltaru svetog Antuna Padovanskog u Zornoj crkvi. Tako mladenačko oblo lice svete Notburge bademastih očiju, malenih ustiju i začešljane kose uvelike podsjeća na fizionomije kondotijera iz Gorizije. S druge strane isti klesarski senzibilitet posjeduje i sveti Ivan Nepomuk mršavog i izražajnog lica. Na

⁸²³ Šourek (2012:187-188), Šourek (2015:293-295)

⁸²⁴ Prijedlog je iznesen prilikom javnog predavanja 16.3.2017. održanog u Zornoj crkvi u Rijeci.

⁸²⁵ HDA, Liber Baptismorum 1749 – 1769 (275 (K4) 422), mikrofilm 97

⁸²⁶ HDA, Matica Krizmanih ad god 1692 do godine 1918, Žendibena ad god. 1730 do godine 1800., Mertvih od godine 1737 do godine 1803 (275 (K4) 540), mikrofilm 130

⁸²⁷ Grassi (1998:103-104)

⁸²⁸ Tulić (2017:370-372)

skulpturi se posebno ističu vješto klesana roketa i reverenda s plitkim vertikalnim naborima, kao i veristički izvedene šake sveca kojima pridržava raspelo. Isti kiparski rukopis javlja se i na dva anđela koji su smješteni na volutama oltara. Na obje skulpture prisutne su stilske odlike koje ukazuju na to da je Chiereghini bio dobro upućen u istovremena strujanja u padovanskom kiparstvu. U tom kontekstu je svakako potrebno spomenuti Antonija Bonazzu (1698. – 1763.) tada vodećeg kipara u Padovi. Riječka sveta Notburga tako ima određene sličnosti s Bonazzinom *Giovane massaia* koju je 1742. isklesao za vilu Ludovica Widmanna u Bagnoli Di Sopra.⁸²⁹ Ipak, čini se da je možda veći utjecaj na Chiereghinijevu kiparsku formaciju mogao imati Francesco Androsi (1713. – 1785.). Na to upućuje usporedba riječkog Ivana Nepomuka s Androsijevim istoimenim kipom na pročelju župne crkve u Telve.⁸³⁰

Slika 316. Marco Chiereghini, *Sveti Ivan Nepomuk*, oltar svetog Antuna Padovanskog, Zborna crkva, foto: M. Pintarić

Slika 317. Marco Chiereghini, *Sveta Notburga*, oltar svetog Antuna Padovanskog, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 318. Antonio Bonazza, *Giovane massaia*, Villa Widmann-Bagnoli, Bagnoli Di Sopra (preuzeto iz Fototeca Fondazione Giorgio Cini)

⁸²⁹ Semenzato (1966:54,124)

⁸³⁰ Sava (2006:164)

Slika 319. Marco Chiereghini, *Giovanni Battista Coronini*, Palazzo Coronini-Cronberg, Gorizija, foto: D. Tulić

Slika 320. Marco Chiereghini, *Sveta Notburga*, oltar svetog Antuna Padovanskog, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

S Chiereghinijevima djelima susrećemo se i na oltaru svetog Antona Opata u Zbornoj crkvi. Oltar je podignuo Giovanni Buratelli početkom pedesetih godina 18. stoljeća. Međutim, već prije spomenute Fadigine konzole najvjerojatnije su umetnute na oltar šezdesetih godina 18. stoljeća kada su mogle nastati i skulpture svetog Ignacija Loyolskog i Marije Egipatske. Melankolično lice mlade Marije Egipatske s poluzatvorenim očima te izduženim nosom ima jasne poveznice s fizionomijama lijevog anđela s oltara svetog Antuna Padovanskog. Iako Chiereghini kod izvedbe lica svetog Ignacija na drugačiji način pristupa obradi mramora i dalje su primjetne fizionomske podudarnosti sa svetim Ivanom Nepomukom. Razvidna je sličnost mekano modeliranih udubljenja oko očiju te na skoro istovjetan način izvedena plitko urezana brada. I kod riječkog svetog Ignacija Loyolskog ponovno je primjetan utjecaj Androsija i to posebice njegovog kipa svetog Petra iz župne crkve u Pernumiji u okolici Padove.⁸³¹

⁸³¹ Sava (2006:167) Chiereghini je autor i dva anđela s Fadiginog oltara svetog Antuna Padovanskog u franjevačkoj crkvi na Trsatu.

Slika 321. Marco Chiereghini, *Sveta Marija Egipatska*, oltar svetog Antuna Opata, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 322. Marco Chiereghini, *Sveti Ignacije Loyolski*, oltar svetog Antuna Opata, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 323. Francesco Androsi, *Sveti Petar*, Pernumia (preuzeto iz Sava G. (2006)

Stoga bi se s oprezom moglo pretpostaviti da je Chiereghini prije odlaska u Goriziju mogao svoje školovanje započeti u nepoznatoj padovanskoj kiparskoj radionici. Isto tako niz sličnih odlika koje su prisutne na svetom Ivanu Nepomuku i Ignaciju Loyolskom susrećemo i na svetom Kuzmi na oltaru svetog Križa. Naposljetku, u majstorov opus trebalo bi uvrstiti kip svetog Antuna Padovanskog iz nekadašnje senjske katedrale, kao i dva anđela te dvije anđeoske glavice koje se nalaze u sklopu muzeja Sakralne baštine u Senju.⁸³² Riječ je o djelima koja su se izvorno nalazila u srušenoj franjevačkoj crkvi u Senju.⁸³³ Za sada je posljednji spomen Marca Chiereghinija na Kvarneru zabilježen 10. travnja 1782. kada se javlja kao kum na krštenju djeteta u trsatskoj crkvi svetog Jurja.

⁸³² Šourek (2015:321) Navedena djela dosad su se povezivala s kiparom Giacommom Cassettijem (1682. – 1757.)

⁸³³ Lokmer (2006:173-174)

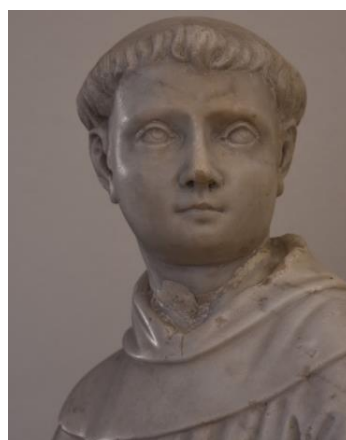
Slika 324. Marco Chiereghini, *Sveti Kuzma*, oltar svetog Križa, Zborna crkva, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 325. Marco Chiereghini, *Anđeo*, Sakralna baština, Senj, foto: M. Pintarić

Slika 326. Marco Chiereghini, *Anđeo*, oltar svetog Antuna Padovanskog, Zborna crkva, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 327. Marco Chiereghini, *Sveti Antun Padovanski*, nekadašnja senjska katedrala, Senj, foto: M. Pintarić

3.1.7. Sebastiano Petruzzi

Kipar i arhitekt Sebastiano Petruzzi (? – nakon 1791.) javlja se početkom 1770-ih na području Istre. Potom ga susrećemo u Zagrebu i Rijeci da bi zatim njegova posljednja aktivnost bila dokumentirana na Kvarnerskim otocima. Još je Antonio Cella objavio arhivske dokumente kako je Petruzzi za župnu crkvu u gradu Cresu izradio dva ambona (1788.) i oltar svetog Petra.⁸³⁴ Kvarnerski opus majstora bio je u fokusu istraživanja Radmile Matejčić koja je na temelju sačuvanih arhivalija navela da je Petruzzi 1779. izradio glavni oltar benediktinske crve Gospe od Anđela u Krku, ali i da je prema njegovom projektu crkva obnovljena.⁸³⁵ Temeljem stilske analize Matejčić je kiparu pripisala oltar svetog Ivana Nepomuka u nekadašnjoj riječkoj isusovačkoj crkvi svetog Vida, a u njegov opus uvrštava i dokumentirani glavni oltar u Praputnjaku (1784.). Autorica prenosi podatak da se u spisima riječkog magistrata i gubernija Petruzzi navodi kao arhitekt, klesar i kipar. Doris Baričević napisala je najcjelovitiju stilsku analizu i studiju o kiparu značajno nadopunjujući majstorov katalog dokumentiranim radovima za staru zagrebačku katedralu.⁸³⁶ Tako se iz kaptolskih spisa saznaje da je Petruzzi bio pozvan u Zagreb iz Rijeke zbog klesanja atike oltara svetog Ivana Nepomuka u zagrebačkoj katedrali za koju je izradio i velikog mramornog anđela koji pridržava kartušu s natpisom.⁸³⁷ Oko 1778. zagrebački biskup Josip Galjuf s majstorom je dogovorio podizanje oltara Marije Pomoćnice za kapelu svetog Stjepana u sklopu Biskupske palače.⁸³⁸ Petruzzijeve veze sa zagrebačkim kanonicima nastavljaju se i kod gradnje oltara svetog Franje Serafijskog (1780.) te oltara svetog Jeronima (1783.).⁸³⁹ U Petruzzijev opus je Baričević uvrstila i kip anđela s kartušom koji je smješten na pristupnim stubama propovjedaonice u crkvi svete Marije na Dolcu u Zagrebu. Ista je autorica navela da je Petruzzi autor kiparske dekoracije oltara svetog Nikole Tolentinskog i nasuprotnog oltara Gospe od Dobrog Savjeta u nekadašnjoj augustinskoj crkvi svetog Jeronima

⁸³⁴ Cella (1951:21)

⁸³⁵ Matejčić (1982:469)

⁸³⁶ Baričević (1997:371-400)

⁸³⁷ Baričević (1997:378-379) Oltar je krajem 19. stoljeća preseljen u župnu crkvu u Glini, a nažalost je danas poznat samo sa fotografije jer je stradao u Domovinskom ratu.

⁸³⁸ Baričević (1997:378-379) Oltar je preseljen s izvorne lokacija pa se danas nalazi u zagrebačkoj stolnici kao prvi oltar s desna. Petruzzi je za katedralu izveo i sljedeće radove: za 600 fiorina isklesao danas izgubljena dva mramorna kipa, mramorne stube za kor, radio je i popločenje kapele svetog Stjepana (oko 1778.), vanjski i unutrašnji portal (1783.) te mramorni svijećnjak za uskrsnu svijeću.

⁸³⁹ Baričević (1997:380-383) Oba oltara su se nekada nalazi u zagrebačkoj katedrali, ali su 1884. premještena u župnu crkvu svetog Ivana Krstitelja u obližnjoj zagrebačkoj Novoj Vesi. Potrebno je napomenuti da nisu sačuvane izvorne atike oltara.

u Rijeci.⁸⁴⁰ Važan doprinos u istraživanju opusa Sebastijana Petruzzija dao je Damir Tulić koji je s majstorom povezoao niz oltara i kiparske opreme na području Istre i Kvarnera.⁸⁴¹ Tako je u majstorov opus uvrstio glavni oltar župne crkve u istarskom Gračišću, glavni oltar župne crkve svetog Martina u Momjanu, oltar Majke Božje od Krunice u crkvi svete Marije Snježne u Cresu te glavni oltar crkve svetog Marka Evanđelista u Veprincu.⁸⁴² Važno je napomenuti da je Tulić u Petruzzijevim djelima prepoznao odjeke padovanskog kiparstva i veliki utjecaj skulptura Antonija Bonazze te njegova kruga. Također, autor napominje da je Petruzzi kod klesanja glavnog oltara župne crkve u Kostanjici ili onog u župnoj crkvi u Svetom Ivanu od Šterne mogao surađivati s Marcom Chiereghinijem. Majstora se dotaknuo i Danko Šourek detaljno analizirajući njegovu altarističku produkciju.⁸⁴³ Također, s majstorom je povezoao oltar iz kapele svete Marije od Arta u Senju, glavni oltar u kapeli Presvetog Trojstva u Kastvu te medaljone s prikazima sedam Marijinih boli i dva putta koji pridržavaju mramornu krunu na oltaru Uznesenja Blažene Djevice Marije u riječkoj crkvi svetog Vida.⁸⁴⁴ Nekoliko važnih arhivskih podataka o djelovanju Petruzzija nakon odlaska iz Rijeke objavljuje Bojan Goja.⁸⁴⁵ Tako je Sebastiano Petruzzi (*proto e stucador*) zajedno s Clementeom i Giacomom Somazzijem sudjelovao u obnovi romaničke rapske katedrale 1790. godine. U istom je gradu za bratovštinu svetog Kristofora izradio nekoliko neimenovanih oltara za koje mu je isplaćeno 450 dukata. Goja s Petruzzijem povezuje i jednostavne štukature svoda kapele svetog Sakramenta također u rapskoj katedrali Uznesenja Marijina. Naposljetku, potrebno je spomenuti da je Danko Šourek u Petruzzijev katalog uvrstio mramorne skulpture svetog Petra i Pavla koje su danas smještene na pročelju župne crkve Presvetog Trojstva u Krapinskim Toplicama.⁸⁴⁶

Dosadašnje spoznaje o djelovanju Sebastijana Petruzzija na Kvarneru potrebno je ovom prilikom proširiti novo pronađenim arhivskim dokumentima i djelima. Zasad se u literaturi navodilo da je majstor stigao u Rijeku oko 1777. godine.⁸⁴⁷ Međutim, iz nepoznatog podatka

⁸⁴⁰ Baričević (1997:387-388) Dotad su se oltari prema informaciji Ivana Kukuljevića Sakcinskog navodili kao djela Francesca Capoville.

⁸⁴¹ Tulić (2012:456-466)

⁸⁴² Tulić (2012:456-466) U kiparov opus uvrštena su i sljedeća djela: oltar svete Ane u franjevačkoj crkvi u Pazinu, bočne oltare u župnoj crkvi svetog Ulriha u Pazinskim Novakima, glavni oltar župne crkve svetog Ivana Krstitelja u Svetom Ivanu od Šterne, glavni oltar župne crkve svetog Petra i Pavla u Kostanjici i skulpturu svetog Ivana Nepomuka na trgu ispred gradskih vrata u Gračišću.

⁸⁴³ Šourek (2012:315-322)

⁸⁴⁴ Šourek (2012:331) S majstorom se povezuje i tabernakul na oltaru Bezgrešno Začete u istoimenoj kapeli u nekadašnjem augustinskom samostanu.

⁸⁴⁵ Goja (2013:170)

⁸⁴⁶ Šourek (2018:129-144)

⁸⁴⁷ Matejčić (1982:602)

saznajemo kako je 4. studenog 1775. već bio u Rijeci kada se zajedno s dosad neznanim slikarom Giovannijem Battistom Tofolettijem iz Udina javlja kao kum na vjenčanju Pietra Borregana iz Budoie.⁸⁴⁸ Već iduće godine Petruzzija su angažirali riječki kanonici i gradsko vijeće da bi isklesao glavni i dva bočna portala Zborne crkve.⁸⁴⁹ Majstor se tom prilikom obavezao prema vlastitom nacrtu izraditi dovratnike i nadvratnike od rovinjskog ili brijunskog kamena kojeg će osobno nabaviti. Također, prilikom ugovaranja posla napominje da će ostatak potrebnog materijala morati osigurati naručitelji, a da će mu po dovršetku radova trebati isplatiti 420 dukata. Početkom 1780. u Rijeci se ponovno javlja ideja o proširenju grada izvan zidina. Taj je planski projekt već bio zacrtan i 1750-ih u okviru građevnog ureda Tršćanskog namjesništva u Trstu, a u čijoj je nadležnosti bila i Rijeka. Grad je imao sužene mogućnosti širenja na sjevernoj, južnoj ili istočnoj strani, pa je odlučeno kako će izgradnja novih objekata krenuti sa zapadne strane. Tako je donijeta odluka da će se formirati nova prometnica uz južni obod gradskih zidina, a koja će postati središnja gradska ulica danas poznata kao Korzo.⁸⁵⁰ Planovima je bila predviđeno da se širenje provede nasipavanjem morske obale da bi se na tom prostoru mogli početi graditi novi stambeni objekti i javni sadržaji. Za taj posao su gradske vlasti 23. lipnja 1781. potpisale ugovor s arhitektom Sebastianom Petruzzijem.⁸⁵¹ On se obavezao kako će sa svojim radnicima zatrpiti okopni jarak Fošu (Fossa) i konsolidirati cijeli prostor koji se protezao od poštanskog ureda do kuće udovice Bradil. Međutim, kod sklapanja ugovora Sebastiano navodi da će on isključivo raditi temelje i nove bočne zidove, a da će se grad morati pobrinuti za sva iskopavanja. Isto tako je dogovoreno da će mu biti plaćeno po 31 fiorin za svaki klafter nasipanog i zatrpanog terena.⁸⁵² Sudjelovanje na gradskim poslovima Petruzziju je omogućilo da u kolovozu 1781. vijećnicima uputi molbu za podizanje objekta na Fiumari da bi mogao obavljati svoju profesiju.⁸⁵³ Tom prilikom je zamolio gradske zastupnike da ga oslobode bilo kakvih poreza za navedenu kuću/radionicu jer je već u nekoliko navrata bio od strane grada angažiran na javnim poslovima i upravo je tada preuzeo zatrpavanje i saniranje

⁸⁴⁸ HDA, Liber Baptismorum 30 Aprilij 1769 usque ad 17 Maj 1786 Matrimoniorum a 16 Jan 1777 usque ad 29 Jul 1787 (275 (K4) 423) mikrofilm 97

⁸⁴⁹ DARI, Općina Rijeka (HR-DARI-32), busta 201, fac. 6, Pročelje crkve Zborne crkve je pregrađeno i obnovljeno u 19. stoljeću. Radelić (2020:155-166)

⁸⁵⁰ Puhmajer (2021:287-289)

⁸⁵¹ DARI, DARI, Općina Rijeka (HR-DARI-32), 7/2, fasc. 6 Paragrafi ugovora sa Sebastianom Petruzzijem oko zatrpavanja Fosse (Foše) 23.6.1781. (Prilog 65.)

⁸⁵² U ovom kontekstu barbakan se odnosi na potporno zidove koji su ojačavali gradske zidine. Klafter, odnosno hvat ili sežanj je stara mjerna jedinica za duljinu. U Hrvatskoj se do uvođenja metarskog sustava 1876. koristio bečki hvat koji je iznosi 1,896 metara.

⁸⁵³ DARI, Općina Rijeka (HR-DARI-32), kutija 7/2, fasc. 4, Molba Sebastiana Petruzzija oko podizanja barake na Fiumari 10.8.1781. (Prilog 66.)

Foše. Nakon toga, u veljači 1782. ponovno šalje dopis iz kojeg se saznaje da je već sedam godina u Rijeci (1775.) gdje je bio ljubazno primljen te prihvaćen.⁸⁵⁴ Tada se spominje da mu je na Fiumari u blizini mora dopuštena gradnja kuće, a koja će privremeno biti drvena. Na kraju je molio gradske vlasti da mu i službenim putem potvrde usmeni dogovor, a koji se vjerojatno odnosio na smanjivanje godišnjeg poreza na kuću. Tih godina se zbog povećanja broja stanovnika i zabrane ukopa u gradu uveliko na sastancima gradskog vijeća raspravljalo o potrebi gradnje novog groblja. U tu svrhu je bio otkupljen i vrt od Francesca Saverija Zuzulicha na području Kozale.⁸⁵⁵ Upravo će dvije godine kasnije, 6. srpnja 1784., inženjer Antonio Gnamb sa Petruzzijem potpisati ugovor za podizanje velike grobnice na novom groblju.⁸⁵⁶

Slika 328. Anton Gnamb, *Plan Rijeke nakon konsolidacije* Slika 329. *Nekadašnji prostor Foše danas poznat kao Korzo*
Foše, 1785. (preuzeto iz Dubrović E. (2005))

Jednostavna pravokutna kamena grobnica trebala je imati dva otvora s drvenim vratima radi lakšeg otvaranja prilikom sahrane. Za navedeni posao Petruzziju je trebalo isplatiti 220 fiorina na način da mu je prilikom ugovaranja gradnje bilo predano 73 fiorina, a ostatak od 147 fiorina bilo mu je isplaćeno po dovršetku radova. Posljednja nepoznata Petruzzijeva gradnja u Rijeci odnosila se na podizanje nove stražarnice na netom konsolidiranom prostoru ispred gradskih zidina na jugoistočnoj strani Fiumare. Majstor je u lipnju 1784. gradskom magistratu i inženjeru Gnambu predstavio svoj nacrt budućeg objekta.⁸⁵⁷ Tada mu je za izradu projekta plaćeno 80 fiorina, ali je prema naputcima Gnamba trebao izmijeniti prostornu dispoziciju drugog kata stražarnice. Novi *disegno* je prihvaćen 19. lipnja kada je Petruzzi ujedno i potpisao ugovor s Gnambom za izvedbu dvokatne kamene zgrade prema kojemu mu je za navedeni posao trebalo

⁸⁵⁴ DARI, Općina Rijeka (HR-DARI-32), 9/1, fasc. 12, Molba Sebastijana Petruzzija oko smanjenja poreza za kuću/radionicu na Fiumari 16.2.1782. (Prilog 67.)

⁸⁵⁵ Glavočić (2002:24)

⁸⁵⁶ DARI, Općina Rijeka (HR-DARI-32), kutija 12/2, fasc 6.

⁸⁵⁷ DARI, Općina Rijeka (HR-DARI-32), busta 216, fasc 9.

biti plaćeno 520 fiorina.⁸⁵⁸ Inženjer Gnamb je iste godine izvijestio gradske vijećnike o svim novim gradnjama na prostoru Fiumare. Između ostalog, on navodi da je tamo kuću s vrtom površine 43 klaftera posjedovao i Sebastiano Petruzzi za koju je u gradsku blagajnu godišnje uplaćivao 43 fiorina.⁸⁵⁹ Naposljetku, posljednja Petruzzijeva uplata poreza zabilježena je 1787. godine. Čini se kako je upravo tada iz zasad nepoznatih razloga kipar i arhitekt napustio Rijeku te se nakon toga posljednji put spominje 4. rujna 1791. na Rabu kada se konačno saznaje nepoznati podatak da je rodom iz Gradisce d'Isonzo.⁸⁶⁰

Po dolasku u Rijeku 1775. Petruzzi ubrzo dobiva narudžbu za podizanje oltara svetog Ivana Nepomuka u nekadašnjoj isusovačkoj crkvi svetog Vida oko 1779. godine.⁸⁶¹ Oltar je podignut na dvije stube, a unutar stipesa koji je zaključen s dvije volute nalazi se reljef s prikazom mučeništva svetog Ivana Nepomuka. Središnji dio retabla sastoji se od dva para stupova s kompozitnim kapitelima koji flankiraju mramornu zavjesu s okvirom za Nepomukovu sliku na odru. Nad gređem vanjskih stupova postavljene su volute sa sjedećim anđelima koje flankiraju atičko polje ukrašeno mramornim dopojasnim kipom Srca Isusovog. Na bočnim postamentima nalaze se kipovi svetog Joakima i svete Ane. Već je u literaturi primijećeno da se na ovom oltaru ističe elegantni retabl i smjelo definirana atika u obliku perforiranog kvadrata zaključenog lukom, kao i motiv zavjese kakva se javlja na Petruzzijevom oltaru u crkvi krčkih benediktinki.⁸⁶² Iz novo pronađenog arhivskog dokumenta saznaje se da je u prosincu 1780. prior augustinskog samostana u Rijeci s Petruzzijem ugovorio gradnju oltara svetog Nikole Tolentinskog za cijenu od 433 dukata. Riječ je o slavolučnom oltaru podignutom na dvije stube s trapezoidnim stipesom. Središnji dio oltara čine četiri kompozitna stupa koja flankiraju mramornu reljefnu palu s prikazom Zagovora svetog Nikole Tolentinskog. Između stupova su smješteni kipovi svetog Vilima Velikog i blaženog Vilima iz Toulousea. Na vrhu oltara u trapezoidnom polju nadvišenom zabatom dva su anđelčića – putta koji sviraju frulu i lutnju. Umjesto oltarne slike Petruzzi je isklesao mramornu palu s prikazom Bogorodice s Djetetom koja pruža blagoslovljeni kruh svetom Nikoli iz Tolentina.

⁸⁵⁸ Na planu Rijeke kojeg je 1785. izradio Anton Gnamb navodi se Corpo di guardia. Navedena stražarnica je srušena oko 1803. da bi na njenom mjestu Andrija Ljudevit Adamić mogao podići novo kazalište. Danas se na tom mjestu nalazi Palazzo Modello.

⁸⁵⁹ DARi, Općina Rijeka (HR-DARi-32), kutija 12/2, fasc 13.

⁸⁶⁰ HDA, Libro 7 de Batte., mikrofilm 137. Postoji mogućnost da je Sebastiano Petruzzi mogao umrijeti na nekom od Kvarnerskih otoka.

⁸⁶¹ Fučić (1994:40) Ne navodi izvor iz kojeg preuzima podatak da je oltar tada podignut. Međutim, datacija je prihvatljiva jer se Petruzzi u Rijeci tek javlja od 1775.

⁸⁶² Tulić (2012:520)

Slika 330. Sebastiano Petruzzi, *Oltar svetog Ivana Nepomuka*, Katedrala svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 331. Sebastiano Petruzzi, *Oltar svetog Nikole Tolentinskog*, Katedrala svetog Jeronima, Rijeka, foto: D. Tulić

Ispod njega se s lijeve strane nalaze Duše u čistilištu, a s desna siromasi za koje se svetac posebno zalagao tijekom života. Izvedena kompozicija prikazom sveca i Bogorodice ima svoje daleke uzore u slavnoj mramornoj grupi koju je izradio Alessandro Algardi (1598. – 1654.) za glavni oltar crkve svetog Nikola Tolentinskog u Rimu.⁸⁶³ U 18. stoljeću je veliki uspjeh postigao Pasquale Navone (1746. – 1791.) izvedbom drvene skulpture Bogorodice, svetog Nikole Tolentinskog i Duša u čistilištu za oltar u crkvi svetog Nikole Tolentinskog u Genovi.⁸⁶⁴ Tako je na temelju navedenih djela, ali i ponekih primjera iz slikarstva, nastao veliki broj grafičkih listova koji su se ubrzo prošili Europom. Većina njih bila je tiskana i u mnogobrojnim knjigama o životu i djelovanju sveca, a koje su zasigurno posjedovali riječki redovnici pa je velika vjerojatnost da je Petruzzi prilikom izrade reljefa kombinirao nekoliko različitih objavljenih predložaka. Isti obrazac majstor je najvjerojatnije slijedio i prilikom klesanja svetog Vilima Velikog i blaženog Vilima iz Toulousea. Sveti Vilim Veliki mogao je nastati prema grafičkom listu Lorenza Feliciatija (1732. – 1799.) kojim su od 1760. bile opremljene publikacije o svečevom životu i čudima. Isto tako kipar se mogao ugledati i na sliku s prikazom sveca, a koja je izvorno bila smještena u kapeli svetog Trojstva u nekadašnjem augustinskom samostanu. Petruzzi kod klesanje oba kipa ustvari na identičan način izrađuje augustinski habit, a jedina razlika primjetna je u njihovim licima. Nasuprot oltara svetog Nikole Tolentinskog smješten je onaj Gospe do Dobrog Savjeta. Oba oltaru imaju gotovo identičnu arhitekturu sa stupovima i zabatom, ali je sada umjesto mramornog reljefa u njegovom središnjem dijelu na

⁸⁶³ Montagu (1970:282-283)

⁸⁶⁴ Saiu Deidda (2000:215)

rastvorenu zavjesu od sivog mramora postavljena malena slika Gospe od Dobrog Savjeta. Na oltaru su smješteni kipovi blaženog Antonia della Torre i vjerojatno blaženog Augustina Novella.⁸⁶⁵ Iako oko gradnje ovog oltara zasad nisu poznati nikakvih arhivski podaci najvjerojatnije je bio podignut istovremeno s onim svetog Nikole Tolentinskog. Arhitektura oltara, kao i način klesanja kapitela, mramorne zavjese i kartuše jasno upućuje na Sebastijana Petruzzija.

Slika 332. Sebastiano Petruzzi, *Zagovor svetog Nikole Tolentinskog*, crkva svetog Jeronima, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 333. Pasquale Navone, *Zagovor svetog Nikole Tolentinskog*, San Nicolo da Tolentino, Genova, (preuzeto iz wikimedia commons)

Slika 334. Billy Nicolò Il Giovane, *Bogorodica s Djetetom i sveti Nikola Tolentinski*, Putignano (preuzeto iz Catalogo generale dei Beni Culturali)

⁸⁶⁵ Medved (2020c:593)

Slika 335. Sebastiano Petrucci, *Sveti Vilim Veliki*, oltar svetog Nikole Tolentinskog, crkva svetog Jeronima, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 336. Lorenzo Feliciati, *Sveti Vilim Veliki* (preuzeto iz Catalogo generale dei Beni Culturali)

Slika 337. Nepoznati slikar, *Sveti Vilim Veliki*, nekadašnji augustinski samostan, Rijeka, foto: D. Tulić

Međutim, kod izvedbe kiparske opreme čini se da je majstor najvjerojatnije ponovno surađivao s Marcom Chiereghinijem. Zbog razvidne sličnost kipova Petruzzija i Chiereghinija moguće je s oprezom pretpostaviti da je Sebastiano mogao svoju kiparsku formaciju započeti u njegovoj radionici. Isto tako možda je za dolazak Petruzzija u Rijeku ključnu ulogu imao upravo Chiereghini s kojim se susrećemo u gradu početkom šezdesetih godina 18. stoljeća. Stoga je ovom prilikom potrebno spomenuti i nepoznati podatak da je istovremeno s Petruzzijem u Rijeci boravio i Antonio Keregini koji se 18. kolovoza 1785. oženio Francescom Constantini na Trsatu.⁸⁶⁶ Tom prilikom je zapisano kako je on *filius Marci sculptoris*. U riječkoj Zornoj crkvi nalazi se mramorni kip svetog Ivana Nepomuka koji ima jasne poveznice s Petruzzijevim skulpturama.⁸⁶⁷ Njegova impostacija, kao i način definiranja vertikalnih nabora draperije uvelike podsjeća na kipove augustinskih svetaca s oltara svetog Nikole Tolentinskog. Također, pomalo bezizražajno lice svetog Ivana Nepomuka s plitko urezanom bradom i kosom ima isti klesarski senzibilitet za detalje kakve susrećemo na brojnim kiparovim djelima.

⁸⁶⁶ HDA, Matica Krizmanih ad god 1692 do godine 1918, Žendibena ad god. 1730 do godine 1800., Mertvih od godine 1737 do godine 1803 (275 (K4) 540), mikrofilm 130. Početkom 19. stoljeća u Rijeci se javlja Marco Keregini koji je bio sin Antonija i unuk kipara Marca Chiereghinija.

⁸⁶⁷ Postoji mogućnost da je mramorni kip mogla naručiti nova istoimena bratovština koja se javlja u Zornoj crkvi 1780. te da se on nalazio kod bratovštinske grobnice. Tamo je 26.9.1780. pokopana Vittorija de Zandonati. AZR, Libri Morti 1766-1815

Slika 338. Sebastiano Petruzzi i Marco Chiereghini, *Oltar Gospe od Dobrog Savjeta*, crkva svetog Jeronima, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 339. Sebastiano Petruzzi, *Sveti Ivan Nepomuk*, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

Isto tako riječki Ivan Nepomuk može se usporediti i s istoimenim kipom ispred Gradskih vrata u Gračišću, a kojeg je majstor izradio 1778. godine.⁸⁶⁸ Kod izvedbe riječkog kipa Petruzzi se uvelike ugleda na Chiereghinijev istoimeni kip s oltara svetog Antuna Padovanskog u Zornoj crkvi. Međutim, očita je slabija kvaliteta klesanja ponajprije u detaljima lica, ali i kod izrade svečeve rokete te reverende. Petruzzijev altaristički opus može se proširiti njegovim neprepoznatim djelom u crkvi Majke Božje od Porta u Bakru. Riječ je o prvom lijevom bočnom oltaru svetog Vinka Fererskog kojeg je 1783. podignuo bakarski plemić i brodovlasnik Francesco De Marochino.⁸⁶⁹ Oltar je uzdignut na jednu stubu, a na njegovom trapezoidnom stipesu smještena je kartuša. Retabl čine dva kompozitna stupa koja flankiraju oltarnu palu s prikazom svetog Vinka Fererskog. Na stupovima su postavljene volute na kojim su smještena dva mala anđela, a između njih se nalazi kvadratna atika zaključena lukom.

⁸⁶⁸ Tulić (2012:523)

⁸⁶⁹ Mažić (1937:5)

Slika 340. Sebastiano Petruzzi, *Oltar svetog Vinka Fererskog*, Majka Božja od Porta, Bakar, foto: D. Tulić

Bakarski oltar je ustvari reducirana verzija Petruzzijevog oltara iz župne crkve u Cresu i glavnog oltara u Gračišću. Isti obrazac majstor će ponoviti i godinu dana kasnije kod klesanja glavnog oltara župne crkve u Praputnjaku. Petruzzijev boravak u Rijeci iskoristili su i lokalni bogati trgovci koji su kod majstora naručivali kiparsku dekoraciju za pročelja svojih netom podignutih palača. Tako je između 1785. i 1786. riječki veleposlanik i trgovac duhanom Šimun Adamić izgradio novu palaču na prostoru Fiumare prema projektu Antona Gnamba.⁸⁷⁰ Stoga se ponovno nastavlja suradnja Gnamba i Petruzzija koji je zajedno sa svojom radionicom izradio kamenu dekoraciju pročelja klesanjem vodoriga na vijencu i zabatu palače. Također, kipar je isklesao i figuru ženske glave (personifikacija?) koja je smještena na mjestu zaglavnog kamena iznad vrata balkona. Naposljetku, s djelovanjem Petruzzija i njegove radionice mogu se povezati i dosad nepoznati kipovi svetog Ivana Evanđelista i Vinka Fereskog iz privatne zbirke u Hrvatskoj.

⁸⁷⁰ Majer Jurišić i Puhmajer (2016:137)

Slika 341. Sebastiano Petruzzi (Marco Chiereghini ?), *Personifikacija (?)*, kuća Adamić, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 342. Sebastiano Petruzzi i radionica, *Sveti Ivan Evanđelist*, privatna zbirka, Hrvatska, foto: M. Katić

Slika 343. Sebastiano Petruzzi i radionica, *Sveti Vinko Fererski*, privatna zbirka, Hrvatska, foto: M. Katić

Dosad nije bilo poznato da su Petruzzija i njegovu radionicu u nekoliko navrata angažirali i lokalni naručitelji s područja Kranjske. Tako se u župnoj crkvi svetog Jurja u Ilirskoj Bistrici nalazi glavni mramorni oltar s kipovima svetog Florijana i svetog Ivana Krstitelja.⁸⁷¹ O povijest same crkve nedostaju opsežniji podaci pa je tek poznato kako su za prezbiterij crkve 1686. bile nabavljene nove raskošne klupe, a da su bočni oltari nastali tijekom 1750-ih godina. Danas nije sačuvani izvorni izgled crkve jer je ona drastično restaurirana tijekom 1990-ih prema projektu Franca Kvaternika. Na kipu svetog Ivana Krstitelja primjetna je Petruzzijeva

⁸⁷¹ Vrišer (1983:179) Autor objavljuje fotografiju kipa svetog Florijana, ali ne ulazeći u njegovu detaljniju analizu. Ovom prilikom zahvaljujem svećeniku Rafku Klemenčiću na susretljivosti prilikom istraživanja.

uobičajena impostacija i tipizirano lice sveca te plitko klesanje brade i kose. Sa spomenutim stilskim odlikama susrećemo se na kiparovim djelima za nekadašnju zagrebačku katedralu ili Cres.⁸⁷²

Slika 344. Sebastiano Petruzzi i radionica, *Sveti Florijan*, crkva svetog Jurja, Ilirska Bistrica, foto: R. Klemenčić

Slika 345. Sebastiano Petruzzi i radionica, *Sveti Ivan Krstitelj*, crkva svetog Jurja, Ilirska Bistrica, foto: R. Klemenčić

U neposrednoj blizini Ilirske bistrice nalazi se maleno mjesto Obrov u kojem je smještena crkva posvećena Marijinom Navještenju. Iz šturih podataka je poznato da je crkva nastala početkom 15. stoljeća, a o čemu svjedoči i sačuvani zvjezdasto-rebrasti gotički svod u svetištu. U njega je krajem 18. stoljeća postavljen i novi barokni mramorni oltar koji se može uvrstiti u opus Sebastijana Petruzzija.⁸⁷³ Oltar je podignut na jednu stubu, a njegov trapezoidni stipes završava volutama. Središnji dio oltarnog nastavka sastoji se od dva para kompozitnih stupova koji flankiraju središnju nišu s mramornom grupom Navještenja. Na stupovima su postavljene volute s anđelima između kojih se nalazi atika. Kipovi svetog Petra i Pavla smješteni su na bočnim postamentima, a sastavni dio cjeline su i dva ophoda. Oltar iz Obrova dobro se uklapa u Petruzzijeva altaristička rješenja s kojima se srećemo na bočnom oltaru župne crkve u Pazinskim Novakima ili glavnom oltaru u Praputnjaku. Posebno se ističe žuta mramorna zavjesa koja je postavljena iznad središnje niše i uvelike podsjeća na onu raskošniju s Petruzzijevog glavnog oltara krčke benediktinske crkve Gospe od Anđela. S druge strane

⁸⁷² Ovom prilikom s oprezom bi majstoru i radionici trebalo pripisati i izvedbu oltara te tabernakula.

⁸⁷³ Vrišer (1983:98-99) Autor objavljuje fotografiju oltara te uz kratki opis navodi kako su kipovi slični onima u župnoj crkvi u Hruševici.

razvidna je sličnost kipova svetog Petra i Pavla s majstorovim djelima u Cresu, Zagrebu i Rijeci. Ipak, po vrsnoći klesanja izdvajaju se mramorni kipovi Bogorodice i anđela. Kod izvedbe Bogorodice primjetan je istovjetan način izrade uzvitlane draperije kakva se javlja i na Petruzzijevom anđelu s propovjedaonica u crkvi svete Marije od Pohoda na Dolcu. Također, obrovska Bogorodica uvelike podsjeća i na istoimeni prikaz s mramorne pale na riječkom oltaru svetog Nikole Tolentinskog, kao i na skulpturu Bogorodice od Ružarija iz župne crkve u Cresu.

Slika 346. Sebastiano Petruzzi, *Glavni oltar*, crkva Navještenje Bogorodice, Obrov, foto: M. Pintarić

Slika 347. Sebastino Petruzzi, *Glavni oltar*, crkva Navještenja Bogorodice, Obrov, foto: M. Pintarić

Konačno, u Petruzzijev opus potrebno je uvrstiti i glavni oltar crkve Prikazanja Marijina u Strunjanu.⁸⁷⁴ Ona se još spominje oko 1221. kada su se o njoj brinuli lokalni benediktinci. Nakon njihova odlaska iz obližnjeg Pirana crkva je pripala tamošnjim svećenicima. Poznato je da je obnovu crkve 1463. financirala bogata piranska plemkinja Osvalda Petronio Barcazza. Uz crkvu se veži i legenda kako se u noći s 14. na 15. kolovoza 1512. na vratima crkve dvojici vinogradara Giovanniju Grandiju i Pietru di Zagabriji ukazala Marija. Zbog toga je slikar Francesco Valerio oko 1520. izradio sliku koja prikazuje navedeni događaj. Kroz 17. stoljeće

⁸⁷⁴ Vrišer (1983:97.98)

crkva je proširena kada se naručuje i deset velikih platna s prizorima iz Marijina života. U 18. stoljeću je podignut novi glavni mramorni oltar da bi se na njega mogla smjestiti starija štovana slika. Oltar je uzdignut na dvije stube, a njegov pravokutni stipes je ukrašen reljefom Bogorodice. Iznad je postavljena lučna niša u kojoj je na sivu mramornu zavjesu smještena slika koju pridržavaju dva anđela. Sastavni dio oltara su i dva jednostavna pravokutna prolaza kojima se pristupa sakristiji. Vješto izrađena mramorna zavjesa pokazuje isti klesarski senzibilitet, kao i ona s glavnog oltara krčke benediktinske crkve ili oltara svetog Ivana Nepomuka u crkvi svetog Vida. S druge strane dva mramorna anđela koji pridržavaju sliku i dva anđela koji razgrću mramornu draperiju mogu se usporediti s Petruzzijevim anđelima na oltaru svetog Nikole Tolentinskog u Rijeci.

Slika 348. Sebastiano Petruzzi, *Anđeo*, oltar svetog Nikole Tolentinskog, crkva svetog Jeronima, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 349. Sebastiano Petruzzi, *Glavni oltar*, crkva Prikazanja Marijina, Strunjan, foto: M. Klemenčič

Slika 350. Sebastiano Petruzzi, *Glavni oltar*, crkva Prikazanja Marijina, Strunjan, foto: M. Klemenčič

3.1.8. Saverio Medelin

Danilo Klen je pronalaskom arhivskih dokumenata prvi spomenuo da je Saverio Medelin (1745. – 1803.) autor glavnog oltara župne crkve u Raklju.⁸⁷⁵ Majstor je ugovor o gradnji oltara sklopio 19. rujna 1766. u Barbanu s rakaljskom općinom na čelu sa županom Matom Percanom. Iz dokumenata se saznaje da su za podizanje bila ponuđena dva nacrti. Jedan je izradio Venecijanac Zuanne Napolachi, a drugi Saverio Medelin. Nakon vijećanja naručitelji su odlučili kako će se oltarni retabl izvesti prema Napolachijevom prijedlogu dok će stipes biti isklesan prema Medelinovom crtežu. Tada je s Medelinom dogovorena izrada oltara za cijenu od 430 dukata. Uz novac, majstoru je tijekom radova trebalo osigurati žitarice, vino i sir u protuvrijednosti 100 dukata koje će platiti mještani. Već je sljedeće godine 23. srpnja ponovno pročitani ugovor kada se Medelin obavezao smanjiti cijenu oltara za 20 dukata. Majstora se u svojim istraživanjima dotaknuo i Damir Tulić koji je u dotad skroman Medelinov opus uvrstio nekoliko novih djela. Altarist je prema narudžbi župnika Jakova Tijanića 1797. izradio glavni tabernakulski oltar u župnoj crkvi svetog Jurja na Trsatu.⁸⁷⁶ Isti je autor s Medelinom povezao i nekoliko oltara u Istri. Tako se majstoru mogu približiti lijevi i desni bočni (1783.) oltari u župnoj crkvi u Pomeru, kao i glavni te desni bočni oltar u župnoj crkvi u Filipani.⁸⁷⁷ Tulić navodi da bi se u Medelinov kiparski opus, osim dokumentiranih kipova svetog Tome i svetog Mateja na Trsatu, hipotetski mogli uvrstiti i kipovi svetog Lovre i svetog Ivana Evanđelista zajedno s glavnim oltarom u župnoj crkvi u Semiću.⁸⁷⁸ Naposljetku, autor ističe da je Medelin najvjerojatnije isklesao bočne oltare Svih Svetih i svetog Sebastijan (1793.) u župnoj crkvi u Bribiru te navodi nepoznati arhivski zapis da je majstor umro u Rijeci 13. studenog 1803. godine.⁸⁷⁹ Istovremeno je i Danko Šourek objavio dokumentirani Medelinov oltar na Trsatu te je u majstorov opus uvrstio kipove svetog Ignacija i Franje Borgije smještene na oltaru svetog Ivana Nepomuka u crkvi svete Jelene Križarice u Kastvu.⁸⁸⁰ Nekoliko novih arhivskih podataka

⁸⁷⁵ Klen (1964:32-33) Datumi rođenja i smrti majstora otkriveni su u kasnijim istraživanjima.

⁸⁷⁶ Tulić (2012:478-481) Na oltaru se nalazi majstorov potpis. Tulić (2017:360-361)

⁸⁷⁷ Tulić (2012:479) Autor predlaže kako je Medelin izradio stipes glavnog oltara u župnoj crkvi Marije Magdalene u Mutvoranu i prvi lijevi te desni oltar u župnoj crkvi u Krnici.

⁸⁷⁸ Tulić (2012:480) Autor spominje kako je Medelin vrlo vjerojatno izradio i tri kamena kipa na glavnom oltaru u župnoj crkvi u Grimaldi.

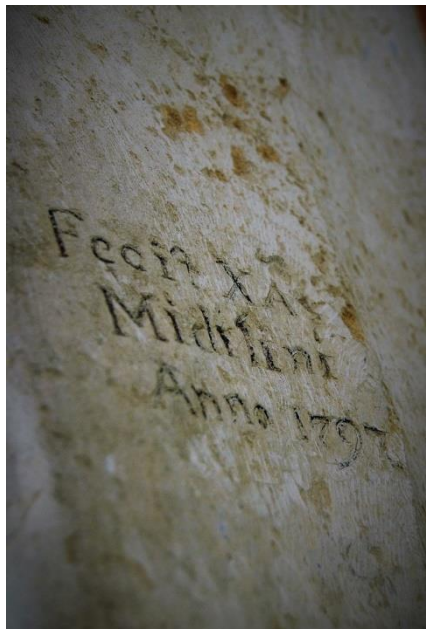
⁸⁷⁹ Damir Tulić je podatak o Medelinovoj smrti spomenuo prilikom javnog predavanja održanog 18.5.2017. pod naslovom „Mramorna Rijeka 18.stoljeća“.

⁸⁸⁰ Šourek (2012:210)

o Medelinu donosi i Bojan Goja koji navodi kako je „Saverio Medolin altarista in Fiume" 1798. radio oltarnu menzu za Bratovštinu svetog Kristofora u rapskoj katedrali.⁸⁸¹

Slika 351. Saverio Medelin, *Glavni oltar*, župna crkva svetog Jurja, Trsat, foto: D. Tulić

Slika 352. *Potpis Saverija Medelina na glavnom oltaru*, župna crkva svetog Jurja, Trsat, foto: D. Tulić

Novopronađeni arhivski zapis otkriva da je Saverio Medelin rođen 9. rujna 1745. u Rovinju.⁸⁸² Njegovi roditelji bili su Zuanne i Cattarina, a kao kumovi prilikom krštenja javljaju se Antonio Facchinetti i Antonija Angelini. Medelin je ubrzo kao mladić napustio rodni grad i otišao u Vodnjan iz kojeg najvjerojatnije dolazi u Rijeku pod nerazriješenim okolnostima. Iz dosad nepoznatog arhivskog dokumenta saznajemo kako je Medelin 21. travnja 1798. sudjelovao u sudskom procesu kojeg je pokrenuo Francesco Rubinich zbog sumnje na pronevjeru novca prilikom radova u župnoj crkvi u Mošćenicama.⁸⁸³ Uz Medelina, bio je pozvan i trideset osmogodišnji kamenoklesar Giuseppe Capovilla sin pokojnog Francesca porijeklom iz Kopra.⁸⁸⁴ Tako se saznaje da je Capovilla 31. srpnja 1791. u Rijeci potpisao

⁸⁸¹ Goja (2013:170)

⁸⁸² HDA, Libro de battezzati dell'anno MDCCXXXVIII (1738 – 1748) In Rovigno Diocesi di Parenzo (361), mikrofilm 64

⁸⁸³ DARi, Zbirka izvornog arhivskog gradiva (HR-DARi-133), K-15, fasc. 4.

⁸⁸⁴ Ovom prilikom je potrebno spomenuti i nepoznati podatak da je kamenoklesar Francesco Capovilla umro 21. rujna 1781. u gradu Krku gdje je i pokopan u tamošnjoj katedrali. HDA, Mortuorum anno a.n.d. MDCCXLVI. (1746-1818) (275 (K4) 258), mikrofilm 62 Giuseppe Capovilla je sudjelovao i u pripremanju projekta za izgradnju nove riječke pravoslavne crkve svetog Nikole. Matejčić (1982:511)

ugovor sa svećenikom Carlom Rupannijem i Francescom Thiepolom prema kojem se obavezo zajedno sa svojim bratom Pietrom za župnu crkvu isklesati propovjedaonicu i krstionicu. Tada je dogovoreno kako će gradnja propovjedaonice iznositi 320 dukata, a Capovilli je kod ugovaranja posla odmah bilo isplaćeno 100 dukata. Ostatak od 220 dukata je trebao dobiti nakon što radove privede kraju. Također, Capovilla je napomenuo da mu je za krstionicu u dva navrata sveukupno dano 150 dukata i da je sve bilo završeno do Uskrsa 1792. godine. Nakon Capoville, pred suca Francesca de Terzija je pristupio pedesetčetverogodišnji kamenoklesar Saverio Medelin koji je naveo da je rodom iz Rovinja te da je u Rijeci već tridesetak godina. Prema njegovim riječima on je 1791. bio angažiran za izvođenje neimenovanih građevinskih radova na župnoj crkvi prema projektu kojeg je izradio Ignazio Hencke. Medelin se trebao pobrinuti za nabavu kamena, a s naručiteljima je dogovorio i dnevnu plaću od 4 lire sve do završetka radova. Na samom kraju Medelin je priopćio sucu kako nije bilo nikakvih problema oko isplata, ali da niti u jednom trenutku nije potpisao nikakvu potvrdu da je dopremio kamen ili primio plaću.

Slika 353. Giuseppe i Pietro Capovilla, *Propovjedaonica*, župna crkva, Mošćenice, foto: M. Klemenčić

Slika 354. Giuseppe i Pietro Capovilla, *Krstionica*, župna crkva, Mošćenice, foto: M. Klemenčić

S druge strane Capovilla je sucu napomenuo da je potpisao potvrdu o primitku novca samo za propovjedaonicu. Iako zasad nije poznato kako je završio cjelokupni proces iz njega se saznaje

nekoliko novih podataka. Dosad nije bilo znano kako su Giuseppe i Pietro Capovilla autori propovjedaonice i krstionice u župnoj crkvi u Mošćenicama. Isto tako Medelin u svojem svjedočenju spominje da je u gradu već tridesetak godina što bi značilo da je u Rijeku došao oko 1768. i postoji velika mogućnost da je mogao biti povezan s Michelazzijevom radionicom. U literaturi je već spomenuto da se na Medelinovim oltarima primjećuje znatan utjecaj altarističkih rješenja Gaspara Albertinija (1727. – 1811.).⁸⁸⁵ Stoga je potrebno spomenuti nepoznati podatak daje Albertini početkom 1764. boravio u Rovinju, a tamo se i 15. veljače 1768. oženio Reginom Rocco.⁸⁸⁶ Prema tome možda je Medelin u rodnome gradu mogao biti povezan s radionicom piranskog altarista.

Temeljem stilske analize s majstorom se može povezati gradnja oltara Srca Isusova u župnoj crkvi u Veprincu. Oltar je uzdignut na jednu stubu, a njegov pravokutni stipes je ukrašen *rocaille* kartušom. Središnji retabl se sastoji od dva kompozitna kapitela koji flankiraju nišu i nose gređe. Iznad stupova su postavljene volute na kojima su smješteni anđeli, a između njih se nalazi atika. Na bočnim postamentima smješteni su kipovi svete Lucije i svetog Lovre. Altaristička rješenja na ovom oltaru mogu se povezati s Medelinovim djelima za župnu crkvu u Pomeru ili Filipani. Plošnost svetog Lovre, kao i njegovo shematsko grubo lice ima jasne poveznice s majstorovim kipom svetog Ivana Evanđeliste na glavnom oltaru župne crkve u Semiću.

⁸⁸⁵ Tulić (2012:480)

⁸⁸⁶ HDA, In hoc Libro quarto scribuntur sacri contractus nuptiales de presenti rvbini parentine diocesis (382), mikrofilm 71

Slika 355. Saverio Medelin, *Oltar Srca Isusova*, župna crkva, Mošćenice, foto: M. Pintarić

Slika 356. Saverio Medelin, *Sveti Ivan Evangelist*, župna crkva, Semić, foto: D. Tulić

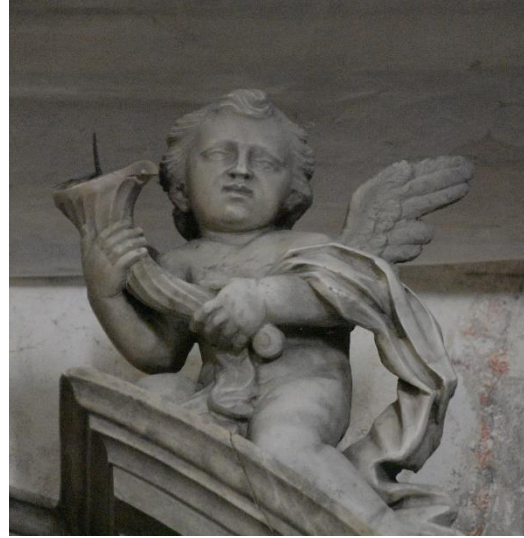
Slika 357. Saverio Medelin, *Sveti Lovro*, župna crkva, Mošćenice, foto: M. Pintarić

Nadalje, s Medelinovim djelima susrećemo se i u župnoj crkvi u Lovranu na oltaru Gospe Karmelske. Dosad nije bilo poznato da je za navedeni mramorni oltar ugovor potpisan 9. svibnja 1721. u Brseću između altarista Giuseppea Cavalierija i Giovannija Battiste Basilica koji je zastupao lovransku Bratovštinu Gospe Karmelske.⁸⁸⁷ Tom prilikom je dogovoreno da će majstoru za podizanje oltara biti sveukupno isplaćeno 1300 fiorina pod uvjetom da posao dovrši do kraja 1722. godine. Krajem 18. stoljeća Medelin je isklesao dva anđela koji su postavljeni na razlomljeni zabat oltara.

⁸⁸⁷ NAR, kutija 43. fasc. 6

Slika 358. Giuseppe Cavalieri, *Oltar Gospe Karmelske*, župna crkva, Lovran, foto: M. Pintarić

Slika 359. Saverio Medelin, *Anđeo*, oltar Gospe Karmelske, župna crkva, Lovran, foto: M. Pintarić

Naposljetku, potrebno je upozoriti i na kipove svetog Prima i svetog Roka te desnog anđela postavljenog na gređe unutrašnjeg stupa s glavnog oltara župne crkve svetog Križa u malenom mjestu Križ nedaleko Trsta. Starija crkva je sagrađena krajem 16. ili početkom 17. stoljeća jer je iz arhivskih izvora poznato da je posvećena 1628.⁸⁸⁸ Isto tako se navodi da se velika pregradnja crkva odvijala između 1766. i 1770. Glavni oltar koji je smješten u svetištu nije sačuvan u svojem izvornom obliku i postoji mogućnost da njegova kiparska oprema potječe s drugih demontiranih oltara tijekom 19. i 20. stoljeća.⁸⁸⁹ Međutim, već prije spomenuti kipovi uklapaju se u Medelinov kiparski rukopis.⁸⁹⁰ Plošna draperija svetog Roka te njegovo jednostavno lice s plitkim klesanjem kosa može se usporediti s kipovima svetog Ignacija i Franje Borgije iz Kastva te onim svetog Tome na Trsatu. Kip svetog Prima svojom impostacijom, oštro rezanim rubovima draperije i načinom izrade pužolikih uvojaka kose s primjetnim tragom svrdla, uvelike podsjeća na trsatsku skulpturu svetog Mateja. Naposljetku, potrebno je spomenuti da se na kipovima u Trstu, Rijeci i Kastvu primjećuje veliki utjecaj

⁸⁸⁸ Radole (2002:162)

⁸⁸⁹ Potrebno je spomenuti da bi kip svetog Ivana Žalosnog trebalo povezati s radionicom Sebastijana Petruzzija. S druge strane lijevi anđeo postavljen na unutarnji par stupa, kao i desni anđeo na voluti te mala anđeoska glavica na stipesu u obliku urne upućuju na autorstvo Antonija Michelazzija.

⁸⁹⁰ U opus Saverija Medelina potrebno je uvrstiti i glavni oltar u crkvi svetog Nikole u Velom Brgudu.

Sebastijana Petruzzija s kojim je Medelin najvjerojatnije i mogao surađivati tijekom 1770-ih i 1780-ih u Rijeci.

Slika 360., Saverio Medelin, *Sveti Roko*, sveti Križ, Križ kod Trsta (preuzeto iz Catalogo Generale dei Beni Culturali)

Slika 361. Saverio Medelin, *Sveti Toma*, župna crkva svetog Jurja, Trsat, foto: D. Tulić

Slika 362. Saverio Medelin, *Sveti Primo*, sveti Križ, Križ kod Trsta (preuzeto iz Catalogo Generale dei Beni Culturali)

Slika 363. Saverio Medelin, *Sveti Franjo Borgija*, župna crkva, Kastav, foto: D. Tulić

Slika 364. Saverio Medelin, *Anđeo*, oltar svetog Ivana Nepomuka, župna crkva, Kastav, foto: D. Tulić

Slika 365. Saverio Medelin, *Anđeo*, glavni oltar, sveti Križ, Križ kod Trsta (preuzeto iz Catalogo Generale dei Beni Culturali)

Slika 366. Sebastiano Petrucci, *Sveti Joakim*, oltar svetog Ivana Nepomuka, crkva svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 367. Saverio Medelin, *Sveti Toma*, župna crkva svetog Jurja, Trsat, foto: D. Tulić

Slika 368. Saverio Medelin, *Sveti Primo*, sveti Križ, sveti Križ kod Trsta (preuzeto iz Catalogo Generale dei Beni Culturali)

3.2. ZLATARI

3.2.1. Mattio Cortivo

U literaturi je zasad poznato tek nekoliko podataka o zlataru Mattiu Cortivu (oko 1680. – 1757.) čije se ime javlja na popisu obrtnika djelatnih u Rijeci 1726. godine.⁸⁹¹ On je 1731. sudjelovao u nabavi srebrnog kipa Bogorodice od Sedam Žalosti za istoimenu bratovštinu.⁸⁹² Za riječku povijesti posebno je bio važan njegov sin Ivan Krstitelj Cortivo, ujedno najpoznatiji teolog augustinskog samostana u Rijeci.⁸⁹³ Također, navodi se da je Cortivo bio vrlo ugledan zlatar u gradu, a 1706. oženio se Magdalenom Miller pokojnog Baltazara. Prilikom njegova vjenčanja kao svjedoci spominju se doktor Felice Bartol Gladić i ljekarnik Egidije Zanzmarchi.⁸⁹⁴

Upravo se iz dosad nepoznatog Cortivovog predženidbenog procesa saznaju vrlo bitni podaci pomoću kojih je moguće pobliže rasvijetliti razloge njegova dolaska u Rijeku. Tako su 9. rujna 1705. kod arhidakona Nicole Barchica pozvani trgovci Zuanne di Terzi građanin Rijeke rodom iz Lovrana i Francesco Persi iz Lovrana.⁸⁹⁵ Oni su trebali potvrditi da nema nikakvih prepreka koje bi onemogućile zlataru valjano sklapanje braka. Tada se saznaje da je Cortivo rodom iz grada Raba te da je njegov otac bio poznati trgovac na otoku. Terzi i Persi upoznali su majstora u Splitu 1702. gdje su često boravili zbog dopreme žita. U gradu je tada već bio i mladi Cortivo koji je 1701. postao šegrt u neimenovanoj zlatarskoj radionici. Nakon što je odradio trogodišnju poduku Cortivo je odlučio napustiti Split, a u tome su mu upravo pomogli lovranski trgovci. Tako se zlatar ukrcao na njihov brod koji je negdje u lipnju 1704. doplovio za Lovran. Nakon toga majstor se zaputio u Rijeku gdje se već nekoliko godina nalazio njegov brat Antonio u apotekarskoj bottegi Egidija Zanzmarchija. Baš je zahvaljujući Antoniu i Egidiju Mattio ubrzo otvorio i samostalnu zlatarsku radionicu u gradu. Dosad nije bilo poznato da je

⁸⁹¹ Jerman (2020:429) Godina rođenja i smrti majstora pronađena su tijekom istraživanja.

⁸⁹² Jerman (2020:429)

⁸⁹³ Medved (aug 491-502)

⁸⁹⁴ Medved (aug:491)

⁸⁹⁵ NAR, Libertatis concessae (Acta archidiaconatus Fluminensis) 1703-1780, spis 14.

14. travnja 1709. rođen njegov sin Antonio Georgio na čijem su krštenju prisustvovali Domenico Barcich i Antonia Russich.⁸⁹⁶

Majstorov boravak u gradu iskoristila je i riječka zalagaonica Monte di Pietà pa je tako često radio procjenu založenih predmeta od zlata i srebra. Cortivo je bio pozvan i kada je Antonia Peraz 15. listopada 1716. u zamjenu za novac predala određeni srebrni nakit i nekoliko predmeta.⁸⁹⁷ Bilo je riječ o srebrnim prstenima, manžetama, dva srebrna medaljona Agnus Dei, srebrnom križu i malom zvoncu, a što je prema mišljenju zlatara vrijedilo 214 fiorina. Osim što se njegovo ime nalazi na popisu riječkih obrtnika iz 1726. dosad nije bilo znano da je Cortivo od 1729. posjedovao jednu drvenu baraku ispred gradskih zidina za koju je plaćao godišnji porez od 10 fiorina.⁸⁹⁸ Majstor je bio član ugledne riječke bratovštine Gospe Žalosne u kojoj je 1721. obnašao funkciju tajnika da bi zatim 1729. bio pomoćnik tadašnjeg prefekta Francesca Summacampagne.⁸⁹⁹ Za vrijeme njihovog mandata je pokrenuta i nabava srebrnog kipa Bogorodice od Sedam Žalosti pa se tako zlatarevo ime spominje 1731. i na kartuši pričvršćenoj na glorijski od pozlaćenih zraka na stražnjoj strani skulpture.⁹⁰⁰ Cortivo je 1734. u ime članova bratovštine stanovitom zlataru Giovanniju predao 77 fiorina nakon što je dovršena izrada drugog piramidalnog relikvijara kojeg je naručila ova pobožna udruga.⁹⁰¹ Mattio Cortivo je umro 14. srpnja 1757. u dobi od 77 godina i bio je pokopan u grobnicu bratovštine Bezgrešno Začete u riječkoj augustinskoj crkvi svetog Jeronima.⁹⁰² Nakon majstorove smrti već su 25. srpnja njegova žena Magdalena i Giorgio Loy pokrenuli sudski proces da bi se riješili problemi oko nasljedstva imovine. Majstor je posjedovao jednu kuću koja se nalazila u ulici svete Marije tik do one obitelji Orlando. Tada se spominje da su supružnici Cortivo uvelike obnovili i pregradili obiteljsku kuću nakon potresa 1750. godine. Imovinskoj raspravi je prisustvovao i spomenuti trgovac Giorgio Loy čija je žena bila zlatareva kći Elena. Mattio je prilikom njihova vjenčanja Eleni predao miraz u vrijednosti od 1000 fiorina, a istu je svotu novaca dao i kćeri

⁸⁹⁶ HDA, Liber Baptismorum D: a 4 Janu: 1706 usq. Ad 31 Xbris 1720 Matrimoniorumo vero a 7 Jann: 1706 usq. Ad 24 Novem 1720 (275 (K4) 419), mikrofilm 96

⁸⁹⁷ DARI, Općina Rijeka (HR-DARi-32), Knjiga Monte di Pietà, str. 589., Procjena zlatara Mattia Cortiva 15.10.1716. (Prilog 68.)

⁸⁹⁸ DARI, Općina Rijeka (HR-DARi-32), kutija 396, spis 7.

⁸⁹⁹ ASV, Knjiga bratovštine Gospe Žalosne, str. 56-57

⁹⁰⁰ Tijekom 1738. u Hvaru se spominje Francesco Cortivo koji je očistio i popravio određene srebrne liturgijske predmete u hvarskoj stolnici. Zasad nije poznato je li riječki zlatar povezan s njim. Fisković (1990:204) Najvjerojatnije je riječ o istom Francescu Cortivu koji je umro u Rijeci 23. ožujka 1775., a prilikom njegove smrti se navodi da je bio iz Splita te da je imao 66 godina.

⁹⁰¹ Vidjeti poglavlje ovog doktorata 2.4.1. Bratovština Gospe Žalosne

⁹⁰² DARI, Trgovačko-mjenbeno sudište i pomorski konzulat Rijeka (HR-DARi-124), kutija 7, fasci kl bez numeracije

Monici Summacampagni. Također, Cortivo je 50 dukata namijenio augustinskom samostanu za služenje devetnice prilikom blagdana svetog Nikole Tolentinskog. Isto tako ostavlja i 30 dukata za podizanje buduće propovjedaonice u crkvi svetog Jeronima. Jasna je njegova povezanost s redovnicima s obzirom na to da je njegov sin bio visoko pozicionirani pripadnik reda. Na kraju se još spominje da je stanovitom Lenazu bilo potrebno predati 60 dukata, a isusovačkom seminaru 400 fiorina.

Zasad još uvijek nisu poznati arhivski dokumenti koji bi upućivali na moguće majstorove radove u Rijeci. On je već po dolasku u grad stekao veliki ugled s obzirom na to da se kao kumovi na krštenju njegove djece javljaju pripadnici riječkih aristokratskih obitelji. Majstor je bio zasigurno i u dobrim odnosima s riječkim kiparom Michelazzijem jer se spominje kao svjedok prilikom ugovaranja gradnje propovjedaonice (1731.) i oltara svetog Josipa (1733.) u nekadašnjoj isusovačkoj crkvi svetog Vida. Isto tako upravo je Cortivo prisustvovao ženidbi tek pridošlog slikara Giuseppea Paoluccija u prosincu 1729. godine u riječkoj Zornoj crkvi.⁹⁰³ Čini se da je Cortivo mogao imati određenu posredničku ulogu kod riječkih naručitelja da bi se angažirali mladi udomaćeni umjetnici poput Michelazzija. Naposljetku, tek se s oprezom može spomenuti moguća suradnja Cortiva i kipara na oltaru Gospe Karmelske u riječkoj Zornoj crkvi za čiji je stipes zlatar 1729. mogao izraditi pozlaćeni ukrasni disk s Marijinim monogramom.

Slika 369. Antonio Michelazzi i Mattio Cortivo (?), *Stipes oltara Gospe Karmelske*, Zborna crkva, Rijeka, foto: D. Tulić

⁹⁰³ HDA, Liber Baptismorum a 1 Jan: 1721 usq. Ad 23 Xbris 1733 Matrimoniorum a 15 Jan: 1721 usq. Ad 21 Xbris 1733, mikrofilm 96

3.2.2. Francesco Schenfeld

Ime zlatara Francesca Schenfelda ovom prilikom se po prvi puta uvodi u literaturu. Ovaj dosad nepoznati majstor javlja se u arhivskim izvorima 3. svibnja 1744. prilikom ženidbe Cattharinom Novak u bakarskoj župnoj crkvi.⁹⁰⁴ Tada se saznaje da je on porijeklom iz Salzburga i da mu je otac bio Christian Schenfeld. Međutim, zasad najvažniji arhivski dokument koji spominje majstora odnosi se na isplate u periodu od 1745. do 1750. za izradu šest piramidalnih relikvijara i komplet kanonskih tablica namijenjenih glavnom oltaru riječke Zborne crkve.⁹⁰⁵ Novac za nabavu liturgijskih predmeta osigurao je Pietro Felice Tremanini 1738. oporučno ostavivši 1000 fiorina za njihovu kupnju s napomenom kako relikvijari moraju biti poput onih u isusovačkoj crkvi svetog Vida.⁹⁰⁶ Ugovor s udomaćenim bakarskim zlatarom potpisali su senjski biskup Giovanni Antonio Benzoni i Tremaninijev nasljednik Pietro Rossi Sabbadini. Naručitelji su trebali Schenfeldu predati srebro za izradu navedenih predmeta, a određeno je da će mu za 1 venecijansku uncu utrošenog plemenitog metala biti isplaćena protuvrijednost od 10 lira.⁹⁰⁷ Majstor je u ožujku 1745. dobio 71 uncu srebra da bi mogao izraditi komplet kanonskih ploča koje je dovršio 24. prosinca iste godine kada mu je nakon provjere težine predmeta isplaćeno 622 lire. Istovremeno je drvorezbaru bilo dano 9 lira za tri drvene podloge na koje je zlatar pričvrstio srebrne okvire. Za dopremu predmeta iz Bakra u Rijeku bilo je potrošeno 15 lira, a Schenfeldu je zbog dobro obavljenog posla unutar dogovorenih okvira predano dodatnih 22 lire. Nakon toga je majstoru 20. travnja 1748. ustupljeno 150 unci srebra da bi mogao započeti s izradom šest piramidalnih relikvijara. Zlatar je 20. kolovoza 1749. završio s iskucavanjem i cizeliranjem srebrnog lima na što je utrošio 244 unci srebra u protuvrijednosti 2549 lira. Schenfeld je za svaki relikvijar izveo i kuglaste nožice ukrašene pozlaćenim bakrenim limom te snop zlatnih traka na koje je aplicirao srebrni IHS simbol. Neimenovanom riječkom drvorezbaru pak je za izradu 12 drvenih kućišta i dva putovanja u Bakar plaćeno 36 lira. Potrebno je spomenuti da se svaki relikvijar sastoji od 2 drvena kućišta, a sva su bila presvučena crvenim damastom za što je bilo izdvojeno 60 lira, a 12 staklenih spremnica nabavljeno je po cijeni od 12 lira. U isplatama je još zabilježeno da su

⁹⁰⁴ HDA, Liber Copulatorum ab anno 1739-1808 (275 (K4) 12), mikrofilm 4

⁹⁰⁵ DARi, Poglavarско namjesništvo (HR-DARi-4), busta 12, fascikl 442 M/2, Isplate zlataru Francescu Schenfeldu za šest piramida i komplet kanonskih tablica za riječku Zbornu crkvu (Prilog 69.)

⁹⁰⁶ Vidjeti poglavlje doktorata 2.1.5. Pietro Felice Tremanini

⁹⁰⁷ Jedna unca je kod Venecijanaca iznosila 29.8 grama Pazzi (1992:39-43)

za relikvijare kupljena i baršunasta pokrivala, a nakon dovršetka svih radova njihova je doprema u Rijeku plaćena 4 lire. Naposljetku, potrebno je spomenuti da je 15. srpnja 1750. nabavljeno i 12 šesterokutnih kutija (teka) za relikvije koje su naručitelji neimenovanom majstoru platili 99 lira.

Slika 370. Francesco Schenfeld, *Šest piramidalnih relikvijara*, Zborna crkva, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 371. Francesco Schenfeld, *Komplet kanonskih tablica*, Zborna crkva, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 372. Glavni oltar Zborne crkve 1932. na kojem su smješteni piramidalni relikvijari, Župni arhiv Zborne crkve, Rijeka, foto: M. Pintarić

Zahvaljujući dokumentiranim i sačuvanim liturgijskim predmetima za Zbornu crkvu sada se s majstorom može povezati i nekoliko drugih liturgijskih predmeta iz riječkih crkava. Tako je Schenfeld najvjerojatnije izradio četiri piramidalna relikvijara i komplet ekspozicijskog trona s dva svijećnjaka za riječke isusovce. Drveni tron se sastoji od profiliranog podnožja na kojem se nalazi postolje za izlaganje pokaznice, a nadvisuje ga srebrni baldahin. Svijećnjaci počivaju na trima pozlaćenim kuglama na koje se nastavlja izvijeno piramidalno podnožje i držak. Oni na vrhu završavaju postoljem za svijeću ukrašenim srebrnim istacima u obliku akantusovih listova. Na spomenutim predmetima javljaju se bliski elementi poput *rocaille* kartuša, ali i niz skoro pa identično isprepletenih vegetabilnih motiva. Isto tako na svim djelima je primjetna podjednaka zlatarska vještina iskucavanja i cizeliranja. Sve navedene stilske odlike primjećuju se i na piramidalnim relikvijarima za nekadašnju senjsku katedralu.⁹⁰⁸ Njih je najvjerojatnije mogao naručiti senjski biskup Benzoni s obzirom na to da je upravo on riječkim naručiteljima predložio zlatara Schenfelda. Naposljetku, osim isusovaca majstora su

⁹⁰⁸ Damir Tulić je ne znajući za zlatara Francesca Schenfelda predložio kako je isti majstor izradio relikvijare za riječku Zbornu crkvu i nekadašnju senjsku katedralu.

najvjerojatnije angažirale i riječke benediktinke za izradu piramidalnih relikvijara na kojima majstor ponavlja niz istih elemenata kakvi su prisutni na djelima za Zbornu crkvu.

Slika 373. Francesco Schenfeld, *Komplet ekspozicijskog trona s dva svijećnjaka*, Katedrala svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 374. Francesco Schenfeld, *Komplet relikvijara (4 predmeta)*, Katedrala svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 375. Francesco Schenfeld, *Piramidalni relikvijar*, detalj, Zborna crkva, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 376. Francesco Schenfeld, *Piramidalni relikvijar*, detalj, Katedrala svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 377. Francesco Schenfeld, *Ekspozicijski tron*, detalj, Katedrala svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 378. Francesco Schenfeld, *Piramidalni relikvijari*, nekadašnja senjska katedrala, Senj, foto: D. Tulić

Slika 379. Francesco Schenfeld, *Piramidalni relikvijar*, izvorno u riječkom benediktinskom samostanu, samostan San Daniele, Abano Terme, foto: M. Pintarić

3.2.3. Giovanni Battista Fanello

Venecijanski zlatar Giovanni Battista Fanello (oko 1701. – 1781.) u potpunosti je nepoznato ime u hrvatskoj literaturi. Prvi njegov spomen u Rijeci zabilježen je 25. listopada 1733. kada je u Zbornoj crkvi krštena njegova kćer Ursula Antonia. Nakon toga, javlja se 27. listopada 1738. prilikom angažmana od strane zalagaonice Monte di Pietà.⁹⁰⁹ On je tada procijenio predmete koje je predao kanonik Simone Benzoni, a njihova vrijednost bila je 240 dukata. Majstor je 4. travnja 1740. u svojoj kući koja se nalazila u ulici svetog Vida potpisao ugovor s Giuseppeom Deseppijem o trogodišnjem zlatarskom naukovanju njegova sina Antonia.⁹¹⁰ Tada se saznaje kako je Antonio ušao u radionicu 15. prosinca 1739., a Fanello se obavezaos osigurati novom šegrtu hranu, smještaj i odjeću. Isto tako mladi pomoćnik je imao mogućnost svakodnevnog učenja zanata od tada vrlo cijenjenog majstora školovanog u Veneciji. Giuseppe je nakon trogodišnje prakse Fanellu trebao isplatiti 40 dukata. Tom prilikom se navodi ukoliko Antonio odustane od šegrtovanja ili pobjegne od učitelja onda je zlataru trebalo istog trena predati spomenutih 40 dukata bez ikakvih sudskih procesa. Na samom kraju Fanello navodi da će se Antonio morati pažljivo brinuti o srebru i svim alatima u radionici. Majstor je 1740. postao član bratovštine Presvetog Sakramenta, a 29. siječnja 1744. rođen je njegov sin Francesco Saverio.⁹¹¹ O tadašnjem zlatarevom statusu u gradu svjedoči i činjenica da su kao svjedoci bili prisutni Helena Gerlicich i Francesco Munier, ujedno pripadnici riječkih plemićkih obitelji. Ubrzo nakon toga je Fanello zajedno sa zlatarom Lorenzom Zuzulichem bio prisutan prilikom ženidbe njegova pomoćnika Antonia Deseppija s Lucijom Volpi 13. veljače 1744. godine.⁹¹² Voditelji riječke zalagaonice Monte di Pietà ponovno su ga angažirali 12. rujna 1745. kada je Cattarina Matcovich predala predmete u vrijednosti 35 dukata ili 210 lira.⁹¹³ Zlatar je evidentirao pet srebrnih prstena, šest srebrnih manžeta, dvije koraljne ogrlice, jantarnu krunicu i jednostavnu medalju s prikazom svetog Franje Paulskog i svete Barbare. Iz arhivskih dokumenata se saznaje da je Fanello 10. svibnja 1753. potpisao ugovor s rektorom riječkog

⁹⁰⁹ DARI, Općina Rijeka (HR-DARI-32), Knjiga Monte di Pietà, str. 701.

⁹¹⁰ DARI, Javni bilježnici Rijeke (HR-DARI-823), VII. Ivan Krstitelj Lacković 1733.-1763., fasc. 5

⁹¹¹ HDA, Liber Baptismorum F: a 1 Jann 1734 usque 29 Jul: 1749 Matrimoniorum a 17 Jan: 1734 usq ad 7 Febb: 1756 (275 (K4) 421), mikrofilm 97

⁹¹² HDA, Liber Baptismorum F: a 1 Jann 1734 usque 29 Jul: 1749 Matrimoniorum a 17 Jan: 1734 usq ad 7 Febb: 1756 (275 (K4) 421), mikrofilm 97

⁹¹³ DARI, Općina Rijeka (HR-DARI-32), Knjiga Monte di Pietà, str. 723, Procjena zlatara Giovanniija Battiste Fanella 12.9.1745.

isusovačkog kolegija Mattiom Bascanom.⁹¹⁴ Rektor mu je dopustio eksploataciju ugljena u šumi na području Veprinca, a majstor je barkom prevezio sirovinu do svoje barake na Fiumari.

Dogovoreno je da će zlatar plaćati 55 lira za svaku pletenu košaru napunjenu ugljenom. Ukoliko bi tijekom transporta došlo do bilo kakve nezgode svu odgovornost je morao preuzeti Fanello koji se obavezao i novčano podmiriti moguću štetu. To se posebno odnosilo na skladištenje ugljena u luci iz predostrožnosti da ne bi izbio požar. Majstoru je 1758. postao riječki građanin nakon što je njegova molba odobrena na sjednici gradskog vijeća.⁹¹⁵ Fanello je ugovor s isusovcima obnovio u siječnju 1763. kada mu je ponovno dozvoljeno vađenje ugljena na period od tri godine.⁹¹⁶ Tom prilikom se saznaje da je majstor godišnje u Rijeku dopremao između 400 do 500 kilograma sirovine. Iste godine je početkom ožujka boravio u rodnoj Veneciji da bi preko svojih veza za riječki kolegij nabavio pobožne sličice Čudotvornog raspela. Tamo je angažirao Lorenza Waiza koji je već 24. ožujka poslao pismo rektoru kako se nada da su zadovoljni odrađenim poslom.⁹¹⁷ Fanello je Waizu najvjerojatnije predao bakrenu ploču s prikazom Čudotvornog raspela koju je prema slavnom bakrorezu Nikole Šubarića izradila venecijanska grafičarka i časna sestra Isabella Piccini. Giovanni Battista Fanello preminuo je 31. kolovoza 1781. s navršениh 80 godina i bio je pokopan u riječkoj Zbornoj crkvi u grobnicu bratovštine Ivana Nepomuka.⁹¹⁸ Nakon zlatareve smrti svu imovinu je naslijedila njegova žena Elena rođena Vlach. Ona je sastavila oporuku 26. svibnja 1787. iz koje se saznaje još nekoliko podataka o Fanellovoj obitelji.⁹¹⁹ Njegov sin Mattio živio je u Beču gdje je završio studij medicine, a drugi sin Giorgio bio je pripadnik riječke augustinske zajednice. Elena je u testamentu naredila svojim nasljednicima da je kanoniku Zborne crkve potrebno predati 2 lire, a riječkoj ubožnici 10 fiorina. Također, za spas njene duše trebalo se održati 100 misa za što je namijenila 100 dukata. Svojoj neimenovanoj sluškinji odlučila je ostaviti krevet i svu odjeću. Iz oporuke se saznaje da su supružnici Fanello imali još djece pa se navode sinovi Gianbattista i Luigi te kćer Margareta. Naposljetku, potrebno je spomenuti da su svjedoci prilikom sastavljanja oporuke bili nepoznati zlatari Simon Craiz i Andrea Serena. Zasad nisu poznati arhivski podaci o majstorovim zlatarskim radovima pa se tek s velikim oprezom može spomenuti da se možda iza stanovitog zlatara Giovannija koji je 1733. i 1734. za riječku

⁹¹⁴ HDA, Isusovački samostan u Rijeci (HR-HDA-663), kutija 58, fasc. 22

⁹¹⁵ Viezzoli (1932:145) Autor spominje kako je u Fanellovoj radionici šest godina radio Antonio Filinich.

⁹¹⁶ HDA, Isusovački samostan u Rijeci (HR-HDA-663), kutija 58, fasc. 34.

⁹¹⁷ HDA, Isusovački samostan u Rijeci (HR-HDA-663), kutija 57, fasc. 13., Pelc (2015:55-57)

⁹¹⁸ AZR, Liber Morti 1766-1785

⁹¹⁹ DARI, Magistarski sud Rijeka (HR-DARi-120), kutija 360

bratovštinu Gospe Žalosne izradio dva piramidalna relikvijara krije upravo Venecijanac Giovanni Battista Fanello.⁹²⁰

⁹²⁰ O narudžbama bratovštine Gospe Žalosne vidjeti poglavlje 2.4.1. Bratovština Gospe Žalosne

3.2.4. Gaspare Anderlich

Gaspare Anderlich još je jedan dosad nepoznati zlatar u literaturi s kojim se na temelju novopronađenih arhivskih dokumenata može povezati nekoliko liturgijskih predmeta u riječkoj Zbornoj crkvi.⁹²¹ Naime, zlatar je 4. lipnja 1755. s arhiđakonom Pietrom Svilocosijem dogovorio izradu dva kaleža. Zatim mu je već idućeg dana predano 12 unci starog srebra da bi mogao početi s izradom nove monstrance-relikvijara za ampulu krvi što je potekla iz Čudotvornog raspela iz riječke crkve svetog Vida. Na dva kaleža zlatar je utrošio sveukupno 49 unci srebra, a navedenog dana 1755. predano mu je 135 fiorina. Nakon toga mu je 27. veljače 1756. za nastavak radova na monstranci-relikvijaru dano novih 50 unci srebra kada je primio i prvu isplatu od 95 fiorina, a ostatak od 90 fiorina dobio je 20. rujna 1756. godine. Velika je vjerojatnost da je riječ o sačuvanoj monstranci koja počiva na kružnom podnožju istaknutog valovitog oboda na kojemu su iskucani florealni motivi. Podnožje se visoko izdiže u držak s nekoliko ukrasnih međuprstena i nodusom u obliku vaze. Ovalna staklena spremnica obrubljena je srebrnim okvirom, a u drugom se planu nazire pozlaćeni okvir s viticama i grozdovima na kojemu su pričvršćene figure pet anđela što u rukama nose instrumente Kristove muke. Upravo i ikonografski motivi na monstranci ukazuju na to da je izvorno upravo mogla biti namijenjena za ampulu krvi Čudotvornog raspela, a sredinom 20. stoljeća je najvjerojatnije prepravljena u euharistijsku monstrancu kada je u nju umetnuta jednostavna lunula za hostiju. U kompletu s monstrancem bio je i kalež na čijoj se površini podnožja ističu tri figure malenih putta koji u rukama nose križ, koplje sa spužvom te šibu. Drugi kalež kojeg je majstor izradio počiva na kružnom podnožju koje je ukrašenom trima anđeoskim glavicama izvedenima unutar elementa školjke. Isti dekorativni elementi s reljefnim glavicama anđela javljaju se i na nodusu u obliku obrnute kruške. U dokumentu se spominje i srebrni križ pa postoji velika mogućnost kako je riječ o sačuvanom oltarom križu s figurom raspetog Krista ispod koje je reljefna figura Bogorodice.⁹²² Iste godine kada je radio na liturgijskim predmetima majstoru je 16. listopada 1756. krštena kćer Maria Theresia, a tom prilikom se kao svjedok navodi zlatar Antonio

⁹²¹ Kobler (1896c:143) Bilješku o Anderlichu donosi Kobler koji spominje da je bio zlatar koji se javlja u Rijeci 1750. godine. NAR, kutija bez numeracije, razasuti spisi

⁹²² Jerman (2020:428-430) Navedeni predmeti su ispravno povezani s nepoznatom riječkom zlatarskom radionicom.

Deseppi.⁹²³ Anderlichu je krajem lipnja 1764. plaćeno 7 dukata za čišćenje Schenfeldovih šest piramidalnih relikvijara namijenjenih glavom oltaru Zborne crkve.⁹²⁴ Potrebno je spomenuti i krštenje njegova sina Felicea Ferdinanda 31. svibnja 1769. u riječkom Duomu.⁹²⁵ U izvještaju rektora riječkog kolegija Francesca Cortiva sastavljenog 1773. navodi se da je zlatar Gaspare Anderlich bio angažiran za izradu deset srebrnih svijećnjaka.⁹²⁶ Isusovci su mu za taj posao predali 147 unca srebra. Rektor tada piše da je majstor dosad izradio šest svijećnjaka s kojima su naručitelji bili zadovoljni, ali su za posljednja četiri tražili određene izmjene. Tako je odlučeno da zlatar treba pozlatiti krunasta postolja za svijeće. Istovremeno je dogovoreno kako će pozlatiti postolja i na ostalih šest već završenih svijećnjaka za što je trebao dobiti dodatnih 7 dukata. Tijekom 1773. i 1774. Anderlichu je sveukupno isplaćeno 334 lire za radove na svijećnjacima.⁹²⁷

⁹²³ HDA, Liber Baptismorum F: a 1 Jann 1749 usque 29 Jul: 1769 Matrimoniorum a 17 Jan: 1753 usq ad 7 Febb: 1776 (275 (K4) 422), mikrofilm 97

⁹²⁴ NAR, kutija bez numeracije, razasuti spisi. Isplata 7 dukata zlataru Gasparu Anderligu (Prilog 71.)

⁹²⁵ HDA, Liber Baptismorum F: a 1 Jann 1749 usque 29 Jul: 1769 Matrimoniorum a 17 Jan: 1753 usq ad 7 Febb: 1776 (275 (K4) 422), mikrofilm 97

⁹²⁶ HDA, Isusovački samostan Rijeka (HR-HDA-663), B-438

⁹²⁷ Tijekom istraživanja nisu pronađeni navedeni svijećnjaci.

Slika 380. Gaspare Anderlich, *Monstranca u obliku relikvijara za ampulu krvi što je potekla iz Čudotvornog raspela iz crkve svetog Vida, Zborna crkva, Rijeka*, foto: M. Jerman

R i j e k a Crkva sv Marije (Assunta)
 Pokaznica od srebra, prva pol. 18 st
 foto: M. Davila - Zgb, 1949 g.

Slika 381. *Monstranca*, 1949., Konzervatorski odjel u Rijeci

Slika 382. Gaspare Anderlich, *Kalež*, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Jerman

Slika 383. Gaspare Anderlich, *Kalež*, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Jerman

Slika 384. Gaspare Anderlich (?), *Oltarni križ*, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Jerman

3.3. ARHITEKTI, INŽENJERI I GRADITELJI

3.3.1. Giacomo Briano i Francesco Olivieri

Nedugo nakon dolaska isusovaca u Rijeku sredinom dvadesetih godina 17. stoljeća započet će gradnja jednog od najznačajnijih ranobaroknih kompleksa na istočnoj obali Jadrana.⁹²⁸ Red je već 1629. odlučio sagraditi novu crkvu i kolegij unutar utvrđenog grada na jugoistočnom prostoru uz more gdje se nalazila stara crkva sveta Tri kralja i kula Sokol. Nakon što su postupno otkupili predviđeni teren za gradnju započela je izrada projekta crkve i kolegija. Njega je osmislio i potpisao isusovački arhitekt Giacomo Briano iz Modene. On je prije toga bio angažiran na gradnjama u rodnome gradu, ali i na isusovačkim kompleksima u dalekoj Poljskoj.⁹²⁹ Arhitekt je stupio u isusovački red 1607. kada je tražio i dopuštenje za pisanje komentara o slavnim teoretičarima i arhitektima, ali general reda nije udovoljio njegovim zahtjevima. U razdoblju od 1613. do 1621. Briano projektira kolegij u Mirandoli, zatim je nekoliko godina boravio u Poljskoj gdje je bio angažiran na gradnji crkve u Lucku u Lwowu te isusovačke crkve u Sandomierzu.⁹³⁰ Nakon toga 1621. ponovno vodi radove na kolegiju u Mirandoli te radi nacрте isusovačkog kolegija u Premyslu u Poljskoj.⁹³¹ Za nastanak riječkog projekta bio je ključan Brianov boravak u Trstu od 1627. do 1630. godine. Arhitekt se ponajprije iskazao u projektiranju longitudinalnih crkava poput one isusovačkog reda u Trstu (1627.), a isti je obrazac slijedio i kod planiranog riječkog kompleksa 1633. godine.⁹³² Međutim, kada se zbog velikih problema s podzemnim vodama moralo odustati od predviđene prvotne lokacije Briano je morao uvelike izmijeniti izvorni nacrt. Tako je oko 1635. izradio u potpunosti novi projekt prema kojem je buduća crkva svetog Vida trebala biti smještena na prostoru uz sjeverni gradska vrata i kaštel. Zbog limitiranosti terena Briano je riječkim isusovcima predložio izvedbu centralne crkve s kupolom. Temeljni kamen položen je nakon konačnog odobrenja iz Rima 15. lipnja 1638. kada je i započela gradnja pod vodstvom Francesca Olivierija.⁹³³

⁹²⁸ O isusovcima vidjeti poglavlje ovog doktorata 2.3.2. Isusovci.

⁹²⁹ Paszenda (1972:213-215)

⁹³⁰ Betlej (2003:17-23)

⁹³¹ Betlej (2004:23-32), Betlej (2002:271-281), Szulakowska (2018:101-103)

⁹³² Levaj (2016:98)

⁹³³ Matejčić (1994:25-26)

Majstor je još najvjerojatnije krajem 1637. sa svojim pomoćnikom Lucom i rektorom Leonardom Bagnom obišao Martinšćicu, Kastavštinu, Mošćenice i kamenolom svetog Martina kako bi pronašli kvalitetan kamen za podizanje crkve.⁹³⁴ Na kraju su odlučili da će se materijal vaditi iz kamenoloma svetog Martin u okolici Rijeke. Iz objavljenog nedatiranog spisa saznaje se da je potraga za dobrim kamenom trajala mjesec i pol dana i da se u tom periodu nisu radila nikakva iskapanja.⁹³⁵ Majstor je izradio i maleni sadreni model budućih pilastara na pročelju crkve kojeg je odobrio rektor, a za što je Olivieriju bilo plaćeno 6 lira. Međutim, dosad nije bilo spomenuto da je Oliveri prvi ugovor s rektorom potpisao 6. veljače 1638. godine.⁹³⁶ Bagno se obavezo da će majstoru osigurati kuću za stanovanje, ali i prikladno mjesto na kojem će moći obrađivati kamen. Oliveri je materijal morao isključivo vaditi iz kamenoloma svetog Martina o svojem trošku te ga zatim barkom prevoziti do riječke luke odakle su ga njegovi pomoćnici dopremali do gradilišta. Također, on se prilikom izrade kružnih baza stupova, kao i samih stupova te pilastara u potpunosti morao pridržavati odobrenog modela i nacрта. Isto tako stupovi i pilastri morali su biti obrađeni i uglačani do najsitnijih detalja. S druge strane isusovci su trebali nabaviti ostatak potrebnog materijala, kao i određene neimenovane alate za njegovu obradu. Naposljetku je dogovoreno da će majstor imati dnevnu plaću od 5 lira sve do završetka radova. U jeku gradnje 1641. riječkim isusovcima je stigao prigovor iz Rima da se previše novaca troši na kvalitetnu kamenu oplatu pa se general reda Vitelleschi bojao da će ponestati sredstava za dovršetak crkve.⁹³⁷ Kako se cjelokupna gradnja odužila Olivieri se već polako počeo udomaćivati u gradu pa je tako potrebno spomenuti neobjavljeni podatak da se majstor 27. listopada 1642. oženio s Annom Morelli.⁹³⁸ Tom prilikom se saznaje da je on zapravo porijeklom iz Ancone. Stoga je sada jasno da je iz rodnog grada došao na područje Furlanije najvjerojatnije u potrazi za novim naručiteljima i poslovima. Isto tako netočna je informacija da se Oliveri u gradu zadržao svega četiri godine. Njegov je zasad posljednji spomen u Rijeci zabilježen 6. prosinca 1648. kada je u Zbornoj crkvi krštena njegova kćer Francisca.⁹³⁹ Čini se kako je Olivieri uspio većim dijelom sagraditi crkvu koja je 1650. bila dovršena u tolikoj mjeri

⁹³⁴ Matejčić (1994:26-27)

⁹³⁵ Budicin, Leideck i Perinčić (2019c:130-132)

⁹³⁶ DARI, Općina Rijeka (HR-DARi-32), I-123 Knjiga raznih spisa i ugovora isusovačkog kolegija, str. 126-128.

⁹³⁷ Vanino (1987:252)

⁹³⁸ HDA, Liber Baptismorum B a 1 Februarij 1635 usq ad 31 Xbris 1674 Matrimoniorum a 21 Febbbb. 1635 usque ad 28 Decemb: 1674 Confirmatorum ab anno 1632 usque ad annum 1645 (275 (K4) 417), mikrofilm 95

⁹³⁹ HDA, Liber Baptismorum B a 1 Februarij 1635 usq ad 31 Xbris 1674 Matrimoniorum a 21 Febbbb. 1635 usque ad 28 Decemb: 1674 Confirmatorum ab anno 1632 usque ad annum 1645 (275 (K4) 417), mikrofilm 95 Potrebno je spomenuti kako je 12. kolovoza 1646. krštena i njegova kćer Ursula.

da se u jednom njezinom manjem navedenom prostoru moglo vršiti bogoslužje. Majstor je nakon Rijeke otišao u Ljubljanu gdje je 1650. potpisao ugovor za dovršetak gradnje samostana i crkve tamošnjih klarisa.⁹⁴⁰ Nakon što je majstor napustio gradilište sve poslove je preuzeo Bartol Winterleiter, a prva faza crkve završena je 1659. kada je održana i velika svečana procesija prilikom prijenosa Čudotvornog raspela iz crkve svetog Roka u crkvu svetog Vida.

Slika 385. *Nekadašnja isusovačka crkva svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić*

Osnovno obilježje prve faze gradnje crkve svetog Vida je njezin naglašeni centralni oktogonalni prostor koji se arkadno rastvara prema nižim ovalnim kapelama. Otvore kapela obrubljuju pilastri i lukovi, a ispred njih su smješteni veliki tročetvrtinski toskanski stupovi koji nose trabeaciju. Prema izvornom projektu kapele su trebale biti osvijetljene kroz pravokutne i okrugle prozore, ali su nakon kasnijih preinaka izvornog nacrtu postavljeni veliki termalni

⁹⁴⁰ Seražin (2014:14)

prozori.⁹⁴¹ Središnji ulazni rizalit ističe se reprezentativnim portalom s toskanskim stupovima i timpanom. U literaturi je već istaknuto kako se Briano prilikom projektiranja riječke isusovačke crkve mogao poslužiti Serlijevim predloškom oktogonalnog hrama, kao i Brunelleschijevom nedovršenom crkvom Santa Maria degli Angeli u Firenci.⁹⁴² Bliskost s projektom slavnog renesansnog arhitekta primjetna je u tlocrtnoj dispoziciji i sličnim proporcionalnim odnosima između centralnog prostora i kapela povezanih uskim prolazima.⁹⁴³

⁹⁴¹ Levaj (2016:93)

⁹⁴² Kudiš (1994:274-280) Argumentirano je korigirana teza da je crkva svetog Vida projektirana pod utjecajem venecijanske crkve Santa Maria della Salute te se navodi utjecaj Serlijevih traktata. Levaj (2016:98-100) Iznijeta je teza o Brianovom ugledanju na crkvu Santa Maria degli Angeli u Firenci.

⁹⁴³ Levaj (2016:99-100)

3.3.2. Obitelj Martinuzzi

Dolazak obitelji Martinuzzi u Rijeku sredinom 1720-ih povezan je s dovršenjem isusovačke crkve svetog Vida. Najviše arhivskih podataka o tijeku samih radova donosi Radmila Matejčić. Ona spominje da je prije obitelji Martinuzzi u grad bio pozvan majstor Pietro Francesco Carlone. On je pregledao postojeće stanje crkve te izradio troškovnik budućih radova.⁹⁴⁴ Majstor je tada isusovcima do najsitnijih detalja opisao na koji način bi se trebala podići kupola. Međutim, redovnici su odlučili da je potrebno izmijeniti prvotni Brianov nacrt pa su tako od Carlonea tražili da u novi projekt implementira i gradnju galerija. On nije pristao izvršiti spomenuti zadatak jer je smatrao da su kapele preniske i da bi takva intervencija mogla ozbiljno ugroziti temelje crkve. Ipak, naručiteljima je ponudio mogućnost podizanja galerija samo u prostoru svetišta.⁹⁴⁵ Nakon što su odbili Carloneov projekt u literaturi se navodi da su redovnici angažirali graditelja Bernardina Martinuzzija (1669. -1735.) iz Gradisce d'Isonzo.⁹⁴⁶ Majstor je odmah izradio proračun troškova za podizanje kupole te je prema želji isusovaca predvidio i one za dogradnju galerija. Martinuzzi je u svojem obrazloženju naveo da je poslove na krovu već bio započeo Pietro, ali ih nije dovršio.⁹⁴⁷ Također, Matejčić navodi da je gradišćanskom graditelju prilikom radova na svetom Vidu pomagao sin Giovanni (oko 1708. – 1735.), a cjelokupni posao je bio završen krajem 1725. kada je crkva povišena gradnjom galerija, kupole, tambura i lanterne.⁹⁴⁸

Međutim, novopronađeni arhivski podaci upućuju na to da je najvažniju ulogu u projektiranju galerija i podizanju kupole mogao imati arhitekt Carlo Martinuzzi (oko 1673. - 1726.). Dosad nije bilo poznato da je već 8. travnja 1724. Carlo uputio kratak dopis rektoru da je potrebno platiti 50 fiorina Martinu Sumrecheru za nabavu željeza korištenog prilikom gradnje crkve svetog Vida.⁹⁴⁹ Arhitekt Martinuzzi se iz rodne Furlanije 1698. preselio u Ljubljanu gdje je prvotno izradio nerealizirani projekt za obnovu ljubljanske stolnice.⁹⁵⁰ Nakon toga je u kranjskoj prijestolnici radio novo isusovačko sjemenište, gradsku vijećnicu te uršulinski samostan i crkvu. Oko 1720. odlazi u Trst da bi sudjelovao na gradnji novog lazareta i obnovi

⁹⁴⁴ Matejčić (1982:475)

⁹⁴⁵ Matejčić (1982:475)

⁹⁴⁶ Matejčić (1994:30), Budicin, Leideck i Perinčić (2019c:118-122)

⁹⁴⁷ Matejčić (1994:30)

⁹⁴⁸ Matejčić (1994:31)

⁹⁴⁹ HDA, Isusovački samostan Rijeka (HR-HDA-663), kutija 58, fasc. 22

⁹⁵⁰ Seražin (2001:83-102)

luke. Prije spomenuti arhivski dokument o Carlovom boravku u Rijeci 1724. hipotetski otvara mogućnost da je arhitekt možda mogao istih godina raditi i na riječkom lazaretu pa su se redovnici nakon svađe s Pietrom Francescom Carloneom obratili upravo njemu.⁹⁵¹ Također, Carlo je boravio i na isusovačkom posjedu u Kastvu gdje je dobio zadatak da projektira kaštel od čije se gradnje odustalo zbog previsokih troškova.⁹⁵² Isto tako arhitekt je početkom prvog desetljeća 18. stoljeća radio za ljubljanske isusovce pa su i oni možda mogli imati određeni utjecaj na Carlov dolazak u Rijeku. Potrebno je i spomenuti da se u nedatiranom troškovniku oko dovršetka gradnje crkve spominje samo arhitekt „Sig. Martinucci”.⁹⁵³ Stoga sve upućuje na to da je Carlo zbog obima posla najvjerojatnije u Rijeku pozvao Bernardina koji je 1720. zajedno sa stanovitim Carlom iz Milana vodio gradnju novog kora i transepta koparske katedrale.⁹⁵⁴ Tako je Bernardino kao iskusni *proto* mogao imati određenu graditeljsku ulogu prilikom radova na svetom Vidu. Zasad nisu poznate preciznije rodbinske veze između dvojice majstora, ali prema godinama rođenja vjerojatno su bili braća ili rođaci. S Bernardinom je došao i njegov sin Giovanni koji se oženio u riječkoj Zbornoj crkvi 28. prosinca 1725. Cattarinom Depauli, a upravo se tom prilikom kao svjedok navodi Carlo Martinuzzi.⁹⁵⁵ Giovanni je nakon dovršetka svetog Vida ostao živjeti u Rijeci pa se ponovno ženio 29. siječnja 1742. Mariom Tomasich i tada se navodi da je sin pokojnog Bernardina Martinuzzija.⁹⁵⁶ Giovanni se spominje i 15. travnja 1752. kada je radio procjenu kuće nakon smrti Pietra Tudorovicha.⁹⁵⁷ Bilo je riječ o obiteljskoj kući u kojoj je povremeno boravio i arhiđakon Nicola Tudorovich, a prema Giovanniju njezina je vrijednost iznosila 18 414 lira. Udomaćeni majstor je 19. prosinca 1753. u svoju kuću u ulici svetog Vida pozvao gradskog notara Giovannijsa Lackovicha da bi sastavio oporuku.⁹⁵⁸ Svojim je nasljednicima naredio da ga pokopaju u crkvi svetog Jeronima u obiteljskoj grobnici njegove prve žene Cattarine. Zbornoj crkvi je ostavio 2 male lire, a sva majstorova osobna imovina trebala je pripasti njegovoj tadašnjoj ženi Mariu. Iz testamenta se saznaje kako su supružnici imali malodobnog sina Giuseppea i kćeri Ursulu te Cattarinu. U vrlo

⁹⁵¹ Viezzoli (1932:8) Spominje se da je 1714. Carlo Martinuzzi pregledavao stanje ceste Ljubljana – Rijeka.

⁹⁵² Matejčić (1981:71)

⁹⁵³ Matejčić (1990:30) Navodi se kako se u arhivskom zapisu spominje ime Bernardina Martinuzzija. Zbog toga je potrebno spomenuti kako se prilikom ponovnog uvida u dokument ustanovilo da se spominje samo prezime stanovitog arhitekta Martinuzzija.

⁹⁵⁴ Seražin (2004:183)

⁹⁵⁵ Matejčić (1994:39) Spominje se ženidba, ali se ne donosi točan datum. Isto tako ne navodi se da je zapravo riječ o arhitektu Carlu Martinuzziju iz Ljubljane.

⁹⁵⁶ Matejčić (1994:39) Vjerojatno je ovaj indirektan podatak o Bernardinu Martinuzzija naveo autoricu da troškovnik u kojem se spominje „Sig. Martinucci” poveže s Bernardinom.

⁹⁵⁷ DARI, Poglavarstvo namjesništvo (HR-DARI-4), busta 14, fascikl 51.

⁹⁵⁸ DARI, Magistarski sud Rijeka (HR-DARI-120), kutija 361, spis 152.

kratkaj oporuci na samom kraju obavezuje ženu Mariu kako se treba pobrinuti za miraz prilikom vjenčanja njihovih kćeri. Zbog teške bolesti koja ga je prikovala za krevet Giovanni Martinuzzi je umro istoga dana u dobi od 45. godina.⁹⁵⁹

Slika 386. Carlo Martinuzzi, *Galerije nekadašnje isusovačke crkve svetog Vida*, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 387. Carlo Martinuzzi, *Kupola i lanterna nekadašnje isusovačke crkve svetog Vida*, Rijeka, foto: M. Pintarić

⁹⁵⁹ Matejčić (1994:39)

3.3.3. Francesco Saverio de Bonomo

Dolazak vojnog inženjera Francesca Saverija de Bonoma početkom 1750. u Rijeku povezan je s gradnjom tvornice voska i budućeg kompleksa rafinerije šećera kojom je upravljala Povlaštena tršćansko-riječka kompanija.⁹⁶⁰ On je došao zajedno s direktorima iz Trsta da bi prvenstveno pronašao odgovarajuće mjesto za novu tvornicu voska. Bonomo je radio pod nadležnošću Tršćanskog namjesništva koje je tih godina bilo zaduženo za vođenje svih javnih gradnji na području Rijeke i Hrvatskog primorja. Tako je Francesco od 1750. obavljao funkciju vojnog inženjera s titulom *Cesareo Reggio Capitano Ingegnere*. On je direktorima za smještaj pogona voska prvotno bio predložio obalu Fiumare, ali se od te ideje odmah odustalo. Ubrzo se pokazalo da bi idealna lokacija mogla biti na području Brajde uz neposrednu blizinu lazareta. Prvi temelji nove tvornice voska položeni su početkom 1752., a istovremeno su započele pripreme za izgradnju zgrade za rafiniranje šećera. Tako se počela graditi kuća za stanovanje radnika i nova velika upravna zgrada Kompanije. Direktori Kompanije su se krajem iste godine preselili u Rijeku pa se smatra da je tada bila dovršena glavna upravna zgrada. Tijekom boravka u gradu Bonomo je izradio planove za izgradnju i regulaciju Škurinjskog kanala da bi se izdvojio zapadni dio posjeda u vlasništvu Kompanije, a gdje se nalazila tvornica likera Rosolli.

Bonomo je 1750-ih ostao u Rijeci jer je postao upravitelj svih javnih gradnji za čitavo područje Primorja.⁹⁶¹ Dosad je bio nepoznati podatak da je inženjer od 1756. do 1762. vodio značajne urbanističke preinake u gradu. Tako je 30. siječnja 1756. obavijestio gradsko vijeće i Tršćansko namjesništvo o budućim urbanističkim zahvatima.⁹⁶² To se prije svega odnosilo na rušenje bastiona svetog Jeronima za što je bilo potrebno osigurati 600 fiorina.⁹⁶³ Inženjer je odlučio da će se kameni dijelovi starog bastiona iskoristiti kod gradnje nove kule i zdravstvenog ureda. Također, predvidio je otvaranje novih zapadnih gradskih vrata kod augustinskog samostana svetog Jeronima, kao i istočnih na mjestu bastiona svete Marije. Zbog toga je bilo potrebno srušiti stari bastion kod Zborne crkve, a kamen namijeniti za gradnju novog mola na Fiumari. Kako se na mjestu predviđenom za nova istočna vrata nalazio i jedan dio kuće Anne Marie della Rovere inženjer je napravio njezinu procjenu kako bi se barunici mogla nadoknaditi

⁹⁶⁰ Majer i Puhmajer (2008:24-31)

⁹⁶¹ Caputo i Masiero (1987:103,117)

⁹⁶² DARI, Poglavarstvo namjesništvo (HR-DARI-4), busta 6, fascikl 2.

⁹⁶³ Bastion svetog Jeronima je srušen 1762. godine. Vidjeti poglavlje ovog doktorata 2.5. Grad.

šteta. Iste je godine zajedno sa svojom ženom Elisabetom 12. rujna 1756. u riječkoj Zbornoj crkvi prisustvovao krštenju Michelazzijevog sina Francesca Saveria Nicole.⁹⁶⁴ Bliske veze riječkog kipara s inženjerom možda su imale ključnu ulogu kod Michelazzijevog angažmana od strane Tršćanskog namjesništva. Upravo je Bonomo mogao posredovati u Trstu da se Michelazziju preda vođenje javnih radova u Senju i Karlobagu. U ožujku 1757. inženjer je izradio troškovnik obnove luke, ali i riječnog kanala Fiumare (Rječine).⁹⁶⁵ Prema njegovim specifikacijama trebalo je proširiti i produbiti korito Fiumare te s obje strane kanala napraviti kamene mol s bitvama za vezivanje brodova. Gradske vlasti su za taj projekt namjeravale izdvojiti 18 000 fiorina. Uz to, bilo je nužno u što kraćem roku popraviti kuću u kojoj su bili smješteni vojnici. Mjesec dana kasnije, točnije 22. travnja 1757., Bonomo izrađuje dosad nepoznati nacrt i troškovnik za gradnju novog kamenog mosta na Fiumari.⁹⁶⁶ Inženjer je smatrao da je tijekom prijašnjih godina utrošeno previše novaca na obnovu postojećeg mosta, a koji je i dalje bio u vrlo lošem stanju. Zbog toga je predložio da se sagradi novi moderan most kako bi se lakše pristupalo susjednom Trsatu, ali i kraljevskoj cesti koja je vodila prema Karlovcu na području Hrvatske. Za novi most je bilo potrebno dodatno iskopati muljevito tlo kako bi se moglo postaviti osam drvenih nosivih konstrukcija. Zatim je na njih trebalo smjestiti kamene nosače mosta, a inženjer je za njegovo popločenje predvidio drvene daske. Naposljetku je Bonomo naveo da će gradnja mosta, kao i nabava kamena, drva i željeza iznositi 15 000 fiorina. O tome da je Bonomo uistinu proveo zamišljene građevinske zahvate svjedoči plan Rijeke kojeg je u srpnju 1762. izradio Antonio de Verneda. Na njemu su brojevima od 1 do 6 označeni novi sadržaji, odnosno netom preuređena obala Fiumare za smještaj brodova i prekrcaj robe, a zbog čega su i otvorena nova istočna gradska vrata (11). Prema Bonomovom projektu su izvedena i zapadna vrata kod augustinaca (19) i most preko Fiumare (13), ali je i srušen srednjovjekovni bastion svetog Jeronima (24).

⁹⁶⁴ HDA, Liber Baptismorum F: a 3 Aug 1749 usque 29 Apr: 1769 Matrimoniorum a 10 Feb: 1753 usq ad 19 9bris: 1776 (275 (K4) 421), mikrofilm 97

⁹⁶⁵ DARi, Poglavarstvo namjesništvo (HR-DARi-4), busta 6, fascikl 6.

⁹⁶⁶ DARi, Općina Rijeka (HR-DARi-32), kutija 416

Slika 388. Francesco Saverio de Bonomo, *Plan novog kamenog mosta na Fiumari*, Državni arhivu Rijeci, foto: M. Pintarić

Slika 389. Antonio de Verneda, *Plan Rijeka 1762. nakon određenih preinaka Bonoma* (preuzeto iz Dubrović E. (2005))

3.3.4. Anton Gnamb

Inženjer Anton Gnamb imao je značajnu ulogu posljednjih dvadesetak godina 18. stoljeća kod mnogih javnih gradnji u Rijeci.⁹⁶⁷ On je još 1770. boravio u Gorskom kotaru da bi izradio kartu za potrebe projekta nove ceste između Sušice i Ravne Gore. Nakon toga ga je 1773. Trgovačka intendenca iz Trsta poslala u Rijeku gdje je najprije obnašao funkciju građevnog inspektora. Kada je 1776. osnovan Riječki gubernij Gnamb postaje njegov glavni inženjer. Tako je već između 1778. i 1780. izradio projekt nove Gubernijske palače na jugozapadnoj strani morske obale u blizini kapucinskog samostana. On je zajedno s kiparom, altaristom i arhitektom Sebastianom Petruzzijem sudjelovao i u zatrpavanju okopnog jarka (Foše) uz južne gradske zidine kako bi se na konsolidiranom prostoru mogli početi graditi novi javni i stambeni objekti.⁹⁶⁸ Također, izrađuje i opsežan projekt obnove lučkog bazena, ali i uređenja dijela već postojećeg sustava uz Fiumaru oko 1787. godine. Početkom 1790-ih sudjeluje u preuređenju prizemlja i prvog kata Komorske tvornice duhana na Sušaku, ali i u obnovi javnih zatvora u Rijeci. Naposljetku, inženjer u suradnji s Andrijom Ljudevitom Adamićem predlaže prenamjenu nekadašnjeg augustinskog samostana svetog Jeronima u gradsku bolnicu od koje se odustalo zbog previsokih troškova.

Nekoliko novopronađenih projekata, nacrti i troškovnika proširuje dosadašnje spoznaje o Gnambovom djelovanju tijekom boravka u Rijeci. Tako je inženjer 18. studenog 1783. izradio nacrt za obnovu glavne ceste koja je vodila prema Kraljevici.⁹⁶⁹ Prometnica je bila izuzetno važna zbog toga jer su se iz Rijeke u Kraljevicu prevozili ugljen i drva kako bi se skladištili u Gubernijskim barakama. Potrebno je spomenuti i nepoznati podatak da je 14. siječnja u riječkoj Zornoj crkvi kršten njegov sin Antonio Joseph.⁹⁷⁰ U svibnju 1786. Gnamb radi detaljan troškovnik za gradnju crkava na području Bakra i Hreljina.⁹⁷¹ Navodi da je u Kukuljanovu potrebno izgraditi crkvu sa zvonikom koja će imati tri oltara za što je trebalo osigurati 1200 fiorina, a uz crkvu se trebala nalaziti i nova župna kuća. Nadalje, spominje da će na novu crkvu u Dragi biti utrošeno 1700 fiorina. Gnamb je predvidio i podizanje crkve na Drenovi i na

⁹⁶⁷ Matejčić (1982:425), Dubrović (2005:91-144)

⁹⁶⁸ Vidjeti poglavlje ovog doktorata 3.1.7. Sebastiano Petruzzi

⁹⁶⁹ DARI, Kraljevski riječki gubernij (HR-DARi-5), busta 213

⁹⁷⁰ HDA, Liber Baptismorum 30 Aprilij 1769 usque ad 17 Maj 1786 Matrimoniorum a 16 Jan 1777 usque ad 29 Jul 1787 (275 (K4) 423) mikrofilm 97

⁹⁷¹ DARI, Kraljevski riječki gubernij (HR-DARi-5), busta 223/1, fasc. 6

predjelu Plase za čiju su gradnju Gubernijske vlasti trebale namijeniti 1410 fiorina. Inženjer je imao i određenu ulogu prilikom gradnje nove pravoslavne crkve svetog Nikole u gradu.⁹⁷² Zbog toga je 20. travnja 1787. prisustvovao sjednici gradskog vijeća na kojoj se raspravljalo o izrađenim nacrtima buduće crkve.⁹⁷³ Već tada je Gubernij donio odluku da će se prema savjetu Gnamba otkupiti teren ispred gradskih zidina u blizini kuće Matkovich i magazina za skladištenje ugljena u vlasništvu obitelji Giustini. Kako je površina čestice zemljišta bila nešto manja od predviđene dužine nove crkve trebalo je napraviti određene izmjene u projektu. Iste je godine u kolovozu Gnamb potpisao ugovor sa zidarom Lovrom Otmarichem za gradnju nove staje i drvene nadstrešnice u sklopu gradske mesnice i klaonice.⁹⁷⁴ Dosad nije bilo poznato da je inženjer od 1803. do 1805. radio na proširenju gradske ulice kod nekadašnjeg augustinskog samostana.⁹⁷⁵ Zbog toga je trebalo srušiti jedan dio kuće u vlasništvu kanonika Felicea de Monaldija i njegova brata Giovannija Battiste. Njih dvojica su gradskim vlastima uputila dva protestna pisma jer se nisu slagali s navedenom odlukom. Tada navode da će rušenjem navedenog dijela kuće izgubiti prostrano unutrašnje dvorište i nekoliko manjih prostorija. Također, nisu se slagali s visinom procjene navedenog prostora, a koju su izradili Felice de Verneda, Pietro de Terzi i zidar Felice Matkovich. Isto tako spominju da će Gubernij ako želi proširiti ulicu za jedan i pol klafter morati intervenirati i u pročelje zgrade augustinskog samostana. Gnamb je tada izradio troškovnih svih predviđenih radova, a prema njegovim napucima projekt konsolidacije ulice napravio je 8. svibnja 1805. Johann Candido. Naposljetku, braća Monaldi ipak su morala prihvatiti rušenje, ali im je Gubernij nadoknadio svu štetu.

⁹⁷² O pravoslavnoj crkvi svetog Nikole vidjeti Matejčić (1973:175-197), Bradanović (2020:187-208)

⁹⁷³ DARI, Općina Rijeka (HR-DARI-32), kutija 15, fasc. 3

⁹⁷⁴ DARI, Općina Rijeka (HR-DARI-32), kutija 16, fasc. 7

⁹⁷⁵ DARI, Općina Rijeka (HR-DARI-32), Izdvojeni nacrti kutija 426/1

Slika 391. Johann Candido prema napucima Antona Gnamba, *Predviđena rušenja zbog konsolidacije ulice svetog Jeronima*, Državni arhiv u Rijeci, foto: M. Pintarić

3.4. SLIKARI

3.4.1. Giovanni Francesco Gladich i Giovanni Battista Cosmina

Riječki slikar Giovanni Francesco Gladich poznatiji kao Ivan Franjo Gladić (1635. – 1663.) javlja se u Rijeci tijekom druge polovice 17. stoljeća. Njega je još 1689. spomenuo kroničar Johann Weichard Valvasor u svojem djelu „Slava Vojvodine Kranjske“ prilikom opisa Rijeke kada navodi da je riječ o slavnom i izvrsnom slikaru.⁹⁷⁶ Majstor je svoju karijeru započeo u Ljubljani gdje je radio za vrlo cijenjene naručitelje. Iako se danas nije sačuvala većina njegovih djela potrebno je spomenuti da se s njim u kranjskoj prijestolnici povezivalo *Poklonstvo kraljeva* iz kapele Tijela Kristova u katedrali, *sveti Antun Padovanski* (1655.) iz grobne kapele obitelji Auersperg u franjevačkoj crkvi, oltarna pala na glavnom oltaru (oko 1656.) nekadašnje isusovačke crkve svetog Jakova te pala *svete Klare* za crkvu klarisa (oko 1657.).⁹⁷⁷ Također, tradicionalno mu se pripisuje portret *Michaela Dienstmana* na mrtvačkom odru i onaj *Katarine Lukančić* danas u ljubljanskoj Narodnoj galeriji.⁹⁷⁸ Tijekom boravka u Ljubljani mladi slikar radi pod pokroviteljstvom tamošnjeg biskupa Otona Frederika Buchheima. On ga je uzeo u svoju službu na preporuku Gladichevog ujaka ljubljanskog prepozita Giovannia Andree Stembergara.⁹⁷⁹ Zahvaljujući biskupovoj pomoći Gladich od 1651. do 1653. boravi u Rimu kako bi za svojeg mecenu izradio brojne kopije velikih talijanskih majstora.⁹⁸⁰ Slikar je četiri mjeseca bio i u biskupovoj palači u Salzburgu kada je najvjerojatnije izradio njegov portret, kao i onaj salzburškog dekana Wenzela Thuna.⁹⁸¹ Nakon toga Gladich dolazi u Rijeku sredinom 1650-ih kada se oženio Cattarinom Rerenberg, a 1659. se spominje njegova služba carskog poreznika za drvo.⁹⁸² U riječkoj Zornoj crkvi ostala je sačuvana njegova signirana pala *Krist predaje ključeve svetom Petru* na oltaru svetog Petra.⁹⁸³ Oltar je obnovljen sredinom 1650-ih zahvaljujući župniku u Jelšanama Girolamu de Stembergaru.⁹⁸⁴ U

⁹⁷⁶ Valvasor (1689:1877-1879)

⁹⁷⁷ Lavrič (2003a:28), Lubej (2005:209-210)

⁹⁷⁸ Bralić (2012:81)

⁹⁷⁹ Lavrič (2004:31-69)

⁹⁸⁰ Lavrič (2003b:55,73-77)

⁹⁸¹ Lavrič (2003b:75)

⁹⁸² Bralić (2012:83)

⁹⁸³ Matejčić (1982:525,634)

⁹⁸⁴ Vidjeti poglavlje ovog doktorata 2.2.1. Girolamo de Stembergar.

literaturi je već spomenuto kako bi dataciju slike trebalo smjestiti nakon 1655. kada se Gladich javlja u gradu.⁹⁸⁵ Majstor je na oltarnoj pali prikazao župnika Stembergera u hijeratskoj perspektivi ispod svetaca uz donji rub kadra, a u središnjem dijelu kompozicije naslikao je Isusa koji predaje ključeve svetom Petru uz prisustvo apostola. Prilikom izvedbe svetaca Gladich se oslanja na različite predloške, a primjetan je i utjecaj srednjotalijanskih rimskih modela.⁹⁸⁶ Također, već je istaknuto kako je slikar tipologiju likova patetičnih izraza i naglašenih gesti ruku mogao preuzeti od Serafina Schöna.⁹⁸⁷

Slika 392. Giovanni Francesco Gladich, *Krist predaje ključeve svetom Petru*, oltar svetog Petra, Zborna crkva, Rijeka, foto: D. Tulić

Nakon Gladicha, u Rijeci se krajem 17. stoljeća spominje slikar Giovanni Battista Cosmina. Prve podatke o majstoru i njegovim djelima za riječke crkve donosi Ivan Kukuljević Sakcinski.⁹⁸⁸ On je objavio kako se u nekadašnjoj augustinskoj crkvi svetog Jeronima nalazila

⁹⁸⁵ Matejčić (1982:525,634) Na slici se nalazi natpis s datacijom IO. FRA. GLADICH / PIN: ANO 16(..) Autorica donosi podatak kako je djelo nastalo 1640. Bralić (2012:83) Autorica navodi kako zbog lošeg stanja slike nije moguće pročitati posljednje dvije znamenke.

⁹⁸⁶ Bralić (2012:84)

⁹⁸⁷ Bralić (2012:84)

⁹⁸⁸ Kukuljević Sakcinski (1859:200)

Cosminova signirana slika *Poklonstva kraljeva*.⁹⁸⁹ Nadalje, Kukuljević navodi i potpisanu danas izgublenu Cosminovu sliku *svetog Kristofora* u crkvi svetog Andrije. Ipak, zasad jedino sigurno djelo koje se može povezati s majstorom je drveni strop u sakristiji franjevačke crkve na Košljunu izveden 1694. godine.⁹⁹⁰ U dokumentima se spominje da su oslikani tabulat izradili „meštar Zvane Cusmina pitur“ i „meštar Nicola Cava“. Dosad poznate podatke o slikaru potrebno je nadopuniti s nekoliko novih arhivskih vijesti. Majstor se 14. siječnja 1704. u riječkoj Zbornoj crkvi oženio Margaretom Nori, a kao svjedoci bili su prisutni Giovanni Felice Benzoni i Silverio Zandonati.⁹⁹¹ Iste godine je 23. travnja umro slikar Giorgio Cosmina koji je bio pokopan u augustinskoj crkvi svetog Jeronima.⁹⁹² Zasad nije poznato u kakvim su odnosima bili Giovanni Battista i Giorgio, ali je velika vjerojatnost da su bili braća, međutim ne treba isključiti i mogućnost da mu je Giorgio bio otac. Giovanni je 15. prosinca 1707. primio od Pietra Bertosija 40 lira za oslikavanje plemićkog grba koji je najvjerojatnije mogao biti namijenjen za katafalk netom preminulog carskog sakupljača poreza Antonia Pancinija.⁹⁹³ Potrebno je spomenuti kako je iste godine 10. studenog u Rijeci umro nepoznati slikar Pietro Verdell iz Cremona.⁹⁹⁴ Prema podacima iz matičnih knjiga Giovanni je umro između rujna 1712. i prosinca 1723. godine.⁹⁹⁵

⁹⁸⁹ Matejčić (1982:526), Torcoletti (1944:44-45) Kudiš (1990:42,44,126) Bralić (2012:85) Kudiš (2019:73-74) Cosminova slika koju spominju Kukuljević i Sakcinski danas je ostala nepoznata.

⁹⁹⁰ Matejčić (1982:526)

⁹⁹¹ HDA, Liber Baptismorum a 30 Junij 1695 usq ad 30 Xbris 1705 Matrimoniorum a 12 Jan 1675 usque ad 28 Decemb 1705 (275 (K4) 417), mikrofilm 96

⁹⁹² Matejčić (1982:527) Autorica donosi netočan podatak kako je Giorgio Cosmina umro 1707. godine.

⁹⁹³ DARI, DARI, Trsatska pravda (HR-DARI-123), kutija 7, fasc. 4, Isplata Giovanniu Battisti Cosminu za oslikavanje grba (Prilog 72.)

⁹⁹⁴ HDA, Liber mortuorum ab An: 1702 usque ad An: 1765 (275 (K4) 475), mikrofilm 114

⁹⁹⁵ Zasad nije poznat precizniji podatak o slikarovoju smrti. Anna Maria Cosmina umire 24. rujna 1712. kada se spominje kako je ona kćer Giovannia Battiste. Stanovita Cattarina umire 4. prosinca 1723. i tada se navodi da je ona bila sluškinja pokojnog Giovannia Battiste Cosmina.

Slika 393. Giovanni Battista Cosmina, *Oslikani drveni strop u sakristiji franjevačke crkve, Košljun, otok Krk* (preuzeto iz Matejčić R. (1982))

3.4.2. Cristoforo Tasca

Recentna istraživanja o Cristoforu Tasci (1661. – 1735.) pokazala su da je majstor imao važnu ulogu u slikarstvu sjevernojadranske Hrvatske tijekom prva dva desetljeća 18. stoljeća. On je iz rodnog Bergama otišao u Veneciju gdje je oko 1691. izveo platno s prikazom *Čudo bilokacije svetog Lorenza Giustinianija* u svetištu nekadašnje katedrale San Pietro di Castello.⁹⁹⁶ U glavnom gradu Serenissime izradio je i četiri velike stropne slike s prikazima evanđelista za Scuola di San Pascale Baylon uz crkvu san Francesco della Vigna.⁹⁹⁷ Nakon boravka u Veneciji slikar odlazi u Beč gdje je naslikao danas izgubljeni portret *cara Leopolda I. Habsburga i njegove obitelji*.⁹⁹⁸ Upravo je za dolazak Tasce na područje Kvarnera bila ključna njegova prisutnost u centru Habsburške Monarhije. Naime, tih godina je poduzetni gvardijan franjevačkog samostana na Trsatu Petar Francetić pokrenuo radove na obnovi crkve, ali i dovršetak gradnje novog samostana te preuređenju svečane ljetne blagovaonice.⁹⁹⁹ Zbog toga je gvardijan najvjerojatnije preko veza s Habsburškim dvorom uspio angažirati Tascu za izradu platna na drvenom svodu refektorija kojeg je 1703. oslikao Josip Benedikt Stemberger.¹⁰⁰⁰ Tako je majstor 1704. naslikao signirano i datirano stropno platno *Klanjanje Bezgrešno Začetoj*. Sliku je financirala riječka plemićka obitelj Androcha.¹⁰⁰¹ Između 1704. i 1705. za ljetnu blagovaonicu je izradio i jedanaest slika. One su naručene zahvaljujući donacijama senjskog biskupa Benedikta Bedekovića, senjskog kanonika Ivana Krstitelja Čikolića, župnika u Ložu Ivana Švenka, pazinskog prepozita i vojnog kapelana Ivana Fattorija te župnika u Lindaru Vinka Šestana.¹⁰⁰² Posredovanjem gvardijana Francetića i Habsburškog dvora Tasca je dobio i narudžbe u krčkoj katedrali i kapucinskom samostanu u Karlobagu. U lipnju 1706. isplaćena mu je naknada za četiri velika platna *Posljednje večere, Umnažanja kruha, Kišu mane i Žrtvovanja Izaka* za svetište krčke stolnice. Godine 1712. u majstorovoj venecijanskoj radionici su o trošku bečkog dvora za kapucinski samostan u Karlobagu naručene

⁹⁹⁶ Bralić (2014:117-132,) Nina Kudiš (2018:251-271) je do istog zaključka vezanog uz sliku u venecijanskoj crkvi San Pietro di Castello stiga neovisno i to u dvra navrata prezentirala 2014. godine, donosi i podatak da je Tasca umro 9. srpnja 1735. u venecijanskoj župi Sant'Angelo u dobi od 74 godine.

⁹⁹⁷ Kudiš (2018:268-270)

⁹⁹⁸ Bralić (2012:157)

⁹⁹⁹ Cvekan (1985:90,209)

¹⁰⁰⁰ Matejčić (1982:538)

¹⁰⁰¹ O obitelji Androcha vidjeti poglavlje ovog doktorata 2.1.2. Obitelj Androcha.

¹⁰⁰² Bralić (2012:159-160)

oltarne pale i *Posljednja večera* za refektorij.¹⁰⁰³ Tascina je 1714. za lunetu trijumfalnog luka trsatske crkve izradio veliku platno s prikazom *Navještenja s prijenosom Nazaretske kućice* koje je financirao barun Franz Ignatz Androcha. Tascina djela na Trsatu omogućila su majstoru i nekoliko novih narudžbi za riječke naručitelje. Tako je za nekadašnji augustinski samostan svetog Jeronima naslikao veliko platno *Vizija svete Monike*, danas postavljeno na sjeverni zid sakristije.¹⁰⁰⁴ Istovremeno nastaje i slika *Posljednje večere* nabavljena za refektorij nekadašnjeg isusovačkog kolegija u Rijeci.¹⁰⁰⁵ Djelo je redovnicima najvjerojatnije poklonila nepoznata obitelj s obzirom na to da se pri dnu platna nalazi oštećen grb.¹⁰⁰⁶ O slikarovoj popularnosti među riječkim naručiteljima svjedoči i slika *Navještenja* koju su od majstora naručile benediktinke.¹⁰⁰⁷ Tascu je angažirala i obitelj Orlando kako bi za prvi kat njihovog netom dovršenog monumentalnog mramornog oltara u Zornoj crkvi 1725. izradio oltarnu palu s prikazom *svetog Franje Ksaverskog i svete Barbare*.¹⁰⁰⁸ Naposljetku, majstor je 5. rujna 1728. boravio u Rijeci kada je prisustvovao sastavljanju oporuke Giovannija Michelea Androche.¹⁰⁰⁹

Dosad je bio nepoznati podatak da je riječka bratovština Gospe Žalosne između 7. travnja i 1. listopada 1705. Tasci predala 45 fiorina za danas izgubljenu sliku *svetog Josipa*.¹⁰¹⁰ Čini se kako su glavnu ulogu kod angažiranja slikara ponovno mogli imati pripadnici obitelji Androcha koji su bili istaknuti članovi ove bratovštine. Istovremeno su kod venecijanskog slikara riječki augustinci naručili sliku *San svete Monike*. S obzirom na ikonografsku složenost djela postoji mogućnost da je temu slike majstoru mogao sugerirati neki obrazovani redovnik.¹⁰¹¹ Tascino riječko djelo s prikazom *Posljednje večere* nekada se izvorno nalazilo u refektoriju isusovačkog kolegija. Istovjetnu temu posljednje večeri i pričesti apostola majstor je izradio i za naručitelje u Krku i Karlobagu. Sliku je najvjerojatnije naručila nepoznata riječka plemićka obitelj s obzirom na to da se na njoj nalazi oštećeni grb donatora koji se zbog izuzetno

¹⁰⁰³ Kudiš Burić (2004b:649), Bralić (2012:167-168)

¹⁰⁰⁴ Kudiš Burić (2006:344-345), Kudiš (2018:266)

¹⁰⁰⁵ Bralić (2014:126)

¹⁰⁰⁶ Tulić (2019a:93)

¹⁰⁰⁷ Tulić (2019a:93-94)

¹⁰⁰⁸ Tulić (2019a:91-92) Slika je datirana i potpisana: Christ. Tascia P. /1725 Pretpostavlja se da je Tascia mogao izraditi i danas izgubljeno platno u donjoj zoni oltara koje je 1850. zamijenjeno novom slikom Uznesenja Marijina koju je izveo Giovanni Simonetti (1817. – 1880.) Za obitelj Orlando vidjeti poglavlje ovog doktorata 2.1.3. Obitelj Orlando.

¹⁰⁰⁹ Tulić (2019a:92)

¹⁰¹⁰ HDA, Isusovački samostan Rijeka (HR-HDA-663), kutija 58, spis B-432, Liber Acceptorum et Expositorum Congregationi B.V.DOLOROSA, str. 119. O bratovštini vidjeti poglavlje ovog doktorata 2.4.1. Bratovština Gospe Žalosne.

¹⁰¹¹ Kudiš (2019:75)

lošeg stanja djela ne može identificirati. Ipak, unatoč slabom stanju slike na njoj se prepoznaju karakteristične fizionomije Tascinih likova, kao i topla paleta smeđih, crvenih i ružičastih tonova.¹⁰¹²

Slika 394. Cristoforo Tascin, *San svete Monike*, nekadašnji augustinski samostan svetog Jeronima, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 395. Cristoforo Tascin, *Posljednja večera*, izvorno u refektoriju isusovačkog kolegija u Rijeci, Katedrala svetog Vida, Rijeka, foto: D. Tulić

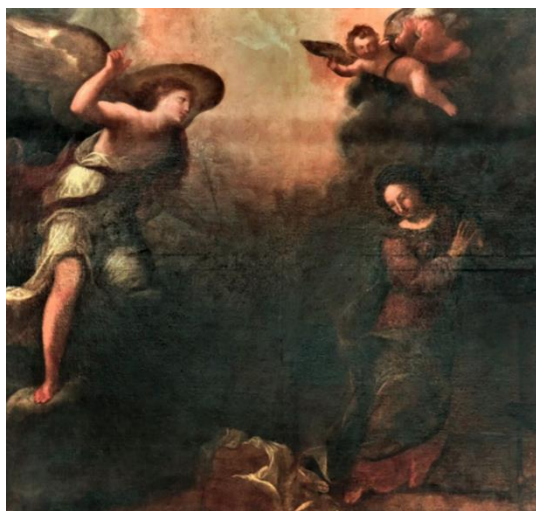
Nova istraživanja pokazala su kako je majstor osim za franjevce, augustince te isusovce radio i za riječke benediktinke. Nekadašnje prostorije njihovog samostana ukrašavalo je 140 slika različitih dimenzija i vrijednosti. Tako je s Tascinom povezana slika *Navještenja* koja se izvorno nalazila u samostanu, a danas je u zbirci samostana benediktinski San Daniele u mjesto Abano Terme pokraj Padove kamo su riječke koludrice otišle nakon 1945. godine.¹⁰¹³ Iako slika nije u najboljem stanju sačuvanosti može se usporediti s nizom dosad poznatih djela u majstorovom opusu. Zbog toga se u literaturi navodi kako Gabrijel iz Abano Terme ima razvidne sličnosti s arkandjelom iz Karlobaga. Isto tako izražen *chiraoscuro* te jači plasticitet prisutan kod Gabrijela i Bogorodice blizak je svecima na velikom stropnom Tascinom platnu iz 1704. na Trsatu.¹⁰¹⁴ Za posljednju zasad poznatu Tascinu riječku narudžbu zaslužna je plemićka obitelj Orlando. Majstor je 1725. za prvi kat monumentalnog oltara izradio potpisanu i datiranu oltarnu palu s

¹⁰¹² Bralić (2014:126)

¹⁰¹³ Tulić (2019a:93)

¹⁰¹⁴ Tulić (2019a:94)

prikazom svetog *Franje Ksaverskog i svete Barbare*.¹⁰¹⁵ Već je u literaturi istaknuto da je kod izvedbe riječke kompozicije majstor velikim dijelom preuzeo rješenja sa ranije slike Bogorodica sa svetim Augustinom i Monikom iz 1717., danas u samostanskoj zbirci u Širokom Brijegu.¹⁰¹⁶ Isto tako je spomenuto da djelomično sačuvana rasvijetljena paleta riječkog djela ukazuje na utjecaje Antonija Belluccija (1654. – 1725.) i Gregorija Lazzarinija (1657. – 1730.).¹⁰¹⁷

Slika 396. Cristoforo Tasca, *Navještenje*, izvorno u ženskom benediktinskom samostanu u Rijeci, zbirka samostana San Daniele, Abano Terme, foto: D. Tulić

Slika 397. Cristoforo Tasca, *Sveti Franjo Ksaverski i sveta Barbara*, Zborna crkva, Rijeka, foto: D. Tulić

¹⁰¹⁵ Tulić (2019a:90-92)

¹⁰¹⁶ Tulić (2019a:92)

¹⁰¹⁷ Tulić (2019a:92)

3.4.3. Giovanni Battista Fayenz i Giuseppe Paolucci

U recentno objavljenom članku Nine Kudiš i Antonelle Vlaše po prvi puta se spominje lokalni riječki slikar Giovanni Battista Fayenz ili Ivan Krstitelj Fayenz djelatatan u gradu tijekom 18. stoljeća.¹⁰¹⁸ On je bio unuk slikara Francesca Faenzija iz Bergama koji se nastanio u Višnjoj Gori sredinom 17. stoljeća i sin slikara Franca Ksaver (1660. – 1693.). Giovanni je 1708. odlučio tužiti svoju majku Uršulu zbog nasljedstva koje mu je trebalo pripasti nakon smrti oca. Nakon toga je najvjerojatnije došao u Rijeku gdje se 1726. spominje u popisu obrtnika kao jedini slikar djelatatan u gradu. Poznat je i podatak da je bio zet drvorezbara Mihovila Zierera (? – 1739.).¹⁰¹⁹ Tako se prije 1717. oženio s njegovom kćeri Marijanom, a u grobničkoj knjizi krštenih navodi se kao kum 1722. i 1736. kada se i zapisuje da je po zanimanju *pintur*, odnosno *malar*. Slikar je umro 8. rujna 1768. u dobi od 78 godina te je bio pokopan u riječkoj Zbornoj crkvi. Naposljetku, Nina Kudiš je s majstorom povezala sliku *Ekstaze svetog Augustina* iz nekadašnjeg augustinskog samostana svetog Jeronima koju je 1716. dao naručiti lokalni trgovac Matija Sršen.¹⁰²⁰

Dosada poznate biografske podatke o slikaru Fayenzu i njegovoj djelatnosti potrebno je proširiti novim spoznajama. Majstor i njegova žena Maria Anna krstili su 6. ožujka 1730. u riječkoj Zbornoj crkvi sina Josepha Joannesa, a tom prilikom kao svjedoci bili su prisutni Joannes Georgius Mehezz i Agnes Kopengager.¹⁰²¹ Slikar je 23. studenog 1740. u Rijeci potpisao potvrdu da je primio od isusovca Giovanniija Battiste Juricha 14 dukata za oslikavanje Božjeg groba u župnoj crkvi u Mošćenicama.¹⁰²² Tada se navodi da je već započeo s poslom i da će ga završiti u najkraćem mogućem roku. Nakon smrti Martina Sumreckera u siječnju 1756. Fayenza je angažirala Ursula Mayer kako bi 24. siječnja popisao sva ulja na platnu i slike na

¹⁰¹⁸ Kudiš i Vlaše (2021:266,281)

¹⁰¹⁹ Kudiš i Vlaše (2021:265-284) Ziererova najmlađa kći Elizabeta je iz svojeg prvog braka imala sina Antona Vlatkovića (1725.? – 1785.) koji je bio slikar. Taj majstor je bio u potpunosti nepoznat do istraživanja Nine Kudiš i Antonelle Vlaše. One su s majstorom povezale sliku Sveti Luka slika Bogorodicu (župna crkva svetog Luke, Rukavac), Sveti Ivan Krstitelj propovijeda u pustinji (crkva svete Marije od Porta, Bakar), Bolesnik moli svete Kuzmu i Damjana za ozdravljenje (crkva svetog Kuzme i Damjana, sveti Kuzam u okolici Rijeke), i svetu Aju (dominikanski, nekad augustinski samostan svetog Jeronima u Rijeci).

¹⁰²⁰ Ovu atribuciju je Nina Kudiš predložila u izlaganju na znanstvenom skupu Sedam stoljeća augustinskog samostana u Rijeci (Rijeka, 22. – 24. listopada 2015.). U pripremi je studija o slikaru Fayenzu koju će objaviti s Ninom Kudiš.

¹⁰²¹ HDA, Liber Baptismorum a 1 Jan: 1721 usq. Ad 23 Xbris 1733 Matrimoniorum a 15 Jan: 1721 usq. Ad 21 Xbris 1733, mikrofilm 96

¹⁰²² HDA, Isusovački samostan Rijeka (HR-HDA-663), kutija 58, spis B-432 Potvrda slikara Giovanniija Battiste Fayenza o primitku 14 dukata za oslikavanje Božjeg groba (Prilog 72.)

papiru (grafike?) koje su bile u vlasništvu njezina pokojnog strica.¹⁰²³ Prema Fayenzovoj procjeni najveću vrijednost imale su slike *Judita odrubljuje glavu Holofernu*, *Navještenje*, *Bogorodica od Sedam Žalosti* te *Izakov blagoslov sina*.

Slika 398. Giovanni Battista Fayenz, *Ekstaza svetog Augustina*, nekadašnji augustinski samostan svetog Jeronima, Rijeka, foto: D. Tulić

Početak šezdesetih godina 18. stoljeća u Rijeci se javila ideja o gradnji kazališta koju je pokrenuo Giuseppe Bono.¹⁰²⁴ U tu svrhu je zidar Andrea Collenz u prosincu 1762. pregledao prostor ispred gradskih zidina i predložio Bonu te gradskim vlastima kako bi se kazalište moglo sagraditi u blizini netom srušenog bastiona svetog Jeronima.¹⁰²⁵ Konačan dogovor postignut je 31. prosinca 1764. kada je Bono potpisao ugovor s Gradom kojim mu je odobreno podizanje kazališta ispred zidina u blizini zapadnih gradskih vrata svetog Jeronima.¹⁰²⁶ Također, Bono je naveo kako će kazalište služiti za javno izvođenje raznih predstava, ali i održavanje plesova u doba karnevala. Početkom 1765. započinju radovi kada su srušene tri kuće na čijem se prostoru podiglo kazalište za 300 gledatelja. Ono se sastojalo od 37 loža za publiku i jednu za kapetana. Dosad je izostao podatak da je vlasnik kazališta Giuseppe Bono 26. veljače 1766. angažirao i

¹⁰²³ O Martinu Sumreckeru vidjeti poglavlje ovog doktorata 2.1.7. Martin Sumrecker.

¹⁰²⁴ Palinić (2009:54-55)

¹⁰²⁵ DARI, Poglavarstvo namjesništvo (HR-DARi-4), busta 5, spis. 13

¹⁰²⁶ DARI, Poglavarstvo namjesništvo (HR-DARi-4), busta 5, spis. 13

slikara Giovannija Fayenza.¹⁰²⁷ On je izradio procjenu izvedenih oslika na drvenom stropu i u ložama zbog toga jer je Bono nakon dovršetka radova o svemu trebao izvijestiti gradske vijećnike. Prema Fayenzu je sva oslikana dekoracija u novom kazalištu imala vrijednost 1377 fiorina. Postoji velika mogućnost da je upravo i sam Fayenz mogao raditi na ukrašavanju kazališta Bono.¹⁰²⁸

U Rijeci je 1730-ih djelovao i zasad slabo poznati slikar Giuseppe Paolucci iz Gradisce d'Isonzo. On je prije dolaska na Kvarner boravio u Puli gdje se 1720. prilikom krštenja njegova sina Francesca Domenica navodi da je po zanimanju slikar.¹⁰²⁹ Nedavna istraživanja otkrila su da je majstor 6. prosinca 1717. u Puli sklopio ugovor s tamošnjim biskupom Giuseppeom Mariom Bottarijem za izradu dva telera namijenjenih svetištu katedrale.¹⁰³⁰ Slikar je po dolasku u Rijeku zajedno s Antonijem Michelazzijem u srpnju 1732. Kapetanu uputio tužbu zbog nepoštivanja carskih povlastica.¹⁰³¹ Naime, patent cara Karla VI. od 19. prosinca 1725. garantirao je svim trgovcima, obrtnicima i umjetnicima bez obzira na naciju ili vjeru ako se odluče trajno nastaniti u slobodne gradove Trst i Rijeku da će biti oslobođeni obveze primanja carske vojske na stan te će imati dozvolu uvoza stranih vina za vlastite potrebe. Tada majstori navode da su napustili svoju domovinu Furlaniju i preselili se u Rijeku da bi uživali obećane slobode te nastavili slikarsku i kiparsku karijeru. Iz novopronađenog arhivskog zapisa saznaje se da je 5. svibnja 1723. umrla Paoluccijeva žena tridesetosmogodišnja Anna koja je bila pokopana u pulskoj augustinskoj crkvi Gospe od Milosrđa (Beata Vergine della Misericordia).¹⁰³² Nakon ženine smrti slikar ubrzo dolazi u Rijeku gdje se 24. studenog 1729. u Zornoj crkvi oženio udovicom Sussanom Dossina.¹⁰³³ Prilikom njihova vjenčanja kao svjedoci bili su prisutni Dominic Bochina iz Cresa i riječki zlatar Matthio Cortivo. Već iduće godine 10. prosinca Paolucci i njegova žena Sussana krstili su kćer Franciscu Mariu Rosaliju.¹⁰³⁴

¹⁰²⁷ DARi, Poglavarstvo namjesništvo (HR-DARi-4), busta 5, spis. 13

¹⁰²⁸ Palinić (2009:55) Giuseppe Bono je već 1770. prodao zgradu Giuseppeu de Gerliciju koji je 1784. daje u zakup gradskim vlastima.

¹⁰²⁹ Bertoša (2001:131) Nije naveden precizan podatak da je Paoluccijev sin kršten u pulskoj katedrali 9. travnja 1720. godine. Kao svjedoci se navode Marco Stateriza iz Valture i Lucia Cremonini. Slikar je bio u braku s stanovitom Annom.

¹⁰³⁰ Podatke je pronašao Marin Bolić koji ih je prezentirao 16.11.2019. na trećem znanstvenom skupu „Umjetnine, naručitelji i donatori II" projekta: ET TIBI DABO: naručitelji i donatori umjetnina u Istri, Hrvatskom primorju i sjevernoj Dalmaciji od 1300. do 1800. godine.

¹⁰³¹ Tulić i Pintarić (2021:130)

¹⁰³² HDA, Liber Mortuorum 1685-1739, mikrofilm 45

¹⁰³³ HDA, Liber Baptismorum a 1 Jan: 1721 usq. Ad 23 Xbris 1733 Matrimoniorum a 15 Jan: 1721 usq. Ad 21 Xbris 1733, mikrofilm 96

¹⁰³⁴ HDA, Liber Baptismorum a 1 Jan: 1721 usq. Ad 23 Xbris 1733 Matrimoniorum a 15 Jan: 1721 usq. Ad 21 Xbris 1733, mikrofilm 96

Čini se kako je ključnu ulogu u dolasku majstora u Rijeku mogao imati Antonio Michelazzi s obzirom na to da su obojica bila iz Gradisce d'Isonzo. Osim carskih povlastica majstora je u grad mogla privući i izuzetna povoljna ekonomska situacija za razliku od one u Puli. Tako je u Rijeci imao puno veću mogućnost za pronalaskom novih naručitelja u vidu bogatih riječkih plemića, svećenika, redovničkih zajednica i trgovaca. Također, Paolucci je zasigurno bio dobro upućen i u situaciju kako je tada u gradu djelovao samo slikar Giovanni Fayenz. Naposljetku, veliki broj pronađenih podataka iz riječkih matičnih knjiga jasno otkriva bliske veze između slikara, zlatara i kipara koji su zasigurno mogli surađivati prilikom određenih narudžbi.¹⁰³⁵

¹⁰³⁵ Tijekom istraživanja nisu pronađena moguća riječka djela Giuseppea Paoluccija. Međutim, on je zasigurno tijekom boravka u gradu mogao izraditi neku od brojnih slika nepoznatih majstora sačuvanih u riječkim crkvama i samostanima čija kvaliteta varira od solidne do skromne. Isto tako s obzirom na njegove kontakte s Michelazzijem tek se hipotetski s velikim oprezom može spomenuti da je Paolucci možda mogao izraditi oltarnu sliku Smrt svetog Franje Ksaverskog na istoimenom Michelazzijevom oltaru u svetom Vidu ili onome u nekadašnjoj senjskoj katedrali. O mogućem autoru navedene slike tek će se preciznije moći govoriti nakon restauracije slike.

3.4.4. Valentin Metzinger

Nakon što je 1735. umro Cristoforo Tasca pojedini riječki naručitelji ubrzo su pronašli mogućnost nastavka naručivanja kvalitetnih djela u ljubljanskoj radionici Valentina Metzingera. Slikar je bio podrijetlom iz njemačkog dijela vojvodstva Lorraine, a u kranjsku prijestolnicu je došao krajem trećeg desetljeća 18. stoljeća.¹⁰³⁶ U gradu je prvi puta zabilježen 1727. kada plaća poreznu pristojbu za stjecanje boravišnih prava i porez obrtnika u slikarskom cehu.¹⁰³⁷ U habsburškoj Kranjskoj majstor je pronašao veliki broj naručitelja za svoja djela, a o čemu najbolje svjedoči i sačuvani opus od preko tristo slika nastalih u njegovoj radionici. Međutim, majstor je tijekom svoje karijere ostvario kontakte i s naručiteljima na području sjevernojadranske Hrvatske. U literaturi se smatra da su slikara prvi angažirali franjevci na Trsatu.¹⁰³⁸ Metzinger je oko 1732. za samostanske prostorije izradio ciklus od devet slika s prikazima franjevačkih svetaca i mučenika.¹⁰³⁹ Nakon franjevac, slikar je radio i za riječke isusovce pa je tako naslikao novu oltarnu palu *svetog Josipa* (oko 1734.) za netom podignuti istoimeni mramorni oltar kojeg je isklesao Michelazzi.¹⁰⁴⁰ Tijekom 1750-ih majstor je ponovno stupio u kontakt s naručiteljima iz Rijeke te 1752. dovršava oltarnu palu *svetog Antuna Opata* za novi mramorni oltar obitelji Buratelli u Zornoj crkvi.¹⁰⁴¹ Već iduće godine je kod njega naručena i zavjetna slika *Bogorodica s Djetetom te svetim Filipom Nerijem i svetim Emigdijem* za oltar svetog Filipa Nerija, također u Zornoj crkvi.¹⁰⁴² Osim za Rijeku i Trsat, u majstorovoj radionici su nabavljena djela i za Pićan, Senj, Čabar, Novi Vinodolski i Bakar. Tako se u literaturi navodi kako je najvjerojatnije pićanski biskup Giorgio Francesco Saverio Marotti kod ljubljanskog slikara 1738. naručio sliku *Navještenja Bogorodice* za novi glavni mramorni oltar pićanske stolnice.¹⁰⁴³ U majstorov opus je uvrštena i slika *svetog Franje Paulskog* koja se izvorno nalazila na istoimenom oltaru u nekadašnjoj franjevačkoj crkvi svetog Franje u Senju.¹⁰⁴⁴ Metzinger je izradio i oltarnu palu *Bogorodica s Djetetom te svetim Ivanom*

¹⁰³⁶ Krašovec (2000:16-20), Cevc (2000:19-21)

¹⁰³⁷ Krašovec (2000:25), Cevc (2000:17-18)

¹⁰³⁸ Cevc (2000:337-339), Repanić Braun (2004:83), Bralić (2012:188)

¹⁰³⁹ Cevc (2000:337-339) S majstorom se povezuje i oltarna slika Bogorodica Bezgrešnog Začeca za koju nije poznato gdje se izvorno nalazila.

¹⁰⁴⁰ Cevc (2000:120-121), Krašovec (2000:188), Bralić (2012:195)

¹⁰⁴¹ Cevc (2000:268-269), Krašovec (2000:203), Bralić (2012:197) Premda posljednja znamenka signirane i datirane slike nije jasno čitljiva, ipak se čini kako je riječ o 1752. godini.

¹⁰⁴² Cevc (2000:268-269), Krašovec (2000:203), Bralić (2012:197)

¹⁰⁴³ Bralić i Kudiš Burić (2006:136-141) Slika je potpisana i datirana.

¹⁰⁴⁴ Bralić (2012:190-193)

Krstiteljem i svetim Antunom Padovanskim (1757.) za glavni oltar župne crkve u Čabru.¹⁰⁴⁵ U razdoblju pedesetih godina 18. stoljeća kada slikar radi dvije oltarne pale za riječku Zbornu crkvu dobiva i narudžbe za Novi Vinodolski i Bakar. Za župnu crkvu svetog Filipa i Jakova u Novom je naslikao *Ispovijed svetog Ivana Nepomuka*, a u majstorovom cjelokupnom opusu posebno se ističe slika *svete Margarete sa svetom Katarinom i svetom Barbarom* (1758.) na oltaru bakarske crkve svete Margarete.¹⁰⁴⁶

Tijekom istraživanja nisu pronađene nove arhivske vijesti o majstorovim djelima u Rijeci, ali je potrebno upozoriti na moguće nove veze riječkih naručitelja s ljubljanskim slikarom. Metzingera su nakon franjevac na Trsatu ubrzo angažirali riječki isusovci kako bi za novi Michelazzijev mramorni oltar svetog Josipa izradio istoimenu palu. Čini se kako je u tome najvažniju ulogu mogao imati pičanski biskup i prepozit Novog Mesta Riječanin Giorgio Francesco Saverio Marotti.¹⁰⁴⁷ On je svoje školovanje započeo kod isusovaca u Rijeci da bi zatim otišao u Rim. Upravo je Marotti neposredno prije izvedbe riječke slike Metzingeru povjerio izradu šest pala za bočne oltare u prepozitskoj crkvi svetog Nikole u Novom Mestu.¹⁰⁴⁸ Majstor je za isusovce naslikao svetog Josipa smještenog uz kameni zid na kojem stoji nagi Isus. Josip desnom rukom pridržava dijete, a u lijevoj mu se nalazi ljiljan. Prikazan je i maleni Ivan Krstitelj koji sjedi u prednjem planu te anđeo s Josipovim rascvjetalim štapom. U literaturi je već istaknuto kako je riječka slika kompozicijski najsličnija majstorovoj istoimenoj slici iz crkve Bogorodice Žalosne u Žalostnoj Gori pri Mokronogu.¹⁰⁴⁹ Isto tako primjetna je bliskost i sa slikom *svetog Josipa s Djetetom* (1734.) iz franjevačke crkve u Samoboru.¹⁰⁵⁰ Početkom 1750-ih majstor je dobio narudžbu za izradu oltarne pale svetog Antuna Opata za novi istoimeni mramorni oltar u Zornoj crkvi kojeg je podigao Giovanni Buratelli.¹⁰⁵¹ Kako je Giovanni obnašao svećeničku službu u Donoj Idriji čini se da je preko osobnih poznanstava koje je imao u nedalekoj Ljubljani uspio angažirati renomiranog slikara. Nova slika je najvjerojatnije bila naručena da bi možda zamijenila istoimeno starije djelo koje se do 1725. nalazilo u srušenoj obiteljskoj kapeli uz Zbornu crkvu. Metzinger je u središtu slike naslikao svetog Antuna koji

¹⁰⁴⁵ Cevc (2000:418-419) Navodi se signatura slike „Valentin Mezinger 1757" koja danas više nije vidljiva.

¹⁰⁴⁶ Cevc (2000:270,271,406), Bralić (2012:199-200)

¹⁰⁴⁷ O pičanskom biskupu Marottiju vidjeti poglavlje ovog doktorata 2.2.2. Giorgio Francesco Saverio de Marotti. Već je prije u literaturi spomenuta moguća biskupova uloga u narudžbi Metzingerove slike. Bralić (2012:195-196)

¹⁰⁴⁸ Cevc (2000:100-103), Krašovec (2000:82-83)

¹⁰⁴⁹ Bralić (2012:196)

¹⁰⁵⁰ Bralić (2012:197)

¹⁰⁵¹ Vidjeti poglavlje ovog doktorata 2.2.3. Giovanni Buratelli.

lebditi nad oblacima i okružen je anđelima koji pridržavaju njegove atribute. U prvom planu lijevo vidi se svečeva pustinjačka nastamba koju čuva prasac, a desno je prikazana kuća u plamenu iz koje bježe vješto dočarani ljudski likovi. Zbog uravnotežene kompozicije i gustih poteza svijetle palete, riječka slika odstupa od uobičajene slikarove produkcije iz njegova posljednjeg desetljeća stvaralaštva.¹⁰⁵² Velika je vjerojatnost kako su kanonici i riječko gradsko vijeće mogli upravo preko Buratellija dogovoriti posljednju Metzingerovu riječku narudžbu, a koja se odnosila na zavjetnu sliku *Bogorodica s Djetetom te svetim Filipom Nerijem i svetim Emigdijem*. Pobožnost prema svecima zaštitnicima od potresa javila su Rijeci nakon strašnog podrhtavanja tla u prosincu 1750. godine. Slika je u oltarnu nišu konačno postavljena 1754. kada je Michelazzi zajedno sa svojom radionicom završio novi mramorni oltar svetog Filipa Nerija.¹⁰⁵³ Svojim ikonografskim sadržajem pala prenosi jasnu poruku o ispunjenju zavjeta riječkih građana, gradskog vijeća i kanonika. Prikazani su sveti Filip Neri i sveti Emigdije koji kleče na oblacima pred Bogorodicom s Djetetom zagovarajući zaštitu grada. Ispod njih se proteže veduta grada Rijeke gledana s mora na kojoj je prikazan netom obnovljeni grad.

¹⁰⁵² Bralić (2012:197)

¹⁰⁵³ O tome vidjeti poglavlje ovog doktorata 2.5.1. Naručiteljska aktivnost riječkih kapetana i gradskog vijeća.

Slika 399. Valentin Metzinger, *Sveti Josip s Djetetom*, oltar svetog Josipa, crkva svetog Vida, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 400. Valentin Metzinger, *Sveti Antun Opat u slavi*, oltar svetog Antuna Opata, Zborna crkva, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 401. Valentin Metzinger, *Bogorodica s Djetetom te svetim Filipom Nerijem i svetim Emigdijem*, oltar svetog Filipa Nerija, Zborna crkva, Rijeka, foto: D. Tulić

3.4.5. Giuseppe Candido

Giuseppe Candido nepoznata je slikarska ličnost u literaturi koja se u Rijeci javlja tijekom posljednjih tridesetak godina 18. stoljeća. Ime mu je prvi put zabilježeno prilikom smrti njegove žene Gioseffe 17. veljače 1771. godine.¹⁰⁵⁴ Tada je zapisano da je slikar Candido porijeklom iz grada Mesagne nedaleko Brindisija u sastavu Napuljskog Kraljevstva. Majstor je za pokojnom ženom žalovao samo četiri dana jer se već u riječkoj Zbornoj crkvi 21. veljače oženio Mariom Pernad.¹⁰⁵⁵ Iste godine 26. rujna supružnici su krstili kćer Mariu Joannu, a kao svjedoci bili su prisutni arhitekt i graditelj Ignazio Hencke i njegova žena Antonia.¹⁰⁵⁶ Candido je prvu značajniju narudžbu dobio 1777. kada je zajedno sa slikarom Georgiom Esperlinnom porijeklom s područja Švicarske obnavljao sliku *Večera Svete Obitelji* Serafina Schöna u franjevačkom refektoriju na Trsatu.¹⁰⁵⁷ O tome se saznaje s natpisa sačuvanog u donjem desnom dijelu sliku.¹⁰⁵⁸ Kako je slika restaurirana 2003. zasad nije moguće utvrditi Candidove i Esperlinnove intervencije iz 1777. godine.¹⁰⁵⁹ Slikara je 6. travnja 1780. angažirala i obitelj Graziani da bi naslikao grb najvjerojatnije za katafalk netom preminulog gradskog liječnika Saveria.¹⁰⁶⁰ Majstoru je u tu svrhu isplaćeno 9 fiorina, a istu svotu je dobio i zlatar Antonio Lenasi za neimenovanu narudžbu. U lipnju 1784. slikara su zaposlile riječke benediktinke da bi oslikao školske prostorije u sklopu njihovog samostana.¹⁰⁶¹ Tako se u arhivskom dokumentu spominje da mu je nakon dovršetka posla predano 127 fiorina. Iste godine je za augustinski samostan naslikao oltarnu palu *Presvetog Trojstva*.¹⁰⁶² Djelo je dosad bilo objavljeno u

¹⁰⁵⁴ AZR, Liber Morti 1766-1785

¹⁰⁵⁵ HDA, Liber Baptismorum F: a 1 Jann 1749 usque 29 Jul: 1769 Matrimoniorum a 17 Jan: 1753 usq ad 7 Febb: 1776 (275 (K4) 422), mikrofilm 97

¹⁰⁵⁶ HDA, Liber Baptismorum 30 Aprilij 1769 usque ad 17 Maj 1786 Matrimoniorum a 16 Jan 1777 usque ad 29 Jul 1787 (275 (K4) 423), mikrofilm 97

¹⁰⁵⁷ Kudiš Burić (2009:56-58)

¹⁰⁵⁸ Zagrebački katolički list, 9. rujna 1858., Kućica i crkva čudotvorne Gospe na Trsatu. Nepoznati autor ovog teksta 1858. donosi prijepis natpisa i spominje Candida. Matejčić (1991:82), Kudiš (1990:106-111), Kudiš (1996:3), Kudiš (1997:81-90), Bralić (2012:77), Alviž (2015:254-255) IHS // M[A]RiA / IOSIP. Natpis u desnome donjem dijelu s podatkom o obnovi: FACTA A FR. SERAFINO SCHÖN O.M.S. / FRNC. CROATLÆ CARNIOLIÆ AN. 1640. / REFECTA VERO A DD. JOSEPHO CANDITO ITALO NEAPOLITANO ET GEORGIO ESPERLINN GERMANO HELVETO / ANNO 1777. MENSE AUGUSTO Dosad u literaturi nije bilo poznato kako je zapravo riječ o slikaru Giuseppeu Candidu koji se javlja u Rijeci početkom sedamdesetih godina 18. stoljeća.

¹⁰⁵⁹ Bralić (2012:77)

¹⁰⁶⁰ DARi, Općina Rijeka (HR-DARi-32), kutija 415/2

¹⁰⁶¹ DARi, Općina Rijeka (HR-DARi-32), kutija 12/2

¹⁰⁶² Na slici se nalazi majstorov potpis i datacija: Giuseppe Candido pinx. 1784. Ovaj je podatak prvi put iznijela Nina Kudiš na znanstvenom skupu „Sedam stoljeća augustinskog samostana u Rijeci“ (Rijeka, 22. – 24. listopada 2015.).

literaturi, ali se nije navodilo autorstvo Giuseppea Candida.¹⁰⁶³ Izvorno se nalazilo u kapeli Presvetog Trojstva na istoimenom oltaru. Nakon ukinuća augustinskog reda 1788. oltar i slika su preneseni na mjesto današnjeg oltara svetog Blaža gdje su se nalazili do 1838. godine.¹⁰⁶⁴ Djelo se danas nalazi u sakristiji crkve svetog Jeronima i prikazuje Krista, Boga Oca i golubicu Duha svetoga kako lebde na nebu, a ispod njih se nalaze tri anđela. Riječ je o skromnom ostvarenju udomaćenog majstora o čijem obrazovanju zasad ne postoje nikakvi podaci. Likovi djeluju nezgrapno i prikazani su crtački s naglašenim obrubnim linijama.¹⁰⁶⁵ Lokalni slikar se prilikom izvedbe slike najvjerojatnije poslužio grafičkim predloškom istoimene scene kakvim je primjerice bila opremljena knjiga *Il sagro leggendario della vita di Gesù Cristo, di Maria Vergine e de'Santi* tiskana u Veneciji 1757. godine.

Slika 402. Giuseppe Candido, *Presveto Trojstvo*, nekadašnji augustinski samostan svetog Jeronima u Rijeci, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 403. Nepoznati autor, *Presveto Trojstvo* (preuzeto iz *Catalogo Generale dei Beni Culturali*, privatna zbirka, Italija)

Slika 404. *Potpis Giuseppea Candida 1784.*, foto: D. Tulić

¹⁰⁶³ Bralić (2012:558)

¹⁰⁶⁴ Torcoletti (1944:22)

¹⁰⁶⁵ Kudiš (2019:86-87)

Za riječke augustince majstor ponovno radi 1794. kada je naslikao oltarnu palu s prikazom *svetog Kuzme i Damjana*.¹⁰⁶⁶ Dva sveta liječnika stoje u pejzažu odjeveni u dugačke tunike. U rukama drže keramičke ljekarničke posude na knjigama i mučeničke palme. Prilikom njihove izvedbe slikar u potpunosti preuzima rješenja s istoimenih mramornih kipova na oltaru svetog Križa u riječkoj Zbornoj crkvi. Tako se kod izrade svetog Kuzme Candido ugledao na skulpturu Marca Chiereghinija, a za svetog Damjana mu je predložak bio Michelazzijev kip. „Josephus Candido Pictor“ umro je u Rijeci 4. lipnja 1794. u dobi od 65 godina. Naposljetku, potrebno je spomenuti da je krajem 18. stoljeća u gradu djelovalo još nekoliko dosad nepoznatih slikara. Venecijanac Giuseppe Bonetti umire u Rijeci 12. prosinca 1785., Marino Moretti iz Trevisa 24. srpnja 1789., Giorgio Spanger iz Kranjske 2. veljače 1793., a Giovanni Tofoletti iz Udina 14. lipnja 1805.¹⁰⁶⁷ Uz njih, potrebno je spomenuti i Domenica Meninija koji je 10. svibnja 1807. potpisao ugovor s ocem malodobnog Biasia Grabrea o njegovom petogodišnjem slikarskom naukovanju u majstorovoj radionici.¹⁰⁶⁸

¹⁰⁶⁶ Na slici se nalazi majstorov potpis i datacija: Giuseppe Candido pinx. 1794. Ovaj je podatak prvi put iznijela Nina Kudiš na znanstvenom skupu „Sedam stoljeća augustinskog samostana u Rijeci“ (Rijeka, 22. – 24. listopada 2015.).

¹⁰⁶⁷ AZR, Liber Morti 1766-1785 Venecijanac Giuseppe Bonetti najvjerojatnije je sin kipara Orazija Bonettija.

¹⁰⁶⁸ DARi, Javni bilježnici Rijeke (HR-DARi-823), kutija 9

Slika 405. Giuseppe Candido, *Sveti Kuzma i Damjan*, nekadašnji augustinski samostan u Rijeci, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 406. *Potpis Giuseppea Candida 1794.*, foto: D. Tulić

Slika 407. Marco Chiereghini, Slika 408. Giuseppe Candido, Slika 409. Giuseppe Candido, Slika 410. Antonio Michelazzi, *Sveti Kuzma*, oltar svetog *Sveti Kuzma*, nekadašnji *Sveti Damjan*, nekadašnji *Sveti Damjan*, oltar svetog Križa, Zborna crkva, Rijeka, augustinski samostan svetog augustinski samostan svetog Križa, Zborna crkva, Rijeka, Jeronima, Rijeka, foto: D. Jeronima, Rijeka, foto: D. foto: M. Pintarić Tulić

4. UMJETNIČKI PREDMETI U VLASNIŠTVU RIJEČKIH GRAĐANA TIJEKOM 18. STOLJEĆA

Inventari riječkih građana iz razdoblju 18. stoljeća dosad su bili u potpunosti nepoznati u literaturi. Tijekom istraživanja pronađeno je sedam popisa imovina iz kojih se pobliže saznaje da su svećenici, trgovci i plemići posjedovali znatan broj umjetničkih djela u svojim obiteljskim kućama. Tako je gradski procjenitelj Giuseppe de Terzi 12. lipnja 1721. evidentirao svu nepokretnu i pokretnu imovinu nakon smrti svećenika Nicole Coliaquija.¹⁰⁶⁹ U jednoj od soba u pokojnikovoj kući koja je bila smještena pored velikog salona nalazila se slika *Raspeća*, mala slika *svete Marije Magdalene*, karta Tunisa i dva mjedena svijećnjaka, a na gornjem katu je u jednoj od prostorija bila slika *Posljednje večere*. U susjednoj sobi bila je slika *svetog Antuna* i *portret cara Josipa I.*, ali i jedan mjedeni svijećnjak, dva drvena svijećnjaka, glinena figura svetog Jakova te srebrni križ. De Terzi navodi kako se u kredenci nalazila kamena Bogorodica i figura svetog Antuna od štuka. Na trećem je pak katu zabilježena slika *Raspeća* i grafika (?) s prikazom *Gospe*. Također, spominje se i *portret pape Inocenta XI.* (1676. – 1689.), slika *svetog Josipa* te šest različitih grafika (?) s prikazom neimenovanih svetaca. Svećenik je posjedovao i nenavedeni broj soneta i madrigala, kao i jedan libreto za neimenovanu operu. Veliki broj umjetničkih predmeta bio je i u vlasništvu bogatog riječkog trgovca i važnog donatora riječkih crkava Pietra Felicea Tremaninija.¹⁰⁷⁰ Prilikom sastavljanja inventara Tremaninijeve kuće u ulici svete Barbare 26. kolovoza 1740. spominje se da je imao pet velikih slika s povijesnim prikazima, četiri portreta, petnaest slika različite tematike, jednu veliku sliku s prikazom *Bogorodice*, križ od alabastera i drva te veliku srebrnu medalju s likom svete Helene.¹⁰⁷¹ O bogatstvu riječkog carskog poreznika Francesca Claudia Saveria de Marburga saznaje se iz njegove oporuke sastavljene 10. travnja 1750. godine.¹⁰⁷² On je imao veliku kuću u gradskoj

¹⁰⁶⁹ DARi, Općina Rijeka (HR-DARi-32), kutija 414/1 Umjetnički predmeti u vlasništvu svećenika Nicolajja Coliaquija popisani 12. lipnja 1721. (Prilog 73.)

¹⁰⁷⁰ Vidjeti poglavlje ovog doktorata 2.1.5. Pietro Felice Tremanini.

¹⁰⁷¹ DARi, Poglavarstvo namjesništvo (HR-DARi-4), busta 12 Dio popisnog inventara nakon smrti Pietra Felicea Tremaninija (Prilog 13.)

¹⁰⁷² O Francescu Clauduz Saveriu de Marburgu govorio je Marin Bolić 26. listopada 2018. na međunarodnom znanstvenom skupu "PUBLIC AND PRIVATE COMMISSIONS: Donors and Works of Art in the Northern Adriatic during the Early Modern Period u sklopu projekta ET TIBI DABO: Naručitelji i donatori umjetnina u Istri, Hrvatskom primorju i sjevernoj Dalmaciji od 1300. do 1800. godine. U fokusu izlaganja Marina Bolića

ulici sveta Tri kralja, a u testamentu se navodi da je popis imovine već bio sastavljen krajem 1749. godine.¹⁰⁷³ Tako je gradski procjenitelj u njegovoj kući evidentirao sljedeće slike: *Uskrsli Krist, Bogojavljenje, sveti Jeronim*, minijatura s prikazom *svetog Mateja*, minijatura s prikazom *Kalvarije, sveti Franjo Asiški, sveti Antun Padovanski, sveta Marija Magdalena*, dvije slike *Bogorodice* i *sveti Ivan Nepomuk*. Uz njih, Marburg je posjedovao pozlaćeni relikvijar, veliko ogledalo s pozlaćenim okvirom i dva neimenovana reljefa smješšana u ovalne pozlaćene okvire.

Značajna količina umjetničkih predmeta nalazila se i u obiteljskoj kući Pietra Tudorovicha.¹⁰⁷⁴ Evidentiranje njegove imovine započelo je 12. veljače 1752. obilaskom sobe smještene u prizemlju kuće. U njoj su se nalazile slike *Franje Paulskog, Raspeća, svetog Antuna Padovanskog, Bogorodice*, dvije minijature s prikazom *Ecco Homo* i *Gospe Žalosne*, dvije slike *svetog Petra, sveta Marija Magdalena*, dvadeset i pet slika različitih dimenzija i oblika te jedna slika *Madonna di Passavia*. Posebno je zanimljiv ovaj prikaz vrlo štovane *Gospe iz Passaua* ili *Marije Pomoćnice*.¹⁰⁷⁵ Sliku je nakon 1514. izradio Lucas Cranach Stariji (1472. – 1553). te je ona 1625. donesena u Innsbruck gdje je 1650. smještena na glavni oltar katedrale svetog Jakova. Kopiju Cranachove slike je dvadesetih godina 17. stoljeća po narudžbi katedralnog dekana Marquarda von Schwedija naslikao Hofmaler Pius za Passau, hodočasničko kapucinsko svetište u Južnoj Bavarskoj. Passau će postati osobito važan nakon Habsburške pobjede kod Beča 1683. kada se Mariju Pomoćnicu počinje slaviti i kao veliku zaštitnicu od Osmanlija. Nakon toga će se upravo zahvaljujući carskoj obitelji njezin kult proširiti cijelom Europom. Nadalje, u sobi na prvom katu procjenitelj Francesco Kruck zabilježio je sliku s prikazom *Abrahama, portret Pietra Tudorovicha, portret Pietrove prve žene, portret njegova sina, svetu Anu, Bezgrešno Začeće*, jedanaest slika bez okvira s prikazom pejzaža i životinja, šest slika s prikazom pejzaža s crnim okvirima, šest neimenovanih malih slika, jedan mjedeni svijećnjak i *portret pićanskog biskupa Gausa*. Na prvom katu se nalazio i veliki salon u kojem je bilo smješteno pet slika bez okvira s prikazom različitih životinja i pet slika povijesnih tema. Naposljetku, u sobi Pietrova brata arhidakona Nicole Tudorovicha bili su portreti cara i carice. Osim obiteljskih portreta i onih carskih posebno je zanimljiv portret *nekadašnjeg pićanskog*

prvenstveno je bio Marburgov rukopis o dolasku cara Karla VI. u Rijeku, kao i njegova biografija. Autor je spomenuo inventar, ali bez preciznije analize.

¹⁰⁷³ DARi, Magistarski sud Rijeka (HR-DARi-120), kutija 361, spis 151. Umjetnički predmeti u vlasništvu Francesca Claudia Saveria de Marburga popisani 12. prosinca (?) 1749. (Prilog 74.)

¹⁰⁷⁴ DARi, Poglavarstvo namjesništvo (HR-DARi-4), busta 14 Umjetnički predmeti u vlasništvu Pietra Tudorovicha popisani 12. veljače 1752. (Prilog 75.)

¹⁰⁷⁵ Maković (2009:363-369)

biskupa Petra Antuna Gausa (1646. – 1716).¹⁰⁷⁶ Iz nedavno objavljene biskupove oporuke saznajemo da je on bio ujak Pietra i Nicole Tudorovicha. U svojem testamentu navodi da će Pietro naslijediti vinograd pokraj svetog Nikole na prostoru Rijeke, a nećak je imao zadatak naručivati svakog mjeseca jednu misu za biskupovu dušu. Također, namijenio mu je i umivaonik s velikim srebrnim vrčem. Isto tako Gaus je ustanovio crkveni beneficij s obvezom četiri tihe mise svakog tjedna koje su se trebale služiti na oltaru svetog Antuna Padovanskog u riječkoj Zbornoj crkvi. O tome je brigu trebao voditi njegov drugi nećak arhiđakon Nicola Tudorovich. Zasad nije poznato je li biskup osobno poklonio portret obitelji Tudorovich ili su ga nećaci naručili nakon njegove smrti. Međutim, s oprezom se može napomenuti da je možda riječ o sačuvanom djelu koje se danas nalazi u zgradi riječke Nadbiskupije. Upravo je nakon Pietrove smrti slika mogla biti prenesena u sakristiju Zborne crkve, ali ne treba isključiti i mogućnost da je obitelj mogla posjedovati kopiju nastalu prema istovjetnom portretu.¹⁰⁷⁷

Slika 411. Nepoznati autor, *Pićanski biskup Petar Antun Gaus*, riječka Nadbiskupija, Rijeka, foto: D. Tulić

¹⁰⁷⁶ Orbanić (2020:33-79)

¹⁰⁷⁷ Torcoletti (1944:17)

Znatan broj umjetničkih djela prikupio je i trgovac Martino Sumrecker. On je umro 13. siječnja 1756. godine te je prema vlastitoj želji bio pokopan kod augustinaca. Nakon toga je legitimna nasljednica Ursula Mayer već istog mjeseca zatražila da se sastavi inventar svih kuća koja su bile u vlasništvu njezinog pokojnog strica.¹⁰⁷⁸ Tako je 24. siječnja 1756. bio angažiran i slikar Giovanni Fayenz koji je trebao popisati sva ulja na platnu i slike na papiru (grafike?). Iz sastavljenog popisa imovine saznajemo da je Sumrecker posjedovao preko trideset slika većinom sakralne tematike. Prema Fayenzovoj procjeni najveću vrijednost imale su slike *Judita odrubljuje glavu Holofernu*, *Navještenje*, *Bogorodica od Sedam Žalosti* te *Izakov blagoslov sina*. Uz njih, spominju se portreti cara i carice, malena grafika (?) *Gospe Trsatske*, jedna slika na staklu s prikazom *Bogorodice s Djetetom*, *sveti Josip*, *sveti Martin*, *sveta Marija Magdalena*, *Bogorodica s Djetetom i svetim Antunom*, *sveti Ivan Evanđelist*, *sveti Franjo Asiški*, *sveta Katarina*, *Bogorodica s Djetetom i svetim Josipom*, *Bogorodica s Djetetom i svetim Dominikom*, *Poklonstvo kraljeva* te dvije slike s prikazom florealnih motiva. Za razliku od Sumreckera, riječki kapetan Wilibaldo Vitnich posjedovao je znatno manji broj slika.¹⁰⁷⁹ One su evidentirane 3. rujna 1764., a procjenitelj je naveo slike *svetog Roka*, *svetog Franje*, *svete Barbare*, *Bogorodice*, *portrete cara Karla VI. i carice Elizabete*, tri antička portreta i pet neimenovanih slika na staklu. Iduće godine 6. srpnja 1765. u jedanaest sati ujutro preminuo je Giuseppe Antonio de Zanchi. Zbog toga su njegovi nasljednici 17. srpnja angažirali gradskog procjenitelja Tomichica kako bi popisao sve predmete u Zanchijevoj kući koja se nalazila u ulici svete Marije.¹⁰⁸⁰ Najveći broj umjetničkih predmeta nalazio se u velikoj sobi s pogledom na kuću Orlando. Tomichic je u njoj zatekao šest neimenovanih slika u crnim okvirima, slike *Salomonovog suda i kraljice Ester* u pozlaćenim okvirima, četiri male slike vojne tematike, dvije velike slike pejzaža, jednu sliku *Kristova rođenja*, dvije neimenovane ovalne slike, jednu sliku *svetog Franje Paulskog*, dvanaest neimenovanih slika različite kvalitete i dva srebrna svijećnjaka. U salonu je bilo pet obiteljskih portreta i jedna slika s prikazom fratra. Značajan broj djela nalazio se i u drugoj velikoj sobi pa je tako popisano dvanaest različitih slika na kojima su bili prikazani portreti i pejzaži, pet starijih carskih portreta, *portret Giuseppea de Zanchija*, *portret baruna Francesca Adama de Androche*, dvije ovalne slike *Bogorodice* i *svetog Josipa*, jedna slika *Polaganja u grob*, malena slika *svetog Josipa* i drveni križ. U

¹⁰⁷⁸ DARi, Općina Rijeka (HR-DARi-32), kutija 415, fascikl bez numeracije (Prilog 19.)

¹⁰⁷⁹ DARi, Općina Rijeka (HR-DARi-32), kutija 398 Umjetnički predmeti u vlasništvu kapetana Wilibalda Vitnicha popisani 3. rujna 1764. (Prilog 76.)

¹⁰⁸⁰ DARi, Općina Rijeka (HR-DARi-32), kutija 414/1 Umjetnički predmeti u vlasništvu Giuseppea Antonija de Zanchija popisani 17. srpnja 1765. (Prilog 77.)

susjednoj sobi pak je bila slika *Bogorodice*, četiri manje neimenovane slike, deset slika s prikazom pejzaža, portreti cara i carice, šest grafika (?) i slika *svetog Filipa Nerija*. Čini se kako je Zanchi djelo s prikazom *svetog Filipa Nerija* mogao naručiti upravo nakon velikog potresa koji je pogodio Rijeku 1750. kada je u gradu i započelo štovanje navedenog sveca. Trgovac je posjedovao i značajnu knjižnicu pa je u njegovoj kući zabilježena zbirka od 153 naslova s temama iz povijesti, filozofije i trgovine. Potrebno je i spomenuti kako je u lipnju 1792. svećenik Giovanni Benvenuti u oporuci naredio svojim nasljednicima kako je prilikom sastavljanja inventara potrebno izostaviti sliku *Krista* smještenu u njegovoj sobi.¹⁰⁸¹ Naime, Giovanni ju je odlučio pokloniti benediktinkama, a svojem nećaku Antoniju de Mordaxu ostavlja sliku s prikazom *Isusa i neimenovanih svetaca*. Naposljetku, dosad je bilo nepoznato da je markiz Melchior Bandini u veljači 1797. Zornoj crkvi i kanonicima darovao sliku *Madonna d'Ancona* smještenu tik do oltara svetog Filipa Nerija.¹⁰⁸²

Slika 412. Nepoznati autor, *Madonna d'Ancona*, Zborna crkva, Rijeka, foto: D. Tulić

¹⁰⁸¹ DARi, Magistarski sud Rijeka (HR-DARi-120), kutija 360

¹⁰⁸² AZR, Kutija bez numeracije, fasc. 4., Popis svetkovina u Zornoj crkvi 1631. – 1833.

Sačuvani inventari otkrivaju da su riječki građani po uzoru na bogate venecijanske obitelji ili kranjsko plemstvo svoje kuće opremali i brojnim drugim predmetima poput drvenih stolica s kožnim naslonima, drvenim ormarima i stolovima, ogledalima s pozlaćenim okvirima, srebrnim zidnim svijećnjacima, kredencama, porculanskim i srebrnim vrčevima, porculanskim tanjurima i vazama te srebrnim priborima za jelo. Čini se kako su imućniji pripadnici riječkog društva mogli slijediti kulturu življenja kakva je bila prisutna u Veneciji, Beču ili Ljubljani. Riječke kuće su većinom bile troetažne te su imale unutarnja dvorišta, a posebno su se isticali veliki saloni opremljeni mnogobrojnim predmetima. Zasigurno su u takvim prostorima bogati trgovci i plemići mogli često organizirati svečane večere i druženja poput onih puno raskošnijih u venecijanskim vilama.¹⁰⁸³ Isto tako popisi imovina otkrivaju da se najveći broj umjetničkih djela nalazio u vlasništvu Pietra Tudorovicha i Giuseppea de Zanchija. Spomenuti plemići posjedovali su sedamdesetak različitih slika i grafika pa se u njihovom kontekstu može govoriti da je bilo riječ o vrlo značajnim obiteljskim zbirka. Kako su patricijske obitelji Tudorovich i Zanchi već i u 17. stoljeću stekle određeno bogatstvo velika je vjerojatnost da su već tada njihovi pripadnici počeli naručivati umjetnine koje su se zatim oporučno nasljeđivale. Također, riječka društvena elita po broju slika nije nimalo zaostajala za kranjskim plemićima i trgovcima. Primjerice, kranjski trgovac željezom i tekstilom Caharija Waltreich je u svojoj kući imao zbirku koju je činila 71 slika, a Bartolomeo Garzoni vitez Hochenberga posjedovao je 113 slika.¹⁰⁸⁴ Ipak, za razliku od nekih kranjskih inventara ili velike većine venecijanskih popisa imovine u onima iz Rijeke izostaju precizniji opisi djela, kao i navođenje mogućih autora.¹⁰⁸⁵ Između ostalog čak se ne navodi jesu li neka od njih mogla biti naručena u važnim centrima poput Venecije, Rima, Beča, i Ljubljane ili je riječ o slikama nastalim u lokalnim radionicama.¹⁰⁸⁶ U vlasništvu riječkih obitelji bila su većinom djela sakralne tematike, ali se spominju i pejzaži te prikazi životinja i vojnih tema. Narudžbe obiteljskih portreta intimnog karaktera povezane su sa samopromocijom i potvrđivanjem visokog statusa u društvu obrazovanih plemića poput Tudorovicha i Zanchija. Isto tako oni su smatrani ogledalima prosperiteta i uspješnosti, ali i profinjenog ukusa obitelji. Portreti su ujedno slavili obiteljske

¹⁰⁸³ Torri (2017:65), Pizzo (2020:18-20)

¹⁰⁸⁴ Meke (2017:111-121)

¹⁰⁸⁵ Cecchini (2007:141-165), Mason (2009:173-191)

¹⁰⁸⁶ Potrebno je spomenuti da u Pomorskom i povijesnom muzeju Hrvatskog primorja Rijeka postoji veliki broj slika nepoznatih autora nastalih tijekom 17. i 18. stoljeća. Među njima se nalaze i određena djela koja su izvorno mogla biti u vlasništvu Tudorovicha ili Zanchija. Međutim, zbog nedostatka dokumenata, ali i informacija u muzejskim ulaznim knjigama nije poznata provenijencija velike većine slika što otežava njihovo povezivanje s određenim predmetima navedenima u pronađenim inventarima.

relacije i bilo je sasvim uobičajeno da se posjeduju prikazi predaka u svrhu trajne memorije nakon njihove smrti. Uz to, inventari otkrivaju da su skoro sve obitelji posjedovale i portrete Habsburških careva i carica. Građani su posjedovali i slike istoimenih svetaca zaštitnika vjerojatno namijenjene privatnoj pobožnosti, ali se isto tako naručuju i djela povezana s bratovštinama Gospe Žalosne i Bezgrešno Začete kojima su pripadali. Znatan dio slika mogao je biti naručen kod lokalnih majstora. Međutim, naručitelji su zasigurno mogli iskoristi i osobna poznanstva u Veneciji i Ljubljani te nekolicinu djela naručiti kod Cristofora Tasce i Valentina Metzingera, ali i drugih renomiranih slikara djelatnih u kranjskoj prijestolnici ili glavnom gradu Mletačke Republike.

Slika 413. Pietro Longhi, *La colazione in villa*, Venezia, Casa Carlo Goldoni (preuzeto iz Pizzo N. (2020))

S druge strane inventari Nicole Coliaquija i Francesca Saveria de Marburga po prvi puta otkrivaju kako su se u vlasništvu riječkih građana nalazili maleni kipovi, figure i reljefi. U jednoj od prostorija unutar Coliaquijeve kuće u kredenci se nalazila kamena Bogorodica i sveti Antun od štuka. Kako procjenitelj nije precizirao izgled Bogorodice tek se može pretpostaviti kako je bilo riječ o reljefu ili manjem kipu (figuri). Upravo se takva djela spominju i u bogatim inventarima venecijanskih i padovanskih plemića. Primjerice, grof Giacomo Antonio Cavanis imao je na jednoj od kredenca unutar svoje kuće u Padovi mramorni reljef s prikazom Kristova rođenja.¹⁰⁸⁷ U Marburgovom vlasništvu bila su dva neimenovana reljefa smješšana unutar

¹⁰⁸⁷ Guerriero (2002:103)

ovalnih pozlaćenih okvira. Nažalost, prilikom sastavljanja popisa njegove imovine nije precizirana vrsta materijala te se ne spominje njihova tematika. Ipak, reljefi su najvjerojatnije mogli biti izrađeni u mramoru, kamenu, alabasteru ili drvu. Usprkos tome, iako je riječ o samo dva reljefa čini se kako je tijekom 18. stoljeća i kod riječkih naručitelja zaživjela ideja da se osim slika, grafika ili liturgijskih predmeta nabavljaju i djela u drugim medijima. Usporedno s time u venecijanskim palačama nalazio se veliki broj reljefa s prikazima različitih scena, portretnih bista, poprsja alegorija, filozofa i svetaca te mnogobrojne druge „sculture moderne“ kako ih se naziva u tamošnjim inventarima 17. i 18. stoljeća.¹⁰⁸⁸ Za razliku od drugih bogatih pojedinaca na istočnoj obali Jadrana riječki naručitelji mogli su slične skulpture namijenjene privatnim prostorijama nabaviti u lokalnoj kiparskoj radionici Antonija Michelazzija. Naposljetku, tek sedam pronađenih i sačuvanih inventara govori u prilog dosad nepoznatoj činjenici kako su svećenici, trgovci, bankari, poreznici i plemići imali velike afinitete prema naručivanju umjetničkih djela koja su ukrašavala njihove kuće.

¹⁰⁸⁸ Guerriero (2002:73-149), Rossi (2009:48-63)

5. ZAKLJUČAK

Službena carska politika iz Beča još je od sredine 15. stoljeća imala veliki utjecaj na društveni i politički život Rijeke. Zbog toga se grad za vrijeme Uskočkog rata početkom 17. stoljeća našao stiješnjen između Habsburške monarhije i Mletačke Republike. Nakon što je sukob konačno završen 1618. Rijeka je bila u izrazito nepovoljnoj ekonomskoj situaciji pa će tek sposobnošću tadašnjeg kapetana Stefana della Rovere započeti njezin postupni razvoj. U tome su veliki ulogu imali i isusovci koji dolaze u grad 1627. da bi pokrenuli razvoj školstva, ali i društveni te vjerski život. Upravo će oni sagraditi kolegij i seminar zajedno s crkvom svetog Vida što ujedno predstavlja najvažniji naručiteljski podvig tijekom 17. stoljeća. S druge strane imućne aristokratske obitelji i bogati trgovci pokrenuli su u krajem 17. i kroz čitavo 18. stoljeće nabavu brojnih umjetničkih djela za sakralne interijere u gradu. Tako je prvi mramorni oltar u Rijeci podignut 1696. u nekadašnjoj isusovačkoj crkvi svetog Vida zahvaljujući legatu Beatrice Lazzarini koja je bila kćer riječkog kapetana Pietra dell'Argenta. Naručiteljska i donatorska aktivnost obitelji Androcha vezana je uz franjevačku crkvu i samostan na Trsatu. Međutim, njihove veze sa slikarom Cristoforom Tascom omogućile su i drugim riječkim obiteljima, trgovcima i brodovlasnicima te bratovštinama i redovničkim zajednicama da umjetnička djela naručuju u majstorovoj venecijanskoj radionici. Preuređenje svetišta Zborne crkve koje je financirala obitelj Orlando zasigurno je jedno od najizdašnijih pokroviteljstva neke plemićke obitelji u 18. stoljeću na istočnoj obali Jadrana. Impresivni graditeljski podvig obitelji Orlando nije se dogodio slučajno, štoviše razvidno je kako su Simone i Antonio Orlando najvjerojatnije inspiraciju pronašli u franjevačkoj crkvi na Trsatu. Tamo je 1692. zagrebački sudac Ivan Uzolin donirao gradnju glavnog mramornog oltara koji je zamijenio dotadašnji drveni. Naručitelji su odlučili da se sa strane čudotvorne slike Gospe Trsatske postave dvije mramorne skulpture svetog Franje i svetog Ivana Evanđeliste. U ikonografskom odabiru svetaca kriju se osobni zaštitnici Ivana Uzolina te njegovog brata provincijala i nekadašnjeg trsatskog gvardijana Franje Uzolina. Obiteljski grb i komemorativni napis koji govori o podizanju mramornog oltara i naručitelju danas se nalazi nad vratima sakristije s desne strane svetišta. Slijedivši njihovu ideju, Orlandovi su isto tako za oltar naručili kipove vlastitih svetaca zaštitnika, a taj će obrazac slijediti i veliki broj drugih plemićkih obitelji prilikom podizanja mramornih oltara. Pojedini riječki naručitelji i donatori često su oporučno ostavljali izdašna sredstva za nabavu umjetničkih djela. Novopronađeni dokumenti omogućili su spoznaju o tome da je Pietro Felice Tremanini

jedan od najvažnijih riječkih donatora. Osim što je ostavio novac za gradnju novog mramornog oltara još se više istaknuo bogatim legatom od 1000 fiorina kojeg je trebalo namijeniti za kupnju šest srebrnih svijećnjaka, šest piramidalnih relikvijara i komplet kanonskih ploča za glavni oltar Zborne crkve. Uz njega, potrebno je spomenuti i udomaćenog trgovca Giuseppea Minollija koji je osigurao sredstva za pregradnju svetišta nekadašnje augustinske crkve svetog Jeronima i podizanje novog glavnog monumentalnog mramornog oltara. Tijekom 18. stoljeća kao značajniji pojedinačni naručitelji ili donatori još se javljaju Martino Sumrecker, Cristoforo Branchovich, Ludovico Henry i Antonio Kermes.

Značajnu naručiteljsku i donatorsku ulogu kroz 17. i 18. stoljeće u Rijeci imali su i crkveni vjerodostojnici. Tako je sredinom 17. stoljeća župnik u Jelšanama Riječanin Girolamo Stembergar dao u Zornoj crkvi podignuti drveni oltar svetog Petra na kojem se izvorno nalazila oltarna pala s prikazom *Krist predaje ključeve svetom Petru*. Na njoj je naslikan i portret župnika Stembergara u hijeratskoj perspektivi. Svećenik je znatnu svotu novaca oporučno ostavio brojnim crkvama u riječkoj okolini, ali se posebno ističe njegov izdašan legat od 3000 fiorina za osnivanje Monte di Pietà kako bi se pomoglo siromašnom stanovništvu. Zaklada je osnovana 1657. i bila je pod upravom bratovštine Bezgrešnog Začeca, ali uz stalni nadzor obitelji Stembergar. Tijekom dvadesetih godina 18. stoljeća obitelj i Monte di Pietà odlučili su podići novi mramorni oltar svetog Petra. Jedan od važnijih riječkih naručitelja bio je i visokorangirani pripadnik klera pićanski biskup Riječanin Giorgio Francesco Saverio de Marotti. On je zajedno sa svojim nećakom Nicolom Marottijem sudjelovao u narudžbi raskošnog mramornog oltara svetog Franje Ksaverskog u nekadašnjoj isusovačkoj crkvi svetog Vida. Dosad nije bilo znano da je svećenik u Donjoj Idriji Riječanin Giovanni Buratelli podigao novi mramorni oltar Antuna Opata u Zornoj crkvi na čijoj jeatici postavljen kip svetog Ivana Evanđelista, ujedno njegova osobnog zaštitnika. Buratelli je 1768. za obiteljsku kapelu u nepoznatoj venecijanskoj radionici nabavio i srebrni viseći svijećnjak. U drugoj polovici 18. stoljeća značajnu ulogu kod opremanja Zborne crkve imao je i tadašnji arhiđakon Pietro Francesco Svilocosi. On je sudjelovao kod narudžbe mramornih oltara svetog Filipa Nerija i Vinka Fererskog te je zajedno sa svećenikom Matiom Kucichem pokrenuo štovanje svete Margarete Kortonske u Rijeci.

Znatan broj umjetnina iz riječkih crkava može se povezati i s narudžbama četiriju redovničkih zajednica prisutnih u gradu. Naručiteljska aktivnost riječkih isusovaca započela je gradnjom nove crkve svetog Vida. Oni su najvjerojatnije preko veza koje su imali s tršćanskim

rektorom Jacopom Rampellijem stupili u kontakt s isusovačkim arhitektom Giacomom Brianom iz Modene. Redovnici su 1711. angažirali Pasqualea Lazzarinija za gradnju monumentalnog glavnog oltara za smještaj Čudotvornog raspela da bi zatim kod istog majstora 1725. naručili oltar svetog Ignacija Loyolskog te 1728. oltar svetog Alojzija Gonzage i Stanislava Kostke. Istovremeno je angažiran i arhitekt Carlo Martinuzzi za dovršetak gradnje galerija i kupole crkve svetog Vida. Tri godine kasnije, isusovci su odlučili sagraditi propovjedaonicu i taj posao su povjerali mladom kiparu Antoniju Michelazziju, a koji se 1727. doselio u Rijeku. S obzirom na to da je sve odradio prema dogovoru, redovnici su s njim 19. svibnja 1733. godine potpisali i ugovor za podizanje oltara svetog Josipaa. Prilikom svih navedenih narudžbi jasno je da su kipari i altaristi pomno slijedili ikonografski program predložen od strane obrazovanih redovnika. Osim mramorne opreme isusovci su često nabavljali slikarska djela i liturgijske predmete. O narudžbama riječkih augustinaca tek se saznaje iz vrlo oskudnih arhivskih vijesti. Oni su 1766. pokrenuli velike radove na crkvi i samostanu, a već iduće godine je tadašnji prior Nicola Speranzi naručio pozlaćeni kalež u nepoznatoj radionici. Arhivski je zabilježena i njihova uloga prilikom nabavke kopije slike *Gospe od Dobrog Savjeta* 1774., kao i narudžba novog mramornog oltara svetog Nikole Tolentinskog 1780. iz legata Antonia Kermesa. Krajem 19. stoljeća srušen je nekadašnji kapucinski redovnički kompleks svetog Augustina, a 1915. i ženski benediktinski samostan zajedno s crkvom svetog Roka. Stoga se po prvi puta temeljem arhivskih i terenskih istraživanja tek manjim dijelom uspio rekonstruirati izvorni inventar samostana i crkve riječkih koludrica, ali i kapucinske zajednice.

O nekim oltarima u riječkim crkvama brinule su vrlo dobro organizirane bratovštine koje su imale vlastite posjede i raspolagale su relativno visokim prihodima. One su samostalno podizale nove mramorne oltare, ali su za njih nabavljale i mnogobrojne liturgijske predmete koji su se koristili tijekom svečanosti i misnih slavlja. Najuglednija riječka bratovština bila je ona Gospe Žalosne ili Bogorodice od Sedam Žalosti sa sjedištem u isusovačkoj crkvi svetog Vida. Njoj su pripadali visoki pripadnici klera, kapetani, plemići, umjetnici i obrtnici. Bratimi su 1731. nabavili srebrni kip Bogorodice od Sedam Žalosti u augsburškoj zlatarskoj radionici obitelji Saler, a što predstavlja jedinu sačuvanu i arhivski potvrđenu narudžbu skulpturalnog djela od srebra na području nekadašnje Pulske biskupije. Također, inventar bratovštine se tijekom 17. i 18. stoljeća sastojao i od umjetničkih predmeta koje su osobno poklonili neki od njezinih istaknutih članova poput Josepha Zamaie, Giuseppea de Marottija, Silveria

Zandonatija, Simonea Orlanda, Andree Corsija i Wilibalda Vitnicha. S druge strane s bratovštinom Bezgrešnog Začeca u sklopu nekadašnje augustinske crkve svetog Jeronima veže se i narudžba novog mramornog oltara za istoimenu kapelu podignutog 1690-ih godina. Istovremeno su i u riječkoj Zbornoj crkvi djelovale bratovštine Presvetog Sakramenta i Gospe Karmelske iz čijih su sredstava podignuti novi istoimeni mramorni oltari, ali i nabavljeni brojni liturgijski predmeti poput srebrnih svijećnjaka i kanonskih ploča. Napoljetku, potrebno je spomenuti da je naručiteljsku ulogu imao i kapetan zajedno s gradskim vijećem. Primjerice, oni su sudjelovali u podizanju zavjetnog oltara svetog Filipa Nerija 1754. u Zbornoj crkvi, ali su pokrenuli i mnogobrojne urbanističke preinake te obnovu različitih objekata kroz drugu polovicu 18. stoljeća.

Prilikom naručivanja umjetničkih djela riječki naručitelji i donatori bili su usko vezani uz već postojeće ikonografske obrasce ili umjetnine prisutne u gradu. Tako je spomenuto da se kod podizanja novih oltara slijedi primjer obitelji Uzolin s Trsata. Po uzoru na njih i druge obitelji ili bogati trgovci naručuju mramorne kipove svetaca, a koji ujedno predstavljaju njihove osobne zaštitnike. Isto tako je potrebno istaknuti da je Pietro Felice Tremanini svojim nasljednicima naredio da budući liturgijski predmeti za glavni oltar Zborne crkve trebaju biti poput onih već postojećih u riječkim crkvama. Šest srebrnih svijećnjaka i kanonske ploče morale su biti naručene po uzoru na one u kapeli Bezgrešnog Začeca u augustinskoj crkvi svetog Jeronima, a šest piramidalnih relikvijara pak je trebalo biti istovjetno onima u isusovačkoj crkvi svetog Vida. Također, i Martino Sumrecker naređuje svojim nasljednicima da je na Brajdi kod mjesta zvanog Raspello potrebno sagraditi kapelu posvećenu svetom Martinu koja mora biti iste dužine i širine poput one svetog Andrije izvan gradskih zidina. Stoga se može zaključiti da je većina naručitelja i donatora ostala vezana za već postojeće obrasce naručivanja umjetnina prema njima poznatim predlošcima često ih djelomično ili u potpunosti kopirajući. S obzirom na to tek su inovativnost i talent umjetnika omogućili puno složenija ostvarenja kao što to najbolje pokazuje kiparska oprema Minollijevo glavnog oltara u svetom Jeronimu s tada jedinstvenim prikazom Duša u čistilištu ispod oltarne menze.

Početak devedesetih godina 17. stoljeća započinje postupna barokizacija interijera crkava na području Kvarnera naručivanjem nove mramorne opreme. Tako je najraniji mramorni oltar podignut 1691. u župnoj crkvi u Kastvu, a izradio ga je gorički altaris Leonardo Pacassi. Ključnu ulogu u angažiranju majstora Pacassija imali su riječki isusovci koji su s njim najvjerojatnije stupili u kontakt preko goričkog kolegija. Tih godina Leonardo je još isklesao

glavni oltar u franjevačkoj crkvi na Trsatu (1692.), oltar Bezgrešno Začete za kapelu istoimene bratovštine u sklopu nekadašnjeg augustinskog samostana svetog Jeronima u Rijeci (1694. – 1697.) i oltar Uznesenja Blažene Djevice Marije u isusovačkoj crkvi svetog Vida (1696.). Kako su članovi obitelji Pacassi prije svega bili altaristi oni su mramorne skulpture nabavljali u venecijanskoj radionici kipara Paola Callala i Giovannija Comina. Nakon toga, u prvoj četvrtini 18. stoljeća riječki će naručitelji mramorne oltare početi naručivati u goričkoj radionici Pasqualea Lazzarinija. Majstor je prvotno između 1711. i 1717. za riječke isusovce isklesao glavni oltar u crkvi svetog Vida, da bi ga zatim angažirali i pripadnici plemićke obitelji Stembergar za izradu oltara svetog Petra te bratovština Presvetog Sakramenta za istoimeni oltar u Zornoj crkvi. Na samom kraju karijere Lazzarinija su ponovno angažirali isusovci kada su 1725. odlučili podići oltar svetog Ignacija Loyolskog te 1728. oltar svetog Alojzija Gonzage i Stanislava Kostke. Tih godina majstor jedino nije radio za obitelj Orlando koja je preko poslovnih, ali i privatnih veza stupila u kontakt s ljubljanskim altaristom Lukom Mislejom prilikom gradnje glavnog oltara u Zornoj crkvi. U opremanju riječkih oltara mramornim kipovima Lazzarini surađuje s gradišćanskim kiparom Paolom Zulianijem i majstorom poznatim kao „maestro di putti paffuti“. Zuliani je tako isklesao kipove riječkih zaštitnika za glavni oltar u crkvi svetog Vida i dva anđela s trnovom krunom i Veronikinim rupcem koji flankiraju Čudotvorno raspelo. Također, Paolo je autor skulptura svetog Petra i Pavla te dva anđela na oltaru Presvetog Sakramenta u Zornoj crkvi. S ovim se majstorom ovdje po prvi puta povezuju i dvije malene mramorne biste Krista i Bogorodice koje se nalaze na lavabou u sakristiji crkve svetog Vida, središnji reljefni prikaz Propovijedi na gori i kipovi svetog Mateja i Luke na propovjedaonici u riječkoj Zornoj crkvi. U ovoj mu se crkvi može pripisati i mramorni reljef Kristova Krštenja na stipesu oltara Ivana Krstitelja nastao po uzoru na grafički predložak izrađen prema slici *Krštenja Krista* koju je naslikao Pierre Mignard.

Unutar radionice Paola Zulianija školovao se i Antonio Michelazzi koji je sa svojim učiteljem prvi puta došao u grad oko 1724. da bi se zatim 1727. odlučio trajno preseliti u Rijeku. Time su mnogobrojni naručitelji i donatori na širem području Kvarnera po prvi puta dobili priliku nabavljati kvalitetne oltare i kipove u lokalnoj radionici ispred gradskih zidina. Michealazzi je zajedno s radionicom isklesao, koliko je za sada poznato, dvadesetak mramornih oltara od kojih neki ukazuju na majstorovo izvrsno razumijevanje suvremenih venecijanskih altarističkih rješenja, kao i poznavanje popularnog traktata isusovca Andree Pozza *Perspectiva pictorum et architectorum*. Njegovoj *bottegi* pripadali su kamenoklesari Giovanni Rigetti,

Pietro Baraziolli, Adam Michelazzi i od sredine 1750-ih pa do 1763. kipar Orazio Bonetti. Venecijanski majstor Bonetti je tijekom boravaka u Rijeci isklesao kipove svetog Stjepana, Mihovila i Martina Biskupa za župnu crkvu svetog Mihovila u Donjem Jelenju. S druge strane s Michelazzijem se povezuju skulpture svetog Dominika, Doroteje i Mihovila iz župne crkve u Bakru, ali i sveta Katarina Aleksandrijska i Barbara u župnoj crkvi u Veprincu. Posljednjih dvadesetak godina Michelazzi je iskoristio svoju titulu carsko kraljevskog arhitekta te je osigurao dodatnu zaradu kroz razne javne gradnje i privatne procjene.

Važnu ulogu u kontekstu mramorne altaristike na području Kvarnera tijekom pedesetih i šezdesetih godina 18. stoljeća imao je i venecijanski altarist Pietro Fadiga. On je isklesao oltar svetog Vinka Fererskog u Zbornoj crkvi, ali i oltar svetog Antuna Padovanskog za što je 1761. godine potpisao ugovor s arhiđakonom Pietrom Svilocosijem. Uz to, s njim se povezuju oltar svetog Antuna Padovanskog u franjevačkoj crkvi na Trsatu te oltari svetog Josipa, Ivana Nepomuka i Gospe Žalosne iz nekadašnje senjske katedrale. Pietro Fadiga je prilikom opremanja riječkih oltara surađivao s kiparom koji se dosad u literaturi spominje kao „neznani riječki kipar“ te su se s njim povezivala djela u Zbornoj crkvi. Riječ je o kipovima svetog Ivana Nepomuka i svete Notburge na oltaru Antuna Padovanskog, svetog Ignacija Loyolskog i svete Marije Egipatske na oltaru Antuna Opata te svetom Kuzmi na oltaru svetog Križa. Međutim, navedena djela mogu se povezati s kiparom Marcom Chiereghinijem koji je arhivski zabilježen u gradu 1760. godine. Nakon smrti Antonija Michelazzija kontinuitet klesanja mramornih oltara i kipova u radionici ispred gradskih zidina nastavlja Sebastiano Petruzzi. Kako je Petruzzi imao i ulogu arhitekta on je 1781. sudjelovao u konsolidaciji okopnog jarka Foše (Fossa) ispred gradskih zidina da bi se formirala nova prometnica za gradnju stambenih i javnih objekata. Istovremeno je isklesao i oltar svetog Ivana Nepomuka u nekadašnjoj isusovačkoj crkvi svetog Vida, ali i onaj svetog Nikole Tolentinskog u nekadašnjoj augustinskoj crkvi svetog Jeronima. Također, s njim se može povezati i mramorni kip svetog Ivana Nepomuka iz Zborne crkve i oltar svetog Vinka Fererskog u crkvi Majke Božje od Porta u Bakru. Naposljetku, koncem 18. stoljeća nakon odlaska Petruzzija iz Rijeke oko 1787. riječki naručitelji i donatori mogli su i dalje naručivati mramornu opremu u lokalnoj radionici koju je vodio Saverio Medelin porijeklom iz Rovinja.

O iznimno povoljnoj ekonomskoj situaciji u Rijeci tijekom 18. stoljeća svjedoči i činjenica kako je u gradu kroz navedeni period sveukupno djelovalo 14 zlatara. Usporedno s time potrebno je spomenuti kako se u Puli javljaju tek 2 zlatara krajem 18. stoljeća. U disertaciji

se po prvi puta spominju lokalni riječki zlatari Mattio Cortivo, Giovanni Battista Fanello i Gaspare Anderlich. Upravo je temeljem sačuvanih ahivskih izvora s Anderlichom povezana monstranca-relikvijar za ampulu krvi što je potekla iz Čudotvornog raspela te dva kaleža iz Zborne crkve. Isto tako novopronađeni dokumenti otkrili su da je salzburški zlatar Francesco Schenfeld djelatnik u Bakru sredinom 18. stoljeća autor šest piramidalnih relikvijara i kompleta kanonskih tablica naručenih za glavni oltar Zborne crkve u Rijeci. S istim je majstorom povezan i komplet ekspozicijskog trona s dva svijećnjaka i komplet od četiri relikvijara iz crkve svetog Vida, kao i piramidalni relikvijari iz nekadašnje senjske katedrale.

U drugoj četvrtini 17. stoljeća u Rijeci se gradila isusovačka crkva svetog Vida ujedno i jedan od najznačajnijih ranobaroknih kompleksa na istočnoj obali Jadrana. Njega je projektirao isusovački arhitekt Giacomo Briano iz Modene. On je prije toga bio angažiran na gradnjama u rodnome gradu, ali i na isusovačkom kompleksu u Trstu. Temeljni kamen položen je nakon konačnog odobrenja iz Rima 15. lipnja 1638. kada je i započela gradnja pod vodstvom Francesca Olivierija porijeklom iz Ancone. Majstor će se zadržati u gradu sve do 1650. kada odlazi u Ljubljanu gdje je potpisao ugovor za dovršetak gradnje samostana i crkve tamošnjih klarisa. Gradnja crkve svetog Vida završit će tek oko 1725. kada je poslove oko podizanja galerija i kupole preuzeo udomaćeni ljubljanski arhitekt Carlo Martinuzzi. Sredinom 18. stoljeća glavnu ulogu u značajnijim urbanističkim preinakama u gradu imao je vojni inženjer Francesco Saverio de Bonomo. Prema njegovom projektu je preuređena obala Fiumare, otvorena su nova istočna i zapadna gradska vrata, izgrađen je most preko Fiumare i srušen srednjovjekovni bastion svetog Jeronima. Naposljetku, potrebno je spomenuti i građevnog inspektora Antona Gnamba koji iz Trsta u Rijeku dolazi 1773. godine. On je 1776. postao glavni inženjer netom osnovanog Riječkog gubernija te je sljedećih tridesetak godina vodio sve javne radove u gradu.

Kada je riječ o slikarima, onda valja napomenuti da se u drugoj polovici 17. stoljeća u Rijeci javlja Giovanni Francesco Gladich (Ivan Franjo Gladić) kojeg je kroničar Johann Weichard Valvasor spominjao kao slavnog i izvrsnog slikara. Njegovo jedino sačuvano djelo u gradu je oltarna pala *Krist predaje ključeve svetom Petru* na oltaru svetog Petra u Zbornoj crkvi naručena iz sredstava obitelji Stembergar. Nakon Gladicha, u Rijeci se krajem 17. stoljeća spominje slikar Giovanni Battista Cosmina. Međutim, danas nije sačuvano niti jedno njegovo djelo koje je izradio za riječke crkve. Istovremeno je u gradu boravio i neznani slikar Pietro Verdell iz Cremona. U prvoj četvrtini 18. stoljeća brojni riječki naručitelji slikarska djela su

nabavljali kod Cristofora Tascce nakon što je umjetnik 1704. naslikao stropno platno *Klanjanje Bezgrešno Začetoj* za strop ljetnog refektorija franjevačkog samostana na Trsatu. Za posljednju zasad poznatu Tascinu riječku narudžbu zaslužna je plemićka obitelj Orlando. Majstor je 1725. za prvi kat monumentalnog oltara izradio potpisanu i datiranu oltarnu palu s prikazom *svetog Franje Ksaverskog i svete Barbare*. Tada se u gradu javlja i prva lokalna slikarska radionica koju je vodio Giovanni Battista Fayenz (Ivan Krstitelj Fayenz). S majstorom je dosad povezana samo slika *Ekstaze svetog Augustina* iz nekadašnjeg augustinskog samostana svetog Jeronima. Iz arhivskih dokumenata je znano da je slikar 23. studenog 1740. u Rijeci potpisao potvrdu o primitku 14 dukata za oslikavanje Božjeg groba u župnoj crkvi u Mošćenicama. U Rijeci je 1730-ih djelovao i zasad slabo poznati slikar Giuseppe Paolucci iz Gradisce d'Isonzo. On je prije dolaska na Kvarner boravio u Puli gdje se 1720. prilikom krštenja njegova sina Francesca Domenica navodi da je po zanimanju slikar. Novopronađeni dokumenti otkrivaju da je Paolucci stigao u grad oko 1729. kada se i oženio u Zbornoj crkvi s udovicom Sussanom Dossina. Osim carskih povlastica majstora je u grad mogla privući i izuzetno povoljna ekonomska situacija za razliku od one u Puli. Tako je u Rijeci imao puno veću mogućnost za pronalaskom novih naručitelja u vidu bogatih riječkih plemića, svećenika, redovničkih zajednica i trgovaca. Iako su u gradu postojale lokalne slikarske radionice pojedini riječki naručitelji pronašli su mogućnost nastavka naručivanja kvalitetnih djela u ljubljanskoj radionici Valentina Metzingera. Majstor je za riječke isusovce izradio sliku *svetog Josipa s Djetetom* za istoimeni mramorni oltar, a za obitelj Buratelli oltarnu palu *svetog Antuna Opata* u Zbornoj crkvi. Naposljetku, Metzingera je angažiralo i gradsko vijeće oko 1753. da bi naslikao zavjetnu sliku *Bogorodice s Djetetom te svetim Filipom Nerijem i svetim Emigdijem* za oltar svetog Filipa Nerija u Zbornoj crkvi. Konačno, tijekom posljednjih tridesetak godina 18. stoljeća u Rijeci se javlja slikar Giuseppe Candido porijeklom iz južnotalijanskog grada Mesagne. Candido je prvu značajniju narudžbu dobio 1777. kada je zajedno sa slikarom Georgiom Esperlinnom porijeklom s područja Švicarske obnavljao sliku *Večera Svete Obitelji Serafina Schöna* u franjevačkom refektoriju na Trsatu. Majstor je 1784. za riječke augustince izradio sliku *Presvetog Trojstva*, a deset godina kasnije prikaz *svetog Kuzme i Damjana*. Na samom kraju potrebno je spomenuti kako su krajem 18. stoljeća u gradu djelovali i slikari Giuseppe Bonetti, Marino Moretti te Giorgio Spanger.

Inventari riječkih građana sastavljeni u 18. stoljeću dosad su bili u potpunosti nepoznati u literaturi. Tijekom istraživanja pronađeno je sedam popisa imovine iz kojih se поблиže saznaje

kako su svećenici, trgovci i plemići posjedovali znatan broj umjetničkih djela u svojim obiteljskim kućama. Također, sačuvani inventari govore u prilog dosad nepoznatoj činjenici kako su riječki građani imali velike afinitete prema naručivanju umjetničkih djela koja su ukrašavala njihove kuće. Konačno, u disertaciji se po prvi puta objavljuje katalog od 82 umjetnička djela koja se mogu povezati s pojedinim naručiteljima ili donatorima u Rijeci, kao i tablica od 32 arhivski potvrđena nepoznata umjetnika i majstora prisutna u gradu tijekom 18. stoljeća te 79 novopronađenih arhivskih priloga. Iz svega navedenog sada se može zaključiti kako je Rijeka u 18. stoljeću bila jedan od najvažnijih gradova na istočnom Jadranu te da su u njemu živjeli i stvarali brojni umjetnici, a od kojih je najveći dio njih bio dosad posve nepoznat.

6. POPIS LITERATURE

Bibliografija

1689

Valvasor Johann Weichard (1689), *Die Ehre dess Hertzogthums Crain*, III, Nurnberg

1710

Le Journal des Scavans (1710), Paris

Marotti, Giorgio Saverio (1710), *De Dominica Ascensione oratio Habita in Sacello Pontificio croma sanctissimo domino nostro Clemente X*, Rim

1718

Francetich Petro (1718), *Tersactum coronata Deipara Virgine sive triumphus gloriosissimus*, Venezia

1724

Della Roche Michale (1724), *Memoirs of Literature*, Vol. I., London

1728

Dall'Agata Antonio (1728), *Gorizia in giubilo per l'aspettato arrivo dell' augustissimo imperator Carlo VI.*, Venecija

1730

Crescimbeni Giovanni Maria (1730), *La bellezza della volgar Poesia*, Venezia

1731

Pasconi Carlo (1731), *Triumphus Coronatae reginae TersaCtensis, signis, prodigiis ubique nitentis*, Venezia

1733

Martorelli Pietro Valerio (1733), *Teatro storico della Santa Casa Nazarena della B. Vergine Maria*, Rim

Catalogus Personarum i Officorum Provinciae Austria Societatis Jesu, pro anno MDCC
XXXIII

1740

Accoramboni Giuseppe (1740), *Notizie per l'anno 1740.*, Rim

1751

Vera, e distinta relazione (1751), Macerata

1753

Keysler John George (1753), *Travels through Germany, Bohemia, Hungary, Switzerland, Italy, and Lorrain*, London

1755

Gratiani Xaverio (1755), *De usu mercurii tam externe quam interne*, Vienna

1784

Gaudenti Antonio (1784), *Storia della Santa Casa di Loreto*, Loreto

1793

Bartoli Francesco (1793), *Le pitture, sculture ed architetture della citta' di Rovigo*, Venezia

1822

Soravia Giambattista (1822), *Le chiese di Venezia*, Venezia

1838

Notizie del Santuario della B. V. Maria del Monte Santo (1838), Gorizija

1847

Kandler Pietro (1847), *Pel fausto ingresso di monsignore Illustrissimo e Reverendissimo d. Bartolomeo Legat vescovo di Trieste e Capodistria*, Trieste

1856

Politei Giuseppe (1856), *Almanacco Fiumano per l'anno bisestile 1856*, Trieste

1858

Hefner, Otto Titan (1858), *Krainer Adel*, Nurnberg

1859

Kukuljević Sakcinski Ivan (1859), *Slovník umjetnikah jugoslavenskih*, III, Zagreb

1885

Krstitelj Tkalčić Ivan (1885), *Prvostolna crkva zagrebačka nekoč i sada*, Zagreb

1886

Tomsich Vincenzo (1886), *Notizie Storiche sulla Città di Fiume*, Fiume

1891

Kukuljević Sakcinski Ivan (1891), *Natpisi sredovječni i novovjekni na crkvah, javnih i privatnih zgradah itd. u Hrvatskoj i Slavoniji*, Zagreb

1896

Kobler Giovanni (1896a), *Memorie per la storia della Liburnica città di Fiume*, sv. 1., Fiume

Kobler Giovanni (1896b), *Memorie per la storia della Liburnica città di Fiume*, sv. 2., Fiume

Kobler Giovanni (1896c), *Memorie per la storia della Liburnica città di Fiume*, sv. 3., Fiume

1912

Gigante Silvino (1912), „Un terremoto a Fiume nel 1750.", *Bulletino della Deputazione fiumana di storia patria*, str. 105-111.

1923

Torcoletti Luigi Maria (1923), „Notizie biobibliografiche concernenti la storia di Fiume", *Fiume. Rivista semestrale della Societa di studi Fiumani in Fiume*, 1, str. 117-135.

1925

Spessot Francesco (1925), „Primordi, incremento e sviluppo delle istituzioni gesuitiche di Gorizia (1615 – 1733)", *Studi Goriziani. Rivista della Biblioteca statale Isontina di Gorizia*, III., str. 83-142.

Steska Viktor (1925), „Ljubljanski baročni kiparji“, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, 5, str. 1-24, 81-98.

1930

Premrou Miroslav (1930), *Serie dei vescovi petinesi dal 1573–1798 secondo gli atti concistoriali dell'archivio segreto Vaticano*, Trieste

Poglajen Giuseppe (1930), „Memorie cronologiche relative alle chiese e al Capitolo di Fiume“, *Fiume. Rivista semestrale della Societa di studi Fiumani in Fiume*, 8, str. 106-180.

1931

Cristofoli Benedicta (1931), *Pagine di storia fiumana e benedettina. Il monastero delle Benedettine di Fiume*, Fiume

Viezzoli Giuseppe (1931), „La Compagna di Gesù a Fiume 1627.-1773.“, *Fiume.Rivista semestrale della Societa di studi Fiumani in Fiume*, 9, str. 12-230.

1932

Stošić Krsto (1932), *Varoška crkva u Šibeniku*, Šibenik

Torcoletti Luigi Maria (1932), *Il Duomo Vecchio di Fiume*, Fiume

Viezzoli Giuseppe (1932), „Contributi alla Storia di Fume nel Settecento“, *Fiume. Rivista semestrale della Societa di studi Fiumani in Fiume*, Fiume, 10, str. 3-178.

1936

Viezzoli Giuseppe (1936), „Contributi alla Storia di Fiume nel Settecento“, *Fiume. Rivista semestrale della Societa di studi Fiumani in Fiume*, Fiume, 11-12 (1933-1934), str. 79-159.

1937

Mažić Matija (1937), „Historičke crkve starine u Bakru“, *Primorske Novine*, str. 5

Miceu Augusto (1937), *Cenni storici della parrocchiale di Villa Vicentina*, Gorizia

1938

Gigante Riccardo, „Blasonario fiumano“, *Fiume. Rivista semestrale della Societa di studi Fiumani in Fiume*, Fiume, 13-14 (1935.-1936.), str. 100-169.

1944

Torcoletti Luigi Maria (1944), *La chiesa e il convento degli Agostiniani di Fiume*, Fiume

1945

Cossar Ranieri Mario (1945), „Artisti goriziani del passato. I Pacassi", *La porta orientale*, str. 166-177.

1947

Rački Andrija (1947), *Prilozi k povijesti grada Sušaka*, Sušak

1948

Cossar Ranieri Mario (1948), *Storia dell'arte e dell'artigianato a Gorizia*, Pordenone

1951

Cella Antonio (1951), „Il Duomo di Cherso", *Pagine Istriane*, 5, str.1-34.

1954

Perčić Iva (1954), „Rad zadarskog graditelja i kipara Jurja Dimitrova u Rijeci", *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 8, str. 111-115.

Torcoletti Luigi Maria (1954), „Le confraternite fiumane", *Fiume. Rivista di studi fiumani*, 3, str. 154-157.

1955

Torcoletti Luigi Maria (1954), „Le confraternite fiumane", *Fiume. Rivista di studi fiumani*, 1-2, str. 73-81.

1957

Stele Melita (1957), „Ljubljansko baročno kiparstvo v kamnu", *Zbornik za umetnostno zgodovino*, 4, str. 45-46.

1958

Ekl Vanda (1958), „O starim riječkim kulama", *Jadranski zbornik*, III., str. 385-397.

Marioni Giuseppe i Mutinelli Carlo (1958), *Guida Storico – Artistica di Cividale*, Udine

1959

Galvani Timoteo (1959), *Festività religiose e civili del Friuli: con note storiche*, Venezia

Semenzato Camillo (1959), „Giovanni Bonazza", *Sagi e Memoria di storia dell'arte*, 2, str. 283-214.

1961

Horvat Pintarić Vera (1961), *Francesco Robba*, Zagreb

1962

Meneghin Vittorino (1962), *S. Michele in Isola di Venezia*, Venezia

1964

Klen Danilo (1964), „Arhivske vijesti o nekim kulturnim spomenicima Barbana i Raklja", *Bulletin JAZU*, XII/3, str. 19-33.

1966

Semenzato Camillo (1966), *La scultura veneta del Seicento e del Settecento*, Milano

1967

Matejčić Radmila (1967), „Antonio Michelazzi "sculptor fluminensis""“, *Peristil: zbornik radova za povijest umjetnosti*, 10-11, str. 155-168.

Zorratti Vito (1967), *Codroipo: Dalla storia ecclesiastica*, Codroipo

1969

Jarc Janko (1969), *Novo Mesto. 1365-1965: Prispjevki za zgodovino mesta*, Novo Mesto

1970

Matejčić Radmila (1970), *Sakralni spomenici barokne dobi u Rijeci*, magistarski rad, Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagreb

Montagu Jennifer (1970), „Alessandro Algardi's Altar of S. Nicola da Tolentino and Some Related Models, *The Burlington Magazine*, 112, str. 282-291.

Someda de Marco Carlo (1970), *Il duomo di Udine*, Udine

1971

Vrišer Sergej (1971), *Sv. Rok nad Šmarjem pri Jelšah*, Ljubljana

1972

Paszenda Jerzy (1972), „Briano, Giacomo", u: *Dizionario biografico degli Italiani*, sv. XIV, Roma, str. 213-215.

1973

Cevc Emilijan (1973), „Kipar Angelo Putti in njegovo delo na Slovenske", *Zbornik za likovne umetnosti*, 9, str. 257-271.

Matejčić Radmila (1973), „Srpsko-pravoslavna crkva sv. Nikole u Rijeci", *Zbornik za likovne umjetnosti*, 9, str. 175-197.

1975

Peloza Makso (1975), „Razvoj crkvene pokrajinske pripadnosti Senjske i Krbavsko-modruške biskupije", *Senjski zbornik*, 6, str. 219-259.

1976

Matejčić Radmila (1976), *Baroku u Istri, Rijeci i Hrvatskom primorju*, doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet u Zagreb

1977

Matejčić Radmila (1977), „Jacopo Contieri. Barokni padovanski kipar u Rijeci i Mošćenicama", *Dometi*, 8, str. 102-110

1978

Matejčić Radmila (1978), „Udio goričkih i furlanskih majstora u baroknoj umjetnosti Rijeke", *Zbornik za likovne umetnosti*, 14, Novi Sad, str. 153-174.

Ruaro-Loseri Laura (1978), „Testimonianza di spiritualita e d'arte", u: *Le Benedettine e il Monastero di S.Cipriano*, Trieste

1979

Matejčić Radmila (1979), „Jacopo Contieri a Fiume e a Moschiena", *La Battana*, 16/53, str. 5-23.

1980

Grah Ivan (1980), „Izvještaji pićanskih biskupa Svetoj Stolici (1589-1780)", *Croatica Cristiana Periodica*, br. 6, god. IV., str. 1-25.

1981

Matejčić Radmila (1981), „Graditeljsko nasljeđe Kastva“, *Zbornik Kastavštine*, br. 2, str. 63-84.

1982

Matejčić Radmila (1982), „Barok u Istri i Hrvatskom Primorju", u: A. Horvat, R. Matejčić, K. Prijatelj, *Barok u Hrvatskoj*, Zagreb, str. 385-648.

1983

Matejčić Radmila (1983), „Pregled kulturno – povijesnih spomenika Vinodola. II. Umjetnička baština Vinodola od XV. do početka XIX. stoljeća", *Vinodolski zbornik*, III, str. 327-358.

Vio Gastone (1983), „Appunti per una migliore conoscenza dei Gropelli e dei Comin, *Arte veneta*, 37, str.223-227.

Vrišer Sergej (1983), *Baročno kiparstvo na Primorskem*, Ljubljana

1985

Cvekan Paškal (1985), *Trsatsko svetište Majke Milosti i Franjevci njeni čuvari. Povijesno-kulturni prikaz prigodom 530. godišnjice dolaska Franjevac na Trsat (1453-1983) i 270. obljetnice krunjenja slike Majke Milosti (1715 -1985)*, Trsat

1986

Malni Paascoletti Maddalena (1986), „Per una catalogazione degli altari barocchi nel Friuli orientale", *Marian e i pais dal Friul oriental*, Gorizia, str. 251-334.

1987

Caputo Fulvio i Masiero Roberto (1987), *Trieste e l'impero*, Trieste

Grah Ivan (1987), „Izvještaji pulskih biskupa Svetoj Stolici (1592.-1802.), *Croatica christiana periodica*, br. 20, god. XI, str. 27-67.

Vanino Miroslav (1987), „Kolegij dubrovački, riječki, varaždinski i požeški, u: *Isusovci i hrvatski narod II*, Zagreb, str. 131-321.

1988

Grah Ivan (1988), „Izvještaji pulskih biskupa Svetoj Stolici (1592.-1802.)“, *Croatica christiana periodica*, br. 21, god. XII, str. 63-106.

Klen Danilo et al. (1988), *Povijest Rijeke*, (ur.) D. Klen, Rijeka

1990

Badurina Anđelko (1990), *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Zagreb

Fisković Cvito (1990), „Popravci i nabavke umjetnina umjetničkog obra u stolnoj crkvi u Hvari u toku 16-19. stoljeća“, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 29, str. 193-227.

Kudiš Nina (1990), *Ars Sacra – Sakralno slikarstvo 16. i 17. stoljeća u Rijeci i regiji*, (ur.) V. Gambar Mišćević, Rijeka

1991

Buczynski Alexander (1991), „Trgovački pomorski grad Senj i Tršćanska trgovačka intendaca (1752-1775)“, *Senjski zbornik*, 18, str. 205-216.

Matejčić Radmila (1991), *Crkva Gospe Trsatske i franjevački samostan*, Rijeka

1992

De Grassi Massimo (1992), „Nuovi contributi al catalogo di Leonardo Pacassi“, *Studi Goriziani*, LXXVI, str. 7-16.

Lentić Ivo (1992), „Sakralno zlatarstvo hrvatskih isusovaca“, u: *Isusovačka baština u Hrvata*, (ur.) B. Rauter Plančić, Zagreb, str. 114-131, 216-224, 332-347.

Lentić Kugli Ivy (1992), „Sakralno slikarstvo hrvatskih isusovaca“, u: *Isusovačka baština u Hrvata*, (ur.) B. Rauter Plančić, Zagreb, str. 61-76.

Rossi Paola (1992), „Per gli esordi di Alvise Tagliapietra: una nova opera", *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 33, str. 291-296.

Pazzi Piero (1992), *I punzioni dell'argenteria e oreficeria veneta*, sv. 1 (Venezia e Dogado), Treviso

1993

Balabanić Fačini Marica (1993), *Sjaj isusovačke baštine u Rijeci*, Rijeka

1994

De Grassi Massimo (1994), „Due protagonisti della scultura isontina del settecento: Giovanni Pacassi e Pasquale Lazzarini", *Studi goriziani*, 53, str. 21-37

Fučić Branko (1994), *Sveti Vid – katedrala*, Rijeka

Kudiš Nina (1994), „Projekt Giacoma Briana za isusovačku crkvu sv. Vida u Rijeci", *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 34, str. 269-282.

Matejčić Radmila (1994), *Crkva svetog vida*, (ur.) Lj. Stefanović, Rijeka

Nepi Scire Giovanni (1994), „Domenico Fadiga", u: *AA.VV. Dizionario Biografico degli Italiani*, sv. 44, Rim

1995

De Grassi Massimo (1995), „La bottega Zuliani", *Studi Goriziani*, LXXXII, str. 69-88.

Lukežić Irvin (1995), „Popis knjiga riječkog isusovačkog kolegija iz 1777. godine", *Jadranski zbornik*, 15-16, str. 169-178.

Resman Blaž (1995), *Barok v kamnu. Ljubljansko kamnoseštvo in kiparstvo od Mihaela Kuše do Francesca Robbe*, Ljubljana

Tomić Radoslav (1995), *Barokni oltari i skulptura u Dalmaciji*, Zagreb

1996

Cogo Bruno (1996), *Antonio Corradini. Scultore veneziano. 1688-1752*, Este

Maruševski Olga (1996), „O vrednovanju i čuvanju neostilske crkvene opreme – u povodu obnove u ratu oštećene župne crkve sv. Križa u Sisku", *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 20, str. 143-157.

Kudiš Nina (1996), „Djela Serafina Schöna na Trsatu, u: *Marijin Trsat*, 30/2, str. 5.

Frank Martina (1996), *Virtu E Fortuna: Il Mecenate e Le Committenze Artistiche Della Famiglia Manin Tra Friuli E Venezia Nel XVII E XVIII Secolo*, Padova

Šanjek Franjo (1996), *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru: pregled religiozne povijest Hrvata (7.-20.st.)*, Zagreb

1997

Baričević Doris (1997), „Oltari Sebastijana Petruzzija u zagrebačkoj katedrali", *Tkalčić. Godišnjak Društva za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije*, 1, str.371-400.

Gruenfelder Anna Maria (1997), „Senj i rat protiv uskoka", *Senjski zbornik*, br. 24., Senj, str. 49-83.

Guerriero Simone (1997), „Paolo Callalo: un protagonista della scultura barocca a Venezia, *Saggi e memorie di storia dell'arte*, 21, str. 35-83.

Kudiš Nina (1997), Novosti o slikarstvu Serafina Schöna, *Peristil*, 40, str. 81-90.

Lavrič Ana (1997), „Likovna oprema ljubljanskega jezuitskega kolegija – Ob 400. obletnici ustanovitve jezuitskega kolegija v Ljubljani", *Acta Historiae Artis Slovenica*, 2, str. 77-96.

Romanelli Giandomencio (1997), *Venice: Art&Architecture*, Köln

1998

Aloisi Stefano (1998), „Aggiunte al cataloghi di Pasqualino Lazzarini e della bottega Zuliani", *Studi Goriziani*, 87/88, str. 139-150.

Cogo Bruno (1998), *Invito al Duomo di Este*, Este

Constantini Roberta (1998), *Friuli-Venezia Giulia: i luoghi dell'arte*, Udine

De Grassi Massimo (1998), „La scultura a Gorizia nell'eta dei Pacassi", u: *Nicolo Pacassi. Architetto degli Asburgo. Architettura e scultura a Gorizia nel Settecento*, Monfalcone, str. 85-123.

Perusini Giuseppina i Spadea Piera (1998), „Il commesso marmoreo negli altari dei Pacassi", u: *Nicolo Pacassi. Architetto degli Asburgo. Architettura e scultura a Gorizia nel Settecento*, Monfalcone, str. 133-141.

1999

De Grassi Massimo (1999), „La scultura nell'isontino in età barocca, u: *Gorizia Baroca. Una città italiana nell'impero degli Asburgo*, (ur.) S. Cavazza, Monfalcone, str. 291-315.

2000

De Vincenti Monica (2000), „ Gian Maria Morlaiter e alcune sue opere giovanili in Istria e in Dalmazia", *Francesco Robba in beneško kiparstvo 18. stoletja*, (ur.) J. Hofler, Ljubljana, str. 197-207.

Klemenčič Matej (2000a), „Marino, Giuseppe, Paolo Gropelli", *La scultura a Venezia da Sansovino a Canova*, (ur.) A. Bacchi, Milano, str. 739-741

Klemenčič Matej (2000b), „Nuovi contributi all'opera dei fratelli Paolo e Giuseppe Gropelli", *Francesco Robba in beneško kiparstvo 18. stoletja*, (ur.) J. Hofler, str. 110-124.

Klemenčič Matej (2000c), „Jacopo Contieri", *La scultura a Venezia da Sansovino a Canova*, (ur.) A. Bacchi, Milano, str. 725-726

Klemenčič Matej (2000d), „Pietro Baratta", *La scultura a Venezia da Sansovino a Canova*, (ur.) A. Bacchi, Milano, str. 690-692.

Saiu Deidda Anna (2000), *Genova in Sardegna: studi sui genovesi in Sardegna fra Medioevo ed età contemporanea*, Genova

Krašovec David (2000), *Valentin Metzinger : 1699-1759. Lorenec na Kranjskem*, Ljubljana

Cevc Anica (2000), *Valentin Metzinger*, Ljubljana

2001

Bertoša Slaven (2001), „Obrti i neka ostala zanimanja u Puli od 17. do 19. stoljeća", *Povijesni prilozi*, 21, str. 121-159.

Coppa Simonetta i Bernardini Anna (2001), *Pietro Antonio Magatti (1691 – 1767)*, Milano

Gradin Igor (2001), *Ipavci. Zgodovina slovenske meščanske dinastije*, Ljubljana

Polajnar Frelih Nataša (2001), *Baročni črni oltarji ljubljanskih kamenoseških delavnic*, Stična

Seražin Helena (2001), „Romarska cerkev v Logu pri Vipavi stavbna zgodovina od 1622 do 1759, *Acta historiae artis Slovenica*, 6, str. 83-102.

2002

Betlej Andrzej (2002), „"Lwowskie" projkety Giacomu Briana a fasada krakowskiego kościoła Świątych Piotra i Pawła ("Lvovian" projects by Giacomo Briano and the facade of St. Peter and Paul Church in Cracow)", u: *Magistro et Amico amici discipulique. Lechowi Kalinowskiemu w osiemdziesiąciolecie urodzin*, Krakow, str. 271-281.

Glavočić Daina (2002), „ Planimetrijska uređenost groblja Kozala", u: *Kozala*, Rijeka, str. 34–36.

Guerriero Simone (2002), „Le alterne fortune dei marmi: busti, teste di carattere e altre "sculture moderne" nelle collezioni veneziane tra Sei i Settecento, u: *La scultura veneta del Seicento e del Settecento. Nuovi studi*, (ur.) G. Pavanello, Venezia, str. 73-149.

Radole Giuseppe (2002), *La Diocesi di Trieste*, Trieste

Seražin Helena i Klemenčič Matej, „I contratti di garzonato degli scultori, lapicidi e intagliatori veneziani (I), *Acta historiae artis Slovenica*, 7, str.167-187.

2003

Betlej Andrzej (2003), „Appunti sui disegni del gesuita Giacomo Briano", u: *Il Disegno di Architettura*, 27, str. 17-23.

Burić Josip (2003), *Biskupije Senjska i Modruška u XVIII. stoljeću*, Zagreb

Gruenfelder Anna Maria (2003), „Uskočki rat međunarodni aspekt", *Senjski zbornik*, br. 30., str. 211-257.

Goi Paolo (2003), „Callalo e Tagliapietra", *Arte a Friuli, Arte a Trieste*, 21-22, str. 133-140.

Kudiš Burić Nina i Labus Nenad (2003), *U kraljevskim stranama i pod svetim Markom. Vizitacije u pulskoj biskupiji na austrijskom i mletačkom području godine 1658. i 1659.*, Rijeka

Lavrič Ana (2003a), Janez Gregor Dolničar in njegova zgodovina ljubljanske stolne cerkve, u: *Janez Gregor Dolničar, Zgodovina ljubljanske stolne cerkve, Ljubljana 1701.-1714.*, (ur.) A Lavrič, Ljubljana str. 11-62.

Lavrič Ana (2003b) „Rimska slikarska zbirka ljubljanskega škofa Otona Friderika Buchheima ter njegov prispevek za obnovu Germanika in cerkve sv. Apolinarija", *Acta historiae artis Slovenica*, 8, str. 51-84.

2004

Bertoša Slaven (2004), *Svjetska povijest modernoga doba (XVI.-XIX. stoljeće) s posebnim osvrtom na Apeninski poluotok*, Zagreb

Betlej Andrzej (2004), „Kilka uwag na temat projektów rozbudowy kościoła Św. Jana w Jarosławiu autorstwa Giacomo Briano", u: *Modus. Prace z Historii Sztuki*, 5, str. 22-32.

De Grassi Massimo (2004), „Episodi di scultura veneta a Trieste e Fiume", *Arte a Friuli arte a Trieste*, 23, str. 27-38.

Kudiš Burić Nina (2004a), „Sačuvani inventar starije crkve svetog Andrije: oltari i njihova oprema", *Bakarski zbornik*, 9, str. 39-42.

Kudiš Burić Nina (2004b), „Usporedni prizori iz Starog i Novog zavjeta u djelima Christofora Tasce na Trsatu i u krčkoj katedrali, u: *Stari zavjet vrelo vjere i kulture, Zbornik radova simpozija* (Rijeka, 5. – 6. prosinca 2003), (ur.) I. Šporčić, Rijeka-Zagreb, str. 634-647.

Lavrič Ana (2004), „Umetnosna dejavnost škofa Otona Friderika Buchheima v ljubljanski škofiji, *Acta Historiae Artis Slovenica*, 9, str. 31-69.

Seražin Helena (2004), „Massarijeva prenova koprške stolnice", *Zbornik za umetnostno zgodovino*, 40, str. 178-217.

2005

Bailey Alexander Gauvin (2005), „Italian Renaissance and Baroque painting under the Jesuits and its Legacy throughout Catholic Europe 1565-1773", u: *The Jesuits and the Arts 1540-1773*, Milano, str. 123-198.

Cunja Rossi Vesna (2005), *I Gesuiti. Triesete e gli Asburgo nel Seicento*, Trieste

Dubrović Ervin (2005), „Izgradnja Rijeke, Adamićevo kazalište i inženjerske ambicije", u: *Adamićevo doba 1780.-1830.* (ur.) E. Dubrović, Rijeka, str. 91-150.

Matijašić Robert (2005), „Pulska biskupija“, *Istarska enciklopedija*, (ur.) M. Bertoša, R. Matijašić, Zagreb, str. 659.

Pfeiffer Heinrich (2005), „The iconography of the Society of Jesus", u: *The Jesuits and the Arts 1540-1773*, Milano, str. 199-228.

2006

Bralić Višnja i Kudiš Burić Nina (2006), *Slikarska baština Istre. Djela štafelajnog slikarstva od 15. do 18. stoljeća na području Porečko-pulske biskupije*, Zagreb

Bradanić Marijan (2006), „Riječka luka kroz povijest izgradnje lazareta", u: *Luke istočnog Jadrana - Zbornik Pomorskog muzeja Orebić*, str. 245-278.

Colleoni Aldo (2006), *Il ruolo geopolitici dei consoli a Trieste dal 1732 al 2006*, Svevo

De Grassi (2006), „Il ruolo degli scultori goriziani nell'area giuliana agli inizi del Settecento", *Barok na Goršikem*, (ur.) F. Šerbelj, str. 305-319.

Klemenčič Matej (2006), „Scultura barocca in Istria tra Venezia, Gorizia, Lubiana e Fiume", *Saggi e Memorie di storia dell'arte*, 30, str. 251-288.

Kudiš Burić Nina (2006), „Celebri Christophori Tasca pictoris Veneti – novi prijedlozi", u: *Tkivo kulture. Zbornik Franje Emanuela Hoška: u prigodi 65. obljetnice života -Teološki radovi*, 49, (ur.) N. V. Gašpar, Rijeka, str. 335-347.

Lokmer Juraj (2006), „Barokni oltari i druga kamena oprema katedrale Uznesenja Blažene Djevice Marije u Senju", *Senjski zbornik*, 23, str.133-192.

Majer Krasanka i Puhmajer Petar (2006), *Palače šećerane u Rijeci*, Rijeka

Polajnar Frelih Nataša (2006), „Prispevek Mihaela Kuše in Luke Misleja k razvoju ljubljanskih kamnoseških delavnici poznega 17. in zgodnjega 18. stoletja“, *Barok na Gorškem*, (ur.) F. Šerbelj, str. 277-283.

Ringler Siegfried (2006), *Exercitia Spiritualia*, Elberfeld

Sava Giuseppe (2006), „Per il catalogo di Francesco Androsi : le sculture della chiesa di San Giovanni Nepomuceno a Telve“, *Arte veneta*, 63, str. 164-169.

2007

Benyovsky Irena (2007), „Uloga bratovštine sv. Duha u Trogiru u srednjem i ranom novom vijeku“, *Povijesni prilozi*, vol. 26, 32, str. 25-60.

Cecchini Isabella (2007), „I modi della circolazione dei dipinti“, u: *Il collezionismo d'arte a Venezia. Il Seicento*, (ur.) L. Borean, S. Mason, Venezia

Gaeta Letizia (2007), *La scultura meridionale in età moderna nei suoi rapporti con la circolazione mediterranea*, Lecce

Matejčić Radmila (2007), *Kako čitati grad. Rijeka jučer, danas*, (ur.) G. Moravček, Rijeka

Mariani Ilaria (2007), „Per il catalogo di Giacomo Contiero e Antonio Gai: novità e precisazioni“, *Arte veneta*, 64, str. 207-215.

Modrić-Bilivajs Dunja (2007), „Utjecaj školskog zakonodavstva na razvoj školstva u Banskoj Hrvatskoj od 1774. do 1850. godine“, *Povijesni prilozi*, 22, str. 209-221.

Resman Blaž (2007), „Neznani Robba v Pazinu“, *Acta historiae artis Slovenica*, XII, str. 159-165.

Saccardo Mario (2007), *Notizie d'arte e di artisti vicentini*, Udine

Šourek Danko (2007), „Oltar svetog Jurja Antonija Michelazzija iz stare Zagrebačke katedrale – kontekst narudžbe“, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 31, str. 153-166.

Urban Lina (2007), *Banchetti veneziani dal Rinascimento al 1797*, Venezia

2008

Boyer Claude Jean (2008), *Pierre Mignard*, Pariz

Nazzi Faustino (2008), *Storia religiosa della Slavia Friulana dalle origini al 1920 – Distretto di Tolmino*, Udine

Tulić Damir (2008), „Prilozi za Jacopa Contierija i Giuseppea Bernardija", *Acta historiae artis Slovenica*, 13, str. 83-94.

2009

Baragetti Stefania (2009), *I poeti el'Accademia: le Rime degli Arcadi (1716-1781)*, Parma

Mariani Ilaria (2009), „Aggiunte al catalogo di Alvise Tagliapietra", *Arte veneta*, 65, str. 183 - 191.

Mason Stefania (2009), „Il caso Mocenigo di San Samuele", u: *Il collezionismo d'arte a Venezia. Il Settecento*, (ur.) L. Borean, S. Mason, Venezia, str. 173-191.

Maković Zvonko (2009), „Prostor i vrijeme jedne slike: Mariahill", *Sic ars deprenditur arte: zbornik u čast Vladimira Markovića*, (ur.) S. Cvetnić, M. Pelc, D. Premrl, str. 363-375

Kudiš Burić Nina (2009), „Slikarstvo 17. i 18. stoljeća na otoku Krku: novi prijedlozi za Serafina Schöna, Francesca Pittonija i Giambattistu Crosata", *Zbornik za umetnostno zgodovinu (Nova vrsta)*, XLV, str. 53-89.

Medved Marko (2009), „Nastanak Riječke biskupije 1925. godine", *Croatica Christiana periodica*, vol.33, no.64, str.137-156.

Palinić Nana (2009), „Projekti kazališta Bono-Gerliczi i Teatro Nobile – najstariji nacrti kazališnih zgrada u Rijeci", *Prostor : znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam*, 17, str. 52-63.

Rossi Paola (2009), „Il collezionismo di sculture tra antico e moderno", u: *Il collezionismo d'arte a Venezia. Il Settecento*, (ur.) L. Borean, S. Mason, Venezia, str. 49-64.

2010

Bulgarelli Mario (2010), *Il feudo di Zelarino 1331-1858*, Venezia

Goi Paolo (2010), „Aggiunte alla scultura veneziana dei secc. XVII-XVIII", *Annales. Series Historia et Sociologia*, XX/2, str. 301-322

Ivoš Jelena (2010), *Liturgijsko ruho iz zbirke tekstila Muzeja za umjetnost i obrt*, Zagreb

Medved Marko (2010), „Malo Biskupijsko sjemenište u Rijeci, u: *Vječno u vremenu*, Zagreb-Rijeka, str. 269-284.

Moravček Goran (2010), „Nestale riječke crkve", *Sušačka revija*, 70/71, str. 55-61.

Žic Igor (2010), „Kapucini i crkva Gospe Lurdske", *Sušačka revija*, 69, str. 33-41.

2011

De Vincenti Monica (2011), „Catalogo „del fondo di bottega“ di Giovanni Maria Morlaiter, Bozetti e modelli di Giovanni Maria Morlaiter nelle collezioni dei Musei Civici di Venezia", *Bolletino del Musei Civici Veneziani*, II/6, str. 19-74.

Kapović Mate, Paškvan Branimir i Spicijarić Paškvan Nina (2011), „Prilozi izučavanju kostrenske topononimije", u: *Zbornik Katedre Čakavskoga sabora Kostrena*, (ur.) S. Vranić, Kostrena, str. 143-169.

Novak Zrinka (2011), „Hvarska karitativna bratovština Milosrđa u ranome novom vijeku", *Historijski zbornik*, vol. 64, str. 377-433.

Tulić Damir (2011), *Katedrala Svetog Vida*, Zagreb

2012

Bralić Višnja (2012), *Barokno slikarstvo u sjevernojadransko Hrvatskoj-slikari, radionice i utjecaji*, doktorski rad, Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagreb

Celić Josip (2012), „Stanovništvo grada Bakra po popisu iz 1775. godine", *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 54, str. 185-220.

Cetina Željko i Teklić Ante (2012), „Bratovština Presvetog Sakramenta u Rovinju: od sredine XV. do početka XIX. stoljeća, *Acta Histriae*, 20, str. 1-24.

De Grassi Massimo (2012), „Scultori Veneti in Istria: La bottega dei Groppelli", *Annales, Series Historia et Sociologia*, 22, str. 1-14.

Klemenčič Matej (2012), „Sv. Janez Evangelist Francesca Robbe v reški Marijini cerkvi: opomba k šreko-ljubljanskim umetnostnim povezavam v 18. stoletju", *Historia artis magistra: amicorum discipulorumque munuscula Johanni Hofler septuagenario dicata*, Ljubljana, str. 349-354.

Tulić Damir (2012a), *Kamena skulptura i oltari 17. i 18. stoljeća u Porečko-pulskoj biskupiji*, doktorski rad, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb

Tulić Damir (2012b), „Skulptura, altaristika i liturgijska srebrnina u pićanskoj katedrali: prilozi za Antonija Michelazzija i Gasparea Albertinija", *Pićanska biskupija i Pićanština*, Zbornik radova međunarodnog znanstvenog skupa održanog 23. i 24. listopada 2008, Pazin, str. 241-249.

Šourek Danko (2012), *Mramorna skulptura i altaristika XVII. i XVIII. stoljeća na području Rijeke i Hrvatskog primorja*, doktorski rad, Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagreb

2013

Goja Bojan (2013), „Pietro Sandrioli indorador iz Venecije i drvene oltarne pale u Rabu i Šibeniku", *Ars Adriatica*, 3, str.159-174.

Klemenčič Matej (2013a), *Francesco Robba (1698-1757)*, Ljubljana

Klemečič Matej (2013b), *Beneško baročno kiparstvo v Lubljani*, Ljubljana

2014

Bralić Višnja (2014), „Slikar Cristoforo Tasca između središta i periferije", *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 38, str. 117-132.

Seražin Helena (2014), „Kočevski grad v listinah arhiva knezov Auersperg", *Acta historiae artis Slovenica*, 19, str. 7-44.

Tulić Damir i Kudiš Nina (2014), *Opatska riznica, katedrala i crkve grada Korčule*, Korčula

2015

Guerriero Simone i Clemente Maichol (2015), *Giusto Le Court: due opere ritrovate*, Firenze

Feresin Vanni (2015), *Petali di Gorizia storia – arte – tradizioni – persone*, Gorizia

Horvat Levaj Katarina (2015), *Barokna arhitektura*, Zagreb

Lozzi Barković Julija (2015), *Međuratna arhitektura Rijeke i Sušaka – usporedba i europsko okruženje*, Rijeka

Medved Marko (2015), *Riječka Crkva u razdoblju fašizma: nastanak biskupije i prvi talijanski upravitelji*, Zagreb

Modesti Adelina (2015), „Nun Artisans, Needlecraft and Material Culture in the Early Modern Florentine Convent”, u: *Artiste nel Chiostro. Produzione artistica nei monasteri femminili in età moderna, Memorie Domenicane*, 46, str. 53-71.

Pelc Milan (2015), „Georgius Subarich sculpsit Viennae – bakrorezac Juraj Šubarić u Beču oko 1650. godine: djela i naručitelji”, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 39, str. 55-74.

Šourek Danko (2015), *Altarističke radionice na granici: barokni mramorni oltari u Rijeci i Hrvatskom primorju*, Zagreb

2016

Braut Ivan (2016), „Povratak Duša”, *Kvartal: kronika povijesti umjetnosti u Hrvatskoj*, Vol. XIII, 3-4, str. 75-78.

Majer Jurišić Krasanka i Puhmajer Petar (2016), „Stambena arhitektura Rijeke u drugoj polovini 18. i početkom 19. stoljeća”, u: *Zbornik radova znanstvenog skupa "Klasicizam u Hrvatskoj"*, str. 127-146.

Lavrić Ana (2016), „Velike Marijine bratovštine na Slovenskem. Ikonografija bratovščin pod okriljem mendikantskih redov”, *Acta historiae artis Slovenica*, 21/2, str. 119-167.

Tulić Damir (2016a), „Nepoznati anđeli Giuseppea Groppellija u Zadru i nekadašnji oltar svete Stošije u Katedrali”, *Ars Adriatica*, 6, str. 155-174.

Tulić Damir (2016b), „Prilog poznavanju mramorne altaristike i skulpture 18. stoljeća u trećoredskim crkvama na Krku i Cresu”, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, 48, str. 123-136.

2017

Bistrović Željko (2017), *Kastavska slikarska škola – problemi geneze i stila*, doktorska disertacija, Sveučilište u Zadru, Zadar

Bradanić Marijan (2017a), *Rijeka i Trsat u srednjem vijeku*, Split

Bradanić Marijan (2017b), „Nekoliko primjera baštine kasnoga srednjovjekovlja Rijeke i Kvarnera za profesora Vežića", *Ars Adriatica*, 7, str. 113-128.

Meke Katra (2017), *Beneško baročno slikarstvo na Kranjskem in Štajerskem: Naročniki in zbiralci*, doktorska disertacija, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Ljubljana

Torri Giulia (2017), *La vitta in villa. Svaghi lussi e raffinatezze nell'Italia del Settecento*, Roma

Tulić Damir (2017a), Od kasne renesanse do klasicizma: skulpture i oltari od kraja 16. do početka 19. stoljeća, u: *Umjetnička baština istarske crkve. Kiparstvo II. od 14. do 18. stoljeća*, Pula, 2017., str. 33-51, 216-389.

Tulić Damir (2017b), „Kipovi Giovannija Comina na glavnom oltaru franjevačke crkve na Trsatu“, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 40 str. 35-49.

2018

Bralić Višnja (2018), „Skupščina Svete Margarite od Kortone i djela podalpskih slikara u Senju, Rijeci i Pazinu“, 61, *Peristil*, str. 89-114.

Bolić Marin (2018), *Predlošci i uzori za slike 17. i 18. stoljeća u zbirci Pomorskog i povijesnog muzeja Hrvatskog Primorja Rijeka*, diplomski rad, Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci, Rijeka

Jerman Mateja (2018), „Zlatarska umjetnička djela vezana uz obitelj Frankapan“, u: *Putovima Frankopana*, (ur.) I. Srdoč Konestra i S. Potočnjak, Rijeka, str. 234-243.

Kudiš Nina (2018), „I teleri del presbiterio di San Pietro di Castello“, u: *La chiesa di San Pietro di Castello e la nascita del patriarcato di Venezia*, (ur.) G. Guidareli, M. Hochmann, F. Tonizzi, Venezia, str. 251-271.

Bregovac-Pisk Marina (2018), „Portreti kraljice i carice Marije Terezije u sjeverozapadnoj hrvatskoj“, *Povijesni prilozi*, vol.37, 55, str. 305-320.

Galović Tomislav i Trogrlić Tomislav (2018), „Benediktinci u hrvatskoj historiografiji zadnji 50 godina (1965.-2015.)“, *Služba Božja*, 58, 4, sstr. 421-442.

Pintarić Mario (2018), „Antonio Michelazzi „di professione, scultore de'Marmi“: novi arhivski prilozi za riječkog kipara“, *Zbornik za umjetnostno zgodovino*, LIV, str. 99-117.

Szulakowska Urszula (2018), *Renaissance and Baroque Art and Culture in the Eastern Polish – Lithuanian Commonwealth (1506-1696)*, Newcastle

2019

Bradanović Marijan, Tulić Damir, Kudiš Nina (2019), *Sedam stoljeća augustinskog samostana u Rijeci*, elaborat II., Rijeka

Budicin Biserka, Leideck Markus, Perinčić Tea (2019a), „I. Diplome", *Fontes: izvori hrvatsku povijest*, vol. 25, no. 1, str. 23-68.

Budicin Biserka, Leideck Markus, Perinčić Tea (2019b), „II. Ugovori s kapetanima Kastva, Mošćenica, Veprinca i Podbrega", *Fontes: izvori hrvatsku povijest*, vol. 25, no. 1, str. 69-98.

Budicin Biserka, Leideck Markus, Perinčić Tea (2019c), „III. Gradnja i opremanje crkve svetog Vida u Rijeci", *Fontes: izvori hrvatsku povijest*, vol. 25, no. 1, str. 99-133.

Budicin Biserka, Leideck Markus, Perinčić Tea (2019d), „IV. Ukidanje isusovačkog kolegija i sjemeništa u Rijeci", *Fontes: izvori hrvatsku povijest*, vol. 25, no. 1, str. 135-156.

Budicin Biserka, Leideck Markus, Perinčić Tea (2019e), „V. Inventari", *Fontes: izvori hrvatsku povijest*, vol. 25, no. 1, str. 157-349.

Budicin Biserka, Leideck Markus, Perinčić Tea (2019f), „VI. Dnevnici pobožnih družbi u Rijeci", *Fontes: izvori hrvatsku povijest*, vol. 25, no. 1, str. 351-534.

Kovačić Vanja (2019), *Koludrice na zidinama grada. Benediktinski samostan sv. Nikole u Trogiru*, Split

Medved Marko (2019), „Nepoznati hospital augustinaca pustinjaka riječkog sv. Jeronima. Prilog povijesti medicine u Rijeci", *Acta medico-historica Adriatica: AMHA*, 17, str. 195-212.

Leideck Markus (2019), *Arhivski portret grada Rijeke 1719. godine*, Rijeka

Šourek Danko (2019a), „Iconography of the Sacred Stage: Scenography for the Canonical Coronation of our Lady of Trsat (1715)", u: *Art and Politics in the Modern Period*, Zagreb, str. 111-119.

Šourek Danko (2019b), "Triumphus Coronatæ Reginae: Scenografija krunidbe čudotvorne slike Majke Božje Trsatske 1715. godine", u: *Vera imago G. V. Mariae Tarsactensis*, (ur.) M. Vicelja-Matijašić, Rijeka, str. 157-172.

Tulić Damir i Pintarić Mario (2019), „Io Antonio Michelazzi Architetto di professione. Nepoznati majstorovi projekti i nacrti za Krk, Omišalj, Senj, Karlobag i Rijeku", *Ars Adriatica*, 9, str. 107-132.

Tulić Damir (2019a), „Cristoforo Tasca i Giovanni Battista Augusti Pitteri: nepoznate slike i njihovi naručitelji na sjevernom Jadranu", *Ars Adriatica*, 9, str. 89-106.

Tulić Damir (2019b), „Vjera pod velom – estetika skrivenog (Nekoliko primjera skulptura u 18. stoljeću)", u: *Lik slike/Imaging the Image* (ur.) N. Lah, N. Mišćević, M. Šuvaković, Rijeka, str. 167-175.

Žnidaršić-Golec Ljiljana (2019), *Kariere duhovnikov na Slovenskem v zgodnjem novem veku*, Ljubljana

2020

Bradanić Marijan (2020), „Pravoslavna crkva sv. Nikole i arhitektura grada Rijeke u 18. stoljeću", u: *Pravoslavlje u Rijeci na sjevernom Jadranu u ranom novom vijeku*, (ur.) D. Roksandić, K. Jovanović, Rijeka, str. 187-208.

Jerman Mateja (2020), *Liturgijski predmeti od plemenitih metala od 1400. do 1800. godine na području nekadašnje Pulske biskupije*, doktorski rad, Sveučilište u Zadru, Zadar

Kudiš Nina (2020), „Gospa od Dobrog Savjeta", skeda za plakat u sklopu izložbe *Lice Marijino u Rijeci* 10. – 20. 8., Rijeka

Medved Marko (2020a), „Katolička crkva u Rijeci u prvoj polovici 18. stoljeća", u: *Pravoslavlje u Rijeci na sjevernom Jadranu u ranom novom vijeku*, (ur.) D. Roksandić, K. Jovanović, Rijeka, str. 29-50.

Medved Marko (2020b), „Crkvena povijest Rijeke i kapucinski samostan", u: *Četiri stoljeća kapucina u Rijeci i Hrvatskoj (1610. – 2010.)*, (ur.) M. Medved, Zagreb, str. 11-31.

Medved Marko (2020c), *Filius conventus Fluminensis. Augustinci pustinjaci sv. Jeronima u Rijeci*, Zagreb

Medved Marko (2020d), „Bratovštine u augustinskoj crkvi i samostanu sv. Jeronima u Rijeci", *Croatica Christiana Periodica*, 85, str. 1-14.

Orbanić Elvis (2020), „Čovjek koji je početkom 18. stoljeća pobožno živio". Prinos biografiji Petra Antuna Gausa (1646. – 1716.), *Histria: godišnjak Istarskog povijesnog društva*, 10, str. 33-79.

Pizzo Nicholas (2020), *Allegri alla Villeggiatura Vita in villa nel Settecento veneziano*, Università di Bologna, Tesi di laurea, Bologna

Radelić Anja (2020), „Projekti obnove i konsolidacije crkve Uznesenja Blažene Djevice Marije u Rijeci tijekom 19. i početkom 20. stoljeća", *Peristil*, 63, str. 155-166.

Tulić Damir (2020), „Tre nuove opere di Giovanni Marchiori", *Arte veneta*, 77, str. 170-175.

Tulić Damir i Pintarić Mario (2020), „Antonio Michelazzi i Francesco Cabianca: nova djela u Italiji i Hrvatskoj", *Ars Adriatica*, 10, str. 141-164.

Volčjak Jure (2020), *Ordinacijski zapisniki oglejskega patriarhata za slovensko ozemlje v 18. stoletju (1701-1749)*, Ljubljana

2021

Klemenčić Matej (2021), „Between Graz and Venice: sculptors, stonemasons, and Jesuits in the 1730s", u: *Wie südost-europäisch ist Graz?: 50 Jahre Südosteuropäische Geschichte und 150 Jahre Slawistik an der Universität Graz*, Graz, str. 125-138.

Kuhar Kristijan i Medved Marko (2021), „Novootkriveni glagoljski fragmenti iz 14.-15. st. u arhivu riječkih benediktinki", *Fluminensia*, 33, br.2, str. 461-480.

Kudiš Nina i Vlaše Antonella (2021), „Anton Vlatković (1725.? – Grobnik, 1785.): nepoznati slikar djelatan u Rijeci i Primorju i njegova obitelj", *Ars Adriatica*, 11, str. 265.-284.

Pintarić Mario (2021), „Angelus De Putti"- prilozi za padovanskog kipara u Istri i Venetu, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 45, str. 93-104.

Puhmajer Petar (2021), „Stambene palače kasnog 18. stoljeća u Rijeci: prostorna i tipološka obilježja", *Ars Adriatica*, 11, str. 285-310.

Tulić Damir i Pintarić Mario (2021a), „Prilozi za kipara i arhitekta Antonija Michelazzija o 250. obljetnici majstorove smrti, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 45, str.127-144.

Tulić Damir i Pintarić Mario (2021b), „Kipar Orazio Bonetti između Furlanije, Kvarnera i Dalmacije", *Ars Adriatica*, 11, str. 247-264.

2022

Ducreux Elizabeth Marie (2022), „Patronage, Politics, and Devotion: The Habsburgs of Central Europe and Jesuit Saints", *Journal of Jesuit studies*, 9, str. 53-75.

Tulić Damir i Pintarić Mario (2022), „The Finest 18th Century Art Commission in Rijeka: the Orlando Family and the Presbytery of the Collegiate Church of St. Mary's Assumption", u: *Zbornik radova međunarodnog znanstvenog skupa „Patrons, Intermediaries and Venetian Artists in Vienna and Imperial Domains (1650–1750)*, Ljubljana (u postupku objavljivanja)

7. PRILOZI

7.1. ARHIVSKI PRILOZI

U doktorskoj disertaciji objavljene su transkripcije izvornog arhivskog gradiva bez pristupanja razrješavanju mnogobrojnih kratica. Također, nisu doneseni cjeloviti prijepisi oporuka ili ponekih drugih arhivalija, nego samo oni dijelovi koji su važni u kontekstu naručitelja, donatora, umjetnika ili majstora. Znatan dio dokumenata je vidno oštećen ili je rukopis jednostavno nečitljiv pa se kod transkripcije nije moglo utvrditi o kojem je točno pojmu riječ. Stoga se u prijepisu koristi interpunkcijski znak upitnika kod onih riječi koje je bilo nemoguće pročitati.

Prilog 1.

Archivio di Stato di Trieste

Carte delle famiglie Dell'Argento, Della Rovere, Rampelli e altre imparentate (104)

Testamento del barone Giovanni Pietro dell'Argento, Capitano di Fiume e Tersatto 10.3.1687.

Dijelovi oporuke kapetana Pietra dell'Argenta

Il corpo lascio alla terra come parto della medema, ordinando esser sepolto con le Cerimonie della Chiesa Romana Catholica Secondo il Stato, é dignità che porto nella mia Sepoltura posta in mezo della Chiesa della Miracolosa Vergine Beatissima Maria di Tersato in habito di Religioso de Minori Osservanti di San Francesco; spirata che sarà l'anima mia doverano li miei Eredi far sapere alle Religioni de R. Padri Giesuiti, Agoistiniani, Capuccini, Franciscani, e Minoriti, e di San Giovanni di Dio, eb essendo Io Filgio delle loro Sacre Religioni di compiacino esser ricordevoli nelli loro sacrificij di pregar Dio per l'anima mia. Ordino e voglio lascio et lego che l'inscritti miei Eredi con loro commodità doppo il mio obito facino dire mille mese lete defunct. Per l'anima mia et per l'anima del Purgatorio.

Hebbi anco una figliola in Matrimonio con la Sig. Constanza Rosalia Contessa d'Oberstein mia Moglie per nome Beatrice quale prese marito il Sig. Vincenzo Lazarini Lib:Bar: di Gutnich et Jablanaz, é si ritrova gratia di Dio omni potente in bon stato à questa mi virtù delle constitudioni del Cragno essendo io annoverato à quella Nobiltà assegnai in dotte f.500:- di contentamento tanto dell' Ilm.Sig.Elena Ved. Lazarini quanto di consenso del Sig. Sposo et della med. Sposa mia Filgiola alla quale summa aggiunsi parimenti molte belisie muliebri, vestimenti, et ori ascendenti al valore d' altri f.500: che sarebbero in tutto f.1000; ricenettero il SS. Genero é Filgiola con la Sua Ved. Madre le belisie muliebri vestimenti et ori, et anco f.300 in contanti come ? dalla Carta Dottale fatta in ogni miglio forma é ricevuta coll'interaento de Testimonij, in modo tale che gli resto Saldo di tutte Le di Lei pretese di Paterno é Materno Debitore di ? voglio in danari contanti pagati ? infrascritti miei Eredi, et resti La Filgiola in virtù dell' ? é contenta racomandando alla di Lei amorevoleza l'anima mia.

Item lascio et lego alla prenom. Signora mia Filgiola Beatrice Eredi et successori suoi che doppo la mia morte dalli miei piu volto nominati miei Eredi con loro commodità in tante rate gli siano dati altri due milla fiorini in estinione di tutte ed cadaune pretese tanto del Paterno quanto del Materno et di tutte ed cadaune pretese ? potesse, essa mia Sig. Filgiola ò suoi Eredi é Successori contro la mia Eredità con li quali due milla fiorini si dovrà con scrittura ? et quietatione in forma chiamare tacita contenta et pienam. Satisfatta.

Prilog 2.

Hrvatski državni arhiv

HDA, Isusovački samostan Rijeka (HR-HDA-663). kutija 56, fasc. 17, pag. 224-225.

Patricula Legati Dnà Lazarina

Legat barunice Lazzarini od 1000 fiorina za oltar u isusovačkoj crkvi svetog Vida

Item jure legati, et amore dei Lacsio et Lega alla Chiesa di San Vito delli Molto R. Padri della Compia. di Gesu in Fiume fiorini mille simili come sopra per una volta tantum et questo per ergersi un convencuole altare di marmo com la sua palla à honore, e Gloria di Dio et per Salute dell' anima mia, et ciò nella Capella dove e la mia sepoltura aciò quelli Padri, nella loro orationi et Santi Sacrificij preghino il Dio per me.

Prilog 3.

Državni arhiv u Rijeci

DARi, Magistarski sud Rijeka (HR-DARi-120), kutija 360, N. 67

Dijelovi oporuke Giovannija Michelea Androche 5.9.1728.

Il Corpo poi come provenuto dalla Terra, à quella restituise, volendo et ordinando che sia sepolta nella Chiesa Collegiata di guesta Città, nella sepoltura dove giace il Defonto suo Sig. Genitore, et che si portato il di lui cadavere divote tempo privatamente con acompagnamento del solo mons. Piovano, ò un sign. Canonico senza sonate, ò altre pompe.

Più vole et ordina espresamente anzi scongiura al suo Figliolo Francesco Ignazio Androcha acciò subito che si separarà Anima dal Corpo faci sonare dalli P.P. Agostiniani, nel Domo et la Campana di San Vito per spacio di meza hora, a notizia del Popolo a fine possa pregar per l'Anima sua un Requiem.

Item jure legati lascia et lega alla Chiesa Collegiata per una volta tantum ducati sei di lire sei l'uno.

Item disse d'haver erretto una Capella in Supniza col suo Altare in honor di San Michele Arcangelo, mà per non esser la medesima perfecionata; Perciò ordina vole e comando che detta Capella venghi essere di subito dal infrascritto suo Sig. Erede perfecionata e terminata, senza perdita di tempo, con obligo espresso che perpetuis temporibus nella detta Capella venghino celebrate tre messe basse nel giorno della SS. Anunciata, altre tre nel giorno di San Michele Arcangelo e due oltre in quello dell' Apanzione di detto Santo, in tutto all'anno messe otto, da pagarsi dette messe da quello che goderà il mentovato bene di Supniza, qual bene specialmente hipoteca per sudeto perpetuo Pio Legato.

Item ordino, vuole e comando che subito sian lette per l'Anima sua messe trecento basse, cio é cento nella Chiesa delli R.R. Padri Agostiniani e duecento nella Chiesa dell'Insigne Collegiata di guesta Città.

Item ordino e comando che subito che sarà separata l'Anima del Corpo siano dati à mani del Red. Sig. Piovano ducatu dieci di lire 6 l'uno acciò si compiacia distribuire li med. alli Poveri di questa Città perche si ricordino di pregar per l'Anima sua.

Item vole, ordino e severamente comette al suo diletissimo suonomi nato Figliolo Francesco Ignatzio Androcha di dover in tutto, e per tutto adempire et eseguire li moniti dati privatamente al medesimo à voce et in scritto.

Prilog 4.

Državni arhiv u Rijeci

DARi, Magistarski sud Rijeka (HR-DARi-120), kutija 360, 175.

Dijelovi oporuke Simonea d'Orlanda 10.2.1719.

Il Corpo poi voglio, et ordino, che sia deposto nella Chiesa Colleggiata, e fatta che sarà da miei Eredi la mia sepoltura nella Capella maggiore, sia in essa sepolto il mio cadavere, e nel giorno dell' obito fatti li suffragi per l'anima secondo parerà a mia moglie e figliuolo.

Item lascio, e lego alla Chiesa Colleggiata a Fiume lire cinque per una volta tanto giusta la disposizione dello statuto di Fiume.

In oltre voglio, et ordino, che dalla dette mie facultà venghino escorporati fiorini dieci mila di lire quatro a meza l'uno in buoni, e cattivi mobili, e stabili e crediti, quali talmente escorporati li lascio, e lego al mio amatissimo figlio Antonio Giacomo procreato con Anna mia seconda consorte accio d'essi disponaga a suo libero arbitrio, quali fiorini dieci mila di lire quatro e meza l'uno voglio et ordino, che non solo vadino in compenso della quarta porzione dell'aquisti fatti vivendo con la quondam signora Anna mia Consrote di lui madre ad esso spetanti, mà anco in riguardo del distinto amore, che sempre li hò professato.

Item lascio et lego l'usufratto del Casino contiguo alla mia Casa grande dove attualmente habita la mia nepote figlia di quondam signora Anna mia Sorela, al cercante, che sarà pro tempore destinato da miei Eredi, qual haverà il peso di cercare l'Elemosina per Suffragio dell'Anime del purgatorio da impiegarsi in tanti Sacrificij, che si celebrarano nell' Altar maggiore terminata la fabrica della Capella, et erezione dell'Altare e questo legato voglio che perpetuamente venghi ademptio.

In oltre ordino, voglio e comando, che per il tempo starà al studio Saverio mio figlio li venghino somministrare dalli Comessarij testamentarij qui sotto nominati dal cumulo delle mie facultà fiorini cinquecento allemani all'anno et i Caso prima di terminar li studij detto Saverio volesse dividersi Antonio mio figlio, ò il Saverio dal Antonio, e ciascuno d'essi riconoscere il suo, in tal caso voglio, et ordino, che Antonio dalla suo porzione de beni contribuisca a beneficio di Saverio fiorini duecento e cinquanta all' anno allemani.

Item ordino, e comando, che li contratti fatti tanto per l' Altare, quanto per ogni altro bisogno da me disposto, e provisto per ornamento della Capella maggiore, venghino adempiti dagli infrascritti miei Eredi, e perfezionata la medesima Capella secondo le mie disposizioni gia fatte, e note a mio figlio, et a mia moglie, e terminato l'Altare con l'altre opere a detta Capella appartenenti, voglio, et ordino, che venghino poste a suo loco a spese del cumulo della mie facolta ad onor di Dio, e della Beatissima Vergine in Sufraggio dell' Anime Purganti, pregando di Superiori Ecclesiastici, e secolari di procurare il breve dalla Santa Sede, in vigor del quale venghi privilegiato l'Altare singulis diebus et perpetuis temporibus nella medesima Capella maggior Sufraggio delle Sante Anime del Purgatorio.

In oltre ordino, e comando, che venghino esatti li miei Crediti, e tra questi quello, che tengo presso li Signori Eredi del quondam Signor Felice Benzoni, et questo per mille ducati in tanta Vigna di Sagorie, et il restante in danaro, a finche questo venghi speso con altri Crediti da esigersi per la perfezione della fabrica della Capella e suo Altare, accio talmente sentan minor incomodo l' infrascritti miei Eredi.

Prilog 5.**Bayerische Staatsbibliothek**

Il corriere ordinario, Vienna

Vienna, 5. Febbraio. 1718. Venerdì, 4. 22

Per facilitar alli Vassalli, e Sudditi dell' Augustissimo, abitanti ne'Regni della Monarchia di Spagna, il mezzo di frequentare colli loro Bastimenti la Riviera, il Porto della Città di Fiume, estender il Traffico, e Commercio, hà la Maesta Suda giudicato convenevole di destinare un Persona capace in ciò al Suo Real Servizio, nella medesima Città, autorizarla con il Nome di Suo commissario Regio, appartenente alli Domini della Monarchia di Spagna, in detta Città di Fiume, il suo Porto, Rada, e Distretto, come Clementissimamente hà dichiarato il Sig. Antonio Giacomo di Orlando, affinche in tal qualità assista tutti il Capitani, Padroni, e Capi di Navi di Guerra, e Mercantili, che dalli Dominii di detta Monarchia capitaranno in esso Porto, e Rada, haveranno bisogno della sua assistenza e appoggio.

Fiume, Porto Franco nel Littorale Austriaco, 22. Febbraio.

Entonsi destinate per qua 500 Reclute da Napoli, che devono passar in Ungheria, per reintegrare li 4 Regimenti Italiani acquartierati in quel Regno, per il che si fanno quivi le necessarie disposizioni. Lunedì di passato, che fu li 17 del Corrente, fece ritorno da Messina il Vascello nostro Nazionale con grosso Carico, il quale ultimamente fu spedito a quella colta per conto delli Negozianti di questa Piazza Sig. d' Orlando e Ragersfeldt il quale fu d'ordine di questo Magistrato alla Sanità posto alla solita contumacia, come Bastimento proveninete dal Regno di Sicilia.

Vienna, 23. Luglio. 1721.

Martedì, cioè ieri Festa di S. Maria Maddalena, Giorno Titolare della Seren. Archiduchessa Maria Maddalena Sorella minore dell' Augustissimo, fù Gala in Corte, e Sua Alt. Seren. Ne ricevè li complimenti da tutta l'Augustissima Padronanza, e dalla Nobiltà. Parti di quà sulle Poste per il suo Comando del Banato di Temesvar il Sig. Gen. Conte di Mercy. All' incontro arrivarono quà il Sig. Duca d' Acerenza da Napoli; il Sig. Luzenberg Tenente nel Reggimento Martigni dal Marmarosio nell' Ungheria Superiore: il Sig. Ludovico Waditz Visconte dalla

Croazia: il Sig. Orlando da Fiume: come anco il Sig. Daniele di Calo Capitano di Pisino nell'Istria Imperiale.

Lunedì mattina l'Augustissimo tenne Consiglio segreto, e doppo pranzo diede udienza, arrivarono quà il Sig. Wendau, e Steinbach, ambidue Capitani nel Reggimento Lobcovitz: e da Fiume il Sig. Orlando Cavaliere dell' Imperio.

Da Trieste con Lettere delli 9 di questo mese e havuto aviso, che havendo havuto l'intiero suo Carico la Nave della Cesarea Privileggiata Compagnia Orientale, esistente in quel Porto, la fera delli 7 da pose alla vela con prospero Vento, per fare la seconda volta il viaggio per Sicilia. E giorni sono parti da questa Cesarea Residenza di ritorno per Fiume sua patria il Sig. Antonio Giacomo d'Orlando, doppo esserti tanto al medesimo, quanto al Sig. Francesco Enrico de Raigersfeldt dalla sudetta Cesarea Privileggiata Compagnia appoggiata l'intiera Amministrazione del suo Negozio nelle due Porti Franchi di Fiume, e di Trieste nel Littorale Austriaco; havendo ormai la Compagnia medesima in ambi quei Porti effettivamente erretti, e stabiliti de' Consorzi, fu spera che mediante queste buone disposizioni, farà in breve per aumentarla notabilmente il Commercio in quelle parti, à beneficio pubblico, e de' particolarai, che fin' ora sono interessati.

Prilog 6.

Arhiv Republike Slovenije

ARS, Obitelj Raigersfeld (SI-730), fasc 193.

Dio ugovora o suradnji Antonio d'Orlando i Francesco de Reigersfeldt 19.11.1719.

Anno 1719/ 19. Novembre in Fiume

Col Nome di Dio, e della Gloriosissima Vergine Maria nostra Signora et avoccaza.

Resta accordato, et concluso di commune consenso dell Ilm. Signri. Antonio Giacomo d'Orlando et Francesco Enrico de Reigersfeldt d'imponera trà essi in questa Città di Fiume, Casa, ò sia Compagnia di Negozio con li patti, e condizioni nelle qualli concordemente sono convenuti et che riapresso si distinguerano.

Che il fondo, ò sia Capitale di questa Compagnia debba esser di f. 40 000, ciò é f. 20 000 spetanti al Sig. Antonio D'Orlando, come apparirà dal Bilancio, che prossimamente dovrà fare con l' occasione che si dividerà dal Sig. Silverio Zandonatti suo presente Compagno, nel qual Bilancio sarà tenuto asporre le Mercanzie al puro costo, e l'oglio alli prezzi correrano in quel tempo; e f. 20 000 spettano al Sig. de Reigersfeldt, ponerà in contanti, siche unite assieme queste due partite formano la summa d'essi f. 40 000 fondo costituito per il nuovo Negozio.

Questa Compagnia di Negozij correrà sotto li Nomi D'Orlando e Reigersfeldt et haverà dà principiare l'anno prossimo 1720: in Maggio o Giugno, et anno prima, se potrà prima svolgersi il Sig. D'Orlando dal Sig. Zandonatti e durrerà per il corso d' anni cinque continui.

Non potranno li sudetti divij interessati durante questa Compagnia, intraprender altri Negozij ne qui, ne fuori di qui, immediatamente con proprij Nomi, ò medianti quelli l'altri sotto penna f.500 ogni volta contrafacessero, la quale andarà in benefificio di quello non haverà contrafatto, cosi l'utile che potrà fare in occasione di simili contrabandi.

Prilog 7.

Arhiv Republike Slovenije

ARS, Obitelj Raigersfeld (SI-730), fasc 193.

Dio ugovora između Antonija Orlanda s Bečkom Istočnom Kompanijom 8.8.1721.

Vienna li 8 Agosto 1721

Nel Nome di Dio

Doppo de la Cesare Privilegiata Compania Orientale ha instituito il Comercio nelli Ponti Maritimi del Litorale Austiraco essendosi esibiti li Signori Orlando e Reigdersfeldt di piliarne l'intiera Amministrazione con incorporare il presente loro negotio, questa dopo havere esaminate le loro propositioni ha risolto d'abbracciarle, quindi é, che ne segue il presente contratto, quale vogliono le parti habbi forza come se fosse solene Instrumento rogato mano di Notaro Pub. Con tutte le clausole solite é necessarie, che é intendorio espresse é.

Inherendo La Cesarea Privilegiata Compania Orientale alle propositioni del Sig. Antonio Giacomo d'Orlando qui presente ha determinato che fondo a Capitale parte della Compania siario al medemo et al suo Sig. Collega Francesco de Reigersfeldt inventario consiganti attualmente tutti gli' effetti esistenti in Trieste e Lubiana e contratti in Carinthia tutto il corr. anno, li quali tutti doverano essere apprezzati al puro Costo, in oltre in conto di sud. Fondo o Capitale entrara La Nave VI che di presente attrova in Messina, par. Le Mercanzie che La med. Condurà de ritorno, le qualli doverano essere Calcolato al prezzo di al ora correra in Trieste, mà quando si dasse che nel valutare quest' ultime non si potesse convenire doverano restare conto della Ces. Priv. Comp. Essere sped. in Germania o dove della med. verà ordinato et in vece di queste Supplira la Comp. con altre merzi nelli tre Cappi predetti, ciò é gli' effetti che s attrovano in essere é gli' Contratati La Nave VI Le Merzi che verano dà Messina o in vece lore altre dovera esser Constituita la Summa f. 500 000; et altre di questa la Comp. somministrara altri f. 50 000 – in Contanti con far tenere di quest' Setimi una parte subito che si dara principio al nuovo negotio e del rssiduo li Sig. Orlando e Reigersfeldt se ? volendo sopra la Comp. a misura del loro bisogno talmente de tutto il mese di Xbre. Del corr. anno siano computi e questa

primo Capitale di f. 50 000. La Priv. Comp. si riserva la facoltà di poterlo aumentare di Bilancio in Bilancio secondo l'acrescim. Del negozio et del intraprese lo riedividerano.

Prilog 8.

Državni arhiv u Rijeci

DARi, Magistarski sud Rijeka (HR-DARi-120), kutija 360, 177.

Dijelovi oporuke Cattarine Margaritte de Orlando nata de Gladich 18.8.1778.

Il Corpo poi per aver l' origine dalla terra, alla stessa madre terra la restituise, e separata l'Anima dal Corpo, brama, ordina, e comanda, l' Ilma. Signora Tesatrice.

Ché il Mortorio si faccia senza pompa e Lusso.

Ché il Cadavere non si sepelisca prima che spirino 24 ore.

Che in quella tre giorni d' essequie come pure doppo, si facciano Legere mille sante messe, e queste la presente fatta intentione dalla Signora. Testatrice, dà eseguirsi quanto prima sia possibile.

Trà queste Sante Messe in numero 1000, che sono stabilite dà dirsi per l'Anima della Signora. Testatrice, vole la medesima, che di queste si diano una buona porzione alli Sacerodoti di Castua, quali non mancano pregare per la medesima in Vita, e non mancheranno ancor doppo la morte, quali tutte ordina venghino dette all' Altare Privilegato al più possibile che sia, e sicome la Signora. Testatrice in vita fà Legere parte delle sopradette stabilite messe 1000, con sodisfare ance ora in parte li fatti Legati, così tutte quelle Sante Mese, che constar anne per Polize essere state Lette vivente La Signora. Testatrice, anderanno à conto delle stabilite 1000 e similmente anche quelli Legati, che ora si vanno estinguendo.

Item jure Legati, e secondo l'antica Consuetudine Lascia prò una vice tantum à questa Insigne Collegiata lire due de piccoli.

Alla Madonna di Tersatto prò una vice tantum lega ducati dieci.

Alla Miracoloso Crocefisso di San Vito Lega due ongari prò una vice tantum.

Prilog 9.

Državni arhiv u Rijeci

DARi, Magistarski sud Rijeka (HR-DARi-120), kutija 360, 178.

Dijelovi oporuke Francesca Saveria Orlanda 7.7.1779.

Separata l' anima dal Corpo brama, et ordina il pretitolato S. Tesatore, che il suo funerale venghi fatto tutto positivo senza pompa, che bensì si faciano celebrare dalli suoi signori Eredi Santi Sacrifizij più che si potranno in tempo dell' Esequie, e si distribuzione quanto prima ducati 30 in Elemosine à poveri specialmente vergognosi à beneplacito dei suoi signori Eredi. Volendo ancora, che oltre li Santi Sacrifizij da celebrarsi nelli tre giorni d' Esequie si faciano celebrare pure altre nove Cento Messe in Fiume e queste quanto sià possibile sopra gli Altari Privilegati, e tutte in consornità della già da Lui fatta Intezione, ed in Suffragio dell' Anime del Purgatorio.

Lege pro una vice tantum à questa Insigne Collegiata Chiesa lire due dé piccoli, secondo l'antica Consuetudine. Item lascia e Legà fiorini duecento, e venti cinque alla Chiesa medesima verso l' obbligo di far Legere una messa bassa nel giorno anniversario del pretitolato S. Tesatore, tre messe basse neli giorni della tempora di Settembre, e tre altre in quelle di Dicembre, cioè ogni giorni una perpetuis temporibus.

Al Pio Ospedale di questa Città in simili lascia e lega altri fiorini alemani duecento venti cinque verso l'obbligo di far legere una messa bassa nel giorno anniversario della defunta sua Sig. Consorte Cattarina che cade ai 2 di Marzo e sei messe basse nelle tempora di Marzo, e Giugno, come di sopra; qual Capitale tanto alla Chiesa Collegiata, quanto al Pio Ospedale oblige li suoi Sig. Eredi d'esborsarlo quanto prima ò in effettivo Danaro, ò in Crediti sicuri, le predete messe si legeranno alla di già fatta Intenzione supplicando le rispettive superiorità per il bramato adempimento.

Alla Beatissima Vergine Maria di Tersatto Lega fiorini dieci per le solite offertine à quei Rev. Religiosi nella Discesa, che faranno al suo funerale, oltre il Pagamento della solita officatura, ordina si dia loro titolo Elemosine à quel Venerabile Convento soldi venti per cadauno di queste Religiosi, che saranno intervenuti al potarsi del Cadevere in Chiesa.

Item al Venerabile Convento de' Padri Capucini lega per Elemosina pro una vice tantun fiorini
10.

Prilog 10.

Nadbiskupijski arhiv u Rijeci

NAR, kutija bez numeracije, fas. 12

Dijelovi oporuke Gaspara Christa 17.5.1718. Venecija

Item lascio quello mi ritrovo haver al mio Paese, cioè nella Villa di Hospital in Orsera tutte quello che hò creditato, et giustamente mi é pervenuto per mia giusta portione di raggione della qm. Maria Rossi mia Madre come dalle scritture si vede chiaro, et il tutto quello, che hò comprato di raggion di Baldisero Miller come dice le scritture et instrumenti fatti et rogati per mano di Pub. Not., et di più un suo Fratello Zuanne Miller per Testamento al sudeto Baldisero Miller Filip. no.80 et questi li hò bonificati al suo Figliuolo Zuanne Miller in Fiume nelli suoi Conti, et debbo Zuanne Miller Figlio del qm. Sudeto Baldisero mi hà cesso nelli nostri Conti et sottoscritto di suo pugno detta partita, che non possi più pretender cosa alcuna in Orsera di ragion di suo Padre, perche hà cesso, come hò detto nelli nostri Conti tutto à me et io voglio, et comando quanto che mi ritrovo in Orsera della mia raggione qunato la mi heredità, et tutto quello che hò comprà come di sopra che goda il prò mia Sorella Anna Maria, et doppa la sua morte sia deciso in due parti una alli suoi Figliuoli di detta Anna Maria et altra metà sia Figliuoli di mia.....

Item lascio e comando et ordino in tutto, a per tutto mi ritrovo di mio Credito con Zuanne Miller qm. Baldisero sia lasciato dalli miei Comissarij un terzo di quello, che mi sarà debitor al tempo di mia morte et il resto vadi alla Schola dell Santissimo Sacramento del Domo in Fiume con obligatione di quella portione che li tocherà mi facci celebrar tante Messe per l'Anima di Morti conforme la mia intentione cioè la metà di detta portion, et l'altra metà vada in beneficio di detta Schola, et se debbo Zuanne Miller non si contento della terza parte come dalli miei Comissarij li faccio rilasciar tutto di pieni il detto Credito alla Schola sudetta, et facci come sopra metà per l'Anime di Morti et altra metà vadi come sopra in beneficio di detta Schola dell Santissimo Sacramento al Domo di Fiume come di sopra.

Prilog 11.

Arhiv katedrale svetog Vida

ASV, Vizitacija pulskog biskupa Giovannija Andree Balbija 1742., bez numeracije

10. Maggio 1742

Vistò l'Altare del Corpus Domini, ereto di Marmo col pio Legato lasciato dal qm. Signor Gasparo Christa di Venezia, in sufragio della sua anima la Venerabile Confraterna quantun non aggravata dal Benefatore ha assunto ese gratitudine ua messa bassa annuale perpetua et avendolo ritrovato ben all' ordine insinuo solamente al Sig. Gio Batta. Pigati Governatore di far le tabelle più decorose et inargentar la statua del Crocefisso che sta attaccata alla Portela del Tabernacolo.

Prilog 12.

Državni arhiv u Rijeci

DARi, Poglavarsko namjesništvo (HR-DARi-4), busta 12, fascikl 442 M/2

Dijelovi oporuke Pietra Felicea Tremaninija 3.3.1738.

Item lego et jure legati lascio all' Altare del Crocefisso esistente nella Chiesa di questa' Insigne Collegiata fiorini mille allemani in ajuto della spesa, che si farà per l'erezione dell' Altare di Marmo, a beneficio della qual opera hò ricevuto dal Nob. Sigr. Teodoro Bono, come da coerede della quondam sua Sibra. Sorella Benefattrica fiorini cento, e cinquanta allemani, qual Altare sempre me venisse prima erreto da qualche altro Benefattore dal tempo, che si dovra eseguire questa mia disposizione voglio et ordino, in tal evento che convertiti detti f.150 in beneficio del sudetto Altare del Crocefisso a disposizione del Superiore Ecclesiastica d'essere pagati dalla mia Eredita, o' impieghino detti f. 1000 nella fabrica d'un Altare di Marmo ad onore di Sant' Antonio di Padova nella propria di lui Capella posta in questa Chiesa Collegiata, e intanto che questo si faccia, sia dato il danaro a frutto in luogo sicuro a beneficio della medema opera pia, che voglio si faccia con consenso, et intervento delli sudetti miei Eredi.

Item lego, et jure legati lascio a questa Insigne Collegiata f. 1000 allemani me voglio et ordino vengino dati da miei Commisarij col consenso de miei Eredi a frutto in luogo sicuro, e non prima d'indi levati se non grando questi frutti uniti al Capitale arriveranno ad una summa tale, quale sarà bastante per la provista di sei Candelieri d'argento di grella grandezza che sono li due della Capella dell' Immacolata Concezione e d'uno Sacro Convivio parimente di lastra d'argento battuto fatto a rilievo a forma di quello della detta Capella, e di sei Reliquiarij grandi a proropocione dell' Altare, fatti a Piramidi lastricati d'avanti d'argento lavorato a modello di quelli, che si espongono nella Chiesa di S. Vito dalli Molto. Revdi. P:P. della Compagnia di Gesù, da servir d'adobbo all' Altar Maggiore della detta Chiesa nelle Feste principali dell'anno, in quella della Beatissima Vergine Maria, e delli S.S.Apostoli il che aciò venghi esattamente osservato voglio, et ordino, previa l'approvazione di chi aspetta, che entro la muraglia, che é apresso la Porta della Sacristia grande sotto la campanella, si faccia fare a spese de sudetti miei eredi un ben forte armario, nel quale abbino da conservarsi li sudetti argenti, e riparsi ogni volta, che finirà la Festa, di cui non voglio, che altri abbino la chiave, che il presente Arciprete, e li di

lui Successori ne che ad altri Altari dentro e fuori la detta Chiesa possano giammai servire, che al sudetto Altar Maggiore per effeto di che gravo la coscienza dell sudetto Arciprete mio Nipote e li di lui Succesori.

Item voglio, et ordino, che al Convento di questi MM:RR:PP: Capucini si divino per carità dieci maggia di vino del migliore che si troverà in mia Cantina in tempo di mia morte, con tre stara di pane, et al loro Procuratore contate f. 300, d'applicarsi per li bisogni del Convento quale viene pregato di far celebrare tante Messe a mio suffragio.

Item f. 450 da spendersi in due lampadi d'argento fino d'esporsi avanti l'Altar Maggiore nelle mentionate festività, e conservari nell'armario.

Prilog 13.

Državni arhiv u Rijeci

DARi, Poglavarsko namjesništvo (HR-DARi-4), busta 12, fascikl 442 M/2

Dio popisnog inventara nakon smrti Pietra Felicea Tremaninija

Adi 26. Agosto 1740 Fiume

Nella Casa dell Eredità del defonto Nobile Sigr. Pietro Felice Tremanini

Quadri in sala superiore istoriati grandi No. 5

Quadri mefani nelli appartamento inferiore No. 12

Quattro ritratti

Altri quadri 15 di varie pitture con cornici diverse nella Camera del defonto

Piu nella detta Camere uno con cornice nera della Beatissima Vergine, et un Crocifisso d'alabastro

Un Crocifisso di legno nell'appartamento inferiore

Una medaglia d'argento grande con uno Santa Elena appresso in pregnata

Prilog 14.

Državni arhiv u Rijeci

DARi, Općina Rijeka (HR-DARi-32), 135. Knjiga zapisnika gradskog vijeća 18. stoljeća, str. 104.

Zahtjev Giuseppea Minollija oko statusa riječkog građanina

Die 4. Januarij 1715

In Sala Palatij Fluminis Coram

Congregatio Minori Majorij Consilio Defondo Campana more Solito in qui interfuerunt D.D. Consilarij a n.26. computata persona Ilmi. D. Capitanei.

...Item fu letta la Supplica dell Sig. Giuseppe Minolli per l'aggregatione della Cittadinanza.

Fù adnesso con Balotatione essendo stati favorevoli voti 18 e contrarij otti cosi che nessa accettata Cittadino con estorso di Zechini 100: et abitanti a dove impressare al Magnifico Publico per essere reisuitti in termine di 3 anni senza interesse.

Prilog 15.

Nadbiskupijski arhiv u Rijeci

NAR, Acta Capitolare ab anno 1724

Smrt Antonija Minollija 1725.

A 5 Aple 1725.

Funerale di Antonio Minolli Forastiero

Essendo passato à miglior vita Antonio Minoli Studioso forastiere da Chieti Nipote del Sig. Giuseppe Minolli domiciliato qui in Fiume, e volendo il Vle. Capitolo usar con do: Sig. una convenienza sul riflesso delle buone intentioni che nostra haver la nostra Chiesa, li fù permesso di poter sepelire do: suo Nipote nella Sepoltura de Sig. Zandonati apposti P:P: Agoistiniani senza preiuditio delle eragioni Capitolari, intorno alli funerali de forastieri e di ? che morono senza Megersi la sepoltura che ad esso Vle. Capitolo ? ad ogni altro appartengono.

Prilog 16.

Državni arhiv u Rijeci

DARi, Općina Rijeka (HR-DARi-32), kutija 388/2

Zahtjev Giuseppe Minollija za podizanje barake 2. 4. 1735.

Sacra Cesa. e Regia Catta. Maestà Sig. Clementisimo

Nel tempo di pace seguendo le Clement. Intenzioni della Sa. Ces. Regia Cat. Maesta vostra mi sono impegnato specialmente nel traffico di ogli, li quali caricati in Puglia e trasportati nella Germania e nell'Imepro hanno ? notabile vantaggio al Imperiale suo erario e gran comodo e profitto à suoi sudditi, a questo effetto, che non li puo soritr le non col traffico e con la navigazione hò adoperato e bastimenti e bottame per transporta degl' ogli per mare. Ora che con la guerra é ? la navigazione mi conviene tenir infruttuosi in porto li Bastimenti che ? rovina, e per no perdere il Bottame son necessitaro di bene in affitto quatro magazzini in Fiume per haver loco di conservarlo e di non perderlo.

La Ces. Sac. Maestà vostra si compiacerà clementissime riflettere quanto riportano questo affitit scorderà ad evidenza, che gli affitti siano per fare il valor del Bottamme e le prenderà mi benignissima considerazione il danno che simili Botti possono apportare a tutta la Città con incendio e accidentale e causato dal Bombardamento sospettato, inferirà clementisimo che simili botti ? non debbano nella Città.

Quindi in considerazione di motivi si degni supplico umili. la sua. Cesa. e Regia. Catt. Maestà d'ordinare clementissimo al governo e Politico e Militare et Economico, che mi sia concesso fuor della Cittàdi Fiume verso la Fiumara un sito comodo e competente in cui in possa far una baracca da rispar cento bolti impiegate fin ora nel traffico d'oglio ed ora perciolore alla Città.

Umilitissimo

Giuseppe Minolli

Prilog 17.

Državni arhiv u Rijeci

DARi, Magistarski sud (HR-DARi-22), kutija 360

Dijelovi oporuke Giuseppea Minolija 27. 9. 1767. (znatan dio oštećen)

...questa morte medesimo gli e la mandi al Sigre. ? e din qualunque maniera piacà lei, che in ciò intieramente al suo Santissimo volere si rimette e rassegna, ordinando in tanto al di lui Erede Universale che ? questa di lui morte abbia egli il debito, secondo il ? del Paese con proprio e decenti funerali à di lui disposizione e bene placito for deporre il suo Corpo nella Chiesa di San Girolamo de' M.M.R.R.P. Agostiniani di questa Città nella tomba fatta dal Sigr. Testatore costruire e nella quale giace sepolta la premorta Nob. Signora Maria nata de Zandonati fù di lui Consorte diletissima, volendo che nelli soliti tré giorni di sue esequie siano lette a suo suffraggio tante Sante Messe quanti saranno i Sacerdoti, che concorreranno à legato secondo la presente di lui intenzione e dopo la spirare di questi tré giorni il di lui Erede continuerà senza interpollazione à far leggere altre Sante Messe à suo suffraggio...

...Dichiàra e fà manifesto d'aver il Sigr. Testatore ? sotto li 20. 7bre 1743 col Vble. Convento di San Girolamo delli M.M.R.R.P.P. Agostiniani di guesta Città per la fondazione d'una Messa da leggersi giornalmente all'ore undici all' Altar Maggiore di quella Chiesa perpetuis futuris temporibus e d'aver à tal effeto costituito il capitale di ducati Imperiali due mila, dice alti 2000. di f 6 l'uno la qual suma d'aver loro effettivamente sborsato sotto li 19. Marzo del seguente anno 1744 esteso in rogito del Nob: ed Ecc.Sigr. di Agostino Bazzi e di questa di lui pio fondazione abbia fatto in ? marmo nero la memoria con esporre quanto à publica comune ? sopra la porta della Sagrestia che guarda la Capella, ove il detto Altar Maggiore e risposto. Conferma questa pia fondazione ed intende che la stessa abbi perpetuamente il suo ? effetto non men che il Marmo ? la detta memoria non possa ? dal luogo in cui é risposto in ? tempo ...

Nel rimonente della sua facultà che, oltre sono stata porzione e legitima dopo la morte del Sigr. Testatore si troverà aspetare a con ? questa in Mobili, Stabili, Conto Capitali, Crediti, Bastimenti, Negotij, effetti di Negoiji, ragioni a ? in qualunque altra casa. In fatto momento dice il Sig. Testatore di sua facultà che resta à libera suo disposizione alla detta ? legitima dovuta

da lasciosi come sopra ordino e vole esso Sig. Testatore ed institaisce come suo universale
proprietario e libero Erede il suo diletissimo Sigr. Nipote il Nob. Giuseppe de Marotti...

Prilog 18.

Državni arhiv u Rijeci

Općina Rijeka (HR-DARi-32), kutija 415, fascikl bez numeracije

Dijelovi oporuke Martina Sumreckera sastavljena 10.11.1755. (većim dijelom oštećena)

...Il Corpo poi lascia alla Madre terra d'onde ebbe l'origine volendo ed ordinano, che il Suo Cadavere seporato dall'Anima ij sepolto nella Tomba del Ssmo. Rosario esistente presso li M. R.R.P.P. Agostiniani ove ? la sua def. Consorte con quelli funerali come sono stati fatti alla medesima con far legere tanti Sti. Sacrificij si nel suo obito che nelli due giorni successivi quanti si portano con cere eguali tanto per l'acompagamento che da dispensarsi al Vbl. Capitolo detti R.R.P.P. di S. Agostino e confraterne cosi pure siano lette altre cento messe con tutta celerità possibile per Sufraggio dell'Anima del Sig. Testatore, quali inoltre vole e comanda di far legere ancora altre cento messe quanto più presto si potranno e queste secondo la Sua Intenzione vole à dire Sufraggio dell'anima Sua, e della Sua Consorte Maria ed altri amici e queste una volta tantum pregando gli'infrascritti Sig. Comisarij ? in questo mertio con tanto Zelo, trattandosi di ?...

...Item jure Legati e per l'antica Constitudine Lascia e Lega all' Insigne Colleggiata di guesta Città lire tre di piccoli

...Item Jure Legati esso Sig. Testaore ordino, vole e comanda che ij fabricata una Capella presso la Sua casa in Braida detta Raspello di longhezza grandezza e lagrhezza come e quella di Sant Andrea fuori della Città quale terminata e posta all'ordine con tuta celerità possibile prega questo Vble. Capitolo d'officiarle una ? all'anno con una messa cantata da celebrarsi sempre li 12. 9bre verso ? pagamento annuo da Stabilito ? detto Vble. Capitolo e tale effeto lascia ? bisogni di detta Capelle é sua officitura ? ? ? il Giorgio Relaaaz e sucessori sempre e sarà nominato San Martino ?...

...Item disse ilTestatore Sumrecher d'esser debitore alli Seguenti cioè alle M. Rmd. Madri Monachi di San Benedeto in questa Citta f. 1500 di Capitale incirca in quale alle medeme sono ipotecate le due boteghe sotto la Casa della sua abitazione una tenuta dal Sig. Corti sopra la

quali paga all anno d'affitto ducati cento e l'altro dal Sig. Pietro Keffani imediante l'affitto di ducatti trentacingue...

Prilog 19.

Državni arhiv u Rijeci

Općina Rijeka (HR-DARi-32), kutija 415, fascikli bez numeracije

Inventar umjetničkih predmeta koje je posjedovao Martino Sumrecker.

Quadri ed imagini in Carta stimati dal Fayenz

Un quadretto cornice indorata intagliata rapresentante Madonna.....12

Un spechio grande.....44

Un detto mefano.....15

Un quadro di Madonna l'assunta cornice bianca.....12

Un quadro di Carta Susanna.....22

Un quadro San Giuseppe.....18

Un quadretto Madonna di Tersatto di carta.....6

Un quadro S. Giuditta in atto di tagliar la testa ad Oloferne.....20

Un quadro S. Martino.....6

Un quadro Salutatione della Madonna dal Angelo fatta.....21

Una Madonna in Cristaallo.....15

Un quadretto con le cornice indorate S. Maria Magdalena.....12

Quadretti due con cornici nere.....2

Un quadro Isacco che da la benedizione al figlio.....22

Una Madonna in quadro di Sette dolori.....22

Un altro quadro la Madonna, Bambino e S.Giuseppe.....12

Un altro quadro con cornice intagliato, la Madonna e Sant Antonio.....	12
Un Cristo con cornice indorata.....	15
Un quadro la Madonna.....	15
Due quadri la Madonna e San Giovanni.....	15
Un quadretto S. Francesco Serafico.....	15
Un quadro SS. Tre Re.....	15
Due quadretti S. Marie Magdalene ambi due.....	15
Una Madonna con il Bambino in vetro.....	15
Un quadro Sta Catarina.....	15
Un quadro la Madonna e S. Domenico.....	15
Un quadro con pittura a fiori.....	10
Quadri due l'Imperadore e l'Imperatrice.....	20
Un quadro Madonna e S. Giuseppe.....	10
Un quadro con pittura a fiori.....	10
Un simile.....	10
Un quadro la Madonna ed un Bambino.....	17
Un quadro S. Antonio.....	12
Thesi in carta n.9.....	9

Prilog 20.

Arhiv Zborne crkve u Rijeci

Knjiga oltara Vinka Fererskog, str. 2

L' anno poi 1749 volendo ritornare dalla Fiera di Sinigaglia à Fiume li Signri. Andrea Danni e Cristoforo Brancovich con tre loro creature con Barca Riminese poco lontani dal Porto à ? d'una borasca insorta dovettero ritornare al medemo. Vedendo questa Barca in pericolo di attuale naufragio un Signor Secolare Divoto, che si ritrovava alla ? benedetta con la reliquia di San Vincenzo e la Barca la quale già operta e rotta si fondava sotto aqua benedetta che fù si rialzò e tutti il ? ecchetutata una Puta per nome Cattarina, la quale per la fretta che ebbe nel Saltare fuori in braghia rosse gli un piede tra la barca ed il molto lo ? ? in aqua e si annegò senza poterla ajutare. ? questo divoto Signore la Salute degli altri all intercessione di questo gran Santo consegnò loro un imagine di esso, esertandoli d'averla in Divozione e porla in qualche angola di qualche chiesa con prendere il detto Santo per singolare loro Protettore ed Avvocato. Ritornati poi felicemente con altra Barca à Fiume li sudetti Singri. diedero questa imagine à publica venerazione alla Chiesa Collegiata di questa Città e fù posta nel Luogo ove presentamente si é l'Altare di San Filippo Neri avanti di cui molti divoti piu volte facevano? delle Candele in onore di detto Santo.

Prilog 21.

Državni arhiv u Rijeci

Magistarski sud (HR-DARi-120), kutija 360

Dijelovi oporuke Cristofora Brancovicha 14. rujan 1778.

...Primieramente racomando ardentissima mente l'Anima sua all'onipotente Iddio, alla Beatissima Madre Maria, a tutti i Santi e Sante del Paradiso e Spetialmente a San Cristoforo di cui porta il nome, implorando la loro intercessione per ottenere da Dio il perdono de suoi peccati, la divina sua grazia e preseveranza finale con la gloria del Paradiso promesso alle veri ?

...Il Corpo poi per avere d'origine dalla terra, ala stessa madre terra la restituisce, e separata d'anima dal Corpo brama, ordino e comando sia sepolto nella sua sepoltura esistenze entro la chiesa di questa Insigne Collegiata sotto l'altare di S. Francesco di Paula con il decento funerale e celledratione delle sante messe possibile nel ?, con altre messe basse trecento all' ora fatta intentione esso Sig. Testatore.

...Item lascie a questa Insigne collegiata pro una vice tantum due lire piccoli.

...Manifesto esso Testatore di posedeve di sua ragione la Vigna in Scurigna con una Casa, et in altre le sue necessarie mobilie.

Prilog 22.

Državni arhiv u Rijeci

Magistarski sud (HR-DARi-120), kutija 361

Dijelovi oporuke Antonija Kermesa 13.12.1779.

...Primieramente quando piacerà alla Maestà Divina di chiamarlo da questo ad altra vita racomanda l'Anima sua alla infinita sua Misericorida ed lla protezione della Beat. Vergine Maria ed à tutti Santi e Sante del Paradiso acciò questi gli impetrino il perdono delle sua Colpe ed il Corpo lasica alla Madre Terra, onde ebbe il suo Origine ordinando che il suo Cadavere venghi sepolto nella Chiesa delli M.R.Padri Agostininani, dove é sepolta la sua defonta moglie Brigida.

Item jure legati e per antica consvetudine lascia, e lega pro una vice tantum à questa Insigne Colegiata lire due de picoli.

Item lascia e lega per precisa sua Volontà e della defotna sua Moglie Brgida alli M.R.Padri Agostiniani di Fiume la Casa della presente sua Abitazione co condizione epsressa, che questa casa doppo la sua Morte quanto prima la debbano vendere ed il ricavato dalla medema servir debba per l'erezione del nuovo Altare di San Nicola da Tolentino nella loro Chiesa.

Item lascia e lego per l'Anima della sua defonta Moglie Brigida, per l'Anima propria e per quella delli suoi Parenti S. Messe N.400 da celebrarsi in Fiume, ed altre S.Messe N.300 all'istessa intenzione da celebrarsi dalli M.R.Padri Francescani di Tersatto, e si l'une, che le altre dovranno esser pagate dal infrascritto suo Erede.

Prilog 23.

Državni arhiv u Rijeci

Poglavarstvo namjesništvo (HR-DARi-4), busta I., Publicum, fach. VI., fasc. 218

Dijelovi oporuke Girolama de Stembergara (kopija) 31.1.1656.

...Item dice esso Rmo. Monsigr. Testatore d'aver un credito di ducati 150 appresso il Molto R. Monsigr. Giovanni Pachialath Piovano di Veprinaz cinquanta de quali dice che lascia alla Chiesa di S. Michel in Clana, ed altri cinquanta alla Chiesa di S. Sebastinao in Clana, e questi acciò li Governatori di dette Chiese li ? comprar li loro tetti con legna di Rovere, e non volendosi ciò esegvire, che detti ducati 100 cadono e cader debbano alli suoi Sigri. Eredi infrascritti, con poter di quelli disponer all'utile e beneficio dell'Anima d'esso M.R. Monsigr. Testatore, ed altri ducati cinquanta ordino, e lascia che detti suoi Sigri. Eredi debbano per quelli comprar una Croce alla Chiesa di Sta. Maria in Jelsane.

...Item lascia alla Ven. Confraterna di Corpo di Cristo in Castua in suo Credito, che hà appresso il Martino Dergnevoich di ducati 36 e questi acciò essa Confraterna si ricorda annualmente con una Messa per l'anima d'esso Rmo. Testatore nel giorno del suo obito.

...Item lascia alla Santissima Vergine di Tersatto il suo Credito, che hà appresso Bernardo Matejsich vecchio di fiorini Cento, per li quali quelli M.R.Padri diranno annualmente una Messa cantata per l'Anima d'esso M.R. Sigr. Testatore il giorno del suo obito perpetuis temporibus.

...Item lascia alla Sagra. Dianora sula diletissima Nepote l'olivari comprati dal q. Rogier Sqvarzoni delli quali essa vivente dovrà mantener il Citindello d'avanti l'Altar di S. Pietro posta in Fiume nella Collegiata ed avanzando dell'oglio d'essi olivari, che si debba anco mantenere il Citindello d'avanti l'Altar di Sta. Margherita posta nella Collegiata di Fiume.

Item lascia esso Monsig. Testatore alla Vene. Confraterna della Santiss.ma Concezione in Fiume fiorini tre milla con li quali vuole che instituisce e faccia un Monte di Pietà, e per fare tal summa di detti tre milla primieramente si siederà dal Ilmo. Sigr. Ferdinando Lib:Bar:della Rovere et Capo. Di Fiume scudi cinquecento dalli Molto et Molto Rendi. P.P. Giesuiti del Collegio di Fiume fiorini mille, oltre l'interesi scorsi et per supplimento d'essi fiorini tre milla

gli si doverano dar in contanti dalli suoi infrascritti Sigri. Heredi, al qual Monte di Pietà si doverano deputar o elleger tre Sigri. Comisarij, o sopra attendenti uno che sia relligioso, l'altro che sia della casa Stembergar, e terzo d'essi Sigri. Confratelli d'essa Veneranda Confraterna con teniersene ogni uno di questi tre la sua chiave, et con l'interessi d'esso Monte di Pietà primieramente si doverà mantener l' Altare di S. Pietro posto nella Collegiata di Fiume, maritar cittele orfane, far studiar alcuni di Fiume, che fossero habili et non anesserò comodità et possibilità dar lemosine ali Poveri et se questi, o queste ne fosserò dalla parentella d'esso Monsig. Testatore vuole, et ordina che fosserò preferiti, et anteposti ad altri, cu si ance nel imprestargli danaro.

Prilog 24.

Archivio Albani, Pesaro

Lettere di buone feste, fasc. 2

Pismo Giorgija de Marottija kardinalu Annibaleu Albaniju 9.12.1713.

Eminentissimo Rev. Sigle. Prone. Colmo.

L'Ufficio, che accompagno con le mie Umilissimi espressioni, augurando all E.V. con particolarità de'Voti tutte le più desiderabili felicità per il vicino S. Natale é un preciso atto della mia riverente Servità, non meno, che dell' infiniti debito, in cui hà voluto costituirmi la sua impareggiabile benignità, onorandomi di segnalati favori in occasione del mio soggiorno in Cotesta Corte. A serviverò à mio gran vantaggio, se l'E.V. si compiacerà promuovere la mia devota volontà coll'onore de'suoi stimatissimi Ceni, mentre supplicandola di continuarmi la sua protezione con un inalterabile ossequio mi rassegnò.

Di Vra. Emssa.

Fiume li 9 Xbre 1713

Umilismo. Devotissimo. Ed oblig. Servitore

G.de Marotti Vescovo coadre. di Pedena

Sig. Car. Albani

Prilog 25.

Archivio Albani, Pesaro

Memoriali, suppliche, e lettere di varie persone sopra diversi affari, e bisogni presentate alla santa memoria di papa Clemente XI.

Pismo Giorgija de Marottija papi Klementu XI., između 1713.-1716.

Santisimo Padre

Giorgio Saverio de Marotti per grazia della S.V. Vescovo coadiutore di Pedina, desideroso di portarsi alla sua Chiesa rinova le sue umilissime suppliche per avere qualche sollievo, ò nella riduzione, ò nella via segreta, ò in altra maniera che parerà piu propria alla sua benignità, trattandosi d'una Chiesa, che rendità delle splendibe di soli 200 Scudi Romani in tutti li stati passati fù considerata degna di qualche singolar compabimento, aimettendosi l' Vre. con la più soggettione à tutto ciò, che si compiacerà dispone con la sua Sovrana autorità La S.V. quam Deus.

Prilog 26.

Archivio Albani, Pesaro

Lettere di buone feste, fasc. 2

Pismo Giorgija de Marottija kardinalu Annibaleu Albaniju 10.12.1721.

Emo. Et Rmo. Sig. Mio. Sig. Prone. Colmo.

Non già per costume, mà per atto indispensabili di quell'osequio, che professo all' E.Vra. mi dò l'onore d'umiliargli questo mio riventissimo Foglio in attestato della gran Servità, che gli professo et contrasegno quanto ambisca l'ulterior onore della sua Protezione abbracciando l'occasione del prosimo Natale di Nostro Signore, per cui ? più col cuore che con la penna li miei quotidiani Augurij d'ogni bramata e ben dovuta prosperità, proportionata non meno alla Grandezza del Sommo emerito dell' E.V., che alla molteplicità delle mie Infinite obligationi, et alla viva bramma di corrisponder alle edeme con gli'Atti della mia pronta ubbidienza, mentre riputarò sempre à mio sommo onore, e fortuna poter mantarmi fino le Ceneri, quale Umilm. mi protesto.

Lubiana, a 10 Xbre. 1721

Umilismo. Ed obligsmo. Sere.

G.de Marotti Vescovo di Pedena

Prilog 27.

Arhiv Republike Slovenije u Ljubljani

Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani (SI AS 308)

Dijelovi oporuke Giorgija Saverija de Marottija 26.2.1722.

...Instituisco per Erede Universale di tutte le miei facultà, Stabili, ò mobili, Crediti, che in qualsisia forma m' appartengono il mio Caro Nipote Antonio Gaetano de Marotti Figlio di mio Fratello Giuseppe, la di cui buona indole, et educazione, che gl' hò dato mi fà sperare che esso sene valerà à dovere, et à Salute dell'anima Sua, raccomandandogli il timore di Dio, et à diportarsi come conviene.

...Sarà obbligato il mio Erede e Suoi Successori ogni anno nell'anniversario del mio obito per celebrare per l'anima mia cento messe nelle Chiese della Città di Fiume, sopra di che incarico le loro Conscienze, sperando che più volte saranno anco ricordevoli di me, e dell'affetto con cui l' hò sempre riguardati, e suffragaranno l'anima mia con preghiere Limosine, e Sacrificii.

...Il modo e luoco della mia Sepoltura lascio ad arbitrio del mio Erede, desidero però si faccia ogni sforzo possibile, acciò possa essere sepolito nella Chiesa de P.P. Giesuiti à Fiume, secondo la licenza datami dal. Rmo. P. Generale, e da me esibita al. Rmo. P. Provinciale Dinarich.

...A tal fine voglio che si facci un Altare di Marmo, et una Sepoltura nella Chiesa di S. Vito de sopradetti RR.PP. Giesuiti à Fiume nella Capella di S. Giuseppe, raccomandando alla pietà del mio Erede, acciò su faccio con ogni maggior decoro possibile, e che habbia per Ereditario l'affetto, la divozione, e Servitù, verso questa Santa Religione, da cui io hò ricevuto tante gratie e favori in vita, pregando iddio darmi modo e forze di corrispondere alle medeme avanti la mia morte.

...Item lascio al Sig. Canonico Gio. Antonio de Benzoni mio Nipote la mia Croce d'oro comprata dal Sigr. Sifferstein, assieme con la catanella, dispiacendomi che in tempo di questa mia disposizione non habbia modo di dimostrargli maggiormente l'affetto, che sempre gl'hò portato, e se Iddio mi darà vista, prometto di voler essere d'esso ricordevole d'avantaggio.

...Tutti li miei abiti curti tanto d'estate, che d'inverno lascio al sopradetto Carissimo mio Signore Nipote Gio: Anotnio de Benzoni.

...Tutti li miei abiti lunghi, e tutti li miei Pontificali tanto paramenti Sacri, che Vesti, Mitre, Croci, Anelli, Pastorale, lascio al mio Erede, con patto che non servendosi d'esse e venendo al Stato Episcopale, ò à qualche instola alcuno de miei Nipoti di Fratello, ò di Sorella, devano per inventario concedergli à Suo Uso, con patto però che tutto quello sarà deteriorato, esso lo migliori, e lo lasci parimente per uso di quelli, che havrano la fortuna el'onore di farsi insulare, descendenti dalla Nostra Parentella, preferendo però sempre et in tutto in pari caso la discendenza di mio Fratello à quella delle mie Sorelle.

...Prego il mio Erede à tener esatto conto de miei Libri, et invigilare acciò non si perdano, mà conservarli, et accrescerli sin à tanto che possa farli de'medemi una Comoda Libreria ad uso de' nostri Disendenti come io procurarò farlo, se dio mi darà vita, e modo.

Prilog 28.

Sveučilišna knjižnica u Rijeci

SVKRI, Knjige iz 15., 16. i 17. stoljeća s ex librisom biskupa Marottija

1. Wernerus de Sancto Blasio

Libri deflorationum siue excerptionum ex melliflua diuersorum patrum: signanter: Augustini: Hieronimi: Ambrosij ... doctrina: super euangelia de tempore: per anni circulum: per reuerendum patrem d[omi]n[u]m werneru[m] ... conscriptarum : sermones postillares subsequentes: sintagmati siue compositi

(Impressu[m] Basilae : [Furter], M.CCCC.XCIII)

2. Mela, Pomponius

Poponii Melae De orbis situ libri tres, accuratissime emendati : una cum Ioachimi Vadiani Helvetii castigatibus adiecta svnt praeterea loca aliquot ex Vadiani commentarijs summatim repetita & obiter explicata in quibus aestimandis oensendisq[ue] doctissimo uiro Ioanni Camerti ... cum Ioachimo Vadiano non admodum conuscit / Rursum Epistola Vadiani ab eo pene adolescente ad Rudolphum Agricolum iuniorem scripta ...

Parisiis : apud Ioannem Roigny, An 1540

3. Thucydides

Thucydidis ... De bello Peloponnensium Athenensium, libri octo / Laurentio Valla interprete ; et nunc a Conrado Heresbachio ad Graecum exemplar diligentissime recogniti

Coloniae Agrippinae] : Eucharius Ceruicornus Agrippinas excudebat aere & impensa M. Godefridi Hittorpij Ciuis Coloniensis, 1543

4. Lazius Laz, Wolfgang

Commentariorum Reipub. Romanae illius in exteris provincijs bello acquisitis constitutae libri duodecim : in quibus limitum omnium restitutiones, praetoria, magistratus, munia tam militaria quam civilia summis ad infima, exercitus militumq[ue] / Lazio, 1551

5. Lazius Laz, Wolfgang

De gentium aliquot migrationibus, sedibus fixis, reliquijs, linguarumq[ue], initijs & immutationibus ac dialectis, libri XII. : in quibus praeter caeteros populos, Francorum, Alemanorum, Svevorum ... / autore Wolfgango Lazio ...

Basileae : per Ioannem Oporinum, 1557 Mense Martio

6. Panvinio, Onofrio

Fasti et triumphus Rom. a Romulo Rege usque ad Carolum V. Caes. Aug. sive Epitome regum, consulum, dictatorum ... ex antiquitatum monumentis maxima cum fide ac diligentia desumpta / Onofrio Panvinio Veronensis Augustiniano auctore

Venetis : impensis Iacobi Stradae Mantuani, 1557

7. Bernard de Gordon

Bernhardi de Gordonio ... Tractatus de conservatione vitae humanae a die natiuitatis usq[ue] ad ultimam horam mortis/ Nunc primum in lucem editus opera D. Ioachimi Baudisii ...

Lipsiae : imprimebat Iohannes Rhamba mense februario, curante Ernesto Vogelino, 1570

8. Vigel, Nikolaus

Methodus iuris civilis Nicolai Vigelii ... absolutissima : in qua non solum omnes iuris civilis tituli, sed & singulae singulorum titulorum leges, & singuli singulorum paragraphi, miro ordine sunt dispositi

Venetis : apud Georgium Angelerium, 1571

9. Clarus, Iulius

Iulii Clarii Alexandrini ... Tractatus quatuor : in quibus omnia accuratissime tractantur que pertinent ad testamenta, donationes, emphyteoses & feuda

Diligentiori cura in hac novissima editione excussi cum summarijs & indice locupletissimo

Venetiis : apud Hieronymum Polum, 1583

10. Afflitto, Matteo d'

Decisiones Sacri regii consilii neapolitani per Matthaevm de Afflictis ... collectae : iis Caesaris Vrsilii I.C. Neapolitani aureis adnotationibus, casuumq[ue] novis quibusdam decisionibus separatim olim editis illustratae, & quam diligentissime hac postrema editione recognitae : cum summarijs & indice ad singulas utriusq[ue] decisiones locupletissimis

Venetiis : ad Signum Concordiae, 1584

11. Burchelati, Bartolomeo

Epitaphiorum dialogi septem / auctore Bartholomeo Burchelato ...

In Venetiis : ex typographia Guerraea, [15--]

12. Platina, Bartholomaeus

Historia delle vite de i sommi pontefici dal Salvatore nostro sino a Clemente VIII. scritta da Battista Platina Cremonese, dal P. F. Onofrio Panvinio da Verona & da Antonio Cicarelli da Fuligno : illustrata con l'annotationi del Panvinio, nelle vite descritte dal Platina & con la Cronologia ecclesiastica dell'istesso, tradotta in lingua italiana & ampliata dal R. Bartolomeo Dionigi da Fano : ornata nuovamenente di bellissimi ritratti di tutti essi pontefici dal naturale

In Venetia : apresso Isabetta di Bernardo Basa, MDC

13. Vicich, Caietani

Caietani Vicich ... Liburni Fluminensis Sacer Helicon continens poesim epicam, lyricam & epigrammaticam

Patavii : ex typographia Seminarii, opera Augustini Candiani, MDCLXXXVI

Prilog 29.

Državni arhiv u Rijeci

Općina Rijeka (HR-DARi-32), kutija 397, fasc. 67

Očitovanje Giovannija Buratellija oko rušenja kapela svetog Antuna Opata 1725.

Eccelso Cesareo Regimento

Doppo che li Giudici Pietro Tremanini, et Ottavio Bono, et il Archidiacono Nicolo Barzich rappresentarono le loro informazioni, si compiaqué questo Eccelso Cesareo Regimento graviosamente decretare a me sotto li 10 Febraro la loro escolpazione, ut in A la quale essendo di questo tenore sequente formo li mia humile risposa.

Per primò espone il Tremanini col suo Collega: che la mia Cappella sia statta gia Vecchia, il tetto per cadere, senza competenti suppeletilò, una volta all'anno officiata, e d'ordinario chiusa. A ciò respondo: si ita est udi asseritur, et non probatur queste sono raggioni di veruna vaglia, et in veruna legge Pontificia ad messe pro vabidis, é se dall'esser Vechia la mia Capella arguiscono i miei adversarij lecita la sua ammolatione, dà questo Argomento inferirebbe, che molte Chiese, ò Capelle per esser Vechie soggiacessero all' annihilatione, il che quantò sià contro il Jus Naturale, é positivo, chi non lo vede ? e se poi il tetto era per cadere si rende con ciò il Tremanini maggiormente ?, già che nella loro Fabrica d'una casa appartenenze ad una confraterna commandò, che l'appoggiassero grossissime travi sopra il tetto della Capella, acciò servisse così per piedestallo della loro Fabrica. Che sij statta senza competenti supelletili: questo sono le sue malitiose imposture, giache per corso d'un secolo, é moltissimi lustri fù la sudette Capella sempre provista del suo necessario. L'esser poti stata una volta all'anno officiata, quest' et non più esigeua il mio obbligo; acciò nella Festa del Santo Solamente venisse officiata iuscta mentem fundatoris, per consequenza havendo io sodisfatto al mio dovere hò adempito anche la mente del testatore, dando però sempre libera l'entratta ogni qual volta qual si sia Sacerdote Sacrificare voleva nella medema si come sucesse più, e più volte. In quanto poi la mia Capella si ritrovava di rado apperta: forse fondato sopra ciò il Tremanini pretendeva, che lasciandola io apperta facerem illam speluncam latronum da queste Illegali, é mal fondate raggioni, pur sono

raggioni interisco che al Tremanini non era lecito à Destrugger le Capelle fondate come Jus Patronato, Giache: *piam et honestam voluntatem defunctorum observari naturalij agvitas postulat C: de Sacro. Ecc.*

Per secondo mi viene opposto dal Tremanini che annuente il Monsignor Vescovo gli sia stato lecito ammolire la mià Capella, é per testimonio allega l'Archidiacono, il quale nella sua informatione ciò chiaramente nega asserendo: che in niun conto habbi pregiudicato alle parti Imperiali sapendo esser cose gelose, per conseguenza, che il Monsignor Vescovo non habbi con descesso: mà lui di propria authorità habbi dato la licenza per la distruzione della Capella, mà che solo habbi motinato al sopradetto Monsignor Vescovo nella lettera particolare la Fabrica della loro Chiesa: questo tutto si raccoglie dalla suo informatione. Ora consideri cotesto Eccelso Cesareo Regimento non tanto i formali contraditorij addotti dal Tremnini per saluare la sua solita prepotenza, quanto anche l'authorità dell'Archidiacono estendenosi à cose fuori di sfera della sua potenza; già che si come lo parlano i Sacri Canonici, et i Dottori: *ad Solum Papam, pertinet Fundatorem Dispositiones ob iustas causas mutare, é lo Conferma Layman de Beneficijis Patronatus li 4 tra cap. 13 no 11 ne id fiat/:* cioe la demolizione di qualche Capella: *sine sedis Apostolica autoritate.*

Per terzo mi viene opposto che per estender il Cemeterio era necessaria l'ammolitione della mia Capella: dato non concesso, ch' il Cemeterio si doveva estendere, perche dunque i miei adversarij non hanno destrutto la Capella del Fiorini, overo preso il suo orto dalla parte Inferiore? Mà giusto secondo la loro passione doveva soccombere la mia Capella al loro furone. Creder devo che tratandosi dell'estensione d'un loro Cemeterio essendo nel medemo situata tantò la mia Capella, quanto anche un orto del Fiorini, più tosto doveva prendersi l'orto come ben temporale é secolare, che la mia Capella, come ben Sacro Produco in B la pianta della Chiesa Parochiale con le sua Vicinanze, acciò dà quella conosca l'Eccelso Cesareo Regimento, se la mia Capella con bona ragione vense Sacrificata al Favore ignorante del Jus positivo de miei Aversarij.

Per quarto l'Achile de miei Aversarij che io habbia scritto di proprio pugno all'Archidiacono una lettera, nella quale condescendo alla demolatione della mia Capella. D' haver ciò scritto non lo niego, mà la clausula non intesa, ò non volsuta esser intesa era questa che il Publico l'obbligarse con scrittura di Fabricarmi alle proprie spese una Capella et ergermi l'altare é l'arca de miei anzenati. Hora, perche non fecero ciò, che io dai medemi giustamente pretendevo

secundum horam philosophiam, non purificandosi la condizione il conditionato é nulla, é non essendo statto patuito tra di me, e lori per Instrumento publico verun' accordo la mia lettera viene per bona ragione in questo merito annullata.

Queste, é non altre sono le loro Machine: uti videre est nelle loro Informationi: con le quali ? la Capella volevano impossessarsi dei beni del Santo, e del mio Ius Patronato. Guidichi ora cotesto Eccelso Cesareo Regimento, se in simil forma proceder si poteva contro un luogo sacro dedicato a Dio, et al suo Santo, é derogar alle volontà giuste de fondatori ové il contratio ci dimostrà chiaramente S. Gregorio l:3 Epis 9: Ultima voluntas defuncti mortis omnibus servari debet.

Ora perche si vedono inervati di ragioni sufficienti con fuggono alle promesse fatte à questo Eccelso Cesareo Regimento nelle loro informationi di volermi soddisfare di maggior mio vantaggio, é melgiore la mia condizione col cedermi una Capella, ergarmi l'altare, e l'arca della Casata nella loro Chiesa Parochiale, é lori habinno il peso di provederla di Vetriate, tener asciuto il tetto et altre cose necessarie alla medem. M'appiglio alle loro esibitioni é per farli gratia assumo ese confesis le loro promesse. Mà perche trà di me, é lori non ? verun accordo, é niuna obligatione per Instrumento publico, é dubilando, che le loro promesse col correr degli anni correbero all' oblivione, ò pure anch' alla frustratione ora avanti questo Eccelso Cesareo Regimento dichiaro la mia mente, et espondo humile le mie giuste pretese.

Per primo, che li miei Aversarij cedano à me una loro Capella nella Collegiata, é questa sià honesta situata nella parte destra verso la Monache Benedetine, et in quella ergano fra tre mesi alle loro Spese un Altare dedicato al mi Santo, Fabrichino la mensa, é me dijno nella detta Cappella la sepoltura da miei antenati; sicome tutto ciò io possedevo per il passato nella mia destrutta Capella. Di più faccino l'inscrizione sopra la mentovata Capella, che questa appartenga à me come Jus Patronato.

Per secondo, che la Capella Cessami appartenga à me, et de herede In heredam come Jus Patronato in perpetum, che io possa disponer d'esso é de benni appartenenti al Santo secondo il mio beneplacito, é niuno possa contradirmi, overò à suo tempo presumer d'usurpare il mio Jus Patronato per qual che sia raggioe, legge, Statuto.

Per terzo, che ion non sia tenuto ad altro, che officiare il Santo una volta all'anno, si come fin all'presente lo ? sono sijno costretti di provedere l'altare di tutte le supelletili competenti é

necesarie, tenir la Capella monda, provista di tutto il suo bisognevole, si come loro l'obligano nella loro datta Informatione.

Per quarto, che questi predetti Capitoli da me ? esposti vengino fatti per instrumento publico sottoscritti dalle parti, cioè tanto dal Capitolo, che dai Giudici, m'astringedno ? Saluò Saluis é questi sino approvati dal Eccelso Cesareo Regimento.

Quandò poi loro si dimostreranno renitenti alle loro promesse dovute, et alle mie lecite, é giuste pretese quini espote: humilmente supplico l'Eccelso Cesareo Regimento; prioribus inharendo di obligarli à reedificare la mia capella con una penna competente rei aliena Inuasoribus. E sperando l' esaudimento del petito in causa cosi ? m'inchino.

Di Quest' Eccelso Cesareo Regimento

Li 17 Marzo 1725

Umil. e Dev.

Giovanni Buratelli

Sacerdote Petrino

Prilog 30.

Državni arhiv u Rijeci

Općina Rijeka (HR-DARi-32), 137. Knjiga zapisnika gradskog vijeća 1765.-1775.

Dijelovi oporuke Giovannija Buratellija pročitani na sjednici gradskog vijeća 4. srpnja. 1769.

...Nimirum at dictus Dnus. Petrus Suppe intacta. Superius dicta Suvstantia ex Censibus, et Affictibus salvat unum Sacrum qualibet Septimana pro me, et meis defunctis Genitoribus aplicandum, Venerabili Captiulo Fluminensi officaturam solvat annuatim 4 quinarius, et procuret mea Ara S. Antonij Abbatis Mappas necessarias, qua Ara a me ex marmore noviter erecta existit in Collegiata Ecclesia Fluminensi donei aliquis illius filius fuerit factus Sacerdos Petrinus.

...Item omnes Imagines in Cubiculis existentes: praeter Rosarianama, quam dono Ecclesia Voiscanensi et duo dolia cum Vasis Parochiali domui necessaris, ? hac omnia ? pro Inventario.

...In suffragium peccatricis Anima mea lego ducatus, unum qvemque de 4 qvinarius centum viginti qvinque dico 125 id est pro qvingentis Sacris, ita ut pro centum Ducatis legantur Flumine in mea Patria 400.

...Itmen omnes meos Libros ? sunt in Cathalogo adscripti dono in perpetum Parochia Idria Inferioris at mei Successores .

Prilog 31.

Državni arhiv u Rijeci

Poglavarstvo namjesništvo (HR-DARi-4), busta 16, svež. 9.

Dijelovi dopisa kojeg je arhiđakon Pietro Svilocosi poslao tršćanskoj Intendanci, a odnose se na probleme oko gradnje oltara svetog Vinka Fererskog.

...Io per quel pocco Zelo, che nutrisco per il Culto di Dio, oltre qualche altra piccola opereta, con premura di far erigere in questa Chiesa Collegiata in onore di S. Vincenzo Ferrerio un altare consimile all'altro di S. Filippo Nerri non avendo fino'ora che soli ducati 163. essendomi qui presentato un Artefice Veneziano per nome Pietro Fadiga, che si esibij di voler erigere coll esborso di soli ducati 200 l'altare e di aspettare il residuo per qualunque tempo che fosse raccolto, stabilij con consiglio delli miei Signori Canonici et altri Signori, il contrato con esso lui, verso idone cauzione che qui mi diede sebbene prima proposto avevo se giudiciaciano li accenati Signori, che al Antonio Michelazzi qui abbitante si proponesse il Contratto se egli volesse abbracciarlo, mà dà tutti mi fu contradetto sul savio riflesso, che egli no mantiene maj con puntualità alcun Contratto, che l'Altare di S. Filippo Nerri, che si era obligato di erigere nello spazio di Mesi 4, appena à capo d'un Anno con molti miei disturbi, lo hà erretto, e quello stropiato e scontrafatto in più parti, e che ora impiegato nella fabrica del Porto, e nella fattura d'un altro Altare, moltomeno avrebbe adempiuto qualunqe promessa che facesse, né che era in istato di mantenerla per non aver credito in Venezia per provvedere i Marmi, né danaro per provvedere la Maestranza.

Il Michelazzi fece subito il suo ricorso al Sig. Luogotenente, e poi con chiasso à me obrobrioso andò spargendo per la Piazza, che farà vedere al Arcidiacono, che conoscerà cosa gli succederà dal Sig. Luogotenente, come effettivamente la divisata mattina delli 10 vene dà me in Casa il Nicolo Patuna Chirurgo publico, che dimandandomi, se sia di già stato presso di me il publico Precone del Consesso à nome del Sig. Luogotenente racontandomi, che pocco prima egli sia stato presso di lui, e che il Sig. Luogotenente li aveva dato commissione di parlarli, che io non preferisca nel Contratto del Altare il Antonio Michelazzi, essendo contro li sourani divieti il trasportare danari fuori del Stato, sebbene il Patuna come presente in Sacristia al Contratto, e alle opposizioni, che al Michelazzi si erano fatte, cercava di informarlo, e persuaderlo, che il

Michelazzi non poteva essere preferito, ciò nonostante che il Sig. Luogotenente sosteneva, che debba preferirsi, e perche il Patuna era andato visitare la Sigra. Consorte del Sig. Luogotenente ritornato frà pocco nella Stanza del medemo Sig. senti da esso lui, che di già mi aveva spedito coll'ambasciata il Publico Nunzio, quale effettivamente in questo discorsso, che mi fece il Patuna sopraggiunse e cominciandomi parlare per parte del Sig. Luogotenente in presenza del divisato Patuna, e Franul, che io dovessi preferire nel divisato Contratto il Michelazzi, turbato gli replicati subito, che riferisca il Sig. Lugotenente, e che li dica che comandi in Casa sua, e che iò comandarò nella Chiesa affidata il mio governo, che egli per li camini, stuve di Casa sua adopri quelli Artefici che vole, e che iò per li miei Altari adoprarò quelli, che stimarò più proprij, e dimandandolo poi se era venuto farmi itimazione, avendomi risposto con maggior prudenza il ?, che era venuto solamente raccomandarmi il Michelazzi, gli replicari che se il Sig. Luogotenente voleva fari raccomandaioni, poteva venir stesso, e non mandarmi lui, e perciò che se ne vada.

Né maj potrà dire, che questa Intimazione non abbia fatto per affrontarmi, perche se voleva farmi passare raccomandazione poteva bastarli la posta, che aveva dato al Patuna sostenuta à fronte delle convincenti ragioni, che egli li aveva dato in oposto, ò poteva mandarmi il di lui fratello, oppure scrivermi un Viglietto, come fece in altre sue premure et altri ? in caso di un Sacerdote suo Cugino dà me Procesato né quali sempre sio cercato di secondarlo quanto potevo, e provvedere al di lui decoro, e non farmi correre il tante publico con mia prostituzione per dar sodisfazione al Michelazzi, come di poi si e' espresso; che l'anno passato nell errezione dell' Altare di S. Filippo Nerri, à replicae mie Istanze, non ha saputo, né voluto obligare all' adempimento del Contratto con una sola intimazione.

Eccsa. Cesa. Supma. Intendenza io sono persona publica, con somma clemenza dall'Augustissima mia Sovrana, e dagli ? sui dicasterij, costituito in grado di Superiore Ecclesiastico, che sostener devo, e procuro à fronte di ? con decoro et autorità con qualunque mio disturbo e dispendio, e il Sig. Luogotenente, che e' persona autorevole e publica, dovrebbe cercare il mio decoro e sostegno e noni il mio vilipendio, e prostituzione, e certamente cosi farebbe, se si lasciasse regolare dà chi non sacrissima providenza li e' aggiunto nel governo, e non dalli proprij privati ?.

Quindi con umil osseguio ? supplico cotesto Eccsa. Supma. Intendenza, che per atto di giustizia si compiacia comandare à questo Sig. Luogotenente de Gerlizi, che in avvenire per sempre mi

lascij imperturbato, nella corrispondenza ? usi quella civile modalità, che non li miei Antecessori praticavano li sui Antecessori Capitani di Fiume anco Consiglieri di Stato, e non mi mandi più ambasciate con tanti pubblici, e per li affronti passati mi dia tanto e gli quanto l'Antonio Michelazzi la competente soddisfazione, dovuta non già alla mia umil persona, che volontieri Sacrifico, mà al Carrattere di Ces. Reg. Arcidiacono e Superiore Ecclesiastico, che indegnamente sostengo e per riguardo di cui hò operato ogni cosa tanto rispetto alla Vigna, quanto all'Altare; nel mentre in attenzione d'una retta Giustizia, con il più profondo ossequio mi costituisco.

Dell'Eccsa. Cesa. Reg. Supma. Intendenza

Umil. Div. Serv. Pietro Svilocosi Arcidiacono Fiume li 23. Mag. 1755

Prilog 32.

Arhiv Zborne crkve u Rijeci

Knjiga oltara Vinka Fererskog, str. 18.

Inventar oltara svetog Vinka Fererskog.

1. Tella che copre solo la Pietra Sacra
2. Tella incerata che copre tutto l'Altare
3. Tella ? che copre tutto l'Altare
4. Due Mappe
5. Due altre Mappe, che sono dai Sacristani
6. Li Sacri Convivij
7. La croce chiusa con cornice indorata
8. Due Reliqviarij con cornice indorata
9. Otto candelieri di legno argentati
10. Otto Palme con le due di Letta
11. Quatro Vasi di legno indorati
12. Due di legno argentati
13. Due di legno coloriti
14. Due Vasi di majoliche per fiori
15. Quatro reliqviarij
16. Quatro Vasi di legno coloriti rossi
17. ? quatro tella stampata
18. Tre Vasi di majolica per fiori

19. Canelle di legno n.41

20. Due cassalete con chiavi

21. Otto ? di legno argentate

22. Tre Mappe in tutto n. sette

Questo mi fu consegnato e questo ho ricevuto dal Nicolo Patuna per l'Adobbo di S. Vincenzo

Felice de Orlando Canonico

Prilog 33.

Nadbiskupijski arhiv u Rijeci

Zborni kaptol i arhidakonat, kutija bez numeracije, fasc. 3.

Dopuštenje arhidakona Svilocosija za podizanje oltara svete Margareta Kortonske u kapeli svetog Fabijana i Sebastijana.

Reverendisimo Venerabile Capitolo

Avendo io conseguito licenza dal Noble. e Rev. Sig. Arc. di erigere un'Altare nella Capella delli SS. Martiri Fabiano e Sebastiano in onore della Gloriosa Santa e Mirabile Penitente Margarita di Cortona, né potendosi in quella Capella comodamente celebrare il Solito triduo in onore di essa Santa prego riverentemente questo Rev. Ven. Capitolo di permettermi che possa Celebrare tal triduo in questa Insigne Collegiata quale ogn'anno dovrebbe cominciare il di 22. di Feb. e terminare con la Festa di S. Mattia Apostolo confidando nell'innata Pietà di SS. Nob. e. Red. Che si assumerano l'incomodo in onore di detta Gloriosa Santa di Celebrare li due primi giorni la Messa bassa coll'Espozione del Venerabile e con le litanie e Benedizione il doppio pranso ed il terzo giorno la Messa Cantata per cui io mi obbligo di pagare la Solita officatura con f. 12; edì provvedere tutte le Cere occorrenti per tal funzione conche in attenzione d'un favorevole Decreto ossequiosamente mi sottosricto delle SS. VV. e Nob. Rev.

Umillmo. Servitore

D. Mattia Kucich

21 Xbri 1762

Prilog 34.

Nadbiskupijski arhiv u Rijeci

Zborni kaptol i arhiđakonat, kutija bez numeracije, fasc. 35.

Oporuka arhiđakona Pietra Francesca Svilocosija de Jurhovicha.

Il corpo poi fatto cadavere lascia alla Madre Terra, onde trasse l'origine volendo esser sepolto nella tomba solita del Venerabile Capitolo in quest Insigne Collegiata con li funerali, ed esequie secondo disporà l'infrascritto suo Erede ordinando, che si celebrino Sante Messe basse in suffragio dell'Anima sua, e secondo la sua intentione in tutto n.500 pro una vice tantum.

Item jure legati lasica secondo l'antica costitudine all'Insigne Collegiata ducati 10 di lire sei uno per una volta tanto.

Item jure legati lascia e lega alla Confraternita di S. Nicollo in questa citta come più bisognosa ducati 10 simili e con a quella del Corpus Domini lega altri ducati 10.

Item jure lati lascia alla Confraterna della Madona del Carmine ed alla Pia institutione delle quaranta ore nell Insigne Collegiata per ? ducati 5.

Al Miracoloso Crocifisso in San Vito lasica e lega ducati 10.

Item lascia e lega alla Nobile Sig. Rosalia sua affezionatissima Cognata nata Perri la Vigna in Drenova, Casa e Boschi con tutte ? e pertinenze soltanto in uso ? vita sua durante con obbligo positivo à dover non solo supplire à tutte le spese che occorer possono per sostinare con decoro la Capella in Drenova Santissima Vergine intitolata ma anche di far celebrare nella medema Sante Messe trenta all'Anno nelli giorni festivi principali di ? secondo l'intentione del Monsg. Testatore, e nel tempo stesto ordino e comando accio il Sig. Sacerdote che verà à celebrare le dette Messe ? ogni volta al Popolo soltio intervenire fare il Catechismo per instruirlo nelle cose spettanti alla Salute dell'Anima. Dopo la di lei morte d'essa Sig. cognata ordino e comando che la sudetta Vigna in Drenova, Boscho e Casa con l'Animali, e Mobili, che si ritrovarano dopo la morte d'essa e con tutte ? e pertinenze pervenir debbano per modum Più Institutionis al Venerabili Capitolo di quest Insigne Collegiata, acciò debba goderla possederla ? perpetuis temporibus con obbligo però che la sudetta Capella in Drenova mantener debba in buon stato con far le spese che sono e saranno à tal effeto necessarie e di provvedere d'un buono e ?

Sacerdote Petrino che tutti li giorni festivi di ? celebri in detta Capella la Santa Messa, secondo l'intentione del Monsg. Testatore, e nel tempo stesto ordino e comando accio il Sig. Sacerdote che verà à celebrare le dette Messe ? ogni volta al Popolo soltio interveniri fare il Catechismo per instruirlo nelle cose spettanti alla Salute dell'Anima.

Prilog 35.

Državni arhiv u Rijeci

DARi, Općina Rijeka (HR-DARi-32), 137. Knjiga zapisnika gradskog vijeća 1765.-1775., str. 75.

Prior augustinskog samostana traži dopuštenje za rušenje zida.

Fiume, 24 Giugno 1766

Sulla proposta intorno alli MM. RR. PP. Agostiniani di questa Città, il P. Priore de quali, in compenso del mezzo piede di Fondo della Strada pubblica, ? del Governo placitudo, per rendere interionemente equale la nuova loro Chiesa che attualmente si stà ergendo, hà vocalmente offerto di cedere notabile parto del Fondo, al antico compreso entro il muro, onde é circondato il Cortile del loro Convento, in ampliacione della Strada Maestra, che conduce à quella Porta della Città, e di suppeditare tutti gl'occorrenti materiali per l'errezione d'un nouovo muro, da tirarsi per linea retta ? Cantone del nuovo loro Convento verso il Cantone della presente nuova Fabrica di Chiesa, perche il Mag. Pub. Suppediti la spesa occorrente per li soli operarij, necesarij, d'impiegarsi nell'errezione del nuovo Muro med.

Fiume, 28 Giugno 1766

Stanta l'opinione di cod. Ces. e Reg. Commisione della Polizia, rasegnata col suo qui restituito Protocollo dei 5 cor., alla deliberacione di questa Ces. Reg. Luogotenente, la medema seconda volentieri le premure delli R. P. Agostininai in favore del tenne slargamento della Muraglia della Chiesa, sopra la strada pubblica, e perciò in quanto al domandato compenso per tirar il rimanente della Muraglia del recinto in linea dritta per rincontrat quella del convento; atteso la buona disposizione del M. R. P. Priore: resta abilitato essa Ces. e Reg. Commisione di veder, e segnar ciò, che, con vantaggio e commodo pubblico, potrà esser demolito, e per ? coll'Econimia possibile, convenir con il R.R. Padri per un ? quanto, à misura, che le forze della Casa pubblica crederà, potersi estendere nelle presenti circostange, il che fatto, informerà ulteriormente il concertato.

La detta Muraglia edi longhezza passa $24 \frac{1}{2}$, d'altezza 3, che furono possa quadrati $73 \frac{1}{2}$. Venirà a costare, à buttar la vecchia abbasso, e far nuova, colli occorrenti materiali. Il ?, che finno in tutto lire settecento trenta cinqze – 735

Andre Collenz, Ces. Reg. Palliere

Prilog 36.

Državni arhiv u Rijeci

DARi, Općina Rijeka (HR-DARi-32), kutija 32, fasc. 18.

Pismo priora Nicole Speranzija gradskim vlastima.

Nobili, e Spettabili Sigri. Giudici e Rettori Sigri. e Proni. Coldmi.

Con linsinuato delli Sigri. Nobili e Spetabili Giudici e Rettori in ? 24 Luglio anno passato mi e stato rammemorato il patto per ritirare il Muro del Cortile in Linea retta del Cantone del nuovo Convento, fino à quello della Chiesa, verso la Spesa del Magnifico Publico nella facittura del nuovo muro di recinto, nell istesso tempo mi fu notificato il quantitativo di f 300 per tal facitura ad effetto disponda opportunamente delle medessime, come più fusamente da esso insinuato al quale.

In merito di che le Signore loro Nobili e Spettabili li compiaceranno prender in considerazione, che il riferito patto, espresso in esso insinuato risguardava la spessa del Magnifico Publio per la costruzione del nuovo muro di recinto, non gia, che à questo Convento sian date in compensa di tal spesa soltanto f. 300

In oltre li compiaceranno prender in ? la riquardevole cessione di terreno, ed il notevole beneficio del Pozzo, che il Convento viene à perdere tirando come sopra il Muro nuovo à retta Linea; ondeche allargandosi la Publica Strada ne ridonda il Publico utile, e dornato della Città.

Dovendo poi esse la costruzione del anzidetto nuovo muro di proporionaza estensione si richiede la Spesa nella Suma di f 680, secondo la rilazione datami da Periti in arte, senza comprender l'altra spesa per la demolizione del vecchio e de fondamenti de nuovo Muro, che sormontarà a f 220.

Per tanto, ed acciò dall'impresa d'un opera datile, ed ornato publico non risulti à questo Convento pregiudizio e danno supplico le Signore loro Nobili e Spettabili d'accordarmi la divisata Summa di lire seicento e ottanta, e l'altra di lire duecento e venti, verso il esborso della quale mi esibisco pronto di d'intraprender il lavoro del sunominato muro nuovo. E nel menre

ulteriormente rimettendosi alla generosità di questo Magnifico Publico; che nell' occasione dell' actual fabrica della Chiesa, che ridonda in beneficio ed abbelimento del Publico ed hà notabilmente delle rendite necessarie spalpatò questo Convento, soprà largamente, come in altri inconti, ? con piena rassegnatione, mi segno.

Delle Signore loro Nobili e Spettabili

Fiume, 13 Marzo 1767

Devotissimo ed obbligatissimo Servitore

P. Nicola Speranzi Agostiniano

Priore del Convento di San Girolamo

Prilog 37.

Državni arhiv u Rijeci

DARi, Općina Rijeka (HR-DARi-32), Zapisnici gradskog kapetanskog vijeća, busta 6, fasc. 1.

Prior augustinskog reda obavještava gradsko vijeće oko ugovaranja gradnje oltara svetog Nikole Tolentinskog sa Sebastijanom Petruzzijem.

Flumine S, Viti die 19 Decembris 1780 in Sala Palatij

3. In sequellem Determinationis publicae e Consilio 28. 8bris anni labentis in eo emmanatae, ut Summa f 967. ex divenditione cujusdam Domus Antonii Kermes retracta, per undemque ultima sua Voluntate Venerabili Conventui P.P. Eremitarum S. Augustini ea cum Conditione legata, quo altare unum in honorem S. Nicolai erigi faciat, eidem pra aleato Venerabili Conventui finem in illum resignetur, quo Sub Suprema Inspectione D. Josephi Gerliczi Ecclesia Gubernatori praattacti Testamenti plenum efectum procurare pengat, idem D. de Gerliczi ? quatenus idem Venerabilis Conventas pro erectione praattacti altari formalem Contractum cum quodam Sebastiano Petruzzi sub dd. 15. curr. iniverit, credit perinde ultima Voluntati Testatoris sufficineter, vel ex eo magis prospectum esse, quod pretium pro erectone praattacti altaris conventum, summam per Testorem legatam in ducati 433. exsuperet.

Prilog 38.

Arhiv Zborne crkve u Rijeci

AZR, Kutija bez numeracije, fasc 4., Popis svetkovina u Zbornoj crkvi 1631. – 1833.

Procesija povodom kanonizacije kapucinskih svetaca

A 17. Maggio 1747.

Si fece un altro Ottavario preso li R.R.P.P. Capuccini per la canonizacione delli due Santi San Fedele di Sigmaringa, e S. Giuseppe à Leonisa del medemo Ordine a questo Ottavario si diede principio con una Solenne Processione instradata della Nostra Chiesa Collegiata, nella quale tutto quel giorno stavano esposte le due Statue de Santo entro due? Pomposamente adobatti la procesione instradò alle ore 4 il dopo pranzo a quale intervennero tutte le Religioni, e Clero seguito da infinto Popolo, al Clero il Vble. Capitolo ? la cera senza ? alcuna, cosi inviata fuori di Città verso la Chiesa de P.P. Capucini, capitata che fù fatto il discorso in lode de due Santi Novelli, e cantate le Litanie, il Noble. e Rmo. Sig. Arcidiacono Nicolò Andrea Tudorovich diede la Benedizione con SSmo. Il giorno sequente il detto Noblle. e Rmo. Sig. Arcidiacono ebbe la Messa cantata, il Venble Caplo. fù invitato a pranzo e per la cortesia gli fù mandato in agiuto del Pranzo onesta Elemosina. Nel giorno 8 la sera fù repetuata la Procesione, a quale intervenne il Venble, Caplo. con le Confraterne et inviata fino le porta della Città portandosi le due Statue, il Rmo. Sigr. Arcidiacono portò il Ssmo, ritornata che fù intonato il Te Deum, fù dana la Benedizione, cosi fù terminata la devozione.

Prilog 39.

Državni arhiv u Rijeci

DARi, Kraljevski riječki gubernij (HR-DARi-5), busta 226, N:1148

Dopis gvardijana kapucinskog samostana u Rijeci upućen gradskim vlastima.

La spesa, che annualmente occorre per il Mantenimento della Chiesa Nostra, questo adeqvatamente a determinarla e difficile non havendo mai tenuto il Conto, con tutto ciò si dà il ragvaglio incirca della cose necessarie per il mantenimento d'essa Chiesa, e da queste poi la spessa, quale secodno il prezzo dei anni si può giudicare.

1. Primieramente delle 4 Lampadi, che sono nella nostra Chiesa, una delle qualli continuamente arde avanti il Santissimo Sacramento le altre tre, che ardono nelle Feste più soleni, e comprese quelle, che ardono il Giovedì e Venerdì Santo incirca Fonti 120 un quarto di piu d'una Orna o sia ?, che sarebbe incirca fiorini 30

2. Le Candelle di cera fu per le Sante Messe qvotidane, et ordinarie e per quelle, che si dicono solersi con dare l'incenso, e quelle, che ardono all' Esposizione del S.S. Sacramento, item quelle, che ardono nelle Feste di prima e secondo Classe tutto il tempo dell Matino. Vesperi e compieta et incirca fonti 150. Il fonto a 1 fiorino incirca fiorini 150

3. Per le Sante Messe e Necesario il Vino, e di questo Orne a fiorini 2 e mezzo l'Orna incirca fiorini 30

4. Per li Vestimenti sacerdotali, ciò e Funerali, Camici, cingoli e Paramenti, Misali, e questi non si fano, ne procurano ogni anno, come pure i Addobi de Calici, some sono i velli Purificatorij et i Corporali, anche qualche volta l'indoratura di dentro degli stessi calici, item per gli Adobbi necesarij del Altare, come sono mappe, i ? sopra il Tabernacolo, fiori finti et per li Ministranti per Messe solenni e con l'Esposizione sono necessarie le Cotte onde per tutti gli ? sacri un anno con l'altro ci vorebbono almeno un 45 o 50 fiorini

Suma 242

Che nella ? abbiamo esposto, che per le Pentecoste si aqvistano fonti 50 di cera di valuta fior
52. Spontaneamente offerte nel giorno dei Morti fonti 30 fior: 31 et oltre questa si spendeva
annualmente fonti 52

Per la spesa dei Sacri Utensili annualmente 42

Summa sumarum 178 fiorini

Oltre di cio, che non fù posto nelle Fasioni i tedeschi per le loro funzioni davano della cera fonti
incirca 40

I schagni della Chiesa quali sono tutti rotti, et alcuni gia furono levati, e sono quasi irreparabili.
Sicome anche il tetto della chiesa e til Tavolatto di sopra pocho vale.

Fiume, 24 Aprile 786

Guardiano Capucino

Prilog 40.

Državni arhiv u Rijeci

DARi, Kraljevski riječki gubernij (HR-DARi-4), busta 1413.

Inventar kapucinskog samostana i crkve 1818. godine.

Inventario

Della Facoltà mobile e stabile del V. Convento de R. P. P. Capucini nominato S. Agostino a Fiume

Assunto dal R. P. Guardiano Tomasso

In presenza di Alberto Martinich impiegato magistratuale delegato a tal effetto

Ai 10 del esse di ottobre 1818

Del Convento a Chiesa dei R. P. P. Capucini situato nel suborgo di Fiume da Ponente alla Sponda del Mare, fabricato da Muri con sassi ordinarij il Tetto con Copi

Chiesa Fabricata da Muri con sassi ordinarij, il Tetto con copi, consistente internamente in I altare maggiore di legno, II detti laterali di legno e depinti, una capella con suo altare di legno, un pulpito di legno, I. battisterio di legno colla pillà di pietra, I. pillà per acqua santa di Pietre, I. Sagrestia, I coro di legno nella chiesa, I. Sepoltura per li Religiosi del Convento.

1 Portone all'introito per la Chiesa di Pietra lavorate compreso li scusi e ferramento

1 Coro nella Chiesa di legno

1 Tettoja avanti la Chiesa con suoi Pilastrì

1 Altare Maggiore di legno S. Trinita e S. Augustino

1 detto di legno nella capella la B. Vergine

2 detti laterali dipinti S. Antonio e S. Giovanni Nep.

1 Pulpito di Legno

1 Battisterio la Pilla di Pietra, la cupola di legno

1 Pilla di Pietra d'acqua santa

Del Convento dei R. P. P. Capuccini in Fiume, attaccata la Chiesa consistente di pian terreno,
1. Refettorio coll stufia, una cameretta dove preparano la porzioni, 1 ripostiglio, 1 cucina, 1 stanza per portinare, 1 detta per foresti con altre 3 camere, una cantina per capuzzi, 1 cantina per vino, 1 ripostiglio per la legna, 1 detto per ? dell orto, 1 detto per fiori, cortile

Nel primo piano 26 camere / Zelle picolle, 4 dette con stufie per amalati, una capella in forma d'una zella, una libreria, oratorio piccolo, 2 camerette per nettar li abiti

Facolta mobile

In Capitali attivi

In effetti pretiosi

In pietre preziose e perle /nulla si trova

In oro con, o senza pietre preziose / nulla si trova

In argento senza pietre preziose

6 calici d'argento, ? de quali é di rame con le loro patene onze 138

2 pissidi/ciborij colli coperchi onze 48

3 Vasetti, 2 de quali per li liqvori sacri ed 1 grossa di scatola per portar il SSmo agli ammalati onze 6

In apparati et arredi della Chiesa

d'ottone

1 lampada inargentata

1 Toribilo con navicella inargentata

1 Monstranziola parti indorati parti inargentata per le Religvie Sacre

1 Sechietto per l'acqua Santa

4 lampade nella Chiesa

1 Toribolo colla navicella

1 Croce con pedistallo

5 Crocifissi, 1 de'quali piccolo tutti d'ottone e 4 nel legno

di Stagno

2 Candellieri piccoli

di Bronzo

1 Campana di fonti incirca 120

13 Campanelle piccole, 3 de quali Cattivi

di Ferro

1 Candellier

3 Instrumenti per tagliar l'ostie

3 Instrumenti per far l'ostie, 2 de'quali sono Cattivi

di Legno

1 organo nel coro, appartiene alla nazione tedesca

19 banchi con balaustro appartengono alla medesima nazione tedesca

1 detto per la divozione delle 40 ore

2 detto in oratorij

3 genuflessorij nella Chiesa

5 Confessionali, de quali 3 di 2 parti, e 2 d'una sola

1 legile

30 Candellieri, de'quali 24 piu grandi e 6 piu piccoli

38 Canelle per le Candele

24 tocchi di tavole dipinti per metter avanti li Vasi de'fiori su gli'altari

1 baldachino coperto di veluto rosso ed addobbato di perle di paglia colli suoi simili 2 religviarij
e 14 candellieri in pezzi 17

1 Torchio per li purificatorij

2 Croci semplici

di Vetro

1 Lanterna sulla pertica, che si porta avanti il SSmo

3 lanterne ordinarie

di Seta e tela

2 paramenti di seta fiorita con galloni d'oro, 1 de'quali e buono e l'altro cattivo per li preti
secolari e passano per bianco l'uno coll'altro

3 paramenti rossi

3 paramenti verdi

1 paramento negro

1 paramento con ? e 2 dalmatiche di seta rossa

5 Mantelli del Ciborio di seta

4 Antipendij

125 purificatorij de'quali 25 cattivo

45 corporali, de'quali ? 20, e cattivi 25

4 Sugamani

1 Vela di seta per l'esposizione del SSmo.

2 Mappe degli'altari

6 Sottomappe

19 Tocchi di tela fiorita per addobar li altari

29 fazoletti degl'altari

18 Cusssini degl'altari

30 Vasi di teraglia per piantar fiori e metter su gli'altari

Imagini e libri

14 imagini ossia via crucis in chiesa

9 imagini in chiesa grandi

2 imagini nel coro

14 imagini piccoli ossia via crucis in choro

1 imagine della Madonna sotto vetro rotto nella Sacristia

3 imagini senza vetro,

2 imagini nell oratorio

4 religivarij grandi qvadrati

4 religivarij in forma piramidale

3 Misali

5 Misali de reqviem

2 Misali rituali Romani

Prilog 41.

Arhiv Zborne crkve u Rijeci

AZR, Spomenica Zborne crkve, str. 223.

Popis određenih umjetničkih predmeta u riječkim crkvama kojeg je sastavio Riccardo Gigante 1925. godine.

Chiesa e Convento dei Padri Cappuccini

Chiesa inferiore: Pala dell'altare maggiore della vecchia chiesa, demolita, raffigurante Sant'Agostino, scuola veneziana del sec. XVII – XVIII della maniera del Lazzarini.

Pala appesa in alto in luogo poco illuminata. ? ritoccata in parte. Impossibile indicare il valore anche approssimativamente, non ? l'attuale situazione un esame anche sommario.

Convento:

Refetorio: a) Grande tela (4.20 X 1.60) appesa su una parete. Magnifico dipinto della scuola del Tintoretto, se non del maestro stesso, raffigurante Cristo a mensa coi discepoli di Emmaus. Buona conservazione esente da ritocchi.

Almeno l. 50 000

Il Redentore- Buona tela del sec. XVII, probabilmente di scuola tedesca. Rappresenta Cristo benedicente. Reggente nella sinistra il globo di cristallo. Ben conservata

L. 3 000

Deposito:

L'annunciazione- Pala d'altare della vecchia chiesa demolita, scuola veneziana del sec. XVIII. Guasta, stinta in parte. La Madonna a però ben conservata.

L. 1000-1500

Riccardo Gigante

Prilog 42.

Državni arhiv u Rijeci

Općina Rijeka (HR-DARi-32), I-123 Knjiga raznih spisa i ugovora isusovačkog kolegija, str. 1
Odluka kojom se isusovcima ustupila crkva svetog Roka

Die 16 Augusti 1627

In Sala Palatij Comunitatis Fluminis

Congregato minori et maiori consilio more solito, cui inti. Fuerunt computata persona Illm. D.
Capitanei Consiliarij n:26

Fù proposto dal Sod. Illm. Sig. Cap. e Supp. S.S. Giudici esser in questa Città comparsi il P. Rettor di Trieste e P. Lorenzo Girsogano della Compagnia di Giesu, mandati dal Molto R. P. loro Provinciale, per causa dell' introductione della loro religione e havendo referto al M. Consiglio S.S. Illm. Et essi S.S. Giudici il retratto d'essi Padri fu concluso, che al servizio d'Iddio per affezione, che porta questa magnifica Città alla Vene Religione delli R.R. P.P. Giesuisti donarli la Chiesa di S. Rocho cum habentijs e pertinentijs, che alla Chiesa non si muti il nome di S. Rocho, rispetto al voto di tutto popolo, particolarmente non mancare la divotione.

Prilog 43.

Državni arhiv u Rijeci

DARi, Općina Rijeka (HR-DARi-32), I-123 Knjiga raznih spisa i ugovora isusovačkog kolegija, str. 26-27

Odluka o dodjeljivanju stare crkve svetog Vida riječkim isusovcima

Die 27 Aprilis 1634

In Sal. Pal. Coitatis Fluminis

L'Ilmo. Sig. Capt. Con presaputa delli Spetabili S.S. Giudici, et di loro consenso per beneficio, et servitio di Dio, questa Mag. Coità, et accrescer maggior divotione à tutto il popolo hà giudicato do proporre à questa Mag. Coità cosi ricercato dal Molto R.P. Leonardo Bagno Rettore della Compagnia di Giesu di questa Coll. di Fiume con presaputa, et conseso delli loro P.P. stante le difficultà grandi che ci sono nel fabricar la Chiesa, Coll. nel sito, hanno preso li R.R.P.P. che si debba darli la Chiesa di San Vito, il sito vicino alla porta superiore con intraste conditioni.

Primo, che debbono dar sodisfattione à coloro, che darano le Case

Secondo, che resti alla Chiesa il nome di S.Vito, Confalone della Città come al ?, che il giorno di quella festività possi essercitare la Coità le solennità ordinarie di quel Confalone, le rogationi processioni, altre cose avanti usate, come anco far prestare li ? alli S.S. ? secondo il consueta, nella porta di detta Chiesa di S.Vito si potron far fare le gelosie per non ? la devotione del Popolo, qual ivi verà orare.

Terzo, che l'entrata della detta Chiesa di S.Vito resti alla dispositione della Coità come prima d'applicarsi à Suo arbitrio.

Quarto, che la Campane resti libera al uso come prima della Coità il fuoci, per far sornar à morti, come é conscieto, per far sonar all'arme, quando sarà necce. di giorno, é di notte.

Quinto, che la Chiesa di San Rocco sia restituita con enltrade alla Coità come prima.

Sesto, che la porta superiore sij libera cioe non potesudo quella serare.

Settimo, che restituiscano la Torre del Socol alla Coità come esa prima.

Sopra di che ? ? fù concluso ? discrepante, che fatta la confirmatione da sua M. Cesarea et dal R. P. Generale sopra le sudette propose, Capli. d'esser osservati in tutto, e tutto ? mentre dalli detti R.R. P.P. Gesuiti che sia concessa detta Chiesa di S.Vito, con il stio, sia ricevuta la Chiesa di S. Rocco, beni tutto conforme essi Capti.

Prilog 44.

Državni arhiv u Rijeci

Općina Rijeka (HR-DARi-32), I-123 Knjiga raznih spisa i ugovora isusovačkog kolegija, str. 103

Odluka o prijenosu Čudotvornog raspela i rušenju stare crkve svetog Vida

Laus Deo V.M. Addi 4 Luglio 1637 in Fiume S. Vito

Poiche il molto R.P. Vitale Pelizzerolo V. Provinciale della Compagnia di Giesù unitamente con il molto R. P. Leonardo Bagnio Rettore del Collegio di Fiume hà ricercato la Mag. Pub. di questa Città, che ? di dimolir la chiesa et Altare di S. Vito, servicarla et fabricarla con piacasse concedergli et dorgli it placet, a ? sacrificij divini, officij dottrina Cristiana, et altre funtionì nella Chiesa di S. Rocco di questa Città.

It che havendo questa mattina in pub. Consiglio ? li Sig. Giudici, et iui conchiuso, che li M. RR. PP. Nominati possno fare le loro officiatre e functioni nella medema Chiesa di S. Rocco durante il tempo sudetto, et che dovendosi levar il Crocifisso di S. Vito sia solamente portato à S. Rocco con la debita passione dove habbi dimorare sino, che sarà finito l'altare riportarlo à S. Vito, con medema processione et devotione, nel qual tempo dovrà ? l'officiatura di detta Chiesa di S. Rocco da sudeti M. RR. PP. di Collegio, che osi ? et loro successori promettono, et obligano sotto obligatione : obligandosti in oltre, che nella demolitione della Chiesa di S. Vito furono un campanile posti cio nel medemo sito, la medema campana di detta Chiesa sin àfonto, che s' adempisa quanto nell' instrumento della Cessione di S. Vito é stato trà le posti determinato, in fede di che la ? senza ? dal instrumento seguito in merito della Cessione di S. Vito sarà affermata del M.R.P.V. Provinciale, et M.R.P. Rettore, munita con li sigili della Religioni, cosi anco ? delli Sig. Giudici.

Prilog 45.

Arhiv katedrale svetog Vida

ASV, Vizitacija pulskog biskupa Giovannija Andree Balbija 1742., bez numeracije

Posveta crkve svetog Vida te glavnog i bočnih oltara

6 Maggio 1742

Giorno di Domenica Monsig. Ilm. e Rev. Sopra la richiesta fategli dal Padre Rettore di questo Venerabil Collegio della Compagnia di Gesu Pad. Francesco Saverio Petris, consacrò la Chiesa delli SS. Vito e Modesto, quale ab initis foundationis non fù consacrata mà di tempo in tempo si faceva la fabrica et se bene in questa si sono N:6 Altari di Marmo non consacrati, fù solamente con la Chiesa consacrato il maggiore, riservato si per gli'altri a miglior comodo. In questa funzione fù assistito dal Rev. Sig. Arci. con alcuni Sig. Canonici invitati dal Collegio, qual terminata celebri la Mesa bassa all'Altare di S. Giuseppe et la cantata fece il P. Luca Slatoper Ministro; publico l'Indulgenza di 40 giorni et la Dedicazione trasferì alla prima Domenica di Luglio. Si porto poi a Pranso in Collegio, dove erano convitati il Sig. Marchese Perlas con li Cavalieri di sua Casa, il Sig. Cap. d'Hohenwort, il Rev. Sig. Arc. con alcuni Capitolari, il Magistrato Nobiltà ed altri Religiosi. Doppo il Pranso fu rappresentata nel Teatro della Scuole una Comodia alla quale sono intervenuti tutti questi Personagi.

17 Maggio 1742

Nella Chiesa di S. Vito delli P.P. Giesuiti consacrò la restanti cinque Altari cioè della Madonna Assunta, S. Ignazio, SS. Aloisio e Stanislao, S. Francesco Saverio e S. Giuseppe. Dopo la qual funzione restò à Pranso nel Collegio con numerosa Compagnia. Dal Refetorio poi fù introdotto nel Teatro solito delle Scuole, et ivi prese divertimento con una Representazione fatta dalla gioventù studiosa.

Prilog 46.

Arhiv Zborne crkve u Rijeci

AZR, Kutija bez numeracije, fasc 4., Popis svetkovina u Zbornoj crkvi 1631. – 1833.

Procesija povodom premještanja Čudotvornog raspela na novi mramorni oltar

A di 14 7bre 1712

Con occasione della Erretione dell'Altare di Marmo nella Chiesa di S. Vito della Compagnia di Giesù, per ripose in esso il Miracoloso Crocifisso, quale percoso da un giocatore di Carte nel ? sinistro, verso copiso sangue dell'Anno 1296: Per eccitar maggior divotione a quella Sac. Rel., et per benedir questa Città Territorio, et lochi adgiaceriti si fece una Solenissima Procesione con intervento del Vble. Cap. a ciò solenemte. invitato tutto il Clero, Religiosi di S. Agustino, di Tersato, Cappuccini, Congregationi Schole tutte le quali comparsero nella nostra Insigne Colleggiata, levato il Caplo. et Clero si incaminò la Processione verso la Chiesa di S. Vito, dove si distribui dalla Munificenza delli M. Rdi. PP Giesuiti al Capitolo, et a tutti li Capi delle Religioni la torzza di libre due, al Clero et altri Religiosi le condecanti Candalotte, li Canonici furono in quel tempo Rmo. Sig. Arciprete Monaldi Parocho della Città, et Vic. Foraneo il Monsigr. Rmo. Nicolo Barcich elletto Archidiacono, Sig. Don Andrea Craglich, Sig. D. Gio. Felice Osbatich, Sig. D. Giuseppe Tudorovich, Sig. D. Francesco Agustino Corsi, Sig. D. Giovanni Battista Orlando, l'ottavo luochu vacava per la morte del quondam Sig. D. Sebastiano Marcello Rastelli siché pervenuti in Chiesa per levare il Miracoloso Crocifisso, quale giacendo sopra un feretro ricamente adobato sopra un drappo d'oro mandato gia dalla Aug Imperatrice Elleonora Theresia Ved. Relita della Gloriosissima Memoria di Leopoldo Imp. De Romani, qual Crocifisso levato dalli Rdi. Sacerdoti Petrini vestiti con pianette rosse, con sopra il Feretro un Baldachino di vaga vista portato dalli Nobili Signori Giovanni Pietro Tudorovich, Antonio Bono, Francesco Saverio Gaus, et Giuseppe Zanchi quali vestiti a bruno coprivano con il detto Baldachino il sudeto feretro, cosi incaminatasi la Processione con suono di tutte le Campane di tutte le Chiese, et con copiso sbaro di Mortaletti. Intonato dal Rmo. Monsgi. Arciprete Monaldi vestito in Pluviale con 4 Assistenti, quale portava in una Pixide overo monstraza coperta di cristalo la Pietra con la quale fù percoso il Miracoloso Crocifisso; il Hymno Vexilla Regis prodeunt seguitato dal Vble. Caplo., P. Agostininani et Franciscani di Tersatto alternativamente

la processione fù incaminata verso la Fiumara condotta del M. Rdo. Padre Nicolo Raicich nel ritorno si fermarono le Confraterne avanti le porte della Città Caplo. Relligioni, gran quantita di Popolo non solo della Città ma delle Circonvicine terre et Castelli, fermato il Crocifisso Miracoloso verso le porte della Città. Dall' Rmo Monsig. Arci. Monaldi furono cantate le prezzi er orationi solite, et consueta segui la benedezone di detto Crocifisso alzata dalli Rdi Sacerdoti in formam crucis, poi si voltò verso il Mare, poi verso l'Oriente, et d'indi verso l'Occidente, in qual tempo essento molte navi in spiaggia et in Porto piccole, et grandi honoratto quel Crocifisso col copioso sbaro di Mortaletti, et dimostrationi di gioggia proseguendo la procesione per le strade consvete alla Chiesa di M. RR. Padri di Gesù dove riposto sotto il medesimo maestoso Trono si celebrò la Messa con una bona musica del Rmo. gia detto Acriprete Monadli, doppo il credo ascese il Pulpito Rdo Padre Nicolo Raicich, et con virtuosa elloquenza mosse l'audienza a maggior devotine, doppo l'ellevatione si cantò il Te Deum in ringraziamento d'essersi compita la Procesione et le Benedizioni con tutta ?. Rapresentatne Ces. et Cap. fu Il Sig. Ottavio Lib. Bar. De Terzi Consig. Aulico Vic. Ottaviano de Zuchis Amb. Legg: Nob. Sig. Giudici Giovanni Battista Fragnul d'Amb Legg. Dot. et Simone Orlando, quali seguivano la procesion con torzoni acesi, cosi parim. Tutti li Sig. Consig. doi a doi, a tal segno che non vi fù Homo, Dona o fanciulo, che non havese qualche candela accesa, et ciò per memoria scrisi io Giovanni Felice Osbatich. Canonico

Prilog 47.

Državni arhiv u Rijeci

Kraljevski riječki gubernij (HR-DARi-5), busta 822, fasc. 14

Popis liturgijskih predmeta od zlata i srebra u crkvi svetog Vida

Inventario, Chiesa Academica di San Vito

4 Luglio 1816

Effeti in oro ed argento

1. Ostensorio d'argento indorato, con una collona d'oro e Medaglia
2. Un reliquario d'argento parte indorato
3. Un Turibolo d'argento colla navicella e cuchiarino pure d'argento
4. Un calice con la Patena d'argento indorato guarnito con pietra preziosa
5. Un calice d'argento indorato rapresentanto la Pasione di Gesu Christo
6. Un calice d'argento indorato con la Patena guarnito con delle pietre preziose, mancante d'indoratura
7. Due callici con due patene d'argento mancanti d'indoratura
8. Un calice d'argento indorato con la sua Patena rappresentante la Pasione
9. Due calici con due Patene d'argento indorati
10. Due calici d'argenti indorati con una Patena
11. Un ciborio d'argento mancanti d'indoratura
12. Due ciborij d'argenti mancanti d'indoratura
13. Un calice li comunicanti con due picolli candilieri d'argento
14. Un reliquiario d'argento

15. Un pacificale d'argento
16. Una lampada gradne d'argento
17. Una lampada picolla d'argento
18. Una piramide d'argento con reliquiarij
19. Una corona d'argento
20. Una corona col raggio, ed il guarnita d'argento con delle pietre preziose
21. Un piccolo reliquiario di S.Vito d'argento
22. Due calicli con patene d'argento e pidestali di bronzo
23. Una lampada gradne di rame indorata con rimesse d'argento

Prilog 48.

Sveučilišna knjižnica u Rijeci

SVKRI, La Vedetta d'Italia, 27 Aprile 1933, Anno XI, str. 2

Rušenje nekadašnje zgrade isusovačkog seminara

La demolizione dell' ex-ginnasio in cittavecchia

Oltre due mesi di un incessante lavoro di picconi e di badili hanno portato molto innanzi la demolizione dell'antico Ginnasio ungherese in Via NicoloTommaso (già via del Seminario); tanto che si può prevedere abbastanza prossima la totale scomparsa del vecchissimo fabbricato.

Nel giorni scorsi i lavori, diretti dall'ing. Giovanni Rubini hanno compiuto nuovi progressi, con l'abbattimento di alcuni muri maestri lungo il lato orientale. Rimane ancora in piedi, lungo il tratto superiore della Via Tommaso, l'ala occidentale che verso nord raggiunge l'ex Convento delle Benedettine; e certo però che entro il prossimo mese il piccone demolitore sarà all'opera anche là, sicché durante l'estate potranno essere iniziati i lavori di costruzione della grande e splendida scuola elementare di cittavecchia, nonché della nuova strada, che si chiamerà Daniele Manin e che indubbiamente è destinata a figurare tra le strade più belle della città. I crolli delle mura corrose frattanto si susseguono con ritmo sempre più gagliardo. Nell'antico cortile del Seminario, tra i mucchi enormi di calcinacci e le grosse pietre che emergono dalle fondamenta si possono intravedere qua e là interi pezzi di intonaco corrosi dall'umidità e commisti a travi sfasciate e a rottami di tegole e mattoni.

Molta fatica hanno durato i demolitori nell'intaccare la robusta quadratura delle fondamenta; nel cortile, purtroppo, non si è potuto evitare l'abbattimento degli otto grandi castagni, dal tronco ancora solido, gli ultimi superstiti di quel po'di verde che ancora rimane all'antico rione. I due alberi più alti, e già densi di un bel fogliame, che guardano sulla via, saranno buttati giù la prossima settimana: ed è un vero peccato!

Dei lettori curiosi ci hanno già chiesto forse le demolizioni hanno dato alla luce qualcosa. Nulla di straordinario; scavando a una profondità superiore ai due metri, nel sottosuolo sono

state rinvenute, qua e là, ossa umane forse appartenenti alle salme dei religiosi ivi sepolti chissà quanti anni e secoli addietro. E non si é trovato altro; con grande delusione delle anime romantiche che sognano inattese e sensazionali scoperte di anfore preziose o di forzieri misteriosi colmi, non si sa mai, di amonete d'oro.

Prilog 49.

Arhiv katedrale svetog Vida

ASV, Vizitacija pulskog biskupa Giovannija Andree Balbija 1742., bez numeracije

A 15. Maggio

Terza Festa delle Pentecoste Monsig. Vescovo Pontificalmente celebri Messa solenne nella Chiesa di queste Madri Monache, e sotto la messa fù introdotta la Sig. Cattarina Raicich Figlia del q. Sig. Saverio Raicich et della Sig. Paula nata Costa Cittadini di Fiume, à cui Vesti l'abito Monacale di S. Benedetto col nome di Adelma Aloisia, avendo il Prelato (seduto d'avanti l'Altare) fatto un bel discorso ? alla Novizia, et al Stato Monastico. Il Sig. Cap. aveva la sua sedia e scabelo nella Capela maggiore, et intervenne il Sig. Marchese Perlas Monsig, Abbate suo Fratello con altra Nobilità. Ricondusse poi il Sig. Arcidiacono Tudorovch la detta Novizia al Monastero dove fece un breve sermone, et fu ricevuta nella Clausura da tutte le Madri disposte in ordine apresso la Porta cantando il Psalmo Benedictus Dominus Deus Israel. Finita la funzione ondò il Prelato con molte Persone con invitate a Prasno apresso il Sig. Marchese Perlas.

Prilog 50.

Državni arhiv u Rijeci

DARi, Općina Rijeka (HR-DARi-32), busta 201, fasc. 33

Isplata riječkim benediktinkama 4000 fiorina

Nota

Delli f. 4000 quali da Sua Maestà Imperiale e Regia Apostolica sono stati Clementissimamente donati al Ven. Monastero delle MM. Monache dell'ordine di S. Benedetto in Fiume per il Ristauo del Convento e Riparazione del Tetto della Chiesa, non che per altre, accorrente particolari di esse MM. Monache, contati come sieque.

1777. a 14 8bre Alla M. Abbadessa del sudetto Convento ina juto del vitto, e vestito delle Religiose, come dala qvittanza sub A. f. 500

A 16 detto Al. Sig. Casiere Guberniale de Sindenne per la Riparazione del Convneto e Chiesa, come dalla qvittanza B. f. 1500

1778. a 31. Gennajo Alla M. Abbadessa per bisogni interni del Convento nel vito, e vestito. f. 500

a 26. Marzo Al Cassiere Guberniale de Sindenne per la Riparazione del Convento, e della Chiesa. f. 500

a 20 Aprile Al medesimo Cassiere per l'istesso oggetto come sopra et E. f. 1000

Fiume li 26 Aprile 1778.

Giuseppe Mailath

Governatore

Prilog 51.

Državni arhiv u Rijeci

DARI, Općina Rijeka (HR-DARi-32), kutija 9/2, fasc 15.

Procjena oko moguće gradnje grobnice u svetištu crkve svetog Roka.

Fiume li 13 Agosto 1783

In visitò della Commissione ieri altro tennuta in riguardo alle Tombe per li Ordini Regolari e Claustrali, ? le Clementissima Sourane Ordinanze.

Per mezzo di me infrascritto Commissonato le RR. MM. Monache di questo Venerabile Convento di San Benedetto si spiegano e dichiarano che avendo trovato il luogo comodo più proprio economo e ? nel Santuario della medema Chiesa, cioe nella propria tomba in faccia dell Altare maggiore confinante alla parte destra col Monastero e alla sinistra con la porta e strada della Scuola Normale in faccia della quale si farà anche l'ingresso alla sopradetta Tomba con sei celole perciò credono e non dubbitano ? che questo Magnifico Publico gli recondarà nella loro prescielta tanto più quanto che é secondo le sourane prescrizioni.

Umil. e Devo.

Servitore Francesco Saverio Lusser

Commisionato dal Veble. Convento di S. Bendetto

Prilog 52.

Državni arhiv u Rijeci

DARi, Kraljevski riječki gubernij (HR-DARi-4), busta 1413.

Inventar crkve i samostana svetog Roka 1818. godine.

Inventario

Della Facoltà mobile e stabile della Chiesa di S. Rocco appartenente di Monastero di S. Benedetto di Fiume assunto dalla Rma. Madre abbadessa del detto Monastero Maria Velestina Keisler in presenza di Alberto Martinich impiegato Magistratuale e delegato a tall'effetto dal Magistro qual Autorita locale della Città e Distretto di Fiume

Ai 10 del mese di ottobre 1818

Facoltà Stabile in Edifizij

La Chiesa denominata S. Rocco, consistente in un Corro, una Segrestia, un Oratorio, un Altar Maggiore e tre detti laterali, ed un Campanile. La Chiesa nella facciata e spoglia d'ornato, giace in Piano, da un Lato attaccata al Monastero di S. Benedetto dall'altro dirita da una Strada, dall'Edificio del Seminario Gesuitio attualmente applicato ad uso di Caserma Militare hà avati se una Piazza non grande, la Contrada in cui é situata hà la denominazione di S. Benedetto.

Il Corro con 12 Colone di Pietra lavorate Toscane con sue Base e Capitelli, con il Volto, Parimento, Parapetto e Rastello

1 Portone alla Facciata dell'Ingresso della Chiesa coll scuri e ferramenta

1 Porta laterale

2 per Segrestia ed Oratorio col il Scalino

7 Finestre con Pietre lavorate

1 detta Rotonda con 8 Collonele Pietre lavorate

8 Vetriale con Ferramenta

2 Fenestre in Segrestia colla Pietre lavorate vetriale e feriate

1 Altar maggiore S. Benedetto e S. Rocco di legno con 2 Scalini di Pietra

1 Altare laterale della Bma. Vergine di Legno

1 Altare laterale S. Anotnio di legno

1 Altare laterale di S. Giuseppe di Pietra

1 Pila per acqua Santa di Pietra

Campanile consistente in Muri, finestre, feriale e la Cupola coperta con Piomba sino la Croce

Facolta Mobile

In effetti preziosi

1 Lustrin con la Medaglia d'oro karati 160

1 Pagio Orechini d'oro con Perle buone karati 80 con ambi detti capi ritrovarli ornata la Statuetta della B. Vergine posta sopra l'altar laterale nel suo nichio

1 Ostensorio d'argento con un anello di diamanti entro incassati

1 Ciborio d'argento

7 Calici d'argento

1 Corce d'argento

1 Turibulo con la Navicella e chuciagio in tutto argento

1 Corona col Raggio di 12 Stelette nella sommita della palla dell'altar maggiore

1 Corona senza raggio pendente sul ? di San Giuseppe nella Palla dell'altar dedicato allo stesso Santo

1 Corona col Raggio d'argento indorate

1 Corona senza Raggi

6 Candellieri grandi

4 Candellieri piccoli
3 Lampade
6 Piramidi
6 Vasi di prospetura
2 Lumiere
2 ampolette
3 Tabelle del Cannoni per l'altare maggiore ornate argento
3 Tabelle del Cannoni per l'altare di San Giuseppe
1 Libro da Messa o sia Messale ornato con argento
1 Bandiera della Ressurezione d'argento indorata
1 Chiave per il Tabernacolo
1 Raggio con 5 Stelette d' argento basso applicato alla Statua di San Giovanni Nepomuceno

Nel Corro

1 Raggio sopra il capo del Simulacro del Crocifisso
1 Corona d'argento sopra il Capo del Simulacro della B. Vergine
1 Corona sopra la Statua di S. Maria Madalena
1 Lampada
2 Candellieri
In apperati ed arredi della Chiesa di ottone, Rame e Latta
1 lampada inargentata di ottone
2 croci inargentante
1 ostensorio piccolo
7 crozzette per li altari

2 sopresse con le anime

2 Candellieri inargentati nel Corro

1 Cuor per la Tribuna di Rame

1 Raggio con 12 Stelette

1 Lastra per li Corporali

1 Sechio per acqua

1 Fogon

30 Cape di latta per riparar li Candellieri dalla Cera

di Stagno

4 fondi per uso della Messe

2 Candellieri nel Corro

di Bronzo

4 lampade

14 Candellieri di Bronzo

4 detti piccoli

1 Aspensorio

4 Campane nel Campanile

5 Campanelle per il Servizio delle messe

1 lampada nel Corro

di Ferro

2 Martelli

1 Tanaglia

1 Ferrigola

1 Cerchio per il Cereo Pasquale
30 Cerchio per accomodar li Bichieri nel S. Sepolcro
5 Candellieri per usso del Corro
di Legno
1 Tavolino
1 Scalinatta per l'altare
6 angeli indorati
18 candellieri
5 Paja Vassi per Fiori
4 Candellieri
3 Sedie d'appoggio e 4 Tamburini
4 Sedie ordinarie
1 Tabernacolo con la Tribuna
1 Tribuna coperta con setta
1 Baldachino
1 Sepolcro di N.S. piturato
1 Statua di N.S. osia Rexurevit
1 Confessionaris
1 Pulpito colla Scalla
1 Credenza nella Sagrestia
2 Ingenochiatoj
6 Armadi
1 Statua di S. Gio. Nepomuceno

Nel Corro

1 Organo

4 Panche con 24 Sedie ed un Panchetto con una Sedia

3 paja Vasi per Fiori

1 altaretto

di Vetro

8 Ampolette per le Messe

30 Bichieri per il S. Sepolcro

4 Vetri per le Lampade

2 Bozze

2 Botiglie

di Setta, Lana e Tella

18 Dalmatiche

52 Paramenti da Messa con l'occorente Stola, Manipola e Coperto

12 Cingoli

2 Velli per la Benedizioni

19 Antipendij per li altari

32 Cussini per li altari

3 Pezzi di Setta per il quadro di S. Benedetto e S. Giuseppe

Spaliere per la Capella della Chesa di mezza Setta

2 Pendenti per le Tribune

8 Vestiti per la Sma. Vergine in corro

6 Vestiti per S. M Madalena in corro

30 corporali

34 Purificatori

30 tavaglie per gli altari

2 antependij stampati

in quadri e Libri

26 quadri diversi con cornice di legno

2 detti con cornice di legno indorato

6 Piramidi

7 Libri da Messa o sia Messali, uno e nominato tra gli effetti preziosi

Nel Corro

2 quadri della B. Vergine col Bambino

10 detti diversi

Il Monastero di S. Benedetto di Fiume e situato in Piano, vicino alla Chiesa Parochiale di Fiume, da una parte solo hà libero il Prospetto essendo circondato dagli altari Edifizij pocco da esso distanti, al Monastero e pure attaccata la Chiesa di S. Rocco.

Consistente in 3 Camere per le Scuole Normali, Ingresso e Scale al Primo Piano, in 1 Refettorio, Cucina, foresterie, cantine, magazeni, andito Parlatori e diversi locali dirisi addatati al Monastero per divero uso. Nel Primo e Secondo Piano in 34 Celle, 4 Locali per Scuole, 2 Capelle ossia Oratorij con anditi.

Prilog 53.

Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka

Zbirka arhivskih dokumenata

Predmeti iz crkve i samostana svetog Roka nabavljeni za Gradski muzej

Anno 1911

Oggetti venduti dalle R.R.M.M. Benedettione al Museo

(stima e classificazione del dott. Giorgio Catti)

Dipinto ad olio raffigurante S. Antonio di Padova s.XVIII 150

Dipinto ad olio raffigurante S. Teresa XVIII 10

Dipinto ad olio raffigurante la Maddalena XVIII 10

Dipinto ad olio raffigurante una Sacra Disputa XVII 20

Cornice del secolo XVI (fine)

Cornice del secolo XVIII dipintina in giallo e vero. Conteneva un dipinto scadute del sec. XVIII. con dedica del 1721

Cornice della fine del sec. XVI

Dipinto raffigurante la testa della Madonna (quadro votivo della maniera di Giovanni da Udine (?) munita di colona e collana

Cornice intagliata e dorata, sec. XVI

Parte superiori d'un inginocchiatoio con colonnine e trabeazioni al centro un ? imperiali sec. XVII-XVIII

Cassone

2 lucerne sec. XVII

Caraffa di vetro verde sec. XVII

4 sedie rustiche sec. XVII-XVIII

6 pezzi di terraglia

Orologio da caminetto Louis XVI, Henry Robert

Candeliere di ottone sec XVII

Lucerna fiorentina

Bottiglia di cristallo molato

5 Bicchieri di vetro di Murano sec. XVII-XVIII

Ingionocchiatoio con due cassetti

Servizio da caffè inglese 1830-1850

Doni di oggetti provenienti dalla demolizione del convento delle Monache e nella Chiesa di S. Rocco

Telaio di finestra, 9 vetri piombati del sec. XVII (dalla soffitta della Chiesa di S. Rocco)

Grata di ferro del Parlatorio sec. XVII

4 serrature con cassa sbalzata

1 serratura di ferro stagnato

13 maniglie da porta, poggie varie

8 bocchette da serratura

1 grande baule da carrozza

Prilog 54.

Sveučilišna knjižnica u Rijeci

SVKRI, Stare riječke novine

Il Popolo

Anno XIII- Fiume, Domenica 18 Luglio 1914 – N 3884, str. 35

Per vedere gli scheletri delle monache

Ieri durante la giornata vi fu un continuo affluire di gente al convento delle benedettine per poter assistere davvicino agli scavi. Però l'accesso era proibito a tutti. Gruppi di gente si trattennero quindi a commentare in quei paraggi.

Negli scavi s'era trovata molta acqua e i nostri vigili lavoravano con una pompa aspirante. Ma la curiosità della folla tra fra questi elementi romanzeschi di vecchio convento di sotterranei di scheletri é vivamente eccitata ed avida di nuovi dettagli. Malgrado il severo divieto d'accesso qualcuno, più curioso degli altri, riuscì a ficcarsi dentro e curiosare a suo agio. E poté così raccontare che sotto il primo altare della chieseta e precisamente in quello dedicato a santa Elisabetta si era rinvenuta una grande croce d'oro, alcuni talleri di Maria Teresa e delle ossa umane. Aggiungeva che probabilmente molte cose interessanti verranno ancora alla luce. Come facesse a saperlo non si sa precisamente, ma, in ogni modo vedremo nei prossimi giorni.

Anno XIII- Fiume, Domenica 19 Luglio 1914 – N 3885, str. 36

Tombe, cripte e scheletri...

Gli scavi nel vecchio convento delle Benedettine.

Anche durante la giornata di ieri una folla di gente staziona dinanzi al vecchio convento delle Benedettine, ove procedono gli scavi. Si sapeva che sarebbero messe allo scoperto parecchie tombe e la curiosità, seppure d'intonazione un po' macabra, era intensa anche perché era il popolino s'era divulgata. Non sappiamo come, la notizia che si sarebbero fatte scoperte impressionanti di sotterranei cupi con orrori di carattere medioevale (scheletri con tanto di catene in celle anguste, si capisce... e tesori!) Già il tesoro nascosto manca difficilmente quando la fantasia popolare lavora...

Del resto bisogna convenire che la curiosità degli astanti fu in gran parte appagata. In quel punto eravi un antico cimitero e quindi ad ogni colpo di piccone venivano alla luce ossa umane. Tombe di monache, di benefattori del convento ne furono scoperte moltissime. Alcune cripte erano piene di acqua e la pompa dei vigili lavorò assiduamente a vuotarle.

Io già trovò un tesoro. Tre pignate de zechini lustrati come novi...

- si diceva fra la folla.

-Tre? Mi go inteso o. Ma no zechini, napolioni tutti ruzini...

-Ah allora no iera boni, perché l'oro bono no prende macia...

Curioso! Il tesoro doveva esserci a tutti i costi. La notizia era però insussistente. Viceversa è interessante rilevare qua che dettaglio delle scoperte.

In una della cripte c'erano resti di cadaveri alla rinfusa: le persone sepolte, dovevano essere, dal numero dei teschi, otto.

La cripta, come si rilevò da una iscrizione era stata rinnovata nel 1799. mentre era abbadessa suor Giovanna Nepomucena nata Stamber.

L'ultima sepoltura di suore colà data dal 1854.

Fu anche sollevata la lastra di marmo vicina all'altare di santa Clementina, e vi si trovarono non meno di 34 scheletri. La lastra di marmo porta un'iscrizione latina e la data 1664.

In altra cripta si rinvennero due cadaveri e il teschio di un bambino. La tomba aveva un'iscrizione secondo la quale era colà sepolti i „nobili coniugi Zanmarchi”.

Ierimattina alle 9 tutti i resti dei cadaveri dissepoliti furono raccolti in 4 feretri e trasportati al cimitero dove furono seppelliti in una fossa comune dopo che il canonico Polich impartì loro la benedizione. La fossa comune fu scavata nel riparto riservato alle monache.

Prilog 55.

Državni arhiv u Rijeci

DARi, Gradsko poglavarstvo Rijeke 1873.-1945. (HR-DARi-22), knjiga 439. Processi Verbali della Rappresentanza anno 1915, str. 164-165.

Obavijest o završetku radova na rušenje nekadašnjeg benediktinskog kompleksa.

No. 3617. Rel. Idem. Domanda di un credito suppletorio per la demolizione dell'ex convento delle RR. Madri Benedettine.

Il relatore informa che per i lavori di demolizione dello stabile ex convento delle Benedettine ultimati il 30. ottobre u.s. si ha un sorpasso sulla soma approssimativa che era stata domandata. Al momento non si può ancora esattamente presidiare a quanto ascenda il sorpasso in parola per il motivo che vi sono ancora diversi conti di pagare.

Appoggiato dal voto dell'Inclita Delegazione il relatore chiede che l'Inclita Rappresentanza si coompiaccia di deliberare che per la copertura venga messa a disposizione la somma incassata per la vendita del materiale la quale ammonta a cor. 2271.30.

Il relatore aggiunge ancora che per espresso desiderio dell'Inclita Delegazione la spesa occorsa per i lavori di demolizione verrà rimessa all'on Commissione Tecnico-edilizia per la revisione.

L'on. ing. Rubinich vuol sapere il motivo per cui il lavoro venne fatto in regia comunale.

Il direttore del Civico Ufficio Tecnico risponde che si fece ciò per dar lavoro ai molti operai disoccupati.

L'on. ing. Celligoi domanda perché si procedette alla vendita del materiale derivato dalla demolizione anziché riservarlo per la costruzione del nuovo edificio scolastico.

L'ing. Bescocca risponde che per quanto a luci consta venne venduta soltanto quella parte del materiale che non poteva venir adoperata in alcuna guisa come per esempio, tegole, travi, il piombo della cupola del campanile. Ecc. mentre invece venne salvata per la costruzione del nuovo edificio scolastico tutta la pietra.

L'on. ing. Celligoi si dichiara soddisfatto della risposta desidera però che anche simili lavori vengano dati all'asta.

Si accoglie quindi la proposta del Magistrato Civico.

Si omette la discussione del punto VII dell'ordine del giorno il quale comprende una proposta per la vendita di un appezzamento di terreno comunale poiché l'atto, per espresso desiderio dell'Inclita Delegazione venne rimesso per parere all'on. Commissione Tecnico-edilizia.

Si soprasede pure alla discussione del punto 8 riflettente la depennazione di una tassa posteggio per il motivo che l'oggetto venne definitivamente evaso dall'Inclita Delegazione Municipale.

Esauriti con ciò tutti gli atti posti all'ordine del giorno della seduta pubblica il Magnifico Podestà dichiara chiusa la stessa alle ore 8 pom. e si passa a seduta riservata.

Letto ed autenticato nella seduta del

I Consiglieri

Il Podestà

Il Segretario

Prilog 56.

Državni arhiv u Rijeci

DARi, Općina Rijeka (HR-DARi-32), kutija 15, fasc. 2

Inventar bratovštine Gospe Žalosne sastavljen 20. rujna 1786.

Fiume li 20. 7bre 1786

Sotto il Presidio

Del Nob. e Spet. Sig. Giuseppe Troyer de AusKirchen Giudice Rettore Communitative

Assunti Sig. Gio. Batta. Giercich Procuratore della V. Confraterna della Congregazione della Madonna de 7 Dolori ; Sig. Simone Craiz Orefice come Stimatore

La presente Deputazione si e portata nella Congregazione della Madonna de 7 Dolori per prendere per Inventario tutte le Suppeletili ed utensili appartenenti alla med. e si é ritrovate come Siegue.

N. 10 Candiglieri di Legno con sola faciata fornita con fiorame di argente, non potendosi disfare di calcola d'argente lotti 150 circa -----f.150

Una tribuna di legno con la Capa e Collone d'argento piedestale e diverso fiorame simili, non potendosi disfare si calcola per lotti 500-----f.500

4 Piramidi simili lotti 180-----f.180

Un calice con la sua patena d'argento indorate pesa lotti di neto 37-----f.37

La Madonna di 7 Dolori che serve per Insegna tutta di argente pesa di neto lotti 180-----f.180

Un lastra di lata indorata -----f.1

Un Crocifisso di argente sopra ona croce di legno ad uso di altare pesa lotti 8-----f.8

Una Lampada di argente pesa lotti 67-----f.67

7 Pugnali di argente con marichi di Rame compresa la tarra lotti 48-----f.30

Una corona di Rame indorata con 4 fiori di argente -----f.6

Un Cuor di Rame indorato

Una Scodella di argento pesa lotti 11-----f.11.30

Tre pezzi di argento sul libro pesano lotti 63-----f.63.15

f. 1132.45

Siegono altri Effetti e Mobilie

Un altare di Legno a intaglio indorato, con statua di legno della B.V. di 7 Dolori col suo antipendo di pelle e cussini di pelle fatti a fiori

N. 4 mappe o tavaglie

N. 1 alba

N. 5 Pianette fatte dalle Vesti della Madonna e suoi forrimenti

N. 1 Manto di seta color gangiante, uno nero ed un color celeste

N. 10 Cortine di tella turchina

N. 8 Tapedi di pano verde per li Bandui

N. 8 Pezzi raro cremise per adobo dell'altare

N. 8 Cortine

N. 7 Cappe della Congregazione di tella negra

N. 6 Candiglieri di legno inargentati e 4 d'ottone piccoli

N. 6 Piramidi di legno inargentate

N. 2 Reliquiarj piccoli

N. 8 Palme di piuma cechia ed altre 6 di Tella con suoi casetti di legno, e N. 40 capette per Candiglieri

N. 4 Sedie coperte con pelle

N. 5 Armari per salvare le Robbe, e 3 altri piccoli

N. 35 Scagni per sedere

N. 3 archi di legno dipinti per uso delle 40. ore di Pentecoste

N. 1 catafalco di legno per l'anniversario di defonti

N. 40 Cannucie per Candelle

N. 1 sottile coppa di Rame inargentata

N. 1 Vaso di latta per oglio

N. 1 Campana sul Campanile della Chiesa

N. 1 detta piccola quando si fa la Messa

N. 1 detta piccola all'altare

N. 1 Sedia di legno di Noghera

N. 1 Scala da mano per varij usi

N. 1 Colomba di legno inargentata con Raggi indorati rappresentante lo Spirito Santo

N. 13 imagini con cornici indorate ed una cornice nera

Esistono pure varij Libri, li quali servono al P.Preside per uso delle Prediche ed Esortazioni

Prilog 57.

Državni arhiv u Rijeci

DARi, Poglavarско namjesništvo (HR-DARi-4), busta 10, fasc. 3., Stato Attivo e Passivo de'Luochi Pij esistenti in Fiume formato nell'anno 1764, str. 21-23.

Inventar bratovštine Bezgrešnog Začeca

Die 14 Maj 1764 Flumine

Inventario delle Suppellettili, e Robbe della Confraterna dell'Immacolata

8 Candelieri d'argento

2 Vasi da Palme con la faciata d'argento

2 Corone da Testa per la Madonna d'argento

2 dette simili piccole per il Bambino d'argento

1 Statuetta della Madonna con suoi raggi tutta d'argento

1 Crocetta con suo Crocifisso tutta d'argento

1 detta di legno col Crocifisso d'argento

1 Lampada d'argento

1 Sacrum Convivium con la sua crocetta d'argento

2 Tabelle laterali con superficie attorno d'argento

1 Giojello per uso della Madonna di Smalto, con dieci perle, ed assieme pendenti 22 ? e 18 botoncini d'oro

Sieguono altre Mobilie ordinarie

2 Palme di setta

12 dette consimili piu ordinarie

4 dette consimili vecchie
64 canuze di legno
24 vasetti per fiori
12 candellieri di legno inargentati vecchi
6 detti d'ottone
3 Stanghe di ferro lavorate indorate per la Lampada
4 Fiochi per uso della Lampada
1 Tribuna di legno indorata nuova con due angeletti
1 detta vecchia di setta
2 Palme nuove di Carta
8 Vesti per la Madonna ordinarie
8 dette per il Bambino
6 dette per la Madonna per le Feste
6 dette per il Bambino
1 detta nera per la Madonna e per il Bambino
2 velli per la Madonna con merli d'argento buoni
3 detti ordinarij vecchi
1 Facioletto ricamato
1 vello nero per la Madonna
1 detto per il Crocifisso
1 detto setta color di viola
1 detto di damasco nero per il Crocifisso
1 detto simile vecchio

2 telle per il Legibulo
1 Baldachino vecchio
4 Bastoni per uso del med. con Madre perla
2 cuscini di setta rossa
2 detti simili vecchi
2 detti neri
7 pezetti di setta per uso dell'Altare
3 detti simili per il Trono della Madonna
4 coltrine di setta giale
2 Tapeti ordinarij per li Banchi del Governo
12 Tabelle del Sacrum Convivium vecchie
2 crocette ordinarie piccole
2 candelieri piccoli d'ottone
8 mappe con merli
1 tavaglia senza merli
4 camiciette per il Bambino
2 lampade d'ottone
2 antipendij per l'Altare
1 croce con crocifisso nuova
1 tapeto per il Catafalco
7 pipe per le Candelle di ferro fatte
60 Ferreti a vide per uso delle Candelle
20 offizi della Madonna vecchi

18 detti pare nuovi

6 vasetti di legno per uso de Fiori

1 campanella

24 Corde di Disciplina

3 Canestrine di venchi

1 legibulo

1 Piedestallo per le 15 Candello di Settimana Santa

2 Mocolatoj d'acciaro per li Candellieri

Prilog 58.

Državni arhiv u Rijeci

DARi, Poglavarsko namjesništvo (HR-DARi-4), busta 10, fasc. 3., Stato Attivo e Passivo de'Luochi Pij esistenti in Fiume formato nell'anno 1764, str. 33-36.

Inventar Bratovštine Presvetog Sakramenta

Flumine 28 Aprilis 1764

Presentibus

Illmo. Dno. Rapresentatne de Gerliczi, Rev. Dno. Archidiacono Sivlocossi, Dno. Sigis. De Zanchi , R. Dno. Josepho Grohovaz administratore

Siegue l'Inventario dell'Argenteria, Robba, e Supelettili spettanti alli due Altari appartenenti del Confraterna del Santissimo Sacramento

- 1 Monstranca con due Ciborij
- 6 Candelieri d'argento
- 2 detti piccioli d'argento
- 1 Croce della Bandiera d'argento
- 1 croce picciola di mano d'argenti
- 1 Formola di mando d'argento
- 1 detta sopra la capa d'argento
- 1 Turibulo Navicella e Cuchiarino d'argento
- 1 Libro di Confratelli
- 1 Baldachino di Brocato con Frangie d'oro e sue aste
- 1 Vecchio detto di Damasco verde con sue Aste

2 Ombrele vecchie per coprire il Venerabile
6 Candellieri d'otton giallo
2 Lampade d'ottone
3 Lanterne di Rame sopra l'asta
1 detta senza l'asta
1 detta d'ottone bianco per la Campagna
2 Campanelle
6 Reliquiaretti per adobbo dell'Altare
8 Palme grandi, e quatro piccole con alquante vecchie e suoi vasetti
8 Tavaglie d'Altare
16 Cape fine
45 dette ordinarie

Prilog 59.

Državni arhiv u Rijeci

DARi, Poglavarstvo namjesništvo (HR-DARi-4), busta 10, fasc. 3., Stato Attivo e Passivo de'Luochi Pij esistenti in Fiume formato nell'anno 1764, str. 10-15.

Inventar Bratovštine Gospe Karmelske

Flumine 5. Aplis 1764

Ilmo. Dno de Gerliczi Preside., Rev. Dno Archi. Sviolocosi, Dno. Sigisdo. De Zanchi, Dno. Fra. Franul Et me act. De Peri

Siegue l'Inventario delle Robbe, Ori, et Argenti appartenenti alla Confraterna del Carmine

Una Statua d'Argento massicio della Madonna

Una Corona d'Argento

Una Catena d'Argento con agnus Dei d'argento indorato

Un Smeraldo verde incastrato nell'Argento indorato

Un Collo di Perugini in N. di 24 con due anelli d'oro, in un'incastro un Diamantino e nell'altro una Pietra bianca

Un collo di perlette di Filli N,11 frammischiate con 10 Grani di Perugini d'oro

Una Corona d'ambra con una medaglia d'argento lavorata a fillograna

Una altra Corona d'ambra con una crocetta di San Turibio incastrata

Due Coralli ligati assieme uno minuto consistente in grana N.104 e l'altro più grosso di grana 48 con una croce d'argento, ed un grano d'argento

Un Cuore d'argento a fillograna con due anelli, una vera d'oro fatta a fillograna, l'altro pure d'oro, e l'altro pure d'oro con due diamantini e din mezzo una granata ligati con una Cordella tessuta d'oro

Sopra l'Altare della Madonna

Sopra la Testa della Madonna una corona d'argento il di cui fonto é indorato

Al Collo un Coralo di grana 26 un scapolare ricamato

Sopra il Capo del Bambino una Corona d'argento con alcune pietre false

Sopra il Collo due Coralli, uno grosso di grana 43 ed un'alquanto più piccolo con due Scapolari

Due Vestiti, uno Brocadel Fiorato col galon d'oro e l'altro di setta rigato col merlo d'argento

Alcuni Voti consistenti in alquanti Scapolari ed una picciola Crocetta d'argento

Item un Corallo grosso di grana 29 con due Richielette d'argento ed un piu minuto di grana parimente 29

Più un paro d'orecchini d'oro alla moda ordinaria di Fume

Nella Sacristia

Una Croce di Bandiera d'argento

Un Scapolare ricamato d'oro et argento coll'effigie della Beat. Vergine sopra una picciola lastra d'argento in mezzo

Una Veste di Brocadel d'argento fondo rosso con il merlo d'Argento

Una Veste di Graditor col galon d'oro falso

Un altra di Damasco Violaceo col galoncin falso d'argento

Un altra di Damasco fondo bianco fiori rossi color di rose col galon d'oro

Un altra di Damasco verde col galon d'oro buono

Altra di Damasco Perter col Merlo d'argento falso

Altra di Damasco Turchin col Merlo d'argento e mischiato d'oro buono

Due Cuscini di Damasco giallo

Altri due di Coridor

Mappe tre con il Merlo, con la tella, ed un'aotra senza merlo

Sei Candellieri d'ottone

14 Vasetti per fiori

14 Palme de fiori

Lampada d'argento in quattro catenelle d'argento

Lampada d'ottone

Prilog 60.

Državni arhiv u Rijeci

DARi, Općina Rijeka (HR-DARi-32), 135. Knjiga zapisnika sjednica općinskog vijeća 1679.-1771., str. 614.

Pomoć grada za gradnju oltara svetog Emigdija i Filipa Nerija u Zbornoj crkvi

Die 7 Xbris 1751

In Sala Palatij Flumine

Rifferiscono li Spetabili Signori Giudici d'aver fatto ricorso all'occasione de Terremoti co quali Iddio ci hà visitati per il corso d'un anno intiero, e particolarmente con quello della mezza note trà li 28= e 29 9bre, e pocco dopo le 5 ore della sera il giorno 17 Xbre 1750; in sequella fatto il voto alli Santi Protetori Emmidio e Filippo Nerio, previo il consenso di quasi tutti li Signori Consiglieri, di far annualmente cantare la Santa Messe il giorno 17 Xbre con una divota Procesione in memora, e rispettivo rigraziamento alli Sudetti Santi Prottetori, in oltre d'aver promesso di concorrere con Ducati cento all'erezione d'un' Altare nel nostro Duomo all'onore di detti Santi.

Prilog 61.

Državni arhiv u Rijeci

DARi, Poglavarско namjesništvo (HR-DARi-4), busta 17, fasc. 27

Pomoć grada za dovršetak gradnje oltara svetog Filipa Nerija 1754.

Ecc. Ces. Reg. Super.

Dall'acchiusa istanza sub A si degnerà oservare cod. Ecc. Sup. Dic. La ricerca con li suoi motivi che li Capitolari di Fume hanno fatta a questi Giudici Rettori della Città, acciò dalla Casa pubblica fossero somministrati altri ducati 100 per potersi dare con essi il compimento all'Altare stato promesso con publico voto al Santo Taumaturgo Filippo Neri in contingenza del posso Terremoto; mentre che per supplire la summa di d. 540 stipolati per detto Altare, oltrè il Duomo susidio di due: certo poestata dalla ? ed oltre di 380 stati questuatu di questo abitatni per la Città vi manchino accorda d. 60 et in appo per la troslocazione d'una allo stesso altare troppo contigua sepoltura, e per fornirlo del necessario ornato sacro ? d. 40 inc. Che insieme fannot d.100.

Parimente dalla esposizione delli Giudici Rettori che si ? l'onore di rimettere sub B. rileverà benign. Come ess per le ? et ? gravi spese e per le non di poco ? vendite del corrente anno, allagando l'impotenza di suppeditare quanto sopra supplicaro che li desiderati duc cento dossero dati dal Fondo di quel danaro quale dall'Aug. Sourana in solievo dei ? soff. Dal Terremoto fù clement. placidato a tutta questo Città e dalla med. poi alla Commercial Cassa per la costruzione delle Casarne rinunziato.

Per rendere fù questo particolare dovata. informato cod. Ecc. Ces. Reg. Sup. Intend. non vè dabbio che li Giudici Rettori alorquando nel Dicembre dell'anno 1750 dal noto Terremoto minacciata veniva la total eversione della Città, essendo Riccorsi al Divino ajuto, invocato il Patrocinio del detto Santo, fecero publico voto, quale poi fù ratificato dal Consiglio, di dare ? arbitrio et alla benigno deliberazione di cod. Ecc. Sup. ? con ? profond. ossequio s'inchiniano.

Di cod. Ecc. Ces. Reg. Sup. Intend.

Fiume, 24 Mag. 1754

Prilog 62.

Državni arhiv u Rijeci

DARi, Poglavarско namjesništvo (HR-DARi-4), busta 19, fasc. 6

Troškovnik gradnje nove zgrade kasarne ispred gradskih zidina 1753.

Nota della quantità de Legnami, e Ferrarezze occorrenti per le Reggie Caserme da farsi in questa Città, e Porto franco di Fiume

Travi per Pavimenti, scalle saranno di passo corrente in Fiume lunghi piedi 30 grossi onze 9:7
n. 300

Travi per Cavalli del coperto lunghi piedi 20 grossi onze 9:7100-

Travi Sestachine di Buccari per Tellari-----200-

Travi Petachine di Buccari per il coperto-----300-

Travi per l'armature

Pontiselli di Buccariza per palmentare-----2000-

Ressudi di Pontiselli di Buccariza per il coperto-----1000-

Tavole di Planina per scuri delle porte e fenestre----1000-

Ressudi di Pontiselli di Buccariza per armature

Terro Riga per Apisi Miara ---4-

Ferro Rigata per Bastoelle ½

Ferro fondino per polisi e feriate ½

Chiodi Cesenni miara =20

Chiodi Canalli -----20

Chiodi ottantini mezani – 2

Antonio Michelazzi

Prilog 63.

Državni arhiv u Rijeci

DARi, Općina Rijeka (HR-DARi-32), kutija 17/2

Premještaj oltara iz crkve svete Barbare 1787.

Nobili, e Spettabili Sig. Giudici, Sig. Colend.

Inesivamente al Officiosa Ricerca dell'Excello Governo di Fiume, fattami li 21 Cor. Notifico a W. Signorie Nobili, e Spettabili d'essere stato esegrato l'Altare di S. Barbara, e questo con le Campane, ed altre Suppelletili sagre trasportato alla Chiesa di S. Sebastiano. Trasmetto quindi le Chiavi della fù Capella, affine posar esser consegnate al Signor Sporer, e con perfetta Stima rimango.

Fiume 26 Giugno 1787.

Delle Loro Signorie Nobili, e Spettabili.

Prilog 64.

Državni arhiv u Rijeci

DARi, Poglavarstvo namjesništvo (HR-DARi-4), busta 6, fasc. 5

Rasprava o novom porezu za Michelazzijevu baraku na Fiumari 19.10.1753.

Ecc. Ces. Reg. Sup. Intendenza Commerciale

Eseguendo il grazioso ordine di 8 del corr. sub. A. con cui si compiacque cod. Ecc. Sup. Intendenza di rimmetterci per informatione gl' anessi due memoriali, cioè uno del Baron Dom. De Corrado, e l'altro di Antonio Michelazzi quanto al petito che fà il primo di 40 Klafter di Terreno in Fiumara

.....Poiche la nuova Tassa da questo Assesorio proposta hà già sortito la graziosa approvazione di cod. Ecc. Intendenza, e constandoi che esso Michelazzi aveva per alcun tempo cesato dall'esercizio di Sua professione, e convertiti in altro uso questa sua Baraca, sopressimo ora altro titolo da sollevare l'istante se non in favorem artij absque consequentia, sino tanto che' egli si valerà di questo spazio di terreno che presentemente occupa la sua Baraca per il puro esercizio della sua Arte Scultoria, e non ad altro uso, e sino ad ulterior disposizione di questi Fondi Commerciali, lasciarlo appo l'antica pensione di f.2:16 come i pasato pagava al questo Pubblico. Finalmente giusta le notizie avute da persone solite da qui spedire Barche con qualche carico di merci per Venezia, troviamo che alle medema viene concesso da quella Republica di prendere ivi al loro ricarico nel ritorno per questo parte.

Fiume li 19 8bre 1753

Prilog 65.

Državni arhiv u Rijeci

DARi, Poglavarstvo namjesništvo (HR-DARi-4), busta 13, fasc. 8

Procjena Antonija Michelazzija o stanju nekoliko kuća u gradu 28.9.1767.

Inclita Ces. Reg. Luogotenenza

Essendomi statto commesso per parte di Cotesta Ilm. Commisione della Polizia il dovere visitare localmente le Case della Nobile Sig. Vedova Kerne, e dal Sig, Francesco Cruciani, il che da me eseguito, ebbi in talle occasione anco à vedere la Casa del Rev. Don Superina, che tutte, e tre minaciano ruina, notabilmente segnata dalli teremoti che Dio à libberi ritornando à farsi udire come prima assolutamnete per ragione naturale et ? doverebono pericolare per il che giudico doversi indispensabilmente provvedere con il ripararle et assicuralra in ogni possibile maniera. In fede.

Fiume adi 28 7bre 1767

Umill;Devo:Servitore

Antonio Michelazzi Architetto

Prilog 66.

Državni arhiv u Rijeci

DARi, Općina Rijeka (HR-DARI-32), 7/2, fasc. 6

Paragrafi ugovora sa Sebastijanom Petruzzijem oko zatrpavanja Fosse (Foše) 23.6.1781.

Dichiracione di me sottoscritto per fare il volto sopra il Fosso avanti la Città vechia di Fiume-
come siegue

1 Mi obliigo di fare il volto dalla Casa del Sig. Postmajster sino il Corpo di Guardia, e da questa
sino la Casa della vedova Bradil detta Bochin

2 Fare il Fondamenti e li Muri lateralli a misura per piantare il volto, però non mi obliigo di
scavare il fango necessario per li medemei a pese mie

3 Fare il volto di lastre ed impinire di terra li lati volti

4 Palisare il detto volto con cogoli in largeza di due clafter per quanto deve esser largo il sudetto
volto

5 Fare cinque Boche porte di cinque buchi l'una sopra il nominato volto per scolo della aque

6 Dare per il sunominato pietre, calcina, sabione, lastre, muratori, manuali, legnami, e tutto
l'occorente bisogno per il medemo

7 Mi obliigo terminare e perfecionare il detto volto come qui sopra dichiaratto sotto la direzione
del Sig. Ing. di questa Città per fiorini 31 dico trenta uno per ogni clofter in longeza; però mi
vengino datte gratis tute le lastre prontatte per detto lavoro cosi anche le pietre delle muraglie
di Barbacani, o siano lateralli del Fosso.

Fiume li 23 Giugno 1781

Sebastiano Petrucci

Prilog 67.

Državni arhiv u Rijeci

DARi, Općina Rijeka (HR-DARI-32), kutija 7/2, fasc. 4

Molba Sebastijana Petruzzija oko podizanja barake na Fiumari 10.8.1781.

Illma. Sig. Proni mei Grac.

Avendo più volte presentato diverse Istanze, acciò me venisse assegnato un sito per poter erigere una Abitazione per esercitare la mia Professione, il che mi fù graciousamente concesso e disegnato alla imbocatura della Fiumara dal Sig. Ing. Ora confidato nell'loro Magnanimo Cuore mi inoltro a suplicarli Caldamente mi venisse graciatto cotesto fondo senza alcun Agravio ne in Presente ne in Futuro, o Anualle, o Subitaneo e ciò spero ottenere da loro Sign. Illmi. Per non esser disvantagiosa la mia Profesion in questa Libera e Reg. Città, e perche presto la mia servitù nella erectione del nuovo volto sopra il Fosso. Spero nella Pronta. Loro di tanto ottenere e ricevere favorevole Decreto e qui con tutto rispetto passo a rassegnarmi.

Di Loro Illmi. Sig.

Fiume, il 10 Agosto 1781

Umil. e Oss. Servitor

Sebastiano Petrucci Architetto

Prilog 68.

Državni arhiv u Rijeci

DARi, Općina Rijeka (HR-DARi-32), 9/1, fasc. 12

Molba Sebastijana Petruzzija oko smanjenja poreza za kuću/radionicu na Fiumari 16.2.1782.

Eccellenza

Illo. Magnifico Publico

Le mie umilissime fatta rapresentanze a questo Magnifico Publico del mio avuto Contegno in questa Libera Città per anni sette intieri furono si benignamente accettate, che senza minima difficoltà si degnò l'anno passato assegnarmi vicino al Mare verso la punta di Fiumara un luogo per eriger una Casa per ora sino a migliori tempi di legno, in conseguenza di che aspettavo con somma ansietà la felice conferma della dattami a voce concessione con un solito Decreto per potere con fondamento e senza minimo pericolo prevalermi della generosa fattami Concessione. Suplico per tanto questo Magnifico Publico di confirmare la licenza datami con un Benigno Decreto, e cosi servire con tutta puntualità come feci per il passato questo Magnifico Publico in qual si sia occasione e raffermandomi con ossequiosissimo rispetto.

Dell Eccellenza Vostra

Dell Illmo. Mag. Pub.

Umil. e Ub. Servitore

Sebastiano Petrucci

Prilog 69.

Državni arhiv u Rijeci

DARi, Općina Rijeka (HR-DARi-32), Knjiga Monte di Pietà, str. 589.

Procjena zlatara Mattia Cortiva 15.10.1716.

15 8bre 1716

Antonia Moglie di Andrea Peraz ? lire cento cinquanta sette soldi dieci le quali lascio in Pegno
li seguenti ori et argenti

Un Anello d'oro di S. Antonio

Due Anelli con Turchinette

Un Anello con Pietra Rosa

Un Anello con una figura d'una Santa

Un paro di Magiette Grande d'argento

Un paro di Magiete piccole d'argento

Un Agnius Dei d'argento

Un altro Agnius Dei d'argento con la cornice d'argento

Un pezzo di coralo incastrato in Argento

Un croce d'argetno

Una Campanella piccola -----214

Il tutto Stimato dal Sig. Mattio Cortivo orefice

Prilog 70.

Državni arhiv u Rijeci

DARi, Poglavarско namjesništvo (HR-DARi-4), busta 12, fascikl 442 M/2

Isplate zlataru Francescu Schenfeldu za šest piramida i komplet kanonskih tablica za riječku Zbornu crkvu

Conto del Danaro impiegato nelle sei Piramidi, Sacrum Convivium con le due Tabelle d'argento per l'Altare maggiore della Chiesa Colegiata di Fiume vigore Testamento del defto. Sig. Pietro Felice Tremanini. Per convenzione fatta dal fù Mon. Sig. Illmo. e Rev. Gio. Ant. de Benzoni Vescovo di Segna qual con commissario ed esecutore testamentario, di consenso ancora delli Eredi Tremanini, col l' Argentiere Francesco Schenfeld di Buccari, quale obligatosi di fare le Opere perche li sia prestato a mano l'occorente argento con questo però che le opere cizelate d'argento lavorato ogni oncia Veneta di fattura gli sia pagata a L 10, e per aver da restituire tanto argento quanto gli sarà consegnato che gli sia abonato il callo con due ? per oncia tanto nell' argento lavorato che nella guida, perche non ecceda un quarto della quantità dell'argento lavorato gli fù consegnato.

1745. a 15 Marzo Argento oncie $71^{1/2}$ caratti 9 stato valutato da periti a L 10 soldi 5 de' quali a 24 Xbre avendo consegnato argento lavorato in due Tabelle d'Altare, e la terza grande per il S. Convivium di peso oncie $57^{1/4}$, abonando gli il calo in detta opera e guida d'oncie $71^{1/2}$ caratti 9 a ragione di due ? per oncia con L 35 soldi 16 cò quali pagando tanto argento a detta ragione di L 10 soldi 5 ? oncie $3^{1/2}$ cosi per consumate in detta opera con oncie $60^{3/4}$ che a detta ragione vagliono L 622,, $13^{3/4}$

Di fattura all'Argentiere a ragione di ? 10 per oncia, d'oncia $57^{1/4}$ L 143,, $2^{1/2}$

Per le tre tavole fatte a seconda dell'opera pagato al Marangone portatosi in Buccari L,, 9

Per regalo dato all'Argentiere di consenso delli sign. Comisarij ed Eredi L 22,, 8-

Portatura delle medesime L,, - 15-

L,, 797 $19^{1/2}$

1748. a 20 Aprile Argento oncie $150^{1/2}$ lavorato vecchio valutato uno coll'altro a ragione di L 10 soldi 10 l'oncia collato riusci oncie 150 consegnato a detto Argentiere per costruzione delle sei Piramidi e nell' anno

1749. a 12 Agosto altre oncie $108^{1/4}$ d'argento lavorato vecchio collato riusci oncie 108, valutato un pezzo coll'altro a ragione di L 10 soldi 5 l'oncia de' quali due partite il predetto Argentiere Schenfeld avendo restituito in argento lavorato e cizellato sei Piramidi in quantiti d'Argetno pesato oncia $244^{3/4}$ per la differenza de' detti due prezzi contegando oncie 173, cioè terzi a detta ragione di L l'oncia ed oncie $81^{3/4}$ a L 10 soldi 5, costituiscono dette oncie $244^{3/4}$ il valore di L 2549,, 9

Nel sqvaglio d'Argenti li perduti come sopra $\frac{3}{4}$ d'oncia d' Argento fa L 7

Il callo dovuto all' Argentiere in detta opera e guida pagatoli sopra 258 oncie conseguategli, a ? 2 per oncie L,, 129

Per libre sei rame batutto servito per Raggi e Balle a dette Piramdi L,, 20

Più per Balle 36 di legno L,, 8

Per indorare li Raggi e Balle sudette zechini 9 a L 22 L 202,, 10

L 2916: $12^{1/2}$

All Argentiere di fattura a ragione di ? 10 per oncia d' argento lavorato consistente in oncie $244^{4/3}$ e Rame ne Raggi e Balle oncie 53 in tutto oncie $297^{3/4}$

Tavole 12 somministrate al Marangone per li Piramidi L,,6

Per fattura al Marangone di 6 Piramidi e due viaggi fatti per Buccari per accomodare queste all' opera d'argento L,,36

Per Damasco rosso da vestire dette Piramidi in fondo d'argento L,, 60

Per vetri cristalini 12 serviti per le medine L,, 12

A chi ha vestito dette sei Piramidi con Damasco e datagli il colore L,, 9

Per due traglie e portatura da Buccari in Fiume di dette Piramidi L,, 4

Per regalo dato all' Argenitere

1750. a 15 Luglio per robba e fattura di N 12 Reliqviarij rimessi in dette sei Piramidi L.,99:15

Piue ? 13^{1/2} Tella da fare sei sacchi da coprire dette sei Piramidi a soldi 24 L 16

Per ? 12 Cordella bianca da ligare, filo e fattura di detti sacchi L 3

1753. a 7 Xbre qui i attrbuisce la porzione aspettante alli 1^{1/2} delle L 70 soldi 4 spere in mandar
a levare dal pagatorato Cesareo in Lubiana li 12 in L 11 soldi 14

Pietro Rossi Sabbadini Affermo quanto sopra come esecutor testamentario

Prilog 71.

Državni arhiv u Rijeci

DARi, Općina Rijeka (HR-DARi-32), Knjiga Monte di Pietà, str. 723

Procjena zlatara Giovannija Battiste Fanella 12.9.1745.

A 12 Sett. 1745

Cattarina Vedova Matcovich deve dare sopra il seguente pugno pesato e stimato dal Sig. Gio. Batta. Fanello Orefice ducati trenta cinque sono ----- L 210----

N. 2 fili di corali pesa $6^{1/4}$ val ----- L 125

N. 5 Anelli pesano netti 76 ----- L 76

N. 6 Maggiette d'argento con una Medaglia à fil di grana pesa onze 5 val ----- L 45

N. 1 Corona d'Ambro con una crocetta à fil di grana ----- L 24

Una medaglia semplice di S. Francesco di Paula e S. Barbara ---- L 12

L 213

Prilog 72.

Nadbiskupijski arhiv u Rijeci

NAR, kutija bez numeracije, razasuti spisi

Isplata 7 dukata zlataru Gasparu Anderligu

A 28 Giugno 1764 Fiume

? io infrascrito in parole sacerdotale qualmente essendo io sotto il giorno d'oggi statto speditto dal Sig. Rev. Dom. Archidiacono, presso il Rev. Dom. Sig. Arciprete Rossi accio che questo pagi ducati sette à Gasparo Anderlig Orefice per ? giusti nettare le sei piramidi d'argento: mi risposse il Rev. Dom. Sig. Arciprete ion on ho in mani ? danari della Chiesa ne dell'Eredito, a chi lo ordinatto di nettare, che pagi é questo risposto mi ha ripetatto in presenza dell Sig. Vicario Capitolare don Giacomo Blesich in fede diche mi sotto ? di proprio pugno pronto à ratificare il tutto col mio giuramento.

Io Don Filippo Petrich Sacerdote e Sacrestano

Prilog 73.

Državni arhivu Rijeci

DARi, Trsatska pravda (HR-DARi-123), kutija 7, fasc. 4

Isplata Giovanniju Battisti Cosminu za oslikavanje grba

A 15 Decembre 1707 Fiume

Confesso io Gio. Batta. Cosmina Pittore d'haver avuto et riceputo dal Sig. Pietro Bertosi lire quaranta e questi per haverli fatto Arme disidotto per il qdmo. Sig. Antonio Pancini nell'suo Funerale dico lire 40 per fede della verittà facio la qvinte di mia mano propria.

Io qual sopra

Prilog 74.

Hrvatski državni arhiv

HDA, Isusovački samostan Rijeka (HR-HDA-663), kutija 58, spis B-432

Potvrda slikara Giovannija Battiste Fayenza o primitku 14 dukata za oslikavanje Božjeg groba

Io infrascritto confesso d'aver ricevuto dal P. Gio: Batta. Jurich Ducati di sei lire numero quattordici dico Duc. 14 à conto delle chiesa di Moschenizze, per lavoro ò sia pittura d'un sepolcro da mi già incominciato et quale m'obligo di finire quanto prima in fede di che

Fiume ad 23 Novembre 1740

Giovan. Batta. Fayenz

Pittore. Affermo come di sopra.

Prilog 75.

Državni arhiv u Rijeci

DARi, Općina Rijeka (HR-DARi-32), kutija 414/1

Umjetnički predmeti u vlasništvu svećenika Nicolaija Coliaquija popisani 12. lipnja 1721.

Prima nella camera appresso la sala si é trovato

Un quadro del Crocifisso piturato in tella

Un quadro piccolo di Sta. Maria Madalena

Carta della Città di Tunisi

No. 2 Candiglieri d'ottone

Nella appartamento superiore nel primo ingresso

Un quadro in tella Cena Domini

Nella camera contigua

Un quadro di S. Antonio

Un candelier d'ottone

Due candelieri di legno

Una figura di creta rotta di S. Giacomo

Un Crocifisso argento

Una Tela d'Imperator Giuseppe

Nell' armaretto

Una Madona di pietra

Una figura di S. Antonio di Stucco

Nell terzo appartamento

Una Tela d'un Crocefisso con un'altra della Madonna di carta

Ritratto d'Innocentio XI

Quadretti 6 di diversi Santi di carta

Un quadretto di S. Giuseppe

Diversi sonetti e madrigalli stampati

Un libretto intitolato Teatro d'onore

Prilog 76.

Državni arhiv u Rijeci

DARi, Magistarski sud Rijeka (HR-DARi-120), kutija 361, spis 151.

Umjetnički predmeti u vlasništvu Francesca Saverija de Marburga popisani 12. prosinca (?) 1749.

Un Spechio con la suasa indorata

Un Reliquiario grande con la suasa Indorata entro il Crocefisso

Due quadretti coll'Effigie del Salvatore e sua SSma. Madre colle suase Indorate

Un quadretto di'Epifania

Un quadro di S. Gierolamo con la suasa Indorata

Un quadro di S. Francesco Saverio senza cornize

Due suase indorate senza figura

Due piccoli quadretti ovali indorati colle figurine intagliate

Un quadro di S. Matteo Miniato

Due suase scolpite senz'indoratura e senza figure

Il quadro Miniato che dimostra il Calvario

Tré quadri, uno di S. Francesco Serafico, l'altro di Sant. Antonio di Padova, ed il terzo di Sta. Maria Magdalena

Due quadretti, cioè la Beata Vergine e S. Gio: Nepomuceno

Prilog 77.

Državni arhiv u Rijeci

DARi, Poglavarsko namjesništvo (HR-DARi-4), busta 14

Umjetnički predmeti u vlasništvu Pietra Tudorovicha popisani 12. veljače 1752.

Mobili nella Camera inferiore

Due quadri, uno di S. Pietro, l'altro di S. Francesco di Paulo colla cornice d'orate

3 effigij, di Crucifisso, di S. Antonio e la Madonna

Un quadretto in forma d'un reliquiario colla Madonna suasa d'oro e lastra di vetro

2 piccoli quadretti di miniatura l'uno Ecco Homo, e l'altro Madonna Dolorosa

2 altri quadretti col lastre di vetro rapp. S. Pietro e di St. Madalena

Un quadretto coll'effigie della Madonna di Passavia

Una crocetta di legno col Crocifisso di metallo

N. 25 quadretti tra grandi e piccoli, ed alcuni in forma di reliquiarij compresi

Nella Camera superiore

Un quadro rappresentante Abramo

Tre ritratti del def. Sig. Tudorovich, prima sua Signr. Moglia e suo figliolo

1 quadro di St. Anna colla suasa d'oro

1 quadro dell Imacolata concettione

11 quadretti rapp. Diversi paesetti e animali senza cornice

6 altri quadretti rapp. Diversi paesi con cornice nere

6 altri quadretti piccoli

1 Candelier d'ottone

Ritratto dell def. Illmo. Monsig. Vescovo di Gaus

Nella Sala

5 quadretti senza cornice rapp. Diversi animali

5 quadretti diverse Istorie

Nella Stanza dell Rmo. Sig. Arcidiacono

Un ritratto dell Imperatore e l'Imperatrice

Prilog 78.

Državni arhiv u Rijeci

DARi, Općina Rijeka (HR-DARi-32), kutija 398

Umjetnički predmeti u vlasništvu kapetana Wilibalda Vitnicha popisani 3. rujna 1764.

Tre quadri con cornice Nera, ed un filletto dorato de Santi Rocco, Francesco e Barbara

Un quadretto della Beat. Vergine

Cinque quadretti depinti sul vetro

Uno Spechio grande con cornice dorata

Due Ritratti uno nell' Impe. Carlo VI. l'altro dell Impera. Elisabetta

Tre ritratti Antichi

Due quadretti con cornice nera

Un quadro di S. Antonio

Prediche Tedesche del P. Kellershaus Gies.

Quatro Tometti del P. Rosignolli

Descrizione de Regni Di Svecia, Spagna, Francia, tomi 5

Il Tripartito del Regno d'Ungheria

Prilog 79.

Državni arhiv u Rijeci

DARi, Općina Rijeka (HR-DARi-32), kutija 414/1

Umjetnički predmeti u vlasništvu Giuseppea Antonija de Zanchija popisani 17. srpnja 1765.

Nella Camera grande verso la Casa Orlando

6 quadri di pittura con cornice nera e di dentro filletto indorato

2 detti Giudizio di Salomone, e l'altro Regina Ester con cornice nera e filletto indorato

4 detti più piccoli con pitture militari

2 detti più grandi consegna e boschi

1 quadro rappresentante Natalizio dal Sign., cornici nere e filletto indorato

2 quadretti ovali

1 quadro di S. Francesco di Paola con la cornice nera filletto indorato

12 altri quadri di diversa qualità

Due candelieri d'argento

Nella Sala

5 quadri della famiglia Zanchi

1 quadro rappresentante uno fratiero

Altra Camera Grande

12 quadri rappresentati diversi ritratti e boscarecie

5 Ritratti d'Imperadori vecchi

1 Ritratto del qm. Nob. Sig. Giuseppe de Zanchi

1 altro simile del q. Sig. Barone Francesco Adamo de Androcha

2 quadri ovali, la Madonna e S. Giuseppe

1 quadro Nostro Signore in sepolcro con cornice indorata

Un quadretto di S. Giuseppe

Un Crocefisso di legno

Nella Camera contigua

1 quadro della B. Vergine

4 quadretti

10 detti pitture boscoressi

Li Ritratti dell'Imperator ed Imperatrice

Sei quadretti di carta

1 quadro di piturra di S. Filippo Neri

7.2. KATALOG NARUČITELJA I DONATORA

1.

NARUČITELJ/DONATOR: Bratovština Bezgrešnog Začeca

MJESTO: nekadašnji augustinski samostan svetog Jeronima, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: Leonardo Pacassi

VRSTA PREDMETA: mramorni oltar Bezgrešno Začete

DATACIJA: 1694.-1697.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: -

2.

NARUČITELJ/DONATOR: Isusovci uz pomoć legata Beatrice Lazzarini rođene Argento

MJESTO: crkva svetog Vida, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: Leonardo Pacassi

VRSTA PREDMETA: mramorni oltar

DATACIJA: 1696.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: izvorno su se na oltaru nalazili mramorni grbovi obitelji Lazzarini i Argento

3.

NARUČITELJ/DONATOR: Isusovci

MJESTO: crkva svetog Vida, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: Pasquale Lazzarini, Paolo Zuliani

VRSTA PREDMETA: glavni mramorni oltar

DATACIJA: 1717.-1717.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: -

4.

NARUČITELJ/DONATOR: obitelj Orlando

MJESTO: Zborna crkva, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: Luka Mislej i Jacopo Contieri

VRSTA PREDMETA: glavni mramorni oltar

DATACIJA: 1720.-1725.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: grb obitelji Orlando na oltaru

5.

NARUČITELJ/DONATOR: Monte di Pietà i obitelj Stembergar

MJESTO: Zborna crkva, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: Pasquale Lazzarini, majstor bucmastih putta

VRSTA PREDMETA: mramorni oltar svetog Petra

DATACIJA: oko 1725.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: grb obitelji Stembergar na oltaru

6.

NARUČITELJ/DONATOR: Bratovština Presvetog Sakramenta iz legata Venecijanca Gaspara Christa

MJESTO: Zborna crkva, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: Pasquale Lazzarini, Paolo Zuliani, Antonio Michelazzi

VRSTA PREDMETA: mramorni oltar Presvetog Sakramenta

DATACIJA: oko 1725.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: -

7.

NARUČITELJ/DONATOR: Isusovci

MJESTO: crkva svetog Vida, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: Pasquale Lazzarini, nepoznati kipar

VRSTA PREDMETA: mramorni oltar svetog Ignacija Loyolskog

DATACIJA: 1725.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: -

8.

NARUČITELJ/DONATOR: Isusovci

MJESTO: crkva svetog Vida, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: Pasquale Lazzarini, nepoznati kipar, Antonio Michelazzi

VRSTA PREDMETA: mramorni oltar svetog Alojzija Gonzage i Stanislava Kostke

DATACIJA: 1727.-1728.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: -

9.

NARUČITELJ/DONATOR: Isusovci (?)

MJESTO: crkva svetog Vida, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: Paolo Zuliani

VRSTA PREDMETA: mramorne biste Krista i Bogorodice

DATACIJA: 1717.-1728.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: -

10.

NARUČITELJ/DONATOR: Bratovština Gospe Karmelske

MJESTO: Zborna crkva, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: Antonio Michelazzi

VRSTA PREDMETA: mramorni oltar Gospe Karmelske (danas Srca Isusova)

DATACIJA: 1729.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: VB R[EVERENDISSI]MO D. NICOL[A]O AND[RE]A TVDOROVICH CAES[ARE]O ARCHID[IACON]O ET VIC[ARI]O FORANEO SENIORIBVS/ N. D. D. PET[R]O TVDOROVICH ET XAV[ERI]O DE MARBURG GV[BERNATOR]JE IO[ANN]JE PILLEPICH/ CONGREGATIO ALBORUM POSVIT 1729

11.

NARUČITELJ/DONATOR: Bratovština Presvetog Sakramenta (?)

MJESTO: Zborna crkva, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: Antonio Michelazzi i Paolo Zuliani

VRSTA PREDMETA: mramorni oltar Ivana Krstitelja

DATACIJA: 1730.-1735.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: -

12.

NARUČITELJ/DONATOR: Isusovci

MJESTO: crkva svetog Vida, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: Antonio Michelazzi

VRSTA PREDMETA: propovjedaonica

DATACIJA: 1731.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: -

13.

NARUČITELJ/DONATOR: Isusovci

MJESTO: crkva svetog Vida, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: Antonio Michelazzi

VRSTA PREDMETA: mramorni oltar svetog Josipa

DATACIJA: 1733.-1734.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: -

14.

NARUČITELJ/DONATOR: Pićanski biskup Giorgio Francesco Saverio de Marotti

MJESTO: crkva svetog Vida, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: Antonio Michelazzi

VRSTA PREDMETA: mramorni oltar svetog Franje Ksaverskog

DATACIJA: 1736.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: grbovi Giorgija Francesca Saverija de Marottija i Nicole de Marottija

15.

NARUČITELJ/DONATOR: Obitelji Gaus, Bono, Fauer

MJESTO: Zborna crkva, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: Antonio Michelazzi

VRSTA PREDMETA: mramorni oltar Raspeća

DATACIJA: 1740.-1742.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: -

16.

NARUČITELJ/DONATOR: Giuseppe Minolli

MJESTO: crkva svetog Jeronima, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: Antonio Michelazzi

VRSTA PREDMETA: glavni mramorni oltar

DATACIJA: 1744.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: grb obitelji Minolli

17.

NARUČITELJ/DONATOR: Kapucini

MJESTO: crkva svete Katarine, Drenova, izvorno u kapucinskom samostanu svetog Augustina

AUTOR/RADIONICA: nepoznata radionica

VRSTA PREDMETA: drveni kip svetog Fidelije iz Sigmaringena (?)

DATACIJA: 1747.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: -

18.

NARUČITELJ/DONATOR: Giovanni Buratelli

MJESTO: Zborna crkva, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: Antonio Michelazzi

VRSTA PREDMETA: mramorni oltar svetog Antuna Opata

DATACIJA: 1750.-1752.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: grb obitelji Buratelli na oltaru

19.

NARUČITELJ/DONATOR: Obitelji Tudorovich i Gaus te Francesco Sumacampagna

MJESTO: Zborna crkva, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: Antonio Michelazzi

VRSTA PREDMETA: mramorni oltar svetog Franje Paulskog

DATACIJA: 1750.-1760.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: -

20.

NARUČITELJ/DONATOR: Gradsko vijeće, riječki građani, Zborni kaptol

MJESTO: Zborna crkva, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: Antonio Michelazzi

VRSTA PREDMETA: mramorni oltar svetog Filipa Nerija

DATACIJA: 1753.-1754.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: -

21.

NARUČITELJ/DONATOR: Pietro Svilocosi i Nicola Patuna

MJESTO: Zborna crkva, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: Pietro Fadiga

VRSTA PREDMETA: mramorni oltar svetog Vinka Fererskog

DATACIJA: 1755.-1757.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: -

22.

NARUČITELJ/DONATOR: Pietro Svilocosi iz legata Antonije Monaldi

MJESTO: Zborna crkva, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: Orazio Bonetti (?)

VRSTA PREDMETA: izgubljeni drveni kip svetog Vinka Fererskog

DATACIJA: 1757.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: -

23.

NARUČITELJ/DONATOR: Arhiđakon Pietro Svilocosi iz legata Pietra Felicea Tremaninija

MJESTO: Zborna crkva, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: Pietro Fadiga i Marco Chiereghini

VRSTA PREDMETA: mramorni oltar svetog Antuna Padovanskog

DATACIJA: 1761.-1764.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: grb obitelji Tremanini na oltaru

24.

NARUČITELJ/DONATOR: Pietro Svilocosi iz legata Martina Sumreckera

MJESTO: Zborna crkva, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: Antonio Michelazzi

VRSTA PREDMETA: mramorni kip svetog Martina na oltaru svetog Franje Paulskog

DATACIJA: 1763.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: -

25.

NARUČITELJ/DONATOR: Anna Marchisetti (?)

MJESTO: Zborna crkva, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: Antonio Michelazzi

VRSTA PREDMETA: mramorni kip svete Barbare na oltaru svetog Franje Paulskog

DATACIJA: 1750.-1765.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: -

26.

NARUČITELJ/DONATOR: Obitelj Benzoni

MJESTO: katedrala svetog Vida, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: Sebastiano Petruzzi

VRSTA PREDMETA: mramorni oltar svetog Ivana Nepomuka

DATACIJA: 1775. – 1779.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: grb obitelji Benzoni

27.

NARUČITELJ/DONATOR: Augustinci iz legata Antonija Kermesa

MJESTO: crkva svetog Jeronima, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: Sebastiano Petruzzi

VRSTA PREDMETA: mramorni oltar svetog Nikole Tolentinskog

DATACIJA: 1780.-1781.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: -

28.

NARUČITELJ/DONATOR: Bratovština Ivana Nepomuka (?)

MJESTO: Zborna crkva, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: Sebastiano Petruzzi

VRSTA PREDMETA: mramorni kip svetog Ivana Nepomuka

DATACIJA: 1775.-1785.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: -

29.

NARUČITELJ/DONATOR: Gradsko vijeće, Simone Tudorovich i Lorenzo Stembergar

MJESTO: Zborna crkva, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: nepoznata venecijanska radionica

VRSTA PREDMETA: kadionica

DATACIJA: 1634.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: QVESTO TERIBOLO FV FATTO DI LEMOSINA DELLA CITTA DI FIUME FACTO GOVERNATORI SIMON TODOROVICH ET LORENZO STEMBERGA ?? MAG / 1634

30.

NARUČITELJ/DONATOR: Joanes i Margareta Salomi

MJESTO: katedrala svetog Vida, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: nepoznata radionica

VRSTA PREDMETA: kadionica i lađica

DATACIJA: treća četvrtina 17. stoljeća

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: TEMPLO SOCIET: JESV FLVMI JOANES SALOMI
CVM CONIVGE MARGAR... DEDIT / IOAN. SALOMI ET MARG. CONIUNX IHS FL
UM

31.

NARUČITELJ/DONATOR: Bratovština Gospe Žalosne

MJESTO: katedrala svetog Vida, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: nepoznata radionica

VRSTA PREDMETA: pladanj

DATACIJA: kraj 17. ili početak 18. stoljeća

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: ALMAE / SODALITIS / B.V. DOLOROSAE /
FLVMINE

32.

NARUČITELJ/DONATOR: Caroli Berdarini

MJESTO: crkva svetog Jeronima, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: nepoznata (mletačka?) radionica

VRSTA PREDMETA: kalež

DATACIJA: 1690.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: CAROLI BERDARINI PIETAS ECCLESIA TRIUM
REGUM SUI IURIS PATRONATUS DONAUIT ANO MDCXC

33.

NARUČITELJ/DONATOR: Giuseppe Agnez i Andrea Bianchi

MJESTO: Zborna crkva, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: nepoznata venecijanska radionica

VRSTA PREDMETA: viseći svijećnjak

DATACIJA: 1707.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: FATA FARE/ SOTTO IL GOVERNO/ DI
GIUSEPPE/ AGNEZ/ ET ANDREA/ BIANCHI

34.

NARUČITELJ/DONATOR: Riječki ribari i bratovština Presvetog Sakramenta

MJESTO: Zborna crkva, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: venecijanska radionica „Il Trionfo“

VRSTA PREDMETA: viseći svijećnjak

DATACIJA: početak 18. stoljeća

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: QVESTA/ LAMPEDA FV/ FATTA DEL/ DINARO
DATO IN/ LEMOSINA DALLI/ PESCATORI DI/ FIVME ALLA/ CONFRANTERNITA/
DEL SSIMO

35.

NARUČITELJ/DONATOR: Isusovci

MJESTO: crkva svetog Vida, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: bečki majstor Johann Georg Wolffinger

VRSTA PREDMETA: kalež

DATACIJA: 1717.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: COLEGIVM FLVMINENSE SOCIETATIS IESV
1717

36.

NARUČITELJ/DONATOR: Bratovština Gospe Žalosne

MJESTO: crkva svetog Vida, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: radionica augsburškog majstora Johanna Davida Salera

VRSTA PREDMETA: kip Bogorodice od Sedam Žalosti

DATACIJA: 1730.-1731.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: ANNO SAECVLARI / MD CC XXXI / STATVA BV
MARIAE DOLOROSAE AERE CONGREGATIONIS FLVMINENSIS/ COMPARATAE/
PRAEFECTVRAM TVNC AGENTE SPECTABILIS DNO. FRANCISCO
SVMACCAMPAGNA/ ASSISTENTIBVS/ SPECT: DNO: SEBASTIANO POCHOREN/
SPECT: DNO: MATHIA CORTIVO/ SECRETARIO/ SPECT: IOHN BAPTISTA MILLER/
VICE SECRETARIO/ DNO: MARTIO MILLER

37.

NARUČITELJ/DONATOR: Bratovština Presvetog Sakramenta

MJESTO: Zborna crkva, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: nepoznata venecijanska radionica

VRSTA PREDMETA: komplet oltarnih svijećnjaka (4 predmeta)

DATACIJA: 1734.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: M.D.X.DE. MA/ RBURG. CANO/ D.I.B. MILLER/ G.
V. B.VE MATTEO/ SUSANICH/ PROCV./ A. 1734 S.V.B./ R.MO D.NO NICOLAO
TVDOROVICH/ ARCHIDIA.O E. XELLA : PISCATORVM

38.

NARUČITELJ/DONATOR: Bratovština Presvetog Sakramenta

MJESTO: Zborna crkva, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: nepoznata venecijanska radionica

VRSTA PREDMETA: par oltarnih svijećnjaka (2 predmeta)

DATACIJA: 1736.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: M.D.X.DE. MA/ RBURG. CANO/ D.I.B. MILLER/
G. V. B.VE MATTEO/ SUSANICH/ PROCV.M/ A. 1736 S.V.B. / R.MO D.NO NICOLAO
TVDOROVICH/ ARCHIDIA.O E. XELLA : PISCATORVM

39.

NARUČITELJ/DONATOR: Bratovština Gospe Žalosne

MJESTO: katedrala svetog Vida, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: nepoznata venecijanska (?) radionica

VRSTA PREDMETA: par relikvijara (2 predmeta)

DATACIJA: 1730-ih

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: -

40.

NARUČITELJ/DONATOR: Bratovština Gospe Žalosne

MJESTO: katedrala svetog Vida, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: nepoznata radionica

VRSTA PREDMETA: par relikvijara (2 predmeta)

DATACIJA: 1730-ih

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: -

41.

NARUČITELJ/DONATOR: Cristoforo i Maria Brancovich

MJESTO: Zborna crkva, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: nepoznata venecijanska radionica

VRSTA PREDMETA: viseći svijećnjak

DATACIJA: 1740. – 1760.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: CRISTOFO./ MARIA/ BRANCOVI/ CH

42.

NARUČITELJ/DONATOR: Zborni kaptol iz legata Pietra Felicea Tremaninija

MJESTO: Zborna crkva, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: Francesco Schenfeld

VRSTA PREDMETA: komplet kanonskih tablica

DATACIJA: 1745.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: -

43.

NARUČITELJ/DONATOR: Zborni kaptol iz legata Pietra Felicea Tremaninija

MJESTO: Zborna crkva, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: Francesco Schenfeld

VRSTA PREDMETA: komplet piramidalnih relikvijara (6 predmeta)

DATACIJA: 1748. – 1750.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: -

44.

NARUČITELJ/DONATOR: Philipo Speranzi

MJESTO: katedrala svetog Vida, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: nepoznata lokalna radionica

VRSTA PREDMETA: kruna

DATACIJA: 1751.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: CHRISTO CRVCIFIXO PHILIPRVS SPERANZI
DONAVIT FLVMINE 3 OCTOBRIS 1751

45.

NARUČITELJ/DONATOR: Zborni kaptol i arhiđakon Pietro Svilocosi

MJESTO: Zborna crkva, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: Gaspare Anderlich

VRSTA PREDMETA: izvorno monstranca – relikvijar za ampulu krvi što je potekla iz
Čudotvornog raspela iz riječke crkve svetog Vida

DATACIJA: 1755. – 1756.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: -

46.

NARUČITELJ/DONATOR: Zborni kaptol i arhiđakon Pietro Svilocosi

MJESTO: Zborna crkva, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: Gaspare Anderlich

VRSTA PREDMETA: kalež

DATACIJA: 1755. – 1756.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: -

47.

NARUČITELJ/DONATOR: Zborni kaptol i arhiđakon Pietro Svilocosi

MJESTO: Zborna crkva, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: Gaspare Anderlich

VRSTA PREDMETA: kalež

DATACIJA: 1755. – 1756.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: -

48.

NARUČITELJ/DONATOR: Ludovico i Margarita Henry

MJESTO: crkva svetog Jeronima, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: nepoznata radionica

VRSTA PREDMETA: pokaznica

DATACIJA: 1766.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: DONO DEDERE/ J. LUDOVICUS HENRY
BRUSCELLENSIS/ P. NICOLAO SPERANZI/ AUGNO FLUM/ ET UXOR EJUS
MARGARITA NATA/TOMASSICH FLUMINENSIS/ ANNO D: 1766

49.

NARUČITELJ/DONATOR: Nicola Speranzi

MJESTO: crkva svetog Jeronima

AUTOR/RADIONICA: nepoznata radionica

VRSTA PREDMETA: kalež

DATACIJA: 1767.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: F.F.P NICOLAVS SPERANZI 1767

50.

NARUČITELJ/DONATOR: Giovanni Buratelli

MJESTO: Zborna crkva, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: nepoznata venecijanska radionica

VRSTA PREDMETA: viseći svijećnjak

DATACIJA: 1768.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: R:US D: / IOANNES D/ BVRATELLI/ P. US I: IS F.
F./ ANNO/ 1768

51.

NARUČITELJ/DONATOR: Zborni kaptol (?) iz legata Pietra Felicea Tremaninija

MJESTO: Zborna crkva, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: nepoznata bečka radionica

VRSTA PREDMETA: komplet oltarnih svijećnjaka (6 predmeta)

DATACIJA: 1768.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: -

52.

NARUČITELJ/DONATOR: Zborni kaptol (?) iz legata Pietra Felicea Tremaninija

MJESTO: Zborna crkva, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: nepoznata bečka radionica

VRSTA PREDMETA: par visećih svijećnjaka (2 predmeta)

DATACIJA: 1768.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: -

53.

NARUČITELJ/DONATOR: Isusovci (?)

MJESTO: katedrala svetog Vida, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: nepoznati slikar

VRSTA PREDMETA: portret grofice Ursule Thanhausen

DATACIJA: sredina 17. stoljeća

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: VRSVULA COMITISSA A TANHAVSEN / DATA
(sic) AL HOLNEGG SEMINARY S. IGNATY FVNDATRIX

54.

NARUČITELJ/DONATOR: Obitelj Stembergar

MJESTO: Zborna crkva, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: Giovanni Francesco Gladich (Ivan Franjo Gladič)

VRSTA PREDMETA: oltarna pala Krist predaje ključeve svetom Petru na oltaru svetog Petra

DATACIJA: 1655. – 1660.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: -

55.

NARUČITELJ/DONATOR: Obitelj Androcha

MJESTO: franjevački samostan na Trsatu, refektorij

AUTOR/RADIONICA: Cristoforo Tasca

VRSTA PREDMETA: stropna slika Klanjanje Bezgrešno Začetoj

DATACIJA: 1704.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: grb obitelji Androcha

56.

NARUČITELJ/DONATOR: Joseph Zamaia

MJESTO: katedrala svetog Vida, Rijeka

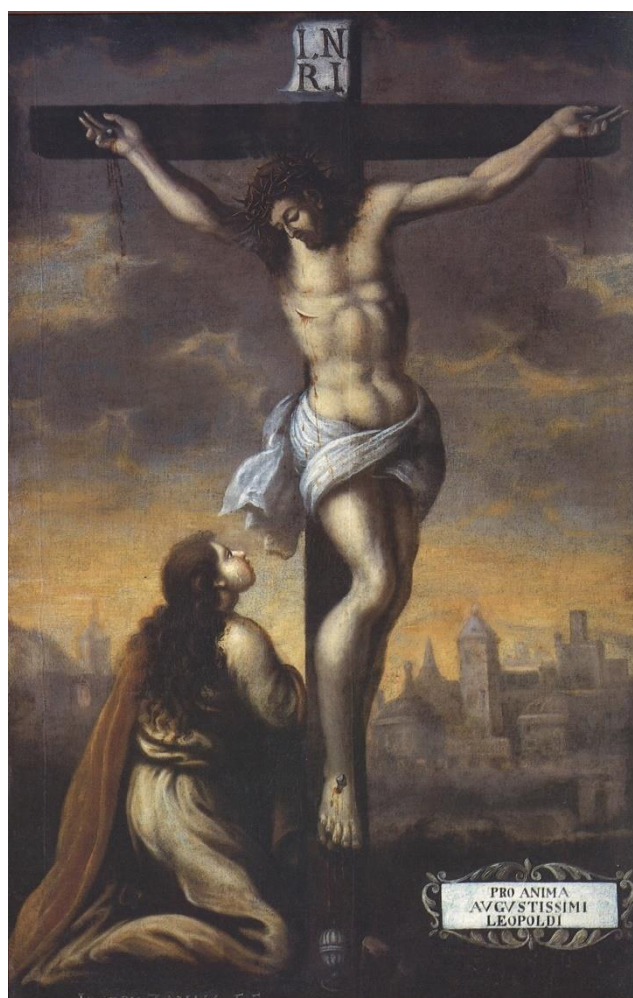
AUTOR/RADIONICA: nepoznati slikar

VRSTA PREDMETA: Raspeće s vedutom Beča

DATACIJA: 1705.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: JOSEPH ZAMAIA F.F.; PRO ANIMA / AUGUSTISSIMI / LEOPOLDI / JOSEPH ZAMAIA. / PRO CONG. B. V. DOL. / F.F. AN.

1705

57.

NARUČITELJ/DONATOR: Francesco Ignatz Androcha

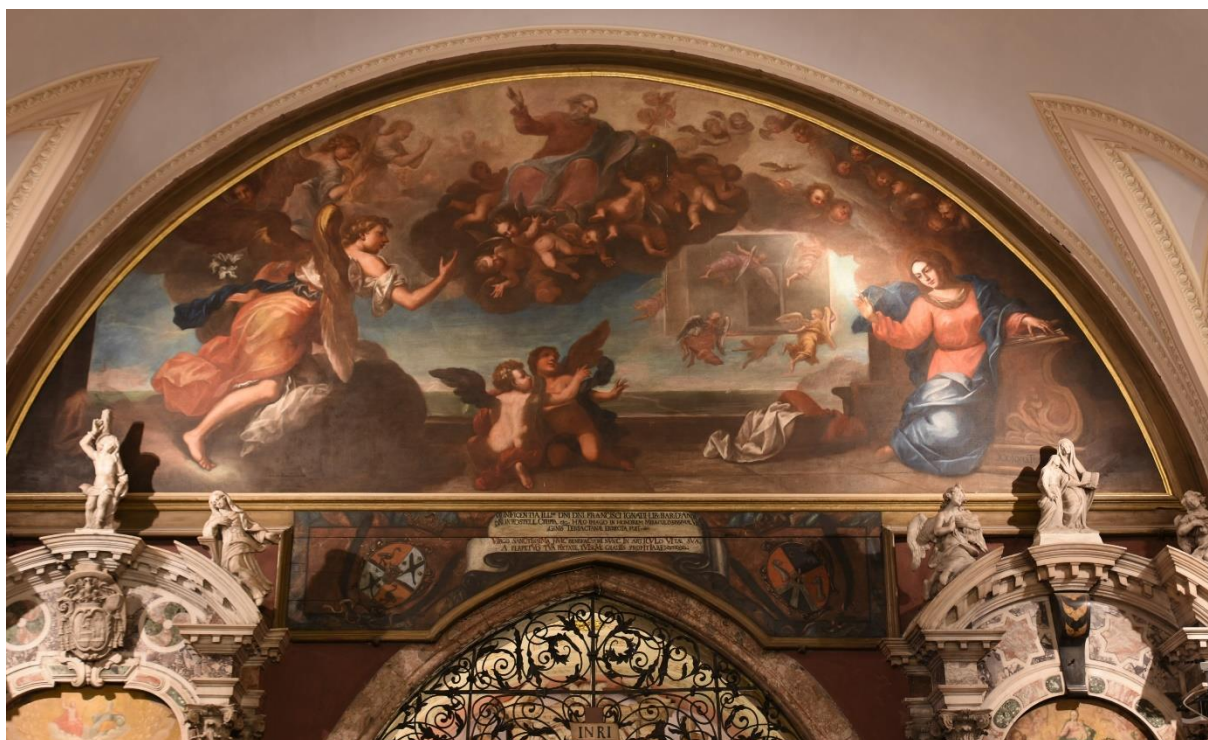
MJESTO: franjevačka crkva na Trsatu

AUTOR/RADIONICA: Cristoforo Tasca

VRSTA PREDMETA: slika Navještenja s prijenosom Nazaretske kućice iznad trijumfalnog luka

DATACIJA: 1714.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: MUNIFICENTIA ILL:MI DNI FRANCISCI IGNATII LIB BAR D'ANDROS / DNI IN COSTELL CRUPPA. etc. HAEC IMAGO IN HONOREM MIRACULOSISSIMAE VIR/GINIS TERSACTANEA ERRECTA FUIT; VIRGO SANCTISSIMA HVIC BENEFACTORI NVNC IN ARTICVLO, TVISQVE GRATIIS PROPITIARE (grbovi obitelji Androcha i Windischgratz)

58.

NARUČITELJ/DONATOR: Obitelj Orlando

MJESTO: katedrala svetog Vida

AUTOR/RADIONICA: nepoznati slikar

VRSTA PREDMETA: Bogorodica sa svecima

DATACIJA: 1702.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: oštećeni grb obitelji Orlando

59.

NARUČITELJ/DONATOR: Simone Orlando

MJESTO: katedrala svetog Vida, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: nepoznati slikar

VRSTA PREDMETA: sveti Franjo Ksaverski

DATACIJA: prva četvrtina 18. stoljeća

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: -

60.

NARUČITELJ/DONATOR: Matia Sersen

MJESTO: Zborna crkva, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: Giovanni Battista Fayenz

VRSTA PREDMETA: Ekstaza svetog Augustina

DATACIJA: 1716.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: MATIA SERSEN /F.F./1716

61.

NARUČITELJ/DONATOR: Obitelj Orlando

MJESTO: Zborna crkva, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: Cristoforo Tasca

VRSTA PREDMETA: sveti Franjo Ksaverski i sveta Barbara

DATACIJA: 1725.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: -

62.

NARUČITELJ/DONATOR: Nepoznata riječka patricijska obitelj (?)

MJESTO: katedrala svetog Vida, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: Cristoforo Tasca

VRSTA PREDMETA: Posljednja večera

DATACIJA: prva četvrtina 18. stoljeća

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: oštećeni grb na dnu slike

63.

NARUČITELJ/DONATOR: Riječke benediktinke (?)

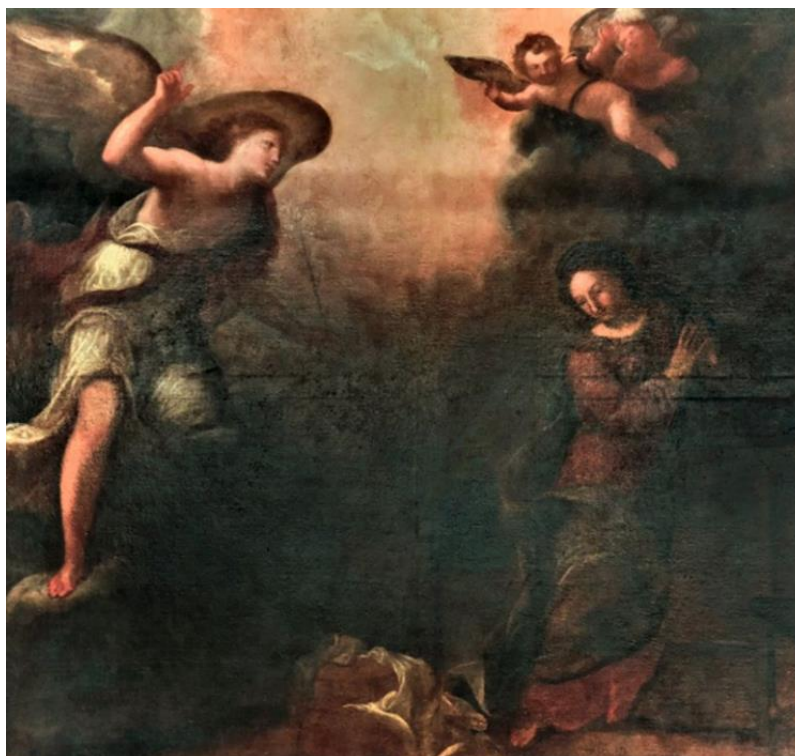
MJESTO: samostan San Daniele, Abano Terme, izvorno u riječkom benediktinskom samostanu

AUTOR/RADIONICA: Cristoforo Tasca

VRSTA PREDMETA: Navještenje

DATACIJA: prva četvrtina 18. stoljeća

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: -

64.

NARUČITELJ/DONATOR: Isusovci

MJESTO: katedrala svetog Vida, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: Valentin Metzinger

VRSTA PREDMETA: slika Sveti Josip s malim Isusom na oltaru svetog Josipa

DATACIJA: oko 1734.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: -

65.

NARUČITELJ/DONATOR: Bratovština Gospe Žalosne

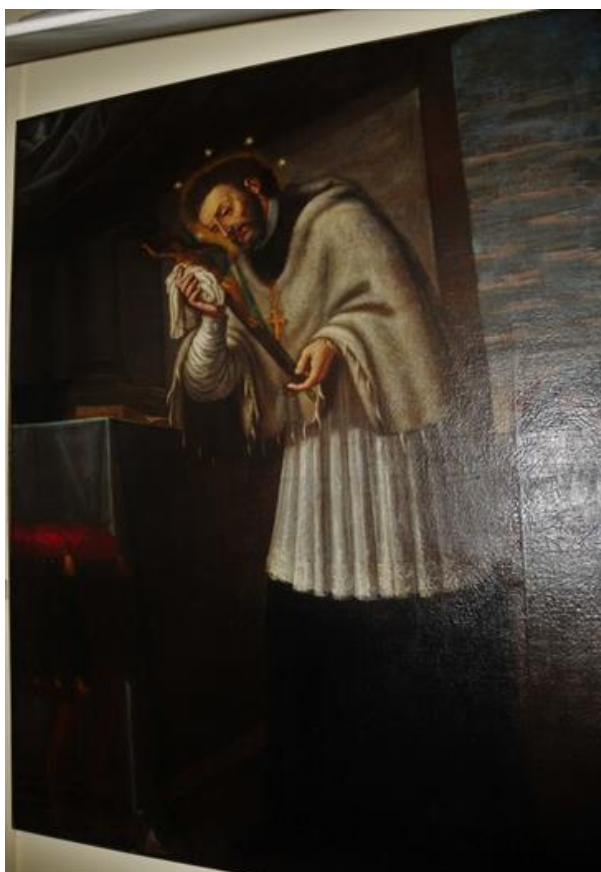
MJESTO: katedrala svetog Vida, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: nepoznati slikar

VRSTA PREDMETA: sveti Ivan Nepomuk

DATACIJA: oko 1738.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: -

66.

NARUČITELJ/DONATOR: Giuseppe de Marotti

MJESTO: katedrala svetog Vida, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: nepoznati slikar

VRSTA PREDMETA: Gospa Žalosna

DATACIJA: prva četvrtina 18. stoljeća

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: -

67.

NARUČITELJ/DONATOR: Giovanni Buratelli

MJESTO: Zborna crkva, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: Valentin Metzinger

VRSTA PREDMETA: slika svetog Antuna Opata na oltaru svetog Antuna Opata

DATACIJA: 1752.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: -

68.

NARUČITELJ/DONATOR: Gradsko vijeće, riječki građani, Zborni kaptol

MJESTO: Zborna crkva, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: Valentin Metzinger

VRSTA PREDMETA: Bogorodica s Djetetom te svetim Filipom Nerijem i svetim Emigdijem

DATACIJA: 1753.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: -

69.

NARUČITELJ/DONATOR: Arhiđakon Pietro Svilocosi

MJESTO: sveti Sebastijan, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: Johan Michael Lichtenreiter (?)

VRSTA PREDMETA: sveta Margareta Kortonska

DATACIJA: 1776. – 1780.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: oštećeni natpis koji spominje arhiđakona Pietra Francesca Svilocosija de Jurcovicha

70.

NARUČITELJ/DONATOR: Bratovština Margarete Kortonske (?)

MJESTO: Zborna crkva, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: Johan Michael Lichtenreiter

VRSTA PREDMETA: sveta Margareta Kortonska

DATACIJA: 1770-ih

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: -

71.

NARUČITELJ/DONATOR: kanonik Giorgio Mažić (?)

MJESTO: samostan San Daniele, Abano Terme, izvorno u riječkom benediktinskom samostanu

AUTOR/RADIONICA: nepoznati slikar

VRSTA PREDMETA: Posljednja večera

DATACIJA: kraj 17. ili početak 18. stoljeća

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: grb bakarske obitelji Mažić

72.

NARUČITELJ/DONATOR: obitelj Benzoni

MJESTO: samostan San Daniele, Abano Terme, izvorno u riječkom benediktinskom samostanu

AUTOR/RADIONICA: nepoznati slikar

VRSTA PREDMETA: papa Grgur Veliki

DATACIJA: 18. stoljeće

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: grb riječke patricijske obitelji Benzoni

73.

NARUČITELJ/DONATOR: Eleonora della Torre (?)

MJESTO: samostan San Daniele, Abano Terme, izvorno u riječkom benediktinskom samostanu

AUTOR/RADIONICA: nepoznati slikar

VRSTA PREDMETA: sveta Gertruda

DATACIJA: kraj 17. stoljeće

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: grb obitelji della Torre

74.

NARUČITELJ/DONATOR: riječke benediktinke (?)

MJESTO: samostan San Daniele, Abano Terme, izvorno u riječkom benediktinskom samostanu

AUTOR/RADIONICA: nepoznati slikar

VRSTA PREDMETA: carica Marija Terezija

DATACIJA: 1777.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: MARIA THERESIA AUG. ROM. IMPERATRIX
VIDUA HUNGARIAE & BOHEMIAE REGINA. MUNIFICA MONASTERIJ
RESTAURATRIX AC SCHOLARUM EXTERN.. FUNDATRIX 1777

75.

NARUČITELJ/DONATOR: riječke benediktinke (?)

MJESTO: samostan San Daniele, Abano Terme, izvorno u riječkom benediktinskom samostanu

AUTOR/RADIONICA: nepoznati slikar

VRSTA PREDMETA: riječki guverner Joseph Majlath

DATACIJA: 1777.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: JOSEPH MAIJLATH GUPER SCHOLARUM AC PATRONUS PRO DENTISIMIUS 1777.

76.

NARUČITELJ/DONATOR: riječke benediktinke (?)

MJESTO: samostan San Daniele, Abano Terme, izvorno u riječkom benediktinskom samostanu

AUTOR/RADIONICA: nepoznati slikar

VRSTA PREDMETA: bosansko-đakovački i srijemski biskup Matija II. Franjo Krtica

DATACIJA: 1780-ih

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: oštećeni natpis

77.

NARUČITELJ/DONATOR: Bratovština Andrije Avellina (?)

MJESTO: Zborna crkva, Rijeka

AUTOR/RADIONICA:

VRSTA PREDMETA: slika Vizija svetog Andrije Avellina

DATACIJA: 1771.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: -

78.

NARUČITELJ/DONATOR: obitelj Benzoni

MJESTO: katedrala svetog Vida, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: nepoznati slikar

VRSTA PREDMETA: slika svetog Ivana Nepomuka na oltaru svetog Ivana Nepomuka

DATACIJA: 1770-ih

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: -

79.

NARUČITELJ/DONATOR: Augustinci

MJESTO: crkva svetog Jeronima, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: Facundo Fister

VRSTA PREDMETA: slika Gospa od Dobrog Savjeta na istoimenom mramornom oltaru

DATACIJA: 1774.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: -

80.

NARUČITELJ/DONATOR: Augustinci

MJESTO: dominikanski samostan svetog Jeronima, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: Giuseppe Candido

VRSTA PREDMETA: slika Presveto Trojstvo

DATACIJA: 1784.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: -

81.

NARUČITELJ/DONATOR: Augustinci (?)

MJESTO: Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka

AUTOR/RADIONICA: nepoznati slikar

VRSTA PREDMETA: Posljednja večera

DATACIJA: Kraj 17. ili početak 18. stoljeća

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: DomVM a ConVentV aVgVstInIano hVIC hospitaLi

82.

NARUČITELJ/DONATOR: Augustinci

MJESTO: dominikanski samostan svetog Jeronima, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: Giuseppe Candido

VRSTA PREDMETA: slika sveti Kuzma i Damjan

DATACIJA: 1794.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA: -

83.

NARUČITELJ/DONATOR: Melchiore Bandini

MJESTO: Zborna crkva, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: nepoznati slikar

VRSTA PREDMETA: Madonna d'Ancona

DATACIJA: oko 1797.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA:

84.

NARUČITELJ/DONATOR: Isusovci

MJESTO: katedrala svetog Vida, Rijeka

AUTOR/RADIONICA: Giacomo Briano, Francesco Olivieri, Carlo Martinuzzi

VRSTA PREDMETA: nekadašnja isusovačka crkva svetog Vida

DATACIJA: 1638. – 1659., 1723. – 1725.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA:

85.

NARUČITELJ/DONATOR: Gradsko vijeće iz legata Francesca Chnesicha

MJESTO: Rijeka

AUTOR/RADIONICA: zidar Luca Dorich

VRSTA PREDMETA: nekadašnji ženski benediktinski samostan u Rijeci

DATACIJA: 1648. – 1659.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA:

86.

NARUČITELJ/DONATOR: Gradsko vijeće i kapetan

MJESTO: Rijeka

AUTOR/RADIONICA: Antonio Michelazzi

VRSTA PREDMETA: Gradski toranj, Rijeka

DATACIJA: 1753. – 1755.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA:

87.

NARUČITELJ/DONATOR: Gradsko vijeće i kapetan

MJESTO: Fiumara (Rječina), Rijeka

AUTOR/RADIONICA: Francesco Saverio de Bonomo

VRSTA PREDMETA: novi kameni most preko Fiumare

DATACIJA: 1757.

NATPIS/HERALDIČKA OZNAKA:

7.3. KATALOG DOKUMENTIRANIH UMJETNIKA I MAJSTORA

UMJETNIK / MAJSTOR	PROFESIJA	ARHIVSKI SPOMEN
Giovanni Bescheren	kamenoklesar	druga polovica 18. stoljeća
Pietro Burignana	kamenoklesar	sredina 18. stoljeća
Simone Craiz	zlatar	druga polovica 18. stoljeća
Francesco Deseppi	zlatar	druga polovica 18. stoljeća
Mattia Fisinger	kamenoklesar	sredina 18. stoljeća
Gregorio Giassopich	kamenoklesar	sredina 18. stoljeća
Giuseppe Hlapce	kamenoklesar	druga polovica 18. stoljeća
Gregorio Iesseche	kamenoklesar	prva polovica 18. stoljeća
Giorgio Iessich	kamenoklesar	sredina 18. stoljeća
Giovanni Loich	zlatar	druga polovica 18. stoljeća
Antonio Lenassi	zlatar	sredina 18. stoljeća
Mattia Presseren	kamenoklesar	prva polovica 18. stoljeća
Giovanni Poch	graditelj satova	druga polovica 18. stoljeća
Giovanni Presseren	kamenoklesar	druga polovica 18. stoljeća
Carlo Stechigna	zlatar	sredina 18. stoljeća
Francesco Stefanni	zlatar	druga polovica 18. stoljeća
Michele Salizar	kamenoklesar	druga polovica 18. stoljeća
Andrea Serena	zlatar	druga polovica 18. stoljeća
Lorenzo Zuzulich	zlatar	sredina 18. stoljeća
Biagio Prescheren	kamenoklesar	sredina 18. stoljeća
Domenico Tosso iz Trevisa	kamenoklesar	Umro u Rijeci 29.6.1776.
Andrea Botgali iz Milana	kamenoklesar	druga polovica 18. stoljeća
Pietro Verdell iz Cremona	slikar	Umro u Rijeci 10.11.1707.
Marino Moretti iz Trevisa	slikar	Umro u Rijeci 24.7.1789.
Giuseppe Bonetti iz Venecije	slikar	Umro u Rijeci 12.12.1775.
Giovanni Costa iz Venecije	kamenoklesar	Umro u Rijeci 1.4.1784.

Giorgio Spanger iz Kranjske	slikar	Umro u Rijeci 2.2.1793.
Giovanni Creniger	zlatar	prva polovica 18. stoljeća
Antonio Filinic	zlatar	druga polovica 18. stoljeća
Gaspare Brelich	zlatar	druga polovica 18. stoljeća
Giovanni Tofoletti iz Udina	slikar	Umro u Rijeci 14.6.1805.
Domenico Menini	slikar	Kraj 18. stoljeća

8. POPIS ILUSTRACIJA

1. UVOD

1.4. Povijesni kontekst i crkvene prilike

Slika 1. Ivan Klobučarić, *Rijeka* 1579. (preuzeto iz Medved M. (2020c))

Slika 2. Joan Blaeu, *Unutrašnja Austrija*, 1657. (preuzeto iz wikimedia commons)

Slika 3. Johann Weichard von Valvasor, *Statt S. Veithampflaum vulgo Fiume oder Reka*, 1689.

Slika 4. Valentin Metzinger, *Bogorodica s Djetetom svetim Filipom Nerijem i svetim Emigdijem*, 1753. (?), Zborna crkva, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 5. Anton Gnamb, *Plan Rijeke nakon zatrpavanja Foše*, 1785. (preuzeto iz Dubrović E. (2005))

Slika 6. *Ugarsko primorje 1787*. (preuzeto iz wikimedia commons)

Slika 7. *Pulska biskupija* (preuzeto iz Kudiš-Burić N. i Labus N. (2003))

Slika 8. *Rijeka u sastavu Senjsko-modruške biskupije 1787*. (preuzeto iz Peloza (1975))

Slika 9. *Medalja izrađena povodom 500. obljetnice Čudotvornog raspela 1796.*, avers, PPMHP 103289, Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka

Slika 10. *Medalja izrađena povodom 500. obljetnice Čudotvornog raspela 1796.*, revers, PPMHP 103289, Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka

2. NARUČITELJI I DONATORI UMJETNINA U RIJECI TIJEKOM 17. I 18. STOLJEĆA

2.1. POJEDINAČNI DONATORI I NARUČITELJI

2.1.1. Obitelj Argento i Lazzarini

Slika 11. *Kameni grb obitelji Argento*, PPMHP 104522, Lapidarij Pomorskog i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja Rijeka

Slika 12. *Kamena ploča iz 1683. na kojoj se spominje kapetan Pietro dell'Argento*, PPMHP 104661, Lapidarij Pomorskog i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja Rijeka

Slika 13. *Prijepis natpisa iz 1781. s kamene ploče koja se nalazila na kuli Lešnjak*, Državni arhiv u Rijeci, foto: M. Pintarić

Slika 14. *Grb obitelji Argento*, Knjiga bratovštine Muke i smrti Isusa Krista, Arhiv katedrale svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 15. *Grb obitelji Lazzarini*, Knjiga bratovštine Muke i smrti Isusa Krista, Arhiv katedrale svetog Vida, Rijeka foto: M. Pintarić

Slika 16. *Ženidba Pietra Argenta i Susanne della Rovere*, Hrvatski Državni arhiv, Zagreb, mikrofilm

Slika 17. *Ženidba Vicenza Lazzarinija i Beatrice Argento*, Hrvatski Državni arhiv, Zagreb, mikrofilm

Slika 18. Leonardo Pacassi, *Nekadašnji oltar Uznesenja Blažene Djevice Marije*, Katedrala svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

2.1.2. Obitelj Androcha

Slika 19. *Grb Lorenza Androche 1627.*, PPMHP 104657, Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka

Slika 20. *Grb Giovannija Michelea Androche*, Knjiga bratovštine Muke i smrti Isusa Krista, Arhiv katedrale svetog Vida, foto: M. Pintarić

Slika 21. *Povelja cara Leopolda o dodjeli plemstva riječkom senatoru Ivanu Androchi, 1687.* (preuzeto iz Kudiš N. i Tulić D. (2014)

Slika 22. Cristoforo Tasca, *Grb Francesca Ignatza Androche*, franjevački crkva, Trsat, foto: D. Tulić

Slika 23. Cristoforo Tasca, *Naknadno preslikani portret Francesca Ignatza Androche*, franjevačka crkva, Trsat, foto: D. Tulić

Slika 24. *Nekadašnja vila obitelji Androcha na prostoru Zagrad*, PPMHP 103268, Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka

Slika 25. Cristoforo Tasca, *Navještenje s prijenosom Nazaretske kućice na Trsat*, foto: D. Tulić

Slika 26. Cristoforo Tasca, *Klanjanje Bezgrešno Začetoj*, franjevačka crkva na Trsatu, foto: Hrvatski restauratorski zavod (HRZ)

2.1.3. Obitelj Orlando

Slika 27. *Grb obitelji Orlando iz 19. stoljeća*, Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana

Slika 28. *Grb obitelji Orlando*, Österreichisches Staatsarchiv, Beč

Slika 29. *Oslíkana kartuša na glavnom oltaru s grbom Orlandovih*, foto: D. Tulić

Slika 30. *Komemorativna ploča obitelji Orlando u svetištu Zborne crkve*, foto: D. Tulić

Slika 31. *Rodoslovno stablo obitelji Orlando* (izradio: M. Pintarić)

Slika 32. *Potpis Antonia d'Orlanda kao predstavnika Bečke Istočne Kompanije*, Arhiv franjevačkog samostana na Trsatu, foto: M. Pintarić

Slika 33. Luka Mislej, Jacopo Coniteri, *Glavni oltar*, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 34. Nepoznati autor, *Bogorodica sa svecima*, galerija Katedrale svetog Vida u Rijeci, foto: D. Tulić

Slika 35. Nepoznati autor, *sveti Franjo Ksaverski*, 17. stoljeće, privatna zbirka, Putignano, bakropis

Slika 36. Nepoznati autor, *sveti Franjo Ksaverski*, Katedrala svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

2.1.4. Gaspare Christo

Slika 37. *Misni legat Gaspara Christa*, Državni arhiv u Rijeci, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 38. Pasquale Lazzarini, Paolo Zuliani, *Oltar Presvetog Sakramenta*, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

2.1.5. Pietro Felice Tremanini

Slika 39. *Smrt Pietra Felicea Tremaninija 1740.*, Hrvatski državni arhiv, mikrofilm

Slika 40. *Nadgrobna ploča Pietra Felicea Tremaninija*, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 41. Pietro Fadiga, *Oltar svetog Antuna Padovanskog*, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 42., Francesco Schenfeld, *komplet piramidalnih relikvijara*, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Jerman

Slika 43. Pietro Fadiga, *Grb obitelji Tremanini*, oltar svetog Antuna Padovanskog, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

2.1.6. Giuseppe Minolli

Slika 44. *Ženidba Giuseppea Minollija i Ursule Cherne*, Hrvatski državni arhiv, mikrofilm

Slika 45. *Giuseppe Minolli prefekt bratovštine Gospe Žalosne 1720.*, Arhiv Katedrale svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 46. *Pečat i potpis Giuseppea Minollija*, Hrvatski državni arhiv, foto: M. Pintarić

Slika 47. *Nadgrobna ploča Giuseppea Minollija u svetištu crkve svetog Jeronima*, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 48. *Zapis o smrti Giuseppea Minollija 4. srpnja 1768.*, Arhiv Zborne crkve, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 49. Antonio Michelazzi, *Glavni oltar*, crkva svetog Jeronima, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 50. Antonio Michelazzi, *Grb Giuseppea Minollija*, crkva svetog Jeronima, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 51. *Komemorativna ploča Giuseppea Minollija*, crkva svetog Jeronima, Rijeka, foto: M. Pintarić

2.1.7. Martino Sumrecker

Slika 52. *Zapis o smrti Martina Sumreckera*, Hrvatski državni arhiv, mikrofilm

Slika 53. Antonio Michelazzi, *Sveti Martin*, oltar svetog Franje Paulskog, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

2.1.8. Cristoforo Brancovich

Slika 54. *Zapis o krštenju Cristofora Brancovicha*, Hrvatski državni arhiv, mikrofilm

Slika 55. *Zapis o ženidbi Cristofora Brancovicha i Marie Cohar*, Hrvatski državni arhiv, mikrofilm

Slika 56. *Zapis o smrti Cristofora Brancovicha 19.10.1778.*, Arhiv Zborne crkve u Rijeci, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 57. Nepoznata zlatarska radionica, *Viseći svijećnjak*, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Jerman

2.1.9. Ludovico Henry

Slika 58. *Isprava Marije Terezije o povlastici poštanske službe u Rijeci Ludovicu Henryju*, Državni arhiv u Rijeci

Slika 59. *Isprava cara Josipa II. o povlastici poštanske službe u Rijeci Giuseppeu Henryju*, Državni arhiv u Rijeci

Slika 60. *Poštanski ured na planu Rijeke Antuna Gnamba iz 1785.*

Slika 61. Nepoznata njemačka ili bečka radionica, *Pokaznica*, crkva svetog Jeronima, Rijeka, foto: M. Jerman

Slika 62. Nepoznata njemačka ili bečka radionica, *Pokaznica*, detalj, crkva svetog Jeronima, Rijeka, foto: M. Jerman

2.1.10. Antonio Kermes

Slika 63. *Zapis o smrti Antonija Kermesa*, Arhiv Zborne crkve, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 64. *Nadgrobna ploča Antonia Kermesa*, nekadašnji augustinski samostan svetog Jeronima u Rijeci, foto: M. Pintarić

Slika 65. Sebastiano Petruzzi, *Oltar svetog Nikole Tolentinskog*, crkva svetog Jeronima, Rijeka, foto: D. Tulić

2.2. SVEĆENSTVO

2.2.1. Girolamo de Stembergar

Slika 66. *Rodoslovno stablo obitelji Stembergar*, PPMHP 105355, Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka

Slika 67. *Osnivanje Monte di Pietà 1657.*, PPMHP 105359, Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka

Slika 68. Giovanni Francesco Gladich, *Portret župnika Girolama de Stembergara*, detalj, oltar svetog Petra, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 69. Pasquale Lazzarini, *Oltar svetog Petra*, Zborna crkva, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 70. *Grb obitelji Stembergar*, Arhiv katedrale svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 71. *Nadgrobna ploča obitelji Stembergar iz 1725.*, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

2.2.2. Giorgio Francesco Saverio de Marotti

Slika 72. *Zapis o krštenju biskupa Giorgia Marottija*, Hrvatski državni arhiv, mikrofilm

Slika 73. *Zapis o smrti biskupa Giorgia Marottija*, Hrvatski državni arhiv, mikrofilm

Slika 74. Antonio Michelazzi, *Grb biskupa Giorgia Marottija*, oltar svetog Franje Ksaverskog, Katedrala svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 75. Antonio Michelazzi, *Grb Nicole Marottija*, oltar svetog Franje Ksaverskog, Katedrala svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 76. *Grb Nicole Marottija*, Österreichisches Staatsarchiv, Beč

Slika 77. Antonio Michelazzi, *Kapela i oltar svetog Franje Ksaverskog*, Katedrala svetog Vida, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 78. *Ex libris biskupa Giorgia Marottija*, Sveučilišna knjižnica u Rijeci

2.2.3. Giovanni Buratelli

Slika 79. Antonio Michelazzi, *Oltar svetog Antuna Opata s palom Valentina Metzingerera*, Zborna crkva, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 80. Antonio Michelazzi, *Grb Giovannija Buratellija na oltaru svetog Antuna Opata*, Zborna crkva, Rijeka foto: M. Pintarić

Slika 81. Nepoznata venecijanska radionica, *Srebrni viseći svijećnjak s natpisom Giovannija Buratellija*, 1768., Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Jerman

2.2.4. Pietro Francesco Svilocosi de Jurcovich

Slika 82. Pietro Fadiga, *Oltar svetog Vinka Fererskog*, Zborna crkva, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 83. Nepoznati autor, *Oltar svete Margarete Kortonske*, crkva svetog Sebastijana, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 84. Johann Michael Lichtenreiter (?), *Sveta Margareta Kortonska*, crkva svetog Sebastijana, Rijeka, foto: M. Pintarić

2.3. REDOVNIČKE ZAJEDNICE

2.3.1. Augustinci

Slika 85. Johann Matthias Steidlin, *Samostan i crkva svetog Jeronima u prvoj polovici 18. stoljeća* (preuzeto iz Medved M. (2020c))

Slika 86. Antonio Michelazzi, *Crkva svetog Jeronima*, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 87. Hauptmann von Penko, *Prikaz augustinskog kompleksa 1766.* (preuzeto iz Medved M. (2020c))

Slika 88. *Trg ispred nekadašnjeg augustinskog kompleksa*, 20. stoljeće (preuzeto s interneta; wikimedia.comons)

Slika 89. Nepoznata radionica, *Kalež*, 1767., crkva svetog Jeronima, Rijeka, foto: M. Jerman

Slika 90. Nepoznata radionica, *Kalež*, 1767., crkva svetog Jeronima, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 91. Facundo Fister, *Gospa od Dobrog Savjeta*, 1774., crkva svetog Jeronima, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 92. *Grafički list s prikazom Gospe od Dobrog Savjeta*, Nadbiskupijski arhiv u Rijeci (preuzeto iz Medved M. (2020c))

Slika 93. Sebastiano Petruzzi, *Oltar svetog Nikole Tolentinskog*, crkva svetog Jeronima, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 94. Nepoznati autor, *Posljednja večera*, kraj 17. stoljeća, PPMHP 119840, Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka

2.3.2. Kapucini

Slika 95. *Unutrašnjost nekadašnje kapucinske crkve svetog Augustina* (preuzeto iz Alviž J. (2015))

Slika 96. *Nekadašnji kapucinski kompleks* (preuzeto iz Alviž J. (2015))

Slika 97. *Ulaz u nekadašnju kapucinsku crkvu svetog Augustina* (preuzeto iz Medved M. (2020b))

Slika 98. *Tlocrt kapucinske crkve i samostana u Varaždinu kojeg je trebalo slijediti prilikom gradnje novog kompleksa u Rijeci*, Državni arhiv u Rijeci, foto: M. Pintarić

Slika 99. Giacomo Colombo, *Sveti Fidelije iz Sigmaringena*, oko 1690., sveti Petar Apostol, Eboli, (preuzeto: Catalogo generali dei Beni Culturali)

Slika 100. Pietro Magatti, Giacomo Bianchi, *Sveti Fidelije iz Sigmaringena*, Firenca, privatna zbirka (preuzeto: Catalogo generali dei Beni Culturali)

Slika 101. Nepoznati autor, *Sveti Fidelije iz Sigmaringena*, prva polovica 18. stoljeće, privatna zbirka (preuzeto: Catalogo generali dei Beni Culturali)

Slika 102. Nepoznati autor, *Sveti Fidelije iz Sigmaringena*, sredina 18. stoljeća, crkva svete Katarine, Drenova (Rijeka), foto: M. Pintarić

Slika 103. Nepoznati autor prema Serafinu Schönu, *Večera svete obitelji*, 1650., kapucinski samostan, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 104. Nepoznati autor, *Bogorodica s usnulim Djetetom Isusom na križu*, 1667., kapucinski samostan, Rijeka (preuzeto iz Alviž J. (2015))

Slika 105. Nepoznati autor, *Navještenje*, sredina 18. stoljeća, kapucinska crkva Gospe Lurdske, Rijeka (preuzeto iz Alviž J. (2015))

Slika 106. Nepoznati autor (Valentin Metzinger ?), *Večera u Emausu*, novinska reprodukcija iz 1920-ih, Spomenica Zborne crkve, Arhiv Zborne crkve u Rijeci, foto: M. Pintarić

2.3.3. Isusovci

Slika 107. Johann Weichard von Valvasor, *Statt S. Veith am pflaum vulgo Fiume oder Reka*, 1689., Die Ehre dess Hertzog thums Crain, detalj, brojem 2 je označeni isusovački kolegij

Slika 108. Valetin Metzinger, *Bogorodica sa svetim Emigdijem i Filipom Nerijem*, oko 1753., detalj, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 109. *Tlocrt crkve svetog Vida*, Hrvatski državni arhiv, Zagreb, foto: M. Pintarić

Slika 110. *Tlocrt zgrade kolegija*, Hrvatski državni arhiv, Zagreb, foto: M. Pintarić

Slika 111. *Crkva svetog Vida*, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 112. *Crkva svetog Vida*, unutrašnjost, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 113. Pasquale Lazzarini, *Glavni oltar*, 1711.-1717., Katedrala svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 114. Pasquale Lazzarini, *Oltar svetog Ignacija Loyolskog*, 1725., Katedrala svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 115. Pasquale Lazzarini, *Oltar svetog Alojzija Gonzage i Stanislava Kostke*, 1728., Katedrala svetog Vida, Rijeka (preuzeto iz Matejčić R. (1994.))

Slika 116. Antonio Michelazzi, *Propovjedaonica*, 1731., Katedrala svetog Vida, Rijeka (preuzeto iz Matejčić R. (1994))

Slika 117. Antonio Michelazzi, *Oltar svetog Josipa*, 1734., Katedrala svetog Vida, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 118. Nepoznati autor, *Bezgrešno Začeta*, druga polovica 17. stoljeća, izvorno u nekadašnjoj zgradi seminara, galerija Katedrale svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 119. Nepoznati autor, *Grb obitelji Thonhausen*, 17. stoljeće, izvorno u refektoriju nekadašnjeg kolegija, galerija Katedrale svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 120. Nepoznati autor, *Ursula Thonhausen*, sredina 17. stoljeća, izvorno u refektoriju nekadašnjeg seminara, galerija Katedrale svetog Vida, Rijeka (preuzeto Matejčić R. (1994))

Slika 121. Nepoznati autor, *Sveti Vid*, 18. stoljeće, izvorna na drugom katu nekadašnjeg kolegija u jednoj od ćelija, galerija Katedrale svetog Vida, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 122. Nepoznati autor, *Sveti Ignacije Loyolski*, 18. stoljeće, izvorno u nekadašnjem kolegiju ili seminaru, galerija Katedrale svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 123. Johann Gerog Wolffinger, *Kalež*, 1717., Katedrala svetog Vida, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 124. Johann Gerog Wolffinger, *Kalež*, 1717., Katedrala svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 125. Antonio Deseppi, *Nekadašnja zgrada isusovačkog kolegija*, 1858., Državni arhiv u Rijeci, foto: M. Pintarić

Slika 126. Antonio Deseppi, *Nekadašnja zgrada isusovačkog seminara*, 1866., Državni arhiv u Rijeci, foto: M. Pintarić

Slika 127. *Svetište Katedrale svetog Vida*, prije 1925., Arhiv Zborne crkve u Rijeci, Spomenica Zborne crkve, foto: M. Pintarić

Slika 128. *Svetište Katedrale svetog Vida s novom ogradom*, 1949., Konzervatorski odjel u Rijeci

Slika 129. Alberto Calligaris, *Crtež željezne kovane ograde*, 1926., Državni arhiv u Rijeci, foto: M. Pintarić

Slika 130. Alberto Calligaris, *Željezna kovana ograda*, 1926., galerija crkve svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 131. *Zgrada nekadašnjeg kolegija*, oko 1930. (preuzeto iz Vanino M. (1987.))

Slika 132. *Zgrada nekadašnjeg seminara*, oko 1930. (preuzeto iz Matejčić R. (1994.))

Slika 133. *Derutna zgrada nekadašnjeg kolegija*, oko 1933. (preuzeto s interneta:wikimedia commons)

Slika 134. *Rušenja nekadašnje zgrade seminara i kolegija*, 1933. (preuzeto s interneta: wikimedia commons)

Slika 135. *Nekadašnji portal na zgradi kolegija*, sredina 17. stoljeća, rektorov stan, Rijeka, foto: M. Pintarić

2.3.4. Benediktinke

Slika 136. Nepoznati autor, *Eleonora della Torre*, početak 18. stoljeća, samostan svetog Ciprijana, Trst (preuzeto iz Ruaro-Loseri L. (1978))

Slika 137. Matthias Weiss, *Pogled na Rijeku i samostanski kompleks benediktinki*, oko 1726. (preuzeto s interneta: wikimedia commons)

Slika 138. *Kor franjevačke crkve na Trsatu*, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 139. *Kor nekadašnje benediktinske crkve svetog Ciprijana u Trstu* (preuzeto iz Ruaro-Loseri L. (1978)

Slika 140. Nepoznati autor, *Crkva i samostan svetog Roka*, prva polovica 19. stoljeća, Državni arhiv u Rijeci, foto: M. Pintarić

Slika 141. Nepoznati autor, *Tlocrt crkve i samostana svetog Roka*, prva polovica 19. stoljeća, Državni arhiv u Rijeci, foto: M. Pintarić

Slika 142. Riccardo Gigante, *Krušna peč u samostanu benediktinki*, 1914., PPMHP 123063, Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka

Slika 143. Riccardo Gigante, *Lođa u samostanu benediktinki*, 1914., PPMHP 123076, Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka

Slika 144. *Crkva svetog Roka*, oko 1910., Arhiv Zborne crkve, Spomenica Zborne crkve, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 145. *Pogled na samostanski kompleks*, kraj 19. stoljeća, (preuzeto s interneta: wikimedia commons)

Slika 146. *Ostaci ruševina crkve svetog Roka*, Arhiv Zborne crkve, Spomenica Zborne crkve, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 147. Nepoznati autor, *Drveni kipovi anđela*, sredina 18. stoljeća, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 148. *Božji grob*, 1936., Arhiv Zborne crkve, Spomenica Zborne crkve, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 149. Nepoznati autor, *Uskrsli Krist*, 18. stoljeće, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 150. Benediktinska vezilačka radionica, *Antependij*, 19. stoljeće, Zborna crkva, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 151. Nepoznati autor, *Sveti Antun Padovanski*, 18. stoljeće, Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 152. *Kovana željezna rešetka parlatorija*, druga polovica 17. stoljeća, PPMHP 108423, Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka

Slika 153. *Škropionica*, 19. stoljeće, PPMHP 101574, Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka

Slika 154. *Kalup za hostije*, 1750., PPMHP 101573, Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka

Slika 155. *Brava*, oko 1770., PPMHP 101263, Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka

Slika 156. Radionica iz Austrije, *Brava*, 1770., privatna zbirka, Austrija

Slika 157. *Klecalo*, PPMHP 104362, Pomorski i povijesni muzej hrvatskog Primorja Rijeka

Slika 158. Nepoznati autor, *Posljednja večera*, kraj 17. ili početak 18. stoljeća, izvorno u riječkom benediktinskom samostanu, samostan San Daniele, Abano Terme, foto: M. Pintarić

Slika 159. Nepoznati autor, *Posljednja večera*, kraj 17. ili početak 18. stoljeća, detalj grba obitelji Mažić izvorno u riječkom benediktinskom samostanu, samostan San Daniele, Abano Terme, foto: M. Pintarić

Slika 160. *Grb obitelji Mažić*, kraj 19. stoljeća, PPMHP 100976, Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka

Slika 161. Nepoznati autor, *Papa Grgur Veliki*, 18. stoljeće, izvorno u riječkom benediktinskom samostanu, samostan San Daniele, Abano Terme, foto: M. Pintarić

Slika 162. Nepoznati autor, *Papa Grgur Veliki*, 18. stoljeće, detalj grba obitelji Benzoni, izvorno u riječkom benediktinskom samostanu, samostan San Daniele, Abano Terme, foto: M. Pintarić

Slika 163. Sebastiano Petruzzi, *Grb obitelji Benzoni*, oltar svetog Ivana Nepomuka, Katedrala svetog Vida, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 164. Nepoznati autor, *Sveta Gertruda*, 1662., Salzburg, (preuzeto s interneta: wikimedia commons)

Slika 165. Nepoznati autor, *Sveta Gertruda*, kraj 17. stoljeće, izvorno u riječkom benediktinskom samostanu, samostan San Daniele, Abano Terme, foto: M. Pintarić

Slika 166., Jakob Matthias Schmutzer, *Carica Marija Terezija*, 1770., Royal Collection Trust, London

Slika 167. Radionica Josepha Ducreuxa, *Carica Marija Terezija*, oko 1775., Nagel Auktionen, Stuttgart

Slika 168. Nepoznati autor, *Carica Marija Terezija*, 1778., izvorno u riječkom benediktinskom samostanu, samostan San Daniele, Abano Terme, foto: M. Pintarić

Slika 169. Johann Ernst Mansfeld, *Giuseppe Majlath*, oko 1776., PPMHP 123648, Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka

Slika 170. Nepoznati autor, *Giuseppe Majlath*, 1778., izvorno u riječkom benediktinskom samostanu, samostan San Daniele, Abano Terme, foto: M. Pintarić

Slika 171. Nepoznati autor, *Bosansko-đakovački i srijemski biskup Matija II. Franjo Krtica*, 1778., zgrada Nadbiskupije, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 172. Nepoznati autor, *Bosansko-đakovački i srijemski biskup Matija II. Franjo Krtica*, oko 1780., izvorno u riječkom benediktinskom samostanu, samostan San Daniele, Abano Terme, foto: M. Pintarić

Slika 173. Josef Plank, *Sveti Roko dijeli pomast*, 1878., izvorno u riječkom benediktinskom samostanu, samostan San Daniele, Abano Terme, foto: M. Pintarić

2.4. BRATOVŠTINE

2.4.1. Bratovštine Gospe Žalosne ili Bogorodice od Sedam Žalosti

Slika 174. *Potvrda i statut Gospe Žalosne dodijeljen Matiji Superini iz Rijeke 16. veljače 1759.*, PPMHP 103104, Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka

Slika 175. Nepoznati autor, *Prva stranica knjige Bratovštine Gospe Žalosne*, 1778., Arhiv Katedrale svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 176. *Druga stranica knjige Bratovštine Gospe Žalosne*, 1778., Arhiv Katedrale svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 177. Radionica augsburškog zlatara Johanna Davida Salera, *Kip Bogorodice od Sedam Žalosti*, 1731., galerija Katedrale svetog Vida, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 178. Radionica augsburškog zlatara Johanna Davida Salera, *Kip Bogorodice od Sedam Žalosti*, detalj s natpisom na kartuši, 1731., galerija Katedrale svetog Vida, Rijeka, foto: M. Jerman

Slika 179. Nepoznati autor, *Piramidalni relikvijar*, 1730-ih, Katedrala svetog Vida, Rijeka, foto: M. Jerman

Slika 180. Nepoznati autor, *Dijelovi piramidalnih relikvijara*, 1730-ih, Katedrala svetog Vida, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 181. Nepoznati autor, *Žalosna Marija*, oko 1747., galerija Katedrale svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 182. Nepoznati autor, *Sveti Ivan Nepomuk*, 1738., galerija Katedrale svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 183. Nepoznati autor, *Raspeće sa svetom Marijom Magdalenom*, 1705., galerija Katedrale svetog Vida, Rijeka (preuzeto iz Matejčić R. (1994))

Slika 184. Johann Michael Kauperz, *Gospa Žalosna*, grafički list prema slici Tomaža Kundišta u crkvi svetog Florijana u Ljubljani (preuzeto iz Lavrič A. (2016))

Slika 185. Nepoznati autor, *Gospa Žalosna*, 18. stoljeće, galerija Katedrale svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 186. *Nekadašnja kapela bratovštine Gospe Žalosne*, Katedrala svetog Vida, Rijeka, Konzervatorski odjel u Rijeci

2.4.2. Bratovština Bezgrešnog Začeca Blažene Djevice Marije

Slika 187. *Kameni ulomak s natpisom koji se mogao nalaziti u kapeli*, PPMHP 111299, Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka

Slika 188. Leonardo Pacassi, *Oltar Bezgrešnog Začeca*, nekadašnji augustinski samostan svetog Jeronima, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 189. Leonardo Pacassi, *Oltar Bezgrešnog Začeca*, detalj stipesa, nekadašnji augustinski samostan svetog Jeronima, Rijeka, foto: D. Tulić

2.4.3. Bratovština Presvetog Sakramenta

Slika 190. Nepoznati autor, *Prva stranica knjige bratovštine Presvetog Sakramenta*, 1739., Arhiv Zborne crkve u Rijeci, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 191. Pasquale Lazzarini, Paolo Zuliani, *Oltar Presvetog Sakramenta*, oko 1725., Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 192. Antonio Michelazzi, *Oltar svetog Ivana Krstitelja*, 1730-te, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 193. Nepoznata venecijanska radionica, *Komplet oltarnih svijećnjaka*, 1734., Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Jerman

Slika 194. Nepoznata venecijanska radionica, *Komplet oltarnih svijećnjaka*, 1734., detalj, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Jerman

2.4.4. Bratovština Gospe Karmelske

Slika 195. Antonio Michelazzi, *Oltar Gospe Karmelske*, detalj, 1729., Zborna crkva u Rijeci, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 196. Antonio Michelazzi, *Oltar Gospe Karmelske*, 1729., Zborna crkva u Rijeci, Rijeka, foto: D. Tulić

2.5. GRAD

2.5.1. Naručiteljska aktivnost riječkih kapetana i gradskog vijeća

Slika 197. Riccardo Gigante, *Nekadašnji riječki kaštel*, 1904., PPMHP 121313

Slika 198. Nepoznati autor, *Lazaret*, 18, stoljeće (preuzeto iz Bradanović M. (2006))

Slika 199. Antonio Michelazzi i radionica, *Oltar svetog Filipa Nerija*, 1754., Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 200. Valentin Metzinger, *Bogorodica s Djetetom svetim Filipom Nerijem i svetim Emigdijem*, 1753. (?), Zborna crkva, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 201. Antonio Michelazzi, *Gradski toranj*, 1753.-1755., Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 202. *Sjemenišna kapela 1943.*, Arhiv Zborne crkve, Spomenica Zborne crkve, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 203. Nepoznati venecijanski altarist, *Razlomljeni zabat*, kraj 17. stoljeća, župna crkva Gospe Karmelske, Drenova, foto: M. Pintarić

Slika 204. Nepoznati venecijanski altarist, *Stipes oltara*, kraj 17. stoljeća, župna crkva Gospe Karmelske, Drenova, foto: M. Pintarić

Slika 205. Nepoznata venecijanska radionica, *Kerubin*, franjevački samostan na Trsatu, foto: M. Pintarić

3. UMJETNICI I MAJSTORI AKTIVNI U RIJECI TIJEKOM 17. I 18. STOLJEĆA

3.1. KIPARI I ALTARISTI

3.1.1. Leonardo Pacassi

Slika 206. Leonardo Pacassi, *Glavni oltar*, crkva svete Jelene Križarice, Kastav, foto: M. Pintarić

Slika 207. Leonardo Pacassi, *Glavni oltar*, franjevačka crkva na Trsatu, Trsat, foto: D. Tulić

Slika 208. Leonardo Pacassi, *Oltar Bezgrešnog Začeca*, nekadašnji augustinski samostan svetog Jeronima, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 209. Leonardo Pacassi, *Nekadašnji oltar Uznesenja Blažene Djevice Marije*, crkva svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 210. Radionica Leonarda ili Giovannija Pacassija, *Nadgrobni epitaf Franje Čikulina*, oko 1695., franjevački samostan na Trsatu, Trsat, foto: M. Pintarić

Slika 211. Giovanni Comin, *Sveti Ivan Evandelist*, franjevački samostan na Trsatu, Trsat, foto: D. Tulić

Slika 212. Paolo Callalo, *Sveti Josip*, nekadašnji augustinski samostan svetog Jeronima, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 213. Paolo Callalo, *Anđeo*, San Leonardo, Villadose, nekada u venecijanskoj crkvi Santa Margherita (preuzeto iz Catalogo generale dei Beni Culturali)

Slika 214. Paolo Callalo, *Anđeo*, San Leonardo, Villadose, nekada u venecijanskoj crkvi Santa Margherita (preuzeto iz Catalogo generale dei Beni Culturali)

3.1.2. Pasquale Lazzarini

Slika 215. Pasquale Lazzarini, *Glavni oltar*, 1711.-1717., crkva svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 216. Pasquale Lazzarini, *Oltar svetog Petra*, 1725.-1727., Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 217. Pasquale Lazzarini, *Oltar Presvetog Sakramenta*, 1725.-1727., Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 218. Pasquale Lazzarini, *Oltar svetog Ignacija Loyole*, 1725., crkva svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 219. Pasquale Lazzarini, *Oltar svetog Alojzija Gonzage i Stanislava Kostke*, crkva svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 220. Paolo i Giuseppe Gropelli, *Anđeo*, oltar Gospe od Božanske Providnosti, katedrala Udine, foto: D. Tulić

Slika 221. Majstor bucmastih putta, *Anđeo*, oltar svetog Petra, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 222. Paolo i Giuseppe Gropelli, *Sveti Franjo Asiški*, župna crkva, Torviscosa (preuzeto iz De Grassi M. (2012))

Slika 223. Majstor bucmastih putta (?), *Sveti Franjo Asiški*, oltar svetog Petra, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 224. Nepoznati kipar, *Sveta Katarina Aleksandrijska*, oltar svetog Alojzija Gonzage i Stanislava Kostke, crkva svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 225. Nepoznati kipar, *Anđeo*, oltar svetog Alojzija Gonzage i Stanislava Kostke, crkva svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

3.1.3. Luka Mislej i Jacopo Contieri

Slika 226. Luka Mislej, Jacopo Contieri, *Glavni oltar*, Zborna crkva, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 227. Luka Mislej, Francesco Robba, *Oltar svetog Antuna Padovanskog*, župna crkva Vransko (preuzeto iz Klemenčić M. (2013c))

Slika 228. Jacopo Contieri, *Sveti Šimun*, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 229. Jacopo Contieri, *Sveta Ana*, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 230. Jacopo Contieri, *Sveta Margareta*, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 231. Jacopo Contieri, *Sveti Antun Padovanski*, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 232. Jacopo Contieri, *Sveti Ignacije Loyola*, župna crkva, Mošćenice, foto: M. Klemenčić

Slika 233. Jacopo Contieri, *Sveti Franjo Ksaverski*, župna crkva, Mošćenice, foto: M. Klemenčić

Slika 234. Jacopo Contieri, *Sveti Josip*, Eric Lainet Antiquaire, Luneville

Slika 235. Jacopo Contieri, *Sveta Ana*, Eric Lainet Antiquaire, Luneville

Slika 236. Jacopo Contieri, *Sveta Ana*, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 237. Jacopo Contieri, *Anđeo*, Navona Antiquariato, Rim

Slika 238. Jacopo Contieri, *Anđeoska glavica sa stipesa glavnog oltara*, župna crkva, Mošćenice, Rijeka, foto: M. Klemenčić

Slika 239. *Oltar Srca Isusova*, župna crkva Tutti i Santi, Roncade (preuzeto iz Catalogo dei Beni culturali)

Slika 240. Jacopo Contieri, *Anđeo*, oltar Srca Isusova, crkva Tutti i Santi, Roncade (preuzeto iz Catalogo dei Beni culturali)

Slika 241. Jacopo Contieri, *Anđeo*, glavni oltar, župna crkva, Mošćenice, foto: M. Klemenčić

3.1.4. Paolo Zuliani

- Slika 242. Paolo Zuliani, *Sveti Vid*, crkva svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić
- Slika 243. Paolo Zuliani, *Sveti Modest*, crkva svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić
- Slika 244. Paolo Zuliani, *Anđeo*, crkva svetog Vida, Rijeka, foto: D. Tulić
- Slika 245. Paolo Zuliani, *Anđeo*, crkva svetog Vida, Rijeka, foto: D. Tulić
- Slika 246. Paolo Zuliani, *Anđeo*, katedrala svetog Petra i Pavla, Gradisca d'Isonzo (preuzeto iz Catalogo generale dei Beni Culturali)
- Slika 247. Paolo Zuliani, *Anđeo*, crkva svetog Vida, Rijeka, foto: D. Tulić
- Slika 248. Paolo Zuliani, *Krist*, crkva svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić
- Slika 249. Paolo Zuliani, *Bogorodica*, crkva svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić
- Slika 250. Paolo Zuliani, *Anđeo*, oltar Presvetog Sakramenta, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić
- Slika 251. Pietro Baratta, *Sveti Petar*, Santa Maria Assunta, Venecija, foto: D. Tulić
- Slika 252. Paolo Zuliani, *Sveti Petar*, oltar Presvetog Sakramenta, Zborna crkva, Rijeka, foto: D. Tulić
- Slika 253. Paolo Zuliani, *Sveti Pavao*, oltar Presvetog Sakramenta, Zborna crkva, Rijeka, foto: D. Tulić
- Slika 254. Paolo Zuliani, *Propovijed na gori*, propovjedaonica, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić
- Slika 255. Paolo Zuliani, *Krist*, detalj, propovjedaonica, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić
- Slika 256. Paolo Zuliani, *Krist*, detalj, oltar Presvetog Sakramenta, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić
- Slika 257. Paolo Zuliani, *Krštenje Krista*, oltar svetog Ivana Krstitelja, Zborna crkva, Rijeka, foto: D. Tulić
- Slika 258. Paolo Zuliani, *Krštenja Krista*, detalj, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić
- Slika 259. Nicola Bazin prema Pierru Mignardu, 1700. – 1710., The British Museum (7081.171.)

Slika 260. Paolo Zuliani, *Sveti Andrija*, župna crkva, Sevegliano (preuzeto iz Catalogo Generale dei Beni Culturali)

Slika 261. Paolo Zuliani, *Sveti Mihovil*, župna crkva, Sevegliano (preuzeto iz Catalogo Generale dei Beni Culturali)

Slika 262. Paolo Zuliani, *Sveti Petar*, župna crkva, Sigilietto (preuzeto iz Catalogo Generale dei Beni Culturali)

Slika 263. Paolo Zuliani, *Sveti Petar*, San Pietro, Cividale (preuzeto iz Catalogo Generale dei Beni Culturali)

Slika 264. Paolo Zuliani, *Sveti Pavao*, San Pietro, Cividale (preuzeto iz Catalogo Generale dei Beni Culturali)

Slika 265. Paolo Zuliani, *Sveti Pavao*, župna crkva, Sigilietto (preuzeto iz Catalogo Generale dei Beni Culturali)

Slika 266. Paolo Zuliani, *Katarina Aleksandrijska*, župna crkva, Flambruzzo (preuzeto iz Catalogo Generale dei Beni Culturali)

Slika 267. Paolo Zuliani, *Pelegriano Laziosi*, župna crkva, Flambruzzo (preuzeto iz Catalogo Generale dei Beni Culturali)

Slika 268. Paolo Zuliani, *Sveti Pavao*, oltar Presvetog Sakramenta, Zborna crkva, Rijeka, foto: D. Tulić

3.1.5. Antonio Michelazzi i suradnici

Slika 269. Antonio Michelazzi, *Anđeo*, oltar svetog Alojzija i Stanislava Kostke, crkva svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 270. Antonio Michelazzi, *Anđeo*, župna crkva, Pićan, foto: D. Tulić

Slika 271. Antonio Michelazzi, *Sveti Ivan Evandelist*, propovjedaonica, Zborna crkva, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 272. Antonio Michelazzi, *Sveti Marko*, propovjedaonica, Zborna crkva, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 273. Antonio Michelazzi, *Sveti Ivan Evandelist*, propovjedaonica, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 274. Antonio Michelazzi, *Sveti Ivan Evandelist*, propovjedaonica, crkva svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 275. Antonio Michelazzi, *Sveti Ivan Evandelist*, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 276. Paolo Zuliani, *Sveti Pavao*, Zborna crkva, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 277. Paolo Zuliani, *Sveti Petar*, Zborna crkva, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 278. Antonio Michelazzi, *Sveti Andrija*, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 279. Antonio Michelazzi, *Sveti Dominik*, župna crkva, Bakar, foto: D. Tulić

Slika 280. Antonio Michelazzi, *Sveta Doroteja*, župna crkva, Bakar, foto: D. Tulić

Slika 281. Antonio Michelazzi, *Sveti Mihovil*, župna crkva, Bakar, foto: D. Tulić

Slika 282. Antonio Michelazzi, *Sveta Doroteja*, župna crkva, Bakar, foto: D. Tulić

Slika 283. Antonio Michelazzi, *Ljubav*, crkva svetog Vida, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 284. Antonio Michelazzi, *Sveti Mihovil*, župna crkva, Bakar, foto: D. Tulić

Slika 285. Francesco Robba, *Arkandeo Rafael*, župna crkva svetog Jakova, Ljubljana (preuzeto iz Klemenčič M. (2013))

Slika 286. Antonio Michelazzi, *Propovjedaonica*, župna crkva, Kastav, foto: D. Tulić

Slika 287. Antonio Michelazzi, *Anđeo*, župni stan, Kastav, foto: M. Pintarić

Slika 288. Antonio Michelazzi, *Anđeo*, župni stan, Kastav, foto: M. Pintarić

Slika 289. Antonio Michelazzi, *Sveta Katarina Aleksandrijska*, župna crkva, Veprinac, foto: M. Pintarić

Slika 290. Antonio Michelazzi, *Sveta Barbara*, župna crkva, Veprinac, foto: M. Pintarić

Slika 291. Antonio Michelazzi, *Sveta Katarina Aleksandrijska*, Zborna crkva, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 292. Antonio Michelazzi, *Sveta Barbara*, župna crkva, Veprinac, foto: M. Pintarić

Slika 293. Antonio Michelazzi, *Oltar svetog Josipa*, crkva svetog Vida, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 294. Andrea Pozzo, *Perspectiva pictorum et architectorum*, Rim, 1693., figura 79

Slika 295. Antonio Michelazzi, *Oltar svetog Franje Ksaverskog*, crkva svetog Vida, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 296. Andrea Pozzo, *Perspectiva pictorum et architectorum*, Rim, 1693., figura 64

Slika 297. Antonio Michelazzi, *Glavni oltar*, crkva svetog Jeronima, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 298. Orazio Bonetti, *Sveti Martin Biskup*, župna crkva, Donje Jelenje, foto: D. Tulić

Slika 299. Orazio Bonetti, *Sveti Stjepan*, župna crkva, Donje Jelenje, foto: D. Tulić

Slika 300. Orazio Bonetti, *Sveti Petar*, župna crkva, Alnicco (preuzeto iz Catalogo Generale dei Beni Culturali)

Slika 301. Orazio Bonetti, *Sveti Petar*, župna crkva, Illegio (preuzeto iz Catalogo Generale dei Beni Culturali)

Slika 302. Orazio Bonetti, *Sveti Pavao*, župna crkva, Illegio (preuzeto iz Catalogo Generale dei Beni Culturali)

Slika 303. Orazio Bonetti, *Sveti Pavao*, župna crkva, Alnicco (preuzeto iz Catalogo Generale dei Beni Culturali)

Slika 304. Orazio Bonetti, *Sveti Sebastijan*, župna crkva, Adegliacco (preuzeto iz Catalogo Generale dei Beni Culturali)

3.1.6. Pietro Fadiga i suradnici

Slika 305. Pietro Fadiga, *Oltar svetog Vinka Fererskog*, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 306. *Izvorni izgled oltara svetog Vinka Fererskog*, fototeka Konzervatorskog odjela u Rijeci

Slika 307. Pietro Fadiga, *Oltar svetog Antuna Padovanskog*, Zborna crkva, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 308. Pietro Fadiga, *Oltar svetog Antuna Padovanskog*, franjevačka crkva na Trsatu, foto: M. Pintarić

Slika 309. *Izvorni izgled oltara svetog Antuna Padovanskog*, PPMHP 152396, Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka

Slika 310. Pietro Fadiga, *Oltar svetog Josipa*, nekadašnja senjska katedrala, Senj, foto: M. Pintarić

Slika 311. Pietro Fadiga, *Oltar svetog Josipa*, detalj, nekadašnja senjska katedrala, Senj, foto: M. Pintarić

Slika 312. Gaetano Brunetti, *Sixty Different Sorts of Ornaments*, 1736., London, Royal Academy of Arts, London

Slika 313. Gaetano Brunetti, *Sixty Different Sorts of Ornaments*, 1736., London, Royal Academy of Arts, London

Slika 314. Pietro Fadiga, *Konzola*, oltar svetog Antuna Opata, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 315. Alexis Peyrotte, *Premiere Partie Divers Ornaments*, 1745., Cooper Hewitt, New York

Slika 316. Marco Chiereghini, *Sveti Ivan Nepomuk*, oltar svetog Antuna Padovanskog, Zborna crkva, foto: M. Pintarić

Slika 317. Marco Chiereghini, *Sveta Notburga*, oltar svetog Antuna Padovanskog, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 318. Antonio Bonazza, *Giovane massaia*, Villa Widmann-Bagnoli, Bagnoli Di Sopra (preuzeto iz Fototeca Fondazione Giorgio Cini)

Slika 319. Marco Chiereghini, *Giovanni Battista Coronini*, Palazzo Coronini-Cronberg, Gorizija, foto: D. Tulić

Slika 320. Marco Chiereghini, *Sveta Notburga*, oltar svetog Antuna Padovanskog, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 321. Marco Chiereghini, *Sveta Marija Egipatska*, oltar svetog Antuna Opata, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 322. Marco Chiereghini, *Sveti Ignacije Lojolski*, oltar svetog Antuna Opata, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 323. Francesco Androsi, *Sveti Petar*, Pernumia (preuzeto iz Sava G. (2006)

Slika 324. Marco Chiereghini, *Sveti Kuzma*, oltar svetog Križa, Zborna crkva, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 325. Marco Chiereghini, *Anđeo*, Sakralna baština, Senj, foto: M. Pintarić

Slika 326. Marco Chiereghini, *Anđeo*, oltar svetog Antuna Padovanskog, Zborna crkva, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 327. Marco Chiereghini, *Sveti Antun Padovanski*, nekadašnja senjska katedrala, Senj, foto: M. Pintarić

3.1.7. Sebastiano Petruzzi

Slika 328. Anton Gnamb, *Plan Rijeke nakon konsolidacije Foše*, 1785. (preuzeto iz Dubrović E. (2005)

Slika 329. *Nekadašnji prostor Foše danas poznat kao Korzo*

Slika 330. Sebastiano Petruzzi, *Oltar svetog Ivana Nepomuka*, crkva svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 331. Sebastiano Petruzzi, *Oltar svetog Nikole Tolentinskog*, crkva svetog Jeronima, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 332. Sebastiano Petruzzi, *Zagovor svetog Nikole Tolentinskog*, crkva svetog Jeronima, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 333. Pasquale Navone, *Zagovor svetog Nikole Tolentinskog*, Genova, San Nicolo da Tolentino (preuzeto iz wikimedia commons)

Slika 334. Billy Nicolò Il Giovane, *Bogorodica s Djetetom i sveti Nikola Tolentinski*, Putignano (preuzeto iz Catalogo generale dei Beni Culturali)

Slika 335. Sebastiano Petruzzi, *Sveti Vilim Veliki*, oltar svetog Nikole Tolentinskog, sveti Jeronima Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 336. Lorenzo Feliciati, *Sveti Vilim Veliki* (preuzeto iz Catalogo generale dei Beni Culturali)

Slika 337. Nepoznati slikar, *Sveti Vilim Veliki*, nekadašnji augustinski samostan, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 338. Sebastiano Petruzzi i Marco Chiereghini, *Oltar Gospe od Dobrog Savjeta*, crkva svetog Jeronima, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 339. Sebastiano Petruzzi, *Sveti Ivan Nepomuk*, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 340. Sebastiano Petruzzi, *Oltar svetog Vinka Fererskog*, Majka Božja od Porta, Bakar, foto: D. Tulić

Slika 341. Sebastiano Petruzzi, Marco Chiereghini (?), *Personifikacija (?)*, kuća Adamić, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 342. Sebastiano Petruzzi i radionica, *Sveti Ivan Evandelist*, privatna zbirka, Hrvatska, foto: M. Katić

Slika 343. Sebastiano Petruzzi i radionica, *Sveti Vinko Fererski*, privatna zbirka, Hrvatska, foto: M. Katić

Slika 344. Sebastiano Petruzzi i radionica, *Sveti Florijan*, crkva svetog Jurja, Ilirska Bistrica, foto: R. Klemenčič

Slika 345. Sebastiano Petruzzi i radionica, *Sveti Ivan Krstitelj*, crkva svetog Jurja, Ilirska Bistrica, foto: R. Klemenčič

Slika 346. Sebastiano Petruzzi, *Glavni oltar*, crkva Navještenje Bogorodice, Obrov (preuzeto iz Vrišer S. (1983)

Slika 347. Sebastiano Petruzzi, *Glavni oltar*, crkva Navještenja Bogorodice, Obrov, foto: J. Svetić

Slika 348. Sebastiano Petruzzi, *Andeo*, oltar svetog Nikole Tolentinskog, crkva svetog Jeronima, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 349. Sebastiano Petruzzi, *Glavni oltar*, crkva Prikazanja Marijina, Strunjan, foto: M. Klemenčič

Slika 350. Sebastiano Petruzzi, *Glavni oltar*, crkva Prikazanja Marijina, Strunjan, foto: M. Klemenčič

3.1.8. Saverio Medelin

Slika 351. Saverio Medelin, *Glavni oltar*, župna crkva svetog Jurja, Trsat, foto: D. Tulić

Slika 352. *Potpis Saverija Medelina na glavnom oltaru*, župna crkva svetog Jurja, Trsat, foto: D. Tulić

Slika 353. Giuseppe i Pietro Capovilla, *Propovjedaonica*, župna crkva, Mošćenice, foto: M. Klemenčič

Slika 354. Giuseppe i Pietro Capovilla, *Krstionica*, župna crkva, Mošćenice, foto: M. Klemenčič

Slika 355. Saverio Medelin, *Oltar Srca Isusova*, župna crkva, Mošćenice, foto: M. Pintarić

Slika 356. Saverio Medelin, *Sveti Ivan Evandelist*, župna crkva, Semić, foto: D. Tulić

Slika 357. Saverio Medelin, *Sveti Lovro*, župna crkva, Mošćenice, foto: M. Pintarić

Slika 358. Giuseppe Cavalieri, *Oltar Gospe Karmelske*, župna crkva, Lovran, foto: M. Pintarić

Slika 359. Saverio Medelin, *Anđeo*, oltar Gospe Karmelske, župna crkva, Lovran, foto: M. Pintarić

Slika 360. Saverio Medelin, *Glavni oltar*, sveti Roko, sveti Križ, Križ kod Trsta (preuzeto iz Catalogo Generale dei Beni Culturali)

Slika 361. Saverio Medelin, *Sveti Toma*, župna crkva svetog Jurja, Trsat, foto: D. Tulić

Slika 362. Saverio Medelin, *Glavni oltar*, sveti Primo, sveti Križ, Križ kod Trsta (preuzeto iz Catalogo Generale dei Beni Culturali)

Slika 363. Saverio Medelin, *Sveti Franjo Borgija*, župna crkva, Kastav, foto: D. Tulić

Slika 364. Saverio Medelin, *Anđeo*, oltar svetog Ivana Nepomuka, župna crkva, Kastav, foto: D. Tulić

Slika 365. Saverio Medelin, *Anđeo*, glavni oltar, sveti Križ, Križ kod Trsta (preuzeto iz Catalogo Generale dei Beni Culturali)

Slika 366. Sebastiano Petruzzi, *Sveti Joakim*, oltar svetog Ivana Nepomuka, crkva svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 367. Saverio Medelin, *Sveti Toma*, župna crkva svetog Jurja, Trsat, foto: D. Tulić

Slika 368. Saverio Medelin, *Glavni oltar*, sveti Primo, sveti Križ, sveti Križ kod Trsta (preuzeto iz Catalogo Generale dei Beni Culturali)

3.2. ZLATARI

3.2.1. Mattio Cortivo

Slika 369. Antonio Michelazzi i Mattio Cortivo (?), *Stipes oltara Gospe Karmelske*, Zborna crkva, Rijeka, foto: D. Tulić

3.2.2. Francesco Schenfeld

Slika 370. Francesco Schenfeld, *Šest piramidalnih relikvijara*, Zborna crkva, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 371. Francesco Schenfeld, *Komplet kanonskih tablica*, Zborna crkva, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 372. *Glavni oltar Zborne crkve 1932. na kojem se nalaze relikvijari*, Župni arhiv Zborne crkve, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 373. Francesco Schenfeld, *Komplet ekspozicijskog trona s dva svijećnjaka*, crkva svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 374. Francesco Schenfeld, *Komplet relikvijara (4 predmeta)*, crkva svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 375. Francesco Schenfeld, *Piramidalni relikvijar*, detalj, Zborna crkva, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 376. Francesco Schenfeld, *Piramidalni relikvijar*, detalj, crkva svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 377. Francesco Schenfeld, *Ekspozicijski tron*, detalj, crkva svetog Vida, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 378. Francesco Schenfeld, *Piramidalni relikvijari*, nekadašnja senjska katedrala, Senj, foto: D. Tulić

Slika 379. Francesco Schenfeld, *Piramidalni relikvijar*, izvorno u riječkom benediktinskom samostanu, samostan San Daniele, Abano Terme, foto: M. Pintarić

3.2.4. Gaspare Anderlich

Slika 380. Gaspare Anderlich, *Monstranca u obliku relikvijara za ampulu krvi što je potekla iz Čudotvornog raspela iz crkve svetog Vida*, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Jerman

Slika 381. *Monstranca 1949.*, Konzervatorski odjel u Rijeci

Slika 382. Gaspare Anderlich, *Kalež*, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Jerman

Slika 383. Gaspare Anderlich, *Kalež*, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Jerman

Slika 384. Gaspare Anderlich (?), *Oltarni križ*, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Jerman

3.3. ARHITEKTI, INŽENJERI I GRADITELJI

3.3.1. Giacomo Briano i Francesco Olivieri

Slika 385. *Nekadašnja isusovačka crkva svetog Vida*, Rijeka, foto: M. Pintarić

3.3.2. Obitelj Martinuzzi

Slika 386. *Galerije nekadašnje isusovačke crkve svetog Vida*, Rijeka, foto: M. Pintarić

Slika 387. *Kupola i lanterna nekadašnje isusovačke crkve svetog Vida*, Rijeka, foto: M. Pintarić

3.3.3. Francesco Saverio de Bonomo

Slika 388. Francesco Saverio de Bonomo, *Plan novog kamenog mosta na Fiumari*, Državni arhivu Rijeci, foto: M. Pintarić

Slika 389. Antonio Verneda, *Plan Rijeke 1762. nakon određenih preinaka Bonoma* (preuzeto iz Dubrović E. (2005))

3.3.4. Anton Gnamb

Slika 390. Anton Gnamb, *Projekt obnove ceste Rijeka-Kraljevica*, Državni arhiv u Rijeci, foto: M. Pintarić

Slika 391. Johann Candido prema napucima Antona Gnamba, *Predviđena rušenja zbog konsolidacije ulice svetog Jeronima*, Državni arhiv u Rijeci, foto: M. Pintarić

3.4. SLIKARI

3.4.1. Giovanni Francesco Gladich i Giovanni Battista Cosmina

Slika 392. Giovanni Francesco Gladich, *Krist predaje ključeve svetom Petru*, oltar svetog Petra, Zborna crkva, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 393. Giovanni Battista Cosmina, *Oslikani drveni strop u sakristiji franjevačke crkve*, Košljun, otok Krk (preuzeto iz Matejčić R. (1982))

3.4.2. Cristoforo Tasca

Slika 394. Cristoforo Tasca, *San svete Monike*, nekadašnji augustinski samostan svetog Jeronima, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 395. Cristoforo Tasca, *Posljednja večera*, izvorno u refektoriju isusovačkog kolegija u Rijeci, crkva svetog Vida, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 396. Cristoforo Tasca, *Navještenje*, izvorno u ženskom benediktinskom samostanu u Rijeci, zbirka samostana San Daniele, Abano Terme, foto: D. Tulić

Slika 397. Cristoforo Tasca, *Sveti Franjo Ksaverski i sveta Barbara*, Zborna crkva, Rijeka, foto: D. Tulić

3.4.3. Giovanni Battista Fayenz i Giuseppe Paolucci

Slika 398. Giovanni Battista Fayenz, *Ekstaza svetog Augustina*, nekadašnji augustinski samostan svetog Jeronima, Rijeka, foto: D. Tulić

3.4.4. Valentin Metzinger

Slika 399. Valentin Metzinger, *Sveti Josip s Djetetom*, oltar svetog Josipa, crkva svetog Vida, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 400. Valentin Metzinger, *Sveti Antun Opat u slavi*, oltar svetog Antuna Opata, Zborna crkva, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 401. Valentin Metzinger, *Bogorodica s Djetetom te svetim Filipom Nerijem i svetim Emigdijem*, oltar svetog Filipa Nerija, Zborna crkva, Rijeka, foto: D. Tulić

3.4.5. Giuseppe Candido

Slika 402. Giuseppe Candido, *Presveto Trojstvo*, nekadašnji augustinski samostan svetog Jeronima u Rijeci, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 403. Nepoznati autor, *Presveto Trojstvo* (preuzeto iz Catalogo Generale dei Beni Culturali, privatna zbirka, Italija)

Slika 404. *Potpis Giuseppea Candida 1784.*, foto: D. Tulić

Slika 405. Giuseppe Candido, *Sveti Kuzma i Damjan*, nekadašnji augustinski samostan u Rijeci, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 406. *Potpis Giuseppea Candida 1794.*, foto: D. Tulić

Slika 407. Marco Chiereghini, *Sveti Kuzma*, oltar svetog Križa, Zborna crkva, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 408. Giuseppe Candido, *Sveti Kuzma*, nekadašnji augustinski samostan svetog Jeronima, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 409. Giuseppe Candido, *Sveti Damjan*, nekadašnji augustinski samostan svetog Jeronima, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 410. Antonio Michelazzi, *Sveti Damjan*, oltar svetog Križa, Zborna crkva, Rijeka, foto: M. Pintarić

4. UMJETNIČKI PREDMETI U VLASNIŠTVU RIJEČKIH GRAĐANA TIJEKOM 18. STOLJEĆA

Slika 411. Nepoznati slikar, *Pićanski biskup Petar Antun Gaus*, riječka Nadbiskupija, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 412. Nepoznati slikar, *Madonna d'Ancona*, Zborna crkva, Rijeka, foto: D. Tulić

Slika 413. Pietro Longhi, *La colazione in villa*, Venezia, Casa Carlo Goldoni (preuzeto iz Pizzo N. (2020))

SAŽETAK

Naručitelji i umjetnici u Rijeci tijekom 17. i 18. stoljeća do sada su bili tek djelomično istraženi i katalogizirani. Stoga je temeljni cilj ove disertacije bio kroz brojne novopronađene arhivske dokumente izraditi analitičan katalog naručitelja i donatora umjetnina, ali i aktivnih majstora u Rijeci tijekom 17. i 18. stoljeća. Pronalaskom dosad nepoznatih arhivskih podataka prvi puta su sustavno prikazane aktivnosti i funkcije pojedinih uglednih naručitelja i donatora. Isto tako nove arhivske vijesti omogućile su brojne podatke o djelatnosti određenih umjetnika i majstora. Metodom atribucije pojedinim je kiparima i altaristima nadopunjen katalog djela na području Kvarnera, ali i u Venetu, Furlaniji i Sloveniji. Konačno, tijekom istraživanja je otkriveno nekoliko dosad u potpunosti nepoznatih zlatara i slikara, a koji su djelovali u gradu tijekom 18. stoljeća.

Sustavno arhivsko istraživanje provedeno je u osam arhiva u Hrvatskoj i šest u inozemstvu. Istovremeno su se odvijala i terenska istraživanja u crkvama na širem području Kvarnera, ali i u Veneciji, Venetu, Furlaniji, Austriji i Sloveniji. Stoga je u disertaciji po prvi puta objavljen katalog od 82 umjetnička djela koja se mogu povezati s pojedinim naručiteljima ili donatorima u Rijeci, kao i tablica od 32 arhivski potvrđena nepoznata umjetnika i majstora prisutna u gradu tijekom 18. stoljeća. Osim standardno povijesno-umjetničke analize umjetnina u radu su objavljena mnogobrojna nova saznanja o kontekstu narudžbe određenih djela, kao i o društvenom, rodbinskom i ekonomskom statusu naručitelja ili donatora. Pri pisanju disertacije koristila se, uz to, primijenjena metoda „case study”, odnosno analiza pojedinih slučajeva koja se u suvremenim istraživanjima umjetnosti ranog novog vijeka pokazala izuzetno uspješnom.

U prvoj polovici 17. stoljeća najznačajnija narudžba u gradu odnosila se na gradnju nove isusovačke crkve svetog Vida zajedno s kolegijem. Projekte za budući kompleks izradio je arhitekt Giacomo Briano, a prvu fazu gradnje crkve do kraja 1640-ih vodio je Francesco Olivieri. Također, riječki redovnici će prvi stupiti u kontakt s altaristom Leonardom Pacassijem kada će započeti barokizacija interijera crkava podizanjem novih mramornih oltara. Glavni oltar u franjevačkoj crkvi na Trsatu podignut sredstvima braće Uzolin 1692. postat će ikonografski obrazac kojeg će slijediti svi riječki naručitelji prilikom naručivanja mramorne opreme za gradske crkve. Tijekom druge polovice 17. stoljeća u gradu djeluju lokalne slikarske radionice Giovannija Francesca Gladicha (Ivan Franjo Gladič) i Giovannija Battiste Cosmina. Međutim,

dio uglednih patricijskih obitelji i bogatih trgovaca, ali i redovničkih zajednica naručivali su djela u prvoj četvrtini 18. stoljeća i kod venecijanskog slikara Cristofora Tasce. Riječki isusovci odredili su daljnji put naručivanja mramorne altaristike i opreme kada su 1711. angažirali goričkog altarista Pasqualea Lazzarinija za podizanje novog glavnog oltara u svetom Vidu. Isti majstor će tijekom sljedećih petnaestak godina dobiti i narudžbe za klesanje oltara svetog Petra i Presvetog Sakramenta u Zornoj crkvi, ali i oltara svetog Ignacije Loyolskog i onog svetog Alojzija Gonzage i Stanislava Kostke u isusovačkoj crkvi. S goričkim altaristom na oltarima za riječke naručitelje surađuje gradišćanski kipar Paolo Zuliani unutar čije je radionice svoju naobrazbu započeo i mladi Antonio Michelazzi. Tih godina s Lazzarinijem jedino neće stupiti u kontakt obitelj Orlando, a koja će novi monumentalni oltar za Zbornu crkvu naručiti kod ljubljanskog altarista Luke Misleja. Istovremeno isusovci angažiraju arhitekta Carla Martinuzzija da bi dovršio gradnju crkve svetog Vida podizanjem galerija i kupole.

Dolaskom kipara, altarista i arhitekta Antonija Michelazzija u grad 1727. bogati trgovci i aristokracijske obitelji po prvi puta su dobili mogućnost naručivanja mramornih kipova i oltara u lokalnoj radionici tada smještenoj ispred gradskih zidina. Povoljna ekonomska situacija u Rijeku je privukla i slikare Giovannija Battistu Fayenza i Giuseppea Paoluccija te zlatare Mattiu Cortiva i Giovannija Battistu Fanella. Sve do pojave prvih lokalnih zlatarskih radionica riječki naručitelji su liturgijske predmete nabavljali u prestižnim zlatarskim centrima poput Augsburga, Beča ili Venecije. Tijekom 18. stoljeća kao najvažniji naručitelji i donatori ističu se obitelji Androcha i Orlando te bogati trgovci poput Pietra Felicea Tremaninija, Martina Sumreckera, Cristofora Branchovicha i Giuseppea Minollija. Uz njih, potrebno je spomenuti i pripadnike klera poput svećenika Girolama de Stembergara, pićanskog biskupa Giorgia Saveria Francesca de Marottija, župnika u Donjoj Idriji Riječanina Giovannija Buratellija i arhiđakona Pietra Francesca Svilocosija. Također, veliku ulogu u podizanju mramornih oltara i kupnji novih liturgijskih predmeta imale su riječke redovničke zajednice koje su činili augustinci, isusovci, kapucini i benedektinke, kao i najvažnije bratovštine poput one Gospe Žalosne u crkvi svetog Vida, Bezgrešnog Začeca u samostanu svetog Jeronima te Presvetog Sakramenta i Gospe Karmelske u Zornoj crkvi. S druge strane, određena naručiteljska aktivnost vezana je uz gradsko vijeće i kapetana, a ona se većinom odnosila na gradnju ili obnovu javnih građevina. Sredinom 18. stoljeća za riječko zlatarstvo posebno je bio važan dolazak salzburškog majstora Francesca Schenfelda oko 1740. u obližnji Bakar. Tog udomaćenog majstora će tijekom sljedećih godina angažirati riječke redovničke zajednice,

bratovštine, privatni naručitelji te Zborni kaptol. Istovremeno je u Rijeci djelovao i zlatar Gaspare Anderlich s čijim se djelima susrećemo u riječkoj Zbornoj crkvi. U svibnju 1755. u Rijeci je boravio venecijanski altarist Pietro Fadiga kako bi potpisao ugovor za podizanje oltara svetog Vinka Fererskog u Zbornoj crkvi. Spomenuta narudžba mu je omogućila nove poslove u Rijeci na kojima surađuje s kiparom Marcom Chiereghinijem, a samim time Antonio Michelazzi po prvi puta dobiva konkurenciju u gradu. Značajne urbanističke promjene u Rijeci kroz drugu polovicu 18. stoljeća provodili su arhitekti i inženjeri Francesco Saverio de Bonomo i Anton Gnamb s ciljem poboljšanja i modernizacije grada.

Nakon Michelazzijeve smrti 18. rujna 1771. činilo se da će se riječki naručitelji za nabavu oltara i kipova morati ponovno okrenuti furlanskim radionicima. Međutim, već 1775. u grad dolazi kipar, altarist i arhitekt Sebastiano Petruzzi koji nastavlja klesati mramorne oltare i kipove u baraki u blizini Fiumare. Osim toga, on će kao i Michelazzi od 1775. do 1787. u ulozi arhitekta i projektanta sudjelovati u raznim javnim gradnjama. Tih godina u Rijeci djeluje i slikar Giuseppe Candido kojeg su podjednako angažirali privatni naručitelji i kler. Naposljetku, potrebno je spomenuti da je kontinuitet klesanja mramornih kipova i oltara krajem 18. stoljeća nastavio i udomaćeni majstor Saverio Medelin iz Rovinja.

Ključne riječi: slikarstvo, mramorna skulptura, altaristika, zlatarstvo, naručitelji, donatori, barok, Rijeka

SUMMARY

Donors and artists active in Rijeka during the 17th and 18th centuries have so far only partially been studied and catalogued. Therefore, the primary goal of this dissertation was to create an analytical catalogue of donors and artwork commissions as well as masters active in Rijeka in this period. Previously unknown activities and roles of notable donors were discovered through the research of newly found archival documents and presented systematically for the first time. As another result of archival research, new information concerning specific artists and their production has been uncovered as well. By applying the method of attribution, artworks were added to the *catalogues raisonnés* of certain sculptors and altar builders in the area of the Kvarner Bay as well as Veneto, Friuli and Slovenia. Finally, several completely unknown goldsmiths and painters who worked in Rijeka during the 18th century are brought to light in the thesis.

Systematic analysis of archival documents was implemented in eight Croatian and six foreign archives, while field research was done in the churches of the wider Kvarner Bay area, Venice, Veneto, Friuli, Austria and Slovenia. As a result, the dissertation contains a catalogue of 82 artworks which relate to specific donors and commissions in Rijeka and a table with 32 previously unknown artists active locally in the 18th century, whose names and presence are confirmed by archival sources. Other than standard art-historic analysis, the thesis includes numerous news relating to the context of the artworks' commissions and the donors' social and financial standing and familial connections. Additionally, the thesis includes several case studies, the method of which was proven very successful in contemporary research of early modern period art.

The most significant commission in 17th century Rijeka was the construction of the Jesuit Church of St. Vitus and its adjoining college. The complex was designed by Giacomo Briano, while the first phase of its construction was led by Francesco Olivieri and completed by the end of the 1640s. The Rijeka Jesuits were the first to establish contact with altar builder Leonardo Pacassi, which sparked numerous large-scale renovations of church interiors with marble altarpieces in the baroque style. The high altar of the Trsat Franciscan church, erected in 1692 after the Uzolin brothers' donation, however, became an iconographic model for other donors in Rijeka interested in furnishing churches in Rijeka. Even though local workshops of

painters Giovanni Francesco Gladich (Ivan Franjo Gladič) and Giovanni Battista Cosmin were active in the second half of the 17th century, a number of esteemed patrician families, wealthy merchants and religious orders commissioned paintings from the Venetian painter Cristoforo Tasca as well in the first quarter of the 18th century. The Rijeka Jesuits paved the way for marble altar commissions in the 18th century when they hired Gorizian altar builder Pasquale Lazzarini for the construction of the new high altar in the Church of St. Vitus in 1711. In the following 15 years, Lazzarini executed altars dedicated to St. Peter and the Most Blessed Sacrament in the Collegiate Church as well as altars of St. Ignatius of Loyola and Sts. Aloysius Gonzaga and Stanislaus Kostka in the Jesuit church. The Rijeka altars by Lazzarini were executed in collaboration with sculptor Paolo Zuliani from Gradisca d'Isonzo, under whom young Antonio Michelazzi started his training in sculpting. The only donors in Rijeka who did not commission from Lazzarini in this period are the members of the Orlando family, who in turn hired sculptor Luka Mislej from Ljubljana to build a new monumental altar for the Collegiate Church. At this time, the Rijeka Jesuits hired architect Carlo Martinuzzi to complete the Church of St. Vitus by erecting a gallery and a dome above its circular nave.

With the arrival of sculptor, altar builder and architect Antonio Michelazzi in Rijeka in 1727, wealthy merchants and noble families were presented with an opportunity to commission marble sculptures and altars from a local workshop situated in front of the city walls. As Rijeka experienced favourable economic conditions in this period, painters Giovanni Battista Fayenz and Giuseppe Paoluci as well as goldsmiths Mattia Cortivo and Giovanni Battista Fanello were drawn to the prospering city. Until the formation of local goldsmith's workshops, the citizens of Rijeka would usually acquire liturgical objects from European centres of this trade such as Augsburg, Vienna or Venice. The Androcha and the Orlando families and wealthy merchants such as Pietro Felice Tremanini, Martin Sumrecker, Cristoforo Brancovich and Giuseppe Minolli stand out as some of the most significant donors of 18th century Rijeka. In addition to them, members of the clergy also made significant commissions, such as Girolamo de Stembergar, Bishop of Pićan Giorgio Saverio Francesco de Marotti, Donja Idrija's minister Giovanni Buratelli (originally from Rijeka) and archdeacon Pietro Francesco Svilocosi. Religious orders in Rijeka, such as the Augustinians, Jesuits, Capuchins and Benedictines, played an important role when it came to erecting marble altars and acquiring new liturgical objects as well. This was also true of several confraternities, such as the Confraternity of Our Lady of Sorrow in the Church of St. Vitus, the Confraternity of the Immaculate Conception in

the Monastery of St. Hieronymus and the Confraternities of the Most Blessed Sacrament and of Our Lady of Mount Carmel in the Collegiate Church. Certain commissions of mostly architecture and renovation of public buildings were, on the other hand, related to the City Council and the Governor of Rijeka. One of the most significant events for the development of goldsmithery in Rijeka in the 18th century was the arrival of Salzburg master Francesco Schenfeld to the nearby town of Bakar around 1740. Religious orders, confraternities, private donors and the Cathedral chapter in Rijeka made numerous commissions from this master in the following years. Goldsmith Gaspare Anderlich, whose works can be found in the Collegiate Church, was also active in Rijeka around this time. Venetian altar builder Pietro Fadiga resided in Rijeka in May 1755 in order to sign a contract in which he agreed to construct an altar dedicated to St. Vincent Ferrer in the Collegiate Church. The contract created an opportunity for Fadiga to gain several other commissions in Rijeka, executed in collaboration with Marco Chiereghini. This was the first time that Antonio Michelazzi had to work competitively alongside other sculptors in Rijeka. The most significant changes in 18th century urban planning of Rijeka were implemented by architects and engineers Francesco Saverio de Bonomo and Anton Gnamb, whose goal was to improve and modernise the city.

After the death of Michelazzi on 18 September 1771, it seemed that donors from Rijeka interested in acquiring altars and sculptures would have no other choice than to turn to Friulan workshops once again. However, sculptor, architect and altar builder Sebastiano Petruzzi arrived in Rijeka in 1775 and continued to produce statues and construct altars in a shack near Rijeka's Fiumara. Similarly to Michelazzi, Petruzzi participated in several public building projects from 1775 to 1787. Painter Giuseppe Candido, equally hired by private donors and the clergy, also resided and worked in Rijeka in this period. Finally, it should be noted that sculptor Saverio Medelin from Rovinj, residing in Rijeka at the end of the 18th century, preserved the continuity of local marble sculpture production.

Key words: painting, marble sculpture, altars, goldsmithery, donors, commissions, baroque, Rijeka

ŽIVOTOPIS

Mario Pintarić rođen je u Varaždinu 29. lipnja 1993. godine. Upisao je 2012. dvopredmetni studij povijesti i povijesti umjetnosti na Filozofskom fakultetu u Rijeci. Obranivši diplomski rad diplomirao je u lipnju 2018. *cum laude* na Odsjeku za povijest umjetnosti pri Filozofskom fakultetu u Rijeci s temom *Mramorna skulptura i altaristika Zborne crkve u Rijeci* pod mentorstvom izv. prof. dr. sc. Damira Tulića. Od rujna 2018. zaposlen je kao doktorand/asistent na projektu Et tibi dabo: naručitelji i donatori umjetnina u Istri, Hrvatskom primorju i sjevernoj Dalmaciji od 1300. do 1800. godine, voditeljice prof. dr. sc. Nine Kudiš. U ožujku 2019. upisao je Poslijediplomski studij Humanističke znanosti Sveučilišta u Zadru, smjer povijest umjetnosti. Istovremeno je suradnik i na znanstveno – istraživačkom projektu Barokna Rijeka (uniri-human-18-85) financiran od Sveučilišta u Rijeci, voditeljice prof. dr. sc. Nine Kudiš.

Od rujna 2018. izabran je u naslovno zvanje asistenta pri Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci gdje sudjeluje u nastavi sljedećih kolegija: Umjetnost baroka, Umjetnost ranog novog vijeka u Hrvatskoj, Spomenička baština Rijeke, i Skulptura u Veneciji od 1400. do 1800. godine. Do sada je objavio deset izvornih znanstvenih radova, kao autor ili koautor, u časopisima A1 kategorizacije u Hrvatskoj i inozemstvu, sudjelovao je u radu 13 znanstvenih skupova od kojih su pet bili međunarodni. Aktivno je sudjelovao u pripremi četiri izložbe plakata na riječkom Korzu, održao je četiri javna predavanja te dao osam novinskih i radijskih intervjua. Dobitnik je Nagrade Filozofskog fakulteta za mlađe znanstvenike za postignuća u 2021. godini.

Cjeloviti popis znanstvenih radova, projekata i konferencija može se naći na mrežnim stranicama *CROSB*, *Academia.edu*, *Google Scholar*, *ORCID* i *ResearcherID/Publons*.